2000,-
F
ks. pooli.

Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego

Rok 1914

Opracowany pod kierunkiem
WŁADYSŁAWA GRABSKIEGO.

Wydany z zapomogi kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowem im. D-ra med. I. Mianowskiego.

Wydawnictwa rok drugi.

WARSZAWA.
Skład główny u Gebethnera i Wolffa
1915.

Cena 2.50 kop.

Dc I. 81

Katanbrowter
3/III 20.

Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego

Rok 1914

Opracowany pod kierunkiem
WŁADYSŁAWA GRABSKIEGO.

Wydany z zapomogi kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowem im. D-ra med. J. Mianowskiego.

Wydawnictwa rok drugi.

WARSZAWA.
Skład główny u Gebethnera i Wolffa
1915.

D-121/90

Uniwersytet Warszawski BIBLIOTEKA Wydz. Hum. Filia w Białymstoku
123401

Pozwolone przez Cenzurę Wojenną 3 Czerwca 1915 r.

Dc. I. 181

Drukiem Piotra Laskauera
Warszawa, Marjensztad 8.

D-337/62
20.X.

Przedmowa

Opracowanie „Rocznika Statystycznego na rok 1914“ rozpoczęte zostało w Biurze Pracy Społecznej, z chwilą zaś wybuchu wojny praca dokończoną została po za Biurem Pracy Społecznej przy głównym współdziale p. Artura Szczuki. Redagowanie i wydawanie następnego Rocznika zostało przezemnie oddane Warszawskiemu Towarzystwu Naukowemu, które wytworzyło osobną Komisję statystyczną wraz z biurem statystycznem.

Rocznik 1914 roku ukazał się dzięki zapomodze Kasy Mianowskiego również znacznej jak i przy pierwszym Roczniku, dzięki czemu koszty wydawnictwa mogły być całkowicie pokryte.

Rocznik 1914 r. ukazał się z opóźnieniem znacznem. Początkowo był przygotowywany tak, by mógł się ukazać w styczniu r. b.; opóźnił się przeto o pięć miesięcy skutkiem oczywiście wojny.

Władysław Grabski

WSTĘP.

Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego na rok 1914 zawiera, w porównaniu z Rocznikiem poprzednim, trzy działy zupełnie nowe: Robotnicy fabryczni, Sądownictwo i Metereologia. Oprócz tego z działu II Rocznika poprzedniego: „Ludność rolna, zarobki, wychodźtwo i emigracja", został wydzielony do osobnego działu: „Wychodźtwo i Emigracja", i dopełniony nowemi danemi materjał, dotyczący emigracji stałej i czasowej. Pozostały zaś materjał działu II, jak również dział III i IV: „Własność rolna" i „Produkcja rolna", tworzy jeden dział „Własność rolna i produkcja rolna", w którym są zebrane wszystkie dane, dotyczące rolnictwa.

Dla braku nowych danych dużo materjału statystycznego z Rocznika poprzedniego jest powtórzone, z pewnemi skróceniami, w Roczniku na rok 1914.

Z cyfr zupełnie nowych składają się działy (oprócz tych działów, które Rocznik zawiera po raz pierwszy): VI — Handel, VII — Kredyt, VIII — Skarbowość, X — Budowle i pożary, XII — Zdrowotność publiczna.

Pozostałe działy podają cyfry po części z Rocznika poprzedniego, po części nowe. W dziale I—Powierzchnia i ludność—są podane nowe cyfry ludności w Królestwie Polskiem w d. 1-ym Stycznia 1912 roku.

W dziale III — Własność rolna i produkcja rolna — nowym jest materjał, dotyczący produkcji rolnej; oprócz tego w tym dziale została wykazana ogólna powierzchnia pod zasiewami w Królestwie Polskiem.

Dział IV—Przemysł — zawiera tylko te nowe dane, które dotyczą przemysłu wytwórczego, cukrownictwa, gorzelnictwa, browarów.

Dział IX—Gospodarstwo miejskie — można było uzupełnić tylko danemi, dotyczącemi gospodarstwa miejskiego w Warszawie.

W dziale XI — Drogi — są podane nowe cyfry o drogach żelaznych.

W dziale XIV — Szkolnictwo — są umieszczone nowe cyfry o szkołach wyższych polskich w Warszawie.

Oprócz tego w Roczniku na rok 1914 zostały w szerszym zakresie uwzględnione dane, dotyczące ziem polskich pod zaborem pruskim i austrjackim. Dotyczy to przedewszystkiem działów I, II i III — Powierzchnia i ludność, Wychodźtwo i Emigracja i Własność rolna i produkcja rolna.

A. Wykaz alfabetyczny źródeł „Rocznika Statystycznego Królestwa Polskiego".

a) w języku polskim.

Babiński W. Dr. Obraz porównawczy budżetów m. Warszawy za r. 1890—1913. Warszawa 1913.

Bujak Fr. Prof. Dr. Galicja. Lwów—Warszawa – t. I 1908, t. II 1910.

Buzek J. Prof. Dr. Historja polityki narodowościowej rządu pruskiego wobec Polaków od traktatów Wiedeńskich do ustaw wyjątkowych z r 1908. Lwów 1909.

Dutlinger E. Instytucje Finansowe w r. 1910. (Bibl. Handlowa № 7) Warszawa 1911 r.

Grabski Wł. Historja Towarzystwa Rolniczego 1858—1861. 2 t. Warszawa 1904.

„ „ Materjały w sprawie włościańskiej. Warszawa, t. I r. 1907, t. II—1910.

„ „ Bilans Królestwa Polskiego w finansach Państwa Rosyjskiego. Warszawa 1909.

Grzegorzewski Marjan. Reforma Kas gminnych pożyczkowo-oszczędnościowych w Królestwie Polskiem. Kielce 1907.

Garczyński Wł. Materjały na stacjach Sieci Metereologicznej Warszawskiej. Warszawa.

J. A. Zmiana własności ziemskiej w gub. K ijoskiej od r. 1861—1900 Kraków 1912.

Kirkor-Kiedroniowa Zofja. Włościanie i ich sprawa w dobie organizacyjnej i Konstytucyjnej Królestwa Polskiego. Kraków. Nakł. Akademji Umiejętności. 1912.

Maciesza Al. D-r. Atlas Statystyczny Królestwa Polskiego. Zobrazowanie poglądowe stanu zaludnienia, warunków zdrowotnych, oświaty, stosunków rolnych i stanu ludności robotniczej w Królestwie. Rysunki wykonał K. Obuchowski.— Drukarnia K. Miecznikowskiego. Litografja J. Sommeringa. Płock 1907.

Nestorowicz M. Wł. Stan dróg Kołowych w Królestwie Polskiem. Nakł. Centr. Tow. Rolniczego. Warszawa 1913.

Pietkiewicz Zenon. Stan przemysłu w Król. Polskiem według danych z r. 1910 — zawartych w VIII Roczniku „Przemysłu i Handlu Królestwa Polskiego". Warszawa 1912.

Podręcznik Statystyki Galicji — wyd. przez Wydział Krajowy, pod redakcją T. Pilata, 2 części, wyd. VIII 1904—wyd. IX r. 1913.

Przegląd Górniczo-Hutniczy, z r. 1914, N-ra 5 i 6.

Rocznik Komisji Współdzielczej za lata 1910 i 1911— Warszawa 1912.

Rodecki Fr. Dr. Med. Uniw. Krakowskiego. Obraz Jeograficzno-Statystyczny Królestwa Polskiego. Warrzawa. Nakł. Autora — w drukarni Antoniego Gałęzowskiego. 1830.

Spett J. Inżynier. Starszy Komisarz budowy kolei państwowych. Mapa rozsiedlenia ludności Polskiej w Galicji — z dodatkiem statystcznym. Lwów 1910. Nakład księgarni polskiej B. Połonieckiego.

Sprawozdanie Banku Krajowego dla Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem — 1911.

„ Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych w W. Ks. Poznańskiem i Prusach Zachodnich, za r. 1911. Poznań 1912.

„ Towarzystw Kredytowych Miejskich.

„ Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, Dyrekcji Głównej— Warszawa 1913.

Tenenbaum H. Bilans handlowy Królestwa Polskiego.

Wasiutyński B. Ludność Żydowska w Król. Polskiem (Ekonomista).

Wiadomości Statystyczne o Stosunkach Krajowych, wydawane przez Krajowe Biuro Statystyczne pod red. Prof. D-ra T. Pilata, t. XXIII, zeszyt III: Podatki bezpośrednie w Galicyi przypisane na r. 1910—zestawił Dr. M. Nadobnik Lwów 1912.

Wolski Ludwik. Wiadomości Statystyczne, (w Kalendarzu wydawanym przez Warszawskie Obserwatorjum Astronomiczne r. 1859, 1860, 1861).

Załęski Witold: Statystyka porównawcza Królestwa Polskiego. Warszawa 1876.

„ „ Królestwo Polskie pod względem statystycznym. Warszawa—cz. I—1900, cz. II—1901.

„ „ Z Statystyki Porównawczej Królestwa Polskiego. Ludność i Rolnictwo". Warszawa 1898.

Żukowski Wł. Wydatki państwowe w Królestwie Polskiem — Warszawa 1910.

b) w językach obcych.

Skróty w tłumaczeniu polskiem:	Właściwe brzmienie tytułów.
Aneks do rządowego proj. ust. samorząd. ziemsk. w 6 gub. Zach.	Министерство Внутреннихъ Дѣлъ 20 Января 1910 г. Въ Государственную Думу. О примѣненіи Положенія о земскихъ учрежденіяхъ 12 іюня 1890 г. къ губерніямъ: Витебской, Волынской, Кіевской, Минской, Могилевской и Подольской. Приложеніе. 3. Статистическіе матеріалы по 9 западнымъ губерніямъ.
Statystyka imigracji do St. Zjedn. Am. Półn.	Annuel Report of the Commissioner General of Immigration. Waschington.
Budżety miast w 1909 r.	Роспись расходовъ и доходовъ городовъ.
Conrad: Statystyka.	Conrad J. Prof. D-r Grundriss zum Studium der politischen Oekonomie. IV Teil: Statistik—Jena 1913.
Handel Zewn. Rosji.	Внѣшняя торговля. По даннымъ Департамента Таможенныхъ Сборовъ.
Juraschek. Tabl. Georg.-Stat.	Otto Hübners Geographisch-Statistische Tabellen aller Länder der Erde. Fortgeführt und ausgestaltet von dr. Franz von Juraschek, weiland Praesidenten der K. K. Oesterreichischen statistischen Zentral-Komission. 61 Ausgabe für das Jahr 1912.
Memorjał Min. Fin.	Объяснительная записка Министра Финансовъ къ проекту Государственной росписи доходовъ и расходовъ на 1914 г. Петроградъ 1913.
Ogól. Zbiór Rezult. Spisu Jedn. 1897 r.	Общій Сводъ по Имперіи результатовъ разработки данныхъ первой всеобщей переписи населенія, произведенной 28 Января 1897 г. Петроградъ. — 1905.
Pierwszy Spis Ludn. 1897 (dla każdej gubernji osobny zeszyt).	Первая Всеобщая Перепись Населенія Россійской Имперіи 28 Января 1897 г. Изданіе Центральнаго Статистическаго Комитета Министерства Внутреннихъ Дѣлъ Подъ ред. И. А. Тройницкаго. Петроградъ 1903-5.

Prace Warsz. Kom. Statystycznego.

Труды Варшавскаго Статистическаго Комитета. Выпускъ III. Состояніе Населенія въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго къ 1-му января 1890 года. Постоянное населеніе русское и иностранное. Все наличное населеніе. Распредѣленіе населенія по вѣроисповѣданіямъ. Плотность населенія. Варшава 1890.

Выпускъ XI. Состояніе населенія въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго къ 1-му января 1893 года. Наличное населеніе постоянное, непостоянное и иностранцы. Вѣроисповѣдный составъ. Плотность населенія по отдѣльнымъ гминамъ. Варшава 1894.

Выпускъ XV. Поземельная Собственность въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго за 1874 годъ. Варшава 1898.

Выпускъ XVIII. Статистика коневодства и скотоводства въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго въ 1870 — 1899 гг. Варшава 1901.

Выпускъ XIX. Статистика выхода рабочихъ за границу съ 1900 по 1903 г. Причины его и вліяніе на благосостояніе сельскаго населенія въ краѣ. Варшава 1902/3.

Выпускъ XXI. Статистика землевладѣнія крестьянскаго, мелкошляхетскаго. посадскаго и др. въ губерніяхъ Царства Польскаго къ началу 1904 г. Отчетъ о ходѣ и послѣдствіяхъ статистическихъ работъ въ губ. Царства Польскаго за 1904 годъ. Варшава 1905.

Выпускъ XXII. Отчетъ за 1905 годъ. Экономическое и культурное развитіе Царства Польскаго за сорокъ лѣтъ, 1864 — 1904. Ростъ населенія, ростъ городовъ, развитіе торговли и фабрично-заводской промышленности, развитіе землевладѣнія и сельскаго хозяйства, развитіе грамотности и учебнаго дѣла. — Свѣдѣнія о призывныхъ за 25 лѣтъ. Статистика эмиграціи за пятнадцать лѣтъ и выходъ рабочихъ на заработки. Варшава 1906.

Выпускъ XXIII. Состояніе населенія въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго

къ 1-му января 1905 г. Постоянное и непостоянное наличное населеніе. Распредѣленіе населенія по вѣроисповѣданіямъ. Плотность населенія и т. п. Варшава 1906.

Выпускъ XXIV. Движеніе населенія въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго за 1904 г. Браки, рожаемость, смертность, приростъ населенія къ 1 му января 1905 года Отчетъ за I-е полугодіе 1906 г. Поземельная собственность и доходы городовъ. Дворская и крестьянская поземельная собственность. Сервитуты и проч. Варшава 1906.

Выпускъ XXV. Аграрный Вопросъ въ 10 губ. Царства Польскаго. Частное землевладѣніе за 1901—1906 г. Варшава 1906.

Выпускъ XXVI. Населеніе десяти губерній Царства Польскаго въ 1906 году. Ростъ населенія за 90 лѣтъ 1816 — 1906. Варшава 1906.

Выпускъ XXVIII. Народное образованіе въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго за девяносто лѣтъ съ 1815 по 1906 г. Его успѣхи и развитіе за послѣднее сорокалѣтіе. Низшія, среднія и высшія школы. Университетъ. Варшава 1906.

Выпускъ XXX. Аграрный вопросъ въ десяти губерніяхъ Царства Польскаго. Частное землевладѣніе за 1901—1906 годы. II. Частная поземельная собственность къ началу 1907 года. Размѣры ея. Сервитуты и черезполосность. Арендныя отношенія. Урожай 1906 года. Гминныя сберегательныя кассы. Варшава 1906.

Выпускъ XXXIV. Земля и ея собственники въ 10 губерніяхъ Царства Польскаго въ 1907 году. Распредѣленіе всей поземельной собственности въ Привислянскомъ краѣ по угодіямъ и по роду владѣнія. Варшава 1903.

Выпускъ XXXV. Десять губерній Царства Польскаго въ цифрахъ. Населеніе. Землевладѣніе. Промышленность. Просвѣщеніе. Нравственность и проч. Отчетъ за 1907 годъ. Краткій Ежегодникъ Привислянскаго края за 1907 годъ. Варшава 1908.

Выпускъ XXXVI. Коневодство и ското-

	водство въ 10 губерніяхъ Царства Польскаго въ 1907 году. Варшава 1908.
	Выпускъ XXXIX. Томъ I. Состояніе Населенія въ 10 губерніяхъ Царства Польскаго къ 1-му января 1909 года. Движеніе населенія за 1908 годъ. Выходъ рабочихъ на временные заработки въ 1908 году. Эмиграція и выселеніе изъ 10-ти губерній Царства Польскаго въ 1908 году. Отчетъ о ходѣ и послѣдствіяхъ работъ Варшавскаго Статистическаго Комитета въ 1908 году. Варшава 1900.
	Выпускъ XXXIX. Томъ II. Землевладѣніе въ 10-ти губерніяхъ Царства Польскаго въ 1909 году. Варшава 1912.
Przeciętne Zasiewy i Zbiory zbóż.	Средній Посѣвъ и Средній Сборъ Зерновыхъ Хлѣбовъ и Картофеля за пятилѣтіе 1895—1900 г. г. Изданіе Центральнаго Статистическаго Комитета и Министерства Внутреннихъ Дѣлъ. Петроградъ.
Rocznik Dep. Leśnego.	Ежегодникъ Лѣсного Департамента. Главное Управленіе Землеустройства и Земледѣлія. Лѣсной Департаментъ. Петроградъ.
Rocznik Min. Fin.	Ежегодникъ Министерства Финансовъ. — Петроградъ.
Rocznik Statystyczny.	Статистическій Ежегодникъ на г. . . . . Совѣтъ Съѣздовъ Представителей Промышленности и Торговли.
Rocznik Statystyczny Austrji.	Oesterreichisches Statistisches Handbuch für die im Reichsrate Vertretenen Königreiche u. Länder. Herausgegeben von der K. K. Statistischen Zentralkommission. 1911. Wien 1912.
Rocznik Statystyczny miast niemieckich.	Statistisches Jahrbuch Deutscher Staedte. Herausgegeben von Prof. Dr. Neefe, Direktor des Statistischen Amts der Stadt Breslau. Breslau . . . .
Rocznik Statystyczny Niemiec.	Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. Herausgegeben von Kaiserlichen Statistischen Amte—Berlin.
Rocznik Statystyczny Pruski.	Stasistisches Jahrbuch für den Preussischen Staat Herausgegeben von Königlichen Statistischen Landesamt — Berlin.
Rocznik Statystyczny Rosji.	Статистическій Ежегодникъ Россіи. Изданіе Центральнаго Статистическаго Комитета Министерства Внутреннихъ Дѣлъ. Петроградъ.

Ruppin—Żydzi Współcz.	Ruppin Arthur Dr. Die Juden der Gegenwart. Eine sozialwissenschaftliche Studie. Judischer Verlag G. M. G. H.—Koeln und Leipzig 1911.
Spis jednodn. szkół początkowych.	Предварительныя свѣдѣнія о числѣ школъ, учащихъ въ нихъ и учащихся, съ показаніемъ собственныхъ и наемныхъ помѣщеній и общаго расхода на содержаніе школъ, по матеріаламъ переписи 18-го января 1911 г. полученнымъ до 30-го апрѣля.
Sprawozd. Banku Włościańskiego.	Отчетъ Крестьянскаго Поземельнаго Банка за годъ . . . . Петроградъ.
Sprawozd. Inspekt. fabr.	Отчеты фабричныхъ инспекторовъ 1911 и 1912 г. Петроградъ.
Sprawozd. Kontroli Państwa.	Приложенія къ Отчету Государственнаго Контроля по исполненію Государственной Росписи и Финансовыхъ смѣтъ за . . . . г. Петроградъ.
Spraw. med.-stat.	Medizinal-Statistische Mitteilungen aus dem Kaiserlichen Gesundheitsamte. Berlin 1913.
Spraw. Min. Ośw.	Смѣта Министерства Народнаго Просвѣщенія — 1913 и 1914 г.
Spraw. o stanie zdrowia publicznego.	Отчетъ о состояніи Народнаго Здравія и организаціи врачебной помощи въ Россіи за 1911 г. Управленіе главнаго Врачебнаго Инспектора Министерства Внутреннихъ дѣлъ Петроградъ 1913.
Spraw. Warsz. Komitetu Rejon. Kolejowego.	Варшавскій Порайонный Комитетъ по регулированію массовыхъ перевозокъ грузовъ по желѣзнымъ дорогамъ. Журналъ № . . . . засѣданія очередной сессіи Комитета. М. П. С. Варшава.
Spraw. Warsz. Okr. Naukowego za r. 1912.	Отчетъ о состояніи учебныхъ заведеній Варшавскаго учебнаго Округа за 1912 годъ. Варшава 1913.
Stat. Kor.	Statistische Korespondenz. Verlag des Königlichen Statistischen Landesamt zu Berlin.
Statystyka Pożarów.	Статистика пожаровъ въ Россійской Имперіи за 1895—1910 гг. часть I, 63 губ. Европейской Россіи. Изданіе Центральнаго Комитета Министерства Внутреннихъ дѣлъ. Петроградъ 1912.

Statystyka przemysłu opł. akcyzę.	Статистика производствъ Облагаемыхъ Акцизомъ за г. . . . . Петроградъ.
Statyst. szkół pocz. w 1904 r.	Статистическія Свѣдѣнія по начальному образованію за 1904 г. Приложеніе къ представленію Министерства Народнаго Просвѣщенія о введеніи всеобщаго обученія въ Россійской Имперіи Петроградъ 1906.
Ubezpieczenia Wzajemne.	Взаимное Страхованіе строеній отъ огня въ губерніяхъ Царства Польскаго 1901—1910, 1911, 1912 гг. Варшава.
Wiadom. o liczbie właścicieli nieruchomości (Aneks do do projektu samorzadu miejskiego.	Свѣдѣнія о числѣ владѣльцевъ недвижимыхъ имуществъ въ городахъ губерній Царства Польскаго съ распредѣленіемъ ихъ по стоимости имущества и по національностямъ. Составлено въ главномъ Управленіи по дѣламъ мѣстнаго хозяйства.
Wiad. Stat. o nauczaniu początkowem.	Статистическія свѣдѣнія по начальному образованію въ Россійской Имперіи. — Министерство Народнаго Просвѣщенія. Петроградъ. . . . .
Wiad. Stat. o szkołach Min. Handlu.	Статистическія Свѣдѣнія о состояніи Учебныхъ Заведеній, подвѣдомственныхъ Учебному отдѣлу Министерства Торговли и Промышленности. Изданіе Учебнаго Отдѣла. Петроградъ . . . .
Wykaz Stypendjów.	Указатель пожертвованныхъ капиталовъ по Министерству Народнаго Просвѣщенія. Петроградъ 1912.
Załącznik № 14a i 15 do projektu prawa o parcelacji majoratów, wniesionego do III Izby Państwowej.	Объ измѣненіи и дополненіи временныхъ правилъ 21 Окт. 1906 г. Въ Государственную Думу 16 Дек. 1909 г. О разрѣшеніи владѣльцамъ маіоратныхъ и и подуховныхъ имѣній отчуждать крестьянамъ участки изъ состава принадлежащихъ имъ имѣній. Вѣдомость о подуховныхъ и маіоратныхъ имѣніяхъ.
Załącznik tekstu do prawa o wyodrębnieniu Chełmszczyzny.	О выдѣленіи изъ состава губерній Царства Польскаго восточныхъ частей Люблинской и Сѣдлецкой губерній, съ образованіемъ изъ нихъ особой Холмской губерніи. (Представленіе Министерства Внутреннихъ Дѣлъ, по Департаменту Общихъ Дѣлъ, отъ 24 апрѣля 1909 г. № 1363). Приложеніе: Русское, Польское, Православное, Католическое населеніе, проживающее на территоріи, выдѣляемой въ составъ Холмской губерніи.

Zbiór danych statyst. o podsądn. uniewin., oraz skazanych.	Сводъ статистическихъ свѣдѣній о подсудимыхъ, оправданныхъ и осужденныхъ за 1910 годъ. Петроградъ.
Zbiór Wiad. statyst.-ekonom. rolniczych.	Сборникъ статистическо - экономическихъ свѣдѣній по сельскому хозяйству Россіи и Иностранныхъ Гссударствъ. Г. У. З. и З. Отдѣлъ Сельской Экономіи и Сельскохозяйственной Статистики. Петроградъ.
Zestawienie Bilansów Banków akc. handlowych.	Сводный балансъ акціонерныхъ банковъ коммерческаго кредита.

B. Źródła poszczególnych działów.

Dział I. Powierzchnia i ludność.

Pr. W. K. St.— Zeszyt III, XI, XXIII, XXIV, XXVI i XXXIX 2 tomy.
Pierwszy Spis Jednodniowy ludności państwa Rosyjskiego 1897.
Ogólny Zbiór Rezultatów Spisu Jednodniowego 1897 r.
Rocznik Stat. Rosji, 1910, 1911. Dział I i II.
Kirkor-Kiedroniowa Z. Włościanie i ich sprawa.
Maciesza Al. Dr. Atlas Stat. Król. Polskiego.
Rodecki Fr. Obraz Jeograficzno-Statystyczny Król. Polsk.
Wolski L. Wiadomości Statystyczne.
Wasiutyński B. Ludność Żydowska w Król. Polskiem.
Podręcznik Stat. Galicji. 1904, 1913.
Rocznik St. Austrji 1911.
Spett J. Mapa rozsiedlenia ludności polskiej w Galicji.
Rocznik Statystyczny państwa Niemieckiego.
„ „ „ Pruskiego.
Conrad J. Prof. D-r. Statystyka
Juraschek Fr. D-r. Tablice Geograficzno-Statystyczne wszystkich krajów.
Ruppin Ar. D-r. Żydzi współcześni.

Dział II. Wychodźtwo i Emigracja.

Pr. W. K. St. Zeszyt XIX, XXII, XXXIX t. 1-szy.
Wychodźca polski. Zeszyt 1—2 r. 1911.

Annuel Report of the Commissioner general of Immigration. Washington.

Dział III. Własnośc rolna i produkcja rolna.

Pr. W. K. St. Zeszyt XV, XIX, XXI, XXII, XXV, XXX, XXXV, XXXVI XXXIX.
Zbiór Wiad. Stat. Ekon. 1912. 1913, 1914. r.
Rocznik Statystyczny r. 1913.
Aneks do rządowego projektu Samorz. Ziemsk. w 6 gub. Zachodnich.
„ „ № 14a i 15 do proj. prawa o parcelacji majoratów wniesionego do III Izby Państwowej.
Rocznik Dep. Leśnego r. 1911 t. 2-gi
Sprawozdanie Banku Włościańskiego za r. 1912.
Ubezpieczenia Wzajemne Bud. od ognia w Król. Pols. 1911 i 1912.
Sprawozdanie Dyrekcji Głównej Tow. Kred. Ziem. za I-sze półrocze 1913 r.
I. A. Zmiana własności ziemskiej w gub. Kijowskiej 1861—1900.
Buzek J. Polityka narodowościowa rządu pruskiego wobec Polaków.
Grabski Wł. Hist. Tow. Rolniczego. T. I.
„ „ Materjały w sprawie włościańskiej.
Bujak Fr. Galicja. T. I.
Podręcznik Stat. Galicji t. I 1913.
Rocznik Stat. Państwa Niemieckiego. 1913.
„ „ pruski. 1912.

Dział IV. Robotnicy Fabryczni.

Sprawozdanie inspektorów fabrycznych, r. 1911, 1912.

Dział V. Przemysł.

Rocznik Stat. Rosji— r. 1910.
„ Min. Fin. r. 1909, 1910, 1911, 1912 i 1913.
Memorjał Ministra Fin. z dn. 1 Kwietnia 1910 r. № 1645.
Zbiór Wiad. St.-ek. rolniczych, r. 1914.

Rocznik Statystyczny r. 1912.
Pietkiewicz Z. Stan Przemysłu w Król. Pol. według danych r. 1910.
Przegląd Górniczo-Hutniczy, r. 1914 № 5 i 6.
„Wiestnik Finansow" r. 1913 № 22, r. 1914 № 18.
Załęski W. Król. Polskie pod względem Statystycznym.
Podręcznik Statystyki Galicji. 1913 t. II.

Dział VI. Handel.

Rocznik Min. Fin. 1909, 1910, 1911, 1912, 1913.
Sprawozdanie Kontroli Państwa r. 1911 (dodatek).
Handel Zewnętrzny Rosji. 1910 i 1911.
Sprawozdanie Warsz. Komitetu Rej. Kolejowego.
Tenenbaum H. Bilans handlowy Królestwa Polskiego.

Dział VII. Kredyt.

Rocznik Min. 1911, 1912, 1913.
„ Statyst. 1913.
Grzegorzewski M. Reforma Kas Gminnych poż. - oszcz. w Król. Polskiem.
Rocznik Komisji współdzielczej za lata 1910, 1911.
Rodręcznik Statystyki Galicji. 1913 t. II.
Sprawozdanie związku spółek zarobkowych i gospodarczych w W. Ks. Poznańskiem i Prusach Zachodnich za r. 1911.

Dział VIII. Skarbowość.

Rocznik Min. Fin. 1907, 1911, 1912, 1913.
Sprawozdanie Kontroli Państwa (dodatki) 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912
Grabski Wł. Bilans Król. Polskiego w finansach Państwa Rosyjskiego. 1909.
Żukowski Wł. Wydatki Państwowe w Król. Pols. 1910.
Podręcznik Stat. Galicji. 1913 – t. 2-gi.
Wiadomości Statystyczne t. XIII, zesz. III.
Rocznik Statystyczny państwa Niemieckiego. 1910, 1911, 1912.

Dział IX. Gospodarstwo Miejskie.

Budżety Miast Król. Polskiego. 1909.
Przegląd statystyczny m. Warszawy.
Wiadomości o liczbie właścicieli nieruchomości w miastach Król. Pols.
Sprawozdanie Tow. Kred. Miejskich.
Babiński W. Obraz porównawczy budżetów m. Warszawy.
Roczn. Stat. Miast Niemieckich. 1913.

Dział X. Budowle i pożary.

Ubezpieczenie Wzajemne budynków ognia w Król. Polskiem 1901—1910, 1911 i 1912.
Statystyka Pożarów w państwie Rosyjskiem. 1912 r. część 1-sza.

Dział XI. Drogi.

Rocznik Stat. Rosji r. 1913.
Sprawozdanie Warszawskiego Kom. Rejon. Kol. r. 1911.
Nestorowicz M. Wł. Stan dróg kołowych Król. Pol. 1913.

Dział XII. Zdrowotność Publiczna.

Sprawozdanie o stanie zdrowot. publ. za r. 1911.
Sprawozdanie med.-stat. Ces. urzędu lekarskiego. 1913.

Dział XIII. Sądownictwo.

Zbiór danych statyst. o podsądn., uniewin., oraz skazanych, r. 1910.
Rocznik statystyczny Rosji r. 1913.

Dział XIV. Szkolnictwo.

Pr. W. K. St. Zeszyt XII, XVIII.
Spis jednodniowy szkół początkowych 1911 r.
Spraw. Warsz. Okr. Naukowego za r. 1911 i 1912.
Statystyka szkół pocz. w 1904 r.
Rocznik Statystyczny Rosji. r. 1913.

Wiadomości Stat. o nauczaniu początk. w Rosji—Zeszyt IV i VII.
Wiadomości Stat. o Szkołach Min. Handlu i Przemysłu r. 1911/12.
Wykaz stypendjów pod zarządem Min. Ośw. r. 1912.
Podręcznik Statystyki Galicji — r. 1913. Część 1-sza.
Rocznik Statystyki Pruskiej — 1912.
Statistische Korespondenz — 1913.

Dział XV. Metereologja.

Materjały na stacjach Sieci Metereologicznej Warszawskiej, przez Wł. Gorczyńskiego.

Avant—propos.

La Superficie du Royaume de Pologne est de 111.554,2 werstes carrées soit 126. 955, 37 kilom. c. En moyenne pour chaque gouvernement du Royaume il revient 11.155,4 v. carrées; parmi les gouvernements celui de Varsovie comprend 15.359,2 v. c. soit 13,7% de la superficie totale, et le plus petit, celui de Plock 8287,3 v. c. soit 7,4% de la superficie totale. Sur le nombre total de districts dans le Royaume, le gouvernement de Varsovie en compte le plus soit 14 et le moins les gouvernements de Kielce, Łomża, Płock, Radom et Suwalki, qui en ont chacun 7. L'étendue des districts oscille entre 670,5 v. c. pour le district de Skierniewice et 1994.9 v. c. pour celui de Seyny. La moyenne par district est de 1328 v. c.

La superficie de la Galicie comprend 78.497 k. c. soit $^2/_3$ de la superficie du Royaume; celle de la Silésie autrichienne (Cieszyn) 2300; Grand duché de Poznanie 28.991,5; Prusse (occidentale) 25553; arrondissement d'Olsztyn 12025; arrondissement d'Opole 13230.

Par rapport aux autres pays le Royaume de Pologne est 4 fois $^1/_3$ plus grand que la Belgique, qui a 29455 k. c.; 4 fois plus grand que la Hollande (34186 k. c.) 3 fois $^1/_3$ plus grand que le Danemark (38.969 k. c.); il approche de la superficie de la Roumanie (131.353 k. c.); il est 2 fois et demie moins grand que l'Italie. Si nous prenons toutefois toute la superficie des territoires à population polonaise dense, c. à d. le Royaume de Pologne, la Galicie, la Silésie autrichienne, l'arrondissement d'Opole, le duché de Poznanie, la Prusse occidentale, l'arrondissement d'Olsztyn, nous obtenons 287.552 k. c. soit un espace dépassant celui de l'Italie (286.682 k. c.) et égalant à peu près l'Autriche moins la Hongrie (300.005 k. c.) et ayant à peu près la moitie de la superficie de l'état allemand.

Population. La population du Royaume de Pologne au 1-er janvier 1912 comprenait 12.776.100 habitants. Parmi les gouvernements, le plus peu-

plé est celui de Varsovie 1.535.920 hab. le moins peuplé est celui de Płock 828.730 habitants; la moyenne par gouvernement est de 1.277.600 habitants.

Dans les gouvernements avoisinant le Royaume de Pologne et habités en partie par des Polonais le nombre des habitants au 1-er janvier 1912 était, pour le gouvernement de Grodno 1.997.600 (dont 254.100 pour le district de Białystok, 206.700 pour celui de Bielsk) dans le gouvernement de Kowno 1.819.000; dans celui deWilno 1.989.900 soit dans les 3 gouvernements de Lithuanie 5.806.500 habitants soit moins de la moitié de la population du Royaume de Pologne avec une superficie plus grande d'un tiers; enfin dans la Ruthénie Blanche pour les gouvernements de Minsk, de Mohylew et de Witebsk avec une superficie 1 fois et demie plus grande, la population était de 7.108.500 hab. soit un peu plus de la moitié de la population du Royaume.

En Galicie, au 31/XII 1910 la population était de 8.025.675 (28.09% de la population de l'Autriche moins la Hongrie) en Silésie autrichienne 361.015; dans le grand duché de Poznanie 2.099.831; dans la Prusse occidentale 1.703.474; dans l'arrondissement d'Olsztyn 543.469; dans l'arrondissement d'Opole 2.207981. Au total donc le Royaume de Pologne, la Galicie, la Silésie autrichienne, l'arrondissement d'Opole, la Poznanie, la Prusse occidentale, l'arrondissement d'Olsztyn comptaient plus de 27 millions d'habitants et dans ce nombre 65% de Polonais.

Par rapport aux autres pays d'Europe le Royaume de Pologne possède une population supérieure à celle de la Serbie (2.911.701) à celle de la Bulgarie (4.329.108), de la Grèce (2.631.952), du Danemark (2.900.336) de la Suède et de la Norvège (5.522.403), de la Belgique (7.423.784), de la Hollande (5.945.155), de la Roumanie (7.070.000). Par contre, au point de vue de la population, le Royaume de Pologne se trouve distancé par l'Espagne (19.588.688) et les autres grandes puissances. La population de toutes les terres habitées en majeure partie par des Polonais dépasse la population de l'Espagne, de la Hongrie (20.840.678) et égale presque celle de l'Autriche moins la Hongrie (28.567.898)).

Population urbaine; population rurale. Le Royaume de Pologne compte actuellement 116 villes comprenant au 1-er janvier 1912 2.972.400 habitants soit 23,3%, les 76,7%, soit 9.803.700 forment la population rurale. En 1909 la population urbaine égalait 1.464.800 habitants et ne comprenait que 17.7% de la population totale. Si, à la population urbaine, nous ajoutons celle des bourgs au nombre de 358, qui par suite de l'ukase du 1-er juin 1869 et de quelques autres décisions ultérieures ont reçu l'appellation de „posad" et ont été incorporés dans les communes rurales, nous obtenons pour la population des villes et des bourgs pour l'année 1909, le chiffre de 3.641.668 habitants, soit 30,6% de la population totale.

Le Royaume compte 43 villes avec une population dépassant 10.000 habitants; dans le nombre 5 ont plus de 50.000 habitants ce sont: Varsovie, Lódź, Sosnowiec, Częstochowa et Lublin.

La densité de la Population dans le Royaume de Pologne est de 114,5 habitants par verste carrée, c. à d. 100,5 habitants par k. carré.

Le gouvernement de Piotrków, qui est le plus peuplé, possède 187,1 habitants par v. c; puis viennent ceux de Varsovie avec 171,8; de Kalisz 125,0; de Płock 120,5 habitants par v. carrée. La densité de la population dans les communes comporte 87,9 habitants par v. carrée, avec le maximum pour le gouvernement de Piotrków 111,9 habitants, et le minimum dans celui de Suwałki 55,6 habitants. Dans la Russie d'Europe la densité de la population comporte 28,9 habitants à la verste carrée, soit 4 fois moins que dans le Royaume de Pologne.

En Galicie la densité de la population est de 102,2 habitants au k. c., dans la Silésie autrichienne de 196, dans le grand duché de Poznanie 72, en Prusse occidentale 67, dans l'arrondissement d'Olsztyn 45 et dans celui d'Opole 167.

Comparativement avec les autres états, le Royaume de Pologne avec sa densité de population, qui est de 100,5 habitants par verste carrée ne le cède à cet égard qu'à la Belgique (252) à la Hollande (173,9), à l'Angleterre (145,3), à l'Allemagne (120,0) et à l'Italie (121); il occupe donc la sixième place en Europe. Moins peuplés se trouvent les pays suivants: Suisse (91,1) Autriche-Hongrie (76), France (73,8), Danemark (70,7), Serbie (60,3), Portugal (58,5), Roumanie (53,0), Bulgarie (42), Grèce (40,7), Espagne (38,8), Montenegro (27,5), Suède (12,3) Etats-Unis de l'Amérique du Nord (10,5), Norvège (7,6).

La division de la population au point de vue de l'âge d'après le recensement de 1897 était: jusqu'à 9 ans 282 par 1000 habitants, de 10 à 19 ans—210, de 20 à 59 ans—446, au delà de 59 ans 62. La population dans la force de l'âge comporte donc dans le Royaume de Pologne presque la moitié de la population totale.

D'après l'état civil la population en 1897 dans le Royaume de Pologne indiquait sur 1000 personnes au dessus de 15 ans, 624 hommes mariés, 600 femmes mariées, veufs 34, veuves 115. Dans la Russie d'Europe les chiffres étaient: hommes mariés 652, femmes mariées 627, veufs 57, veuves 135.

Au point de vue de la confession la population du Royaume de Pologne se divise en catholiques 75,42%, mariavites 0.61%, orthodoxes russes 4%, protestants 5,32%, juifs 14,64% et autres confessions 0,01%. En 1827 la population catholique se montait à 84,1% de la population totale et en commun avec les gréco-uniates (1.9%) ensemble 86%; la population orthodoxe russe 0.1% les protestants figuraient pour 4,6%, les juifs pour 9,3%.

La population catholique domine dans le gouvernement de Kielce 88,39% et elle est la moindre dans celui de Lublin 64,84% (avaut la formation du gouvernement de Chelm); dans les villes, la population catholique forme en moyenne 47,4%, atteignant le maximum à Varsovie avec 54,14% et descendant au minimum dans les villes du gouvernement de Siedlce avec 31,5%. Dans les communes la proportion de la population catholique

comporte 83,3%, au maximum dans le gouvernement de Kielce 91,8% au minimum dans celui de Lublin avec 68,8%.

Les Polonais, d'après le recensement de 1897 comprenaient 71,85% de la population totale du Royaume de Pologne, soit pour l'année 1912 le nombre de la population était de 9.179,500 habitants; dans ce nombre les catholiques entraient pour 98,31%.

Dans les gouvernements de l'ouest de l'empire russe le recensement comptait en 1897, 885.962 Polonais; dans les gouvernements intérieurs russes 233972; au Caucase 25,117; en Sibérie 29177; en Asie centrale 11.576, soit dans l'état russe 7.933.863 Polonais, c. à d. 6.3% de la population totale, soit pour 1912—10.767.400 Polonais, sans compter les catholiques de l'ouest de la Russie qui sont officiellement inscrits comme Blancs-Russes et Petits-Russes.

En Galicie, au 30/XII. 1910. le nombre des Polonais était de 4.672.500 soit 58,6% de la population totale (catholiques 3.732.961) dans la Silésie autrichienne 235.224 (31.72%) et dans la Silésie (district de Cieszyn (Teschen) (54.9%) en Bukovine 36.210 soit 4.55%, en Moravie 14.924 (0,57%), dans les autres pays autrichiens 9.195; en tout en Autriche environ 5 millions.

Dans le grand - duché de Poznanie au 30/XII 1910 le nombre des Polonais était de 1.291.396 (61.5%) dans la Silésie (district d'Opole) 1.258.549 (57%) dans la Prusse occidentale 604.773 (35,5%), dans l'arrondissement d'Olsztyn et Prusse orientale 267.930 (49.3%) et dans les autres parties de la Prusse, environ 800.000 soit en tout, dans l'empire d'Allemagne environ 4.200.000 Polonais.

Dans les 3 états: Russie, Autriche, Prusse on compte 20 millions de Polonais d'après les chiffres des statistiques officielles. En realité dans ces trois états le nombre des Polonais, à l'heure qu'il est, dépasse fortement le chiffre de 20 millions.

Dans les Etats-Unis de l'Amérique du Nord la statistique officielle donne en 1900 1.071.306 Polonais, ne comprenant dans ces chiffres que les individus nés en dehors de l'Amérique ou dont l'un des parents seuls se trouve dans ce cas. Eu réalité il y a en Amérique pas moins de 3 millions de Polonais.

Au total, le nombre des Polonais dans toutes les parties du monde peut-être fixé au moins à 25 millions.

Par voie de comparaison nous indiquons ici les chiffres se rapportant aux autres peuples Slaves: Tchèques, Slovaques et Serbes de Lusace 8.791.000. Serbo-Croates 9 millions, Bulgares 5.400.000, Grands-Russes 65 millions, Petits-Russes 31 millions, Blancs-Russes 7 millions.

La répartition de la population polonaise d'après le genre de travail indique le maximum dans les spécialités suivantes: Mines et forges 97,0% et 94,9% du total de la population occupée dans ce métier dans le Royaume de Pologne, industrie céramique 84,8%, fonderies 77,7%; ce sont là,

comme nous le voyons, les spécialités les plus pénibles dans lesquelles le pourcentage des Polonais est plus grand que le pourcentage dans le total de la population. Dans l'agriculture le pourcentage des Polonais est quelque peu supérieur au pourcentage de la population 84,8%. Le pourcentage est également fort dans les catégories suivantes: employés aux compagnies de chemins de fer 86,1%, postes, télégraphes, téléphones 67,5%, légistes, notaires, avocats 86,4%, employés dans les communes et dans l'administration urbaine 80.3%, ouvriers et personnel rural 80,7%; par contre le personnel polonais dans le commerce est particulièrement bas, , étant de 10 à 20%.

Le mouvement de la population du Royaume de Pologne en 1908 par rapport aux années précédentes indique: les naissances de 42,7‰ en l'année 1889, tombent en 1908 à 36,7‰ (sur ce 35,2‰) dans les villes et dans les communes (37,1‰); les mariages en 1908 étaient de 7,0‰ pour 6,3‰ en 1904 et 9,1‰ en 1889; la mortalité a diminué de 20,5‰ en 1908 pour 26,7‰ en 1889. L'augmentation naturelle de la population en 1908 était 16,2‰ et en 1889 de 15,9‰ dont 16,3‰ dans les communes et de 15,5‰ dans les villes.

Eu Galicie l'augmentation naturelle de la population en 1910 était de 14,6‰ dans le grand-duché de Poznanie—19,4‰ dans la Prusse occidentale—18,2‰ dans l'arrondissement d'Olsztyn — 15,7‰ dans l'arrondissement d'Opole 19,7‰.

L'augmentation naturelle est en Pologne plus grande que dans les autres pays.

La migration temporaire salariée partant du Royaume de Pologne en tant que symptôme collectif est un phénomène tout nouveau et date à peine d'une vingtaine d'années. En 1890, 17.275 travailleurs campagnards gagnèrent l'Allemagne, sans que nous ayons à noter de départ collectif pour quelque autre pays. En 1900 le nombre des migrateurs temporaires à destination de l'Allemagne était de 119.284 en 1904 le nombre des migrateurs du Royanne de Pologne pour tout l'étranger était de 153,407 et en 1908—268.446 ce qui forme 2,3% de la population totale du pays et 3,2% de la population rurale.

Les migrateurs salariés ont recherché tout d'abord l'Allemagne qui en 1901 a occupé 139.664 ouvriers ruraux; en 1904 le nombre a atteint 137,701 et 235.074 en 1908, c. à d. 87,4% du nombre total des migrateurs. Après l'Allemagne, comme pays visé par la migration polonaise viennent les provinces intérieures de la Russie qui ont reçu en 1908 13.551 personnes soit 5% de la migration totale; dans ce nombre les ouvriers des champs forment 66,1%.

L'émigration forme dans le Royaume de Pologne un symptôme dont l'origine a précédé la migration temporaire sans en atteindre les fortes proportions et dont le développement numéral subit des oscillations marquées. De 1905 à 1909 il émigrait chaque année de Russie en Amérique 48.433 Polonais; 63.365 en 1910; dans l'intervalle entre le 30/VI 1911 et le 1/VII 1912, les chiffres sont

de 51.244; dans la même période de l'exercice 1912—1913 on compte 112.345 émigrants. Une partie de ces émigrants retourne au pays natal; c'est ainsi qu'en 1908 il est revenu d'Amérique 18.187 Polonais, 8421 en 1909 et 1910, 6.705 de 1911 à 1912, 37.764 et de 1912 à 1913, 24.107.

L'émigration polonaise embrassant toutes les terres polonaises et dirigée vers l'Amérique a pris des proportions énormes dans l'exercice 1912—1913 et elle a atteint du 1-er juillet 1912 au 30 juin 1913 le chiffre de 174.365 (retour au pays 24.107); pour l'exercice précédent le nombre des émigrants était de 85.163 (retour au pays 37.764).

Propriété foncière. Dans la population communale prise au total, c. à. d. population des campagnes et des bourgs, les propriétaires terriens atteignaient 74,1% soit 5.926.578 têtes. Les possesseurs terriens comprennent les petits propriétaires et les grands propriétaires. La petite propriété dans le Royaume de Pologne comprend la propriété campagnarde des paysans, des petits propriétaires anciens nobles cultivant eux mêmes leurs terres et celle des petits propriétaires des bourgs. Nous faisons figurer dans la grande propriété les terres faisant partie des domaines seigneuriaux, moins ce qui en a été morcelé ainsi que les biens des majorataires.

Les catégories que nous désignons sous le titre de petite propriété, comprenaient en 1909, 12.647.426 arpents soit 62,4% et la grande propriété comprenait 9.624.523 arpents soit 37.6% de l'étendue générale foncière des 2 catégories dans le Royaume de Pologne. En dehors des 2 catégories ci-dessus il y a la propriété du Trésor public comprenant principalement des forêts, la proprieté des villes, et celle des établissements d'utilité publique (hôpitaux).

Dans les autres territoires polonais pour la petite propriété allant jusqu'à 20 hectares elle se répartit comme suit: en Galicie 53%, Silésie (arrondissement de Cieszyn (Teschen) 40%, grand-duché de Poznanie 33%; arrondissement d'Opole 50%, Prusse occidentale 30%, arrondissement d'Olsztyn 28%. Pour les propriétés moyennes de 20 à 100 hectares la superficie est: en Galicie 6%, Silésie (arrondissement de Cieszyn (Teschen) 15%, Grand-duché de Poznanie 22%; arrondissement d'Opole 15%; Prusse occidentale 33%; arrondissement d'Olsztyn 41%. Pour la grande propriété c. à. d. celle dépassant 100 hectares, les chiffres sont: Galicie 40%, Silésie (arrondissement de Cieszyn) 45%, grand-duché de Poznanie 46%; arrondissement d'Opole 35%, Prusse occidentale 37%; arrondissement d'Olsztyn 32%. Quelques unes de ces données sont anciennes déjà et aujourd'hui le pourcentage de la propriété moindre et de la moyenne a augmenté, tandisque celui de la grande propriété a diminué.

Dans ces conditions, étant donné tous les territoires polonais, le pourcentage de la petite propriété domine dans le Royaume de Pologne, en Galicie et dans l'arrondissement d'Opole et pour la grande propriété nous le trouvons dans la Poznanie, dans la Silésie (arrondissement de Cieszyn) et en Galicie.

Etat de possession et étendue de la petite propriété. L'étendue totale de la petite propriété en 1904, était de 12,590, 445 arpents, dont 10,748.159 reviennent aux paysans, 1.271.778 à l'ancienne petite noblesse et 570.509 aux bourgs. La moyenne de la petite propriété foncière dans le Royaume de Pologne était de 10 arpents, 7. L'étendue de la petite propriété se divise entre propriété en commun qui faisait en 1904 en arpents 1.132.707 et entre propriété individuelle—11.457.738.

La grande propriété dans le Royaume de Pologne se compose de biens particuliers et de biens majorataires. Dans le total des terres seigneuriales non morcelées, y compris les majorats il y avait en 1909, 7.624.533 arpents soit 37,6% des terres de la petite et de la grande propriété prises ensemble.

Il est difficile d'indiquer le nombre des grandes propriétés dans le Royaume de Pologne. La Société de Crédit Foncier donne en 1913 le chiffre de 9778 propriétés foncières privées avec superficie moyenne de 484 arpents et la Statistique officielle indique en 1908 302 comme nombre des majorats avec une superficie moyenne de 2196 arpents.

La propriété du Trésor dans le Royaume de Pologne est de 1.262.337 arpents et comprend 532 terres cédées à bail et d'une étendue de 10.230 arpents avec exploitation des eaux et des mines et 1.003.954 arpents de forêts. La propriété du trésor public occupe 5,8% de la superficie du pays et dont la plus grande se trouve dans le gouvernement de Suwałki (16,8%) et la plus petite dans ceux de Siedlce et de Kalisz, 0.7%'

Immeubles et bâtiments. En 1912 le Royaume de Pologne comprenait 1.088, 960 immeubles avec 3.579, 604 bâtiments, nou compis Varsovie; dans le nombre les villages avaient 927.719 immeubles soit 85,2% avec 2.909.533 bâtiments c. à d. 81,3% de la totalité.

L'évaluation totale des immeubles en 1912 a été de 1.119.099.970 roubles; l'évaluation des immeubles dans les villages se monte à 713.601.860 roubles, soit 63,7%. Les immeubles appartenant à la petite proprieté rurale sout évalués à 470.076.400 roubles, soit 42,0% de l'évaluation totale immobiliaire; ceux de la grande culture atteignent 153.213.030 roubles soit 13,7%, et pour les fabriques, les meuneries et les immeubles communaux ils sont estimés 90.312.430 rouble ou 8,0%.

En 1912 il y avait dans les villages 106.460 bâtiments en maçonnerie soit 3,3%, les bâtiments en bois étaient au nombre de 2.604.885 soit 90,0; bâtiments mixtes 198.188 ou 6,7%.

Terres productives. La superficie totale des terres dans le Royaume de Pologne était en 1909 de 21.937.117 arpents, donnant en terre arable 12.358.431 arpents soit 56,3% terrain employé pour les immeubles, les jardins etc., 851.255 arpents soit 3,9%; prairies 1.758,255 arpents, soit 8,0%; pâturages 1,481.721 arpents soit 6.8% bois et forêts 3.960,231 arpents soit 18,1%; terres improductives 917.367 arpents, soit 4,2%; puis terrain à usage divers 2,8%.

Sur 100 arpents de terre de la petite ou de la grande propriété il revient en arpents pour usages divers

	terre arable, jardins, terrains;	prairies, pâturages;	bois et forêts
Grande propriété	51.3	12,3	29.4
Petite propriété	68,7	18,3	4,2

Sur 100 arpents de semailles en 1913 dans le Royaume de Pologne il revenait pour le seigle 37,4 arpents, l'avoine 20,2, les pommes de terres 18,6, le froment 9,1, l'orge 8,9, les pois 2,6, le blé sarrazin 1,7, le lin 0,6, le millet 0.6, lentille et fève 0,2, chanvre 0,1. La superficie utilisée pour le seigle, l'avoine et les pommes de terre comprend 76,% de la superficie totale ensemencée; pour le froment et l'orge 18% en tout plus de 94%.

Production agricole. La récolte générale des farineux et des céréales en 1913 dans le Royaume de Pologne a été de 238, 558, 1 milliers de pouds; pour l'avoine 74,798,4 milliers de pouds; pommes de terre 637,561,8 milliers de pouds; lin et chanvre 1574,2 milliers de pouds.

Le rendement des céréales dans le Royaume de Pologne en l'année 1913 se présente comme il suit: rendement du seigle à l'arpent 36,7 pouds; froment 42,3; orge 42,8; avoine 35,8; pommes de terre 331.4 pouds.

Bétail sur pieds. En 1911 le Royaume de Pologne possédait 1.226.193 chevaux, ce qui donne 11 pièces par verste carrée et 105 par 1000 habitants; bétail 2.267.687 pièces soit 20 par verste carrée et 195 par 1000 habitants; moutons 945.253 pièces, par verste carrée 8 pièces et 81 par 1000 habitants; porcs 597.897 pièces, par. v. c. 5 pièces et par 1000 habitants 51 pièces; pour tout le Royaume de Pologne 8.157 chèvres. Les chiffres officiels concernant le bétail sont infrieures à la réalité, surtout pour les porcs.

Industrie agricole. Le nombre des distilleries dans les exercices de 1905 à 1906 et de 1911 à 1912 a monté de 409 à 491 pour descendre l'année suivante à 485. Pour l'exercice de 1912 à 1913 la production de l'acool à 40° a été de 1.314.801 viedros.

Les plantations de betterave sucrière ont occupé en 1913, 132.309 arpents et dans la même année le nombre des raffineries a été de 53.

L'industrie. En 1910 le Royaume de Pologne possédait 10.953 établissements industriels de tous types et d'importance variée donnant une production de 860.148.918 roubles et occupant 400.922 ouvriers.

Pour ce qui est de la valeur produite, la première place est occupée par l'industrie textile et évaluée en millions de roubles (341 m. 3) industrie alimentaire (154 m. 7) métallurgie (110 m. 3), mines et fonderies (60 m. 2), habillement (47 m. 9), industrie mécanique (30 m. 4), produits chimiques (29 m. 8), produits du règne animal (29 m. 4), papiers et similaires (25 m. 7), industrie forestière (23 m. 2) et industries diverses (7 m. 2).

Concernant la valeur productive des gouvernements du Royaume de Pologne, la première place est occupée par le gouvernement de Piotrków (429.299.193 roubles) soit 50% de la production totale et un nombre d'ouvriers de 207.820 soit 52% du nombre total dans le Royaume; puis vient le gouvernement de Varsovie avec 289.444.580 roubles et 116.406 ouvriers.

La production de la houille en 1913 a été de 429.700.000 pouds.

Pour l'industrie métallurgique nous obtenons en 1912 les chiffres suivants: fonte 23,945 milliers de pouds, en 1913, 25.541; blocs d'acier Bessemer, Martin, puddlé, fonte brute, tuyaux fonte en 1912, 33.746 milliers de pouds pour 38.453 en 1913; rails, fer-blanc, fer ouvragé, acier ouvragé et 1912, 26.077 milliers de pouds, pour 28.493 en 1913; tuyaux étirés et divers produits ouvrés en 1912, 4,667 milliers de pouds pour 5.161 en 1913. La production de la fonte durant les 50 dernières années à partir de 1860 a augmenté de plus de 17 fois.

En 1913 il y avait dans le Royaume de Pologne 17 usines métallurgiques dont 14 en activité avec 19.152 ouvriers.

Pour la production de la fonte le Royaume de Pologne occupe dans l'empire russe la 3-me place, la première étant prise par la Russie méridionale produisant 8 fois plus et la 2-ème place par l'Oural qui produit 2 fois plus que le Royaume de Pologne.

En 1910 l'industrie textile comprenait 1166 établissements avec une production totale de 341.266.000 roubles et 150.305 ouvriers, donnant la première place pour la valeur produite au gouvernement de Piotrków avec 86% de la valeur totale pour le pays.

L'industrie métallurgique comptait en 1910, 1510 établissements avec une production de 110.301.000 roubles et 62.027 ouvriers.

Pour l'industrie mécanique en 1910 on comptait 520 établissements produisant 30.433.000 roubles et occupant 23.075 ouvriers.

Pour les industries chimiques en 1910 il y avait 264 établissements avec une production de 29.831.000 roubles et 1953 ouvriers.

Commerce. En 1912 il a été délivré dans le Royaume de Pologne 150.266 patentes à des établissements industriels et commerciaux, commerciaux et pour l'exercice de professions personnelles; les patentes visant les établissements industriels et commerciaux représentaient 10,6%, celles pour les établissements de commerce 75,2% et pour les professions personnelles 14,2%.

Exportation et importation. L'exportation de la houille du Royaume dans l'Empire a été en 1900 de 14.600.000 pouds et en 1913 de 34.300.000 pouds; l'exportation à l'étranger a été de 450.000 pouds en 1900 et en 1913 de 3.400.000 pouds. L'importation de la houille venant de l'Empire a été en 1900 de 1.600.000 pouds en 1911 de 3.600.000 pouds et dans la même période l'étranger a fourni 51 millions et 65.800.000 pouds. Ainsi donc l'importation de la houille est presque deux fois supérieure à l'exportation. En outre dans ces mêmes années le Royaume de Pologne a obtenu de l'étranger 23.800.000 pouds de coke et 13.300.000.

Il a été exporté à l'étranger en 1900, 235.000 pouds de fonte de fer et en 1911, 1.109.000 pouds; pas d'exportation dans l'empire russe. Dans ces mêmes années il a été importé de l'empire russe 15.236.000 pouds et 27.442.000 pouds et de l'étranger 1.100.000 et 2.187.000 pouds.

En 1900 il a été exporté du Royaume 16.663.000 pouds de fonte et en 1910, 20.466.000 pouds. L'importation dans ces mêmes années se chiffre par 4.812.000 pouds (dont 4.316.000 de l'empire russe et 496.000 de l'étranger) et 7.388000. pouds (dont 7.341.000 de l'empire russe et 47.000 pouds de l'étranger).

Le Royaume a importé de l'empire russe en 1910. 1.266.000 pouds et 1.920.000 en 1910; l'étranger a fourni 1.463.000 et 2.159.000 pouds.

Dans ces mêmes années la Russie a importé en milliers de pouds de laine 949 et 542 et l'étranger 528 et 1.639; quant à l'exportation elle a été de 99.000 et 120.000 pouds.

L'exportation du fil de coton, du fil de jute n'a lieu que pour la Russie et montait en 1900 à 231.000 pouds et en 1910 à 390.000 pouds. L'importation des fils dans les mêmes années comportait: de Russie 124.000 et 223.000 pouds et de l'étranger 16.000 et 837.000 pouds. Ainsi donc l'importation dépasse près de 3 fois l'exportation.

Les tissus de coton et de laine ont donné à l'exportation en Russie 3.704.000 et 4.660.000 pouds; par contre on a fait venir de Russie 714.000 et 977.000 pouds et de l'étranger 15.000, 158.000 pouds, d'où une exportation quatre fois plus forte.

L'importation du lin de Russie dans le Royaume de Pologne a été en 1900 de 162.000 pouds et de 262.000 pouds en 1910; pas d'opération avec l'étranger.

L'importation du chanvre de Russie dans les mêmes années a été de 151.000 et 171.000 pouds; pas d'opération avec l'étranger.

En 1900 la Russie a envoyé 21.400 pouds de fils de lin et de chanvre et 22.300 en 1910; l'étranger 900 pouds et 800 pouds; l'exportation en Russie a été de 1.200 et 4.300 pouds.

L'exportation de tissus de lin et de chanvre d'usines de tissage n'existe que pour la Russie et a été en 1901 de 94.300 pouds et en 1910 de 84.000; l'importation dans ces mêmes années a été de 12,000 et 36.100 pouds. Ainsi donc l'exportation est pluo de deux fois plus forte que l'importation.

Voies de communication. La longueur totale des chemins de fer dans le Royaume de Pologne est de 3.513 verstes dont, pour le chemin de fer de la Vistule dans les frontières de Royaume 2.228 v.; chemin de fer de Varsovie, Vienne 716 verstes, Łódź-Fabrique 74 verstes; Nord-Ouest 365 et Herby-Kielce 130. La longueur totale des chemins de fer suburbains est de 130 verstes. La longueur de voie ferrée se répartit ainsi: gouvernement de Varsovie 781 v. (24,6%) soit le maximum et le moins ceux de Płock et de Kalisz avec 45 v. (1,4%) et 76 v. (2,4).

Sur 100.000 habitants il y a en moyenne 27.5 v. de voie ferrée avec maximum dans le gouvernement de Siedlce 46,4 v. et de Łomża 44,2 v.. Dans les 50 gouvernements de la Russie d'Europe il y a par 100.000 habitants 39,6 verste soit $^1/_8$ de plus que dans le Royaume.

Sur 1000 v. c. de surface il y a 28,4 verste de voie ferrée dans le Royaume de Pologne, et dans les 50 gouvernements de la Russie d'Europe les chiffres sont de 11,2 v. de voie ferrée, soit pour le Royaume un avantage de 153,6%.

En comparant le Royaume de Pologne avec les pays étrangers au point de vue du réseau des voies ferrées par rapport à la surface nous voyons que le Royaume avec ses 2,9 kilom de voie ferrée par 100 kilomètres ne l'emporte que sur la Roumanie (2,7 k), la Grèce (2,5 k.), la Bulgarie (2 v. k.), la Serbie (1,4), la Turquie (01,1 k. ½) et la Norvège (0,9 k.)

Quant à la longueur des voies ferrées pour 10.000 habitants le Royaume de Pologne ayant (2,75 verstes) ne l'emporte, que sur la Serbie (2,4 kilomètre).

Comme voies de navigation fluviale en 1905 il y avait 4,300 verstes; pour les bateaux naviguant dans les deux sens 2.944 v. (68.5%) pour bateaux circulant en aval 107 v. (2,5%), navigables pour les trains de bois 1.249 v. (29,0%). La longueur des voies fluviales pour bateaux à vapeur égale 1.319 verstes, ce qui constitue 30,3% de la longueur totale des voies fluviales pour le Royaume.

Sur 1000 v. c. de surface dans le Royaume de Pologne, il y en a 38,5 de voies fluviales.

Crédit. La Banque d'Etat possède dans le Royaume de Pologne 10 succursales dont les principales sont celles de Varsovie et de Łódź dont le chiffre d'affaires forme les $^9/_{10}$ du roulement total de la Banque d'Etat dans le Royaume de Pologne. Parmi les opérations de crédit de cet établissement, la principale est l'escompte des traites, qui d'après l'inventaire du 1/I. 1913 s'est monté à 24.552.000 roubles et à 26.428.000 au 1/I 1914. soit la moitié de l'actif pour la Banque; dans la somme des traites escomptées par la Banque les traites escomptées par les banques privées entrent dans la proportion de 25%.

En 1913 le Royaume de Pologne comprenait 8 banques par actions dont les capitaux s'élevaient à 82.358.000 roubles.

L'une des opérations principales des banques est l'escompte; d'après le bilan au 14/I 1914 la rubrique en question comportait 31,1% (127.273.000 roubles) de la somme à l'actif des banques (409.464.000 roubles).

En 1913 et en 1914 il y avait en activité dans le Royaume 105 caisses de Sociétés de Credit mutuel et 7 Caisses Industrielles avec un chiffre total de 53.106 et 52.684 membres soit en moyenne en 1913, 474 membres et 470 membres en 1914.

A la fin de 1911. on comptait 338 caisses d'épargne de l'Etat.

Finances. *Les Revenus ordinaires* dans le Royaume de Pologne en 1905 étaient de 122.450.000. roubles et en 1912 ils se chiffraient par 229.841.000 roubles, soit une hausse de 87% en 8 années.

Le revenu le plus important du Royaume de Pologne est fourni comme il suit pour les années 1905 et 1912: douanes 34.536.000 et 86.157.000; monopole de l'alcool 30.360.000 et 48.391.000; contribution foncière et immobilière 11.664.000 et 16.297.000; impôt sur le sucre 9.663.000 et 15.170.000; contribution des patentes 5.342.000 et 12.059.000 roubles.

Pour les rubriques suivantes le revenu est un peu moindre tout en accusant une augmentation constante, à savoir pour les années 1905 et 1912: droits de timbres et d'enregistrement 4.777.000 et 9.731.000; forêts domaniales 4.646.000 et 7.538.000; postes 4.245.000 et 7.439.000 roubles. Le droit de timbre lors des ventes de propriétés foncières de 1905 à 1911 accuse une augmentation constante 2.205.000 et 5.521.000 roubles pour tomber en 1912 à 4.990.000 roubles.

Les Dépenses ordinaires dans le Royaume de Pologne en 1905 étaient de 106.699.380 roubles et en 1912 elles se chiffraient par 140.280.198 roubles, soit une hausse de 31% en 8 années.

Si nous divisons les dépenses en dépenses tendant à uagmen ter le rendement du pays et en dépenses motivées par les besoins de l'Etat nous verrons que dans le Royaume de Pologne, parmi les dépenses de la première catégorie le maximum est atteint par le Ministère des Voies et des Communications en 1905—18.141.000 et 29.637.000 en 1912; puis vient le Ministère de l'Instruction publique avec 3.074.000 et 4.500.000 roubles; la Direction générale de l'agriculture 896.000 et 1.432.000; Ministère du Commerce et de l'Industrie 632.000 et 750.000; Direction des haras de l'Etat 84.000 et 141.000 Quant aux dépenses découlant des besoins de l'Etat, nous voyons en premier lieu le Ministère de la Guerre avec 39.903.000 et 50.987.000 roubles, puis le Ministère de l'Intérieur 8.625.000 et 12.500.000 roubles; le Ministère de la Justice 4.872.000 et 7.097.000; au quatrième rang nous voyons le Synode 952.000 et 1.085.000 et au cinquième le Contrôle de l'Etat 534.000 et 661.000 roubles Enfin viennent le Ministère de la cour 371.000 et 287.000 roubles; les institutions supérieures de l'Etat 21.000 et 61 roubles; le Ministère des Affaires Etrangères 4.758 et 75 roubles, le Ministère de la Marine 1.330 et 1.784 et enfin le Crédit de l'Etat 1.226 et 726 roubles.

Il faut constater, que la proportion du pourcentage visant les dépenses productives du Royaume de Pologne, avec les mêmes dépenses dans tout l'Empire est inférieure au rapport existant entre la population du Royaume et celle de l'Empire qui presente 7,5%; le rapport entre les dépenses productives du Trèsor dans le Royaume et celles dans tout l'Empire en 1905 était de 4,0%, en 1908 — 5,0% et en 1912 — 4,9%. La somme des dépenses productives du Trésor par habitant était en 1905 dans

le Royaume de Pologne de 190 kopecks et dans tout l'Empire—de 357 kopecks, en 1908—241 et 362, en 1912—285 et 599.

Il ya un surplus régulier des revenus ordinaires sur les dépenses ordinaires dans le Royaume de Pologne soit pour 1905 un surplus de 15.750.000 roubles; de 40.926.000 en 1906; de 43.078.000 en 1907; en 1908 de 37.325.000; en 1909 de 44.531.000; en 1910 de 73.312.000; en 1911 de 103.921.000 et en 1912 de 89.560.000 roubles; total depuis 1905 jusqu'en 1912 448.403.000 roubles.

Administration municipale. Immeubles dans les villes. Le nombre des villes dans le Royaume de Pologne est de 116 dont la majeure partie revient au gouvernement de Varsovie avec 19,0% et le moins se trouve dans les gouvernements de Kielce et de Łomża avec 6% du nombre total dans le Royaume de Pologne.

Le nombre des immeubles urbains dans le Royaume de Pologne s'élevait en 1904 à 71.626 et en 1911 à 85.361, ce qui accuse une augmentation de 19,2%. Dans cet intervalle le nombre des immeubles à Varsovie passa de 6.226 à 7111. c. à d.14,2% en plus et le nombre des immeubles dans tout le Royaume de Pologne moins Varsovie de 65.400 à 78.250, accusant une augmentation de plus de 19,5%. Dans la répartition par gouvernement le maximum d'immeubles était dans celui de Varsovie (moins Varsovie) et dans celui de Piotrków.

D'après la nationalité des propriétaires les immeubles dans le Royaume de Pologne se divisent comme il suit: 2.463 (3,6% du total des immeubles) appartiennent à des personnes d'origine russe 28.307 (41,0%) à des personnes d'origine juive et le reste soit 38,309 (55,4%) à des personnes *„d'autres nationalités"*. Comme dans le cas présent par „personnes d'autres nationalités" il s'agit des Polonais en majeure partie, on peut donc dire, que la propriété urbaine polonaise comprend plus de la moitié de la propriété urbaine en général.

Le bilan général des Sociétés de Crédit Urbain dans le Royaume atteint 213.855.951 roubles avec $^2/_3$ de la somme générale pour Varsovie. Les maisons grevées d'un emprunt urbain sont de 9.818, soit 11,5% des immeubles urbains en général; pour Varsovie la proportion est de 42,8%.

La somme des capitaux pour 61 villes dont nous possédons les données dépasse 5.900.000 roubles; sur cette somme 65,1% sont la propriété de Varsovie et 9,0% celle de Łódź; puis les villes les plus riches sont Gostynin et Kalisz, et la moins fortunée est Sosnowiec avec 1055 roubles.

Les revenus urbains pour 101 villes du Royaume se montent à 1. 892.000 roubles, avec 83,0% pour les revenus ordinaires, les revenus extraordinaires sont de 17%. Les revenus de Varsovie sont de 78,2% (dont 83,7% pour les ordinaires et 16,3% pour les extraordinaires) de la somme totale des revenus urbains.

Le budget de dépenses des villes dans 101 villes du Royaume est de 18.755.000 roubles dont les dépenses ordinaires forment 81,0% et les extraordinaires 19,0%. Les dépenses de Varsovie forment 78,5% de la dépense totale des villes (avec 82,9% pour les ordinaires et 17,1% pour les extraordinaires. Les dépenses affectées aux établissements d'utilité publique comme écoles, hôpitaux, assistance forment 20,4% des dépenses totales avec 18% pour Varsovie et pour les autres villes 24,0%

Immeubles et bâtiments. En 1912 le Royaume de Pologne comprenait 1.088.960 immeubles avec 3.579.604 bâtiments, non compris Varsovie; dans le nombre les bourgs et les villes moins les chefs-lieux de gouvernement avaient 128.804 immeubles soit 11,8% comprenant 415.913 bâtiments ou 11.6%; les chefs-lieux de gouvernement avaient 17.050 immeubles et 90.861 bâtiments c. à. d. 1,6% et 2,5% de la totalité.

L'évaluation totale des immeubles en 1912 a été de 1.119.099.970 roubles et dans les villes et les bourgs elle était de 405.498.110 roubles ou 36,3% de la totalité.

Incendies. De 1901 à 1910 on a enregistré 45.276 incendies ou en moyenne par an 4.528 avec le minimum en 1902 soit 3.305 et le maximum soit 5.815 en 1905 En moyenne sur 1000 immeubles assurés il y a eu 4,57 incendies quoiqu'en 1902 le nombre ait été de 3.52; par contre en 1905, qui est l'année du maximum des incendies, la moyenne a été de 5,90. Dans les années de 1908, 09, 10 la moyenne, qui a été de 4,22, s'est trouvée être inférieure à la moyenne décennale, tout en restant cependant supérieure par rapport aux années 1901 à 1903 où elle a été de 3,78. En 1911 on a en registré 5.035 incendies soit 4,7 sur 1000 immeubles assurés; en 1912 le chiffre est de 4.124 soit 3,8%.

La majeure partie des incendies s'est déclarée dans les mois d'été mai 13,6%, juin 13,6%, juillet 12,5% en 1912; le minimum a été constaté en décembre 5,3% et janvier 5,5%.

Par suite des difficultés, qui se présentent pour rechercher la cause des incendies, la statistique officielle ne donne la cause réelle, que dans une partie minime de cas; pour le reste elle note le tout sous la rubrique „Cause de l'incendie non connue". Le maximum des incendies dont l'origine a été constatée comprend: incendies volontaires 15,4% et 14,9% dans les années 1911 et 1912; par inadvertance 11,5% et 12,2%, les incendies provoqués par la foudre sont assez fréquents en 1911 6.6% et en 1912 11,3%; pour installation défectueuse des poêles et des cheminées 8,6% et 8,9%.

Les incendies ont occasionné en 1912 des pertes évaluées à 3.645.758 roubles.

Santé publique. Parmi les maladies contagieuses les cas les plus nombreux comprennent la gale 46.267 affections en 1911, soit 34,9 pour 10.000 habitants; phtisie pulmonaire 38.394 cas c. à d. 28,9 pour 10.000 habitants; influenza 38.240, soit 28,8 sur 10.000 habitants; fièvre scarlatine 20.708 soit 15.6 sur 10.000 habitants; variole 12.202 cas, soit 9,2 sur 10.000 habitants; diphtérie 11.158 cas soit 8.4 sur 10.000 habitants; typhus sous toutes ses formes 19.996 cas, soit 12.2 sur 10.000 habitants.

La mortalité par suite de maladies contagieuses aiguës a été en 1911 de 17.519 cas soit 141,3 par 100.000 habitants, les décès les plus nombreux provenaient du fait de la fièvre scarlatine 48,0 et variole 28,9.

Le service de santé comprenait pour le Royaume de Pologne 1975 médecins, ce qui donne 1 médecin pour 6.800 habitants en général et dans les villes 1 médecin pour 1500 et dans les communes pour 29.300 habitants.

On compte 1645 infirmiers et 21 infirmières et pour les sages-femmes le nombre atteint 1915; on compte 662 pharmacies.

En 1911 le nombre des hôpitaux était de 344 avec 125.891 malades, ce qui donne par hôpital 366 malades; sur le nombre total des hospitalisés, il en est mort 10.140 soit 8,1%; la moyenne du traitement par malade a été de 28 jours, 5. Il y avait 36 refuges pour la maternité.

Nombre des accusés et des condamnés. Le nombre total des accusés dans le Royaume de Pologne était en 1910 de 46.465 dont 16.433 (81,5% hommes et 18,5% femmes) subirent condamnation. Ce nombre forme 0.13% de la population totale et indique 1,3 personne condamnée par 1000 habitants. Le pourcentage le plus nombreux est pour le gouvernement de Varsovie avec 4.664 condamnations (28,4%) et celui de Piotrków 3.170 (19,3%) et le minimum pour le gouvernement de Płock 727 condamnations (4,4%).

Sur le nombre des condamnations en général 323 individus ont été condamnés aux travaux forcés (2,0%), 1.449 (8,4%) aux bataillons disciplinaires, 1.449 (8,4%) et à la prison 7.746 (47,1%).

Les cas de criminalité le plus répandus sont le vol en tous genres comprenant 7151 condamnations, dont 5708 hommes (79,38,%) et 1443 femmes (20,2%). Le nombre des condamnations pour vol forme 43,5% du total des condamnations.

Instruction publique. En 1897 d'après les données fournies par le recensement, le nombre des personnes sachant lire et écrire était dans le Royaume de Pologne de 41% de la population totale dépassant 9 ans.

Ecoles primaires. Le recensement du 18 janvier 1911 indique 5091 écoles primaires (c. à d. à 1 et 2 classes, entretenues par les communes, les villes, les fabriques, les personnes privés et les églises russes) sur lesquelles 4.659 dépendaient du ministère de l'instruction publique et 395 attachées aux églises russes; il revient donc une école par 2.448 habitants.

Il y a lieu de noter un accroissement rapide des écoles élementaires pour le Royamne de Pologne dans la seconde moitié du 18-ème siècle à partir de l'année 1868 c. à. d. avant la mise en pratique du systeme scolaire russe; c'est ainsi que de 1864 à 1868 le nombre des écoles nouvellement

créées s'est élevé à 174,6 par an. Après l'année 1868 le nombre des écoles nouvelles diminue dans une proportion sérieuse, et pour les écoles rurales le nombre des écoles élementaires n'a augmenté que de 25,5% tandisque la Lithuanie, dans le même laps de temps arrivait aves une augmentation de 400% et l'arrondissement scolaire de Moscou atteignait une hausse de 270%. Cen'est qu'après 1905 que nous voyons le mouvement scolaire prendre une certaine animation; ainsi en 1906 on ouvrit 151 écoles primaires; 181 en 1907; 242 en 1908 et 462 de 1909 à 1910.

En 1880 le Royaume de Pologne, venant après l'arrondissement scolaire de Riga, ocupait la priemière place dans tout l'Empire par rapport à la fréquentation scolaire pour les enfants de 7 à 14 ans, donnant pour le total des enfants de cet âge 15,1% de garçons et 6,7%, de filles. En 1911 le Royaume occupait la dernière place avec 16,3% de garçons et 9,1% de filles, tandisque dans les autres arrondissements scolaires de l'Empire nou sobtenons comme minimum 23,9% pour les garçons et 9,2% pour les filles en ce qui concerne la fréquentation scolaire. Nous voyons donc que dans l'espace de 30 ans, le Royaume de Pologne est tombé au plus bas échelon par suite du changement du régime scolaire et à l'heure qu'il est le pourcentage des enfants en âge de scolarité élementaire est dans le Royamne de Pologne plus de 2 fois moindre que dans nombre d'arrondissements scolaires de l'Empire.

En 1911 les écoles primaires étaient fréquentées par 359.034 élèves, soit 70,5 élèves par école.

Pour l'entretien des écoles primaires le Trésor et les institutions locales ont dépensé en tout pour le Royaume de Pologne en 1910 4.119.228 roubles. Sur cette somme pour les écoles urbaines 1.848.496, 1.998.816 pour les écoles dans les campagnes et dans les centres industriels et 119.237 roubles pour les écoles dirigées par le clergé russe.

Les frais d'entretien d'une école primaire sont revenus en moyenne au ministère de l'instruction publique à roubles 828,78 à savoir, école urbaine 1441,11; communale 591,89; le maximum a été atteint dans le gouvernement de Piotrków avec, pour les villes 2.537,35 roubles; dans les campagnes 1.058,69 roubles et le minimum pour le gouvernement de Kalisz pour les écoles communales 450,32 et dans celui de Kielce pour les écoles urbaines 714.52. Les frais d'entretien d'une école dirigée par le clergé russe a été moyenne de 308,65 et en moyenne par élève 8 rb. 1 kop.

Outre cela en 1913 il y avait en tout dans le Royaume de Pologne 3.357 écolesjuives divisées comme suit: 4 à une classe, 2 à deux classes, 128 écoles privées régies par les réglements de 1864. 3.213 élémentaires, 9 talmoud-tora et 1 eszibota avec 4.327 instituteurs et 4.949 élèves.

En 1911 il y avait dans le Royaume de Pologne 25 écoles urbaines et professionnelles primaires. Le nombre des élèves était de 4.768 dont 66.2% de catholiques, orthodoxes 15%, juifs 13,3% et autres confessions 4,7%; d'après les classes, bourgeois 50,9%, paysans 41,1%, fils de nobles et d'employés de

l'état 6,8, autres classes 1,2%; nombre d'instituteurs 229. Les frais d'entretien de ces 25 écoles se montaient à 453,125 roubles 81 kop.

Ecoles secondaires. Le nombre des établissements scolaires sous la direction du ministère du commerce et de l'industrie a été dans l'année scolaire de 1911—12 de 85; dont 75 écoles de commerce et cours, 7 écoles d'enseignement technique, 2 écoles industrielles et une école primaire des mines à Dąbrowa. Sur 85 écoles une seule était d'enseignement public celle de Dąbrowa; 27 étaient entretenues par les corporations (Associations de Commerçants) et 57 devaient leur existence à des fonds privés. Une école de commerce comptait en moyenne 249,5 élèves, les cours au total 804 et le moins pour les écoles d'art appliqué 41,5. Le nombre total des élèves etait de 17.776 dont garçons 13.188, filles 4.578; le personnel enseignant montait à 1355 soit en moyenne 13 élèves par professeurs. Au point de vue de la nationalité les élèves se répartissaient comme suit: Polonais, 64,5% juifs 30,6%, allemands 4,2%, russes 0,5%, autres nationalités 0.2%. Les frais d'entretien des écoles montaient à 1.869.583 rb. 28 kop. dont, de fonds publics 775.728 rb. 51 ou 120 rb. 94 par élève et de fonds privés 1.063.860 rb. 79 kop., soit 94 rb. 15 kop. par élève et 29.993 rb. 98 kop. pour l'école primaire des mines soit 565 rb. 92 kop. par élève.

Les écoles secondaires d'enseignement public et d'enseignement libre avec privilèges des écoles officielles sous la direction du ministère de l'instruction publique étaient au 1-er janvier 1912 au nombre de 93 dont, 40 gymnases et pro-gymnases de garçons et 38 gymnases et pro-gymnases de filles, 5 collèges, 9 écoles normales de professeurs et des cours pédagogiques. Le nombre d'écoles officielles était de 63 et d'écoles d'enseignement libre avec droits 30, avec un nombre total de 26.209 dont pour les établissement officiels 19.964 élèves et 6.245 pour ceux d'enseignement libre.

Pour les écoles d'enseignement secondaire officiel et celles d'enseignement libre avec droits on comptait en 1895, 57,4% de catholiques, 23,7% de russes, 13,2% de juifs et dautres confessions 5,7%. En 1911 les chiffres étaient de 37,3% pour les catholiques, 28,7% de russes, 28,3% de juifs et 5,7% pour les autres confessions.

Les frais d'entretien par élève dans les établissements secondaires ont été en 1895 de 114 rb. 99 en 1911. 117 rb. 48 soit, en tout, pour frais d'entretien des établissements d'enseignement secondaire en 1911, 3079.041 rb. 25 kop. dont 1. 433.849 rb. 38 kop. incombant au Trésor.

Nous n'avons que des donnée, générales concernant les écoles d'enseignement libre. En 1888 ce type d'école était au nombre de 268 avec 16.285 élèves. Depuis cette année jusqu'en 1893, le nombre des écoles d'enseignement libre diminue à tel point qu'en1893 nous n'en voyons que 205 avec 15.466 élèves. Après cela dans l'intervallede 1895 à 1903 le chiffre atteint 384 écoles avec 39.320 élèves. Toutefois le développement rapide ne date que de 1905 où nous voyons 535 écoles avec 47.242

élèves en 1906, 645 écoles avec 54,417 élèves, en 1908, 908 écoles et 94.127 élèves et en 1910, 975 écoles avec 101.002 élèves et 1912—977 écoles avec 106.102 élèves.

Au 1-er janvier 1913 le nombre total d'écoles d'enseignement libre de tous types était de 1074 dont 247 d'enseignement secondaire. D'après les calculs approximatifs sur 107.969 élèves dans les écoles privées, les écoles élémentaires comptaient 57.890 élèves et les écoles secondaires 50.079 élèves, soit par école 202,7 élèves.

Dans les écoles d'enseignement public et dans celles d'enseignement libre sous la dépendance du ministère de l'instruction publique il y avait dans l'année scolaire 1912/1913 un nombre de 76.228 élèves.

Ecoles supérieures. Les établissements officiels d'enseignement supérieur dans le Royaume de Pologne étaient au nombre de 5 à savoir: l'université, l'institut polytechnique, l'ecole vétérinaire et les cours scientifiques féminins à Varsovie, ainsi que l'institut forestier et agricole à Puławy.. En 1910, sans compter les cours féminins, nous avons un chiffre total de 2.613 auditeurs, dont 1328 pour l'université, 505 pour l'institut polytechnique, 324 pour l'institut vétérinaire et 405 à l'institut de Puławy.

En 1904 on compte 3.263 auditeurs dont 1556 pour l'Université; 1092 à l'institut polytechnique; 324 à l'institut de Puławy, 291 à l'institut vétérinaire. Parmi les étudiants de 1904 on comptait à l'université 1032 Polonais, 259 russes, 196 juifs et d'autres confessions 69; a l'institut de Puławy 46 catholiques; 248 russes, 14 juifs et autres 16.

Dans l'exercice 1910/11 à l'institut polytechnique de Varsovie on comptait 91 Polonais, 265 russes, 88 juifs et 66 divers. En 1912 aux cours supérieurs féminins on comptait 487 auditrices dont 19 Polonaises, 242 russes, 216 juives et diverses 10.

Dans les établissements polonais d'enseignement supérieur privé avec le polonais comme langue d'enseignement où l'on entre sur présentation d'un certificat d'au moins 6 classes d'enseignement secondaire, en 1912/31 on comptait 1023 garçons et 420 filles; en tout 1443 se répartissant comme suit: Cours scientifiques de Varsovie 168 auditeurs pour le programme complet et 879 pour les matières prises au choix; cours agricoles industriels 225 auditeurs; école technique Wawelberg et Rotwand 410, cours Supérieurs de Commerce Zieliński 181, cours polytechnique à Łódź 39; cours pédagogiques féminins 216, cours de Commerce féminins 204.

Météreologie. La température moyenne dans le Royaume de Pologne de 1886 à 1910 notée en 21 endroits oscille entre 6.2° (Suwałki) et 8,2° (Kalisz). La température minima, prise partout a été notée en janvier et la température maxima en juillet, août et juin. La température du mois de mars approche de celle de novembre, celle d'avril d'octobre et mai rappelle septembre; toutefois, partout mars est plus froid que novembre, avril qu'octobre, par contre mai reste plus chaud, que septembre.

Dans la hauteur des précipitations nous voyons des différences sensibles entre les diverses localités et des oscillations également notables. Sur 6 localités observées, les précipitations annuelles maxima ont eté dans le midi; dans l'espace de temps compris entre 1886—1910 en moyenne par an 661,627,640 millimètres; en même temps plus au nord 472,524 et à Varsovie 526 millimètres. L'année 1913 nous donne dans toutes les localités un tableau très caractéristique des précipitations.

Spis rzeczy.

DZIAŁ I.

Powierzchnia i ludność.

Powierzchnia i ludność 1
Tablica I. Powierzchnia i ludność d. 1-go stycznia 1912 r. 13
„ II. Wzrost ludności w ciągu lat 100 15
„ III. Ludność gmin i miast w d. 1 stycznia 1909 r. z podziałem według głównych grup wyznaniowych 16
„ IIIa. Podział gmin podług ilości mieszkańców 31
„ IIIb. Ludność miejska i wiejska w roku 1890 i 1912 32
„ IV. Liczba i stosunek mężczyzn i kobiet w roku 1912 32
„ V. Wzrost ludności miast większych powyżej 10.000 ludności w 1909 r. z uwzględnieniem stosunków wyznaniowych . . 35
„ VI. Podział ludności według wyznań d. 1 stycznia 1909 r. 37
„ VII. Stosunek procentowy ludności niestałej i cudzoziemców w latach 1909, 1905 i 1889 w stosunku do ogólnej liczby ludności 38
„ VIII. Ludność podług wieku w % według spisu z roku 1897 38
„ IX. Narodowości podług spisu jednodniowego 1897 r. 39
„ IXa. Narodowości w stosunku procentowym podług spisu jednowego 1897 r. Liczby procentowe bez wojska 40
„ X. Ludność podług wyznań i narodowości (wraz z wojskiem) . . 41
„ Xa. Polacy w państwie rosyjskiem 42
„ Xb. Litwini w państwie rosyjskiem 43
„ Xc. Ludność żydowska w państwie rosyjskiem 43
„ XI. Podział ludności według zajęć i głównych narodowości w % . . 44
„ XII. Ruch ludności w latach: 1889, 1904 i 1908 45
„ XIIa. Ruch ludności według wyznań w latach: 1904 i 1908 45

DZIAŁ II.

Wychodźtwo i emigracja.

Wychodźtwo i emigracja 46
Tablica I. Wychodźtwo zarobkowe w roku 1908 49

Tablica Ia. Wychodźtwo zarobkowe w roku 1904 50
„ Ib. Wzrost wychodźtwa zarobkowego do Niemiec 50
„ Ic. Procentowy wykaz wychodźtwa w poszczególnych powiatach 51
„ II. Przeciętna płaca dzienna wychodźcy 52
„ IIa. Przeciętne oszczędności wychodźcy powracającego do kraju w 1904 r. 54
„ III. Emigracja czasowa do gubernji Rosji Europejskiej i Azjatyckiej 55
„ IV. Emigracja stała w 1904 i 1908 roku 55
„ Va. Emigracja według zajęć w roku 1908 56
„ Vb. Emigracja według wyznań w roku 1908 59
„ Vc. Kierunek emigracji stałej w 1908 r. 59
„ Vd. Emigracja stała od 1890—1905 r. 59

DZIAŁ III.

Własność rolna i produkcja rolna.

Własność rolna i produkcja rolna 60
Tablica I. Ludność rolna po wsiach i miasteczkach 70
„ II. Ludność bezrolna po wsiach i miasteczkach w 1891 i 1901 r. 70
„ III. Płaca dzienna robotników rolnych: a) podczas siewów wiosennych; b) podczas sianokosów; c) podczas żniw . . . 71
„ IV. Podział własności rolnej w r. 1909 73
„ V. Podział własności rolnej na mniejszą i większą w 1909 73
„ Va. Liczba folwarków i liczba wsi. Folwarki oddzielone od wsi, oraz połączone z wsiami 74
„ VI. Liczba nieruchomości we wsiach 75
„ VII. Ziemie drobnej własności w indywidualnem i we wspólnem posiadaniu w 1904 r. 75
„ VIII. Liczba gospodarstw mniejszych różnej wielkości w 1904 r. . 76
„ IX. Wzrost liczby gospodarstw włościańskich różnej wielkości na gruntach ukazowych 76
„ X. Serwitut 77
„ XI. Własność większa w roku 1909 80
„ XII. Dobra obciążone pożyczką Towarz. Kredyt. Ziemskiego w 1913 r. 81
„ XIIa. Obciążenie pożyczką majątków w Tow. Kred. Ziemskiem w 1913 83
„ XIII. Działalność Banku Włościańskiego w Królestwie Polskiem w 1912 r. 84
„ XIIIa. Grunty w posiadaniu Banku Włościańskiego w roku 1912 84
„ XIIIb. Pożyczki wydawane przez Bank Włościański na grunty nabyte bez pośrednictwa banku w 1912 roku 85
„ XIV. Lasy rządowe w 1911 r. 85
„ XV. Lasy znajdujące się pod kontrolą ochrony leśnej w 1911 r. 86
„ XVI. Dzierżawy i czynsze skarbowe w 1911 r. 86

Tablica XVII. Użytki rolne w latach 1816—1909 87
„ XVIIa. Użytki rolne różn. rodz. własności w 1909 r. 87
„ XVIII. Przestrzeń uprawna i zbiór 88
„ XVIIIa. Przeciętny plon z morga 92
„ XVIIIb. Plony z morga 93
„ XIX. Stosunek procentowy powierzchni poszczególnych upraw do ogółu powierzchni uprawnej 95
„ XX. Liczba zwierząt domowych w roku 1911 96
„ XXa. Stan zwierząt w gospodarstwach większej i drobnej własności w r. 1907 97
„ XXb. Liczba zwierząt domowych w latach 1864—1911 97
„ XXI. Przestrzeń łąk i zbiór siana 98
„ XXII. Gorzelnie i ich przerób w roku 1911/12 99
„ XXIIa. Gorzelnie i ich przerób w roku 1912/1913 99
„ XXIII. Plantacje buraków cukrowych 100
„ XXIIIa. Cukrownie 101
„ XXIV. Plantacje chmielu 102
„ XXIVa. Browary 102
„ XXV. Pszczelnictwo w 1910 r. 103
„ XXVa. Miodosytnie 104
„ XXVI. Rzepak w 1912 roku 104
„ XXVII. Sprzedaż drzewa z lasów skarbowych włościanom bez licytacji w r. 1911 105
„ XXVIIa. Dochód brutto i netto z lasów skarbowych w 1911 r. . . . 105
„ XXVIII. Ceny produktów rolnych i zwierzęcych 106
„ XXIX. Cena morga ziemi 107

DZIAŁ IV.

Przemysł.

Przemysł 108
Tablica I. Stan przemysłu w 1910 r. 113
„ Ia. Zakłady przemysłowe podług ilości robotników 115
„ II. Wytwórczość węgla kamiennego 116
„ III. Przemysł żelazny 116
„ IIIa. Urządzenie zakładów metalurgicznych 117
„ IV. Stan przemysłu w 1910 117
„ V. Cukrownie 118
„ VI. Gorzelnie i ich przerób podczas kampanji w 1911 — 1912 roku 119
„ VII. Browary 120
„ VIII. Miodosytnie 121
„ IX. Towarzystwa akcyjne przemysłowe w Królestwie Polskiem w r. 1911 122

DZIAŁ V.

Robotnicy fabryczni.

Robotnicy fabryczni 123
Tablica I. Robotnicy w zakładach przemysłowych oraz przeciętny ich zarobek 129

„ II. Podania do inspekcji fabrycznej 132
„ IIa. Przyczyny podań robotników o pośrednictwo 133
„ IIb. Wypadki, w których administracja fabryczna przekroczyła prawo fabryczne 134
„ III. Stan kapitałów, powstałych z kar oraz przyczyny kar 135
„ IV. Zapomogi wydane z kapitałów i kar 136
„ V. Wypadki nieszczęśliwe z robotnikami 137
„ Va. Wypadki nieszczęśliwe i emerytura 137
„ Vb. Wypadki nieszczęśliwe i zapomogi jednorazowe 138
„ VI. Ilość strajków i liczba strajkujących 139

DZIAŁ VI.

Handel.

Handel. 140
Tablica I. Zakłady przemysłowe, handlowe i zajęcia osobiste zawodowe w r. 1912 143
„ II. Świadectwa przemysłowo-handlowe w roku 1912 144
„ III. Świadectwa handlowe w roku 1912 145
„ IV. Zajęcia osobiste zawodowe w r. 1912 146
„ V. Podział zakładów przemysłowo-handlowych na wielkie, średnie i drobne w roku 1912 147

DZIAŁ VII.

Kredyt.

Kredyt 148
Tablica I. Działalność Banku Państwa i Kas Skarbowych 152
„ II. Bilans Banków Akcyjnych w dniu 14 stycznia 1914 r. . . . 152
„ III. Bilans Tow. Wzajemnego Kredytu w d. 1/I 1913 i 14 roku . . 153
„ IV. Bilans Współdzielczych Tow. Oszczędnościowo-Pożyczkowych i Kredytowych w d. 1/I 1911 i 12 roku 161
„ V. Państwowe Kasy Oszczędnościowe w 1911 roku 162
„ VI. Kasy gminne Pożyczkowo-Oszczędnościowe w dniu 1 stycznia 1910 roku 162
„ VII. Towarzystwa pożyczkowo-oszczędnościowe w 1911 roku. . . 163

DZIAŁ VIII.

Skarbowość.

Skarbowość. 164
Tablica I. Podatki bezpośrednie od nieruchomości dworskich 171
„ Ia. Podatki włościańskie 171
„ Ib. Podatki od nieruchomości w miasteczkach 172
„ Ic. Podatki w miastach 172
„ II. Dochody celne na ważniejszych komorach 173

Tablica III. Akcyza od tytuniu 173
„ IV. Podatki od napojów wyskokowych 174
„ IVa. Liczba składów i sklepów monopolu wódczanego 176
„ IVb. Spożycie alkoholu 40-wego 176
„ V. Podatek mieszkaniowy w miastach i miasteczkach 177
„ VI. Bilans skarbowy w r. 1912 180
„ VII. Dochody skarbowe 182
„ VIII. Stosunek procentowy dochodów skarbowych 186
„ IX. Wydatki Skarbu w r. 1912 190
„ IXa. Stosunek procentowy wydatków skarbowych 192
„ „ Dochody i wydatki kolei skarbowych 194

DZIAŁ IX.

Gospodarstwo miejskie.

Gospodarstwo miejskie 195
Tablica I. Nieruchomości miejskie i kategorja właścicieli w d. 1/I 1910 r. 198
„ II. Zabudowania w miastach w 1911 r. 200
„ IIa. Zabudowania m. Warszawy w 1911 r. 200
„ III. Towarzystwa Kredytowe Miejskie 201
„ IV. Kapitały i długi miejskie ku końcowi 1908 r. 202
„ V. Dochody miast w 1909 r. 204
„ VI. Wydatki miast w roku 1909 207
„ VII. Dochody i wydatki m. Warszawy 210
„ VIIa. Kapitały i długi m. Warszawy 211

DZIAŁ X.

Budowle i pożary.

Budowle i pożary. 212
Tablica I. Nieruchomości, budowle i ich szacunek 215
„ II. Rodzaje nieruchomości 216
„ III. Materjały budowli w miastach i wsiach 217
„ IV. Liczba pożarów 218
„ IVa. Straty, wywołane wskutek pożarów 218
„ IVb. Pożary według miesięcy 219
„ IVc. Przyczyny pożarów 221
„ V. Wydatki na walki z pożarami 222

DZIAŁ XI.

Drogi.

Drogi 223
Tablica I. Tor i tabor dróg żelaznych w 1912 r. 227
„ Ia. Finanse dróg żelaznych 227
„ IIb. Kolejki dojazdowe w 1911 r. 228
„ II. Drogi kołowe w d. 1 stycznia 1910 r. 228

Tablica III. Rozwój dróg bitych ziemskich 228
„ IV. Podatek drogowy i koszt konserwacji szos 229
„ V. Drogi wodne w 1905 r. 229

DZIAŁ XII.

Zdrowotność publiczna.

Zdrowotność publiczna 230
Tablica I. Choroby zakaźne i epidemiczne w r. 1911 233
„ Ia. Choroby zakaźne i epidemiczne w 1911 r. 234
„ II. Śmiertelność od chorób zakaźnych i epidemicznych w 1911 r. 235
„ IIa. Śmiertelność w miastach według chorób w 1911 r. 236
„ III. Umysłowo chorzy w szpitalach w 1911 r. 238
„ IV. Służba zdrowia w 1911 r. 239
„ V. Szpitale i przytułki położnicze w 1911 r. 240
„ VI. Wydatki na cele zdrowotności publicznej w 1911 r. 241
„ VII. Szczepienie ospy w 1911 r. 241
„ VIII. Popisowi w roku 1911 242

DZIAŁ XIII.

Sądownictwo.

Sądownictwo 243
Tablica I. Ogólna liczba podsądnych oraz skazanych w 1818 r. 245
„ II. Rodzaje przestępstw w 1910 r. 246
„ III. Wiek skazanych w r. 1910 250
„ IV. Stosunki rodzinne oraz urodzenia skazanych w 1910 r. . . . 251
„ V. Wyznanie i wykształcenie skazanych 252
„ VI. Narodowość skazanych w 1912 r. 253
„ VII. Zajęcie skazanych w 1912 r. 254

DZIAŁ XIV.

Szkolnictwo.

Szkolnictwo 255
Tablica I. Analfabeci. 262
„ II. Szkoły początkowe jedno i dwuklasowe. 263
„ III. Szkoły cerkiewno-parafialne w roku 1911 264
„ IV. Wydatki rządowe i miejscowe na szkoły początkowe jedno i dwuklasowe w r. 1910 265
„ IVb. Wydatki gmin na szkoły początkowe w r. 1903—4 266
„ V. Podział uczniów w szkołach początkowych według narodowości, wyznania i pochodzenia w latach 1895—1904 266
„ VI. Szkoły miejskie i zawodowe w 1911 r. 267
„ VII. Szkoły żydowskie w 1904 r. 268
„ VIII. Zakłady naukowe publiczne i prywatne w r. 1911/12 269
„ VIIIa. Narodowość i pochodzenie uczniów w roku 1911/12 270
„ IX. Średnie zakłady naukowe w r. 1911/12 271

Tablica IXa. Podział uczniów według wyznania i pochodzenia 272
„ X. Wyższe zakłady naukowe 273

DZIAŁ XV.

Metereologja.

Metereologja 274
Tablica I. Wartości dwudziestopięcioletnie (1886—1910 roku) temperatury °C 276
„ Ia. Odchylenia temperatur °C średnich od przeciętnych dwudziestopięcioletnich: 1886—1910 r. 277
„ II. Ilość opadów w mm. w latach 1886 do 1910, 11, 12, 13. . . . 278

Table des matières.

PARTIE I.

Etendue et population.

Etendue et population 1
Tableau I. Etendue territoriale et population au 1-er janvier 1912 . . . 13
,, II. Accroissement de la population pendant 100 ans 15
,, III. Population des gmines et des villes 16
,, IIIa. Division des gmines d'après le nombre d'habitans 31
,, IIIb. Population des villes et des gmines en 1890 et en 1912 32
,, IV. Nombre d'hommes et de femmes en 1912. 32
,, V. Accrosissement de la population des grandes villes 35
,, VI. Division de la population d'après les cultes 37
,, VII. Population instable et les étrangers en % 38
,, VIII. Population par groupes d'âge en % 38
,, IX. Nationalités 39
,, IXa. Nationalités en % 40
,, X. Population d'après les cultes et les nationalités (avec l'armée) 41
,, Xa. Polonais en Russie 42
,, Xb. Lithuaniens en Russie 43
,, Xc. Population juive en Russie 43
,, XI. Division de la population d'après les occupations et les nationalités en % 44
,, XII. Mouvement de la population dans les années: 1889, 1904 i 1908 45
,, XIIa. Mouvement de la population d'après les cultes dans les années: 1904 i 1908 45

PARTIE II.

Emigration.

Emigration 46
Tableau I. Emigration temporaire en 1908 49

Tableau Ia. Emigration temporaire en 1904 50
„ Ib. Accroissement de l'emigration temporaire en Allemagne . . 50
„ Ic. Emigration dans divers districts en % 51
„ II. Taux moyens des selaires des emigrants 52
„ IIa. Epargnes des emigrants qui retournent à la patrie en 1904 54
„ III. Emigration temporaire en Russie d'Europe et d'Asie 55
„ IV. Emigration constante en 1904 et 1908 55
„ Va. Emigration d'après les occupations en 1908 56
„ Vb. Emigration d'après les cultes en 1908 59
„ Vc. Direction de l'emigration constante en 1908 59
„ Vd. Emigration constante en 1890—1905 59

PARTIE III.

Propriété fonciére et production agricole.

Propriété foncière et production agricole 60
Tableau I. Proprietaires fonciers dans les villages et les petites villes . . 70
„ II. Population prolétaire des villages et de petites villes en 1891 et 1901 70
„ III. Taux moyens des salaires des ouvriers (à la journèe) pendant les periodes: a) ces semailles; b) de la fenaison et c) de la moisson des blés 71
„ IV. Division de la propriété foncière en 1909 73
„ V. Division de la propriété foncière en petite et grande en 1909 73
„ Va. Nombre de fermes et de villages. Fermes separées et liées avec les villages 75
„ VI. Nombre d'immeubles dans les villages 75
„ VII. Terres de la petite propriété en possession individuelle et collective en 1904 75
„ VIII. Nombre de petites propriétés de la differente grandeur en 1904 76
„ IX. Accroissement du nombre de propriétés sur les terres de la population rurale 76
„ X. Servitutes de 77
„ XI. Grande propriété en 1909 80
„ XII. Propriétés chargées des prêts de la Société de Credit Foncier en 1913 81
„ XIIa. Montant de la dette des propriétés en Société du Credit Foncier en 1913 83
„ XIII. Activité de la Banque Foncière des paysans en Pologne en 1912 84
„ XIIIa. Terres en possession de la Banque Foncière des paysans en 1912 84
„ XIIIb. Prêts sur les terres acquises sous le concours de la Banque Foncière des paysans en 1912 85
„ XIV. Forêts d'Etat en 1911 85
„ XV. Forêts sous l'egide forêstiere en 1911 86
„ XVI. Possessions et rentes foncières en 1911 86

Tableau XVII. Etendue des terrains cultivés et boisés en 1816 — 1909 87
„ XVIIa. Etendue des terrains cultivés et boisés de diverses proprietès en 1909 87
„ XVIII. Surface cultivée et rendement des cultures 88
„ XVIIIa. Production moyenne par 1 morgue 93
„ XVIIIb. Production par un morgue 93
„ XIX. Repartition de la surface cultivée en % 95
„ XX. Effectif du bètail en 1911 96
„ XXa. Effectif du bétail dans la grande et petite propriété en 1907 97
„ XXb. Quantité du betail pour la période 1864—1911 98
„ XXI. Etendue des près et récolte du foin 98
„ XXII. Distilleries et leur production en 1911/12 99
„ XXIIa. Distilleries et leur production en 1912/1913 99
„ XXIII. Plantations de betteraves à sucre 100
„ XXIIIa. Fabrique de sucre 101
„ XXIV. Culture du houblou 102
„ XXIVa. Brasseries 103
„ XXV. Apiculture en 1910 103
„ XXVa. Fabrication de l'hydromel 104
„ XXVI. Colsa en 1912 104
„ XXVII. Bois des forêts de l'Etat vendu aux paysans sans liciter en 1911 105
„ XXVIIa. Revenu brutto et netto des forêts de l'Etat en 1911 . . . 105
„ XXVIII. Prix de principales céréales 106
„ XXIX. Prix moyens d'un morgue 107

PARTIE IV.

Industrie.

Industrie. 108
Tableau I. Industrie en 1910 113
„ Ia. Etablissement industriels par nombre d'ouvriers. 115
„ II. Production de la houille 116
„ III. Industrie de fer 116
„ IIIa. Outillage des usines à fer 117
„ IV. Industrie en 1910 117
„ V. Fabriques de sucre 118
„ VI. Distilleries et leur production pendant la periode de fabrication 1911—1912 119
„ VII. Brasseries 120
„ VIII. Fabrication de l'hydromel 121
„ IX. Sociétés anonymes industrielles en Pologne en 1911. 122

PARTIE V.

Ouvriers industriels.

Ouvriers industriels 123
Tableau I. Nombre d'ouvriers industriels et leurs salaires 129

Tableau II. Demandes adressées aux inspecteurs de fabrique 132
„ IIa. Causes des demandes des ouvriers pour leur servir d'interprête. 133
„ IIb. Accidents on l'administration de fabrique a abusé le droit de fabrique 134
„ III. Fonds, formés de peines, et causes de peines. 135
„ IV. Secours donnés des fonds formés de peines 136
„ V. Accidents malhereux avec les ouvriers 137
„ Va. Nombre d'accidents malheureux et la retraite 137
„ Vb. Accidents malhereux et secours rescents 138
„ VI. Nombre de grêves et nombre de revoltés 139

PARTIE VI.

Commerce.

Commerce. 140
Tableau I. Entreprises industrielles, commerciales et professions industrielles en 1912 143
„ II. Patentes d'entreprises industrielles en 1912 144
„ III. Patentes de commerce en 1912 145
„ IV. Professions industrielles en 1912 146
„ V. Division des entreprises industrielles et commerciales par leur grandeur en 1912 147

PARTIE VII.

Credit.

Credit 148
Tableau I. Operations de la banque d'Etat et des trésoreries 152
„ II. Bilans des banques commerciales par actions au 14 janvier 1914 152
„ III. Bilans des Sociétés de credit mutuel au 1/I 1913 et 14 153
„ IV. Bilan des Sociétés de crédits et des Sociétés d'epargne au 1/I 1911 et 12 161
„ V. Caisses d'épargne de l'Etat en 1911 162
„ VI. Caisses des gmines au 1 janvier 1910 162
„ VII. Sociétés d'épargne en 1911 163

PARTIE VIII.

Finances.

Finanses 164
Tableau I. Contributions des propriétés privées 171
„ Ia. Contributions des paysans 171
„ Ib. Contributions dans les bourgs 172
„ Ic. Contributions dans les villes 172
„ II. Recettes par principales doûanes 173

Tableau III. Droits d'accise sur les tabacs 173
„ IV. Impôts sur les boissons spiritueuses. 174
„ IVa. Nombre d'entrepôts et de debits du Monopole de la vente de l'alcool 176
„ IVb. Consommation d'alcool á 40 degrés 176
„ V. Impot sur les logis par villes et par bourgs 177
„ VI. Bilans public, année 1912 180
„ VII. Recettes de l'Etat, année 1912 182
„ VIII. Recettes de l'Etat en % 186
„ IX. Depenses de l'Etat, année 1912 190
„ IXa. Depenses de l'Etat en % 192
„ „ Recettes et dépenses des chemins de fer de l'Etat. 194

PARTIE IX.

Administration municipale.

Finance urbaine 195
Tableau I. Immeubles des villes d'après les proprietaires en 1910 198
„ II. Bâtiments dans les villes en 1911 200
„ IIa. Bâtiments à Varsovie en 1911 200
„ III. Societés urbaines de credit 201
„ IV. Capiteaux et dettes des villes à la fin du 1908 202
„ V. Revenus des villes en 1909 204
„ VI. Dépenses des villes en 1909. 207
„ VII. Revenus et depenses de Varsovie 210
„ VIIa. Capitaux et dettes de Varsovie 211

PARTIE X.

Bâtiments et incendies.

Bâtiments et incendies 212
Tableau I. Immeubles, bâtiments et leur taxe 215
„ II. Espèces des immeubles 216
„ III. Materiaux pour la construction des bâtiments des villes et des villages 217
„ IV. Nombre d'incendies 218
„ IVa. Pertes occasionnées par les incendies 218
„ IVb. Incendies d'après les mois 219
„ IVc. Causes des incendies 221
„ V. Depenses sur la lutte avec le feu 222

PARTIE XI.

Voies de communication.

Chemins 223
Tableau I. Longueur et matérial roulant des chemins de fer en 1912 . . 227
„ Ia. Finances des chemins de fer 227
„ Ib. Petits chemins de fer en 1911 228

Tableau II. Routes au 1 janvier 1910 228
,, III. Developpements des routes 228
,, IV. Contribution de route et frais pour l'entretien des chaussées . . 229
,, V. Vories d'eau en 1905 229

PARTIE XII.

Assainissement public.

Assainissement public. 230
Tableau I. Maladies infectueuses et epidemiques en 1911 233
,, Ia. Maladies infectueuses et epidemiques en 1911 234
,, II. Mortalité par les maladies épidemiques en 1911 235
,, IIa. Mortalité en villes d'après les maladies en 1911 236
,, III. Malades du cerveau dans les hôpitaux en 1911 238
,, IV. Service de santé en 1911 r. 239
,, V. Hôpitaux et asiles d'accouchement en 1911 241
,, VI. Depenses dans le but de l'assainissement public en 1911 . . . 241
,, VII. Vascine de la verole en 1911 241
,, VIII. Recrutes en 1911 242

PARTIE XIII.

Judicature.

Judicature 243
Tableau I. Nombre d'acensés et de condamnés en 1818 245
,, II. Nature de crimes en 1910 246
,, III. Age des condamnés en 1910 250
,, VI. Etats civil et naissance des condamnés en 1910 251
,, V. Religion et instruction des condamnés 252
,, VI. Nationalité des condamnés en 1912 253
,, VII. Occupation des condamnés en 1910 254

PARTIE XIV.

Instruction publique.

Instruction publique 255
Tableau I. Illetrés 262
,, II. Ecoles primaires 263
,, III. Ecoles des paroisses orthodoxes en 1911 264
,, IV. Depenses de l'Etat et du lieu pour les écoles primaires . . . 265
,, IVa. Depenses des gmines pour les écoles primaires en 1903—4. . . 266
,, V. Division des éléves d'après les nationalités, les cultes et les origines en 1895—1904 266
,, VI. Ecoles communales et speciales 267
,, VII. Ecoles juives en 1904 268
,, VIII. Ecoles publiques et privées en 1911/12 269
,, VIIIa. Nationalité et origine des éléves en 1911/12 270
,, IX. Ecoles moyennes en 1911/12 271

Tableau IXa. Division des éléves d'après les cultes et les origines 272
X. Ecoles superieures de l'Etat 273

PARTIE XV.

Météreologie.

Météreologie 274
Tableau I. Valeurs de vingt-cinq ans (1886—1910) de la temperature ⁰C. 276
,, Ia. Ecarts de la temperature ⁰C moyenne de les moyennes de vingt cinq ans 277
,, II. Nombre de precipitations en mm. en 1886—1910, 11, 12 et 13. . 278

I.

Powierzchnia i ludność.

§ I. **Powierzchnia** Królestwa Polskiego wynosi 111554,2 wiorst kwadr., czyli 126955,37 kilometrów kw. W przecięciu na jedną gubernję Królestwa przypada 11155,4 wiorst kw.; zaś z pośród oddzielnych gubernji największą powierzchnię posiada gub. Warszawska—15359,2 wiorst kw., czyli 13,7% obszaru ogólnego, najmniejszą gub. Płocka—8287,3 wiorst kw., czyli 7,4%. Z ogólnej liczby 84 powiatów w Królestwie najwięcej jest w gub. Warszawskiej—14, najmniej, po 7 powiatów, w gub. Kieleckiej, Łomżyńskiej, Płockiej, Radomskiej i Suwalskiej. Rozległość poszczególnych powiatów waha się pomiędzy 670,5 wiorst kw. w Skierniewickim do 1994,9 wiorst kw. w Sejneńskim. Na jeden powiat przypada przeciętnie 1328,0 wiorst kw.

W porównaniu z Rosją Europejską (4238711,7 wiorst kw.) Królestwo Polskie stanowi 2,6%, a w stosunku do całego państwa rosyjskiego wraz z Finlandją (19155587,7 wiorst kw.)—0,58%, wreszcie bez Finlandji (18869545,9 wiorst kw.)—0,59%. W Rosji Europejskiej, jeżeli nie brać pod uwagę gubernji północnych o wielkiej rozległości, jak Archangielska, Wołogodzka i Ołoniecka, wypada na gubernję 64489,1 wiorst kw. a na powiat 6354,3 wiorst kw.

Liczba gmin w Królestwie wynosi 1291; przeciętnie na jedną gminę przypada 16742,2 morgów, najwięcej w gub. Suwalskiej—22951,7 morgów, najmniej w gub. Kieleckiej—1309,2. Do gmin w Królestwie zaliczono, oprócz wsi, 358 miasteczek, są to t. zw. posady. Gminy zawierają 26188 wsi oraz 43374 folwarków.

Sąsiadujące z Królestwem gubernje, zwane „zachodniemi", mają obszary następujące: gub. Grodzieńska 33900,8 wiorst kwadratowych, a w niej powiaty z ludnością polską: Białostocki 2551,8 i Bielski—3130,1, razem więc—5681,9 wiorst kw., gub. Kowieńska—35315,5 i gub. Wileńska—36825,3 w. kw., razem te trzy gubernje—106.041,6 w. kw., to jest nieco mniej od Królestwa. Trzy gubernje, zwane Rusią, lub t. zw. południowo-zachodnie: Wołyńska, Podolska i Kijowska, zajmują obszar 144.736,4 wiorst kw., czyli więcej od Królestwa o $^1/_4$. Gubernje białoruskie: Mińska, Witebska i Mohylowska zajmują 160.936,4 wiorst kw., czyli prawie 1½ raza tyle co Królestwo.

Powierzchnia Galicji wynosi 78497 kilometrów kw., czyli dwie trzecie obszaru Królestwa, Śląsk Cieszyński—2300, ks. Poznańskie—28991,5, Prusy Zachodnie—25553, obwód Olsztyński—12025, obwód Opolski—13230. Galicja dzieli się na 82

powiaty, mniejsze od powiatów Królestwa, liczy 6247 gmin, których obszar przeciętny wynosi prawie $^1/_8$ obszaru przeciętnego gminy Królestwa. Księstwo Poznańskie dzieli się na 2 obwody, na 42 okręgi, odpowiadające naszym powiatom, lecz mniejsze o połowę, na 447 jednostek administracyjnych, odpowiadających gminom Królestwa i 5053 gmin, odpowiadających wsiom lub gromadom Królestwa. Prusy Zachodnie dzielą się na 29 powiatów oraz 3265 gmin, obwód Olsztyński na 10 powiatów 1591 gmin, obwód Opolski na 26 powiatów i 2630 gmin. Śląsk Cieszyński dzieli się na 4 powiaty.

W porównaniu z innymi krajami Królestwo Polskie jest $4^1/_3$ razy większe od Belgii (29455 kil. kw.), 4 razy od Holandji (34186 kil. kw.), $3^1/_3$ od Danji (38969 kil. kw.), zbliża się obszarem do Rumunji (131353 kil. kw.), jest $2^1/_4$ razy mniejsze od Włoch. Jeżeli jednak weźmiemy cały obszar krajów z liczną ludnością polską, t. j. Królestwo, Galicję, Śląsk Cieszyński, obwód Opolski, ks. Poznańskie, Prusy Zachodnie, obwód Olsztyński, to otrzymamy 287552 kil. kw., czyli obszar, przewyższający Włochy (286682 kil. kw.) i prawie dorównywający Austryi bez Węgier (300005 kil. kw.) oraz połowie państwa niemieckiego (540858 kil. kw.).

§ II. **Ludność** Królestwa Polskiego w dniu 1-ym Stycznia 1912 roku wynosiła 12776,1 tysięcy. Z pośród gubernji najludniejszą jest Warszawska—15359,2 tysięcy, najmniej ludną Płocka—8287,3. Przeciętnie na gubernję przypada 1277,6 tysięcy ludności.

Przy porównaniu z Rosją Europejską (122550,7 tysięcy) Królestwo stanowi—10,4%, z całem państwem (171059,9 tysięcy)—7,5%, zaś z całem państwem bez Finlandji (167919,8 tysięcy)—7,6%. Z pośród powiatów najludniejszym jest Warszawski—1136,5 tysięcy, najmniej ludnym Makowski—75,6. Przeciętnie na powiat przypada 152,1 tysięcy mieszkańców.

W gubernjach, sąsiadujących z Królestwem i zamieszkałych częściowo przez Polaków, było mieszkańców w d. 1-ym Stycznia 1912 roku: w Grodzieńskiej—1997,6 tysięcy (w tem w powiecie Białostockim—254,1 tys., Bielskim—206,7 tys.); w gub. Kowieńskiej—1819,0 tysięcy, w Wileńskiej—1989,9 tysięcy; razem w trzech gubernjach litewskich—5806,5 tysięcy ludności, więc mniej niż połowa ludności Królestwa przy rozległości prawie równej. W trzech gubernjach ruskich: Wołyńskiej, Podolskiej i Kijowskiej było ludności—12514,1 tysięcy, więc nieco mniej niż w Królestwie przy obszarze o ¼ większym; wreszcie na Białej Rusi w gub.: Mińskiej, Mohylowskiej i Witebskiej, przy obszarze 1½ raza większym, było ludności 7108,5 tysięcy, czyli nieco więcej, niż połowa ludności Królestwa.

W Galicji było ludności (31—XII 1910 r.)—8025675 (28,09% ludności Austrji bez Węgier), na Śląsku Cieszyńskim—361015, w ks. Poznańskiem—2099831, w Prusach Zachodnich—1703474, w obwodzie Olsztyńskim—543469, w obwodzie Opolskim—2207981. Ogółem więc Królestwo Polskie, Galicja, Śląsk Cieszyński, Śląsk Opolski, Poznańskie, Prusy Zachodnie, obwód. Olsztyński liczyły przeszło 27 miljonów mieszkańców, a w tem 65% Polaków.

W porównaniu z innymi krajami Europejskimi, Królestwo Polskie posiada ludność większą niż Serbja (2.911.701), Bułgarja (4.329.108), Grecja (2.631.952), Danja (2.900.336), Szwecja z Norwegją (5.522.403), Belgja (7.423.784), Holandja (5.945.155), Rumunja (7.070.000). Natomiast przewyższają Królestwo Polskie ludnością: Hiszpanja (19.588.688) i pozostałe wielkie państwa. Ludność wsystkich ziem, zamieszkałych w przeważnej liczbie przez Polaków przewyższa ludność Hiszpanji, Węgier (20.840.678) i dorównywa prawie ludności Austrji bez Węgier (28.567.898).

§ III. **Podział ludności na miejską i wiejską.** Królestwo Polskie liczy obecnie 116 miast, w których w d. 1-ym Stycznia 1912 roku było 2972,4 tysięcy ludności, co wynosi 23,3%, pozostałe 76,7%, czyli 9803,7 tysięcy, stanowi ludność wiejska. W roku 1909 ludność miast równała się 1464,8 tysięcom i wynosiła tylko 17,7% ogólnej ludności. Jeżeli do ludności miast dołączymy ludność miasteczek w liczbie 358, które na mocy ukazu z d. 1-go Czerwca 1869 roku i kilku późniejszych rozporządzeń zostały przemianowane na tak zw. „posady" i włączone do gmin wiejskich, to otrzymamy dla ludności miast i miasteczek dla 1909 roku cyfrę 3641668, czyli 30,6% całkowitej ludności.

Królestwo liczy 43 miasta z ludnością powyżej 10000; w tej liczbie 5 miast z ludnością powyżej 50000: Warszawę, Łódź, Sosnowice, Częstochowę i Lublin. Wzrost niektórych miast był bardzo szybki. Warszawa ze 131484 ludności w roku 1827 dozszła do 501021 w roku 1893 i do 764056 w roku 1909. Łódź okazuje wzrost jeszcze szybszy: z 2837 ludności w roku 1827 do 149889 w roku 1893 i do 393526 w roku 1909. Od roku 1893 do roku 1909 ludność ogólna w miastach, liczących powyżej 10000 mieszkańców, wzrosła prawie podwójnie.

W Rosyi Europejskiej ludność miejska wynosi 13,1% ogólnej.

W Galicji ludność miast i większych miasteczek w 1910 r. stanowiła 19,8% (171 miejscowości o typie miejskim), zaś w miastach o ludności miejskiej powyżej 10.000 ludności liczono 11,5% ogółu ludności. W niektórych krajach procent ludności miejskiej jest mniejszy, niż w Królestwie: na Węgrzech (18,8%) w Szwecji (22,1%), nawet we wWłoszech (22,1%); większy procent widzimy we Francyi (41,2%), w Niemczech (56,1%), w Anglji (78%). Wszakże do liczby miast w państwach europejskich zaliczane są miejscowości o typie zabudowań miejskim, a więc nietylko te, które odpowiadają miastom w Królestwie, ale również zbliżone do miasteczek oraz do wielu naszych miejscowości fabrycznych i podmiejskich, zaliczanych u nas do gmin. Z zaludnieniem miast w innych krajach zestawiać należy u nas cyfrę 30,6%. Widzimy stąd, że skupienie ludności w miastach w Królestwie niezbyt jest dalekiem od tego, jakie spotykamy we Francji, zaś mniejszem znacznie niż w Niemczech, a tembardziej w Anglji.

Ludność gmin stanowi w Królestwie 76,7% ogólnej ludności; po odliczeniu ludności miasteczek pozostaje jako część ludności wiejskiej—$^2/_3$ całkowitej ludności. Na jedną gminę w Królestwie przypada przeciętnie 7220 ludności, najwięcej w gub. Lubelskiej—9213, najmniej w gub. Siedleckiej—5925. Najwięcej (446) jest gmin z ludnością od 5 do 7 tysięcy. Gmin z ludnością powyżej 20 tysięcy liczy Królestwo 9. Pod względem gęstości zaludnienia wypada przeciętnie w Królestwie na 100 morgów gruntu w gminach 42 mieszkańców, najwięcej w gminach gub. Piotrkowskiej—57, najmniej w gub. Suwalskiej—28.

W Rosji Europejskiej wypada na wołost 10322 mieszkańców. W Galicji przypada na gminę 1285 mieszkańców, w Ks. Poznańskiem — 4697, w Prusach Zachodnich — 522, w obwodzie Olsztyńskim — 342, w obwodzie Opolskim — 840.

§ IV. **Gęstość zaludnienia** w Królestwie Polskiem wynosi 114,5 osób na wiorstę kwadratową, czyli 100,5 mieszkańców na kilometr kwadratowy.

Najgęściej zaludnioną jest gub. Piotrkowska—187,1 osób na wiorstę kw., następnie Warszawska—171,8, Kaliska—125,0 i Płocka—120,5. Gęstość zaludnienia w gminach wynosi—87,9 osób na wiorstę kwadratową, najwięcej w gub. Piotrkowskiej—111,9 osób, najmniej w gub. Suwalskiej—55,6. W Rosji Europejskiej gęstość zaludnienia wynosi—28,9 mieszkańców na wiorstę kwadratową, więc cztery razy mniej niż w Królestwie, w wołostiach—25,1 osób, czyli również—prawie cztery razy mniej niż w gminach Królestwa. W całem państwie, łącznie z Finlandją, na wiorstę przypada 8,9 mieszkańców, bez Finlandji—również 8,9, czyli 12 razy mniej niż w Królestwie Polskiem. Z poszczególnych gubernji Rosji Europejskiej najgęściej zaludnioną jest gub. Moskiewska (113,0). Gęstość zaludnienia gub. t. zw. południowo-zachodnich jest następująca: Podolska—105,2, Kijowska—103,5, Wołyńska—63,4 mieszkańców na wiorstę kw. Mniej gęsto zaludnione są gubernje litewskie: Grodzieńska—58,9, Wileńska—54,0, Kowieńska—51,6.

W Galicji gęstość zaludnienia wynosi 102 mieszkańców na kilometr kw., na Śląsku Cieszyńskim—196, w ks. Poznańskiem—72, w Prusach Zachodnich—67, w obwodzie Olsztyńskim—45, w obwodzie Opolskim—167.

W porównaniu z innemi państwami Królestwo Polskie z gęstością zaludnienia 100,5 mieszkańców na kilometr kw. ustępuje pod tym względem tylko Belgji (252), Holandji (173,9), Anglji (145,3), Niemcom (120,0) i Włochom (121), zajmuje więc szóste miejsce w Europie. Mniej zaludnione są: Szwajcarja (91,1), Austro-Węgry (76,0), Francja (73,8), Danja (70,7), Serbja (60,3), Portugalja (58,4), Rumunja (53,0), Bułgarja (42), Grecja (40,7), Hiszpanja (38,8) Czarnogórze (27,5), Szwecja (12,3), Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (10,5), Norwegja (7,6).

§ V. **Podział ludności na stałą, niestałą i cudzoziemców.** W roku 1909 w Królestwie Polskiem 80,7% ludności (9624165 osób) stanowiła ludność stała, 18,6% (2224412 osób)—niestała i 0,7% (86741 osób)—cudzoziemcy.

Procent ludności niestałej jest szczególnie znaczny w dwóch najwięcej przemysłowych gubernjach Królestwa: Warszawskiej—35,5% i Piotrkowskiej—32,8%. Największy procent cudzoziemców znajdujemy w gubernji Piotrkowskiej—1,4% ogółu ludności. Procent cudzoziemców był w latach poprzednich nieco większy niż obecnie: w roku 1889—1%. W gub. Piotrkowskiej liczba cudzoziemców spadła z 2,5% w roku 1889 do 1,4% w roku 1905. Przyczyną tego jest naturalizacja formalna, oraz ten fakt, że kolonistów wiejskich nie przybywa.

§ VI. **Podział ludności według płci** wykazuje w dniu 1-ym Stycznia 1912 roku w Królestwie Polskiem 6432,0 tysięcy mężczyzn i 6344,1 tysięcy kobiet, czyli na 100 mężczyzn 98,4 kobiet. Liczba mężczyzn obejmuje w danym wypadku i wojsko, stojące w kraju. Jeżeli odejmiemy ilość tego wojska, a wzamian dodamy ilość mieszkańców Królestwa, będących w wojsku, w tym wypadku ogólna ilość mężczyzn zmniejszy się mniej więcej o 170—180 tysięcy, i na 100 mężczyzn otrzymamy 101,4 kobiet. Dla tej to przyczyny należy brać z zastrzeżeniem liczbę kobiet na 100 mężczyzn, które podaje statystyka urzędowa dla Królestwa Polskiego. W innych krajach polskich widzimy przewagę liczby kobiet nad liczbą mężczyzn: w ks. Poznańskiem 110 kobiet na 100 mężczyzn, w Galicji 103 kobiety na 100 mężczyzn.

W Europie przewagę liczby mężczyzn nad liczbą kobiet znajdujemy w Rumunji (97 kobiet na 100 mężczyzn), w Bułgarji (96), Serbji (95), w Grecji (92), w Alzacji i Lotaryngji (95); we wszystkich zaś pozostałych krajach większą jest liczba kobiet: 109 na 100 mężczyzn w Portugalji, 108 w Norwegji, 107 w Anglji.

§ VII. **Podział ludności podług wieku** według spisu 1897 roku był następujący: do lat dziewięciu—282 na 1000 mieszkańców, od 10 do 19 lat—210, od 20 do 59 lat—446, powyżej 59 lat—62. Ludność więc w sile wieku wynosi w Królestwie prawie połowę całkowitej ludności.

W Rosji Europejskiej liczba osób od 20 do 59 lat na 1000 mieszkańców wynosi 443. To samo w Galicji 443; oprócz tego Galicja przewyższa Królestwo co do liczby dzieci do 9 lat, zaś mniej tam starców.

§ VIII. **Podział ludności podług stanu cywilnego** w roku 1897 w Królestwie Polskiem wykazuje na 1000 osób wieku powyżej 15 lat mężczyzn żonatych 624, kobiet zamężnych 600, wdowców 34, wdów 115.

W Rosji Europejskiej: mężczyzn żonatych 652, kobiet zamężnych—627, wdowców 57, wdów—135.

§ IX. **Podział ludności podług wyznań** w Królestwie w d. 1-ym Stycznia 1909 roku wykazuje 75,42% katolików, 0,61% marjawitów, 4% prawosławnych, 5,32% protestantów, 14,64% żydów oraz 0,01% innych wyznań. W roku 1827 ludność wyznania katolickiego wynosiła 84,1% ludności ogólnej, a łącznie z greko-unitami (1,9%)—86%, ludność prawosławna—0,1%, protestanci—4,6%, ludność wyznania mojżeszowego—9,3%.

Najwięcej stosunkowo ludności katolickiej jest w gub. Kieleckiej—88,39%, najmniej, w Lubelskjej—64,84%. W miastach ludność katolicka stanowi na ogół 47,4%, najwięcej w Warszawie—56,14%, najmniej w miastach gub. Siedleckiej—31,5%. W gminach stosunek ludności katolickiej wynosi—83,3%, najwięcej w gub. Kieleckiej—91,8%, najmniej w gub. Lubelskiej—68,8%.

Począwszy od roku 1890 w stosunku liczebnym różnych wyznań zachodziły zmiany następujące: liczba katolików z 75,9% zmniejszyła się w 1893 do 75,5%, w 1905, do 75,14% podniosła się w 1906 do 76,02%, w 1907 do 76,24, w 1909 do 75,42%. To ostatnie zmniejszenie nastąpiło z powodu oddzielenia się marjawitów od kościoła katolickiego. Ludność prawosławna stanowiła w 1890—4,8%, w 1893—5%, w 1905—5,17% następnie spadła w roku 1906 do 4,28, w 1907 do 4,06%, w 1908 do 4,03%, w 1909 do 4%, a to z powodu przejścia na katolicyzm znacznej części ludności dawniej unickiej. Ludność protestancka stanowiła w roku 1890—5,4%, w 1905—5,19%, w 1906—5,31%, ten sam stosunek wykazuje rok 1909. Ludność żydowska w roku 1890 r. stanowiła 13,9% ludn. ogólnej, w 1905 roku 14,5%; stosunek ten następnie zmniejszył się do 14,38% w roku 1906, zwiększył sie w 1097 dó 14,39%, w roku 1908 do 14,68%, w 1909 mały spadek do 14,64%. Od roku 1893 ludność żydowska powiększa się tylko po wsiach (1890—2,6%, zaś w 1909—2,8%), ubywa zaś jej w miastach (42,9—40,2%) oraz miasteczkach (48%—45,1%). Ludność wyznań protestanckich zmniejsza się we wsiach: 5,6%—5,1%, w miasteczkach: z 2,1%—2%, przybywa zaś w miastach: z 6,9 do 7,2%. Prawosławnych ubyło po wsiach z 5,6% do 4,4%, i w miasteczkach z 3,1% do 2%, przybyło zaś w miastach z 3,4 do 3,6%.

W miastach jest więc coraz więcej Ewangelików i Prawosławnych, zaś coraz mniej Żydów. Natomiast w epoce od 1827 do 1893 roku wzrost ludności żydowskiej w miastach Królestwa był znaczny, gdy bowiem w 1827 roku ludność ta stanowiła 37,6%, to w 1893 powiększyła się ona do 42,9%. Największy przyrost wykazują gubernje: Warszawska z 26,8% do 32,2%, Siedlecka z 54,3 do 64%, Kaliska 25,9—40%, najmniejszy: gub. Piotrkowska: 26,5—27,2%, zaś w Łomżyńskiej znajdujemy spadek z 52,9% do 52,3%.

Dane urzędowe o liczbie byłych unitów, którzy w Królestwie Polskiem po ukazie tolerancyjnym 17—30 Kwietnia 1905 roku przyjęli katolicyzm, wykazują tę tylko ich część, co do której zmiana wyznania została odnotowana w księgach ludności przed 1-ym Stycznia 1909 roku.

Według danych Warszawskiego Komitetu Statystycznego w granicach projektowanej gub. Chełmskiej przejście na katolicyzm po ukazie tolerancyjnym do 1909 roku wykazało się w cyfrach następujących: w roku 1905 było katolików 335842 (35,8% całkowitej ludności), w 1909 roku—465090 (47,0%) czyli o 129248 (38,48%) więcej; zaś prawosławnych było w 1905 roku 442224 (47,1%) a w 1909 roku 358068 (36,2%), czyli ubyło 84156 (19%). Największy wzrost liczby ludności katolickiej daje się zauważyć w powiatach gub. Siedleckiej.

Liczba ludności Marjawickiej w d. 1-ym Stycznia 1908 roku wynosiła w Królestwie Polskiem 88426, zaś w dniu 1-ym Stycznia 1909 roku—73033, czyli o 17,41% mniej.

Największe liczby marjawitów znajdujemy w Łodzi—30793, czyli 42,16% całej ludności marjawickiej, oraz w gminach: Dobra, pow. Brzezińskiego, i Cegłów, pow. Nowomińskiego.

Ludność Królestwa jest pod względem wyznaniowym mniej jednolitą w porównaniu z innymi krajami. Gdy w Królestwie liczba katolików stanowi 75,42% ludności ogólnej, w Rosji Europejskiej jest prawosławnych i staroobrzędowców 83,58%, zaś w całem Cesarstwie 69,90%. Wśród innych krajów słowiańskich Czechy liczą 95,7%, Morawy 95,4% katolików. Najbardziej zaś jednolitym wyznaniowo krajem

słowiańskim jest Kraina, posiadająca 99,7% ludności katolickiej, 0,1% protestantów, 0,2% prawosławnych i greko-unitów, 0,0% żydów. Natomiast w Galicji ludność katolicka stanowi zaledwie 46,5% ludności og., na Śląsku Cieszyńskim—75,24%, w ks. Poznańskiem, Prusach Zachodnich, obwodzie Opolskim przeciętnie połowę całkowitej ludności. Na Litwie i Białej Rusi ludność wyznania katolickiego wynosi $^1/_3$ całkowitej ludności; na Rusi—$^1/_{14}$.

§ X. **Polaków** według danych spisu jednodniowego 1897 roku było w Królestwie 71,85% ludn. ogól., więc w 1912 roku 9179,5 tys. W tej liczbie katolicy stanowili 98,31%.

W gubernjach Zachodnich liczono według spisu 1897 roku Polaków 885,962, w gub. wewnętrznych rosyjskich 233972, na Kaukazie 25,117, na Syberji 29177, w Azji Środkowej 11,576, razem w państwie rosyjskiem—7,933,863 czyli 6,3% ludności ogólnej. Przypuszczać można, iż w spisie jednodniowym 1897 r. pewna część ludności polskiej katolickiej zaliczona była do liczby białorusów lub ukraińców, ludność polska stanowi bowiem podług spisu zaledwie 69,17% ludności katolickiej w państwie. Obecnie przyjmując w r. 1912 ten sam minimalny stosunek dla Polaków otrzymamy wobec cyfry 15566,5 tysięcy katolików, Polaków—10767,4 tysięcy w całem państwie rosyjskiem.

W Galicji w dn. 30/XII 1910 liczba Polaków wynosiła 4,672,500 czyli 58,6% ludności ogólnej (katolików—3,732,961), na Śląsku Austrjackim liczbę 235,224 (31,72%) (a na Śląsku Cieszyńskim 54,9%), w Bukowinie—36,210 czyli 4,55%, na Morawach 14,924 (0,57%), w innych krajach austrjackich—9,195, razem w Austrji około 5 milionów, w ks. Poznańskiem—1,291,396 (61,5%), na Śląsku Opolskim—1.258,549 (57%), w Prusach Zachodnich—604,733 (35,5%), w obwodzie Olsztyńskim Prus Wschodnich—267,930 (49,3%), w innych częściach Prus—około 800 tysięcy, razem w Prusach około 4,200 tysięcy.

W trzech państwach: w Rosyi, Austrji i Prusach było Polaków prawie 20 miljonów, nie licząc ludności katolickiej, zaliczanej urzędownie do Białorusów lub Ukraińców. Cyfra Polaków obecnie przekracza już znacznie 20 miljonów w tych trzech państwach.

W Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej statystyka urzędowa podaje w roku 1900-ym 1.071.306 polaków, wliczając w to tylko tych, którzy sami lub też jedno z rodziców rodzili się poza Ameryką.

Obecnie liczbę polaków we wszystkich częściach świata można określić na najmniej 25 miljonów.

Przytaczamy dla porównania liczebność innych ludów słowiańskich: Czechów, Słowaków i Serbów łużyckich—8,791.000, Serbo-Chorwatów—9 miljonów, Bułgarów—5,400.000 Wielkorusów—65 miljonów, Małorusów—31 miljonów—Białorusów—7 miljonów.

Wśród ludności europejskiej Polacy stanowili—4,3%, Rosjanie—20,6%, Czesi—2,1%, Serbo-Chorwaci—2%, Bułgarzy—1%, Słoweńcy—0,3% — razem Słowianie—30,3%, Niemcy—19,4%, Anglicy—10,1%, ludy skandynawskie—2,6%, Francuzi—10,4%, Włosi—8,5%, Hiszpanie i Portugalczycy—5,9%, Rumuni—2,4%, Węgrzy—2,3%, plemiona fińskie—1,6%, Grecy—1,1%. Wobec wielkiego przyrostu naturalnego Polaków, ich liczebność względna, t. j. w porównaniu z innemi narodami, wzrasta.

Podział ludności polskiej w Królestwie według zajęć wykazuje największe stosunkowo jej liczby w następujących działach: W górnictwie i hutnictwie—97,0% i 94,9%, w przemyśle ceramicznym—84,8%, w przemyśle metalowym—77,7%. Są to, jak widzimy, najcięższe rodzaje pracy. W rolnictwie procent Polaków jest nieco wyższy od procentu ludności (84,8%). Prócz tego jest on wysoki w następujących kategorjach: koleje żelazne—86,1%, poczta, telegrafy, telefony—67,5%,

prawników, rejentów i adwokatów—86,4%, wśród urzędników gminnych i miejskich—80,3%, wśród oficjalistów i wyrobników—80,7%; natomiast szczególnie nizkim jest procent Polaków w handlu, od 10 do 20%; procent ten spada poniżej 10% w handlu wędrownym—7,7%, handlu skórami i futrami—5,9%, handlu zbożem—5,1%. W handlu trunkami jest Polaków—38,7%, w handlu przedmiotami zbytku i sztuki—39,2%, w wyrobach z tytuniu—25,1%, w handlu narzędziami optycznemi i chirurgicznemi—44,3%, octem i drożdżami—38%, wyrobami odzieży i obuwia—40,5%. W zawodach wyzwolonych najmniej jest Polaków wśród nauczycieli—28,4%, oraz duchowieństwa—40,7%, wreszcie w wojsku w Królestwie procent Polaków wynosił zaledwie—4,1%.

§ XI. **Litwini** wraz z Łotyszami stanowili wśród ludności Królestwa w roku 1912—421,6 tys. Co do wyznania, Litwini są prawie wyłącznie katolicy, nieznaczną liczbę protestantów należy zaliczyć do Łotyszów (w wojsku, lub wśród urzędników). Litwini zajmują zwartą masą część gub. Suwalskiej, w której stanowią 54% ogółu ludności; większość stanowią w powiatach Władysławowskim—89,8%, Marjampolskim—85,4%, Kalwaryjskim—81,5%, Wyłkowyskim—67,1% i Sejneńskim—62,4%, oraz w miastach: Kalwarji, Marjampolu, Wyłkowyszkach, Władysławowie, Wierzbołowie, Prenach, Szakach. W gub. Suwalskiej przyrost ludności jest względnie najsłabszy.

W państwie rosyjskiem po za Królestwem liczono Litwinów w 1897 r. 1.353.359, większość ludności stanowią oni w gub. Kowieńskiej. Ogółem Litwinów było w 1897 r.—1.658.926. Przyrost ludności litewskiej nie jest znaczny, głównie z powodu licznej emigracji do Ameryki. Litwini, zamieszkali w Królestwie stanowią 18,42% liczby ogólnej Litwinów w państwie rosyjskiem. W Prusach (w 1905 r.) było Litwinów 101.534.

Głównem zajęciem ludności litewskiej jest rolnictwo.

§ XII. **Rosjanie.** W roku 1912 było w Królestwie ludności rosyjskiej 595 tysięcy; według spisu 1897 roku liczono Wielkorusów—267.160 Małorusów—335.337 oraz Białorusów—29,347. Wśród ostatnich dwóch grup większość stanowili włościanie powiatów wschodnich gub. Siedleckiej i Lubelskiej, oraz powiatu Augustowskiego gub. Suwalskiej; natomiast wśród Wielkorusów większość stanowili urzędnicy i wojskowi. W liczbie Białorusów było wówczas katolików 14842, zaś wśród Małorusów 35192, gdy wśród Wielkorusów tylko 2466 katolików, 1132 luteranów, oraz 6357 izraelitów. Wśród Rosjan więc zarówno w Królestwie, jak i w innych gubernjach, znaczną przewagę liczebną mają prawosławni.

Po wyłączeniu wojska było w r. 1897 wielkorusów 10000 czyli 1,09%, Małorusów i Białorusów 326438, t. j. 3,57%, razem 4,66%. W roku 1909 było prawosławnych w Królestwie 476845 czyli 4% ludności ogólnej.

Przyrost naturalny ludności rosyjskiej stanowi wśród prawosławnych 1,4%, wśród staroobrzędowców 2,06%. Przyrost faktyczny ludności rosyjskiej jest wynikiem wzmożenia skutków przyrostu naturalnego przez stały napływ urzędników.

W podziale według zajęć i zawodów produkcyjnych ludność rosyjska wykazuje większy procent jedynie w rolnictwie—5,8%. Grupa ta składa się wyłącznie prawie z mało i białorusów.

W administracji, sądzie i policji Rosjanie stanowią 36,9%, czyli dziesięć razy tyle, ile wynosi procent ludności tej w Królestwie,—wśród nauczycieli 12,2%, poczta i telegraf—24,4%, urzędy miejskie i gminne—10,5%, koleje żelazne—8,8%, duchowieństwo—10,1%, utrzymywanych w przytułkach, żyjących z zapomóg—8,9%, więźniów, zesłańców—6,9%, w wojsku—87,2%.

Prawie połowę ludności rosyjskiej stanowią rolnicy.

§ XIII. **Niemcy** w Królestwie Polskiem stanowili w roku 1897—4,42% ludności ogólnej (404,477), w roku 1912—553,2 tys. Wśród niemców większość należy do wyznania ewangelickiego (90,34%).

W porównaniu z rokiem 1857 liczba Niemców w Królestwie zmniejszyła się z 5,72% do 4,42%. W okresie lat 1864—1888 wielu kolonistów wyprzedało grunta włościanom polskim, przenosząc się na Wołyń. Wszakże z drugiej strony zwiększyła się znacznie liczba niemców w fabrykach, zwłaszcza w gub. Piotrkowskiej. Pośród ludności wyznania ewangelickiego zaledwie 7,58% podało w 1897 roku język polski, jako ojczysty.

Największy procent ludności protestanckiej w 1909 wykazują gubernje: Piotrkowska—12,90%, gub. Kaliska—8,80% i Płocka—7,32%, następnie: Suwalska—5,76%, Warszawska—4,92%, Lubelska—2,74%, Siedlecka—1,57%, Radomska—1,19%, Łomżyńska—1.03% i Kielecka—0,31%.

Wśród ludności miejskiej protestanci stanowią 7,2% ludności ogólnej, w 5-ciu zaś miastach powyżej 20%, mianowicie: w Tomaszowie Rawskim—29,8%, w Zgierzu—29,1%, w Łodzi—25,7% (101,494), w Ozorkowie—23,3%, w Zduńskiej Woli—20,3%.

Wśród ludności gmin protestanci stanowią wogóle 4,8%. Jest jednak cały szereg gmin, w których liczba ich przenosi 3000, a mianowicie, gminy: Ceków (3062) w powiecie Kaliskim, Izbica (3567) w pow. Kolskim, Grodziec w pow. Słupeckim, Brwilno (3146) w pow. Płockim, Górka Pabjanicka (3545), Zelów (4028), w pow. Łaskim, Radogoszcz (21884), Brużyca (5709), Nowosolna (3949) i Rżew (4791) w pow. Łódzkim, Brudno (3655) w pow. Warszawskim, Żyrardów (6032) w pow. Błońskim, Bukowa (4136), Turka (5756), Cyców (6640) w pow. Chełmskim, Kibarty (4092), w pow. Suwalskim.

Większe skupienia protestanckie miejskie są skoncentrowane w gub. Piotrkowskiej i w jej sąsiedztwie, wiejskie zaś są rozrzucone po całym kraju.

Pod względem zajęć połowa ludności niemieckiej zajmuje się rolnictwem. W handlu najwięcej Niemców jest w handlu trunkami—7,4%, w restauracjach—5,4%, w komunikacjach wodnych—11,6%, w drobnych rodzajach przemysłu—10,7%, w przemyśle budowlanym—6,6%, w wyrobie produktów spożywczych—5,7%, w przemyśle chemicznym—7,7%, w cegielniach i hutnictwie szklanem—7,3%, w wyrobach z metali—6%, w wyrobach z drzewa—7%, w innych działach przemysłu—2,5%, w innych działach handlu—1,3%. W przemyśle włóknistym Niemcy zajmują wyjątkowo wybitne miejsce—27% liczby ogólnej zatrudnionych w tym dziale, i stanowią 15,5% ogółu Niemców w Królestwie. Liczni są niemcy wśród techników—5,9%, nauczycieli—5,6%, kapitalistów—6,2%. Mały jest procent niemców w wielu dziedzinach handlu, najmniej zaś w handlu bydłem—0,3%, ubraniem—0,3%, wędrownym—0,3% oraz w prostytucji—1,7% i wśród więźniów i zesłańców—2,1%.

§ XIV. **Żydzi**. Osób wyznania mojżeszowego było w r. 1897—14.05% ludności ogólnej, czyli w roku 1912—1722,2 tys.

Przyrost naturalny ludności żydowskiej w roku 1908 wynosił 12,9‰, był więc niższy, niż u ludności katolickiej (16,7); w r. 1904 odwrotnie, u Żydów przyrost naturalny wynosił 17,6‰, przy 14,5‰ ludności katolickiej.

Prócz Królestwa, znaczną jest liczba Żydów w zachodnich i południowych gubernjach Państwa rosyjskiego; było ich w Cesarstwie w 1897 r.—5217,109, co stanowiło—4,1% całkowitej ludności. W dwóch gubernjach zachodnich Rosji Europejskiej stosunek liczebny Żydów jest większy, niż w Królestwie, a mianowicie, w gub. Grodzieńskiej 17,5%, Mińskiej—16,1%. Te dwie gubernje wraz z gubernjami: Warszawską, Łomżyńską, Siedlecką i Piotrkowską okazują największy procent Żydów (powyżej 15% ogółu ludności gubernji).

W Galicji Żydzi stanowili w 1910—10,86%, na Śląsku Cieszyńskim—1,95%, w Poznańskiem—1,58%.

Największy stosunek liczebny ludności żydowskiej w całym świecie jest na Białej Rusi, następnie idą: Królestwo, Litwa, Ruś, Besarabja i gub. Chersońska, Bukowina oraz Galicja. W krajach tych ludność żydowska stanowi powyżej 10%. Wyliczone miejscowości stanowią terytorjum, w którem ludność żydowska skupiona głównie w miastach, nadaje miastom tym charakter odrębny od wszystkich innych krajów. Procent Żydów w tych krajach jest takim mniej więcej, jak w Palestynie, w której żydów jest 14%, to jest tyle, co w Królestwie, a mniej, niż na Białej Rusi. Do danego terytorjum przylegają kraje, w których procent Żydów jest dość znaczny: w Węgrzech—4,42%, w Dolnej Austrji z Wiedniem—5,07%, w Rumunji—3,8%, oraz w Turcji Europejskiej—3,2%. We wszystkich innych krajach procent ludności żydowskiej jest znacznie mniejszy. W Niemczech procent Żydów wynosi 1%, w Anglji—0,65%, we Francji—0,25%, we Włoszech—0,1%, Hiszpanii—0,01%. Poza Europą większy procent żydów jest w Tunisie—3,1%, w Maroku—3%, w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej—2,1%, w Palestynie—14%.

Ogólną ilość żydów poza państwem rosyjskiem źródła podają dla lat 1900—1908 w Europie na 3.743.489, w Ameryce—1.898.087, w Azji—427.523 (w tem 105,257 w Rosji Azjatyckiej), w Afryce—361,857, w Australji—17.106. Razem żydów liczy się dla 1897—1908 roku w całym świecie—11,558,610, a więc w roku 1912 było ich z górą 12 miljonów.

Żydzi w Królestwie stanowią 25,32% żydów całego państwa rosyjskiego, a 11,3% liczby ogólnej ludności żydowskiej w całym świecie. Żydzi w Cesarstwie, w granicach osiedlenia żydowskiego stanowią 70% ludności żydowskiej w państwie rosyjskiem, zaś połowę żydów całego świata.

W Królestwie ludność żydowska powiększa się stale. W roku 1817 żydzi stanowili 7,8% ogólnej ludności, w 1827—9,3%, w 1857—12,25%, w 1890—13,9%, w 1905—14,49%. W ostatnich latach przyrost ten nieco się zmniejsza, wszakże w 1909 roku stosunek Żydów wynosił 14,64%.

W Galicji w 1857 r. było 9,69% Żydów, w 1890 roku—11,63%, od tego czasu procent Żydów zaczął się zmniejszać i doszedł w 1910 roku do 10,86%.

W Poznańskiem procent Żydów wynosił w 1831 r.—6,7% i spadł w 1905 r. do 1,5%. W gubernjach litewskich, białoruskich i małoruskich zmniejszał się procent ludności żydowskiej od 1881 r.: w roku 1881 w gub. Mińskiej było 20,1% żydów, a dziś—16,1%.

Największe skupienie ludności żydowskiej w Królestwie jest w miastach, w których żydzi stanowią 40,2%. Żydzi stanowią w miastach gub. Siedleckiej—64% ludności miast, następnie idą miasta gub. Suwalskiej—59,8%, Radomskiej—56,7%, Łomżyńskiej—52,3%, Lubelskiej—51,6%, Kieleckiej—51,4%, Warszawskiej—49,2%, (Warszawa 36,88%) Płockiej—47,4%, Kaliskiej—40,0% i Piotrkowskiej—27,2%.

Poza miastami ludność żydowska skupiona jest głównie w miasteczkach i w gminach fabrycznych i podmiejskich. W miasteczkach ludność żydowska stanowi 45% ogółu ludności.

W gminach wiejskich bez miasteczek ludności żydowskiej jest znacznie mniej, mianowicie 2,4% ogółu ludności.

Zajęcia ludności żydowskiej podług spisu jednodniowego w 1897 r. są następujące:

Handel wogóle zatrudniał 481819 Żydów, czyli 38,02% ogółu Żydów, wyrób odzieży i obuwia—214,936, czyli 16,27%, urzędnicy w zakładach przemysłowych i handlowych i służba—105,234 czyli 8,4%, kapitaliści, rentjerzy, emeryci—61,093, czyli 4,82% ogółu Żydów.

Żydzi w handlu stanowią we wszystkich gałęziach więcej niż połowę ogółu ludności, a przeważnie więcej, niż $^3/_4$. Najmniej żydów widzimy w handlu trunkami 52,4%, oraz w handlu przedmiotami zbytku i sztuki 55,4%. Najwięcej, bo powyżej 90%: w handlu wędrownym—91,4%, skórami—93,3% i zbożem—94,1%; powyżej

85%: w handlu ubraniem 86,6%, maszynami—87,8%; następnie w kategorjach: restauracje, hotele i domy umeblowane—38,6%, zajęcia nieokreślone, żebracy—29,8%, prostytucja—27,3%.

W zakresie przemysłu widzimy największy procent Żydów w działach następujących: wyroby z tytuniu—73%, wyroby wód mineralnych i octu—58%, narzędzi chirurgicznych—57,7%, wyroby odzieży i obuwia—55,6%, przemysł przewozowy—51,4%, wyroby z produktów zwierzęcych—45,6%, jubilerstwo—42,6%, kapitaliści i emeryci—28%, lekarze, weterynarze i służba szpitalna i instytucje dobroczynne—24,1%, duchowieństwo—44,1%, nauczyciele—52,9%. Nauczycieli i duchownych żydów jest 4 razy tyle, ileby wypadało podług stosunku procentowego ludności.

Natomiast żydów jest mało wśród rolników—0,6%, oraz w zajęciach następujących: górników—0,7%, wydobywanie metali—0,9%, cegielnie—6,4%, poczta i telegraf—2,1%, kolejarze—1,8%, w policji i administracji—1%.

§ XV. Dane **o ruchu ludności** w Królestwie Polskiem w roku 1908 w porównaniu z poprzedniemi latami wykazują: zmniejszenie się ilości urodzeń z 42,7 na 1000 ludności w roku 1889 do 36,7 w roku 1908 (w tem: w miastach 35,2 i w gminach 37,1); ślubów w roku 1908 było 7,0 na 1000 ludności, a w roku 1904—6,3, w roku 1889—9,1; śmiertelność zmniejszyła się do 20,5‰ w roku 1908 wobec 26,7‰ w roku 1889. Największe zmniejszenie śmiertelności było w miastach: z 27,7‰ do 19,7‰. Śmiertelność we wsiach była w 1889 roku mniejsza niż w miastach (26,5‰), a w roku 1908—większa (20,8‰). Przyrost naturalny ludności w roku 1908 wynosił 16,2‰, w roku 1889—15,9‰; w gminach 16,3‰, a w miastach—15,5‰. Co do poszczególnych miast i gubernji zauważyć należy znaczne zmniejszenie się przyrostu naturalnego w Warszawie: w roku 1889—20,5‰, w 1904—16,1‰, w 1908—11,5‰, równoległe do zmniejszenia się liczby urodzeń: 49,9‰ w r. 1889 i 31,1‰ w 1908; śmiertelność zmniejszyła się również w tym okresie czasu z 29,4‰ do 16,6‰.

W gub. Piotrkowskiej liczba urodzeń wzrosła z 43,7 na 1000 ludności w r. 1889 do 49,8 w 1908; śmiertelność jest tu wyższą, niż w innych gubernjach—24,1‰, przyrost naturalny pomimo to również najwyższy—25,7‰.

Śmiertelność zmniejszyła się we wszystkich gubernjach. Najmniejszy przyrost naturalny daje się zauważyć w gub. Suwalskiej—7,5‰.

Rozpatrując przyrost ludności oddzielnie dla poszczególnych wyznań, znajdujemy dla ludności katolickiej w r. 1904—14,5‰, a więc mniejszy od ogólnego (15,25‰) w r. 1908—16,7‰. Dla ludności żydowskiej w r. 1904—17,6‰, przyrost wyższy od przeciętnej ogólnej, zaś w r. 1908—12,9‰ (wskutek znacznego zmniejszenia się liczby urodzeń z 39,6 do 27,4‰). Dla ludności protestanckiej: w r. 1904—17,6‰, w 1908—19,0‰, czyli więcej, niż dla ludności katolickiej (w ks. Poznańskiem, przeciwnie, przyrost naturalny jest większym u Polaków—20,8‰, niż u Niemców—11,8‰).

W Galicji w r. 1910 było małżeństw 7,47‰, urodzeń—38,65‰, śmiertelność—24,06‰, przyrost naturalny—14,6‰. Liczby małżeństw, urodzeń, oraz śmiertelność w Galicji podobnie jak w Królestwie, zmniejszają się stale, wszakże śmiertelność w Galicji jest znacznie większa, niż w Królestwie, w r. 1876—33,87‰ i do roku 1895 była ona stale wyższą od 30‰. Przyrost naturalny w Galicji z pewnemi wahaniami jest równie wysoki, jak i w Królestwie, dopiero w latach ostatnich (od 1906) widoczny jest spadek z pewnemi wahaniami. Z pośród krajów austryjackich Galicja posiada najwyższą rozrodczość i pomimo największej śmiertelności, posiada najwyższy przyrost naturalny ludności. W Czechach w latach 1900—1910 przyrost wynosił 11‰. Co do poszczególnych wyznań, to w Galicji największym jest przyrost ludności żydowskiej; r. 1907—18,95‰, następnie zaś greko-katolickiej—17‰. W latach 1895—1900 przyrost naturalny był w Galicji większy u ludności katolickiej, niż u greko-katolickiej, od roku 1904 mniejszy; ludność żydowska tam wykazywała przyrost najwyższy, przeciwnie, niż w Królestwie.

Na Śląsku Cieszyńskim w roku 1910 przyrost naturalny wynosił 14,9‰, liczba urodzeń—37,2‰, śmiertelność—22,3‰ a więc liczby podobne do galicyjskich.

W Poznańskiem w 1910 roku było małżeństw 6,8‰ urodzeń—37,2‰, śmiertelność 19,0‰, przyrost naturalny—19,4‰, w Prusach Zachodnich: małżeństw—7,0‰, urodzeń—36,9‰, śmiertelność—18,7‰, przyrost naturalny—18,2‰; w obwodzie Olsztyńskim: małżeństw—6,8‰, urodzeń—33,5‰, śmiertelność—17,8‰, przyrost naturalny—15,7‰; w obwodzie Opolskim: małżeństw—6,7‰, urodzeń—39,1‰, śmiertelność—19,4‰, przyrost naturalny—19,7‰. W Ks. Poznańskiem przyrost naturalny stanowił u Polaków 20,8‰, dla Niemców tylko 11,8‰, urodzeń Polaków 40,5‰, a zgonów 19,7‰, a uNiemców urodzeń 29,70‰, zgonów 17,9‰. Z ziem polskich największy przyrost naturalny posiada Ks. Poznańskie oraz obwód Opolski.

W Rosji Europejskiej przyrost naturalny w latach 1900—1904 wynosił 17,7‰, w r. 1906—17,0‰, jest więc większy, niż w Królestwie. Śmiertelność w Rosji była w latach 1900—1904—30,9‰, w 1906—29,8‰; ilość urodzeń niezmiernie wysoka: 48,6‰ w latach 1900—1904, 46,8‰ w roku 1906. Dla gubernji sąsiednich z Królestwem znajdujemy cyfry następujące: w Wołyńskiej przyrost naturalny—19,9‰ w 1900—1904, 17,7‰ w 1906, w Kijowskiej i Podolskiej—18,8‰ i 18,0‰ w latach 1900—1904 i 14,5‰ oraz 16,6‰—1906; w gub. Mińskiej: 20,6‰ w 1900—1904, 19‰ w 1906 r.; w Mohylowskiej: 20,7‰i 19,7‰. Przyrost naturalny jest więc tu większy niż w Królestwie, jakkolwiek tendencja zniżkowa jest widoczna. Liczby urodzeń są tu większe, niż w Krolestwie (od 40 do 45‰), zaś śmiertelność od 20—26‰. Natomiast gubernje litewskie wykazują przyrost naturalny mniejszy niż Królestwo, skutkiem mniejszej liczby urodzeń przy równej śmiertelności: w gub. Grodzieńskiej: 36,3‰ urodzeń w 1906, śmiertelność—20,9‰, przyrost naturalny 15,4‰; w Wileńskiej: 34,6‰ urodzeń, 19,6‰ zgonów, przyrostnaturalny 15,0‰; w Kowieńskiej urodzeń 31,2‰, zgonów 21,5‰, przyrost naturalny 9,7‰.

Gubernje wielkorosyjskie i małoruskie wykazują znaczny przyrost naturalny, dochodzący do 20‰, przeciętnie 17‰, dzięki znacznej liczbie urodzeń, przekraczającej 50‰, nawet wobec znacznej śmiertelności—30‰, przyrost naturalny jest wielki.

Wśród innych krajów przyrost naturalny wyższym niż w Poznańskiem i w obwodzie Opolskim, znajdujemy tylko w Argentynie 21,5‰, przyrost wyższy, niż w Królestwie—w Urugwaju 17,4‰, zaś równy w Serbji—16,6‰ i w Australji—16,4‰. Liczbę urodzeń większą, niż w Królestwie oprócz Rosji wykazuje: Bułgarja—40,3‰, Rumunja—39,8‰ i Serbja—39,0‰, przy większej śmiertelności: Bułgarja — 26,4‰, Rumunja—25,2‰, Serbja—22,4‰.

W innych krajach europejskich przyrost naturalny w roku 1910 był następujący: w Niemczech—13,6‰, w Austrji—11,3‰, na Węgrzech—12,1‰, w Anglji—11,4‰, we Włoszech—13,3‰, we Francji—1,8‰.

§ XVI. **Przyrost rzeczywisty ludności.** Obok przyrostu naturalnego na powiększenie ludności wpływa także imigracja ludności, oddziaływa zaś ujemnie emigracja. Z pośród ziem polskich, tylko w Królestwie przyrost faktyczny ludności nie jest mniejszy od naturalnego, chociaż w niektórych latach, jak 1888—1889, 1904—1905, emigracja wywołała zmniejszenie ludności pomimo przyrostu naturalnego. W innych latach przyrost faktyczny przewyższa przyrost naturalny wskutek imigracji przenoszącej emigrację; było to szczególnie w latach 1870—1877, 1885—1888, 1897—1904. 1908—1911. Emigrują z Królestwa przeważnie włościanie i żydzi, napływają zaś z Rosji żydzi, Rosjanie-urzędnicy, trochę ludności polskiej z gubernji pogranicznych, oraz Niemcy. Rzeczywisty przyrost ludności w okresie lat 1860—1911 wynosił rocznie przeciętnie—1,7 na 100, cyfrę blizką do przyrostu naturalnego ludności. Natomiast w Galicji i w Poznańskiem emigracja jest silniejsza niż w Królestwie, zaś imigracji niema wcale. Przyrost faktyczny ludności Galicji w okresie 1857—1910 roku wykazywał roczną przeciętną 1,05%, czyli znacznie mniej, niż przyrost naturalny;

w Poznańskiem zaś w latach 1864—1910 r. o 1,16%, również mniej od przyrostu naturalnego. Przyrost faktyczny ludności w Królestwie jest więc stale większy, niż w innych dzielnicach polskich, zaś Galicja ustępuje w tym względzie Ks. Poznańskiemu. Ludność Królestwa wzrasta równomiernie i szybko dopiero od roku 1860; poprzednio w latach 1810—1860 przyrost wynosił zaledwie 7,6 na 1000 ludności, czyli 2½ razy mniej, niż po roku 1860. Powodem tego były wojny (1812—1813, 1830—1831) i epidemje (1848, 1852, 1855); w latach tych ludność zmniejszyła się znacznie.

W ks. Poznańskiem w okresie 1816—1864 przyrost wynosił rocznie 1,14 na 100 w Galicji w latach 1807 do 1857 przyrost wynosił zaledwie 0,5 na 100, to jest jeszcze mniej, niż w Królestwie, pomimo, że klęski wojenne mniej ją dotykały. W roku 1807 Galicja przewyższała Królestwo ludnością, liczyła mianowicie 3.574.410 mieszkańców, a w roku 1910—8.025.675; w Królestwie, w tym samym czasie ludność powiększyła się z 3.300.000 w 1810 r., 3.520.355 w 1820 r., do 12.776,6 tysięcy w 1912 roku.

W porównaniu z Rosją przyrost ludności przedstawia się jak następuje: 1858 r. było w Królestwie 4.764,446 ludności, w 1867 liczba ludności powiększyła się o 67%, w 1897 — 97%, w 1912 — 163%. W Rosji Europejskiej było w roku 1858 ludności 59.415.400, która powiększyła się do roku 1885 o 37%, 1997 o 57%, do 1912 — 106%. Ludność Królestwa wzrasta więc szybciej niż ludność Rosji Europejskiej. Ludność Królestwa w 1912 roku w stosunku do ludności w roku 1810 powiększyła się prawie cztery razy. Jest to wzrost niezmiernie wysoki, prawie nigdzie nie spotykany.

I. Powierzchnia i ludność d. I-go Stycznia 1912 r.[1])

Etendue territoriale et Population au I-er Janvier 1912.

Gubernje i powiaty	Powierzchnia (wiorst kw.)	Ludność			Gęstość zaludnienia na 1 w. kw.		Ilość miast	Il. miasteczek[2])	ilość gmin	Ilość gromad wiejskich	Ilość kolonji i folwarków
		gmin	miast	ogólna	Ludność ogólna	Ludność wiejska					
		w tysiącach									
Królestwo Polskie	**111 554,2**	**9 803,7**	**2 972,4**	**12 776,1**	**114,5**	**87,9**	**116**	**358**	**1 291**	**26 188**	**4 3374**
Gub. Kaliska	**9 961,3**	**1 057,9**	**187,3**	**1 245,2**	**125,0**	**106,2**	**13**	**40**	**142**	**3 644**	**5 107**
Pow. Kaliski	1 257,5	127,4	56,5	183,9	146,2	101,3	2	6	20	340	688
Kolski	1 116,2	123,9	16,1	140,0	125,4	111,0	2	7	14	547	632
Koniński	982,2	111,4	9,6	121,0	123,2	113,4	1	5	12	426	561
Łęczycki	1 156,1	127,2	29,5	156,7	135,6	110,0	2	4	16	477	719
Sieradzki	1 132,9	145,6	45,5	191,1	141,2	107,6	3	3	19	706	825
Słupecki	1 046,3	115,4	7,4	122,8	117,4	110,3	1	7	14	375	519
Turecki	1 203,5	120,5	10,8	131,3	109,1	100,1	1	2	22	405	484
Wieluński	1 846,6	186,5	11,9	198,4	107,4	101,0	1	6	25	368	679
Gub. Kielecka	**8 868,6**	**912,5**	**80,0**	**992,5**	**111,9**	**102,9**	**7**	**34**	**128**	**2 109**	**3 083**
Pow: Jędrzejowski	1 115,8	101,9	—	101,9	91,3	91,3	—	4	14	259	386
Kielecki	1 676,5	145,0	38,4	183,4	109,4	86,5	2	3	19	328	336
Miechowski	1 204,4	143,8	5,6	149,4	124,4	119,4	1	4	24	383	648
Olkuski	1 235,4	146,1	6,9	153,0	123,9	118,3	1	6	13	216	331
Pińczowski	1 014,2	121,3	19,1	140,4	138,5	119,6	2	4	20	329	582
Stopnicki	1 404,3	155,4	10,0	165,4	117,8	110,7	1	8	24	348	514
Włoszczowski	1 218,0	99,0	—	99,0	81,3	81,3	—	5	14	246	286
Gub. Lubelska	**14 789,4**	**1 349,1**	**226,0**	**1 575,1**	**106,5**	**91,2**	**14**	**51**	**143**	**2 005**	**3 259**
Pow. Biłgorajski	1 500,8	118,5	8,6	127,1	84,7	78,9	1	3	14	159	266
Chełmski	1 865,9	167,8	23,3	191,1	102,4	89,9	1	7	14	245	410
Hrubieszowski	1 291,3	122,1	26,3	148,4	114,9	94,6	2	4	14	176	271
Janowski	1 725,5	128,7	20,6	149,3	86,5	74,6	2	4	14	204	342
Krasnostawski	1 329,3	123,9	11,3	135,2	101,7	93,2	1	5	13	184	264
Lubartowski	1 200,4	107,3	15,7	123,0	102,4	89,4	2	4	14	153	396
Lubelski	1 601,3	154,6	68,7	223,3	139,5	96,6	1	7	15	256	345
Puławski	1 491,9	181,9	13,1	195,0	130,7	121,9	1	10	18	282	404
Tomaszowski	1 213,4	115,0	12,4	127,4	105,0	94,8	1	4	12	141	271
Zamojski	1 569,6	129,3	26,0	155,3	98,9	82,3	2	3	15	205	290
Gub. Łomżyńska	**9 265,9**	**604,0**	**90,4**	**694,4**	**74,9**	**65,2**	**7**	**25**	**72**	**2 246**	**3 014**
Pow. Kolneński	1 343,7	82,6	6,5	89,1	66,3	61,5	1	2	9	273	300
Łomżyński	1 589,5	109,3	30,2	139,5	87,7	68,7	1	4	14	391	518
Makowski	1 012,8	67,3	8,3	75,6	74,6	66,4	1	2	8	230	383
Mazowiecki	1 246,3	81,6	8,5	90,1	72,3	65,5	1	5	9	424	489
Ostrołęcki	1 424,2	87,3	15,5	102,8	72,2	61,3	1	3	11	293	442
Ostrowski	1 375,0	103,4	14,8	118,2	86,0	75,2	1	5	12	351	545
Szczuczyński	1 274,4	72,5	6,6	79,1	62,1	56,9	1	4	9	284	337
Gub. Piotrkowska	**10 763,4**	**1 204,4**	**809,2**	**2 013,6**	**187,1**	**111,9**	**12**	**40**	**151**	**2 938**	**5 125**
Pow: Będziński	1 200,6	238,1	33,2	371,3	309,2	198,3	2	8	20	297	615
Brzeziński	981,6	102,6	46,7	149,3	152,0	104,4	2	5	15	375	652
Częstochowski	1 690,9	160,2	73,7	233,9	138,3	94,7	1	6	21	235	510
Łaski	1 232,7	125,4	47,4	172,8	140,1	101,7	2	3	18	389	564
Łódzki	825,1	176,9	430,6	607,5	736,4	214,4	2	5	19	277	412

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji, r. 1912, str. 1—57. [2]) Praca Warsz. Kom. Stat. t. XXXIX cz. 1 str. 2.

Gubernje i powiaty	Powierzchnia (wiorst kw.)	Ludność			Gęstość zaludnienia na 1 w kw.		Ilość miast	Ilość miasteczek	Ilość gmin	Ilość gromad wiejskich	Ilość kolonji i folwarków
		gmin	miast	ogólna	Ludność ogólna	Ludność wiejska					
		w tysiącach									
Piotrkowski	1 834,3	158,5	43,1	201,6	109,9	86,4	1	6	21	545	1 038
Radomski	1 856,8	155,4	22,1	177,5	95,6	83,7	1	4	24	499	911
Rawski	1 141,4	87,3	12,4	99,7	87,4	76,5	1	3	13	321	423
Gub. Płocka	**8 287,3**	**641,4**	**114,0**	**755,4**	**120,5**	**102,0**	**9**	**16**	**95**	**2 052**	**3 757**
Pow. Ciechanowski	1 079,6	88,3	11,9	100,2	92,8	81,8	1	—	10	282	554
Lipnowski	1 468,7	104,0	12,7	116,7	79,4	70,8	2	3	17	316	669
Mławski	1 307,2	104,7	20,2	124,9	95,6	80,1	1	4	14	300	505
Płocki	1 161,4	97,9	37,1	135,0	116,3	84,3	2	3	15	335	535
Przasnyski	1 228,0	74,3	13,5	87,8	71,5	60,5	1	2	11	294	410
Rypiński	1 085,9	90,0	7,9	97,9	90,1	82,9	1	1	16	262	618
Sierpecki	956,5	82,2	10,7	92,9	97,1	85,9	1	—	12	263	466
Gub. Radomska	**10 854,0**	**1 002,9**	**131,9**	**1 134,8**	**104,6**	**92,4**	**10**	**53**	**143**	**2 792**	**3 780**
Pow. Iłżecki	1 583,5	151,3	—	151,3	95,5	95,5	—	10	22	339	419
Konecki	1 665,3	133,7	26,9	160,6	96,5	80,3	3	3	19	355	559
Kozienicki	1 654,7	136,9	10,6	147,5	89,1	82,7	1	8	19	417	554
Opatowski	1 492,9	161,1	23,1	184,2	123,3	107,9	2	10	23	361	581
Opoczyński	1 628,0	132,4	9,3	141,7	87,0	81,3	1	8	23	437	506
Radomski	1 780,6	163,9	44,2	208,1	116,8	92,0	1	8	22	602	681
Sandomierski	1 048,9	123,6	17,8	141,4	134,8	117,8	2	6	15	281	480
Gub. Siedlecka	**12 580,8**	**892,0**	**140,7**	**1 032,7**	**82,1**	**70,9**	**12**	**34**	**146**	**1 956**	**4 003**
Pow. Bialski	1 311,0	79,1	19,9	99,0	75,5	60,3	2	5	14	121	332
Garwoliński	1 600,2	146,6	15,5	162,1	101,3	91,6	2	7	19	357	664
Konstantynowski	1 263,0	88,1	—	88,1	69,8	69,8	—	4	16	176	328
Łukowski	1 656,3	122,6	11,6	134,2	81,0	74,0	1	5	23	294	569
Radzyński	1 408,9	88,8	21,9	110,7	78,6	63,0	2	2	16	170	324
Sokołowski	1 130,9	80,0	28,2	108,2	95,7	70,7	1	2	16	234	421
Węgrowski	1 134,4	79,7	11,0	90,7	80,0	70,3	1	2	12	229	575
Włodawski	1 176,0	90,1	12,6	102,7	87,3	76,6	1	2	16	223	356
Siedlecki	1 900,1	117,0	20,0	137,0	72,1	61,6	2	5	14	152	434
Gub. Suwalska	**10 824,3**	**602,3**	**90,7**	**693,0**	**64,0**	**55,6**	**10**	**20**	**92**	**2 008**	**5 135**
Pow. Augustwoski	1 779,0	82,7	14,7	97,3	54,7	46,4	9	4	12	249	597
Kalwaryjski	1 167,9	78,7	13,3	92,0	78,8	67,4	1	3	15	238	608
Marjampolski	1 913,9	115,9	10,2	126,1	65,9	60,6	2	4	14	231	1226
Sejneński	1 994,9	90,1	4,7	94,8	47,5	45,2	1	2	13	272	745
Suwalski	1 294,0	82,1	27,9	110,0	85,0	63,4	1	4	15	391	646
Władysławowski	1 558,9	75,7	9,1	84,8	54,4	48,6	2	1	11	438	753
Wyłkowywski	1 115,7	77,2	10,8	88,0	78,9	69,2	2	2	12	189	560
Gub. Warszawska	**15 359,2**	**1 537,2**	**1 102,2**	**2 639,4**	**171,8**	**100,1**	**22**	**45**	**179**	**4 438**	**7 111**
Pow. Błoński	948,5	129,5	17,4	146,9	154,8	136,5	2	3	12	270	398
Gostyński	1 053,7	87,9	18,6	106,5	101,0	83,4	2	2	12	365	531
Grójecki	1 467,4	125,3	12,8	138,1	94,1	85,4	2	7	20	429	425
Kutnowski	804,5	97,9	17,0	114,9	142,9	121,8	1	3	12	249	540
Łowicki	1 060,2	96,1	18,5	114,6	108,1	90,7	1	3	9	194	401
Nowo-Miński	1 200,4	109,0	20,6	129,6	108,0	90,8	2	6	16	349	521
Nieszawski	1 125,4	112,8	5,5	118,3	105,2	100,3	1	6	13	368	662
Płoński	1 258,7	103,5	20,1	123,6	98,2	82,2	2	3	13	347	515
Pułtuski	1 340,7	102,6	24,5	127,1	94,8	76,5	2	2	11	376	702
Radzymiński	1 036,3	79,0	5,7	84,7	81,8	76,2	1	2	10	333	432
Skierniewicki	670,5	67,5	12,3	79,8	118,9	100,6	1	—	8	170	245
Sochaczewski	931,9	76,0	8,0	84,0	90,1	81,5	1	1	10	322	452
Warszawski	1 317,3	225,0	881,5	1 136,5	862,9	193,6	2	2	20	348	646
Włocławski	1 143,7	15,1	39,7	134,8	117,8	83,1	2	5	13	318	641

II. Wzrost ludności w ciągu lat 100.[1])

Accroissement de la population pendant 100 ans.

Rok	Ludność [1])	% przyrostu rocznego	Rok	Ludność	% przyrostu rocznego
1810	3 300 000[2])	—	1874	6 398 731	1,0
1820	3 520 355[3])	0,6	1875	6 515 153	1,8
1826	3 978 211[4])	+2,0	1876	6 639 846	1,9
1829	4 137 634	+1,3	1877	6 771 574	2,0
1831	3 762 003	—4,5	1878	6 860 127	1,3
1832	3 914 665	4,1	1879	6 977 897	1,7
1835	4 188 112	2,2	1880	7 104 864	1,8
1840	4 488 009	1,4	1881	7 232 292	1,8
1845	4 798 658	1,3	1882	7 328 731	1,3
1847	4 857 700	0,6	1883	7 422 325	1,3
1848	4 790 061	—1,4	1884	7 545 142	1,7
1850	4 810 735	0,2	1885	7 687 893	1,9
1851	4 851 639	0,9	1886	7 851 700	2,1
1852	4 812 577	—0,8	1887	7 990 752	1,8
1853	4 813 091	0,01	1888	8 166 708	2,2
1854	4 797 745	—0,3	1889	8 124 868	—0,5
1855	4 673 899	—2,6	1890	8 256 562	1,6
1856	4 696 912	0,5	1893	8 808 969	2,2
1860	4 840 466	0,5	1897	9 402 253	1,6
1861	4 910 608	1,4	1904	11 588 585	3,0
1862	4 972 193	1,3	1905	11 312 275	—2,4
1868	5 705 607	1,0	1906	11 370 444	0,5
1869	5 800 438	1,7	1907	11 505 112	1,2
1870	5 903 391	1,8	1908	11 687 853	1,6
1871	6 087 866	3,1	1909	11 935 318	2,1
1872	6 193 712	1,7	1911	12 467 300	2,2
1873	6 337 316	2,3	1912	12 776 100[5])	2,5

[1]) Liczba ludności podana jest podług W. K. St. zesz. XXVI str. XVI, przyczem zostały pominięte dane dla lat: 1816, 1833, 1834, 1859 i 1867, jako uwidaczniające zbyt duże różnice w porównaniu z danemi szeregu lat obok stojących bez szczególnych powodów. [2]) Kirkor—Kiedroniowa. Włościanie str. 33. [3]) Wolski. Kalendarz astronomiczny 1860 r. [4]) Rodecki. Obraz jeogr. stat. Królestwa Polskiego. [5]) Rocznik Statyst. Rosji r. 1912 Liczby ludności wskazują dla niektórych lat przyrost roczny powyżej 2%. Taki wysoki przyrost roczny ludności można objaśnić tylko niedokładnością statystyki rządowej.

III. Ludność gmin i miast

w d. 1 stycznia 1909 r. z podziałem według głównych grup wyznaniowych.[1])

Population des gmines et des villes.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach[2])
Królestwo Polskie	**11 935 318**	**9 001 349**	**634 649**	**1 747 655**	**21 937 117**
w miastach	**2 614 859**	**1 240 660**	**187 695**	**1 051 332**	**297 369**
w gminach	**9 320 459**	**7 760 689**	**446 954**	**696 323**	**21 639 749**
Gub. Kaliska	**1 206 141**	**983 062**	**106 084**	**107 876**	**1 975 136**
w tem { w miastach	**161 730**	**72 756**	**18 012**	**64 755**	**22 057**
w gminach	**1 044 411**	**910 306**	**88 072**	**43 121**	**1 949 099**

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. Pow. **Kaliski**	*179 301*	*132 862*	*20 552*	*20 321*	*251 071*
w tem miast	*52 166*	*22 988*	*5 907*	*18 064*	*1 044*
Kalisz	46 796	21 130	5 772	14 740	—
Błaszki	5 370	1 858	135	3 324	—
w tem gmin	*127 135*	*109 874*	*14 645*	*2 257*	*250 027*
gm. Błaszki	5 805	5 446	224	128	12 637
Brudzew	7 175	5 910	1 207	27	17 207
Godziesze	6 458	5 507	880	42	12 869
Żydów	7 771	7 615	24	7	12 221
Zborów	7 268	7 242	17	9	14 346
Zbiersk	7 675	5 479	2 163	33	16 138
Iwanowice	6 837	5 099	1 651	79	13 451
Kalisz	4 606	4 577	26	—	6 180
Kamień	5 902	5 172	722	8	13 250
Koźminek	8 469	6 952	706	803	11 534
Kościelec	3 635	2 064	1 570	—	9 558
Marchwacz	5 393	5 254	127	12	11 991
Opatówek	6 390	6 233	87	59	11 831
Ostrów Kaliski	8 537	8 361	26	139	22 940
Pamięcin	5 727	5 664	52	4	9 487
Stawiszyn	3 425	2 414	417	543	224
Staw	4 777	4 718	7	47	17 289
Tyniec	6 387	6 149	126	62	9 887
Chocz	8 561	6 805	1 546	193	14 514
Ceków	6 337	3 213	3 062	62	12 473
2. Pow. **Kolski**	*139 597*	*109 834*	*17 270*	*12 284*	*217 234*
w tem: w miastach	*13 672*	*6 498*	*867*	*6 215*	*2 685*
Koło	9 397	3 646	442	5 242	—
Dąbie	4 275	2 852	425	973	—
w tem w gminach:	*125 925*	*103 336*	*16 403*	*6 069*	*214 549*
gm. Brudzew	10 938	9 403	1 276	259	17 183
Budzisław	6 384	4 860	1 501	23	12 321
Drzewce	7 785	6 712	991	22	14 758
Izbica	16 335	11 157	3 567	1 599	21 982
Karszew	5 419	4 463	945	11	8 652
Kłodawa	10 628	8 410	528	1 673	9 083
Koźmin	5 395	5 211	153	31	17 119
Kościelec	8 252	6 880	1 359	12	15 488
Krzykosy	8 631	7 834	582	210	15 544
Lubotyń	11 903	9 287	2 074	534	19 960
Piotrkowice	4 879	4 811	42	24	9 515
Sompolno	15 473	12 006	1 824	1 638	22 035
Chełmo	5 022	4 404	609	9	13 294
Czołowo	8 881	7 898	952	24	19 615
3. P. **Koniński**	*119 775*	*97 301*	*14 816*	*7 510*	*183 527*
w tem: w miastach	*8 071*	*3 288*	*643*	*4 073*	*2 291*
Konin	8 071	3 288	641	4 073	2 291
w gminach	*111 704*	*94 013*	*14 175*	*3 437*	*181 236*
gm. Brzezno	6 844	4 062	2 766	14	10 428
Władysławów	6 543	5 050	976	479	6 597
Wysokie	5 081	4 666	408	—	7 737
Golina	11 622	8 918	1 041	1 658	17 018
Gosławice	12 081	11 670	411	—	24 150
Dąbroszyn	14 713	11 773	2 406	529	20 191
Kramsk	5 642	4 634	878	123	8 289
Piorunów	8 340	7 369	959	12	13 806
Rzgów	9 503	7 709	1 735	59	23 231
Sławoszewek	9 020	8 232	555	221	14 647
Stare Miasto	10 000	8 872	1 114	14	16 936
Tuliszków	12 315	11 058	926	328	18 206
4. P. **Łęczycki**	*147 601*	*115 782*	*12 021*	*18 004*	*227 651*
w tem: w miastach	*26 178*	*8 540*	*4 186*	*13 278*	*2 968*
Łęczyca	9 230	3 067	241	5 802	—
Ozorków	16 948	5 473	3 945	7 476	—
w gminach	*121 423*	*107 242*	*7 835*	*4 726*	*224 683*
gm. Balków	7 645	7 611	15	—	12 387
Witonia	7 290	7 207	10	37	18 475
Gostków	8 764	8 501	109	151	15 898

[1]) Prace Warsz. Kom. Stat. Zeszyt XXXIX. Tom I.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Grabów	9 612	8 295	779	409	15 802
Dalików	6 889	5 788	1 092	9	15 574
Leśmierz	10 023	9 714	294	13	14 748
Mazew	5 138	4 439	131	27	15 459
Pląskowice	6 369	5 163	981	218	9 269
Piątek	12 305	9 431	117	2 486	16 136
Poddębice	9 462	8 118	157	1 181	14 563
Rogoźno	4 640	4 274	328	27	11 891
Sobótka	5 128	3 179	1 362	22	8 432
Tkaczów	8 409	8 307	57	45	17 144
Topola	9 734	9 039	587	97	16 795
Tum	5 059	4 992	61	4	11 039
Chociszew	4 956	3 181	1 755	—	11 072
5. P. **Sieradzki**	*172 052*	*140 885*	*12 039*	*18 666*	*286 394*
w tem: w miastach	*37 345*	*17 337*	*4 597*	*15 092*	*6 933*
Sieradz	9 646	4 677	127	4 682	—
Warta	5 195	2 081	1 801	3 113	—
Zduńska Wola	22 504	10 579	4 470	7 297	—
w gminach	*134 707*	*123 548*	*7 442*	*3 574*	*279 461*
gm. Bartochów	8 204	8 128	16	60	11 451
Barczew	6 205	5 517	546	114	13 316
Bogumiłów	7 201	6 973	82	141	13 472
Brzeźno	6 739	6 647	43	46	18 684
Wierzchy	8 509	8 291	192	26	16 721
Wojsławice	7 594	5 876	1 709	—	13 741
Wróblów	7 589	7 467	33	72	16 116
Godynice	6 334	6 278	20	22	15 878
Gruszczyce	6 007	5 922	40	43	12 448
Dzierzązna	4 283	4 209	37	34	12 338
Zadzim	4 303	4 231	—	72	14 416
Zduńska Wola	10 068	7 125	2 906	37	11 470
Złoczew	10 923	9 334	132	1 440	19 264
Klonowa	8 412	8 240	76	63	20 019
Krokocice	5 477	4 803	629	41	13 398
Majaczewice	7 700	6 658	701	341	19 070
Męka	5 257	5 134	69	49	13 306
Charłupia	5 282	5 263	1	18	8 059
Szadek	8 620	7 452	210	955	16 294
6. P. **Słupecki**	*122 905*	*97 800*	*17 569*	*7 221*	*202 521*
w tem: w miastach	*5 862*	*3 613*	*44*	*2 077*	*1 766*
Słupca	5 862	3 613	44	2 077	—
w gminach	*117 043*	*94 187*	*17 525*	*5 144*	*200 755*
gm. Wilcza Góra	8 546	7 691	454	381	14 309
Grodziec	11 809	6 015	5 670	109	22 503
Dłusk	6 233	5 123	1 104	6	15 829
Zagórów	4 523	3 017	274	1 215	3 095
Kazimierz	13 562	12 627	683	240	29 264
Kleczew	10 080	7 260	784	2 022	12 141
Młodojewo	6 969	6 475	474	2	13 144
Oleśnica	6 531	4 536	1 979	16	10 949
Ostrowite	7 024	6 398	594	27	14 553
Pyzdry	5 318	5 717	161	390	7 302
Skulska Wieś	8 501	6 943	937	599	13 786
Trąbczyn	8 257	5 874	2 370	13	14 682
Ciążeń	13 241	13 112	33	93	19 252
Szymanowice	6 449	4 399	2 008	31	9 946
7. P. **Turecki**	*122 015*	*106 978*	*9 051*	*5 841*	*225 781*
w tem: w miastach	*9 341*	*5 355*	*1 418*	*2 512*	*2 837*
Turek	9 341	5 355	1 418	2 512	—
w gminach	*112 674*	*101 623*[1])	*7 633*	*3 329*	*222 944*
gm. Biernacice	3 973	3 854	99	20	5 509
Wichertów	7 023	6 735	257	31	17 451
Wola Świniecka	4 528	3 956	522	50	8 945
Goszczanów	5 615	5 585	—	30	11 376
Grzypki	4 680	4 636	—	43	9 832
Dobra	3 587	1 730	96	1 747	874
Zelgoszcz	5 322	5 150	141	31	13 353
Kowale Pańskie	6 072	6 006	50	16	16 928
Kościelnica	4 895	4 563	308	17	12 202
Lubola	5 760	5 745	10	5	10 871
Malanów	5 080	4 407	673	—	8 221
Niewiesz	6 326	5 688	621	17	12 823
Niemysłów	6 695	6 105	413	139	12 881
Ostrów Wartski	6 090	5 989	54	45	13 478
Piekary	4 786	3 725	1 037	12	8 418
Piętno	5 380	4 749	613	18	14 791
Pęcherzów	5 463	4 533	923	7	9 216
Skarzyn	3 176	2 594	565	17	6 424
Skotniki	4 508	4 129	344	35	8 088
Strzałków	5 313	4 424	849	40	8 828
Tokary	4 950	4 880	51	19	10 922
Uniejów	3 452	2 439	7	990	1 329
8. P. **Wieluński**	*202 896*	*181 620*	*2 766*	*18 029*	*337 456*
w tem: w miastach	*9 095*	*5 137*	*352*	*3 444*	*2 012*
Wieluń	9 095	5 137	352	3 444	—
w gminach	*193 800*	*176 483*	*2 414*	*14 585*	*375 444*
gm. Bolesławiec	7 638	6 960	51	576	11 730
Wieruszów	7 870	4 348	30	3 410	1 922
Wydrzyn	6 481	6 347	56	66	13 451
Galewice	8 914	8 803	75	54	24 000
Dzietrzkowice	6 633	6 484	60	74	10 412
Działoszyn	11 523	7 600	2	3 921	18 415
Kamionka	8 162	8 017	—	131	16 573
Kielczyg ów	6 037	5 882	—	155	10 836
Konopnica	4 780	4 702	18	60	13 997
Kuźnica Grabow.	8 099	7 787	142	170	21 789
Kurów	3 824	3 790	11	19	9 009
Lututów	7 411	5 912	336	1 147	15 437
Mierzyce	8 283	7 945	129	209	23 347
Mokrsko	7 422	7 280	31	111	12 362
Naranice	10 125	9 453	553	119	16 865
Praszka	13 923	11 040	245	2 613	18 348
Radoszewice	10 356	9 363	65	918	23 250
Rudniki	9 957	9 593	50	288	16 930
Siemkowice	6 255	6 059	86	110	14 294
Skomlin	7 066	6 868	97	81	13 191
Skrzynki	5 671	5 574	6	80	12 941
Skrzynno	7 306	7 022	165	112	16 672
Sokolniki	7 187	7 078	56	51	11 909
Starzenice	7 288	7 106	129	53	17 742
Czastary	5 559	5 470	21	57	10 022

[1]) W źródle Katol. 101,623—106,978, z dodania 101,622—106,977.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantow	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Kielecka	**973 247**	**860 245**	**3 040**	**106 511**	**1 721 153**
w tem: { w miastach	**71 624**	**32 465**	**323**	**36 849**	**17 587**
w gminach	**901 623**	**827 780**	**2 717**	**69 662**	**1 703 576**

Uniwersytet Warszawski BIBLIOTEKA Wydz. Hum. Filia w Białymstoku
123401

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. **Jędrzejowski**	*100 138*	*90 144*	*13*	*9 749*	*235 378*
w tem: w miastach	—	—	—	—	—
w gminach	*100 138*	*90 144*	*13*	*9 749*	*235 378*
gm. Jędrzejów	6 562	4 420	—	2 029	4 871
Brzegi	4 845	4 766	—	76	12 073
Węgleszyn	7 030	6 843	2	178	18 967
Wodzisław	11 648	6 878	—	4 763	16 200
Złotniki	4 843	4 752	—	91	11 778
Małogoszcz	7 510	6 932	—	568	16 965
Mierzwin	8 953	8 767	11	175	19 394
Mstyczów	6 425	6 310	—	115	12 984
Nawarzyce	6 223	6 020	—	203	16 440
Nagłowice	6 029	5 751	—	278	15 488
Prząçław	8 463	8 279	—	126	23 756
Raków	6 764	6 638	—	120	15 564
Sędziszów	5 219	4 618	—	581	9 973
Sobków	9 624	9 170	—	446	23 488
2. P. **Kielecki**	*179 173*	*152 082*	*1212*	*24 294*	*331 466*
w tem: w miastach	*36 408*	*20 153*	*253*	*14 620*	*14 620*
Kielce	30 818	17 996	253	11 206	—
Chęciny	5 590	2 157	—	3 414	—
w gminach	*142 765*	*131 929*	*959*	*9 674*	*316 847*
gm. Bodzentyn	12 739	10 956	6	1 766	25 447
Bieliny	7 407	7 147	—	260	11 847
Górzno	8 003	7 847	—	156	13 761
Daleszyce	5 744	5 222	5	490	10 200
Dąbrowa	8 018	7 548	—	461	17 098
Dyminy	6 639	6 403	10	219	21 059
Zajączków	4 881	4 720	6	143	14 805
Korzecko	6 800	6 589	1	202	17 365
Łopuszno	5 710	3 366	850	1 492	13 716
Mniów	6 540	6 086	—	449	13 630
Morawica	7 276	6 826	—	450	12 395
Niewachlów	6 645	8 863	7	769	14 844
Piekoszów	9 291	8 897	67	327	15 006
Samsonów	11 883	11 617	—	238	36 964
Słupia Nowa	5 381	4 265	—	1 078	8 195
Snochowice	6 223	6 120	—	103	13 501
Suchedniów	11 129	10 241	7	837	23 346
Cisów	4 385	4 272	—	113	17 822
Szczecno	5 071	4 944	—	121	15 847
3. P. **Miechowski**	*150 414*	*143 343*	*21*	*6 583*	*234 159*
w tem w miastach	*3 783*	*2 269*	*4*	*1 340*	*1 317*
Miechów	3 783	2 269	4	1 340	1 317
w gminach	*146 631*	*141 074*	*17*	*5 243*	*232 842*
gm. Wawrzeczyn	5 033	4 961	—	66	4 492
Wielko-Zagórze	9 074	9 004	—	70	14 536
Wierzbno	4 911	4 842	—	59	7 374
Gruszów	4 738	4 416	—	281	6 274
Iwanowice	5 210	5 161	1	48	7 770
Igołomja	4 170	4 109	—	42	4 437
Kacice	6 497	6 437	4	54	11 858
Klimontów	5 273	5 246	—	26	8 032
Kowala	4 822	4 721	—	101	7 292
Kozłów	6 913	6 820	—	85	13 776
Koniusza	5 362	5 313	—	38	8 200
Książ Wielki	1 693	10 132	—	1 544	24 819
Łętkowice	4 257	4 153	—	104	8 801
Luborzyce	5 998	5 965	—	25	9 046
Michałowice	6 408	6 293	—	69	7 380
Miechów	6 562	6 436	—	74	11 880
Niedźwiedź	5 286	5 237	—	49	8 098
Nieszków	4 919	4 785	—	134	9 989
Palecznica	6 653	6 583	—	64	10 075
Proszowice	3 501	2 641	—	842	792
Racławice	6 360	6 256	—	104	12 104
Rzezuśnia	9 635	9 366	12	257	19 252
Słomniki	4 551	3 739	—	788	568
Tczyca	8 805	8 458	—	319	15 997
4. P. **Okulski**	*152 013*	*135 023*	*198*	*16 368*	*137 170*
w tem w miastach	*6 032*	*2 580*	*31*	*3 249*	*7 659*
Olkusz	6 032	2 580	31	3 249	7 659
w gminach	*145 981*	*132 443*	*167*	*13 119*	*229 511*
gm. Bolesław	14 409	14 247	25	137	31 081
Wolbrom	14 933	10 656	10	4 237	12 647
Żarnowiec	12 950	11 536	11	1 398	21 119
Kidów	46 737	6 714	—	18	13 474
Kroczyce	5 317	5 081	—	234	18 674
Minoga	11 594	10 857	—	716	15 138
Ogrodzieniec	9 259	8 896	18	258	17 779
Pilica	17 181	11 920	102	5 137	14 686
Rabsztyn	11 506	11 443	—	49	24 628
Sławków	5 138	4 529	—	630	6 285
Sułoszowa	13 113	13 048	—	59	17 066
Cianowice-	9 476	9 283	1	166	13 160
Jangrot	14 323	14 233	—	80	23 834
5. P. **Pińczowski**	*138 015*	*120 542*	*50*	*17 102*	*204 514*
w tem: w miastach	*16 961*	*5 646*	*35*	*11 038*	*529*
Pińczów	10 480	4 622	35	5 593	—
Działoszyce	6 481	1 024	—	5 445	—
w gminach	*121 054*	*114 896*	*15*	*6 064*	*203 985*
gm. Bejsce	4 940	4 836	—	102	7 466
Boszczynek	5 600	5 537	—	63	8 108
Góry	6 472	6 350	1	121	16 229
Dobiesławice	5 903	5 822	—	81	7 698
Drożejowice	7 702	7 226	—	476	11 772
Zagość	6 128	6 058	—	68	12 500
Złota	6 692	6 520	—	167	11 649
Kazimierza	5 856	5 696	7	143	7 109
Kliszów	6 231	5 985	—	246	12 707
Kościelec	4 138	4 009	—	120	11 072
Nagórzany	4 193	4 128	1	64	6 461
Opatowiec	7 494	7 266	—	217	8 648
Pińczów	5 060	5 033	3	24	12 180
Sancygniów	4 496	4 219	—	277	8 801
Topola	5 550	5 183	—	358	5 569
Filipowice	8 842	8 124	—	713	11 521
Chotel Czerwony	7 045	4 474	—	2 558	5 341
Chroberz	6 269	6 095	3	158	14 817
Czarkowy	8 552	8 486	—	66	17 031
Czarnocin	3 891	3 849	—	42	7 306
6. P. **Stopnicki**	*158 371*	*135 278*	*609*	*22 275*	*268 256*
w tem: w miastach	*8 440*	*1 817*	—	*6 602*	*1 184*
Chmielnik	8 440	1 817	—	6 602	1 184
w gminach	*149 931*	*133 476*	*609*	*15 673*	*267 072*
Busk	6 306	5 385	—	917	7 220
Wójcza	6 269	6 198	—	71	8 976
Gnojno	6 255	6 160	—	95	12 727
Grabki	4 979	4 848	—	131	9 003
Grotniki	6 282	6 188	—	89	10 793
Drugnia	5 532	4 889	1	641	9 864
Zborów	4 667	4 597	4	63	8 520
Nowy Korczyn	5 275	1 377	—	3 875	882
Kurozwęki	5 740	5 210	—	503	15 901
Łubnica	4 790	4 298	465	25	12 492
Maleszowa	4 746	4 309	—	437	11 616
Oględów	7 377	7 237	130	10	16 711
Oleśnica	6 661	6 306	—	351	14 182
Pawłów	6 931	6 770	2	153	6 750
Pacanów	9 497	7 325	—	2 157	17 570
Pęczelice	4 583	4 486	—	97	9 197
Potok	4 268	4 207	—	61	12 768
Radzanów	5 463	5 345	—	117	11 023
Stopnica	10 342	5 723	—	4 543	10 116
Tuczempy	8 166	7 927	—	235	8 791
Chmielnik	6 970	6 807	5	158	16 151
Szaniec	7 188	7 101	—	85	16 969
Szydłów	6 665	5 864	2	794	8 521
Szczytniki	4 979	4 913	—	65	10 319
7. P. **Włoszczowski**	*95 123*	*83 824*	*937*	*10 140*	*235 378*
w tem: w miastach	—	—	—	—	—
w gminach	*95 123*	*83 824*	*937*	*10 140*	*235 378*
gm. Włoszczowa	13 400	7 526	415	5 351	22 214
Irzondze	8 369	8 292	1	73	22 276
Kluczewsko	4 330	4 043	90	197	12 682

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Krasocin	4 195	3 683	320	192	11 248
Kurzelów	3 963	3 730	2	205	17 500
Lelów	9 555	8 374	—	1 159	22 155
Moskarzew	10 054	9 938	—	109	21 281
Oleszno	4 665	4 356	95	210	16 696
Radków	7 878	7 561	—	301	23 231
Rokitno	4 560	4 547	—	13	10 660
Secemin	8 759	8 583	—	156	23 408
Słupia	6 948	6 835	—	107	15 585
Chrząstów	4 620	4 516	14	89	15 178
Szczekociny	3 827	1 830	—	1 978	1 264

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Lubelska	**1 463 271**	**948 770[1]**	**40 161**	**206 180**	**2 913 077[2]**
w tem: w miastach	**185 756**	**70 073**	**1 636**	**95 808**	**42 668**
w gminach	**1 277 515**	**878 697**	**38 525**	**110 372**	**2 870 409[2]**

[1]) Przy dodawaniu ludność katolicka w gminach wynosi 878,597, w gubernji 948,670. [2]) Pdg. źródła 2,870,409—2,909,504—z dodania poszcz. składn.; 2,863,894—2,902,989.

Gubernja, powiaty miasta i gmin	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. **Biłgorajski**	*118 217*	*71 709*	*3*	*11 213*	*295 217*
w tem: w miastach	*7 300*	*2 555*	*3*	*4 339*	*2 379*
Biłgoraj	7 300	2 555	3	4 339	2 379
w gminach	*110 917*	*69 154*		*6 874*	*292 838*
gm. Aleksandrów	7 512	6 179	—	1 256	15 023
Babice	8 478	2 522	—	163	18 302
Biszcza	7 911	2 786	—	191	16 169
Wola Rożaniecka	5 637	3 884	—	48	16 268
Górny Potozk	10 187	6 421	—	187	22 317
Huta Krzeszows.	8 023	7 493	—	—	36 931
Księżpol	8 968	2 481	—	188	20 407
Kocudza	7 873	7 789	—	84	20 497
Krzeszów	9 157	4 800	—	1 380	13 015
Łukowa	8 334	6 256	—	100	27 594
Majdan Sopocki	7 326	5 216	—	109	25 510
Puszcza Sólska	5 286	4 148	—	98	13 839
Sól	9 989	7 190	—	58	43 144
Tarnogród	6 236	1 989	—	3 012	3 821
2. P. **Chełmski**	*179 882*	*63 084*	*29 688*	*17 456*	*382 691[1]*
w tem: w miastach	*17 541*	*4 296*	*252*	*6 813*	*3 362*
Chełm	17 541	4 296	252	6 813	3 362
w gminach	*162 341*	*58 788*	*29 436*	*10 643*	*379 329[2]*
gm. Brzeziny	11 434	9 067	1 716	429	17 275
Bukowa	13 992	6 051	4 136	768	33 559
Wojsławice	9 806	3 803	34	2 092	18 664
Żmudź	9 119	1 772	1 351	106	25 672
Krzywiczki	11 301	3 653	1 678	271	30 019
Olchowiec	10 378	2 156	1 819	160	28 837
Pawłów	8 578	2 712	15	473	20 126
Rakolupy	8 100	3 515	19	136	20 684
Rejowiec	10 772	3 832	1 888	2 260	19 496
Świerze	11 778	4 501	1 319	865	32 827
Staw	12 568	4 221	2 849	265	45 878
Siedliszcze	10 425	6 694	216	1 900	22 210
Turka	17 907	2 074	5 756	365	26 400
Cyców	16 183	4 737	6 640	553	32 905
3. P. **Hrubieszowski**	*141 064*	*41 115*	*780*	*23 896*	*267 423*
w tem: w miastach	*23 167*	*5 574*	—	*13 688*	*1 951*
Hrubieszów	15 876	3 504	—	9 504	—
Dubienka	17 291	2 070	—	4 184	1 602
w gminach	*117 897*	*35 541*	*780*	*10 208*	*265 472[3]*
gm. Białopole	9 450	2 320	696	172	32 976
Werbkowice	8 072	1 048	—	247	20 265
Horodło	13 150	4 338	52	1 971	25 264
Grabowiec	10 627	5 493	3	2 415	20 259
Hrubieszów	6 289	797	—	113	12 623
Dołhobyczów	7 477	2 269	—	189	16 434
Krylów	9 743	2 110	—	2 362	21 535
Miętkie	5 848	1 766	—	106	15 300
Miączyn	8 268	2 127	—	98	19 816
Mircze	6 750	2 317	—	92	13 771
Mołodiatycze	7 155	2 906	—	187	17 679
Moniatycze	8 668	3 354	16	116	19 703
Mieniany	5 987	610	12	150	13 550
Jarosławiec	10 413	4 086	1	1 990	18 249
4. P. **Janowski**	*137 921*	*120 908*	*60*	*14 420*	*324 601*
w tem: w miastach	*13 879*	*6 411*	*9*	*7 311*	*6 449*
Janów	6 450	3 014	9	3 332	—
Krasnik	7 429	3 397	—	3 979	—
w gminach	*124 042*	*114 497*	*51*	*7 109*	*318 152*
gm. Annopol	10 158	8 431	23	1 699	18 791
Brzozówka	11 520	11 362	1	138	30 135
Wilkołaz	7 002	6 808	5	153	16 928
Gościeradów	6 363	6 304	—	31	24 323
Dzierzkowice	8 139	7 980	—	152	24 173
Zaklików	10 500	8 297	—	2 154	29 075
Zakrzówek	8 576	8 264	21	250	19 588
Kawęczyn	11 877	11 856	—	19	44 397
Kosin	6 147	5 938	—	155	15 023
Modliborzyce	7 103	5 837	1	1 218	18 793
Potok	8 102	7 972	—	120	16 862
Trzydnik	7 147	7 037	—	101	18 306
Urzędów	12 003	11 082	—	801	18 717
Chrzanów	9 405	7 329	—	118	23 041
	126 276	*102 094*	*111*	*14 354*	*267 984*
	8 279	*5 888*	*4*	*1 921*	*8 038*
5. P. **Krasnostawski**					
w tem: w miastach					
Krasnystaw	8 279	5 888	4	1 921	8 038
w gminach	*117 997*	*96 206*	*107*	*12 433*	*259 946*
gm. Wysokie	6 667	6 097	—	486	21 160
Gorzków	10 285	9 471	—	796	17 371
Żółkiewka	12 405	10 310	—	2 063	27 627
Zakrzew	7 443	7 213	51	64	20 575

[1]) Pdg: źródła 379328—382691; z dodania poszcz.eg. skład. 374552—377915. [2]) Pdg. źródła 265472—267423; z dodania poszczeg. skład. 267424—269375. [3]) Przy dodawaniu poszczeg. składnik suma wynosi 93,769.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Izbica	11 573	7 262	—	4 282	20 050
Krasnostaw	6 286	5 452	25	737	14 674
Łopiennik	7 359	5 380	—	277	16 185
Rudka	9 480	5 770	18	226	25 516
Rudnik	7 556	7 283	—	234	18 261
Rybczewice	9 183	9 070	—	104	20 472
Turobin	14 746	11 859	—	2 642	196 30
Fajslawice	7 538	7 318	13	177	16 789
Czajki	7 476	3 721	—	345	21 636
6. P. **Lubartowski**	*114 225*[2])	*93 869*	*5 145*	*13 135*	*234 381*
w tem: w miastach	*12 610*	*4 947*	*81*	*7 387*	*3 243*
Lubartów	8 280	3 522	78	4 513	—
Łęczna	4 330	1 425	3	2 874	—
w gminach	*101 615*	*88 922*	*5 064*	*5 748*	*231 138*
gm. Wielkie	6 335	6 122	150	63	15 443
Kamionka	7 767	6 595	—	1 062	14 526
Łucka	7 872	7 226	477	159	14 377
Ludwin	9 991	6 659	1 374	225	24 220
Luszawa	4 960	4 150	756	54	10 319
Niemce	7 474	7 315	37	103	24 076
Rudno	6 482	6 119	301	62	14 533
Samoklęski	6 589	6 526	24	39	13 882
Spiczyn	6 282	6 011	105	134	11 331
Serniki	6 830	6 654	124	51	17 088
Tarło	6 001	5 832	19	105	19 303
Firlej	11 070	9 052	1 688	312	21 369
Chudowola	6 776	4 592	9	2 162	9 597
Czemierniki	7 186	5 969	—	1 217	21 074
7. P. **Lubelski**	*209 219*	*154 396*	*4 013*	*46 005*	*317 845*
w tem: w miastac	*62 222*	*25 421*	*1 248*	*31 607*	*1 071*
Lublin	62 222	2 542	1 248	31 607	1 071
w gminach	*146 997*	*128 975*	*2 765*	*14 398*	*316 774*
gm. Bełżec	11 526	8 970	77	2 454	24 431
Bychawa	9 020	6 720	131	2 096	16 698
Wojciechów	5 189	5 165	5	19	13 289
Wólka	8 331	8 143	56	55	21 484
Zęborzyce	14 418	13 496	230	624	32 236
Konopnica	13 556	10 759	283	2 276	22 497
Krzczonów	8 332	8 291	-	219	21 597
Melgiew	6 575	6 323	53	203	23 806
Niedrzwica	9 839	8 768	946	105	19 250
Piotrków	8 580	8 512	5	41	21 820
Piotrowice	10 254	9 418	469	333	25 518
Piaski	12 846	9 471	7	3 333	26 390
Chodel	8 616	7 387	33	1 189	15 472
Jastków	9 606	8 949	419	209	14 023
Jaszczów	10 009	8 594	51	1 242	17 263
8. P. **Puławski**	*173 314*	*139 351*	*336*	*32 293*	*258 590*
w tem: w miastach	*8 934*	*2 882*	*38*	*5 531*	*1 058*
Puławy	8 934	2 882	38	5 531	1 058
w gminach	*164 380*	*136 469*	*298*	*26 762*	*257 532*
g. Czołnow. Wola	9 684	7 479	—	2 205	17 066
Garbów	6 211	6 135	13	63	11 673
Godów	9 903	9 842	—	61	26 874
Gołąb	5 544	5 522	—	9	14 456
Drzewce	9 238	7 976	1	1 252	13 661
Żyrzyn	7 240	7 212	—	28	21 367
Irena	10 717	6 788	36	3 270	9 718
Kazimierz	4 721	2 300	—	2 401	1 932
Kamień	7 900	7 853	—	29	16 52
Karczmiska	16 076	15 863	1	197	18 270
Końskowola	4 776	1 862	235	2 664	640
Kurów	12 281	8 644	—	3 607	17 176
Markuszów	6 612	5 257	—	1 345	10 252
Puławy	9 132	9 094	12	24	14 696
Opole	13 717	9 075	—	4 572	18 522
Rybitwy	13 480	8 602	—	4 859	12 826
Celejów	6 411	6 307	—	97	13 607
Szczekarków	10 737	10 658	—	79	18 044
9. P. **Tomaszowski**	*116 697*	*51 684*	*7*	*14 071*	*226 904*[3])
w tem: w miastach	*9 484*	*3 091*	—	*4 327*	*2 802*
Tomaszów	9 484	3 091	—	4 327	2 802
w gminach	*107 213*	*48 593*	*7*	*9 744*	*224 102*
gm. Komarów	13 522	6 954	—	3 327	19 225
Kotlice	7 593	3 044	—	110	21 426
Krynice	7 674	6 808	—	93	12 382
Majdan Górny	8 164	5 280	—	101	17 459
Poturzyn	7 389	1 184	5	79	13 979
Rachanie	8 507	4 196	—	174	17 581
Tarnawatka	8 980	5 172	2	131	25 104
Telatyn	7 933	2 379	—	89	16 354
Tomaszów	8 824	4 531	—	278	23 691
Tyszowce	13 219	4 339	—	3 144	20 146
Czerkasy	9 248	2 404	—	1 641	19 422
Jarczów	6 160	2 302	—	577	14 508
10. P. **Zamojski**	*146 456*	*110 560*	*18*	*19 377*	*330 003*
w tem: w miastach	*22 340*	*9 008*	*1*	*12 884*	*8 742*
Zamość	14 213	5 095	—	9 008	—
Szczebrzeszyn	8 127	3 913	1	3 876	34 576
w gminach	*124 116*	*101 552*	*17*	*6 453*	*21 261*
gm. Wysokie	7 745	3 985	—	78	12 592
Goraj	6 968	6 151	3	806	12 463
Zamość	9 543	5 570	—	127	22 659
Zwierzyniec	8 882	5 776	—	302	26 082
K rasnobród	10 392	8 151	—	2 146	21 266
Łabunie	6 376	6 146	—	116	16 362
Mokre	9 938	9 535	—	171	38 006
Nielisz	9 105	8 804	—	284	21 070
Radecznica	7 474	7 187	—	—	17 833
Skierbieszów	6 480	4 672	—	220	15 939
Stary Zamość	9 529	9 089	6	77	33 325
Sulów	9 687	8 930	8	93	21 869
Suchowola	7 857	5 711	—	82	17 125
Terespol	5 967	5 610	—	36	28 899
Frampol	8 173	6 235	—	1 915	15 771

[1]) Pdg. źródła 224,102—226.904. z dod. poszczeg. składn.; 224,277—227,079.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Łomżyńska	**625 126**	**510 162**	**6 424**	**101 493**	**1 738 045**
w tem: **w miastach**	**74 387**	**31 294**	**722**	**38 893**	**23 923**
w tem: **w gminach**	**550 739**	**478 868**	**5 702**	**62 600**	**1 714 121**

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. **Kolnieński**	*80 517*	*68 587*	*605*	*11 089*[4])	*248 312*
w tem; w miastach	*5 125*	*2 087*	*62*	*2 922*	*3 766*
Kolno	5 125	2 087	62	2 922	37 66
w gminach	*75 392*	*66 500*	*543*	*8 167*	*244 545*
gm. Gawrychy	8 026	7 711	—	393	38 010
Jedwabno	10 308	6 445	140	3 723	23 184
Kubra	7 366	7 129	6	223	26 607
Łyse	9 121	9 005	—	79	29 645
Mały Płock	8 222	7 461	120	620	23 845
Rogienice	6 987	6 234	45	705	22 653
Stawiski	9 061	6 698	45	2 290	24 825
Turośl	9 924	9 751	87	63	30 419
Czerwene	6 377	6 066	100	161	25 358
2. P. **Łomżyński**	*124 049*	*95 323*	*1 161*	*24 751*	*29 997*
w tem; w miastach	*27 343*	*12 350*	*339*	*12 088*	*4 352*
Łomża	27 343	12 350	339	12 088	4 352
w gminach	*96 706*	*82 973*	*822*	*12 663*	*295 621*
gm. Bożejewo	9 173	8 115	20	1 032	21 504
Długoborz	7 577	7 467	33	77	28 330
Drozdowo	10 501	8 477	113	1 844	27 102
Zambrów	4 396	1 708	24	2 582	2 328
Kossaki	7 755	6 949	—	798	28 207
Kupiski	8 722	7 928	117	660	17 888
Lubotyń	4 215	3 961	—	249	13 868
Miastkowo	6 100	5 631	7	446	21 728
Nowogród	3 411	1 837	8	1 566	6 244
Puchały	7 391	6 441	33	905	25 697
Śniadowo	5 604	4 407	—	1 171	17 810
Chlebiotki	9 152	8 618	8	523	28 154
Szumowo	5 224	4 375	447	397	36 457
Szczepankowo	7 485	7 059	12	413	20 304
3. P. **Makowski**	*68 612*	*57 857*	*366*	*10 267*	*188 809*
w tem: w miastach	*7 556*	*2 839*	*27*	*4 668*	*1 116*
Maków	7 556	2 859	27	4 668	1 116
w gminach	*61 056*	*55 018*	*339*	*5 599*	*187 693*
gm. Karniewo	8 321	8 226	17	65	22 483
Krasnosielsk	11 553	9 205	46	2 295	32 047
Perzanowo	5 976	5 743	205	24	21 902
Płoniawy	6 737	6 543	15	179	23 016
Sielc	6 303	6 028	—	267	22 909
Sieluń	8 277	5 911	17	2 300	14 438
Smrock	6 113	5 880	39	179	21 197
Sypniewo	7 776	7 482	—	290	29 701
4. P **Mazowiecki**	*86 139*	*70 509*	*283*	*12 154*	*238 176*
w te.m: w miastach	*5 137*	*2 247*	*6*	*2 869*	*4 515*
Tykocin	5 137	2 247	6	7 869	4 515
w gminach	*81 002*	*68 262*		*11 285*	*23 661*
gm. Klukowo	9 565	7 363	—	2 190	32 265
Kowalewszczyzna	6 295	6 211	—	70	21 190
Wys. Mązowieck.	10 711	8 050	—	2 571	31 405
Piekuty	7 553	7 213	—	307	25 504
Piszczaty	6 995	6 718	—	240	21 307
Poświętne	10 660	8 330	258	1 244	23 321
Sokoły	11 591	7 869	—	3 711	23 324
Stelmachowo	6 945	6 852	19	44	22 079
Szepetowo	10 687	9 656	—	908	33 196
5. P. **Ostrołęcki**	*92 143*	*79 377*	*259*	*11 710*	*250 089*
w tem: w miastach	*11 612*	*4 928*	*146*	*6 219*	*2 603*
Ostrołęka	11 612	4 928	146	6 219	2 603
w gminach	*80 531*	*74 449*	*113*	*5 491*	*247 486*
gm. Wach	11 077	11 064	—	—	36 471
Goworowo	6 836	4 916	41	1 858	14 508
Dylewo	8 151	7 959	—	147	28 710
Myszyniec	11 397	8 891	56	2 396	22 850
Nakły	3 076	2 893	—	175	12 695
Nasiadki	6 444	6437	—	—	33 789
Piski	3 641	3 453	—	188	14 290
Rzekuń	7 614	7 147	4	182	25 020
Troszyn	7 577	7 290	1	264	22 347
Czerwin	9 396	9 172	6	194	25 012
Szczawin	5 322	5 227	5	87	11 794
6. P. **Ostrowski**	*100 695*	*78 807*	*3 445*	*17 733*	*274 497*
w tem: w miastach	*12 659*	*4 965*	*100*	*7 209*	*6 283*
Ostrów	12 659	4 965	100	7 209	6 283
w gminach	*88 036*	*73 842*	*3 345*	*10 521*	*268 214*
gm. Brańszczyk	9 356	8 901	19	428	24 485
Warchoły	4 847	3 915	18	908	10 971
Długosiodło	9 604	7 349	1 259	996	28 357
Dmochy-Glinki	9 394	4 355	—	1 991	17 412
Zaremby-Kościel.	6 865	4 522	—	2 314	16 879
Kamieńczyk Wiel.	4 401	4 281	—	113	15 381
Komorowo	11 098	9 892	11	1 094	39 735
Nur	4 558	4 040	—	514	10 943
Orło	8 770	7 270	2	1 409	22 977
Poręba	8 038	7 542	—	486	33 875
Szulborze Koty	5 968	5 847	7	96	17 923
Jasienica	8 137	5 928	2 029	175	29 198
7. P. **Szczuczyński**	*72 971*	*59 702*	*305*	*11 789*	*237 897*
w tem: w miastach	*4 955*	*1 878*	*42*	*2 918*	*997*
Szczuczyn	4 955	1 878	42	2 918	997
w gminach	*68 016*	*57 824*	*263*	*8 871*	*236 900*
gm. Bełda	9 022	6 949	55	1 955	30 162
Bohusze	14 667	8 894	130	4 726	26 427
Bielaszewo	5 809	5 708	—	85	26 546
Wasosz	4 673	4 366	—	305	18 120
Grabowo	10 476	10 339	31	87	38 941
Pruska	4 711	4 593	38	72	35 670
Radziłowo	6 886	5 385	6	1 487	16 333
Ruda	5 161	5 027	—	108	25 761
Szczuczyn	6 631	6 563	3	46	18 940

[4]) Pdg. źródła 8,167—11,089, z dod. poszcz. składn. 8,257—11.179.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Piotrkowska	**1 901 662**	**1 290 944**	**245 275**	**298 062**	**2 138 661**
w tem: **w miastach**	**760 172**	**367 170**	**132 893**	**206 421**	**43 646**
w tem: **w gminach**	**1 141 490**	**923 774**	**112 382**	**91 641**	**2 095 014**

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. **Będziński**	*359 363*	*285 243*	*10 816*	*57 398*	*244 049*
w tem: w miastach	*126 426*	*79 335*	*8 226*	*35 335*	*4 366*
Będzin	45 716	22 408	603	22 074	1 018
Sosnowiec	80 710	56 927	7 623	13 261	3 348
w gminach	*232 937*	*205 908*	*2 590*	*22 063*	*239 683*
gm. Bobrowniki	11 821	11 497	12	296	10 178
Włodowice	6 704	6 329	—	374	12 534
Wojkowice Kość.	7 894	7 794	9	73	15 037
Gzichów	23 320	22 019	120	1 072	9 690
Górnicza	36 120	28 294	1270	6 020	6 888
Żarki	11 980	8 008	56	3 892	18 021
Koziegłowy	5 781	5 689	—	25	12 637
Kromołów	28 724	22 516	400	5 670	10 050
Łosień	7 143	7 116	—	25	13 829
Niegowa	6 337	6 468	3	66	11 505
Ozarowice	6 411	6 310	4	87	10 295
Olkusko-Siewier.	25 530	21 202	626	2 950	18 065
Pińczyce	7 554	7 321	62	171	11 513
Poręba Mrzygłód.	8 081	7 786	17	262	11 530
Rokitno-Szlach.	12 848	12 375	8	440	18 417
Rudnik Wielki	7 792	6 879	—	272	13 720
Sulików	9 543	9 502	3	38	21 574
Siewierz	2 842	2 583	—	253	5 171
Choroń	6 312	6 220	—	77	9 025
2. P. **Brzeziński**	*136 102*	*76 602*	*24 813*	*25 954*	*195 079*
w tem: w miastach	*42 374*	*14 113*	*9 508*	*18 320*	*4 617*
Brzeziny	14 919	5 245	1 336	8 214	3 749
Tomaszów	27 455	8 868	8 172	10 106	868
w gminach	*93 728*	*62 489*	*15 305*	*7 634*	*190 462*
gm. Będków	4 945	4 457	166	322	9 396
Bratoszewice	9 392	6 456	436	1 769	18 387
Biała	3 451	2 599	827	25	9 499
Gałkówek	8 306	5 195	2 919	153	18 709
Długie	3 886	2 572	1 273	41	6 320
Dmosin	3 764	3 177	61	68	11 170
Dobra	10 109	2 745	1 565	2 068	16 122
Łazisko	16 706	13 768	1 637	1 263	20 368
Łaznów	2 629	2 422	105	85	6 564
Lipiny	3 494	1 987	908	23	11 439
Mroga-Dolna	5 723	4 693	240	209	12 922
Niesułków	4 057	1 580	348	13	10 266
Mikołajów	5 121	3 527	1 547	47	17 829
Popień	7 043	4 295	1 227	1 508	12 933
Ciosny	5 102	3 316	2 046	40	9 167
3. P. **Częstochowski**	*220 794*	*183 658*	*2 376*	*32 898*	*333 176*
w tem: w miastach	*69 525*	*45 411*	*747*	*22 024*	*5 509*
Częstochowa	69 525	45 411	747	22 024	5 509
w gminach	*151 209*	*138 247*	*1 629*	*10 874*	*327 667*
gm. Wancerzów	7 769	6 409	—	1 345	18 930
Węglowice	6 689	6 454	27	130	18 518
Grabówka	11 895	11 128	331	411	19 299
Huta-Stara	12 806	12 349	165	182	8 414
Dzbów	5 825	5 748	7	58	12 340
Kamienica Polska	5 041	4 931	2	81	12 223
Kamyk	9 873	7 270	11	2 506	18 331
Krzepice	3 879	2 084	—	1 769	3 298
Kuźniczka	6 027	6 009	2	16	10 331
Lipie	8 242	7 199	926	114	16 483
Miedzno	7 978	7 805	—	172	22 721
Mykanów	5 170	4 976	55	137	13 613
Olsztyn	7 027	6 743	—	277	19 326
Opatów	7 133	7 047	7	78	17 808
Panki	7 094	6 537	—	544	13 355
Popów	5 134	5 047	34	53	18 309
Złoty Potok	5 771	5 022	—	737	22 331
Przyrów	7 674	5 710	—	1 953	13 080
Przystań	7 435	7 314	—	110	10 924
Rędziny	8 080	7 841	62	170	23 855
Rększowica	4 727	4 624	—	31	14 178
4. P. **Łaski**	*160 580*	*119 393*	*22 124*	*18 675*	*243 330*
w tem: w miastach	*43 311*	*26 881*	*5 591*	*10 571*	*4 168*
Łask	5 820	2 523	—	3 246	646
Pabianice	37 491	24 358	5 591	7 325	3 522
w gminach	*117 269*	*92 512*	*16 533*	*8 104*	*239 162*
gm. Balucz	6 335	5 811	524	—	12 529
Buczek	6 666	6 359	92	208	17 000
Widzew	7 937	5 939	1 964	32	9 831
Wodzierady	4 391	3 418	940	33	11 093
Wola Wężykowa	4 619	4 531	12	62	18 897
Wygiełzów	4 867	4 381	413	66	12 693
Wymysłów	7 323	6 535	778	10	17 806
Góra Pabjańska	11 230	7 570	3 545	90	8 920
Dzbanki	9 182	6 111	663	2 397	17 880
Dłutów	6 316	6 053	198	65	15 068
Dąbrowa Widaw	7 674	5 889	76	1 698	17 535
Dąbrowa Rusiec	6 758	6 495	7	256	16 666
Zapilice	5 860	5 467	347	46	11 718
Zelów	6 822	1 213	4 028	1 573	4 510
Łask	6 062	4 014	1 816	215	16 942
Lutomiersk	6 788	4 848	595	1 342	9 390
Pruszków	4 225	3 774	419	30	9 983
Chociw	4 214	4 104	—	97	10 701
5. P. **Łódzki**	*577 558*	*260 918*	*158 563*	*111 575*	*164 564*
w tem: w miastach	*412 009*	*167 835*	*106 860*	*92 631*	*10 426*
Łódź	393 526	162 950	101 494	88 201	6 746
Zgierz	18 483	4 885	5 366	4 430	3 680
w gminach	*165 549*	*93 083*	*51 703*	*18 944*	*154 138*
gm. Babice	2 455	1 659	796	—	4 201
Bełdów	2 806	1 299	1 507	—	6 874
Brojce	4 164	2 524	1 636	4	8 746
Brużyca	10 963	2 160	5 709	3 061	4 787
Brus	6 781	5 751	1 022	—	4 945
Wiskitno	6 043	4 415	1 583	45	10 525
Gospodarz	5 424	4 220	978	219	11 224
Górki	6 690	5 290	27	1 366	10 463
Dzierzązna	2 830	2 200	630	—	4 872
Żeromin	4 360	4 329	9	22	10 276
Łagiewniki	4 886	4 490	340	44	5 550
Lucymierz	4 454	2 965	1 410	24	6 658
Nakielnica	2 949	2 205	744	—	6 238
Nowosolna	5 835	1 808	3 949	70	11 995
Puczniów	4 462	4 058	383	21	13 552
Radogoszcz	59 522	223 927	21 884	12 204	7 132
Rąbień	3 116	1 550	1 546	17	6 432
Rszew	11 566	5 051	4 791	1 705	4 888
Chojny	10 361	7 400	2 687	114	4 053
Czarnocin	5 882	5 782	72	28	10 727
6. P. **Piotrkowski**	*187 704*	*141 816*	*18 017*	*24 794*	*357 603*
w tem: w miastach	*38 114*	*19 743*	*1 499*	*13 960*	*5 023*
Piotrków	38 114	19 743	1 499	13 960	50 231
w gminach	*149 590*	*122 073*	*10 518*	*10 834*	*352 580*
gm. Bełchatówek	13 342	7 080	2 373	3 849	15 369
Bogusławice	9 814	9 015	371	419	24 571
Bujny	7 057	5 099	1 900	58	19 845
Wadlew	5 033	4 600	401	27	13 917
Woźniki	6 221	5 801	389	31	13 160
Golesze	5 778	4 931	824	18	14 467
Gorzkowice	4 681	4 089	196	389	11 064
Grabica	5 489	5 413	51	25	18 079
Kamieńsk	8 292	6 360	879	1 032	16 411
Kleszczów	6 720	4 372	1 816	532	13 552
Kluki	8 366	7 449	783	130	25 639
Krzyzanów	5 081	4 747	173	158	14 784
Łękawa	5 735	5 434	78	223	14 821
Łęczno	12 583	9 353	1 066	2 138	30 033
Parzniewice	6 342	5 304	910	128	9 948
Podolin	4 567	3 912	345	310	9 774
Ręczno	9 761	9 315	235	205	31 539
Rosprza	8 511	6 868	700	921	18 514
Uszczyn	5 453	4 872	493	83	12 418
Chabielice	3 637	3 308	216	113	8 215
Czydłów	7 127	4 751	2 319	45	16 460
7. P. **Radomski**	*168 625*	*147 709*	*519*	*15 853*	*365 564*
w tem: w miastach	*18 620*	*9 540*	*305*	*8 471*	*1 813*

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
N.-Radomsk	18 620	9 540	305	8 471	1 813
w gminach	*150 005*	*138 169*	*4 214*	*7 382*	*363 751*
gm. Brzeźnica	7 039	6 025	347	657	21 082
Brudzice	5 957	4 885	916	148	16 026
Wielgomłyny	6 426	6 115	247	54	18 163
Garnek	4 523	4 471	—	46	9 515
Gidle	9 701	7 883	—	1 792	16 836
Gosławice	4 840	4 484	319	37	12 129
Dmenin	8 592	7 071	1 166	350	13 925
Dobroszyce	4 012	3 837	97	55	10 840
Dąbrowa	5 976	5 906	4	65	19 726
Żytno	3 865	3 609	162	94	15 577
Zamość	5 605	5 335	—	202	16 514
Kobiele	5 757	5 311	236	209	13 810
Konary	5 868	5 814	4	50	12 044
Koniecpol	7 014	6 399	—	601	12 933
Kruszyna	8 107	7 783	34	257	20 148
Maluszyn	8 278	8 015	105	145	21 069
Masłowice	6 157	5 830	191	128	19 837
Pajeczno	7 467	6 183	45	1 230	18 934
Przerąb	6 704	6 253	203	248	15 601
Radziechowice	6 358	6 300	—	50	18 899
Radomsk	6 640	6 542	58	37	6 986
Rzeki	5 055	4 675	32	248	11 413
Rząśnia	4 547	4 306	8	233	11 607
Sulmierzyce	5 517	5 027	40	446	10 137
8. P. **Rawski**	*90 936*	*75 605*	*4 047*	*10 915*	*232 752*
w tem: w miastach	*9 793*	*4 312*	*157*	*5 109*	*5 181*
Rawa	9 793	4 312	157	5 109	5 181
w gminach	*81 143*	*71 293*	*3 890*	*5 806*	*227 571*
gm. Boguszyce	4 153	3 489	585	77	11 488
Budziszewice	4 435	3 361	972	—	10 436
Wałowice	5 921	5 862	37	22	16 990
Góra	10 905	8 472	—	2 425	23 002
Gortatowice	5 055	4 996	16	43	14 737
Żelechlin	3 966	3 473	460	32	12 836
Lubania	7 253	7 211	7	35	20 606
Lubochnia	7 934	6 636	394	877	29 176
Marjanów	7 393	5 310	67	2 002	20 023
Regnów	7 353	7 231	73	49	22 415
Rzeczyca	6 970	6 359	469	142	18 916
Starawieś	4 066	3 686	355	25	9 747
Czerniewice	5 739	5 207	455	77	17 199

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Płocka	**681 047** [1]	**556 028**	**49 843**	**71 224**	**1 646 331** [3]
w tem { **w miastach**	**96 348**	**45 886**	**2 764**	**45 637**	**22 716**
{ **w gminach**	**584 699** [2]	**510 142**	**47 079**	**25 587**	**1 623 616** [4]

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. **Ciechanowski**	*80 061*	*68 698*	*4 137*	*7 088*	*210 570*
w tem: w miastach	*8 776*	*2 584*	*30*	*6 125*	*2 309*
Ciechanów	8 776	2 584	30	6 125	2 309
w gminach	*71 285*	*66 110*	*4 107*	*963*	*208 261*
gm. Bartołdy	5 797	5 748	1	47	15 218
Gołymin	5 703	5 543	—	160	18 415
Grudusk	7 153	7 087	1	65	20 302
Zalesie	5 943	5 805	59	78	13 609
Młock	10 642	8 608	1 889	136	27 963
Nużewo	4 878	4 817	—	41	21 617
Ojrzeń	4 657	2 598	2 013	46	15 677
Opinogóra	6 172	6 125	16	20	16 307
Regimin	13 625	13 291	21	276	26 508
Sońsk	6 715	6 492	107	94	22 585
2. P. **Lipnowski**	*109 388*	*81 647*	*21 157*	*6 343*	*276 701*
w tem: w miastach	*10 505*	*5 234*	*796*	*4 386*	*2 472*
Lipno	7 305	3 540	765	2 928	2 404
Dobrzyń	3 200	1 694	31	1 461	68
w gminach	*98 830*	*76 413*	*20 361*	*1 954*	*274 319*
gm. Bobrowniki	5 024	2 809	2 126	80	14 846
Brudzeń	7 488	7 043	342	92	19 855
Dobrzejewice	4 989	3 228	1 166	547	13 950
Kikoł	5 048	3 554	1 187	307	13 529
Kłokock	5 092	2 546	2 520	26	9 696
Mazowsze	6 265	5 056	1 148	50	17 115
Nowogród	5 224	5 021	203	—	14 543
Obrowo	5 375	3 541	1 774	54	14 672
Oleszno	5 914	5 565	321	28	12 840
Osówka	4 953	2 752	2 160	33	22 230
Osiek	6 570	5 452	1 032	83	13 694
Skempe	8 049	6 651	1 097	270	32 172
Tłuchowo	4 942	3 811	964	164	10 639
Chalin	6 069	4 813	1 214	42	17 349
Czarne	6 764	5 278	1 439	41	15 429
Szpetal	7 158	5 776	1 226	137	21 617
Jastrzębie	3 959	3 517	442	—	10 143
3. P. **Mławski**	*114 372*	*100 308*	*1 953*	*11 496*	*260 528*
w tem: w miastach	*17 178*	*8 614*	*571*	*7 738*	*3 579*
Mława	17 178	8 614	571	7 738	3 579
w gminach	*97 194*	*91 694*	*1 382*	*3 758*	*256 939*
gm. Dębsk	6 953	6 816	28	103	19 806
Dąbrowa	5 797	5 348	394	51	17 769
Zielona	7 504	7 258	62	179	22 043
Zieluń	7 883	7 267	1	566	18 370
Kosiny	4 708	4 680	10	14	9 337
Mława	9 140	8 886	149	31	18 177
Mostwo	7 813	6 320	103	1 364	18 536
Niechłonin	5 160	5 149	6	2	15 273
Ratowo	5 695	4 845	363	487	16 516

[1]) Z dodania wypada 681017. [2]) Z dodania wypada 584669. [3]) Z dodania wypada 1644929.
[4]) Z dodania własnego 1625743.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Rozwozin	8 008	7 658	77	272	23 178
Słupsk	8 283	8 155	5	78	19 480
Turza	9 351	8 937	99	186	26 415
Unierzyż	5 610	5 117	85	394	15 058
Szczepkowo.	5 289	5 258	–	31	16 981
4. P. **Płocki**	*123 867*	*95 071*	*7 192*	*19 673*	*234 260*[1]
w tem: w miastach	*35 248*	*17 832*	*970*	*15 271*	*2 531*
Płock	30 612	16 653	822	11 981	963
Wyszogród	4 636	1 179	148	3 290	2 168
w gminach	*88 619*	*77 239*	*6 222*	*4 402*	*231 729*[2]
gm. Brwilno	11 786	8 540	3 146	88	28 031
Bielino	5 400	5 110	274	16	10 452
Góra	3 485	3 462	1	22	10 260
Drobin	9 580	7 431	—	2 149	14 393
Zagoty	5 139	5 108	18	13	13 064
Kleniewo	7 742	6 866	19	848	18 397
Lelice	3 513	3 501	—	12	12 219
Łubki	4 750	4 715	10	25	12 489
Majki	3 569	3 569	—	—	14 186
Mąkolin	6 293	4 953	623	694	15 314
Ramutówko	5 103	3 804	449	333	16 909
Rębowo	4 127	2 973	1 068	84	11 054
Rogozino	6 923	6 275	604	15	20 883
Święcice	5 681	5 467	3	56	19 841
Starozreby	5 528	5 465	7	47	14 413
5. P. **Przasnyski**	*74 982*[3]	*69 850*	*236*	*8 944*	*236 504*
w tem: w miastach	*10 583*	*4 973*	*142*	*5 243*	*3 854*
Przasnysz	10 583	4 973	142	5 243	3 854
w gminach	*68 899*[4]	*64 877*	*94*	*3 701*	*232 650*
gm. Baranowo	5 788	5 514	—	262	38 658
Bugzy Płockie	4 714	4 584	14	70	21 313
Dzierzgowo	8 768	8 663	3	94	31 571
Jednorożec	7 044	6 852	13	147	34 874
Zaręby	4 657	4 634	4	19	16 680
Karwacz	8 162	8 006	34	105	25 999
Krzynowłoga W.	7 398	7 363	—	26	15 048
Krzynowłoga M.	8 105	7 978	13	103	21 090
Chojnowo	7 488	7 452	—	36	22 655
Chorzele	4 522	1 973	13	2 495	3 826
Janów	2 223	1 858	–	344	936
5. P. **Rypiński**	*89 975*	*69 885*	*12 493*	*7 211*	*226 383*
w tem: w miastach	*6 049*	*2 761*	*213*	*2 922*	*2 080*
Rypin	6 049	2 761	213	2 922	2 080
w gminach	*83 926*	*67 124*	*12 280*	*4 289*	*224 303*
gm. Wąpelsk	5 051	3 867	1 131	46	13 406
Gulsk	5 414	3 810	1 387	212	11 029
Dzierżno	5 033	4 104	890	26	14 719
Dobrzyń	6 827	3 250	249	3 297	944
Żale	4 004	3 371	576	45	13 903
Okalewo	4 558	4 467	57	17	16 381
Obsiek	5 123	3 469	1 565	60	11 950
Płonne	6 159	5 525	554	71	20 175
Pręczki	4 640	3 172	1 456	10	9 919
Rogowo	5 093	4 705	326	59	16 928
Skrwilno	7 674	7 428	94	141	18 124
Sokołowo	5 060	4 691	336	27	20 335
Starorypin	2 968	2 077	678	152	11 025
Chrostkowo	4 368	3 764	555	46	9 185
Czermin	6 782	4 721	1 982	68	16 952
Szczutowo	5 172	4 703	444	12	19 328
7. P. **Sierpecki**	*83 902*	*70 569*	*2 675*	*10 469*	*197 776*
w tem: w miastach	*8 009*	*3 888*	*42*	*3 949*	*2 361*
Sierpc	8 009	3 888	42	3 949	2 361
w gminach	*75 893*	*66 681*	*2 633*	*6 520*	*195 415*
Gm. Borkowo	5 437	5 054	212	164	13 025
Bieżuń	9 424	7 662	79	1 763	19 894
Białyszewo	5 674	5 601	43	30	15 929
Gradzanowo	5 336	3 538	1 779	19	13 794
Gutkowo	4 554	4 508	—	46	16 194
Żuromin	9 817	8 001	—	1 797	17 213
Koziebrody	5 941	5 806	79	56	16 122
Kosemin	4 734	4 562	87	83	15 921
Lisiewo	8 110	8 018	66	26	22 456
Raciąż	7 661	4 963	209	2 478	17 667
Rościszewo	5 236	5 200	—	36	16 758
Stawiszyn	3 869	3 768	79	22	12 393

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Radomska	**1 069 744**	**898 032**[5]	**12 771**	**153 782**	**2 167 404**[7]
w tem: w miastach	**118 024**	**47 337**	**683**	**66 943**	**16 358**
w gminach	**951 720**	**850 695**[6]	**12 088**	**86 839**	**2 151 045**[8]

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. **Iłżecki** *w gm.*	*143 660*	*125 730*	*1 210*	*16 290*	*329 023*
gm. Błaziny	6 045	5 940	1	95	35 627
Wielka Wieś	7 548	5 206	14	2 313	8 092
Wierzbnik	11 519	10 128	—	1 352	31 887
Wierzchowiska	5 397	4 930	375	72	12 481
Dziurków	4 189	4 135	—	47	10 970
Iłża	5 708	3 165	—	2 433	3 864
Krzyżanowice	3 781	3 699	8	56	15 458
Łaziska	3 992	3 842	62	73	10 430
Lipsko	7 758	5 767	67	1 909	15 449
Mirzec	5 902	5 759	—	125	20 107

[1]) Z dodania składników 231,905. [2]) Z dodania składników 234,436. [3]) Z dodania wypada—79,452, [4]) Z dodania wypada—68,869. [5]) Z dodania 900,032. [6]) Z dodania 852 695. [7]) Z dodania 2,161,098 [8]) Z dodania 2,145,191

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Miechów	9 974	8 518	26	1 430	17 140
Pawłowice	5 608	5 528	—	80	9 882
Piętkowice	6 378	6 232	—	146	19 970
Rzepin	8 809	8 555	—	247	15 669
Rzeczniów	7 064	6 991	18	50	16 787
Sienno	8 575	6 114	526	1 928	16 061
Skarżysko	3 935	3 842	—	93	7 794
Solec	4 685	3 537	—	1 060	6 328
Tarczek	5 285	5 165	—	120	8 502
Chotcza	6 271	6 115	15	135	14 046
Ciepielów	6 981	6 088	1	875	17 824
Ciszyca	8 256	6 474	97	1 651	14 655
2. P. **Konecki**	*154 238*	*126 767*	*732*	*26 010*	*340 765*
w tem: w miastach	*24 396*	*6 335*	*33*	*17 887*	*5 747*
Końskie	8 341	2 649	7	5 563	2 168
Przedbórz	8 097	1 720	22	6 353	785
Szydłowiec	7 958	1 966	4	5 971	2 794
w gminach	*129 842*	*120 432*	*699*	*8 123*	*335 018*
gm. Bliżyn	14 166	11 725	462	1 520	19 810
Borkowice	6 128	6 045	—	83	14 440
Gowarczów	9 808	8 410	5	1 370	21 601
Grodzisko	7 081	7 055	—	19	21 699
Góry Mokre	3 576	3 082	49	445	12 102
Dobromierz	2 869	2 797	—	72	12 136
Duraczów	8 494	8 404	6	68	26 796
Końskie	6 497	6 440	—	57	20 911
Miedzierza	9 690	9 496	—	193	22 171
Nieklań	9 331	8 911	3	412	22 115
Przedbórz	3 339	3 301	21	8	13 060
Pjanów	7 847	7 492	91	264	22 731
Radoszyce	5 521	2 598	9	2 908	3 401
Ruda Maleniecka	8 546	8 308	—	222	27 155
Skotniki	3 535	3 469	16	50	13 499
Chlewiska	10 956	10 836	7	100	26 733
Czermno	4 439	4 407	—	30	13 061
Szydłowiec	8 019	7 656	30	302	21 597
3. P. **Kozienicki**	*137260*[1]	*116 962*	*4 821*	*15 264*	*325 037*[3])
w tem: w miastach	*8 633*	*3 810*	*15*	*4 702*	*1 950*
Kozienice	8 633	3 810	15	4 702	1 950
w gminach	*128527*[2]	*113 152*	*4 806*	*10 562*	*323 087*[4])
gm. Bobrowniki	5 299	5 255	2	35	12 867
Brzeźnica	5 272	4 904	343	24	12 106
Brzóza	5 138	5 034	—	97	11 343
Grabów n. Wisłą	9 768	9 142	485	141	20 852
Grabów n. Pilicą	6 086	5 923	—	154	21 379
Góra Puławska	7 937	6 062	1 609	250	18 023
Jedlnia	4 774	4 543	54	164	24 363
Zwoleń	6 112	2 826	16	3 264	6 406
Kozienice	5 900	5 854	1	34	20 920
Marjampol	6 232	5 017	1	1 207	9 064
Oblasy	8 501	7 886	145	459	22 325
Policzna	10 172	9 618	364	185	26 858
Rozniszew	6 510	5 529	380	601	13 654
Sarnów	11 952	9 646	167	2 136	12 506
Świerże Górne	7 446	5 903	770	769	19 744
Sieciechów	5 378	5 220	5	150	10 697
Suskowola	4 142	4 113	—	29	16 475
Trzebień	6 350	5 224	321	804	21 248
Tczów	5 658	5 453	143	59	16 403
4. P. **Opatowski**	*173 280*	*146 186*	*290*	*26 485*	*293 253*
w tem: w miastach	*20 932*	*7 914*	—	*12 891*	*2 453*
Opatów	7 881	2 707	—	5 092	1 224
Ostrowiec	13 051	5 207	—	7 799	1 229
w gminach	*152 348*	*138 272*	*290*	*13 594*	*290 800*
gm. Baćkowice	4 184	4 184	—	—	8 734
Bodzechów	6 712	6 617	—	91	16 169
Boksice	5 687	5 598	—	88	12 338
Waśniów	5 343	5 015	—	323	10 143
Wojciechowice	7 289	7 110	—	179	16 046
Gęsice	2 973	2 951	—	22	5 396
Grzegorzewice	5 646	5 305	—	336	9 378
Iwaniska	8 441	6 368	—	2 051	10 149
Kunów	9 369	8 375	9	976	16 971
Łagów	7 044	5 980	—	1 057	9 409
Lasocin	4 435	4 408	—	22	11 788
Małkowice	7 076	6 959	5	112	13 821
Modliborzyce	5 197	5 107	—	90	13 339
Ożarów	7 691	3 811	—	3 858	8 082
Opatów	6 921	6 588	39	266	13 724
Ciurków	4 451	4 317	1	133	7 536
Rębów	9 264	7 070	—	2 178	16 830
Ruda Kościelna	4 420	4 293	—	127	15 767
Sadowe	7 374	7 302	—	72	12 805
Ćmielów	7 178	6 238	—	919	13 451
Częstocice	12 646	11 842	176	586	18 690
Czyżów Szlachec.	5 860	5 815	—	40	15 419
Julianów	7 147	7 019	60	68	14 815
5. P. **Opoczyński**	*133 072*	*115899*[5]	*1 965*	*14 706*	*312 258*
w tem: w miastach	*7 550*	*3 307*	*80*	*4 025*	*2 065*
Opoczno	7 550	3 307	80	4 025	2 065
w gminach	*125 522*	*112592*[6]	*1 885*	*10 681*	*310 193*
gm. Białaczów	7 619	7 262	—	340	17 334
Wielka Wola	3 705	3 504	—	185	8 098
Gozdzików	5 686	5 382	1	291	10 487
Drzewica	5 705	3 661	—	2 022	12 225
Zajączków	4 378	3 927	419	30	9 247
Klwów	6 339	5 957	—	369	15 847
Kuniczki	2 855	2 582	230	42	8 482
Kszczonów	6 197	8 086	14	97	16 339
Machory	7 688	7 301	5	381	19 209
Niewierszyn	3 880	3 734	29	117	11 257
Owczary	1 810	1 630	—	9	6 558
Opoczno	8 965	8 911	—	47	21 953
Ossa	7 439	6 535	—	868	22 306
Przysucha	6 710	3 872	1	2 809	11 134
Radonia	5 144	4 767	263	114	12 744
Rusinów	5 759	5 684	—	75	14 206
Stworzyce	3 865	3 807	—	58	11 482
Skrzyńsko	5 111	4 893	—	218	15 137
Studzianna	2 999	2 894	—	105	16 973
Stużno	5 825	5 733	7	85	13 626
Topolice	8 076	5 749	11	2 296	13 183
Uniewiel	5 990	5 056	832	90	9 089
Janków	3 777	3 665	73	33	13 277
6. P. **Radomski**	*196 468*	*159 738*	*2 721*	*31 537*	*358 427*
w tem: w miastach	*39 981*	*20 256*	*492*	*16 979*	*1 266*
Radom	39 981	20 256	492	16 979	1 266
w gminach	*156 487*	*139 482*	*2 229*	*14 558*	*357 161*
gm. Błotnica	5 310	5 123	—	187	19 502
Białobrzegi	9 168	6 712	7	2 426	15 601
Wielogóra	6 006	5 155	—	845	12 401
Wieniawa	4 805	4 781	—	24	15 529
Wierzbica	2 379	1 951	—	419	5 631
Wolanów	7 420	6 831	114	452	19 931
Gębarzew	5 050	4 424	526	100	12 317
Gzowice	5 113	4 977	8	125	11 029
Jedlińsk	8 874	7 779	34	1 053	17 888
Zakrzew	7 886	7 713	22	151	14 922
Zalesice	4 581	4 562	—	16	12 594
Kowala Stępocina	7 088	6 305	716	67	14 030
Kozłów	4 371	4 247	—	124	12 210
Kuczki	8 020	7 838	35	146	14 814
Orońsk	5 957	5 310	441	196	19 521
Potworów	7 991	7 917	45	29	22 612
Przytyk	11 895	8 162	—	3 733	23 240
Radzanów	7 766	7 088	16	652	19 900
Radom	11 695	9 476	265	1 850	11 923
Rogów	6 984	6 688	—	296	16 898

[1]) Z dodania 137,360. [2]) Z dodania 128,627. [3]) Z dodania 319,183. [4]) Z dodania 317,233. [5]) Z dodania 114,592. [6]) Z dodania 117,899.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Skaryszew	10 050	8 789	—	1 243	21 215
Stromiec	8 078	7 654	—	424	23 453
1. P. **Sandomier.**	*131 766*	*106 750*	*1032*	*23 490*	*208 189*
w tem: w miastach	*16 532*	*5 715*	*63*	*10 459*	*2 426*
Sandomierz	6 798	2 851	58	3 638	459
Staszów	9 734	2 864	5	6 821	1 967
w gminach	*115 234*	*101 035*	*969*	*13 031*	*205 763*
gm. Wilczyce	6 335	6 256	—	79	16 296
Wiśniowa	6 716	5 827	3	878	11 991
Górki	10 080	9 346	398	336	22 057
Dwikozy	6 024	5 928	—	93	15 287
Zawichost	5 690	2 224	2	3 392	1 953
Klimontów	13 537	9 841	—	3 679	13 755
Koprzywnica	9 460	8 077	8	1 360	12 133
Lipnik	6 029	5 977	—	100	15 665
Łoniów	7 123	6 914	2	206	15 129
Obrazów	6 287	6 185	—	101	11 811
Osiek	10 940	9 710	337	876	22 394
Połaniec	5 431	3 880	8	1 529	8 041
Rytwiany	5 900	5 858	—	22	12 891
Samborzec	8 788	8 539	—	244	13 279
Tursko	6 844	6 473	211	136	12 081

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Siedlecka	**943 661**	**667 961**	**14 790**	**148 609**	**2 500 853[1])**
w tem w miastach	**121 649**	**38 363**	**318**	**77 862**	**51 307**
w tem w gminach	**822 012**	**629 598**	**14 472**	**70 747**	**2 449 546[2])**

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
7. P. **Bialski**	*91 457*	*37 825*	*359*	*20 218*	*239 831*
w tem w miastach	*16 946*	*5 546*	*103*	*9 436*	*4 113*
Biała	13 451	5 135	100	6 459	4 031
Terespol	3 495	411	3	2 977	82
w gminach	*74 511*	*32 279*	*256*	*10 782*	*235 718*
gm. Dobryń	4 566	2 561	1	43	26 099
Zablocie	4 991	1 430	—	47	13 589
Kobylany	5 747	1 979	99	98	16 354
Kodeń	3 940	1 359	3	1 743	4 496
Kościenlewice	3 971	850	—	41	16 126
Kostomłoty	5 010	308	—	110	15 870
Łomazy	5 429	1 798	—	3 572	7 152
Lubienka	7 460	6 855	—	157	23 118
Międzyleś	6 295	2 520	132	—	21 722
Piszczac	5 946	2 045	11	1 131	18 237
Rososz	2 911	2 066	—	844	10 063
Sidork	4 862	2 799	—	—	24 659
Sitnik	3 836	2 297	10	126	16 200
Sławatycze	9 547	3 412	—	2 870	22 033
2. P. **Garwoliński**	*150 693*	*127 485*	*2 860*	*19 349*	*316 917*
w tem: w miastach	*12 429*	*5 117*	*15*	*7 210*	*3 044*
Garwolin	4 801	2 475	2	2 269	1 637
Żelechów	7 628	2 642	13	4 941	1 407
w gminach	*138 264*	*122 368*	*2 845*	*12 139*	*313 873*
gm. Warszawice	5 780	5 668	25	87	12 409
Wilga	5 472	3 766	1 339	365	16 372
Wola Rębkowska	5 531	5 482	3	33	16 916
Górzno	11 544	11 228	3	301	30 667
Żelechów	7 482	7 289	177	16	15 909
Kłoczew	8 838	8 306	100	70	26 080
Laskarzew	9 881	7 990	—	1 874	15 853
Maciejowice	8 482	7 447	—	1 023	15 507
Osieck	8 730	7 842	275	541	21 830
Pawłowice	8 210	7 642	290	229	16 460
Podlez	5 296	5 098	137	55	14 690
Pszonka	9 076	6 803	—	2 193	14 969
Ryki	9 711	7 485	—	2 051	22 397
Sobienie Jeziory	7 861	4 944	490	2 370	10 483
Sobolew	9 201	8 631	—	530	17 464
Trojanów	7 680	7 368	6	285	25 750
Ułęż	9 489	9 379	—	107	20 118
3. P. **Konstantyn.**	*81 156*	*58 795*	*29*	*12 190*	*266 731*
w gminach					
gm. Bohukały	5 039	4 283	6	107	17 379
Witulin	4 708	3 361	—	109	19 088
Hołowczyce	4 512	3 797	2	93	22 370
Huszlew	6 389	6 033	—	73	19 734
Zakanale	6 928	2 973	4	196	21 375
Kornica	3 714	3 568	—	49	12 014
Łosice	5 339	1 484	9	3 745	4 488
Łysów	4 556	4 363	—	115	15 825
Olszanka	3 826	3 591	—	162	13 755
Pawłów	4 297	2 710	2	13	14 491
Przesmyki	3 626	3 478	1	143	12 005
Rokitno	4 529	2 371	2	26	23 547
Swory	3 721	2 968	—	98	18 430
Chlebczyn	8 736	6 966	3	1 699	27 030
Czuchleby	5 205	4 552	—	99	20 310
Janów	6 031	2 297	—	3 663	4 890
4. P. **Łukowski**	*125 764*	*108 493*	*988*	*15 274*	*340 310*
w tem: w miastach	*10 481*	*3 097*	*23*	*6 692*	*9 909*
Łuków	10 484	3 097	23	6 692	9 909
w gminach	*115 288*	*105 396*	*965*	*8 582*	*330 401*
gm. Białobrzegi	7 756	7 750	—	—	21 896
Wojcieszków	6 578	6 227	27	324	22 333
Gołąbki	4 669	3 691	868	94	12 793
Gułów	6 574	5 734	27	749	18 844
Dąbie	3 699	3 613	—	67	26 810
Kock	4 861	2 028	—	2 833	2 418
Krasusy	2 491	2 382	—	105	11 288
Łuków	5 179	5 072	—	83	15 316
Łysobyki	7 358	6 637	—	715	14 674
Mysłów	8 117	7 812	—	305	22 981
Miastków	6 825	6 706	—	117	21 221
Prawda	9 245	8 137	5	1 059	25 075
Radoryż	3 956	3 707	5	165	12 356
Serokomla	5 294	4 723	25	546	13 956
Skrzyszew	2 914	2 800	—	107	8 783
Stanin	3 941	3 766	—	163	12 992
Trzebieszów	3 336	3 178	—	152	8 209

[1]) Z dodania wypada 2,500,620. [2]) Z dodania wypada 2,,449 396.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Tuchowicz	6 661	6 458	6	197	19 597
Ulan	4 859	4 582	—	277	12 652
Cieliny	3 567	3 420	—	147	9 546
Jakusze	3 302	3 139	—	153	8 358
Jarczów	4 098	3 834	2	224	8 303
5. P. **Radzyński**	*103 275*	*78 674*	*1 403*	*17 680*	*275 357*
w tem: w miastach	*19 700*	*5 563*	*1*	*13 925*	*10 204*
Radzyń	7 029	2 458	—	4 453	2 736
Międzyrzec	12 671	3 105	1	9 472	7 468
w gminach	*83 575*	*73 111*	*1 402*	*3 755*	*265 154*
g. Brzozowy Kąt	4 345	4 157	1	77	14 401
Biała	12 254	12 005	24	218	36 205
Żelizna	7 014	6 237	—	684	17 000
Żerocin	3 891	2 051	—	100	22 079
Zahajki	5 270	3 555	—	60	22 770
Kąkolewnica	7 342	7 045	—	269	19 591
Lisia Wólka	8 322	6 048	230	1 953	19 751
Milanów	5 061	4 757	180	86	16 949
Misie	2 774	2 758	—	15	9 269
Suchowola	5 591	5 481	8	63	18 713
Siemień	5 540	4 537	948	52	12 828
Tłuściec	5 154	4 691	—	76	20 606
Szóstka	4 275	3 390	11	58	13 193
Jabłoń	6 742	6 399	—	44	21 796
6. P. **Siedlecki**	*96 258*	*72 241*	*1 087*	*19 012*	*231 663*
w tem: w miastach	*23 292*	*8 188*	*46*	*13 470*	*2 158*
Siedlce	23 292	8 188	46	13 470	2 158
w gminach	*72 966*	*64 053*	*1 041*	*5 542*	*229 505*
gm. Wiszniów	3 102	3 037	—	34	12 596
Wodynie	7 637	7 116	9	495	22 723
Domanice	4 005	3 924	—	81	10 332
Żeliszew	5 089	2 475	991	63	14 495
Zbuczyn	3 445	3 215	—	219	11 484
Krześlin	5 835	5 406	6	312	15 827
Królowa Niwa	2 944	2 795	—	149	10 260
Mordy	9 137	6 224	19	2 820	23 123
Niwiski	4 816	4 606	6	204	18 901
Pióry	2 488	2 386	1	101	9 154
Skupie	4 811	4 249	—	545	16 430
Skórzec	6 627	5 995	1	136	18 313
Starawieś	4 710	4 567	8	130	14 571
Starków	3 965	3 915	—	41	13 412
Czuryły	2 729	2 652	—	77	12 469
Jasienka	1 626	1 491	—	135	5 415
7. P. **Sokołowski**	*80 732*	*67 360*	*280*	*11 841*	*224 250*
w tem: w miastach	*9 738*	*2 522*	—	*7 092*	*4 502*
Sokołów	9 738	2 522	—	7 092	4 502
w gminach	*70 994*	*64 838*	*280*	*4 749*	*219 748*
gm. Wyrozęby	4 373	4 220	—	114	20 466
Grochów	3 196	2 871	220	105	7 714
Kowiesy	3 411	3 333	—	76	10 325
Korczew	6 478	6 198	—	139	20 165
Kosów	8 471	6 531	2	1 928	21 182
Kudelczyn	5 283	5 151	23	91	13 909
Olszów	3 605	3 513	—	86	11 142
Rzepki	5 348	4 642	—	27	18 985
Sabnie	5 347	4 735	33	148	17 882
Sterdyń	11 756	10 553	2	1 179	34 465
Chruszczówka	4 770	4 537	—	230	20 540
Jabłonna	8 956	8 554	—	326	22 975
8. P. **Węgrowski**	*94 393*	*76 064*	*2 846*	*11 571*	*229 079*
w tem: w miastach	*11 087*	*3 230*	*130*	*7 605*	*6 049*
Węgrów	11 087	3 230	130	7 605	6 049
w gminach	*83 306*	*72 834*	*2 716*	*3 966*	*223 030*
gm. Borze	4 708	4 497	—	187	12 727
Wyszków	5 701	5 444	8	213	13 273
Grębków	6 289	5 178	2	113	17 513
Korytnica	4 045	3 891	6	133	15 156
Łochów	8 820	8 107	—	629	23 338
Miedzna	7 800	7 546	—	254	25 865
Ossowno	3 614	3 341	25	98	12 444
Prostyń	4 676	4 385	12	279	9 499
Ruchna	6 374	6 093	13	267	18 784
Sadowno	8 638	5 965	2 150	423	21 793
Sinołęka	3 778	3 458	—	159	13 660
Stara Wieś	6 962	6 256	420	245	13 638
Stoczek	5 757	4 866	6	854	9 983
Czarnogłów	2 405	149	74	31	5 690
Jaczew	3 739	3 658	—	81	9 218
9. P. **Włodawski**	*119 933*	*41 024*	*4 938*	*21 474*	*376 632*
w tem: w miastach	*17 973*	*5 100*	—	*12 432*	*11 246*
Włodawa	10 500	1 701	—	8 521	2 886
Parczew	7 473	3 399	—	3 911	8 360
w gminach	*101 960*	*35 924*	*4 938*	*9 042*	*365 386*
gm. Dębow. Kłoda	5 191	3 031	—	100	19 119
Hańsk	6 671	1 321	1 792	310	30 605
Horodyszcze	8 497	6 493	—	1 755	31 502
Krzywowierzba	5 584	805	—	148	21 424
Opole	5 438	3 147	—	141	18 727
Ostrów	7 593	3 197	—	4 300	7 796
Romanów	7 257	1 721	—	23	24 530
Sobibór	12 623	2 524	12	620	41 487
Turno	9 746	1 977	1 766	819	31 479
Tyśmienica	4 000	2 700	—	36	15 125
Uścimów	5 787	2 370	51	238	32 978
Włodawa	6 732	1 374	7	39	21 902
Wola Wereszczyń	9 207	3 365	1 310	406	33 464
Wyryki	7 634	1 899	—	107	35 219

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Suwalska	**632 734**	**502 393**	**36 412**	**80 560**	**2 145 527**
w tem: w miastach	**75 199**	**24 081**	**3 694**	**44 975**	**29 110**
w tem: w gminach	**557 535**	**478 312**	**32 718**	**35 585**	**2 111 552**

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. **Augustowski**	*89 764*	*73 161*	*384*	*13 400*	*345 167*
w tem: w miastach	*11 797*	*4 701*	*34*	*6 969*	*13 279*
Augustów	11 797	4 701	34	6 969	13 279
w gminach	*77 967*	*68 460*	*350*	*6 431*	*331 888*
gm. Balla Wielka	6 920	6 776	—	19	20 879
Bargłów	9 358	9 270	54	30	24 491
Dębowo	3 758	3 750	—	8	19 108
Dowspuda	8 223	6 643	58	1 482	23 695

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Hołynka	5 145	4 652	—	—	15 609
Kolnica	5 198	4 649	16	20	25 098
Kurjanka	5 280	5 138	—	74	45 380
Łabno	5 753	5 372	—	22	16 399
Petropawłowsk	3 509	3 040	3	432	19 429
Szczebro-Olszank.	7 763	6 291	219	411	63 228
Sztabin	7 033	6 317	—	716	29 850
Wołowiczowce	10 027	6 562	—	3 217	28 127
2. P. **Kalwaryjski**	*83 013*	*70 628*	*2 298*	*9 460*	*233 964*
w tem: w miastach	*11 558*	*4 279*	*410*	*6 598*	*8 1 963*
Kalwarya	11 558	4 279	410	6 598	1 963
w gminach	*71 455*	*66 349*	*1 888*	*2 862*	*232 001*
gm. Balkuny	5 265	5 144	107	11	17 580
Janowo	3 846	3 379	459	8	10 627
Kalwarja	4 943	4 857	57	29	16 936
Kirsna	5 031	4 795	—	204	13 351
Krakopol	4 280	4 258	4	2	12 850
Krasne	4 540	4 284	193	46	10 114
Lubowo	5 390	4 790	105	479	15 447
Ludwinowo	4 776	3 611	511	647	18 672
Nadniemen	4 596	4 569	4	23	15 521
Olita	5 209	4 756	53	342	14 705
Podawinie	4 439	4 342	87	5	18 255
Raudań	3 558	3 494	14	50	14 986
Simno	6 688	5 853	33	792	15 297
Udrja	3 251	3 226	19	6	10 576
Urdomin	5 643	4 991	242	215	17 084
3. P. **Marjampol.**	*113 117*	*89 927*	*6 152*	*16 453*	*363 136*
w tem: w miastach	*8 226*	*2 069*	*573*	*5 345*	*1 026*
Marjampol	5 079	943	292	3 643	156
Preny	3 147	1 126	281	1 702	870
w gminach	*104 891*	*87 858*	*5 579*	*1 108*	*369 110*
gm. Aleksota	12 153	7 719	646	3 670	28 523
Antonowo	5 374	4 732	591	48	25 849
Balwierzyszki	7 545	6 483	314	734	34 217
Chlebiszki	7 575	6 262	282	31	29 596
Freda	8 455	5 876	582	1 983	24 759
Gudele	8 171	7 016	801	332	32 021
Jaworowo	6 557	5 647	755	144	22 321
Kwieciszki	5 746	5 376	292	78	21 633
Michaliszki	6 727	6 533	149	40	29 132
Pilwiszki	6 587	4 522	172	1 859	8 385
Pogiermoń	7 640	7 483	61	96	26 376
Poniemoń-Pożaj.	9 676	7 900	338	1 392	30 164
Szumsk	5 630	5 095	366	152	19 730
Wejwery	8 055	7 214	230	549	29 405
4. P. **Sejneński**	*87 579*	*72 309*	*855*	*10 875*	*405 974*
w tem: w miastach	*3 284*	*1 284*	*107*	*1 818*	*790*
Sejny	3 284	1 284	107	1 818	790
w gminach	*84 295*	*71 025*	*748*	*9 057*	*405 184*
gm. Bierżniki	7 143	6 454	38	100	36 775
Kopciowo	6 130	5 614	15	483	40 414
Krasnopol	7 615	5 083	132	998	21 773
Krasnowo	8 185	7 947	113	116	29 610
Kudrany	5 798	5 200	11	567	28 527
Lejpuny	7 461	7 211	1	231	42 141
Łożdzieje	3 246	1 530	67	1 640	2 648
Metele	4 545	4 362	—	183	12 850

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Mirosław	4 645	4 100	240	283	16 641
Pokrowsk	6 262	4 639	—	381	86 993
Święto-Jeziory	6 791	6 576	22	55	26 630
Sereje	9 551	7 124	95	2 300	29 243
Wiejsieje	6 923	5 185	14	1 720	30 940
5. P. **Suwalski**	*100 701*	*72 807*	*6 771*	*16 729*	*264 779*
w tem: w miastach	*24 354*	*8 832*	*617*	*13 394*	*6 605*
Suwałki	24 354	8 832	617	13 394	6 605
w gminach	*76 347*	*63 975*	*6 154*	*3 335*	*258 174*
gm. Andrzejewo	3 549	3 330	147	66	13 133
Czostków	4 387	3 695	457	18	19 106
Filipów	3 198	2 134	89	675	4 806
Huta	6 154	5 745	31	68	30 550
Jeleniewo	5 555	4 617	226	251	23 065
Kadaryszki	5 648	5 114	484	43	20 747
Koniecbór	4 253	3 735	479	21	12 381
Kuków	9 941	8 226	826	22	28 632
Maćków	3 236	2 992	228	11	12 198
Pawłówka	5 455	4 626	445	5	17 361
Przerośl	2 829	1 884	369	553	6 153
Sejwy	7 307	6 373	225	612	21 123
Wizajny	5 026	2 643	1 894	463	17 806
Wólka	5 417	4 948	41	418	17 498
Zaboryszki	4 392	3 913	213	109	13 616
6. P. **Władysław.**	*77 816*	*64 570*[1]	*6 869*	*6 052*[2]	*302 212*
w tem w miastach	*7 044*	*1 601*	*486*	*4 852*	*1 591*
Władysławów	3 915	1 314	258	2 252	1 538
Szaki	3 129	287	228	2 600	53
w gminach	*70 772*	*62 979*	*6 383*	*1 190*	*300 621*
gm. Błogosławień	5 940	5 304	549	70	21 871
Dobrowola	6 578	6 446	66	60	34 324
Gielgudyszki	6 949	6 652	297	—	30 226
Gryszkabuda	6 768	6 189	405	163	27 516
Kidule	8 520	7 389	614	496	23 155
Leśnictwo	6 958	6 049	880	20	30 814
Światoszyn	5 846	5 149	258	322	15 480
Syntowty	4 658	4 154	472	27	22 152
Szyłgale	5 975	3 617	2 331	6	28 183
Tomaszbuda	6 202	5 949	240		35 066
Zyple	6 378	6 081	271	26	31 839
7. P. **Wyłkowyski**	*80 744*	*58 981*	*13 083*	*7 601*	*225 431*
w tem: w miastach	*8 936*	*1 315*	*1 467*	*5 999*	*3 856*
Wyłkowyszki	5 509	4 604	6 15	4 286	1 005
Wierzbołów	3 427	851	852	1 713	2 851
w gminach	*71 808*	*57 666*	*11 616*	*1 602*	*22 157*
gm. Bartniki	5 691	5 283	332	63	27 264
Giże	4 378	4 350	21	—	12 873
Karkliny	4 805	4 521	271	11	16 471
Kibarty	1 247	6 674	44 092	830	23 071
Kopsodzie	5 063	2 908	21 555	--	15 913
Olwita	5 789	5 523	215	44	21 892
Pojewoń	6 750	5 482	1 245	20	20 097
Pojeziory	6 475	6 076	373	26	25 092
Wyłkowyszki	5 755	5 148	592	9	15 804
Wisztyniec	5 114	3 090	1 419	563	13 570
Wojtkobole	5 018	4 276	741	1	15 371
Zielonka	4 533	4 335	160	35	14 157

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Gub. Warszawska (bez m. Warszawy)	**1 674 631**	**1 354 791**	**101 660**	**191 604**	**2 990 934**
w tem: w miastach	**185 916**	**82 274**	**8 461**	**91 435**	**37 429**
w gminach	**1 488 715**	**1 272 517**[3]	**93 199**	**100 169**	**2 946 106**[4]
m. Warszawa	**764 054**	**428 961**	**18 189**	**281 754**	**7 398**

[1]) Suma z dodania liczb dla miast i gmin 64,580. [2]) Suma z dodania liczb dla miast i gmin 6,042.
[3]) Z dod. wł. 1272·511 [4]) A dod. wł. 2945930.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
1. P. **Błoński**	*140 312*	*115 734*	*7 535*	*14 701*	*193 737*
w tem: w miastach	*12 176*	*5 547*	*137*	*6 178*	*5 429*
Błonie	4 993	2 842	60	1 819	2 982
Mszczonów	7 183	2 705	77	4 359	2 447
w gminach	*128 136*	*110 187*	*7 398*	*8 523*	*188 308*
gm. Grodzisk	13 552	10 598	420	2 385	17 414
Guzów	8 026	7 665	337	22	13 324
Helenów	6 702	6 370	156	156	14 169
Kaski	8 954	8 932	—	22	17 353
Młochów	15 301	14 893	32	349	30 876
Pass	5 064	4 973	33	23	16 241
Piekary	8 738	8 664	54	9	15 802
Radzików	7 741	6 623	61	52	17 109
Radziejowice	8 672	8 558	85	28	16 867
Skuły	4 407	3 896	—	90	15 441
Wiskitki	4 158	2 379	188	1 585	1 627
Żyrardów	36 821	26 636	6 032	3 802	12 266
2. P. **Gostyński**	*88 405*	*66 829*	*13 728*	*7 368*	*200 793*
w tem: w miastach	*12 900*	*5 309*	*1 434*	*6 119*	*7 997*
Gostynin	6 757	2 717	1 045	2 961	3 659
Gąbin	6 143	2 592	389	3 158	4 338
w gminach	*75 505*	*61 520*	*12 294*	*1 249*	*192 796*
gm. Czermno	3 941	1 815	2 078	38	7 050
Dobrzyków	5 866	4 095	1 710	59	9 817
Duninów	7 441	4 754	2 485	187	33 863
Kiernozia	3 942	3 078	314	534	9 499
Luceń	3 595	2 973	607	15	11 248
Łąck	6 980	6 547	318	102	17 734
Pacyna	10 304	9 677	381	30	17 785
Rataje	7 436	6 618	775	34	21 453
Sanniki	4 841	3 978	660	181	9 981
Skrzany	5 172	3 664	1 486	22	10 287
Słubice	5 379	4 397	847	25	18 327
Szczawin Kościel.	10 608	9 924	633	22	25 752
3. P. **Grójecki**	*144 158*	*120 975*	*4 927*	*17 592*	*298 254*
w tem: w miastach	*11 014*	*4 199*	*345*	*6 379*	*4 092*
Grójec	5 086	1 721	26	3 261	878
Warka	5 928	2 478	319	3 118	3 214
w gminach	*133 144*	*116 776*	*4 582*	*11 213*	*294 162*
gm. Belsk	5 639	5 563	20	55	17 724
Błędów	7 214	6 114	527	565	13 474
Borowe	7 121	7 121	—	—	17 312
Czersk	8 608	7 916	307	379	19 900
Drwalew	4 771	4 622	66	33	13 833
Góra Kalwarja	6 993	2 250	1 151	3 569	999
Jasieniec	6 214	5 838	159	208	14 405
Jazgarzew	5 601	5 286	265	40	16 664
Kąty	8 366	7 506	746	109	15 938
Kobylin	6 618	6 342	25	248	18 276
Komorniki	12 663	10 556	—	1 969	21 299
Konary	3 325	3 167	116	24	10 026
Konie	7 260	6 567	499	44	21 748
Lechanice	8 043	7 681	—	230	13 029
Lipie	6 830	6 830	—	—	15 948
Mogielnice	5 370	2 324	—	3 041	2 424
Nowa Wieś	6 927	6 195	643	89	14 305
Promna	4 532	4 360	30	129	13 150
Rykały	6 818	6 330	22	466	17 728
Wągrodno	4 231	4 208	6	15	15 980
4. P. **Kutnowski**	*101 958*	*84 991*	*2 542*	*14 009*	*156 991*
w tem: w miastach	*14 407*	*4 885*	*312*	*9 083*	*137*
Kutno	14 407	4 885	312	9 083	137
w gminach	*87 551*	*80 106*	*2 230*	*4 926*	*156 854*
gm. Błonie	4 805	4 613	132	19	11 806
Dąbrowice	5 771	5 200	330	235	7 003
Krośniewice	9 741	8 415	92	1 182	16 469
Krzyżanówek	6 408	6 357	27	24	12 403
Kutno	7 083	6 877	89	96	13 503
Mikstal	6 953	6 933	—	18	1 173
Oporów	6 282	6 159	103	8	12 600

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie: Katolików	Protestantów	Żydów	Powierzchnia w morgach
Plecka Dąbrowa	5 685	5 539	129	---	11 296
Rdutów	6 023	5 759	136	9	14 699
Sójki	9 068	8 396	656	12	17 322
Wojszyce	5 878	5 843	17	18	14 403
Żychlin	13 854	10 015	519	3 305	13 617
5. P. **Łowicki**	*107 598*	*95 675*	*2 845*	*7 264*	*204 485*
w tem: w miastach	*14 408*	*6 978*	*630*	*5 369*	*2 911*
Łowicz	14 408	6 978	630	5 369	2 911
w gminach	*93 190*	*88 697*	*2 215*	*1 895*	*201 574*
gm. Bąków	11 144	10 994	62	10	23 853
Bielawy	13 730	13 144	89	482	20 354
Bolimów	7 620	6 818	81	719	16 534
Dąbkowice	12 553	12 395	50	—	36 006
Jeziorka	11 933	11 573	223	110	28 326
Kompina	9 255	8 624	611	9	14 132
Lubianków	8 189	7 892	213	84	17 125
Łyszkowice	14 621	13 374	696	449	30 330
Nieborów	4 145	3 883	187	32	14 914
6. P. **N.-Miński**	*124 428*	*96 152*	*2 327*	*20 769*	*230 529*
w tem: w miastach	*15 637*	*3 346*	*20*	*12 004*	*199*
N.-Mińsk	5 547	1 896	--	3 402	127
Kaluszyn	10 090	1 450	20	8 602	72
w gminach	*108 791*	*92 806*	*2 307*	*8 765*	*230 330*
gm. Cegłów	6 007	2 457	366	310	14 098
Chroście	2 925	2 101	—	46	5 204
Dembe Wielkie	6 023	5 894	—	116	13 414
Glinianka	6 752	6 623	7	115	19 463
Iwowe	3 657	3 625	--	7	8 609
Jakubów	6 510	6 083	5	83	12 455
Kołbiel	9 293	6 797	317	2 164	17 227
Kuflew	8 564	8 364	44	96	21 736
Latowicz	2 657	2 071	--	564	4 404
Ładzyń	5 265	5 181	30	34	11 735
Łukowiec	9 570	9 383	—	127	25 943
N.-Mińsk	9 795	8 736	588	449	17 143
Otwock	11 223	9 794	34	2 356	15 662
Siennica	8 484	7 240	22	849	17 654
Stanisławów	2 276	1 790	—	476	3 175
Wiązowna	9 790	7 661	894	973	22 608
7. P. **Nieszawski**	*114 542*	*95 557*	*13 653*	*4 680*	*218 311*[1])
w tem: w miastach	*3 191*	*2 000*	*546*	*549*	*741*
Nieszawa	3 191	2 000	546	549	741
w gminach	*111 351*	*93 557*	*13 107*	*4 131*	*217 570*[2])
gm. Bądkowo	7 168	6 174	980	14	18 140
Bohuszyce	7 838	6 058	1 762	18	17 701
Bytoń	6 724	6 456	259	—	13 927
Czamanin	5 677	4 785	865	19	17 384
Lubanie	9 663	7 960	1 703	—	16 524
Osieciny	12 803	12 289	27	487	25 430
Piotrków	10 221	7 307	1 731	1 090	15 825
Raciążek	9 753	7 321	1 932	423	10 563
Radziejów	9 090	8 440	127	501	13 386
Ruszkowo	6 323	5 095	1 212	11	16 787
Sędzin	7 183	7 183	—	—	22 737
Służewo	10 540	7 766	887	1 563	11 220
Straszewo	8 368	6 723	1 622	5	17 771
8. P. **Płoński**	*105 001*	*85 103*	*3 276*	*14 225*	*238 108*
w tem: w miastach	*17 372*	*6 626*	*38*	*10 556*	*3 409*
Płońsk	11 682	4 002	14	7 563	1 536
Zakroczym	5 690	2 624	24	2 993	1 873
w gminach	*87 629*	*78 477*	*3 238*	*3 669*	*234 699*
gm. Błędówko	3 660	2 770	832	58	10 555
Modzele	7 130	5 961	90	1 074	15 894
Naruszewo	7 450	7 228	57	6	24 606
Pomiechowo	6 938	5 046	693	194	17 228
Sarbiewo	6 326	6 001	301	24	24 390
Sarnowo	3 825	3 499	294	31	12 736
Sielce	6 408	5 290	42	384	15 698

[1]) Z dod. wł. 218136. [2]) Z dod. wł. 217395.

Gubernje, powiaty, miasta i gminy	Ludność ogólna	W tej liczbie			Powierzchnia w morgach.
		Katolików	Protestantów	Żydów	
Sochocin	14 518	12 135	591	1 765	23 543
Strożęcin	7 804	7 779	22	—	19 709
Szumlin	4 642	4 405	219	18	17 131
Wojty.-Zamojście	3 775	3 383	25	19	15 671
Wychoć	7 445	7 369	5	71	17 790
Załuski	7 708	7 611	67	25	19 748
9. P. **Pułtuski**	*118 864*	*96 562*	*2 573*	*19 007*	*251 479*
w tem: w miastach	*21 294*	*9 040*	*235*	*11 675*	*1 255*
Pułtusk	15 198	7 689	235	6 950	1 155
Nasielsk	6 096	1 351	—	4 725	100
w gminach	*97 570*	*87 522*	*2 338*	*7 332*	*250 224*
gm. Gołębie	8 756	8 379	218	150	26 620
Gzowo	8 705	8 581	—	34	17 681
Kleszewo	6 123	5 058	961	99	16 136
Kozłowo	7 737	7 577	—	160	17 302
Nasielsk	12 811	12 207	368	103	24 517
Obryte	10 464	9 684	544	236	35 042
Somianka	7 525	7 400	81	44	22 954
Winnica	7 230	7 143	13	74	16 073
Wyszków	12 381	8 402	—	3 668	29 428
Zatory	5 910	5 739	—	164	18 352
Zegrze	9 928	7 352	153	2 400	26 119
10. P. **Radzymiń.**	*81 896*	*68 957*	*3 594*	*8 031*	*202 727*
w tem: w miastach	*3 637*	*1 234*	*12*	*2 332*	*1 341*
Radzymin	3 637	1 234	112	2 332	1 341
w gminach	*78 259*	*67 723*	*3 582*	*5 699*	*201 386*
gm. Jadów	8 639	7 020	8	1 603	20 961
Kamieńczyk	1 755	1 459	—	296	3 081
Klembów	7 428	6 953	142	249	21 486
Małopole	9 808	9 650	—	158	23 254
Międzyleś	8 148	7 974	—	164	20 107
Radzymin	10 576	9 009	1 185	364	24 386
Ręczaje	10 118	6 402	1 766	1 929	22 614
Rudzienko	7 179	5 443	160	481	21 590
Strachówka	7 162	6 641	131	371	19 584
Zabrodzie	7 446	7 172	190	84	24 323
11. P. **Skierniew.**	*70 094*	*62 117*	*2 130*	*5 047*	*133 317*
w tem: w miastach	*9 630*	*5 126*	*140*	*4 290*	*2 562*
Skierniewice	9 630	5 126	140	4 290	2 562
w gminach	*60 464*	*56 991*	*1 990*	*757*	*130 755*
gm. Dębowa Góra	4 494	4 403	56	31	10 438
Doleck	6 175	5 677	227	40	17 822
Głuchów	8 424	7 935	472	17	20 522
Grzymkowice	3 474	3 296	114	53	11 210
Kowiesy	6 381	5 965	104	38	10 535
Korabiewice	7 523	6 458	759	210	15 814
Słupia	5 203	5 061	123	13	14 510
Skierniówka	18 790	18 196	135	355	29 904
12. P. **Sochaczew.**	*74 557*	*60 999*	*7 375*	*5 980*	*182 825*
w tem: w miastach	*6 657*	*1 858*	*8*	*4 746*	*111*
Sochaczew	6 657	1 858	8	4 746	111
w gminach	*67 900*	*59 141*	*7 367*	*1 234*	*182 714*
gm. Chodajków	5 455	5 394	36	25	17 900
Głusk	3 530	2 500	876	150	8 090
Iłów	9 415	6 616	2 485	309	22 064
Kampinos	8 728	8 428	146	79	27 264
Kozłów Biskupi	5 447	5 306	106	25	19 115
Łazy	5 855	5 036	668	145	13 870
Młodzieszyn	7 423	6 698	398	324	14 198
Rybno	7 184	6 979	184	21	20 694
Szymanów	7 748	7 568	103	39	19 871
Tulowice	7 115	4 616	2 365	117	19 648
13. P. **Warszaw.**	*275 178*	*208 045*[1]	*18 673*	*39 353*	*246 776*
w tem: w miastach	*7 400*	*1 735*	*908*	*4 474*	*382*
Nowy Dwór	7 400	1 735	908	4 474	382
w gminach	*267 778*	*206 310*[2]	*17 765*	*34 879*	*246 394*
gm. Blizne	4 974	4 754	160	43	7 230
Brudno	51 298	39 866	3 655	5 441	13 296
Cząstków	6 358	5 272	983	95	17 306
Czyste	71 069	51 025	2 154	13 380	1 651
Falenty	4 787	4 090	543	154	12 042
Góra	4 912	4 021	684	43	11 207
Jabłonna	10 625	7 675	2 160	705	24 242
Jeziorna	7 237	6 598	310	313	9 536
Młociny	12 266	8 392	663	2 562	17 537
Mokotów	28 362	21 313	1 002	5 410	3 686
Nieporęt	5 680	4 392	982	204	17 262
Nowo-Iwiczna	5 512	4 227	1 257	28	8 243
Okuniew	4 627	3 914	53	625	19 234
Ozarów	8 196	7 608	373	174	12 699
Piaseczno	4 273	1 700	53	2 501	913
Pruszków	9 838	7 990	889	930	11 312
Wawer	9 314	6 870	709	1 626	12 137
Wilanów	9 079	8 022	768	244	16 437
Zaborów	4 991	4 931	—	49	20 128
Zagoźdź	4 380	3 645	367	352	7 296
14. P. **Włocław.**	*127 640*	*97 095*	*16 482*	*13 578*	*220 593*
w tem: w miastach	*36 193*	*24 391*	*3 696*	*7 681*	*2 164*
Włocławek	33 248	22 426	3 576	6 831	1 705
Brześć Kujawski	2 945	1 965	120	850	459
w gminach	*91 447*	*72 704*	*12 786*	*5 897*	*218 339*
gm. Baruchowo	4 758	4 391	367	—	14 366
Chodecz	7 828	6 489	819	515	15 929
Dobiegniewo	5 347	2 884	2 463	—	20 204
Falborz	5 275	5 252	23	—	13 207
Klubka	3 602	3 480	120	—	11 649
Kowal	9 544	6 478	606	2 450	9 751
Lubień	7 862	6 116	841	900	14 871
Łęg	3 676	2 642	1 030	—	15 012
Piaski	15 164	12 381	1 672	1 100	25 416
Pikutkowo	4 356	3 919	437	—	14 537
Przedecz	8 977	5 737	2 351	875	19 158
Pyszkowo	4 091	2 766	1 316	7	18 825
Śmiłowice	10 967	10 169	741	50	25 414

[1]) Z dod. wypada 208,040. [2]) Z dod. wypada 206,305.

III-a. Podział gmin podług ilości mieszkańców.
Division des gmines d'après le nombre d'habitants.

Gminy z ludnością:	Królestwo Polskie	Gubernie: Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
do 1 tysiąca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
od 1— 2	3	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1
2— 3	25	—	—	—	—	6	2	5	8	1	3
3— 4	82	7	4	—	3	9	5	10	23	9	12
4— 5	166	16	27	3	7	22	17	14	24	16	20
5— 6	229	25	22	7	7	28	32	31	29	27	21
6— 7	217	26	32	22	15	26	12	24	16	19	25
7— 8	178	21	10	27	9	24	12	23	13	8	31
8— 9	129	20	10	22	9	10	7	14	12	6	19
9—10	101	6	9	23	10	7	5	10	10	4	17
10—11	52	10	2	14	6	4	1	5	—	1	9
11—12	38	4	6	8	5	5	1	4	2	—	3
12—13	24	3	2	5	—	3	—	1	2	2	6
13—14	18	3	2	7	—	1	1	1	—	—	3
14—15	9	1	3	2	—	—	—	1	—	—	2
15—16	4	1	—	—	1	—	—	—	—	—	2
16—17	4	1	1	2	—	1	—	—	—	—	—
17—18	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
18—19	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
19—20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
powyżej 20-u tys.	9	—	—	—	—	5	—	—	—	—	4

III-b. Ludność miejska i wiejska w roku 1890 i 1912 [1]).

Population des villes et des gmines en 1890 et en 1912.

Ludność	Królestwo Polskie	Gub. Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ludność wogóle w 1890 r.	8256,6	823,6	700,2	996,5	602,8	1091,2	614,7	723,7	605,2	598,9	986,0
w tem: w miastach: . .	1464,8	100,0	50,8	130,2	65,3	259,3	87,	70,4	86,2	66,2	546,0
%	17,7	12,2	7,3	13,1	11,3	23,8	14,2	9,7	12,8	11,1	55,4
w gminach:	6791755	723672	649428	866384	534436	831883	527780	653284	588961	532700	439801
%	82,3	87,8	92,7	86,9	88,7	76,2	85,8	90,3	87,2	88,9	44,6
Ludność wogóle w 1912 r.	12776,1	1245,2	992,5	1575,1	694,4	2013,6	755,4	1134,8	1032,7	693,0	2639,4
w tem: w miastach . .	2972,4	187,3	80,0	226,0	90,4	809,2	114,0	131,9	140,7	90,7	1102,2
%	23,3	15,0	8,1	14,3	13,0	40,2	15,1	11,6	13,1	13,1	41,8
w gminach	9803,7	1057,0	912,5	1239,1	604,0	1204,4	641,4	1002,9	602,3	602,3	1537,2
%	76,7	85,0	91,9	85,7	87,0	59,8	84,9	88,4	86,9	86,9	582,

[1]) Praca Warsz. Komitetu Statystycznego Tom XII str. 50. Rocznik Statystyczny Rosji z r. 1912 str. 33 — 57.

IV. Liczba i stosunek mężczyzn i kobiet w roku 1912 [1]).

Nombre d'hommes et de femmes en 1912.

	Królestwo Polskie	Gub. Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Liczby w tysiącach											
mężczyzn	6432,0	617,7	493,8	803,0	360,2	1005,0	376,4	571,2	528,8	347,6	1328,3
kobiet	6344,1	627,5	498,7	772,1	334,2	1008,6	379,0	563,6	503,9	345,4	1311,1
w tem w gminach											
mężczyzn	4920,1	523,7	453,2	681,2	309,7	600,7	315,3	503,6	453,7	298,6	780,4
kobiet	4883,6	534,2	459,3	667,9	294,3	603,7	326,1	499,3	438,3	303,7	756,8
w miastach											
mężczyzn	1511,9	94,0	40,6	121,8	50,5	404,3	61,1	67,6	75,1	49,0	547,9
kobiet	1460,5	93,3	39,4	104,2	39,9	404,9	52,9	64,3	65,6	41,7	554,3
Na 100 mężczyzn przypada kobiet	98,4	101,4	100,9	96,1	92,7	100,3	100,6	98,6	95,2	99,3	98,7
w gminach	99,2	102,0	101,3	98,0	95,0	100,4	103,4	99,1	96,6	101,7	96,9
w miastach	96,6	99,2	97,0	85,5	79,0	100,1	86,5	95,1	87,3	85,1	101,1

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji r. 1912, str. 33—57. Liczba mężczyzn dla Królestwa jest brana razem z wojskiem, stojącym w kraju, natomiast bez mieszkańców Królestwa, będących w wojsku. Dla tej też przyczyny liczby i stosunek mężczyzn i kobiet należy brać z zastrzeżeniem.

V. Wzrost ludności

powyżej 10.000 lud

z uwzględnieniem stosun

Accroissement de la popula

	Wzrost ludności				
	Liczba ogólna ludności			Ludność 1909 r. powiększyła się w stosunku do 100 osób	
	1909[1])	1893[2])	1827[3])	1893	1827
Warszawa	764 054	501 021	131 484	153	581
Łódź	393 526	149 889	2 837	263	14 054
Sosnowiec	80 710	—	—	—	—
Częstochowa	69 525	28 976	6 168	240	1 121
Lublin	62 222	46 505	13 475	134	461
Kalisz	46 796	18 945	12 107	248	387
Będzin	45 716	13 849	2 156	331	2 078
Radom	39 981	18 820	4 302	213	930
Piotrków	38 114	23 343	4 779	165	794
Pabjanice	37 491	18 251	1 433	205	2 678
Włocławek	33 248	18 243	4 193	183	792
Kielce	30 818	18 399	4 135	167	752
Płock	30 612	24 338	9 212	126	333
Tomaszów Raw.	27 455	17 270	—	159	—
Łomża	27 343	18 346	3 265	149	829
Suwałki	24 354	17 519	3 753	139	641
Siedlce	23 292	16 746	4 441	139	529
Zduńska Wola	22 504	10 523	2 758	214	804
Radomsk	18 620	11 023	1 792	169	1 034
Zgierz	18 483	17 962	4 527	103	411
Chełm	17 541	11 887	2 793	147	626
Mława	17 178	10 624	2 230	162	781
Ozorków	16 948	11 375	5 308	149	320
Hrubieszów	15 876	11 072	5 454	143	289
Pułtusk	15 198	10 565	4 151	143	362
Brzeziny	14 919	8 462	3 492	176	426
Łowicz	14 408	9 006	3 551	160	400
Kutno	14 407	11 233	4 620	129	313
Zamość	14 213	9 693	5 414	147	263
Biała	13 451	12 835	3 818	105	354
Ostrowiec	13 051	6 017	1 913	218	687
Międzyrzecz	12 671	10 868	4 609	116	275
Ostrów	12 659	7 914	2 061	160	603
Augustów	11 797	9 506	3 576	124	328
Płońsk	11 682	7 544	3 879	156	300
Ostrołęka	11 612	7 776	3 030	149	387
Kalwarja	11 558	11 082	5 248	104	222
Węgrów	11 087	8 380	3 054	132	358
Przasnysz	10 583	8 482	3 580	124	294
Włodawa	10 500	8 091	3 538	130	300
Łuków	10 484	6 530	3 358	161	308
Pińczów	10 480	6 604	4 238	159	250
Kałuszyn	10 090	6 369	1 819	158	561
Razem w 43 miastach	**2 137 257**	**1 201 983**	**301 551**	**177,8**	**708,8**

[1]) Prace Warsz. Kom. St. T. XXXIX. [2]) Prace Warsz. Kom. St. T. XI. [3]) Fr. Rodecki: Obraz Jeogr.-Stat. Kr. Polsk. Warszawa 1830 r.

miast większych

ności w 1909 r.)

ków wyznaniowych.[1])

tion des grandes villes

Na stołudności było								
Katolików		Prawosławnych		Protestantów		Żydów		
1909	1893	1909	1893	1909	1893	1909	1893	1827
56,5	59,4	4,1	3,6	2,4	3,3	36,9	33,6	23,0
49,2	41,1	2,5	0,6	25,8	33,5	22,4	24,8	14,0
71,8	—	2,3	—	9,4	—	16,4	—	—
65,3	65,4	1,9	2,0	1,1	1,7	31,6	30,9	18,5
40,9	43,6	6,3	8,3	2,0	2,6	50,8	45,5	50,4
45,1	48,5	10,9	3,4	12,4	10,7	31,5	37,4	28,6
49,0	37,9	1,4	0,8	1,3	0,6	48,2	60,7	24,4
50,7	51,2	5,6	4,6	1,2	1,6	42,4	42,6	23,3
51,8	53,2	7,6	4,6	3,9	3,5	36,6	38,7	44,6
64,9	60,7	0,6	0,2	14,9	21,2	19,5	17,9	6,3
67,5	71,5	1,2	1,4	10,8	6,2	0,5	10,9	8,1
58,4	71,2	4,4	5,1	0,8	1,2	36,4	22,5	—
54,4	49,7	3,7	4,6	2,7	5,7	39,1	40,0	37,0
32,3	29,1	1,1	0,8	29,8	28,8	36,7	41,3	—
45,2	44,1	9,4	5,9	1,2	2,2	44,2	47,8	29,0
36,3	48,2	6,0	4,8	2,5	4,2	54,9	42,7	32,2
35,2	32,1	6,8	3,5	0,2	0,3	57,8	64,1	65,5
47,0	42,1	0,7	0,1	19,9	25,4	32,4	32,4	16,9
51,3	47,0	1,6	0,7	1,6	1,3	45,5	51,0	20,6
46,6	37,8	0,4	0,3	29,0	37,8	23,9	24,1	7,9
24,5	19,9	35,2	25,3	1,4	1,2	38,8	53,5	67,4
50,2	48,4	1,4	2,2	3,3	2,4	45,1	47,0	35,5
32,3	29,5	0,3	0,2	23,3	22,7	44,1	47,6	19,6
22,1	18,7	18,0	35,2	—	0,1	59,9	46,0	53,6
50,6	51,9	2,1	1,7	1,5	1,3	45,8	45,1	16,5
35,2	38,9	0,8	0,1	9,0	11,1	55,0	49,9	27,1
54,2	59,5	4,1	3,3	4,4	3,2	37,3	34,0	11,4
33,9	34,6	0,9	0,6	2,2	3,2	63,0	61,5	—
35,8	25,6	0,8	7,6	—	—	63,4	66,8	53,1
38,2	26,9	12,9	21,7	0,8	0,6	48,0	50,7	54,7
39,9	22,3	0,3	0,3	—	0,1	59,7	77,3	56,9
24,5	16,2	0,8	6,2	—	0,1	74,6	77,5	65,5
39,2	37,0	3,0	0,5	0,8	0,2	57,0	62,3	39,2
39,9	56,6	0,8	1,5	0,3	1,9	59,0	40,0	41,4
34,2	36,7	0,9	4,9	0,1	0,9	64,7	57,5	59,4
42,4	54,7	2,8	1,0	1,3	0,6	53,5	43,7	16,3
37,0	24,0	2,2	3,1	3,6	3,5	57,1	69,1	66,9
29,1	30,5	1,1	0,8	1,2	1,1	68,6	67,6	47,9
47,0	42,2	2,1	1,1	1,3	1,8	49,6	54,9	32,5
16,2	6,2	2,6	11,3	—	0,1	81,1	82,1	63,2
29,6	30,8	6,4	2,7	0,2	0,3	63,8	66,2	60,2
41,1	35,9	2,2	1,4	0,3		53,4	62,7	67,6
14,3	16,9	0,2	0,1	0,2	0,1	85,2	82,9	80,0
51,2	**49,7**	**3,9**	**3,8**	**8,2**	**8,3**	**36,6**	**38,3**	**32,1**

VI. Podział ludności według wyznań

Division de la population

Gubernje	Liczba ludności				
	Katolików	Marjawitów	Prawosławnych	Protestantów	Izraelitów
W Król. Polskiem	**9 001 349**	**73 033**	**476 845**	**634 649**	**1 747 655**
w tem: w miastach	**1 240 660**	**39 506**	**94 156**	**187 695**	**1 051 332**
w gminach	**7 760 689**	**33 527**	**382 689**	**446 954**	**696 323**
Kaliska	**983 062**	**1 565**	**7 504**	**106 084**	**107 876**
w tem: w miastach	72 756	—	6 160	18 012	64 755
w gminach	910 306	1 565	1 344	88 072	43 121
Kielecka	**860 245**	—	**3 451**	**3 040**	**106 511**
w tem: w miastach	32 465	—	1 987	323	36 849
w gminach	827 780	—	1 464	2 717	69 662
Lubelska	**948 770**	**120**	**268 017**[2])	**40 161**	**206 180**
w tem: w miastach	70 073	3	18 213	1 636	95 808
w gminach	878 697	117	249 804	38 525	110 372
Łomżyńska	**510 162**	**4**	**7 031**[3])	**6 424**	**101 493**
w tem: w miastach	31 294	—	3 472	722	38 893
w gminach	478 868	4	3 559	5 702	62 600
Piotrkowska	**1 290 944**	**45 839**	**21 123**[4])	**245 275**	**298 062**
w tem: w miastach	367 170	35 552	17 823	132 893	206 421
w gminach	923 774	10 287	3 300	112 382	91 641
Płocka	**556 028**	**729**	**3 150**	**49 843**	**71 224**
w tem: w miastach	45 886	—	2 031	2 764	45 637
w gminach	510 142	729	1 119	47 079	25 587
Radomska	**898 032**	**207**	**4 942**	**12 771**	**153 782**
w tem: w miastach	47 337	—	3 051	683	66 943
w gminach	850 695	207	1 891	12 088	86 839
Siedlecka	**667 961**	**6 355**	**105 884**[5])	**14 790**	**148 609**
w tem: w miastach	38 363	—	5 078	318	77 862
w gminach	629 598	6 355	100 806	14 472	70 747
Suwalska	**502 393**	**513**	**12 711**[6])	**36 412**	**80 560**
w tem: w miastach	24 081	—	2 380	3 694	44 975
w gminach	478 312	513	10 331	32 718	35 585
Warszawska	**1 783 752**	**17 701**	**43 832**[7])	**119 849**	**473 358**
w tem: w Warszawie	428 961	2 818	31 387[8])	18 189	281 754
w miastach	82 274	1 133	2 574	8 461	91 435
w gminach	1 272 517	13 750	9 071	93 199	100 169

w dniu 1 stycznia 1909 roku [1]).

d'après les cultes.

Liczba ludności		Procent					
Innych wyznań	Razem	Katolików	Marjawitów	Prawosławnych	Protestantów	Izraelitów	Innych wyznań
1 787	**11 935 318**	**75,42**	**0,61**	**4,00**	**5,32**	**14,64**	**0,01**
1 510	**2 614 859**	**47.4**	**1,5**	**3,6**	**7,2**	**40,2**	**0,1**
277	**9 320 459**	**83,3**	**0,4**	**4,1**	**4,8**	**7,4**	**0,0**
50	**1 206 141**	**81,51**	**0,13**	**0,62**	**8,80**	**8,94**	**0,00**
47	161 730	45,0	—	3,9	11,1	40,0	0,0
3	1 044 411	77,2	0,2	0,1	8,4	4,1	0,0
—	**973 247**	**88,39**	—	**0,36**	**0,31**	**10,94**	—
—	71 624	45,3	—	2,8	0,5	51,4	—
—	901 623	91,8	—	0,2	0,3	7,7	—
23	**1 463 271**	**64,84**	**0,01**	**18,32**	**2,74**	**14,09**	**0,00**
23	185 756	37,7	0,0	9,8	0,9	51,6	0,0
--	1 277 515	68,8	0,0	19,6	2,9	8,7	—
12	**625 126**	**81,67**	**0,00**	**1,12**	**1,03**	**16,24**	**0,00**
6	74 387	42,1	—	4,6	1,0	52,3	0,0
6	550 739	87,0	0,00	0,6	1,0	11,4	0,0
419	**1 901 662**	**67,88**	**2,42**	**1,11**	**12,90**	**15,67**	**0,02**
313	760 172	48,3	4,7	2,3	17,5	27,2	0,0
106	1 141 490	80,9	0,9	0,3	9,9	8,0	0,0
73	**681 047**	**81,64**	**0,11**	**0,46**	**7,32**	**10,46**	**0,01**
30	96 348	47,6	—	2,1	2,9	47,4	0,0
43	584 699	87,2	0,1	0,2	8,1	4,4	0,0
10	**1 069 744**	**83,95**	**0,02**	**0,47**	**1,19**	**14,38**	**0,00**
10	118 024	40,1	—	2,6	0,6	56,7	0,0
—	951 720	89,4	0,0	0,2	1,3	9,1	—
62	**943 661**	**70,79**	**0,67**	**11,22**	**1,57**	**15,75**	**0,00**
28	121 649	31,5	—	4,2	0,3	64,0	0,0
34	822 012	76,6	0,8	12,3	1,8	8,5	0,0
145	**632 734**	**79,40**	**0,08**	**2,01**	**5,76**	**12,73**	**0,02**
69	75 199	32,0	—	3,2	4,9	59,8	0,1
76	557 535	85,8	0,1	1,9	5,9	6,3	0,0
993	**2 438 685**	**73,14**	**0,73**	**1,76**	**4,92**	**19,41**	**0,04**
945	764 054	56,14	0,37	4,11	2,38	36,88	0,12
39	185 916	44,3	0,6	1,4	4,5	49,2	0,0
9	1 488 715	85,5	0,9	0,6	6,3	6,7	0,0

[1]) Pr. Warsz. Kom. Stat., XXXIX str. 69, 71. [2]) W tej liczbie: 64 staroobrzędowców. [3]) W tej liczbie: 6 staroobrzęd. [4]) W tej liczbie: 13 staroobrz. i 71 ormian.-gregor. [5]) W tej liczbie: 1 orm.-gregor. [6]) W tej liczbie: 6,275 staroobrz. i 2 orm.-gregor. [7]) W tej liczbie: 286+6=292 staroobrz. i 307+1=308 orm.gregor. [8]) W tej liczbie: 286 staroobrz. i 307 orm.-gregor.

VII. Stosunek procentowy ludności niestałej i cudzoziemców

w latach: 1909, 1905 i 1889 w stosunku do ogólnej liczby ludności [1]).

Population instable et les étrangers en %.

Gubernje	Procent ludności niestałej			Procent cudzoziemców		
	1909	1905	1889	1909	1905	1889
Królestwo Polskie . . .	**18,6**	**17,6**	**7,3**	**0,7**	**0,7**	**1,0**
Kaliska	10,2	8,5	3,3	0,8	0,7	0,9
Kielecka	9,1	8,6	3,4	0,3	0,4	0,5
Lubelska	10,1	9,1	4,8	1,0	1,2	1,5
Łomżyńska	7,7	7,2	2,7	0,1	0,1	0,2
Piotrkowska	32,8	32,7	12,2	1,4	1,4	2,5
Płocka	12,2	11,7	6,2	0,3	0,3	0,5
Radomska	11,7	10,5	2,8	0,2	0,3	0,3
Siedlecka	8,0	8,0	2,1	0,2	0,3	0,5
Suwalska	6,6	5,9	2,0	0,2	0,3	0,3
Warszawska	35,5	33,4	18,9	1,0	0,9	1,4

[1]) Praca Warsz. Kom. St. Zesz. XXXIX, t. I, Zesz. XXIII i Zesz. III.

VIII. Ludność podług wieku w % według spisu z roku 1897.[1])

Population par groupes d'âge en %.

Wiek	Król. Polskie	Gub. Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
0 — 9 l.	28,2	29,5	30,0	28,2	27,4	29,1	28,4	29,7	27,7	26,0	26,3
10 — 19 l.	21,0	21,8	21,3	21,2	20,3	21,1	12,5	21,1	20,3	21,8	20,3
20 — 29 l.	17,4	15,0	15,1	18,1	18,5	17,9	15,7	16,2	17,3	15,9	19,6
30 — 39 l.	12,9	12,5	12,9	12,9	12,6	13,3	12,3	13,0	13,3	12,0	13,3
40 — 49 l.	7,8	7,5	8,1	7,5	8,1	7,7	8,0	7,6	8,0	8,5	7,9
50 — 59 l.	6,5	6,8	6,7	6,6	6,4	5,8	6,8	6,5	6,9	7,2	6,4
60 — 69 l.	3,9	4,1	3,8	3,7	4,1	3,3	4,2	3,8	4,3	5,3	3,8
Wyżej 70 l.	2,3	2,8	2,1	1,8	2,6	1,8	3,1	2,1	2,2	3,3	2,4

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji, r. 1912, str. 78—80.

IX. Narodowości podług spisu jednodniowego 1897 r.[1])

Nationalités.

Język ludności	Królestwo Polskie	Gub. Kaliska	G. Kielecka	G. Lubelska	G. Łomżyńska	G. Piotrkowska	G. Płocka	G. Radomska	G. Siedlecka	G. Suwalska	G. Warszawska
1. Polski . . .	6 745 945	704 939	666 353[2])	728 574	446 577	1 011 273	446 733	680 612	509 847	133 137	1 417 900
2. Litewski i łotyski . . .	305 475	39[2])	52	87	158[4])	139[5])	214[6])	49	33[7])	304 411[8])	293
3. Rosyjski . . .	100 001	2 840	2 937	21 276	4 689	9 442	2 832	3 072	9 005	11 689	32 219
4. Małoruski . .	299 836	86	168	191 173	157	285	112	200	106 293	154	1 209
5. Białoruski . .	26 602	32	25	349	107	71	93	47	205	25 334	339
6. Niemiecki . .	404 477	61 264	2 327	25 807	4 371	148 528	35 723	8 720	61 511	30 131	76 095
7. Żydowski . .	1 254 636	64 094	82 753	152 866	89 222	212 728	50 591	111 484	119 242	58 269	313 387
8. Inne	12 067	164	232	1 193	292	5 999	220	215	324	310	3 118
9. Razem ludności bez wojska	9 149 029	833 458	754 847	1 121 325	545 572	1 388 465	536 518	804 399	756 460	563 435	1 844 560
10. Wojsko (wraz z rodzinami) .	253 229[9])	7 139	7 148	39 337	34 020	15 436	17 115	10 548	15 686	19 478	87 307
11. Cała ludność razem z wojskiem	9 402 253	840 597	761 995	1 160 662	579 592	1 403 901	553 633	814 947	772 146	582 913	1 931 867

[1]) Pierwszy spis ludności Państwa Rosyjskiego 1897 r. Wyd. Centr. Kom. Stat. 10 gub. Król. Pols. Tab. XXII. [2]) W wydaniu powyżej cytowanem Centr. Kom. Stat. jest omyłka prawdopodob. w rubryce Polacy: samodzielnych mężczyzn 36,537, kobiet 40,347 wobec czego w sumie wypada Polaków 566,353 i ogółu ludności 661,955. Poprawione według innego wydawnictwa Centr. Kom. Stat. mianowicie: „Ogólnego Zbioru Rezultatów Spisu jednodniowego 1897" str. 55., który jednak podaje tylko cyfry ogólne. Zapewne powinno być: samodzielnych mężczyzn 136,537, omyłka przeto wynosiła 100.000. [3]) W tem Litwinów 128. [4]) W tem Litwinów 103. [5]) W tem Litwinów 174. [6]) W tem Litwinów 297.627. [7]) W tem Litwinów 297.627. [8]) Z dodania ilości wojska w 10 gub. wypada: 253,214.

X. Ludność podług wyznań i narodowości (wraz z wojskiem) [1]

Population d'après les cultes et les nationalités (avec l'armée).

Języki ludności	Katolicy	Prawosławni	Starozbrzędowcy, oporni	Luteranie	Kalwini	Baptyści	Menonici	Anglikanie	Ormianie obrządku gregor.	Ormianie katolicy	Inne chrześciańskie	Izraelici	Karaimi	Mahometanie	Buddyści	Inne wyzn. niechrześc.	Razem Liczba ogólna	Razem %
Polski . . .	6 641 560	34 119	24	31 387	1 157	127	34	26	23	382	77	46 380	36	144	2	25	6 755 503	71,85
Litewski i Łotewski . . .	302 142	305	4	7 993	8	7	—	—	—	9	1	153	1	6	—	2	310 631	3,30
Rosyjski . . .	2 466	247 718	9211	1 132	37	6	—	10	22	3	2	6 357	7	187	2	—	267 161	2,84
Małoruski . . .	35 192	299 483	95	481	—	1	1	—	—	3	3	75	—	2	—	—	335 336	3,56
Białoruski . .	14 842	14 404	63	15	2	—	1	—	—	6	1	7	—	6	—	—	29 347	0,31
Inne słowiańskie. . .	2 485	896	—	1 067	2 674	222	4	—	7	—	—	6	—	3	—	—	7 365	0,08
Niemiecki . .	28 930	734	4	367 922	1 497	3 616	716	11	1	2	713	3 126	1	—	1	—	407 274	4,33
Inne germańskie . . .	76	16	—	221	42	—	—	126	1	—	—	18	—	6	—	—	506	0,01
Romańskie . .	1 695	5 167	1	122	63	—	1	1	—	—	—	22	—	—	—	—	7 072	0,08
Inne aryjskie .	990	239	—	9	—	—	—	—	160	3	—	4	—	6	—	—	1 412	0,02
Żydowski . . .	1 253	342	15	422	16	11	1	6	2	4	21	1 264 907	143	50	—	1	1 267 194	13,48
Kaukaskie. . .	12	43	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	4	—	1	65	0,00
Fińskie	183	2 955	5	3 964	4	2	—	—	—	—	1	5	—	9	4	27	7 159	0,08
Turecko-tatarskie	11	1 110	—	4	—	—	—	—	—	—	—	2	35	4 448	—	23	5 633	0,06
Mongoło burjackie północne	—	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	108	23	167	0,00
Język niewiadomy. . . .	112	55	1	29	1	1	—	14	—	5	167	38	1	1	—	3	428	0,00
Razem	7 031 949	607 591	9 423	414 769	5 502	3 993	758	194	221	417	986	1 321 100	225	4 903	117	105	9 402 253	100,00
%	74,79	6,46	0,10	4,41	0,06	0,06	0,01	—	—	—	0,01	14,05	0,05	—	—	—	—	—

[1]) Ogólny zbiór rezultatów spisu jednodniowego 1897 r. II. Tabl. XIVa.

IX-a. Narodowości w stosunku procentowym.

Nationalités en %.

Podług spisu jednodniowego 1897 r. Liczby procentowe bez wojska.

Języki	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
1. Polski	73,84	84,58	88,28	64,97	81,85	72,83	83,26	84,62	67,39	23,63	76,88
2. Litewski . . .	3,34	0,00	0,00	0,00	0,02	0,01	0,03	0,00	0,00	54,00	0,02
3. Rosyjski . . .	1,09	0,34	0,39	1,90	0,86	0,69	0,53	0,38	1,20	2,08	1,74
4. Małoruski . . .	3,28	0,01	0,02	17,06	0,03	0,02	0,02	0,03	14,05	0,03	0,06
5. Białoruski . .	0,29	0,00	0,00	0,03	0,02	0,00	0,02	0,00	0,03	4,50	0,02
6. Niemiecki . .	4,42	7,36	0,31	2,30	0,80	10,70	6,66	1,08	1,53	5,35	4,12
7. Żydowski . . .	13,71	7,69	10,95	13,62	16,36	15,32	9,43	13,86	15,76	10,34	16,99
8. Inne	0,14	0,02	0,05	0,12	0,06	0,43	0,05	0,03	0,04	0,07	0,17

X-a. Polacy w państwie Rosyjskiem [1]).

Polonais en Russie.

Części państwa i gubernje	Polacy	% w stosunku do ludności ogólnej	Ludność wyznania rzymsko-katolickiego	% w stosunku do ludności ogólnej
1. Królestwo Polskie	6 755 503	71,8	7 031 499	74,8
2. Gubernje zachodnie	985 962	4,5	3 409 160	17,3
W tej liczbie:				
Kowieńska	139 618	9,0	1 180 303	76,0
Wileńska	130 054	8,2	935 849	58,7
Wołyńska	184 161	6,2	298 110	9,9
Witebska	50 377	3,4	357 309	23,8
Mińska	64 617	3,0	217 959	10,9
Podolska	69 156	2,2	262 738	8,6
Kijowska	68 791	1,9	106 733	3,0
Mohylowska	17 526	1,0	50 159	2,9
Grodzieńska	261 662	10,0	386 519	23,9
W tej liczbie w powiatach g. Grodzieńskiej, których części zachodnie należą do polskiego obszaru etnograficznego:				
Białostockim	70 149	33,9	97 448	47,2
Bielskim	57 331	34,9	59 970	36,5
3. Inne gubernje Rosji Europejskiej	233 972	0,3	932 770	1,3
W tej liczbie:				
Petersburg	36 729	2,9	53 588	4,3
Moskwa	9 236	0,9	15 113	1,2
Odessa	17 395	4,3	24 919	6,2
4. Kaukaz	25 117	0,3	45 378	0,5
5. Syberja	29 177	0,5	35 152	0,6
6. Azja środkowa	11 576	0,1	13 585	0,2
Razem	**8 041 307** [2])	**6,3**	**11 467 994**	**9,1**
Nadto:				
W Finlandji	1 268	9,6	1 768	13,3
Na statkach zagranicą	203	1,5	330	2,5
W rosyjskich kol. w Bucharze	1 083	10,5	1 115	10,8
Wśród ros. poddan. w Chiwie	2	0,0	3	0,0
Summa ogólna	**8 043 863**	**6,3**	**11 471 210**	—

[1]) Ogólny zbiór rezultatów spisu jednodniowego 1897 r. II str. 2—113. (Obliczenie narodowości na podstawie języka ojczystego). [2]) W liczbie Polaków: wyznania katolickiego—7.792.494, mojżeszowego—47.060, prawosławnego—49.994, staroobrzędowców—143, ormian greg.—64, ormian.-katol.—690, ewang.-augsb.—37.616, ewang.-reform.—16.90, baptystów—962, menonitów—38, anglik.—34 i innych wyznań chrześć.—84, karaimów—46, mahometan.—363; innych niechrześc.—29. Razem—7.931.307.

X-b. Litwini w państwie rosyjskiem. [1])

Lithuaniens en Russie.

Gubernje i powiaty	Litwini	Żmudzini	Razem	Procent w stosunku do ludności ogólnej
1. W granicach etnograficznych i miejscowościach sąsiednich:				
Gub. Kowieńska	574 853	444 921	1 019 774	66,0
Suwalska	304 548	54	304 602	52,3
Wileńska	279 720	157	279 877	17,6
Kurlandzka	16 531	1 517	18 048	2,7
Grodzieńska	3 366	204	3 570	0,2
Razem	1 179 018	446 853	1 625 871	—
2. W innych gubern. Rosji Europejskiej	22 678 [2])	837	23 515	0,02
3. W innych gubern. Królestwa Polskiego	774	191	965 [3])	0,01
4. Na Kaukazie	5 121	55	5 176	0,06
5. Na Syberji	1 877	75	1 952	0,04
6. W Azyi Środkowej	1 042	11	1 053	0,01
Razem	1 210 510	448 022	1 658 532	1,3
7. W Finlandji	339	—	339	2,6
8. Na statkach zagranicą	51	1	52	0,4
9. W Bucharze	3	—	3	0,0
Razem w całem państwie Rosyjskiem	1 210 903	448 023	1 658 926	1,3

[1]) Ogólny zbiór Rezultatów Spisu Jednodniowego, dokonanego w dniu 28 Stycznia 1897 r. Tabl. XIII i XIII.a. [2]) W tej liczbie w Petersburgu 3,763 Litwinów. [3]) W tej liczbie w Warszawie 116 Litwinów i 26 Żmudzinów.

X-c. Ludność żydowska w państwie Rosyjskiem. [1])

Population juive en Russie.

Gubernje, kraje i miasta	Ludność języka żydowskiego	Ludność wyznania mojżeszowego	Procent w stosunku do ludności ogólnej
1. Królestwo Polskie	1 267 194	1 321 100	14,0
2. Rosja Europejska	3 714 995	3 789 448	4,0
3. Kaukaz	40 498	56 783	0,6
4. Syberja	32 597	34 792	0,6
5. Azja Środkowa	7 872	13 682	0,2
Gub. Wileńska	202 374	204 686	12,9
Kowieńska	212 028	212 666	14,0
Grodzieńska	278 542	280 489	17,5
Mińska	343 466	345 015	16,1
Mohylowska	203 507	203 946	12,1
Witebska	174 240	175 629	11,8
Wołyńska	394 774	395 782	13,2
Kijowska	430 489	433 728	12,2
Podolska	369 306	370 612	12,3
Chersońska	322 537	339 910	12,4
Besarabska	228 168	228 528	11,8
Ekaterynosławska	99 152	101 088	4,8
Taurydzka	55 378	60 752	4,2
Połtawska	110 352	110 944	4,0
Charkowska	12 650	13 664	0,6
Czernihowska	113 787	114 452	4,9
Kurlandzka	37 689	51 070	7,6
Liflandzka	23 728	29 683	2,3
Miasto Petersburg	12 037	16 044	1,3
Moskwa	5 070	7 979	0,8
Odessa	124 511	138 935	34,4
Razem	5 063 156	5 215 805	4,1
W Finlandji	559	579	4,3
Na statkach	1	1	0,0
W Bucharze	604	717	7,0
W Chiwie	6	7	0,2
Ogółem	5 064 326 [2])	5 217 109 [3])	4,1

[1]) L. c. [2]) W tej liczbie według wyznań: mojżeszow.—5,054.300, prawosławnego—4,841, katolików—2.129 ew.-augsburg.—861, karaim.—383, mahomet.—304, staroobrzęd.—165, ewang.-reform.—30, anglikan.—23 obserw. obrzęd. katolick. — 18: baptystów 12. maronitów — 9, orm. obrzęd. greg.—8, innych wyzuań — 73. Razem 5 063,156. [3]) W tej liczbie wskazało: język żydowski—5 054.300, rosyjski—67.063, polski—47.060, niemiecki—22,782, litewski i łotewski—1,103, kartwelski—6.047, turecko-tatarski—4,718, inne—12732. Razem—5.215.805.

XI. Podział ludności według zajęć i głównych narodowości w %.

Division de la population d'après les occupations et les nationalités en %.

Zajęcia i zawody	Polacy	Litwini i Łotysze	Rosjanie, rusini, białorus.	Niemcy	Żydzi
1. Administracja, sąd i policja	57,1	1,5	36,9	2,7	1,0
2. Urzędnicy w inst. miejskich i gmin.	80,3	1,9	10,5	2,2	5,1
3. Prawnicy: adwokaci, rejenci, pracownicy, służba	86,4	0,4	3,6	0,6	9,0
4. Wojsko	4,1	2,2	87,2	1,2	5,3
5. Duchowieństwo wszystkich wyznań, służba kościelna i cmentarna	4,07	1,7	10,1	3,4	44,1
6. Nauczyciele, urzędnicy i służba szkolna	28,4	0,93	12,2	5,6	52,9
7. Uczeni, literaci, artyści	67,6	0,00	6,9	5,9	19,6
8. Lekarze, weterynarze, dentyści, służba szpitalna, oraz instytucje dobrocz., urzędnicy i służba	6,27	0,6	10,1	2,5	24,1
9. Urzędnicy w zakładach przemysł. i handl., służba, wyrobnicy bez spec.	80,7	1,9	2,9	3,6	10,7
10. Kapitaliści, rentjerzy, emeryci	61,1	1,2	3,5	6,2	28,0
11. Utrzymywani w przytułkach, szpitalach, żyjący z zapomóg	73,0	2,6	8,9	4,4	11,1
12. Więźniowie i zesłańcy	72,8	3,4	6,9	2,1	14,8
13. Rolnictwo, ogrodown., pszczeln., hodowl. bydła i koni, leśnict. i wyroby z drzewa, rybołówstwo i myśliwst.	84,8	5,0	5,8	3,8	0,6
14. Górnictwo	97,0	0,1	0,3	1,3	1,3
15. Hutnictwo	94,9	0,0	0,1	4,1	0,9
16. Wyroby z produktów zwierzęcych	48,9	0,5	1,4	7,0	17,1
17. Wyroby z drzewa	73,2	1,3	1,4	3,6	45,6
18. Przemysł włókienniczy	54,7	0,4	0,9	27,0	17,0
19. Wyroby z metali	77,7	0,6	1,3	6,0	14,4
20. Wyroby ceramiczne	84,8	0,2	1,3	7,3	6,4
21. Przemysł chemiczny	69,9	0,8	1,4	7,7	21,1
22. Gorzelnictwo, piwowarst. i miodos.	74,4	1,4	1,9	4,8	17,5
23. Wyrób wód mineral. octu, drożdży	38,7	0,0	1,3	2,0	58,0
24. Wyrób produktów spożywczych	56,7	0,1	1,1	5,7	36,4
25. Tytuń i wyroby z tytuniu	25,1	0,0	0,5	1,7	73,3
26. Drukarnie, introligat. wyr. z papieru	44,3	0,2	1,7	2,6	51,2
27. Wyrób narzędzi chirurgicznych, optycznych, fizycz. i t. p.	34,9	0,3	2,1	5,0	57,7
28. Jubilerstwo, pozłotnictwo, zdobnic.	52,6	0,1	2,1	2,6	42,6
29. Wyrób odzieży i obuwia	40,5	0,8	1,0	2,1	55,6
30. Przemysł budowlany	71,5	0,7	2,6	6,6	18,6
31. Inne rodzaje przemysłu	82,1	0,2	1,0	11,2	5,5
32. Komunikacje wodne	62'3	0,8	8,2	11,6	17,1
33. Koleje żelazne	86,1	1,6	8,8	1,7	1,8
34. Przemysł przewozowy oraz drogi, mosty i tramwaje	45,2	0,7	1,0	1,7	51,4
35. Poczta, telegraf, telefony	67,5	0,8	24,4	2,9	4,4
36. Instyt. kredytowe i ubezpieczeniowe	71,5	0,0	4,6	3,6	20,3
37. Pośrednictwo handlowe	17,8	0,1	2,7	1,8	77,6
38. Handel wogóle	14,0	0,1	1,2	1,6	83,1
39. Handel bydłem	25,5	0,1	0,2	0,3	83,9
40. Handel zbożem	5,1	0,2	0,2	0,3	94,1
41. Handel innemi prod. gosp. wiejs.	17,5	0,0	0,4	1,9	80,2
42. Handel materjałami budowlanymi	17,8	0,2	0,5	1,0	80,5
43. Handel przedmiot. użytku domow.	14,0	0,1	1,1	0,8	84,0
44. Handel maszynami i bronią	10,1	0,1	0,7	1,3	87,8
45. Handel ubraniem	10,4	0,1	1,6	0'3	86,6
46. Handel skórami i futrami	5,9	0,1	0,3	0,4	93,2
47. Handel przedm. zbytku, sztuki i t. p.	39,2	—	2,8	2,6	55,4
48. Handel innymi przedmiotami	26,3	1,2	1,2	1,7	69,6
49. Handel wędrowny	7,7	0,2	0,4	0,3	91,4
50. Restaur. hotele, pokoje um. kluby	52,9	0,3	2,8	5,4	38,6
51. Handel trunkami	38,7	0,3	1,2	7,4	52,4
52. Łaźnie, pralnie, fryzjerzy	65,3	1,1	2,2	4,5	26,9
53. Zajęcia nieokreślone, żebracy	55,8	7,8	4,3	2,3	29,8
54. Prostytucja: utrzym. domy publ. pr.	66,1	0,5	4,4	1,7	27,3
55. Zajęć niewiadomych	56,3	3,4	5,1	4,8	30,4

¹) Spis jednodniowy 1897 r.

XII. Ruch ludności

Mouvement de la population

w latach: 1889,[1]) 1904[2]) i 1908.[3])
dans les années:

Gubernje	Na 1000 ludności przypadało											
	Ślubów			Urodzeń			Zgonów			Przyrost natural.		
	1889	1904	1908	1889	1904	1908	1889	1904	1908	1889	1904	1908
Królestwo Polskie	9,1	6,3	7,0	42,7	38,6	36,7	26,7	23,4	20,5	15,9	15,2	16,2
w miastach	8,8	7,2	7,7	41,1	37,5	35,2	27,7	22,1	19,7	13,5	16,7	15,5
w gminach	9,1	6,1	6,8	43,0	38,9	37,1	26,5	23,7	20,8	16,5	15,2	16,3
Warszawa	9,6	8,0	8,7	49,9	37,1	31,1	29,4	20,9	19,6	20,5	16,1	11,5
Kaliska	9,1	6,5	7,0	41,9	40,5	38,6	24,2	22,4	21,4	17,7	18,1	17,2
Kielecka	9,4	5,9	7,3	43,3	36,5	33,7	24,1	22,6	18,0	19,2	13,9	15,7
Lubelska	9,2	6,6	6,6	43,8	39,3	35,4	29,1	24,3	21,3	14,7	15,4	14,1
Łomżyńska	9,6	6,1	6,2	43,5	38,1	31,4	28,8	23,2	17,8	14,7	14,9	13,6
Piotrkowska	9,3	7,3	8,6	43,7	42,0	49,8	26,3	25,2	24,1	17,4	16,8	25,7
Płocka	8,6	5,6	5,7	41,7	32,5	30,8	25,0	21,2	19,8	16,7	11,3	11,0
Radomska	9,8	6,1	7,1	42,8	39,9	39,1	25,6	24,9	21,5	17,2	15,0	17,6
Siedlecka	8,5	6,4	7,1	38,4	42,0	39,2	26,1	24,1	22,4	12,3	17,9	16,8
Suwalska	7,0	4,1	4,7	36,0	33,5	28,5	27,4	26,2	21,0	8,6	7,3	7,5
Warszawska [4])	9,2	5,8	6,8	44,1	36,8	35,6	28,2	21,3	19,1	16,2	15,6	16,5

¹) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXIV—1906, str. 10—13 i III—1890, str. 3—81. ²) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXIV—1906, str. 2—47 - XXIII—1906, XI str. 2—5. ³) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXXIX—1910, I—2—64. t. II 46—48.
⁴) Bez m. Warszawy.

XII-a Ruch ludności według wyznań

Mouvement de la population d'après les cultes

w latach: 1904[1]) i 1908.[2])
dans les années:

	Lata	Śluby		Urodzenia				Zgony		Przyrost naturalny	
				Ogółem		w tej liczbie nieślubnych					
		Liczba ogólna	Na 1000 ludn.	Liczba ogólna	Na 1000 ludn.	Liczba ogólna	na 100 urodzeń	Liczba ogólna	Na 1000 ludn.	Liczba ogólna	Na 1000 ludn.
Ogółem	1904	71 666	6,3	436 510	38,6	15 586	3,6	264 202	23,4	172 308	15,2
	1908	83 838	7,0	437 915	36,7	10 674	2,4	245 229	20,5	192 684	16,2
Katolicy	1904	54 012	6,4	329 627	38,8	9 887	3,0	206 309	24,3	123 318	14,5
	1908	66 057	7,3	347 239	38,6	8 926	2,6	196 549	21,8	150 690	16,7
Marjawici	1908	306	4,2	1 862	25,5	22	1,2	1 029	14,1	833	11,4
Prawosławni	1904	3 668	6,3	23 183	39,6	3 767	16,2	13 361	22,8	9 822	16,8
	1908	3 358	7,1	16 022	34,1	331	2,1	9 441	20,1	6 581	14,0
Protestanci	1904	3 767	6,4	23 218	39,6	704	3,0	12 898	22,0	10 320	17,6
	1908	3 971	6,3	24 864	39,2	641	2,6	12 837	20,2	12 027	19,0
Izraelici	1904	10 619	6,5	60 482	39,6	1 228	2,0	31 634	19,3	28 848	17,6
	1908	10 146	5,8	47 928	27,4	754	1,6	25 373	14,5	22 555	12,9

¹) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXIV—1906, str. 47 i XXIII—1906, cz. XI. str. 4 i 5.
²) Pr. Warsz. Kom. Stat. XXXIX—1910. Cz. IV, str. 42 Cz. III. str. 64.

II. Wychodźtwo i emigracja.

I. **Wychodźtwo zarobkowe** z Królestwa Polskiego jako objaw masowy jest zjawiskiem zupełnie nowem i datuje zaledwie lat dwudziestu. W roku 1890 wyszło do Niemiec 17275 osób, do innych krajów wychodźtwa masowego wcale nie było. W roku 1900 do Niemiec wyszło już 119284 osób, a w roku 1908—235074. W roku 1904 liczono wychodźców do wszelkich krajów zagranicznych i do Rosyi—153407, w roku 1908—268446 (71% więcej), co stanowi 2,3% ludności kraju i 3,2% ludności wiejskiej.

Galicja oraz Poznańskie jednakowo są objęte silnym masowym objawem czasowego porzucania miejsc rodzinnych i rodzin samych przez ludność, szukającą chwilowego zarobku. Poza krajami polskimi oraz Słowakami na Węgrzech i południowemi Włochami nigdzie w Europie podobnego objawu masowego się nie spotyka.

Najwięcej ludności w Królestwie wychodzi na zarobki z gub. Kaliskiej: w roku 1908—108454 osób czyli 40,4% ogółu wychodźców. Nieznaczne wychodźtwo istnieje w gub. Suwalskiej, skąd wyszło 8151 osób, i w gub Siedleckiej—1385, jakkolwiek gub. Suwalska posiada największą emigracyę stałą. Szczególnie duże wychodźtwo należy odnotować w powiatach, leżących blisko granicy zachodniej, chociaż i w innych powiatach, np. w Biłgorajskim, Radomskim i Piotrkowskim, cyfra wychodźców jest równie znaczna.

Wśród wychodźców przeważają mężczyźni: w roku 1908 na 100 mężczyzn było 79,5 kobiet. Stosunek ten ulega jednak zmianie w zależności od kraju, do jakiego ludność się udaje. Najwięcej kobiet udaje się do Danji (99,4 na 100 mężczyzn), mniej do Niemiec (81,1), jeszcze mniej do Ameryki (45,0); najmniej do pozostałych państw Europy (11,9 na 100 mężczyzn).

II. **Kierunek wychodźtwa i rodzaje zajęć.** Pierwsze miejsce jako cel wychodźtwa zarobkowego zajmują Niemcy, dokąd w roku 1901 wyszło 139664 osób, w roku 1904—137701, w roku 1908—235074, czyli 87,4% ogólnej liczby wychodźców. Z poszczególnych gubernji Królestwa największą liczbę wychodźców do Niemiec dają: gub. Kaliska—45% wszystkich wychodźców do Niemiec i 97,4% wychodźców z gubernji, gub. Piotrkowska (15%) i Płocka (14%). Olbrzymia większość wychodźców

do Niemiec są to robotnicy rolni: w 1904 roku 96,2% ogółu wychodźców polskich pracowało na roli, a tylko 3,8% w fabrykach i przy robotach kolejowych. Następne miejsce po Niemczech jako kraj wychodźtwa Polskiego zajmują wewnętrzne gubernje Rosji, dokąd w roku 1908 wyszło 13551 osób, czyli 5,0% całkowitego wychodźtwa; robotnicy rolni stanowią wśród nich 66,1%. Wychodźców do Ameryki było w 1908 roku 12399 (4,6% ogólnej liczby), z czego najwięcej (27,6%) przypada na gub. Warszawską. Wśród wychodźców do Ameryki tylko 50,1% zajętych jest na roli; pozostali pracują w fabrykach, przy robotach kolejowych i innych. Wychodźtwo do Danji wyrosło z roku 1904 do 1908 z 824 osób do 4196 i wynosi 1,6% całkowitego wychodźtwa; około $^9/_{10}$ wychodźców do Danji zajętych jest na roli Wychodztwo do innych państw Europy Zachodniej stanowiło w roku 1908—1,2%.

III. **Oszczędności wychodźców.** Największe oszczędności czynili robotnicy polscy w roku 1904 w Ameryce, gdzie mężczyzna, pracujący w fabryce, oszczędzał przeciętnie 320 rb., a kobieta—240; mężczyzna, pracujący na roli 240, kobieta—100 rb. Mniejsze oszczędności czynili robotnicy w Danji: robotnik fabryczny 110 rb., robotnica 60 rb., robotnik na roli—80 rb., robotnica 60. W Niemczech robotnik fabryczny oszczędzał 110 rb., robotnica—70 rb., robotnik rolny—70 rb., robotnica—50 rb. Tej samej wysokości oszczędności czynili robotnicy fabryczni i rolni w Anglji.

IV. **Emigracja stała** stanowi w Królestwie objaw, poprzedzający w swem powstaniu emigracyę zarobkową, i nie przybrała rozmiarów tak wielkich jak druga; rozwój jej liczebny ulega znacznym wahaniom. Emigracja stała wynosiła w roku 1890—19323 osób i spadła do 5623 osób w roku 1894; w następnym roku należy odnotować wzrost emigracji do 7124, potem znów spadek do 5733 osób w roku 1897. Następne lata wykazują stały przyrost emigracji (oprócz lat 1902 i 1903); w roku 1908 emigracja wynosiła 35646 osób. Dane te, dostarczone przez źródła urzędowe, dotyczą tylko emigracyi paszportowej; istotne jednak rozmiary emigracji są większe. Załącznik do projektu prawa o wychodźcach z d. 20—XI st. st. 1913 roku notuje dla 1909 roku 37770 osób pochodzenia polskiego, które wyemigrowały tylko do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Statystyka Stanów Zjednoczonych wykazuje w latach 1900—1904 roczny przyjazd do Ameryki 29992 Polaków z Państwa Rosyjskiego. W latach 1905—1909 z Rosji przybywało do Ameryki Polaków 48433 rocznie, w roku 1910—63635, w okresie czasu od 30—VI 1911 roku do 1—VII 1912—51244, w tym samym okresie roku 1912—13—112345. Żydów przyjeżdżało do Ameryki z Rosyi w latach 1900—1904 rocznie 47550, którzy w części dość znacznej też z Królestwa pochodzili. W latach 1905—1909 emigrowało Żydów przeciętnie po 88735 rocznie, w roku 1910—59824, w okresie czasu od 30—VI 1911 roku do 1—VII 1912 roku—58389, w tym samym okresie 1912 — 13 roku—74033. Część emigrantów wraca zwykle z powrotem. W roku 1908 wróciło Polaków z Ameryki 18187, w roku 1909—8421, w 1910—6705, w 1911—12—37764, w 1912—13—24107.

Emigracja polska wogóle, z wszystkich ziem polskich, do Stanów Zjednoczonych przybrała ogromne rozmiary w roku 1912—13, w którym od 1 lipca 1912 roku do 30 czerwca 1913 roku wyemigrowało 174365 Polaków (powróciło 24107); w roku poprzednim wyemigrowało—85163 (powróciło 37764).

Galicja straciła w r. 1908 skutkiem emigracji 60382 osób. Do Ameryki północnej wyemigrowało z Austryi w roku 1911—12—30459 polaków, w roku 1912—13—54997. Wobec tego, że ludność polska w Galicji jest dwa razy mniejszą, niż w Królestwie, emigracja w niej ludności polskiej jest w ostatnich latach również silną, jak w Królestwie, była ona jednak poprzednio znacznie silniejszą.

Z Poznańskiego emigracja jest obecnie bardzo słabą. Dawniej emigracja z Poznańskiego była silniejszą, aniżeli w innych ziemiach polskich.

Wśród emigrantów w Królestwie przeważają mieszkańcy wsi, stanowiący w roku 1908—28206 (79,1%) osób., z miast—7440 (20,9%) osób. Pierwsze miejsce pod względem emigracyi z wsi zajmuje gub. Suwalska, z miast—gub. Łomżyńska. Wogóle zaś przypada 4 emigrantów na 1000 mieszkańców miast i 3 emigrantów na 1000 mieszkańców wsi.

Wśród emigrantów największą ilość stanowią robotnicy rolni—47% ogólnej liczby emigrantów, i włościanie rolni—28%; pozostałe 25% przypada na rzemieślników, drobnych kupców oraz na robotników fabrycznych. Z ogólnej liczby emigrantów 47% stanowią osoby samotne, bez żon i mężów; żonaci — 29%; żony i dzieci razem wynoszą 24% ogólnej liczby emigrantów.

Najwięcej emigruje z Królestwa ludności wyznania katolickiego—73% ogólnej liczby emigrantów; żydzi wśród emigrantów stanowią 18%, protestanci—8%. Wśród emigrantów z wsi katolicy stanowią 82%, natomiast wśród emigracji z miast przeważają żydzi—60%.

Z poszczególnych gubernji, największą ilość emigrantów katolików należy odnotować w tych gubernjach, w których istnieje stosunkowo duża emigracja wiejska: Płocka (90% emigrantów katolików), Suwalska (85%), Kaliska (74%), Warszawska (68%). W tych zaś gubernjach, w których należy odnotować stosunkowo dużą emigracyę z miast, żydzi emigranci stanowią odsetki większe, niż przeciętnie. W gub. Siedleckiej żydzi dają 50% ogólnej liczby emigrantów; w gub. Kieleckiej, Radomskiej i Łomżyńskiej—33%.

V. **Kierunek emigracji.** Z ogólnej liczby 35648 emigrantów w Królestwie w roku 1908 wyjechało do Ameryki Północnej 75,6%; do Ameryki Południowej—10,8%, czyli wogóle do Ameryki — 86,4%; do Europy Zachodniej — 14,6%. Emigracja polska do Ameryki Północnej w szybkiem tempie dąży do zajęcia pierwszego miejsca wśród innych narodów. Przed laty dziesięciu była ona do Stanów Zjednoczonych dwa razy mniejszą od włoskiej i ustępowała żydowskiej. W okresie czasu od 30—VI 1912 roku do 1—VII 1913 roku wyemigrowało Polaków (po odjęciu powracających)—150258, żydów—94633, a włochów—184095. Wśród włochów ogromny procent wraca do kraju; z Włoszech jednak wielka liczba osób emigruje do Ameryki Południowej oraz do Afryki, tak, że co do ogólnej liczby emigrantów, Włochy znacznie przewyższają inne kraje. Z poszczególnych gubernji Królestwa najwięcej osób emigruje do Ameryki Północnej z gub. Łomżyńskiej, Suwalskiej, Płockiej i Warszawskiej, do Ameryki Południowej—z gub. Kaliskiej, Warszawskiej, Siedleckiej i Łomżyńskiej; do Europy Zachodniej z gub. Lubelskiej, Piotrkowskiej, Łomżyńskiej, Kaliskiej, Suwalskiej i Płockiej. Z poszczególnych powiatów Królestwa największą emigrację do Ameryki Północnej należy odnotować w pow. Sejneńskim, Ostrołęckim, Suwalskim, Szczuczyńskim, Przasnyszskim, Kolnieńskim, Ostrowskim i Janowskim. Z pośród 4821 emigrantów z Królestwa w roku 1908 do Europy Zachodniej najwięcej przypada na Niemcy. Do Anglji kierują się przeważnie emigranci żydzi.

I. Wychodźtwo zarobkowe w roku 1908 [1]).

Emigration temporaire en 1908.

Gubernje	Ogółem	Mężczyzn		Kobiet		W tej liczbie											
						do Niemiec		do Danii		do innych państw Europy Zachod.		do wewnętrzn. prowinc. Rosji		Do Ameryki	
		Wogóle	%	Wogóle	%	Wogóle	%	Wogóle	%	Wogóle	%	Wogóle	%	Wogóle	%
Królestwo Polskie . . .	**268 446**	**149 526**	**55,7**	**118 920**	**44,3**	**235 074**	**87,6**	**4 196**	**1,6**	**3 226**	**1,2**	**13,551**	**5,0**	**12,399**	**4,6**
Kaliska	108 458	57 799	53,3	50 659	46,7	105 614	97,4	2 157	2,0	232	0,2	4	0,0	451	0,4
Kielecka	14 044	8 368	59,6	5 676	40,4	9 134	65,0	267	1,9	1 307	9,3	2 500	17,8	836	6,0
Lubelska	14 340	8 497	59,3	5 843	40,7	9 537	66,5	131	0,9	512	3,6	3 023	21,1	1 137	7,9
Łomżyńska	17 086	10 398	60,8	6 688	39,1	14 834	86,9	—	—	2	0,0	244	1,4	2 006	11,7
Piotrkowska	39 024	19 742	50,6	19 282	49,4	35 689	91,5	1 297	3,3	171	0,4	1 860	4,8	7	0,0
Płocka	34 249	19 023	55,5	15 226	44,5	32 551	95,0	30	0,1	15	0,0	8	0,0	1 645	4,9
Radomska	13 123	8 267	63,0	4 856	37,0	10 540	80,3	305	2,3	638	4,9	790	6,0	850	6,5
Siedlecka	13 85	1 205	87,0	180	13,0	666	48,1	5	0,4	37	2,6	408	29,5	269	19,4
Suwalska	8 151	4 974	61,0	3 177	39,0	3 140	38,5	—	—	294	3,6	2 937	36,0	1 780	21,9
Warszawska	18 586	11 253	60,5	7 333	39,5	13 369	71,9	4	0,0	18	0,1	1 777	9,6	3 418	18,4

[1]) Pr. Warsz. Kom. St., Tom XXXIX, cz. I, str. 12.

I-a. Wychodźtwo zarobkowe w roku 1904 [1]). Emigration temporaire en 1904.

Guberuje	Ogółem	Na roboty polne			Do fabryk			Do robót kolejowych i innych		
		Wogóle	%	Mężczyzn	Wogóle	%	Mężczyzn	Wogóle	%	Mężczyzn
Królestwo Polskie	**153 408**	**141 150**	**92,0**	**76 727**	**8 626**	**5,6**	**6 827**	**3 632**	**2,4**	**3 102**
Kaliska	72 477	68 898	95,1	36 437	2 036	2,8	1 594	1 543	2,1	1 207
Kielecka	129	50	38,8	40	78	60,5	75	1	0,7	1
Lubelska	612	304	49,7	220	266	43,5	244	42	6,8	39
Łomżyńska	17 737	15 162	85,5	8 741	2 045	11,5	1 678	530	3,0	520
Piotrkowska	16 859	15 885	94,2	7 130	692	4,1	473	282	1,7	235
Płocka	28 993	27 500	94,9	15 598	1 456	5,0	1 197	37	0,1	33
Radomska	301	218	72,4	97	61	20,3	51	22	7,3	21
Siedlecka	755	222	29,4	165	52	6,9	44	481	63,7	474
Suwalska	6 325	4 708	74,4	3 129	1 149	18,2	810	468	7,4	371
Warszawska	9 220	8 203	88,9	5 170	791	8,6	661	226	2,5	201

Guberuje	Do robót kolejowych i innych					
	Wogóle	%	Mężczyzn	Kobiet		
Królestwo Polskie	**530**					
Kaliska	336					
Kielecka	—					
Lubelska	3					
Łomżyńska	10					
Piotrkowska	47					
Płocka	4					
Radomska	1					
Siedlecka	7					
Suwalska	97					
Warszawska	25					

[1]) Prace Warsz. Kom. Stat. zesz. XXII. Wnioski og. roz. I str. 18

I-b. Wzrost wychodźtwa zarobkowego do Niemiec [1]) Accroissement de l'emigration temporaire en Allemagne.

Lata	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
1901[1])	139 664	70 743	14	209	17 597	11 988	27 788	15	28	2 820	8 490
1904[2])	137 701	71 239	18	156	14 218	16 204	26 114	225	3	1 551	7 973
1908[3])	235 074	105 614	9 134	9 537	14 834	35 689	32 551	10 540	666	3 140	13 369

[1]) Pr. W. K. St. XIX str. 2—66. XXII Tab. o wychodźtwie. Tabl. I str. 2 i dalsze. XXXIX. T. I str. 12—76.

I-c. Procentowy wykaz wychodźtwa w poszczególnych powiatach [1]). Emigration dans divers districts en %. (I/VII 1910—I/VII 1911).

Ameryka		Europa		Ogółem	
Powiat	% wychodź. w stosunku do ludności	Powiat	% wychodź. w stosunku do ludności	Powiat	% wychodź. w stosunku do ludności
Mława	3,98	Wieluń	24,66	Wieluń	24,68
Sierpec	3,9	Częstochowa	16,16	Mława	16,68
Kolno	3,05	Słupca	15,—	Słupca	16,6
Sandomierz	2,67	Kalisz	13,47	Częstochowa (?)	16,16
Przasnysz	1,9	Mława	12,7	Kalisz	15,58
Słupca	1,6	Koło	11,38	Koło (?)	11,8
Stopnica	1,56	Turek	10,96	Turek	11,11
Pułtusk	1,32	Radomsk	7,30	Sierpc	9,52
Rypin	1,28	Łask	6,87	Sandomierz	8,55
Ostrów	1,27	Sandomierz	5,88	Radomsk	7,30
Płock	1,22	Nieszawa	5,71	Łask	6,88
Płońsk	1,22	Sierpc	5,62	Przasnysz (?)	6,86
Lipno	0,96	Sieradz	5,59	Nieszawa (?)	6,36
Opatów	0,65	Kielce	5,16	Stopnica	5,88
Nieszawa	0,65	Przasnysz	4,91	Rypin (?)	5,65
Łomża	0,53	Piotrków	4,76	Sieradz	5,62
Łuków	0,39	Włoszczowa	4,45	Kielce (?)	5,16
Koło	0,32	Rypin	4,37	Kolno (?)	5,07
Lublin	0,31	Stopnica	4,32	Piotrków	4,76
Pińczów	0,24	Lipno	3,55	Lipno	4,51
Będzin	0,2	Będzin	3,07	Włoszczowa	4,45
Turek	0,15	Miechów	2,61	Będzin	3,28
Iłża	0,14	Pińczów	2,51	Płońsk	3,06
Kutno	0,12	Jędrzejów	2,28	Ostrów	2,97
Kalisz	0,11	Iłża	2,27	Pułtusk (?)	2,83
Łowicz	0,11	Kolno	2,03	Miechów	2,7
Miechów	0,09	Płońsk	1,84	Pińczów	2,66
Grójec	0,04	Opoczno	1,76	Płock	2,65
Kozienice	0,04	Opatów	1,63	Iłża	2,41
Jędrzejów	0,035	Płock	1,43	Jędrzejów	2,32
Mińsk	0,03	Rawa	1,14	Opatów	2,29
Sieradz	0,03	Końskie	1,—	Opoczno	1,77
Wieluń	0,02	Ostrów	0,7	Łomża (?)	1,18
Łęczyca	0,01	Łęczyca	0,6	Rawa (?)	1,14
Opoczno	0,01	Pułtusk	0,51	Końskie (?)	1,—
Radomsk	0,003	Radom	0,5	Łęczyca	0,61
Łask	0,002	Kutno	0,41	Kutno (?)	0,53
Brzeziny	0,001	Łomża	0,37	Radom	0,51
Częstochowa	0	Kozienice	0,32	Łuków (?)	0,46
Łódź	0	Olkusz	0,23	Lublin (?)	0,42
Piotrków	0	Lublin	0,12	Kozienice (?)	0,35
Rawa	0	Mińsk	0,09	Olkusz	0,23
Kielce	0	Łuków	0,07	Łowicz (?)	0,17
Olkusz	0	Łowicz	0,06	Mińsk (?)	0,12
Włoszczowa	0	Grójec	0,04	Grójec	0,08
Końskie	0	Brzeziny	0	Brzeziny	0
Radom	0	Łódź	0	Łódź (?)	0

[1]) „Wychodźca polski" zeszyt 1—2 1911 r. str. 17. Ankieta T-wa Opieki nad Wychodźcami. Cyfry obejmują wychodźtwo wraz z emigracją. O wysokości wychodźtwa z pozostałych 37 powiatów Królestwa T-wo danych nie posiada. Znaki zapytania przy niektórych powiatach oznaczają, że Two posiada małą liczbę odpowiedzi z danego powiatu, wobec czego przytoczone cyfry należy brać z zastrzeżeniem.

II. Przeciętna płaca dzienna wychodźcy (1901 i 1908 w kopiejkach).

Taux moyens des salaires des emigrants (á la journée) (en 1901 et 1908 en copees).

Gubernje i powiaty	Rok	Na wikcie pracoḍawcy				Na swoim wikcie				Wrócili do kraju nie znalaz. pracy na wychodźtwie
		Na wychodźtw.		W kraju		Na wychodźtw.		W kraju		
		M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	
Przeciętna dla Król. Pol.	**1908**	**99**	**68**	**48**	**31**	**166**	**119**	**72**	**46**	**7976**
Gub. Kaliska	**1908**	**93**	**61**	**54**	**33**	**143**	**89**	**78**	**49**	**1900**
	1901	**78**	**50**	**39**	**25**	**111**	**70**	**59**	**35**	
pow. Kaliski	1908	99	63	49	32	144	90	80	50	265
	1901	96	57	43	27	129	83	69	38	
Kolski	1908	84	55	54	34	129	76	72	46	236
	1901	87	53	39	25	128	73	63	36	
Koniński	1908	93	65	64	36	150	103	89	56	163
	1901	73	50	40	25	108	66	64	35	
Łęczycki	1908	100	63	69	37	182	120	94	52	73
	1901	75	47	33	25	100	62	47	35	
Sieradzki	1908	80	58	45	31	115	79	68	44	166
	1901	60	44	35	22	179	54	50	31	
Słupecki	1908	114	74	51	33	167	96	79	47	184
	1901	85	54	45	26	119	79	68	40	
Turecki	1908	80	54	49	31	121	79	68	46	103
	1901	84	50	35	24	110	76	53	32	
Wieluński	1908	98	60	53	32	137	81	77	46	710
	1901	68	44	41	25	112	70	62	38	
Gub. Kielecka	**1908**	**120**	**90**	**40**	**30**	—	**110**	**50**	40	**432**
	1901	**106**	**72**	**42**	**28**	**153**	**101**	**59**	39	
pow. Jędrzejowski	1908	82	56	48	33	92	63	64	37	96
Kielecki	1908	102	66	43	27	147	87	68	41	9
Pińczowski	1908	96	74	33	27	167	119	48	33	67
Stopnicki	1908	137	96	42	29	221	135	59	40	162
Włoszczowski	1908	114	68	44	26	139	103	58	39	55
Gub. Lubelska	**1908**	**96**	**64**	**42**	**31**	**194**	**114**	**64**	**43**	**620**
pow. Biłgorajski	1908	100	66	41	29	248	132	64	43	110
Janowski	1908	114	81	48	35	204	140	74	47	213
	1901	101	46	39	30	140	—	68	—	
Tomaszowski	1908	84	49	39	26	151	85	56	39	110
Zamojski	1908	86	62	42	33	172	101	62	45	82
Gub. Łomżyńska	**1908**	**95**	**60**	**51**	**34**	**161**	**98**	**76**	**48**	**1320**
	1901	**72**	**47**	**38**	**25**	**120**	**74**	**60**	**38**	
pow. Kolnieński	1908	96	59	49	32	161	100	74	47	160
	1901	73	46	34	25	120	70	56	36	
Ostrołęcki	1908	76	50	44	30	126	80	66	44	260
	1901	73	52	35	24	127	86	58	37	
Szczuczyński	1908	112	71	60	40	197	113	89	53	793
	1901	69	45	45	27	113	66	65	40	
Gub. Piotrkowska	**1908**	**93**	**63**	**50**	**31**	**134**	**90**	**74**	**45**	**981**
	1901	**73**	**53**	**41**	**26**	**96**	**67**	**55**	**37**	

[1]) Pr. W. K. S. XXXIX tom. I tabl. na str. 13 i nast. W źródle podane są liczby dla każdej gminy bez przeciętnych dla powiatów, które wyliczyliśmy. Daty podajemy tylko dla tych powiatów, w których liczba wychodźców przewyższa 100. Inne powiaty zostały pominięte. Przeciętne dla gubernji i dla kraju zostały obliczone z tych powiatów.

Gdernje i powiaty	Rok	Na wikcie pracodawcy				Na swoim wikcie				Wrócili do kraju nie znalaz. pracy na wychodźtwie
		Na wychodźtw.		W kraju		Na wychodźtw.		W kraju		
		M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	
pow. Będziński	1908	83	58	50	32	119	78	84	47	38
	1901	—	—	—	—	75	45	50	35	
Częstochowski	1908	82	57	56	34	110	75	81	49	188
	1901	66	47	41	25	86	60	53	33	
Łaski	1908	122	79	57	34	197	115	86	50	139
	1901	71	51	41	24	114	73	55	37	
Radomski	1908	96	62	50	31	138	92	67	41	494
	1901	74	53	42	28	110	78	67	40	
Piotrkowski	1908	89	61	49	30	122	90	71	43	85
	1901	83	62	40	27	114	81	52	38	
Rawski	1908	86	61	36	24	21	88	56	38	29
Gub. Płocka	**1908**	**111**	**73**	**58**	**35**	**182**	**117**	**82**	**52**	**786**
	1901	**72**	**48**	**41**	**27**	**103**	**69**	**57**	**38**	—
pow. Ciechanowski	1908	114	71	56	38	224	148	75	49	283
	1901	81	53	45	31	122	73	55	45	
Lipnowski	1908	101	67	53	31	178	110	83	48	63
	1901	75	46	40	28	94	61	51	36	
Mławski	1908	113	78	63	41	176	114	91	62	44
	1901	75	50	39	27	99	69	55	37	
Płocki	1908	130	92	57	32	201	130	78	43	18
	1901	70	50	37	25	102	70	54	36	
Przasnyski	1908	134	91	54	32	224	143	84	52	81
	1901	64	43	38	24	100	63	50	35	
Rypiński	1908	93	57	62	37	142	95	83	53	114
	1901	70	47	46	30	92	68	67	40	
Sierpcki	1908	95	59	60	38	128	81	84	55	183
	1901	72	51	43	26	113	77	65	37	
Gub. Radomska	**1908**	**98**	**67**	**42**	**28**	**61**	**107**	**59**	**40**	**768**
pow. Iłżecki	1908	97	67	46	25	173	113	65	36	84
Konecki	1908	110	73	50	35	159	97	74	47	162
	1901	80	45	25	20	120	70	50	35	—
Kozieniecki	1908	87	57	43	30	154	99	57	41	74
Opatowski	1908	121	85	39	26	67	123	54	38	94
Opoczyński	1908	90	60	40	29	132	86	58	41	94
	1901	—	—	—	—	100	—	30	—	—
Sandomierski	1908	82	58	36	26	181	124	49	36	237
Gub. Siedlecka	**1908**	**80**	—	**35**	**20**	**173**	**225**	**64**	**35**	**72**
pow. Konstantynowski	1908	80	—	30	15	112	—	50	30	—
Siedlecki	1908	—	—	40	25	235	225	79	40	1
										—
Gub. Suwalska	**1908**	**125**	**78**	**57**	**36**	**192**	**123**	**85**	**52**	337
pow. Władysławowski	1908	109	71	55	37	188	130	86	57	
	1901	70	43	53	40	110	65	78	60	—
Gub. Warszawska	**1908**	**112**	**77**	**52**	**34**	**172**	**119**	**76**	**51**	**644**
	1901	**72**	**49**	**40**	**26**	**97**	**74**	**56**	**46**	
pow. Gostyński	1908	91	63	54	32	191	118	74	51	31
	1901	64	45	34	22	108	75	45	30	
Nieszawski	1908	117	80	49	35	168	123	76	52	190
	1901	64	46	42	27	86	60	56	37	
Pułtuskki	1908	137	91	51	33	177	126	80	49	51
	1901	84	47	47	30	90	80	61	60	
Włocławski	1908	104	75	53	37	153	107	76	52	86
	1901	77	59	39	26	106	83	62	37	

IIa. Przeciętne oszczędności wychodźcy powracającego do kraju w 1904 r.[1]) (w rublach).

Epargnes des emigrants qui retournent a la patrie en 1904. (en rubles).

Gubernje	Kraj	U robót polnych		U robót fabrycznych		U robót kolejowych i innych	
		M.	K.	M.	K.	M.	K.
Przeciętnie dla Król. Pol.	Niemcy	70	50	110	70	80	50
	Ameryka	240	150	320	240	240	160
	Danja	80	60	110	60	150	—
	Anglja	75	55	100	60	90	55
Kaliska	Niemcy	80	50	110	70	100	60
	Ameryka	310	150	400	280	400	300
	Danja	80	50	80	60	—	—
	Francja	175	—	—	—	—	—
Kielecka	Niemcy	60	40	175	75	90	45
	Ameryka	280	250	360	300	185	150
Lubelska	Niemcy	50	40	70	50	—	—
	Ameryka	190	90	310	300	—	—
Łomżyńska	Niemcy	70	50	105	65	85	50
	Ameryka	280	160	380	290	340	200
Piotrkowska	Niemcy	70	90	100	85	100	75
	Ameryka	200	—	400	—	—	—
	Danja	75	60	145	—	150	—
Płocka	Niemcy	70	40	100	80	70	50
	Ameryka	230	150	290	170	260	150
Radomska	Niemcy	70	50	—	—	100	—
	Ameryka	—	—	300	—	—	—
Siedlecka	Niemcy	80	—	—	—	70	—
	Ameryka	200	—	230	—	200	—
Suwalska	Niemcy	55	35	140	80	80	25
	Ameryka	250	120	240	130	140	80
	Anglja	75	55	100	60	90	55
Warszawska	Niemcy	65	40	80	50	60	40
	Ameryka	215	110	300	200	180	100
	Danja	80	60	—	—	—	—
	Anglja	—	—	100	—	—	—

[1]) Pr. W. K. St. tom XXII. Wnioski ogólne rozdz. I, str. 28.

III. Emigracja czasowa

do gub. Rosji Europejskiej i Azjatyckiej.[1])

Emigration temporaire

en Russie d'Europe et d'Asie.

Gubernje	1903	1904	1908	Gubernje	1903	1904	1908
Królestwo Polskie	**4280**	**4327**	**8155**	Płocka	67	20	8
Kaliska	24	52	4	Radomska . . .	—	16	314
Kielecka	—	17	666	Siedlecka . . .	992	724	408
Lubelska	388	188	1651	Suwalska	2270	3028	2937
Łomżyńska . . .	89	5	129	Warszawska . . .	378	199	1777
Piotrkowska . .	72	78	261				

[1]) Pr. W. K. St. zesz. XXXIX t. Wnioski ogólne, str. 6.

IV. Emigracja stała w 1904 i 1908 roku.[1])

Emigration constante en 1904 et 1908.

Gubernje	1904 r.			1908 t.					
	Z miast	Ze wsi	Ogółem	Z miast	Na 1000 m. miast	Ze wsi	Na 1000 miesz. wsi	Ogółem	Na 1000 mieszk.
Królestwo Polskie . . .	**4 208**	**13 031**	**17 239**	**7 440**	**4,1**	**28 206**	**3,1**	**35 646**	**3,1**
Kaliska	152	801	953	449	2,7	2 852	2,8	3 301	2,7
Kielecka	36	83	119	194	2,7	709	0,8	903	1,0
Lubelska	274	410	684	575	15,3	2 843	2,7	3 418	2,3
Łomżyńska	502	2 416	2 918	3 538	47,6	4 194	7,5	7 732	12,3
Piotrkowska	112	348	460	174	0,3	843	0,7	1 017	0,6
Płocka	269	3 541	3 810	310	3,2	4 617	7,9	4 927	7,2
Radomska	230	147	377	339	2,9	1 406	1,5	1 745	1,7
Siedlecka	225	146	371	791	6,5	848	1,1	1 639	1,7
Suwalska	672	3 681	4 290	280	3,7	6 073	10,9	6 353	10,0
Warszawska	1 736	1 521	3 257	790	4,3	3 821	2,6	4 611	2,0

[1]) Pr. W. K. St. XXXIX. T. I. Rozdz. „Emigracja", str. 2, 3.

VI-a. Emigracja według zajęć w roku 1908.[1])
Emigration d'après les occupations en 1908.

Gubernje i powiaty	Ludność rolna			Ludność bezrolna								
				Służba folwarczna stała			Robotnicy fabryczni			Inne zajęcia		
	Pojedyńczy	Żonaci	Żony i dzieci	Pojedyńczy	Żonaci	Żony i dzieci	Pojedyńczy	Żonaci	Żony i dzieci	Pojedyńczy	Żonaci	Żony i dzieci
Królestwo Polskie	**3 601**	**3 898**	**3 275**	**9 445**	**5 032**	**4 505**	**754**	**515**	**586**	**4 480**	**2 213**	**2 475**
Kaliska	80	690	137	956	574	243	51	46	29	240	203	71
Pow. W eluński	—	—	—	5	—	—	—	—	—	2	3	4
Ka iski	4	—	—	18	29	34	—	—	—	18	16	22
Kolski	32	626	38	541	351	99	5	—	—	125	116	14
Koniński	7	21	9	241	132	46	29	37	7	50	40	20
Łęczycki	—	1	6	1	1	3	—	—	—	7	—	—
Słupecki	29	27	71	104	46	50	3	—	—	17	22	5
Sieradzki	—	—	—	9	—	—	4	3	5	9	1	2
Turecki	8	15	13	37	15	11	10	6	17	12	5	4
Kielecka	45	66	44	260	132	156	**32**	**30**	**33**	**163**	**106**	**172**
Pow. Jędrzejowski	—	—	—	2	—	—	—	—	—	22	5	7
Włoszczowski	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	15	3
Kielecki	3	8	28	25	26	45	4	5	17	40	28	64
Miechowski	1	2	4	27	13	16	10	3	3	2	6	5
Olkuski	—	1	1	4	11	10	2	2	3	7	12	28
Pińczowski	2	8	1	38	4	6	2	—	—	53	30	60
Stopnickki	39	47	10	163	78	79	14	20	10	38	10	5
Lubelska	**181**	**292**	**385**	**801**	**554**	**614**	**56**	**31**	**36**	**586**	**220**	**278**
Pow. Biłgorajski	14	27	39	76	45	20	—	—	—	13	13	8
Hrubieszowski	8	19	23	3	7	32	6	8	—	43	19	10
Zamojski	8	17	33	71	28	22	2	—	—	13	12	3
Krasnostawski	4	10	2	52	24	33	2	—	—	21	15	12

[1]) Pr. War. Kom. St. Zeszyt XXXIX tom I str. 14—67.

Lubartowski	—	14	43	2	1	2	—	—	—	5	1	—
Lubelski	4	14	8	66	21	7	11	6	19	17	7	10
Puławski	—	1	3	104	21	34	—	—	—	272	8	16
Tomaszowski	8	40	44	37	27	19	—	1	4	16	8	3
Chełmski	21	35	83	68	86	283	12	7	13	28	14	34
Janowski	114	115	107	322	294	162	23	9	—	158	123	182
Łomżyńska	**1238**	**709**	**396**	**2264**	**971**	**668**	**62**	**15**	**14**	**1652**	**398**	**483**
Pow. Kolneński	275	95	36	1040	380	163	50	3	8	71	61	7
Łomżyński	65	43	27	172	35	20	—	—	—	745	28	23
Mazowiecki	126	33	—	28	14	1	—	—	—	161	34	3
Makowski	7	8	5	12	5	—	—	—	—	4	5	—
Ostrowski	148	105	45	195	101	85	—	—	—	452	154	396
Ostrołęcki	323	215	104	506	320	237	10	12	6	54	29	10
Szczuczyński	294	210	179	311	116	162	2	—	—	165	87	44
Piotrkowska	**9**	**14**	**42**	**215**	**132**	**194**	**272**	**188**	**293**	**129**	**97**	**163**
Pow. Będziński	3	2	2	54	51	43	235	170	246	78	56	66
Brzeziński	—	4	15	50	23	38	5	5	7	10	1	4
Łaski	—	1	4	9	5	20	1	1	4	6	1	—
Łódzki	—	1	—	3	3	1	3	2	1	6	1	—
Nowo Radomski	4	5	13	72	14	18	15	4	19	9	21	34
Piotrkowski	—	1	—	25	36	74	11	1	3	16	12	37
Rawski	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3
Częstochowski	2	—	8	2	—	—	2	5	13	4	4	19
Płocka	**569**	**645**	**421**	**1198**	**835**	**799**	**33**	**11**	**17**	**166**	**130**	**158**
Pow. Lipnowski	24	23	29	61	43	47	—	—	—	2	2	5
Mławski	115	163	112	208	137	94	5	1	—	53	35	7
Płocki	14	23	12	81	37	13	2	—	—	6	5	6
Przasnyski	173	233	103	334	238	166	4	2	5	24	14	21
Rypiński	50	54	45	94	70	104	1	—	—	7	6	8
Sierpecki	193	118	100	281	225	159	20	8	12	32	16	9
Ciechanowski	—	31	20	139	85	216	1	—	—	42	52	102
Radomska	**215**	**172**	**318**	**269**	**191**	**158**	**162**	**98**	**71**	**190**	**151**	**210**
Pow. Iłżecki	5	2	4	13	2	2	8	—	—	9	7	9
Kozieniecki	—	5	27	7	2	6	—	2	2	3	—	—
Konecki	1	3	3	8	4	22	22	—	—	14	1	—
Opatowski	180	72	71	123	93	40	94	72	32	35	58	29
Opoczyński	2	61	191	8	20	60	1	—	—	11	11	42
Radomski	6	2	10	7	3	2	23	17	31	43	37	73
Sandomierski	21	27	12	103	67	26	14	7	6	75	37	57

Gubernje i powiaty	Ludność rolna		Ludność bezrolna							
			Służba folwarczna stała		Robotnicy fabryczni		Inne zajęcia			
	Pojedyńczy	Żonaci	Pojedyńczy	Żonaci	Pojedyńczy	Żonaci	Pojedyńczy	Żonaci	Żony i dzieci	
Siedlecka	**254**	**128**	**167**	**325**	**156**	**80**	**5**	**2**	**2**	**767**	**517**	**533**
Pow. Bialski	42	17	40	11	3	—	3	2	2	30	28	61
Węgrowski	104	10	33	59	6	6	1	—	—	16	17	19
Włodawski	31	35	50	164	107	53	—	—	—	27	20	20
Garwoliński	1	2	3	25	—	—	—	—	—	6	—	—
Konstantynowski	4	—	—	1	—	—	—	—	—	10	3	6
Łukowski	3	1	6	2	1	—	1	—	—	13	7	7
Radzyński	—	—	—	3	1	—	—	—	—	94	24	24
Sokołowski	64	57	13	56	36	16	—	—	—	169	135	37
Siedlecki	5	6	22	4	2	5	—	—	—	402	283	359
Suwalska	**689**	**874**	**1033**	**1850**	**765**	**972**	**16**	**5**	**12**	**184**	**129**	**147**
Pow. Augustowski	93	67	64	85	40	33	—	—	—	25	3	7
Władysławowski	2	1	—	100	27	68	—	—	—	6	5	13
Wołkowyski	43	116	300	176	129	282	11	—	—	46	19	38
Kalwaryjski	23	17	13	93	35	24	—	—	—	2	2	1
Narjampolski	46	40	38	311	111	135	5	5	12	39	49	43
Sejneński	100	233	282	788	235	352	—	—	—	55	45	45
Suwalski	382	400	336	297	188	78	—	—	—	11	6	—
Warszawska	**321**	**308**	**332**	**1307**	**722**	**621**	**65**	**89**	**79**	**403**	**262**	**260**
Pow. Błoński	—	—	—	—	1	5	27	30	35	49	27	61
Warszawski	6	9	29	29	13	11	3	2	2	6	1	15
Włocławski	24	54	2	176	137	40	—	1	—	37	15	9
Gostyński	70	66	145	136	125	226	12	23	11	35	17	17
Grójecki	—	2	—	2	1	1	1	2	—	18	2	3
Kutnowski	3	9	1	105	25	15	8	18	13	6	2	8
Łowicki	—	—	—	17	17	30	4	9	9	34	14	31
Nieszawski	77	67	71	235	165	153	1	2	5	99	142	76
Nowo-Miński	—	5	9	14	3	—	—	—	—	6	2	5
Płoński	31	17	13	255	92	66	8	2	4	65	20	6
Pułtuski	89	44	17	290	91	41	—	—	—	31	14	14
Radzymiński	5	4	11	9	4	5	1	—	—	—	—	—
Skierniewicki	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	—	—
Sochaczewski	16	31	34	39	48	28	—	—	—	5	6	15

[1]) Prace Warsz. Kom. St. Wyd. XXXIX, tom I, str. 44—67.

IV-b. Emigracja według wyznań w roku 1908[1]).
Emigration d'après les cultes en 1908.

Wyznania	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Katolicy	28 294	2 434	749	2 328	5 380	1 269	4 500	1 657	1 098	5 660	3 219
Prawosławni . . .	625	14	12	372	62	18	—	1	101	43	2
Protestanci . . .	3 469	746	10	636	34	244	135	63	414	367	820
Żydzi	8 313	126	468	698	3 418	217	329	484	1 323	532	718
Inne wyznania . .	112	—	—	—	10	—	18	—	—	74	10

[1]) Prace Warsz. Kom. Stat. Wyd. XXXIX, tom I, str. 14—67.

IV-c. Kierunek emigracji stałej w 1908 r.[1])
Direction de l'emigration constante en 1908.

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Do Ameryki Północnej	26 963	1 789	520	2 111	6 685	237	4 333	1 182	823	5 717	3 566
Do Ameryki Południowej	3 854	946	273	352	452	76	140	316	535	106	658
Do krajów Europejskich	4 821	566	110	955	595	704	454	239	281	530	387

[1]) Pr. W. K. St. zesz. XXXIX. T. I. Rozdz. o emigracji str. 6.

IV-d. Emigracja stała od 1890—1905 r.[1])
Emigration constante en 1890—1905.

Lata	Z gmin	Z miast	Razem	Lata	Z gmin	Z miast	Razem
1890	16 728	2 595	19 323	1898	6 119	1 647	7 766
1891	14 637	2 862	17 499	1899	6 968	1 702	8 670
1892	10 507	2 620	13 127	1900	7 733	2 105	9 838
1893	6 937	1 847	8 784	1901	9 347	2 092	11 439
1894	4 041	1 582	5 623	1902	7 061	2 060	9 121
1895	4 952	2 172	7 124	1903	10 896	—	10 896
1896	4 606	1 574	6 180	1904	13 031	4 208	17 239
1897	3 919	1 814	5 733	**Razem**	**127 482**	**30 880**	**158 362**

[1]) Pr. W. K. St. tom XXII. Wnioski ogólne, rozd. II str. 33.

III.

Własność rolna i produkcja rolna.

I. Ludność rolna i bezrolna. Wśród ogólnej liczby ludności gmin, t. j. ludności wsi i miasteczek, ludność, posiadająca ziemię na własność, stanowiła w 1901 roku 74,1% (5926578 osób). W ten sposób trzy czwarte ludności wiejskiej stanowią gospodarze posiadacze gruntów. Jeżeli od pozostałej części wyłączymy ludność, zajętą zawodowo w rzemiosłach, fabrykach, handlu i innych wyspecjalizowanych zawodach, posiadającą nieruchomości miejskie i kapitały, pozostanie liczna kategorja ludności, zwanej bezrolną, stanowiąca warstwę robotników rolnych, wyrobników wszelkiego rodzaju i służbę, ludność pochodzenia włościańskiego bez roli i fachu; ta kategorja osób stanowiła w 1901 roku 18,1% wśród ludności wsi i miasteczek. Ludność bezrolna we wsiach tylko w okresie czasu od 1891 do 1901 roku wyrosła od 13,2% do 17,2% ludności wiejskiej.

II. Płaca robotników rolnych. Większość ludności bezrolnej na wsi oraz znaczna liczba małorolnych szuka zajęcia przy robotach rolnych u właścicieli ziemi. Wynagrodzenie tych robotników do 1905 roku stale wzrastało. Pensja roczna robotnika rolnego na ordynarji w r. 1861 wynosiła 16.92 rb., w 1890 r.—20 rb., a w 1903 r.—22,89 kop., wzrosła więc od r. 1861 do 1903 o 35,3%. W tymże czasie ordynarja wydawana w zbożu wzrosła tylko o 6,7% wynosiła bowiem w 1861 r.—10,55 korcy i doszła w 1903 roku do 11,3 korcy na służącego.

Największe podniesienie pensji i ordynarji dla stałych robotników rocznych folwarcznych nastąpiło po 1905 roku. Danych statystycznych dla tych stosunków jednak niema. Istnieją one tylko dla płac dziennych, które wykazują bardzo wyraźne zwiększenie wynagrodzenia robotników rolnych w Królestwie po 1905 roku. W okresie czasu od roku 1905 do 1912 płace wszystkich kategoryi robotników rolnych wzrosły w stosunku około 40%, oprócz płacy dziennej furmanki jednokonnej, która zwiększyła się tylko o 20%. Największa płaca daje się zauważyć wogóle podczas żniw; najniższa—podczas robót wiosennych. Z poszczególnych gubernji Królestwa najwyższa płaca dzienna istnieje w gub. Kaliskiej, Piotrkowskiej i Warszawskiej.

Pomimo jednak, iż ceny pracy robotników rolnych przeciętnie wzrastają, są one wogóle niższe od płac, jakie otrzymują ciż sami robotnicy na wychodźtwie poza granicami kraju. Robotnik rolny na swojem utrzymaniu otrzymywał dziennie w r. 1912 60 — 90 kop., natomiast na wychodźctwie przeciętnie rb. 1.66 (w Niemczech 1.50. k.). Robotnica na swojem utrzymaniu w kraju 40—55 kop., a na wychodźctwie rb. 1.19 k., (w Niemczech 1.00 k.) Robotnik na utrzymaniu właściciela pobierał w kraju dziennie 45—65 kop., a zagranicą 99 k. (w Niemczech 1,00). Robotnica na utrzymaniu właściciela w kraju 30—45 kop., na wychodźctwie—68 kop. (w Niemczech 75 kop.).

III. Podział własności rolnej na mniejszą i większą. Oficjalne wydawnictwa statystyczne nie rozróżniają w Królestwie własności większej i mniejszej, lecz podają osobno oddzielne rodzaje własności według kategorji prawnych, ustanowionych przez reformy agrarne 1864 roku. W ten sposób zródła urzędowe rozróżniają grunty ukazowe, drobnoszlacheckie, mieszczańskie i dworskie.

Do własności mniejszej w Królestwie musimy zaliczyć własność włościańską zarówno na gruntach ukazowych jak i dokupionych, drobnoszlachecką i należącą do drobnych mieszczan. Do własności większej zaliczamy grunty dworskie, za wyjątkiem rozkupionych przez włościan, oraz grunty majorackie i poduchowne. Razem te kategorje własności, które zaliczamy do własności mniejszej, obejmowały w 1909 r. 12647426 morgów, czyli 62,4%, zaś własność większa 7624523 morgów, czyli 37,6% ogólnego obszaru gruntów obu rodzajów własności w Królestwie. Poza własnością większą i mniejszą pozostaje własność skarbu, składająca się głównie z lasów, miast, instytucji (szpitali).

Największy procent własności mniejszej (względnie do obu rodzajów) znajdujemy w gub. Łomżyńskiej—80%, a najmniejszy w gub. Warszawskiej—55%. Z powiatów poszczególnych największy procent w pow. Sejneńskim —85%, najmniejszy w Kutnowskim—33%.

W innych ziemiach polskich na gospodarstwa mniejsze, do 20 ha, przypada powierzchni gospodarstw prywatnych: w Galicji—53%, na Śląsku Cieszyńskim—40%, w ks. Poznańskiem—33%, w obwodzie Opolskim—50%, w Prusach Zachodnich—30%, w obwodzie Olsztyńskim—28%. Na gospodarstwa średnie, od 20 do 100 ha, przypada powierzchni w Galicji—6%, na Śląsku Cieszyńskim—15%, w ks. Poznańskiem—22%, w obwodzie Opolskim—15%, w Prusach Zachodnich—33%, w obwodzie Olsztyńskim 41%. Na gospodarstwa duże, powyżej 100 ha, przypada w Galicji 40%, na Śląsku Cieszyńskim—45%, w ks. Poznańskiem—46%, w obwodzie Opolskim—35%, w Prusach Zachodnich—37%, w obwodzie Olsztyńskim—32%. Niektóre z tych danych są jednak przestarzałe, i dziś procent własności mniejszej i średniej jest wszędzie większy, własności dużej natomiast—mniejszy.

W ten sposób z pośród wszystkich ziem polskich największy procent własności mniejszej należy odnotować w Królestwie, Galicyi i obwodzie Opolskim; własności większej—w Poznańskiem, na Śląsku Cieszyńskim i w Galicyi.

W Rosji Europejskiej procent mniejszej własności (68.9%) jest nieco większy aniżeli w Królestwie. Biorąc za podstawę dzielenia na dwa rodzaje własności 50 hektarów (87,5 morgów), znajdujemy nieco większy proecnt mniejszej własności niż w Królestwie we Francji 64,73% (1882 r.) i Niemczech 69% (1907 r.). W Danji posiadłości poniżaj 60 hektarów (105 morgów), stanowiły 66,78%. W powyższych krajach własność mniejsze i średnia zajmuje więcej stosunkowo przestrzeni niż w Królestwie własność mniejsza (nie licząc średniej która jest bardzo nikła w Królestwie). W niektórych krajach własność mniejsza i średnia (do 50 hekt.) zajmuje względnie mniejszą przestrzeń niż w Królestwie, mianowicie, w Austrji 52,3% (1897 r.), w Anglji 45,1%, w Irlandji 21,6%.

IV. Stan i obszar posiadania własności mniejszej. Z ogólnego obszaru własności mniejszej znajdowało się w 1904 roku w postaci wspólnej własności 1,132,707 m., z czego na włościan przypadało we wsiach ukazowych 838,272 m., we wsiach nowonabytych 31,444, na drobną szlachtę 127,022 m. i na miasteczka 135,969. m.. W postaci własności indywidualnej znajdowało się 11457738 morgów, z czego na włościan przypadało 9878443, na drobną szlachtę—1144756, na miasteczka—434540. Z pośród dwóch kategorji ziem włościańskich: ukazowych i nowonabytych,—ziemie nowonabyte wynosiły w 1904 roku 20% ziem ukazowych. Przeciętny obszar gospodarstwa mniejszego w Królest. stanowił w 1904 r. 10,7 m., przyczem przeciętny obszar

gospodarstwa włościańskiego na gruntach ukazowych wynosi 11,5 m., na gruntach dokupionych 9,9 m.;—gospodarstwa drobnomieszczańskiego—6,8 m. i drobnoszlacheckiego—23,9 morgów.

V. Gospodarstw karłowatych o rozległości do 3 morgów było w Królestwie w 1904 roku 205836, czyli 18,7% ogółu osad drobnej własności. Najwięcej tych gospodarstw widzimy w gub. Radomskiej, najmniej—w gub. Suwalskiej. Ilość ich z biegiem lat się zmniejsza i nie tylko proporcjonalnie, ale nawet absolutnie; dane co do tego istnieją tylko dla gospodarstw karłowych na gruntach ukazowych. Było tych gospodarstw w 1870 r. 129,197, a w 1904 r. liczono ich tylko 126,295, a więc o 2,2% mniej, przyczem w gub. Płockiej zmniejszyła się ilość gospodarstw włościańskich karłowych o 48,2%, Warszawskiej o 32,4%, Suwalskiej o 22.5%, Kaliskiej o 21,6% i Łomżyńskiej o 10,5%. Wzrosła zaś ta kategorja osad w gub. Lubelskiej o 62,9%, Radomskiej o 53,5%, Piotrkowskiej o 31,9%, Siedleckiej o 22.9% i Kieleckiej o 19,0%.

VI. Gospodarstwa drobne, mniejsze, większe i duże. Bardzo zbliżoną grupę do gospodarstw karłowych w Królestwie stanowią gospodarstwa o rozległości 3 do 6 morgów, których w 1904 r. było 201,622 czyli 18,4%. Są to *gospodarstwa drobne*, niesamoistne, wymagające jednak nakładu pracy fachowej rolniczej, bez której gospodarstwa karłowe się obywają. Razem gospodarstw karłowych i drobnych mieliśmy w Królestwie w 1904 r.—37,1% ogólnej liczby gospodarstw.

Typową dla Królestwa i najliczniejszą jest grupa *gospodarstw mniejszych* o rozległości 6—15 morgów. Było ich w 1904 r.—485,103 i stanowiły one 44,3% ogółu gospodarstw, ziemie zaś ich zajmowały 32,2% ogólnej przestrzeni drobnej własności.

Ilość gospodarstw od 3—15 m. wzrosła najsilniej ze wszystkich innych kategorji. Dane z 1870 r. wykazały gospodarstw włościańskich od 3—15 morgów—240,922 a w 1904 r.—506,592, co stanowi wzrost o 110,3%.

Gospodarstwa, posiadające od 15—30 morgów, stanowią częsty i silny typ gospodarstwa *większego* wśród własności mniejszej. Takich gospodarstw, zarówno, u włościan jak u drobnej szlachty i mieszczan, mieliśmy w 1904 r.—149,491 czyli 13,7%, a w ich ręku znajdowało się 2,317,233 m. ziemi, t. j. 28,5% ziemi drobnej własności.

Najwyższą kategorję własności mniejszej stanowią *duże gospodarstwa* włościańskie, małomiejskie i drobnoszlacheckie, rozległości powyżej 30 morgów do 90. Było ich w 1904 r.—52,457, t. j. 4,8% ogólnej liczby, i ziemia posiadana przez nich stanowiła 18,4%.

Liczba gospodarstw od 15 do 30 morgów to jest większych i dużych, zmniejsza się stale skutkiem działów rodzinnych: podczas, gdy w roku 1870 gospodarstw włościańskich powyżej 15 morgów było 222,698, w 1904 r. widzimy ich tylko 145,558.

Ogółem gruntu w gospodarstwach powyżej 15 morgów było w 1909 r. 46,9% ogólnej przestrzeni własności mniejszej, czyli mniej niż połowa.

VII. Własność średnia. Najwyższa kategorja własności mniejszej zlewa się z własnością średnią, gdyż wśród gruntów włościańskich i drobnoszlacheckich są gospodarstwa powyżej 90 morgów, które już do własności średniej zaliczyć musimy. Z drugiej strony, wśród własności „dworskiej" widzimy folwarki poniżej 300 m., które to własność średnią stanowią. Typ ten jednak w Królestwie jest bardzo mało znaczący.

Liczba gospodarstw włościańskich i drobnoszlacheckich obszaru powyżej 90 morgów nie jest nigdzie wykazana. Majątków, obciążonych pożyczką Tow. Kredytowego Ziemskiego w wysokości od 2050—10,000 rubli, było w 1913 roku 2734 większość z nich odpowiada przestrzeni 90—300 morgów.

VIII. Podział własności mniejszej podług stanu prawno-agrarnego wskazuje trzy główne rodzaje własności mniejszej: włościańską, drobnoszlachecką i małomiejską, t. j. własność mieszkańców miasteczek. Własność włościańską przytem należy rozróżniać na gruntach ukazowych i na gruntach nabytych od większej własności czyli na gruntach dworskich. Najwięcej ziemi posiadają *włościanie:* 10,743,503 morgów czyli 86,6% ogólnego obszaru własności mniejszej. Obszar gruntów włościańskich ukazowych, czyli wypływających z aktów reformy rolnej 1864 roku, ulegał stopniowemu zwiększaniu skutkiem zamiany serwitutów, przysługujących włościanom na gruntach dworskich, na nowe dodatkowe obszary gruntów. Grunty ukazowe włościańskie w 1870 roku stanowiły 8,068,926 morg., w 1904 roku 8,957,283 morg. t. j. zwiększyły się o 888,357 morg. czyli o 11%. Powiększenie gruntów włościańskich ukazowych łącznie z powiększeniem się gruntów włościańskich drogą kupna gruntów dworskich stanowi do 1909 r. 2,674,577 m. czyli 33,0%.

Własność *drobnoszlachecka* w Królestwie obejmuje 1,324,944 morgów ziemi, t. j. 10,5% obszaru własności mniejszej oraz 6,1% obszaru gruntów mniejszej i większej własności razem wziętych. Najwięcej tej kategorji własności było w gub. Łomżyńskiej (662,970 m.), w której grunty drobnej szlachty stanowiły 51,0% gruntów własności mniejszej oraz 28,1% gruntów mniejszej i większej własności razem wziętych;—w gub. Płockiej—255,036 morgów, t. j. 29,0% mniejszej własności, i gub. Siedleckiej—320,152 m., czyli 20,3% gruntów mniejszej własności. Te trzy gubernje obejmowały razem 91,9% wszystkich gruntów drobnoszlacheckich.

Własność drobnoszlachecka różni się od włościańskiej znacznie większą stosunkową ilością gospodarstw większych. Własność ta częściowo wkracza w kategorje własności średniej i szczególnie po komasacji wiele gospodarstw drobnoszlacheckich nabiera typu małych folwarczków. W 1904 roku było gospodarstw drobnoszlacheckich obszaru powyżej 50 morgów 4760, czyli 9% ogólnej liczby gospodarstw drobnoszlacheckich.

Najmniejszy udział we własności mniejszej posiada własność *drobnomieszczańska*, obejmująca 578,980 morgów ziemi, t. j. 4,6% gruntu mniejszej własności i 2,8% większej i mniejszej własności razem wziętych. Własność ta dość równomiernie po kraju się rozpościera.

Z pośród własności *drobnomieszczańskiej* pewną liczbę gruntów i gospodarstw stanowi typ gruntów i placów miejskich.

Ani w Galicji i Poznańskiem, ani w Niemczech i Austrji, nie istnieje rozróżnianie własności włościańskiej, drobnoszlacheckiej i drobnomieszczańskiej. Drobnej szlachty zresztą w tych dzielnicach prawie że nie było, a w każdym razie dla niej osobnej kategorji prawnej nie stworzono. Nie stworzono tam również osobnego typu gospodarstw małomiejskich.

IX. Parcelacja. Zwiększenie się obszaru własności mniejszej kosztem większej wyraziło się w zakresie jednych tylko gospodarstw włościańskich przyrostem od 1870 do 1909 roku 2,667,202 morgów czyli 33%. Inne dane wskazują, że z powodu zamiany serwitutów przypadło włościanom w postaci dodatku do ich gruntów ukazowych z ziemi dworskiej do 1904 r. 882,207 morgów. Silniej jeszcze działał w kierunku zwiększenia własności mniejszej kosztem większej proces parcelacji.

Parcelacja od 1864 do 1873 r. objęła 214,924 morgi, a od 1973 do 1904—1,576,949. W latach 1901 do 1909 własność większa zmniejszyła się na korzyść mniejszej o 726,570 morgów. Bank włościański udzielił pożyczek na kupno gruntów dworskich przez włościan od 1888 do 1910 roku 1,020,262 morgów obszaru. Drugie tyle nabyli włościanie bez pomocy Banku włościańskiego zarówno do 1888 jak i w latach następnych.

Działalność Banku włościańskiego wyraziła się w 1911 roku w udzieleniu pożyczek włościanom na kupno 38181,8 morgów ziemi, w roku 1912 na kupno 56017,1 morgów. W roku 1911 Bank sprzedał włościanom 7409 morgów ziemi, w roku 1912—8946,9 morgów. W d. 1 Stycznia 1913 roku Bank posiadał w zapasie 74369 morgów ziemi.

X. Serwituty. Liczba wsi, miasteczek i miast, posiadających serwituty w d. 1 Stycznia 1912 roku, wynosiła 4652, liczba gospodarstw—91,165; według tabel likwidacyjnych, odpowiednie liczby wynoszą: 15458 i 325798. Zamiana serwitutów więc nastąpiła w 10806 wsiach, miasteczkach i miastach i w 234,633 gospodarstwach, czyli jeszcze 28% gospodarstw według tabel likwidacyjnych posiadają serwituty. Wzamian za prawo serwitutowe nadano gospodarstwom uprawnionym 1076107 morgów ziemi.

Z poszczególnych gubernji Królestwa zamiana serwitutów postępuje najszybciej w gub. Warszawskiej: liczba gospodarstw, posiadających jeszcze prawa serwitutowe w roku 1912 w stosunku do tejże liczby według tabel likwidacyjnych, wynosiła tam zaledwie 16,5%. Mniej prędko postępuje ta zamiana w gub. Łomżyńskiej (47,8%), Lubelskiej (36,6%) i Suwalskiej (38,0%).

XI. Własność większa w Królestwie Polskiem składa się z majątków prywatnych, majorackich i poduchownych. Dane statystyczne nie rozróżniają własności większej jako takiej, i podają w rubryce własności dworskiej oprócz majątków większych, złożonych z jednego lub paru folwarków, także kolonje osobne, osady młynarzy i t. p. gospodarstwa średnie albo małe, które powstały przed 1864 r. na prawie własności indywidualnej i z tego względu do własności dworskiej zostały zaliczone. W sumie ogólnej osady te i kolonje stanowią część niewielką. Ogółem gruntów dworskich nierozparcelowanych, wliczając majoraty, było w 1909 r.—7,624,533 morgów czyli 37,6% gruntów mniejszej i większej własności razem wziętych.

Liczbę większych majątków w Królestwie trudno jest oznaczyć. Statystyka ubezpieczeniowa podaje w 1912 r. liczbę folwarków na 12106. Do tej liczby 12106 zaliczono wiele folwarków zupełnie drobnych; wiadomo również że wiele majątków składa się z paru i więcej folwarków. Liczba majątków większych jest przeto znacznie mniejszą od liczby folwarków. Osobna statystyka urzędowa podała w roku 1906 liczbę majątków prywatnych na 7,417 z przeciętnym obszarem 860 morgów, oraz 302 majoraty w 1908 r. z przeciętnym obszarem 2,196 morgów.

XII. Majoraty. Wśród ogólnej liczby większej własności *majoraty* i majątki poduchowne stanowią osobną grupę jako takie, które na mocy prawa znajdują się w rękach osób pochodzenia rosyjskiego.

Liczba majoratów w 1906 r. wynosiła 302, i przeciętnie na każdy z nich przypadało po 2196 morgów. Od 1901 do 1909 ubyło gruntów majorackich przez rozsprzedanie ich włościanom 14,788 m. W oku 1909 było gruntów majorackich 652,124 m. czyli 8,6% większej własności i 3% obszaru całego Królestwa.

Obok majoratów należy postawić jako grupę pokrewną majątki *poduchowne*, rozsprzedane przez rząd po roku 1864 osobom pochodzenia rosyjskiego na warunkach ulgowych. Było ich w 1909 roku 318, obszaru 71,411 m., średnio na jeden majątek przypadało 224 m.

XIII. Majątki właścicieli, stowarzyszonych w Towarzystwie Kredyt. Ziemskiem. W 1912 r. dóbr, obciążonych pożyczką Tow. Kred. Ziemsk., było 9578 z obszarem 4823145 morgów, w roku 1913—dóbr 9778 z obszarem 4733003 morgów. Wśród ogółu własności dworskiej, własność stowarzyszonych wynosiła w obydwu latach 68%. Szacunek dóbr, obciążonych pożyczką Towarzystwa, wynosił w 1912 roku 402160225 rubli, w 1913 roku—414.941.959 rubli. Obciążenie przeciętne morga ziemi z majątków obdłużonych w Towarzystwie wynosiło w 1912 roku 36 rubli, w 1913—38. Największe obdłużenie morga ziemi należy odnotować w gub. Lubelskiej—49 rubli, Warszawskiej 47; najmniejsze w gub. Siedleckiej—27 rubli, Radomskiej—28.

XIV. Własność skarbowa w Królestwie Polskiem wynosi 1.262.337 m. i składa się z 532 czynszów, wynoszących 10.230 morgów (użytków wodnych i kopalnianych) oraz z 1.003.954 m. użytków leśnych.

Własność skarbu zajmuje 5,8% obszaru kraju; największy jest jej obszar w gub. Suwalskiej (16.8%), najmniejszy w Siedleckiej i Kaliskiej—0,7%.

XV. Użytki rolne. Ogólna powierzchnia gruntów w Królestwie Polskiem wynosiła w 1909 roku 21.937.117 morgów, z czego na ziemię orną przypadało 12.358.431 morgów, t. j. 56,3%; na ziemię pod zabudowaniami, ogrodami i t. p.—851.255 morgów, czyli 3,9%; na łąki—1.758.255 morgów, czyli 8,0%; na pastwiska—1.481.721 morgów, t. j. 6,8%; na lasy—3.960.231 morgów, t. j. 18,1%; na nieużytki—917.367 morgów, czyli 4,2%; wreszcie na ziemię o użytku różnym—2,8%. Porównanie stosunku procentowego gruntów, poświęconych różnym działom kultury rolnej w Królestwie, wykazuje, że zwiększa się stosunek ziemi ornej i łąk, zmniejsza się natomiast powierzchnia lasów oraz pastwisk i nieużytków. W roku 1816—20 na ziemię orną, ogrody i place przypadało 33,7% ogólnej powierzchni gruntów, w roku 1859—48,6%, w roku 1909—60,2%. Przestrzeń lasów skurczyła się od roku 1816—20 do 1909 z 30,1% do 18,0%, przestrzeń pastwisk i nieużytków—z 30,2% do 13,8%. Przestrzeń łąk podniosła się w tym samym okresie czasu o $^1/_3$: z 6,0% do 8,0%.

Na 100 morgów gruntu większej i drobnej własności przypada na poszczególne użytki morgów:

	ziemi ornej,	ogrodów, placów,	łąk i pastwisk	lasów
własność większa	51,3		12,3	29,4
własność mniejsza	68,7		18,3	4,2

W Galicji na ziemię orną przypada 48,5%, na Śląsku Cieszyńskim—47,4%, w ks. Poznańskiem—62,4%, w Prusach Zachodnich—55,0%; na łąki i pastwieska w Galicji—20,9%, na Śląsku Cieszyńskim—16,2%, w ks. Poznańskiem—12,4%, w Prusach Zachodnich—16,9%; na lasy: w Galicji—25,7%, na Śląsku Cieszyńskim—31,1%, w ks. Poznańskiem—19,8%, w Prusach Zachodnich—21,7%.

XVI. Produkcja zbożowa ogólna. W roku 1913 powierzchnia pod zasiewami żyta ozimego wynosiła 3.849.699 morgów, jarego—24.991, pszenicy ozimej—930.772, jarej—17.492, jęczmienia—927.056, razem—5.750.010 morgów; pod owsem—2.089.475 morgów; przestrzeń pod kartoflami—1.923.822 morgów; rośliny techniczne, jak len i konopie, zajmowały powierzchnię 73.969 morgów. Na 100 morgów zasiewów wypadało w Królestwie w roku 1913 na żyto 37,4 morgów, owies—20,2, kartofle—18,6 pszenicę—9,1, jęczmień—8,9, groch—2,6, tatarkę—1,7, len—0,6, proso—0,6, soczewicę i bób—0,2, konopie—0,1. Powierzchnia pod żytem, owsem i kartoflami stanowi z górą 76,% ogóln. powierz. obsianej; pod pszenicą i jęczmieniem—18%, raz. przeszło 94%.

W okresie czasu 1901—1913 roku stosunek powierzchni pod poszczególnymi zasiewami uległ pewnym zmianom. Zmniejszyła się nieco uprawa żyta, owsa i pszenicy, wzmogła się natomiast uprawa kartofli (16,8 morgów na 100 morgów zasiewów w roku 1901—05 i 18,6 morgów w roku 1913). W okresie 1901—05 roku uprawa żyta, owsa i ziemniaków stanowiła tylko 74,2% powierzchni obsianej, a wraz z pszenicą i jęczmieniem 92,3%; w roku 1913 odpowiednie liczby dają 76% i 94%.

W poszczególnych gubernjach Królestwa stosunki powyższe nieraz znacznie odbiegają od przeciętnej dla całego kraju. Największą powierzchnię pod żytem (45,2%) należy odnotować w gub. Kaliskiej, pod owsem—w gub. Suwalskiej (25,7%), pod kar-

toflami—w gub. Piotrkowskiej (23,0%), pod pszenicą—w gub. Lubelskiej (15,0%). W innych ziemiach polskich przypada na żyto: w Galicji—19,5% powierzchni obsianej, na Śląsku Cieszyńskim—18,4%, w ks. Poznańskiem—50,6%, w Prusach Zachodnich—44,2%, w obwodzie Olsztyńskim—48,1%, w obwodzie Opolskim—32,7%; na pszenicę: w Galicji—15,8%, na Śląsku Cieszyńskim—5,8%, w ks. Poznańskiem—6,0%, w Prusach Zachodnich—8,4% w obwodzie Olsztyńskim—3,9%, w obwodzie Opolskim—10,6%; na jęczmień: w Galicji—9,0%, na Śląsku Cieszyńskim—5,8%, w ks. Poznańskiem—9,3%, w Prusach Zachodnich—8,1%, w obwodzie Olsztyńskim—6,9%, w obwodzie Opolskim—9,7%; na owies: w Galicji—19,2%, na Śląsku Cieszyńskim—27,0%, w ks. Poznańskiem—12,1%, w Prusach Zachodnich—17,8%, w obwodzie Olsztyńskim—19,2%, w obwodzie Opolskim—23,9%; na kartofle: w Galicji—14,1%, na Śląsku Cieszyńskim—19,3%, w ks. Poznańskiem—22,0%, w Prusach Zachodnich—21,5%, w obwodzie Olsztyńskim—21,9%, w obwodzie Opolskim—23,1%.

Zbiór ogólny roślin mącznych i zbożowych wynosił w roku 1913 w Królestwie 238758,1 tysięcy pudów, owsa—74798,4 tysięcy pudów, kartofli—637561,8 tysięcy pudów, lnu i konopi—1574,2 tysięcy pudów. W roku 1913 zabrano zbóż naogół prawie tyle, ile w roku 1912; zmniejszył się tylko cokolwiek zbiór żyta (w stosunku 100 : 104), pszenicy (w stosunku 100 : 103); zbiór kartofli obniżył się w stosunku 100 : 107. Zwiększył się natomiast zbiór jęczmienia (w stosunku 102 : 100) i owsa (w stosunku 104 : 100). W stosunku do roku 1901—05, zbiór roślin mącznych i zbożowych w roku 1913 zwiększył się w stosunku 133 : 100, owsa—148:100, kartofli—150 : 100.

XVII. Plony zbóż w Królestwie w roku 1913 przedstawiały się jak następuje: plon żyta z morga gruntu wynosił 36,7 pudów, pszenicy—42,3 pud., jęczmienia—42,8 pud., owsa—35,8 pud., kartofli—331,4 pud.Przeciętny plon z morga w Królestwie wogóle wzrasta. Plon żyta wynosił w 1895—1900 roku 28,9 pud., w 1901—05 roku—29,6 pud., w 1906—10 roku—32,8 pud., najwyższy był w roku 1911—40,2 pud.; w 1912 obniżył się do 39,0 pud., w następnym do 36,7. Plon pszenicy podniósł się z 37,9 pud. w roku 1895—1900 do 45,4 pud. w roku 1912, i obniżył się w następnym do 42,3 pud. Plon jęczmienia podniósł się w tym samym okresie czasu z 31,4 pud. do 42,8 pud. (w roku 1912 plon wynosił 42,9 pud.) Plon owsa podniósł się z 24,5 do 35,8 pud. Zbiór kartofli podniósł się z 281,9 pud. do 356,0 pud. w roku 1912 i obniżył się w 1913 roku do 331,4 pud. Największe plony należy odnotować w gub Kaliskiej: żyta—44,2 pud, pszenicy—50,1 pud., jęczmienia—51,9 pud., owsa—44,8 pud., kartofli—394,2 pud. Plony w gospodarstwach większej własności są w Królestwie naogół większe, aniżeli w gospodarstwach mniejszej własności (z wyjątkiem lnu) W roku 1912 plon żyta na gruntach mniejszej własności wynosił 39 pud., na gruntach większej—44.; pszenicy—43 i 47; owsa—33 i 38; jęczmienia—41 i 45; zbiór kartofli—349 i 371 pud.

Plony w innych ziemiach polskich były w 1911 i 12 roku następujące: w Galicji 40 pud. żyta z morga, pszenicy—41 pud, jęczmienia—43 pud., owsa—39 pud.; kartofli—431 pud.; w Ks. Poznańskiem: żyta—63 pud., pszenicy—75 pud.; jęczmienia 80 pud., owsa—77 pud., kartofli—533 pud; w Prusach Zachodnich: żyta—54 pud., pszenicy—79 pud., jęczmienia—78 pud., owsa—73 pud., kartofli—430 pud.

W Rosji Europejskiej w roku 1913 plon żyta z morga wynosił 28,4 pud., pszenicy—41,3 pud., jęczmienia—32,8 pud., owsa—31,9 pud., zbiór kartofli—231,9 pudów.

Plony w państwach Europy Zachodniej są o wiele wyższe aniżeli w Królestwie. W roku 1912 plon żyta z morga wynosił w Belgji 71 pud., w Niemczech—63 pud., w Holandji—60 pud., w Austrji—49 pud.; plon pszenicy: w Belgji—90 pud., w Holandji—89 pud., w Niemczech—80 pud., w Austrji—51 pud.; plon jęczmienia: w Holandji —95 pud., w Belgji—93, w Niemczech—75 pud., w Austrji—55 pud.; plon owsa: w Belgji i w Holandji—po 66 pud., w Niemczech—65 pud., w Austrji 44 pud.; zbiór kartofli: w Holandji—750 pud., w Belgji—597 pud., w Niemczech—514 pud.

W ten sposób plony w Królestwie są niższe aniżeli w innych ziemiach polskich, natomiast wyższe aniżeli w Rosji Europejskiej. Z ziem polskich najwyższe plony należy odnotować w Ks. Poznańskiem; ustępuje ono pod tym względem tylko Belgii, dorównuje Niemcom i Holandyi i przewyższa Austrję.

XVIII. Inwentarz żywy. Koni w roku 1911 było w Królestwie 1226193 sztuk, co daje 11 sztuk na wiorstę kwadratową i 105 sztuk na 1000 mieszkańców; bydła—2267087 sztuk, czyli 20 na wiorstę kw. i 195 na 1000 mieszkańców; owiec—945253 sztuk, na wiorstę kwadr.—8 i na 1000 mieszkańców—81; świń—597897 sztuk, na wiorstę kw. przypada tedy 5 sztuk i na 1000 mieszkańców—51 sztuka; kóz było w Królestwie tylko 8157 szt. Liczby urzędowe inwentarza w Królestwie są niższe od rzeczywistych, szczególnie co do świń. Z poszczególnych gubernji Królestwa należy odnotować jako najbogatsze pod względem ilości koni, przypadającej na wiorstę kwadratową: Lubelską—14 sztuk, Kielecką, Płocką i Warszawską—po 12 sztuk; najmniej koni przypada w gub. Suwalskiej—8 sztuk; natomiast pod względem ilości koni na 1000 mieszkańców pierwsze miejsce zajmują gub. Płocka—128 sztuk, Suwalska 121 sztuka. Najwięcej bydła przypada na wiorstę kw. w gub. Warszawskiej—26 sztuk, Płockiej—24, Lubelskiej—23; na 1000 mieszkańców—w gub. Płockiej—263 sztuki i Warszawskiej 262. Owiec przypada na wiorstę kw. najwięcej w gub. Suwalskiej 13 i Płockiej—12; na 1000 mieszkańców— w gub. Suwalskiej—211. Najwięcej świń wypada na wiorstę kw. w gub. Lubelskiej—10; na 1000 mieszkańców—w gub. Suwalskiej—102 i Lubelskiej 92.Z poszczególnych gubernji Królestwa należy odnotować jako najbogatsze pod względem ogólnej liczby zwierząt domowych, przypadającej na wiorstę kw., gubernje: Lubelską—56 sztuk i Warszawską 54 sztuki, najmniej zwierząt wypada w gub. Kaliskiej—36 sztuk i Suwalskiej—39 sztuk.

Liczba inwentarzy żywych jest różna w poszczególnych kategorjach własności gruntowej. Liczba koni stosunkowo jest największa na gruntach miasteczek i miast: na 100 morgów tej kategorji własności przypada 10,3 koni, natomiast na 100 morgów własności włościańskiej przypada 8,1 koni, drobnoszlacheckiej 5,8 koni, najmniej zaś wykazuje własność większa—3,2 koni na 100 morgów.

Bydła rogatego najwięcej jest u własności włościańskiej: 16,3 sztuki na 100 morgów. Następnie idzie własność drobnoszlachecka z liczbą 12,9 sztuk na 100 morgów, własność miasteczek i miast—12,6, najmniej również u własności większej—6,0 sztuk na 100 morgów. Natomiast owiec stosunkowo najwięcej posiada własność większa: 13,2 sztuki na 100 morgów, gdy tymczasem drobna szlachta ma 5,2 sztuk, włościanie 3,4 sztuki, miasteczka i miasta — 2,2 sztuk.

Świń jest stosunkowo najwięcej w miasteczkach i miastach—5,8 sztuk na 100 morgów, następuje potem własność włościańska— 5,3 sztuki, drobnoszlachecka — 3,0 sztuki i własność większa 1,3 sztuki na 100 morgów; najmniej tedy świń posiada stosunkowo własność większa.

Nie posiadało zupełnie koni 1907 r. 19,04% gospodarstw rolnych. Osad takich było najwięcej w gub. Kaliskiej—28,68%, następnie w Piotrkowskiej—27,11%, Kieleckiej 25,62%, najmniej zaś w gub. Lubelskiej—10,24%. Znacznie mniejszy był procent gospodarstw rolnych, nieposiadających krów—tylko 6,76%. W gub. Radomskiej było takich gospodarstw najwięcej — 10,37%, prawie tyleż było w gub. Suwalskiej—10,21% i najmniej było w gub. Siedleckiej—3,10%.

W latach ostatnich źródła urzędowe wskazują zmniejszenie ilości inwentarza żywego. Liczba koni w 1822 r. wynosiła 312.000 sztuk, w r. 1864—1869—592.000 sztuk, poczem stale wzrasta i w r. 1903 jest najwyższa—1.413.900 sztuk, następnie znowu zmniejsza się i w r. 1910 wynosi 1,221.800 sztuk; w roku 1911 liczba koni podnosi się do 1226193 sztuk.

To samo zauważyć się zdaje w stosunku do bydła. Od roku 1881, w którym było bydła najwięcej, następuje zmniejszenie: w 1881 r. liczba bydła wynosiła 5.055.200 w r. 1890—3.013.400 sztuk, w 1901—5—2.682.700 sztuk; w 1910—2.301.100 sztuk w 1911—2.267.087 sztuk.

Gwałtownie spadła liczba świń: w roku 1902 było 1.539.200 sztuk, w roku 1911—597897 sztuk. Zmniejszenie liczby owiec zauważyć się daje już od r. 1864—9, kiedy liczba ta wynosiła 3.744.000 sztuk. W r. 1881—2 liczba ta zmniejszyła się do 3.374.700 sztuk, w r. 1896—90 do 2.952.000, w r. 1910 do 1.050.300, w r. 1911 do 945.253.

Należy wyraźnie zastrzedz, że mała wogóle liczba inwentarzy żywych w Królestwie i zmniejszanie się tej liczby w ostatnich latach, widoczne z danych statystycznych, nie zupełnie odpowiada rzeczywistości. Wynika to z tego, że w jednem tylko Król. Polskiem istnieje opodatkowanie specjalne od sztuki inwentarzy, które w ostatnich latach z roku na rok wzrasta. Skutkiem tego w Królestwie ilość inwentarzy była zawsze podawana mniejsza od rzeczywistej, w ostatnich zaś latach przy wzroście opodatkowania coraz większa ilość sztuk inwentarzy podlega zatajeniu.

W Galicji przypadało w roku 1911—12 na 1000 ludności: koni—113 sztuk, bydła—312 sztuk, świń—229, owiec—45; w ks. Poznańskiem w roku 1910 na 1000 ludności liczono koni—142, bydła—437 sztuk, świń—613, owiec—143; w Prusach Zach.: koni—156, bydła—421 szt., świń—668, owiec—245; w obw. Olsztyńskim: koni—220, bydła—546 szt., świń—661, owiec—203; w obwodzie Opolskim: koni—56, bydła—228 szt., świń—229, owiec—11.

W Rosji Europ. przypadało w r. 1911 na 1000 ludności koni—185, bydła—263 szt., świń—107 i kóz—341; na wior. kw.: koni—5, bydła—7 szt., świń—3 i owiec—9.

XIX. Przemysł rolniczy. *Gorzelnie.* Liczba gorzelni w Królestwie Polskiem w okresie 1905—6 i 1911—12 roku wzrosła z 409 do 491 i w następnym roku obniżyła się do 485. W poszczególnych gubernjach Królestwa liczba gorzelni wszędzie wzrosła, z wyjątkiem gub. Suwalskiej, w której zmniejszyła się z 23 do 14.

Wytwórczość spirytusu w okresie 1905—6 i 1911—12 roku zwiększyła się prawie o 2%; w roku zaś następnym o 16%. W roku 1912—13 wytwórczość spirytusu 40° wynosiła 13143801 wiader; najwięcej wytworzyły spirytusu gub. Lubelska, Warszawska, Siedlecka (razem 63% całkowitej wytwórczości w kraju), Piotrkowska i Kaliska (raz, 23%). Pozostałe pięć gubernji wytwarzają zaledwie 14% ogólnej wytwórczości.

Spożycie spirytusu 40° w Królestwie wynosi na jednego mieszkańca 0,37 wiadra. Większe aniżeli przeciętne dla całego kraju spożycie należy odnotować w gub. Piotrkowskiej—0,71 wiadra, Warszawskiej—0,63 wiadra i Kaliskiej—0,41 wiadra. Najmniejsze spożycie istnieje w gub. Płockiej—0,21 wiadra.

Liczba gorzelni w Rosji Europejskiej wynosiła w 1912—13 roku 2335, czyli prawie 5 razy więcej, aniżeli w Królestwie, wytwórczość spirytusu 40°—98.692.620 wiader czyli 7—8 razy więcej, aniżeli w Królestwie. Spożycie spirytusu 40° wynosi w Rosji Europejskiej 0,66 wiadra na jednego mieszkańca.

Plantacje buraków cukrowych i cukrownie. Plantacje buraków cukrowych wynosiły w Królestwie w roku 1913—132.309 morgów. Z pośród poszczególnych gubernji najwięcej plantacji jest w gub. Warszawskiej (35% całej powierzchni plantacji w kraju), Lubelskiej (29%), Płockiej (15%), i Kaliskiej (10%). Pozostałe 11% plantacji znajdują się w gub. Radomskiej, Kieleckiej, Siedleckiej, Piotrkowskiej i Łomżyńskiej. W gub. Suwalskiej plantacji niema. Największy wzrost powierzchni plantacji w okresie 1901—13 roku należy odnotować w gub. Kaliskiej (85%) Siedleckiej (70%), Lubelskiej (58%), Płockiej (30%), Warszawskiej (17%). Zmniejszyła się powierzchnia plantacji w gub. Piotrkowskiej i Łomżyńskiej.

Zbiór buraków wynosił w Królestwie w 1913 roku 90.086.040 pud., najwięcej w gub. Lubelskiej (24.612.700 pud.), najmniej w Piotrkowskiej (360.000 pud.) Zbiór z morga wynosił w Królestwie w 1913 roku 681 pud. Największe zbiory należy odnotować w gub. Radomskiej—838 pud., Łomżyńskiej—792 pud., Kaliskiej—749 pud.; najmniejsze w gub. Piotrkowskiej—592 pud.

Powierzchnia plantacji w Królestwie jest 8 razy mniejszą aniżeli w Rosji Europejskiej, zbiór tylko 5 razy mniejszy. Zbiór z jednego morga wynosił w Rosji Europejskiej w 1912 roku 461 pud.

Liczba cukrowni w Król. Polskiem w okresie 1904 — 5 i 1913 — 14 wzrosła z 50 do 53. Najwięcej cukrowni liczą gubernie: Warszawska—18, Lubelska—8, Płocka—7, Kaliska i Chełmska po 6. Produkcja cukru w roku 1913—14 wynosiła 10.784.139 pud., o $^1/_3$ mniej, aniżeli w trzech latach poprzednich, natomiast o $^1/_3$ więcej, aniżeli w roku 1904—5. Największa produkcja cukru przypada na gub. Warszawską (4.458.846 pud.), Płocką (1.720.399 pud.), Lubelską (1.486.702 pud.) i Kaliską (1198121 pud.).

W Rosji Europejskiej było w 1911—12 roku 231 cukrowni z produkcją ogólną cukru 106.188.149 pud.

Plantacje chmielu i browary. Plantacje chmielu w roku 1912 wynosiły 1824 morgi, najwięcej w gub. Lubelskiej (1.161 morgów), najmniej w Łomżyńskiej (11 morgów). Ogólny zbiór chmielu wynosił 42610 pud.; zbiór z jednego morga—23,4 pud.

Browarów było w Królestwie w 1912 roku 194 z ogólną produkcją piwa 11917315 wiader. Najwięcej browarów i największą produkcją piwa posiadają gub. Warszawska (42 browary i 4.569.421 wiader) i Piotrkowska (36 browarów i 2.280.425 wiader).

Pszczelnictwo i miodosytnie. Liczba pasiek w Królestwie Polskiem wynosiła w 1910 r. 25.249; liczba uli—189.399; sprzedano ze wszystkich uli 52.731 pud. miodu i 8222 pud. wosku. Z poszczególnych gubernji Królestwa należy odnotować gub. Lubelską, w której jest 20% liczby pasiek w kraju, 31% uli, i w której sprzedaż wynosi 28% sprzedaży w kraju.

Liczba miodosytni w Królestwie równała się w 1912 roku—68 z ogólną produkcją miodu 33.751 wiader. Najwięcej miodosytni i największą produkcję spotykamy w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej.

XX. Ceny produktów rolnych. Cena puda żyta w roku 1901—05 wynosiła 76 kop., 1906—10 r.—90 kop., 1911 r.—75 kop. i 1912 r.—93 kop.

Cena pszenicy w tychże latach wynosiła—95, 117, 111 i 128 kop., jęczmienia—79, 90, 87 i 113 kop., owsa—78, 84, 73 i 98 kop. za pud.

Pud kartofli kosztował w 1901—1905 r.—22 kop., 1906—1910 r.—20 kop., 1911 r.—32 kop., w 1912 r.—23 kop.

Funt mięsa wołowego w r. 1901—1905 kosztował 10,6 kop., 1906—1910 r.—13,2 kop., w 1911 r.—14,1 kop., w 1912—14,7 kop. Powyższe dane dotyczą cen hurtowych.

Krowa w r. 1901—05 kosztowała przeciętnie rb. 42,00, w 1906—10 r. rb. 56.00, w 1911 r.—rb. 61,00, w r. 1912—72 rb.; owca w tychże latach rb. 3,62—5.50, trzoda chlewna—rb. 16,34—24,25.

XXI. Ceny ziemi. Cena morga gruntu, nabywanego przy pośrednictwie Banku włościańskiego, wzrastała stale:

1900 r.—82 rb.	1903 r.—103 rb.	1907 r. 112 rb.	1910 r.—130 rb.
1901 r.—86 rb.	1904 r.—110 rb.	1908 r. 100 rb.	1911 r.—137 rb.
1902 r. 100 rb.	1906 r.— 99 rb.	1909 r. 117 rb.	1912 r.—160 rb.

Przeciętnie w 1901—1905 r. mórg gruntu kosztował 94 rb., w 1906—1907 r.—113 rb. Wogóle widzimy ogólny wzrost cen: w r. 1912 mórg gruntu kosztował o 95% więcej niż w r. 1900. Najwyższe ceny zauważyć można w gub. Lubelskiej i Kieleckiej, najniższe zaś w gub. Piotrkowskiej. Cena morga gruntu sprzedawanego przez Bank włość. z zapasów własnych wynosiła 1906 r.—76 rb., 1907 r.—114 rb., 1908 r.—83 rb., 1909 r.—80 rb., 1910 r.—87 rb., 1911 r.—88 rb., w 1912 r.—96 rb.

I. Ludność rolna po wsiach i miasteczkach.[1])

Proprietaires fonciers dans les villages et les petites villes.

Gubernje	Grunty włościan, drobnej szlachty i miasteczek (osad) razem w morgach w 1904 r.	Ogólna liczba mieszkańców (stałych i niestałych) wsi i miasteczek w 1901 r.	W tej liczbie posiadających grunt	Na jednostkę ludności rolnej przypada gruntu (w morgach)	Procent posiadających grunt wśród ogółu ludności gmin
Królestwo Polskie	**12 590 430**	**7 923 646**	**5 926 578**	**2,12**	**74,1**
Kaliska	1 063 950	849 593	621 717	1,71	73,1
Kielecka	958 174	785 559	635 468	1,58	80,9
Lubelska	1 599 298	1 080 853	875 472	1,84	81,0
Łomżyńska	1 205 253	529 043	413 039	2,92	78,1
Piotrkowska	1 233 902	1 034 268	679 490	1,82	65,7
Płocka	881 137	455 070	326 885	2,70	71,8
Radomska	1 256 861	831 580	644 607	1,95	77,5
Siedlecka	1 558 294	703 964	584 189	2,67	83,0
Suwalska	1 267 122	529 606	409 904	3,09	77,4
Warszawska	1 566 439	1 124 110	736 107	2,12	65,5

[1]) Pr. W. K. St. Zesz. XXI str. 178—180 i Zesz. XXV str. 31—34.

II. Ludność bezrolna po wsiach i miasteczkach w 1891 i 1901 r.[1])

Population prolétaire des villages et de petites villes en 1891 et 1901.

Gubernje	Ogólna liczba mieszkańców (stałych i niestałych) wsi i miasteczek w 1901 r.	Bezrolni w 1901 r.			Ogólna liczba bezrolnych we wsiach w 1891 r.	Zwiększenie lub zmniejszenie liczby bezrolnychwewsiach od 1891 do 1901 r.	Procent ludności bezrol. wśród mieszkańców wsi i miasteczek w 1901 r.
		Ogółem	W tej liczbie				
			w miasteczkach	we wsiach			
Królestwo Polskie.	**7 923 646**	**1 432 079**	**211 746**	**1 220 333**	**849 318**	**371 015**	**1,81**
Kaliska	849 593	191 990	27 115	164 875	129 980	34 895	2,26
Kielecka	785 559	113 945	21 022	92 923	46 361	46 562	1,45
Lubelska	1 080 853	154 234	33 095	121 139	93 230	27 909	1,43
Łomżyńska	529 043	78 743	14 259	64 484	32 821	31 663	1,47
Piotrkowska	1 034 268	198 449	22 946	175 503	79 638	95 865	1,92
Płocka	455 070	117 942	14 964	102 978	85 134	17 844	2,59
Radomska	831 580	132 958	25 648	107 310	45 195	62 115	1,66
Siedlecka	703 964	94 613	19 200	75 413	59 290	16 123	1,34
Suwalska	529 606	113 229	11 086	102 143	68 427	33 716	2,14
Warszawska	1 124 110	235 976	22 411	213 565	209 242	4 323	2,10

[1]) Pr. W. K. St. Zesz. XXV str. 31—34.

III. Płaca dzienna robotników rolnych:

a) podczas siewów wiosennych; b) podczas sianokosów; c) podczas żniw (w kopiejkach).[1])

Taux moyens des salaires des ouvriers (á la journèe) pendant les périodes:

a) des semailles; b) de la fenaison et c) de la moisson des blés (en copecs).

Robotnik na swoim wikcie Furmanka jednokonna	w latach	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Przeciętnie w Królestwie Polskiem	50 gub. Rosji Europ.	Gub. Połud.-Zach.	Gub. Litewskie
1912	a	249	159	169	172	222	—	143	132	194	201	182	122	114	121
	b	268	188	—	182	243	—	150	141	197	225	200	132	131	131
	c	272	220	—	172	244	188	162	140	209	225	201	140	133	130
1911	a	—	—	—	206	255	—	200	156	218	—	220	145	139	156
	b	—	—	—	210	226	—	162	167	—	278	208	151	151	164
	c	—	—	—	204	245	—	213	167	246	258	221	159	164	162
1906-10	a	—	—	—	225	300	—	190	155	235	—	220	158	163	158
	b	—	—	170	310	280	—	210	140	270	285	240	160	170	183
	c	—	—	180	235	175	—	—	180	275	230	215	170	195	185
1901-5	a	—	215	—	180	265	—	170	155	—	—	195	165	193	165
	b	—	210	190	225	290	275	290	190	260	—	230	180	192	193
	c	220	—	710	215	270	—	235	200	236	300	230	197	215	187
1912	a	53	—	37	44	50	55	30	31	55	48	42	55	37	48
	b	58	—	42	58	65	80	40	43	63	61	54	70	52	58
	c	73	60	42	59	62	77	40	44	68	60	59	70	59	55
1911	a	—	—	37	62	65	—	36	36	78	—	66	57	63	61
	b	—	—	44	82	71	—	49	53	—	86	75	81	56	77
	c	102	—	48	83	80	—	50	52	91	88	80	80	64	72
1906-10	a	—	—	35	95	75	—	50	45	70	—	55	68	45	67
	b	115	—	60	90	60	—	80	60	90	100	80	84	65	78
	c	120	—	55	90	85	—	50	55	95	85	80	84	72	80
1901-5	a	—	55	45	90	60	—	50	50	65	60	60	72	55	70
	b	115	85	65	100	110	110	70	65	85	95	90	94	70	90
	c	80	—	60	100	95	115	80	80	100	80	90	97	83	90

[1]) Zb. wiad. stat.-ekonom. Petersburg 1914, str. 506—517.

	w latach		Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Przeciętnie w Królestwie Polskiem	50 gub. Rosji Europ.	Gub. Południ.-Zach.	Gub. Litewskie
Robotnik na wikcie pracodawcy	1901-5	a	40	—	23	37	41	38	25	25	42	38	34	42	26	37
		b	49	—	44	51	47	50	35	34	50	49	45	57	41	47
		c	50	45	—	47	49	81	30	38	50	46	48	58	48	44
	1906-10	a	—	—	—	49	52	—	—	32	57	—	52	48	33	44
		b	—	—	—	71	52	—	—	41	—	66	57	64	47	59
		c	—	—	—	69	65	—	—	50	67	65	63	66	52	57
	1911	a	—	—	—	50	—	—	40	—	55	—	50	50	35	50
		b	75	—	50	75	50	—	60	50	60	70	62	67	50	62
		c	90	—	—	60	—	—	—	50	70	70	70	67	60	62
	1912	a	—	40	35	—	—	—	40	40	50	50	45	54	43	53
		b	80	60	60	80	90	95	50	50	60	65	70	75	57	70
		c	—	—	55	75	95	90	60	65	65	60	65	77	70	70
Robotnica na swoim wikcie	1901-5	a	32	—	25	27	34	36	23	20	34	31	25	34	28	30
		b	34	30	30	35	38	43	26	31	38	36	34	43	35	36
		c	39	34	33	40	41	49	34	33	42	41	39	51	43	39
	1906-10	a	—	—	28	33	41	—	25	27	48	—	36	40	31	37
		b	—	—	31	42	46	—	29	33	—	54	47	49	38	46
		c	51	—	39	49	52	—	38	37	54	56	48	54	45	49
	1911	a	—	—	30	40	40	—	25	25	45	—	35	42	33	40
		b	75	—	30	50	45	—	40	35	50	55	45	51	47	48
		c	65	—	45	50	50	—	35	35	65	50	50	57	52	53
	1912	a	—	35	35	40	40	—	35	30	45	40	40	46	42	40
		b	—	55	40	50	65	60	50	40	55	60	50	57	47	52
		c	50	65	50	55	60	60	55	45	70	50	55	66	60	62
Robotnica na wikcie pracodawcy	1901-5	a	25	—	19	22	27	20	20	16	24	25	22	25	23	22
		b	27	—	26	22	30	32	—	22	28	29	37	34	28	26
		c	29	27	—	31	35	37	27	27	30	30	31	37	34	30
	1906-10	a	32	—	—	29	35	—	—	21	33	35	29	29	24	27
		b	—	—	—	38	31	42	—	37	—	39	—	37	31	35
		c	—	—	—	40	41	—	—	31	41	58	38	43	36	37
	1911	a	—	—	—	30	—	—	20	—	35	—	30	31	28	30
		b	45	—	25	40	40	—	35	30	40	40	35	39	37	35
		c	—	—	40	40	—	—	—	30	45	40	32	45	42	42
	1912	a	—	30	25	—	—	—	30	25	30	30	30	33	32	28
		b	50	40	35	40	45	45	35	35	40	40	40	43	37	38
		c	—	—	40	—	55	50	45	40	45	40	45	52	48	47

IV. Podział własności rolnej w r. 1909 (w morgach) [1]).
Division de la propriété foncière en 1909 (en morgues).

Gubernje	Obszar ogólny gruntów	Grunty dworskie i ordynackie	Grunty majorackie	Grunty włościańskie	Grunty drobnoszlacheckie	Grunty należne do miasteczek	Grunty skarbowe	Grunty niezaliczone do poprzednich kategorji	Razem obszar grunt. w gminach	Grunty miejskie
Królestwo Polskie . . .	**21 937 018**	**6 972 409**	**652 124**	**10 743 503**	**1 324 944**	**578 980**	**1262 337**	**77 837**	**21 614 085**	**323 033**
Kaliska	1 975 136	704 012	60 238	1 099 734	480	44 221	33 159	7255	1 949 097	26 037
Kielecka	1 721 154	528 483	67 616	890 033	1 413	54 520	149 178	10 364	1 701 625	17 578
Lubelska	2 813 075	1 147 058	50 680	1 532 961	5 358	71 483	58 437	5493	2 870 409	42 668
Łomżyńska	1 738 044	263 589	42 260	525 939	662 970	36 291	182 399	699	1 714 121	23 923
Piotrkowska	2 138 660	693 145	73 599	1 103 584	2 285	80 184	129 354	12 863	2 095 015	43 646
Płocka	1 646 331	684 181	14 998	597 227	255 036	25 976	43 731	2466	1 623 616	22 716
Radomska	2 167 403	664 936	84 058	1 177 309	279	83 537	135 965	4960	2 151 045	16 358
Siedlecka	2 500 852	727 705	83 326	1 165 636	320 152	88 448	44 754	19 521	2 430 032	51 307
Suwalska	2 145 527	349 286	117 012	1 228 671	8 395	43 476	361 439	3274	2 111 552	33 975
Warszawska	2 990 933	1 211 073	58 337	1 422 409	68 572	50 842	122 920	10 953	2 946 106	44 826

[1]) Pr. War. Kom. St. Zeszyt XXXIX, tom II, str. 31.

V. Podział własności rolnej aa mniejszą i większą w r. 1909 (w morgach) [1]).
Division de la propriété foncière en petite et grande en 1909 (en morgues).

Rodzaje własności	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska [2])	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka [3])	Radomska [4])	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Własność większa	7 624 523	764 250	596 099	1 196 676	305 849	766 744	699 179	748 894	811 033	466 298	1 269 411
Własność mniejsza	12 647 426	1 144 435	935 966	1 609 802	1 225 203	1 186 053	878 239	1 261 125	1 574 237	1 280 541	1 541 824
Stos. % wł. mn. do ogół. obszaru obu rodz. własności	62	60	61	57	80	61	56	63	66	73	55

[1]) Pr. Warsz. K. St. Zeszyt XXXIX. T. II, str. 34 i dalsze; [2]) Z dodania powiatów wypada suma 1.194.169 m. (611974 dz.) i 1607444 m. (824277 dz.) w źródle zaś podano 1.196.676 m. (613259 dz.) i 1609802 m. (824973 dz.) [3]) z dodania powiatów wypada suma 698815 m. 538121 dz.) w źródle zaś podano— 69.179 m. (358307 dz.) [4]) z dodania powiatów wypada suma 748.986 m. (383832 dz.) w źródle zaś podano 748894 m. (383836 dz).

V-a. Liczba folwarków i liczba wsi. Folwarki oddzielone od wsi, oraz połączone z wsiami [1]).

Nombre de fermes et de villages. Fermes separées et liées avec les villages.

Gubernje	1911 r.				1912 r.			
	Liczba folwarków	Liczba wsi	Folwarki oddzielone od wsi	Folwarki połączone z wsiami	Liczba folwarków	Liczba wsi	Folwarki oddzielone od wsi	Folwarki połączone z wsiami
Królestwo Polskie . .	**12 279**	**35 162**	**4 258**	**8 021**	**12 106**	**35 438**	**4 186**	**7 920**
Kaliska	1 366	4 367	351	1 015	1 336	4 416	341	995
Kielecka	1 176	2 518	287	889	1 157	2 521	284	873
Lubelska	1 496	3 228	560	936	1 497	3 239	567	930
Łomżyńska	433	2 308	176	257	428	2 313	172	256
Piotrkowska	1 186	3 353	267	919	1 150	3 381	257	893
Płocka	1 143	3 097	213	930	1 143	3 113	214	929
Radomska	1 049	3 627	346	703	1 046	3 661	344	702
Siedlecka	1 183	2 636	615	568	1 147	2 675	596	551
Suwalska	933	3 471	808	125	932	3 478	806	126
Warszawska	2 314	6 557	635	1 679	2 270	6 641	605	1 665

[1]) Ubezpiecz. wzajem. bud. od ognia w Królestwie Polsk. r. 1911 załącznik Nr 2, str. 8; r. 1912, załącznik Nr. 2, str. 12.

VI. Liczba nieruchomości we wsiach[1]).

Nombre d'immobilités dans les villages.

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Liczba wsi:											
r. 1911	**35 162**	4367	2518	3228	2308	3353	3097	3627	2636	3471	6557
r. 1912	**35 438**	4416	2521	3239	2313	3381	3113	3661	2675	3478	6641
Liczba nieruch.											
r. 1911	**1 070 704**	107 090	109 391	167 959	69 363	135 309	52 584	119 502	109 101	64 677	135 728
r. 1912	**1 088 960**	107 678	111 192	170 737	69 809	138 939	54 136	121 978	110 600	64 768	139 123
Przeciętna liczba nieruchomości, przypadająca na 1 wieś											
r. 1911	**31**	25	43	52	30	40	17	33	40	18	21
r. 1912	**31**	24	44	53	30	41	17	33	40	18	21

[1]) Ubezpieczenie wzaj. bud. od ognia w Królestwie Polskiem, rok 1911 o 1912.

VII. Ziemie drobnej własności w indywidualnem i we wspólnem posiadaniu w 1904 roku (w morgach[1]).

Terres de la petite propriété en possession individuelle et collective en 1901 (en morgues).

Gubernje	W indywidualnem posiadaniu					We wspólnem posiadaniu				
	Ogółem	Włościańskie		Drobnoszlachec.	Drobnomieszczań.	Ogółem	Włościańskie		Drobnoszlachec.	Drobnomieszcz.
		Ukazowe	Nowonabyte				Ukazowe	Nowonabyte		
Król. Pol.	**11 457 738**	**8 119 011**	**1 759 432**	**1 144 756**	**434540**	**1 132 707**	**838 272**	**31444**	**127022**	**135969**
Kaliska	996 015	725 629	240 235	—	30 150	67 936	53 186	1 479	—	13 271
Kielecka	831 653	643 747	149 660	297	37 950	126 477	105 630	5 294	—	15 553
Lubelska	1 423 934	1 074 597	286 242	4 110	58 985	175 366	160 176	2 299	207	12 684
Łomżyńs.	1 054 512	436 997	45 862	543 883	27 770	150 741	59 957	3 473	79 361	7 950
Piotrkow.	1 128 671	870 208	186 702	17 831	53 929	105 233	78 965	2 916	1 004	22 348
Płocka	823 930	489 016	85 791	232 297	16 826	47 207	37 637	186	10 609	8 775
Radomska	1 111 846	752 620	296 723	—	62 503	145 051	116 476	9 743	—	18 832
Siedlecka	1 392 146	865 769	173 786	272 485	80 106	196 148	114 440	4 515	31 887	15 306
Suwalska	1 195 168	1 139 387	22 725	7 608	25 447	71 954	57 177	34	328	14 415
Warszaw.	1 499 851	1 121 041	271 705	66 232	40 873	66 588	54 628	1 545	3 626	6 789

[1]) Prace Warsz. Kom. St. Zesz. XXI str. 2, 68, 126 i 148.

VIII. Liczba gospodarstw mniejszych różnej wielkości w 1904 roku.[1])
Nombre de petites propriétés de la différente grandeur en 1904.

Gubernje	Liczba gospodarstw			
	Do 3 morgów	Od 3—6 morgów	Od 6—15 morgów	Od 15 do 30 morg.	powyżej 30 mor.
Królestwo Polskie . .	**205 836**	**201 622**	**485 103**	**149 491**	**52 457**
Kaliska	22 557	19 565	47 692	13 972	3 185
Kielecka	25 421	30 280	55 491	6 198	656
Lubelska	26 156	31 770	87 780	16 222	2 606
Łomżyńska	13 659	10 814	25 505	14 035	7 958
Piotrkowska	22 846	25 220	60 863	14 806	2 325
Płocka	10 062	9 759	18 246	10 178	7 158
Radomska	29 161	27 185	59 682	14 502	2 094
Siedlecka	16 647	18 617	59 770	19 519	6 030
Suwalska	11 510	8 917	17 914	14 407	12 919
Warszawska	17 817	19 495	52 160	25 832	7 526

[1]) Pr. W. K. St. Zesz. XXI. Tabl. I, II, III i IV; [2]) z dodania składników wypada 52993.

IX. Wzrost liczby gospodarstw włościańskich różnej wielkości na gruntach ukazowych.[1])
Accroissement du nombre de propriétés sur les terres de la population rurale.

Gubernje	Liczba gospodarstw włościańskich ukazowych obszaru			Procent zwiększenia się lub zmniejszenia gospodarstw obszaru	
	do 3 morgów	od 3 do 15 morgów	powyżej 15 morgów	do 3 morgów	od 3 do 15 morgów / powyżej 15 morgów
	około 1870 r.			na początku 1904 r.	
Królestwo Polskie . .	**129 197**	**240 922**	**222 698**	**126 295**	**506 592**	**145 558**	**— 2,2**	**+110,3**	**—34,6**
Kaliska	19 858	32 265	18 043	15 563	47 874	12 992	—21,6	+ 48,4	—28,0
Kielecka	18 473	36 836	15 243	21 980	65 631	5 437	+ 19,0	+ 78,2	—64,3
Lubelska	7 924	28 261	35 204	12 955	91 668	14 313	+ 62,9	+224,4	—59,3
Łomżyńska	7 635	12 243	10 596	6 830	20 183	9 745	— 10,5	+ 64,8	— 8,0
Piotrkowska	11 272	32 725	24 914	14 873	68 015	13 204	+ 31,9	+107,8	— 47,0
Płocka	14 221	16 331	10 322	7 380	21 000	10 869	—48,1	+ 28,6	+ 5,3
Radomska	11 309	28 124	23 489	17 360	61 453	10 759	+ 53,5	+118,5	—54,2
Siedlecka	60 581	13 190	27 361	7 448	52 365	16 212	+ 22,9	+297,0	—40,7
Suwalska	13 206	10 124	26 822	8 918	24 320	26 11	— 22,5	+140,2	— 2,6
Warszawska	19 223	30 823	30 704	12 988	54 083	25 914	—32,4	+ 75,5	—15,6

[1]) Prace Warsz. Kom. Stat. Zesz. XXI, tabl. I, str. 18.

X. Serwituty (w d. 1 Stycznia 1912 r.)[1])
Servitutes de (au 1 Janvier 1912).

Gubernje i powiaty	Licz. wsi, miasteczek i miast	Liczba osad	Licz. wsi, miasteczek i miast	Liczba osad	Licz. wsi, miasteczek i miast	Liczba osad	wzamian za prawa serwitutowe wydzielono gruntu (morgów)	Licz. wsi, miasteczek i miast	Liczba osad	wzamian za prawa serwitutowe wydzielono gruntu (morgów)	procent osad, mających serwituty stos. dolicz. według tabel likwid.
	posiadających serwituty w d. 1 stycznia 1912 r.		mających serwituty według tabel likwidacyjnych					które zamieniły serwituty w latach 1909—1911.			
	Na grunt. włość. ukazow.		Na grunt. włość. now. nab.		Ogółem						
Królestwo Polskie .	**4 652**	**91 165**	**15 458**	**325 798**	**10 806**	**234 633**	**1076 107**	**690**	**11 016**	**66 574**	**28,0**
Kaliska	434	**9 795**	**1 661**	**36 537**	**1 227**	**26 742**	**100 716**	89	**1 695**	**9 421**[2])	**26,8**
Pow. Kaliski	65	1 173	205	4 273	140	3 100	14 918	15	347	1 175	27,0
Kolski	26	560	187	3 759	161	3 199	10 264	5	43	109	14,8
Koniński	45	806	205	4 244	160	3 438	17 281	13	200	1 028	18,9
Łęczycki	34	529	204	3 517	170	2 988	5 499	10	187	398	15,0
Sieradzki	57	1 828	242	5 307	185	3 479	13 140	16	330	2 109	34,0
Słupecki	42	1 314	201	4 393	159	3 079	9 562	12	249	665	29,9
Turecki	45	807	212	4 539	167	3 732	12 133	4	45	490	17,7
Wieluński	120	2 778	205	6 505	85	3 727	17 919	14	294	3 427	42,7
Kielecka	**307**	**7 904**	**1 160**	**31 900**	**853**	**23 996**	**102 600**	**63**	**1 337**	**8 350**	**24,7**
Pow. Jędrzejowski .	19	220	146	4 224	127	4 004	17 716	12	346	1 934	5,0
Kielecki	49	1 070	126	2 882	77	1 812	15 246	10	144	1 875	37,0
Miechowski	59	1 136	192	4 333	133	3 197	8 912	4	60	174	26,0
Olkuski	17	954	126	5 175	109	4 221	16 844	3	107	987	18,0
Pińczowski	28	579	170	4 042	142	3 463	7 858	3	105	336	14,0
Stopnicki	67	2 167	211	6 202	144	4 035	16 778	14	374	1 791	34,9
Włoszczowski	68	1 778	189	5 042	121	3 264	19 246	17	201	1 253	35,0
Lubelska	**558**	**21 041**	**1 796**	**57 474**	**1 238**	**36 433**	**159 247**	61	**1 342**	**9 829**	**36,6**
Pow. Biłgorajski . .	137	6 786	157	7 262	20	476	2 051	2	41	347	93,0
Chełmski	55	1 411	192	5 131	137	3 720	32 025	5	97	1 079	27,5
Hrubieszowski . . .	30	1 022	139	5 433	109	4 411	15 599	5	167	783	18,8
Janowski	60	2 689	173	6 489	113	3 800	16 664	14	512	4 336	41,0
Krasnostawski . . .	84	2 297	184	4 793	100	2 496	11 490	16	231	1 329	47,9
Lubartowski	26	616	150	4 819	124	4 203	16 565	2	63	390	12,7

[1]) Załącznik do projektu prawa o zmianie serwitutów w Król. Polskiem. [2]) Z dodania składników wypada 9.402 m.

Gubernje i powiaty	Licz. wsi, miasteczek i miast posiadających serwituty w d. 1 stycznia 1912 r.	Liczba osad posiadających serwituty w d. 1 stycznia 1912 r.	Licz. wsi miasteczek i miast mających serwituty według tabel likwidacyjnych	Liczba osad mających serwituty według tabel likwidacyjnych	Licz. wsi, miasteczek i miast które zamieniły serwituty do d. 1 stycznia 1912 r.	Liczba osad które zamieniły serwituty do d. 1 stycznia 1912 r.	wzamian za prawa serwitutowe wydzielono gruntu (morgów)	Licz. wsi, miasteczek i miast które zamieniły serwituty w latach 1909—1911.	Liczba osad które zamieniły serwituty w latach 1909—1911.	wzamian za prawa serwitutowe wydzielono gruntu (morgów)	procent osad, mających serwituty w stos. do licz. według tabel likwid.
Lubelski	8	135	201	4 276	193	4 141	19 342	1	5	33	3,0
Puławski	22	360	257	6 181	235	5 821	23 162	1	12	101	5,8
Tomaszowski	32	1 091	149	6 025	117	4 934	11 601	5	84	379	18,0
Zamojski	104	4 634	194	7 065	90	2 431	10 748	10	130	1 052	65,5
Łomżyńska	**632**	**7 428**	**1 125**	**15 492**	**493**	**8 064**	**48 844**	**28**	**301**	**2 710**	**47,8**
Pow. Kolneński	65	981	98	1 489	33	508	4 000	1	2	16	65,8
Łomżyński	122	1 958	201	2 973	79	1 015	7 844	11	107	921	65,8
Makowski	64	602	180	2 684	116	2 082	14 555	7	82	864	22,0
Mazowiecki	66	1 115	128	1 963	62	848	5 400	2	38	181	56,7
Ostrołęcki	55	835	95	1 581	40	746	3 879	—	—	—	52,7
Ostrowski	60	563	169	2 471	109	1 908	8 980	5	54	248	22,7
Szczuczyński	200	1 374	254	2 331	54	957	4 186	2	18	480	58,9
Piotrkowska	**347**	**9 046**	**1 391**	**31 377**	**1 044**	**22 331**	**101 942**	**46**	**1 024**	**7 749[1]**	**28,8**
Pow. Będziński	22	1 608	127	4 649	105	3 041	14 079	1	68	816	34,5
Brzeziński	8	82	103	1 629	95	1 547	4 590	1	2	4	5,0
Częstochowski	30	1 062	94	2 609	64	1 547	10 646	2	136	917	40,7
Łaski	63	1 996	187	3 825	124	1 829	10 939	21	183	1 270	52,2
Łódzki	3	26	72	1 215	69	1 189	5 175	3	37	279	2,0
Piotrkowski	60	1 130	302	6 768	242	5 638	24 675	6	238	2 523	16,7
Radomski	141	2 824	326	7 576	185	4 752	21 789	9	315	1 664	37,0
Rawski	20	318	180	3 106	160	2 788	10 049	3	45	281	10,0
Płocka	**686**	**7 291**	**1 986**	**30 743**	**1 300**	**23 452**	**118 095**	**188**	**1 824**	**9 083**	**23,7**
Pow. Ciechanowski	106	680	299	4 418	193	3 738	15 336	20	225	818	15,0
Lipnowski	185	2 697	393	6 174	208	3 477	21 949	66	434	1 981	43,6
Mławski	60	604	271	4 411	211	3 807	22 846	17	166	1 348	13,6
Płocki	62	775	263	3 975	201	3 200	12 209	16	173	546	19,0
Przasnyski	114	915	214	2 727	100	1 812	12 448	13	222	2 074	33,5
Rypiński	139	1 503	315	5 592	176	4 089	21 439	38	457	2 082	26,8
Sierpecki	20	117	231	3 446	211	3 329	11 868	18	147	234	3,0
Radomska	**304**	**7 518**	**1 364**	**30 861**	**1 060**	**23 343**	**99 134**	**44**	**771**	**3 698**	**24,0**

Pow. Iłżecki	7	376	121	3 544	114	3 168	8 762	1	16	39	10,6
Konecki	157	3 967	277	6 281	120	2 314	17 745	15	211	1 891	63 0
Kozienicki	5	150	106	2 518	101	2 368	16 686	2	19	107	5,9
Opatowski	32	744	214	4 373	182	3 629	11 780	6	75	187	17,0
Opoczyński	56	1 327	274	6 544	218	5 217	24 193	15	338	1 103	20,0
Radomski	21	309	231	4 264	210	3 955	13 468	—	—	—	7,0
Sandomierski	26	645	141	3 337	115	2 632	6 500	5	112	371	19,0
Siedlecka	**410**	**10 406**	**1 489**	**37 361**	**1 079**	**26 955**	**147 443[2]**	**51**	**1 344**	**9 066**	**27,8**
Pow. Bialski	54	1 942	120	4 014	66	2 072	12 978	6	97	1 504	48,0
Garwoliński	36	1 206	264	5 894	228	4 688	30 706	9	189	2 106	20,5
Konstantynowski	35	436	145	2 780	110	2 344	9 456	1	10	29	15,6
Łukowski	43	601	203	4 823	160	4 222	17 980	2	18	115	12,6
Radzyński	50	1 964	140	5 301	90	3 337	14 711	10	219	1 395	37,0
Siedlecki	47	750	125	2 142	78	1 392	10 670	5	124	806	35,0
Sokołowski	46	768	155	3 326	109	2 558	11 718	5	313	427	23,0
Węgrowski	72	1 347	213	4 855	141	3 508	17 960	8	147	820	27,7
Włodawski	27	1 392	124	4 226	97	2 834	21 268	5	227	1 864	32,9
Suwalska	**375**	**3 249**	**679**	**8 531**	**304**	**5 282**	**32 667**	**13**	**191**	**1 624**	**38,0**
Pow. Augustowski	50	676	85	1 401	35	725	5 468	2	30	268	48,0
Kalwaryjski	53	391	78	917	25	526	1 311	—	—	—	42,6
Marjampolski	72	563	109	1 843	37	1 280	5 647	5	145	950	30,5
Sejneński	102	789	213	2 505	111	1 716	17 195	5	15	273	31,0
Suwalski	9	77	40	435	31	358	1 514	—	—	—	17,7
Władysławowski	64	573	90	736	26	163	550	—	—	—	77,8
Wyłkowyski	25	180	64	694	39	514	982	1	1	133	25,9
Warszawska	**599**	**7 487**	**2 807**	**45 522**	**2 208**	**38 035**	**165 419**	**107**	**1 187**	**5 044**	**16,5**
Pow. Błoński	47	540	171	2 769	124	2 229	11 624	8	120	295	79,5
Gostyński	30	426	171	2 906	141	2 480	9 060	8	105	353	14,6
Grójecki	23	232	273	4 221	250	3 989	15 978	4	27	181	5,0
Kutnowski	28	449	188	3 152	160	2 703	7 017	13	147	341	14,0
Łowicki	12	274	60	1 151	48	877	2 788	2	17	55	23,8
Nowomiński	79	1 205	254	4 197	175	2 992	24 277	7	42	414	28,7
Nieszawski	55	819	216	4 376	161	3 557	8 440	7	121	607	18,7
Płoński	33	231	241	3 761	208	3 530	13 070	13	172	663	6,0
Pułtuski	123	1 347	331	4 817	208	3 470	21 201	16	134	1 144	27,9
Radzymiński	30	228	256	4 166	226	3 938	34 215	2	24	328	6,0
Skierniewicki	23	417	95	1 647	72	1 230	4 488	5	72	117	25,0
Sochaczewski	17	233	103	1 453	86	1 220	4 148	3	42	103	16,0
Warszawski	21	156	196	2 936	175	2 780	—	—	—	—	5,0
Włocławski	78	930	252	3 970	174	3 040	9 113	19	170	443	23,0

[1]) Z dodaniem składników wypada 7754. [2]) Z dodaniem składników wypada 147447.

XI. Własność większa w roku 1909[1]).
Grande propriété en 1909.

Gubernje	Grunty dworskie: Ogółem	Ziemia orna, łąki, oraz ziemia pod ogrodami i bud.	Lasy	Pastwiska i nieużytki	Majoraty
	w morgach				
Królestwo Polskie .	**6 972 409**	**4 271 129**	**2 049 213**	**652 067**	**652 124**
Kaliska	704 012	473 245	170 762	60 006	60 238
Kielecka	528 483	307 566	168 270	52 647	67 616
Lubelska	1 145 996	609 979	471 366	82 214	50 680
Łomżyńska	263 589	149 328	73 634	40 627	42 260
Piotrkowska	693 145	422 108	205 784	65 253	73 599
Płocka	684 181	492 543	100 365	91 272	14 998
Radomska	664 936	295 095	319 592	50 249	84 058
Siedlecka	727 707	417 719	239 098	70 890	83 326
Suwalska	349 286	207 749	85 783	55 754	117 012
Warszawska	1 179 210	872 227	208 915	98 069	56 802

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz. XXXIX, t. 2. str. 34—114.

XI-a. Liczba i przeciętny obszar majątków własności większej w 1908[1]).
Nombre et étendue de propriétés foncières de la grande propriété en 1906.

	Król. Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Liczba majątków[1])	7 417	878	606	651	340	696	1 120	607	517	427	1 575
Przeciętny obszar 1 majątku w morgach	860,2	780,7	808,9	1 553,6	832,7	892,8	623,0	862,5	1 275,2	721,4	598,4

[1]) Pr. W. K. St. Zesz. XXX, str. 18—21. [2]) Bez majoratów.

XI-b. Rozległość własności większej bez majoratów (w morgach[1]).
Etendue de la grande propriété sans majorats (en morgues).

Rok.	Król. Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
1901	**7 674 191**	762 375	607 436	1 167 486	645 855	660 128	777 585	623 325	877 335	335 822	1 216 844
1906	**6 380 171**	685 388	490 193	1 011 423	283 097	621 417	697 796	523 568	659 276	308 031	1 099 982
1909	**6 972 409**	704 012	528 483	1 145 996	263 589	693 145	684 181	664 936	727 707	349 186	1 179 210

[1]) Pr. W. K. St. Zesz. XXV, str. 24—27; zesz. XXX, str. 18—21; Zesz XXXIX, str. 34; Dane 1906 i 1909 wykazują naogół zwiększenie się obszaru własności większej, co przypisać należy wyłącznie niedokładności danych 1906 roku.

XII. Dobra obciążone pożyczką Tow. Kred. Ziemskiego w 1913 r.[1])
Propriétés chargées des prêts de la Société de Credit Foncier en 1913.

Gubernje i powiaty	Liczba dóbr	Morgów	Przeciętny obszar majątku	Szacunek w rublach	Szacunek 1 morga
Królestwo Polskie . . .	**9 778**	**4 733 003**	**484**	**414 941 959**	**88**
Kaliska	**1 673**	**567 048**	**339**	**52 806 410**	**93**
Pow. Kaliski	299	81 951	274	10 123 859	124
Kolski	188	60 086	320	7 182 923	120
Koniński	129	50 393	391	4 243 166	144
Łęczycki	237	84 305	356	9 177 270	109
Sieradzki	213	74 522	350	4 961 703	67
Słupecki	326	87 628	269	7 974 801	91
Tutrecki	203	63 154	311	5 117 567	81
Wieluński	78	65 009	833	4 025 121	62
Kielecka	**464**	**351 707**	**758**	**26 215 333**	**75**
Pow. Jędrzejowski . . .	70	50 276	718	3 788 245	75
Kielecki	26	31 519	1 212	1 054 184	32
Miechowski	111	50 603	456	5 398 191	107
Olkuski	32	19 846	620	1 385 806	76
Pińczowski	96	68 507	714	6 658 174	97
Stopnicki	80	57 252	716	4 072 620	71
Włoszczowski	49	73 704	1 504	3 858 113	52
Lubelska	**1 502**	**565 124**	**762**	**61 613 902**	**109**
Pow. Biłgorajski	2	1 623	812	75 428	46
Chełmski	379	88 814	234	9 496 847	107
Hrubieszowski	141	79 676	565	10 564 625	133
Janowski	90	44 381	493	2 621 566	59
Krasnostawski	98	63 154	644	6 933 337	110
Lubartowski	161	25 216	157	2 158 841	86
Lubelski	348	89 233	256	12 511 075	140
Puławski	85	54 319	639	6 214 905	114
Tomaszowski	107	76 235	712	7 720 600	101
Zamojski	91	42 473	467	3 316 678	78
Łomżyńska	**303**	**201 868**	**662**	**15 586 387**	**77**
Pow. Kolneński	24	24 412	1 017	1 987 965	81
Łomżyński	70	46 256	661	3 738 098	81
Makowski	48	19 752	412	1 732 584	88
Mazowiecki	40	26 601	665	2 076 134	78
Ostrołęcki	17	21 885	1 287	1 276 658	58
Ostrowski	56	25 289	452	1 949 330	77
Szczuczyński	48	37 673	785	2 825 618	75
Piotrkowska	**766**	**446 789**	**583**	**33 032 087**	**74**
Pow. Będziński	14	7 267	519	354 655	49
Brzeziński	129	41 606	323	3 884 401	93
Częstochowski	57	29 374	515	1 733 675	59
Łaski	132	63 896	484	5 012 452	78
Łódzki	57	24 795	435	2 412 509	97

[1]) Spraw. Dyr. Główn. I. K. Z. I półr. r. 1913 str. 93. 7.

Gubernje i powiaty	Liczba dóbr	Morgów	Przeciętny obszar 1 majątku	Szacunek w rublach	Szacunek 1 morga
Radomski	132	127 029	962	7 527 786	59
Piotrkowski	122	80 495	660	5 353 138	67
Rawski	123	72 327	588	6 753 471	93
Płocka	**1 281**	**564 088**	**440**	**52 387 720**	**93**
Pow. Ciechanowski	161	70 804	440	8 131 265	115
Lipnowski	238	118 448	498	10 321 691	87
Mławski	154	78 008	507	6 319 776	81
Płocki	255	111 495	437	11 964 995	107
Przasnyszki	75	40 417	539	2 844 882	70
Rypiński	237	91 183	385	8 539 272	94
Sierpecki	161	53 733	334	4 265 839	79
Radomska	**498**	**389 596**	**782**	**26 367 983**	**68**
Pow. Iłżecki	35	25 227	721	2 004 891	79
Konecki	30	98 150	3 272	3 285 061	33
Kozienicki	46	41 382	900	2 176 943	53
Opatowski	96	65 981	687	7 366 801	112
Opoczyński	73	54 530	747	2 233 641	41
Radomski	112	52 167	466	4 184 529	80
Sandomierski	106	52 159	492	5 116 117	98
Siedlecka	**575**	**524 398**	**912**	**33 953 449**	**65**
Pow. Bialski	60	32 954	549	2 480 312	75
Garwoliński	60	52 418	874	3 131 282	60
Konstantynowski	72	66 058	917	5 110 505	77
Łukowski	57	53 461	938	3 700 415	69
Radzyński	60	94 509	1 575	5 021 041	53
Siedlecki	63	43 089	684	3 207 379	74
Sokołowski	55	56 631	1 030	3 980 040	70
Węgrowski	51	41 076	805	2 033 017	49
Włodawski	97	84 202	868	5 289 458	63
Suwalska	**647**	**308 124**	**476**	**24 286 018**	**79**
Pow. Augustowski	60	38 129	635	2 218 447	58
Kalwaryjski	106	37 225	351	3 835 018	103
Marjampolski	97	43 816	452	4 083 327	93
Sejneński	101	67 057	664	2 733 895	41
Suwalski	48	17 589	366	1 063 364	60
Władysławowski	107	55 900	522	4 196 621	75
Wyłkowyski	128	48 408	378	6 145 346	127
Warszawska	**2 069**	**814 261**	**394**	**88 692 670**	**108**
Pow. Błoński	169	52 565	311	5 904 740	112
Gostyński	138	53 398	387	5 130 764	96
Grójecki	259	84 410	326	10 358 124	123
Kutnowski	171	84 589	495	11 069 121	131
Łowicki	37	28 579	772	2 649 052	93
Nieszawski	194	76 478	394	8 999 962	118
Nowomiński	116	49 195	424	3 807 200	77
Płoński	268	87 679	327	8 775 921	100
Pułtuski	139	70 498	507	6 517 038	92
Radzymiński	79	19 524	247	1 452 974	74
Skierniewicki	69	26 961	391	2 727 209	101
Sochaczewski	136	47 895	352	6 542 219	137
Warszawski	82	46 599	568	3 966 431	85
Włocławski	212	85 891	405	10 791 915	126

XII a. Obciążenie pożyczką majątków w Tow. Kr. Ziemskiem w 1913 r. [1]).

Montant de la dette des propriétés en Société de Crédit Foncier en 1913.

Gubernje	Liczba stowarzyszonych	Morgów	Szacunek w rublach	Dług nieumorzony w d. 13 listopda 1913 r. ruble	Dług nieumorzony w d. 13 listopda 1913 r. kop.	Obdłużenie 1 majątku	Obdłużenie 1 morga
Królestwo Polskie	**9 778**	**4 733 003**	**414 941 959**	**179 874 385**	**27**	**18 396**	**38**
Kaliska	1 673	567 048	52 806 410	22 933 908	15½	13 708	40
Kielecka	464	351 707	26 215 333	10 761 334	02	23 193	31
Lubelska	1 502	565 124	61 613 902	27 794 410	66½	18 505	49
Łomżyńska	303	201 868	15 586 387	6 805 402	28½	22 460	34
Piotrkowska	766	446 789	33 032 087	14 129 012	83	18 445	32
Płocka	1 281	564 088	52 387 720	23 331 037	45½	18 213	41
Radomska	498	389 596	26 367 983	11 072 982	72½	22 235	28
Siedlecka	575	524 398	33 953 449	14 255 868	41½	24 793	27
Suwalska	647	308 124	24 286 018	10 854 772	49	16 777	35
Warszawska	2 069	814 261	88 692 670	37 935 656	23	18 335	47

[1]) Sprawozd. Cyr. Główn. T. K. Z. 1 półr. 1913 r. str. 99.

XIII. Działalność Banku Włościańskiego w Królestwie Polskiem w 1912 roku.[1])

Activité de la Banque Foncière des paysans en Pologne en 1912.

GUBERNJE	Ziemie nabyte przez włościan od właścicieli ziemskich z pożyczką Banku: Liczba gospodarstw	Ilość morgów	Przeciętna ilość morg. przypadaj. na 1 gospodarstw.	w rublach: Cena ogólna	Cena 1 morga	Szacunek Banku	Wysokość udzielonej pożyczki	Ziemie nabyte z zapasu Banku: Liczba gospodarstw	Ilość morgów	Przeciętna ilość morg. przypadaj. na 1 gospodarstw.	w rublach: Cena ogólna	Cena 1 morga	Wysokość udzielonej pożyczki	Ogółem nabyto przy pomocy Banku: Liczba gospodarstw	Ilość morgów	Przeciętna ilość morg. przypadaj. na 1 gospodarstw.	w rublach: Cena ogólna	Cena 1 morga	Wysokość udzielonej pożyczki
Królestwo Polskie	5 121	56 017,7	10,9	9 228 484	165	6 892 800	5 679 500	767	8 946,9	11,7	1 191 659	133	1 075 010	5 888	64 964,0	11,0	10 420 141	160	6 755 510
Kaliska	270	2 806,0	10,4	518 061	185	418 534	304 220	—	—	—	—	—	—	270	2 806,0	10,4	518 061	185	304 220
Kielecka	553	3 812,9	6,9	681 567	178	559 367	466 450	274	1 248,9	4,6	106 045	85	86 290	827	5 061,8	6,1	787 612	156	552 740
Lubelska	485	5 204,2	10,7	1 053 984	203	933 097	763 950	313	4 898,4	15,6	832 755	171	763 680	798	10 082,6	12,6	1 886 739	187	1 527 630
Łomżyńska	206	3 221,7	15,6	452 099	140	323 289	278 300	4	68,3	17,1	6 417	94	5 670	210	3 290,0	15,7	458 516	139	283 970
Piotrkowska	571	6 314,5	11,1	907 777	144	775 087	572 890	25	366,9	14,1	33 024	90	27 670	596	6 681,4	11,2	940 801	141	600 560
Płocka	485	6 324,3	13,0	935 077	148	678 677	586 730	74	1 133,7	15,3	103 738	92	91 680	559	7 458,0	13,3	1 038 815	139	678 410
Radomska	621	4 663,7	7,5	744 118	160	500 062	423 420	—	—	—	—	—	—	621	4 663,7	7,5	744 118	160	423 420
Siedlecka	301	4 047,1	13,4	594 542	147	517 185	425 760	32	603,0	18,8	63 951	106	60 550	333	4 650,1	14,0	658 493	142	486 310
Suwalska	66	1 024,5	15,5	126 568	124	84 544	75 130	18	206,8	11,5	11 928	58	11 110	84	1 231,3	14,7	138 496	112	86 240
Warszawska	1 563	18 598,2	11,9	3 214 689	173	2 101 958	1 782 650	26	441,0	17,0	33 801	77	29 360	1 589	19 039,2	12,0	3 248 490	171	3 248 490

[1]) Sprawozdanie B-ku włość. za rok 1912; Tabl. VIII, str. 37; Tabl. IV str 19.

XIII-a. Grunty w posiadaniu Banku Włościańskiego w roku 1912 r.[1])

Terres en possession de la Banque Foncière des paysans en 1912.

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
1 stycznia 1913 r. Bank posiadał:											
Majątków	98	8	18	3	2	7	11	—	17	7	2
Ilość morgów	74 369	14 001	8 014	1 978	1 323	3 284	10 926	—	16 567	9 755	111
Wartość ogólna (w rublach	8 864 001	1 233 639	1 770 226	1 222 200	134	284	1 105 069	—	2 300 647	622 511	1 924
Ziemie nabyte przez Bank w r. 1912:											
Liczba majątków	13	1	2	3	—	—	—	—	6	1	—
Ilość morgów	8 358	1 918	1 323	1 078	—	—	—	—	3 602	435	—
w tej liczbie: pól	5 253	498	1 134	284	—	—	—	—	2 607	230	—
łąk	937	64	8	238	—	—	—	—	550	86	—
lasów	2 168	1 356	181	66	—	—	—	—	445	119	—
Cena ogólna (w rublach)	1 669 424	247 000	371 350	268 974	—	—	—	—	746 100	36 000	—
Cena 1 morga	180	116	266	223	—	—	—	—	71	185	—
Sposoby eksploatacji ziem Banku											
Ilość ziemi pod zarząd Banku (w morg.)	76 165	13 917	9 327	6 235	201	9 216	12 217	—	14 422	10 081	548
w tej liczbie oddano w dzierżawę	31 967	3 819	5 600	2 619	201	4 303	3 364	—	3 922	7 591	548
Zostało się pod zarządem Banku	44 198	10 098	3 727	3 616	—	4 913	8 853	—	10 500	2 490	—

[1]) Sprawozdanie B - ku Włość. z r. 1912 Tabl. V str. 25; Tabl. I str. 2; Tabl. VI str. 28.

XIIIb. Pożyczki wydawane przez Bank Włościański na grunty nabyte bez pośrednictwa Banku w 1912 roku[1]).

Prêts sur les terres acquises sans le concours de la Banque Foncière des paysans en 1912.

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Liczba gospodarzy . .	237	117	51	9	—	58	—	1	—	—	1
Ilość obdłużonej ziemi (w morgach) . . .	2472	1366	265	133	—	646	—	41	—	—	21
Szacunek Banku (w rublach)	314006	155470	56005	25806	—	70530	—	3300	—	—	2895
Wysokość pożyczki (w rublach)	262140	130920	49710	14360	—	62900	—	2350	—	—	1900

[1]) Spraw. Banku Włość. za r. 1912 Tabl. IX str. 40

XIV. Lasy rządowe w 1911 r. (w morgach.[1])

Forêts d'Etat en 1911 (en morgues).

Gubernje	Dn. 1 stycznia 1912 r. było w zarządzie Depart. Leśnego: Ogól. obsz.	Użyt. leśn.	Podział obszarów leśnych podług własności[2]): Lasy skarbowe: Ogól. obsz.	Użyt. leśn.	Ospor. tytule własn.: Og. ob.	Poduch. i obciąż. pożycz. b. B. P.: Og. ob.	Majorackie: Og. ob.	Uż. leś.
Królestwo Polskie	**1507 583**	**1393 963**	**1086 962**	**991 242**	**1 480**	**5 621**	**235184**	**225012**
Kaliska	62 004	57 365	34 628	30 720	—	—	27 221	26 491
Kielecka	166 986	156 478	92 763	86 130	—	76	13 339	12 869
Lubelska	76 169	69 936	43 486	37 998	—	942	31 740	31 007
Łomżyńska . . .	201 427	188 008	180 196	167 464	—	1 702	19 529	18 842
Piotrkowska . .	135 255	126 156	104 447	96 470	408	—	26 956	25 990
Płocka	42 332	39 589	40 518	37 836	1 052	125	636	591
Radomska	232 328	222 160	109 261	102 787	—	—	27 381	26 987
Siedlecka	70 521	64 490	30 055	27 584	—	546	30 609	27 861
Suwalska	398 981	355 739	360 274	320 055	16	310	38 381	35 374
Warszawska . .	121 580	114 042	91 334	84 198	4	1 920	19 392	19 000

[1]) Rocznik Depart. Leśnego 1911 r. Tom II wykaz № 1. [2]) Oprócz tego było: lasów majątków skonfiskowanych pod kontrolą skarbową w gub. Kieleckiej 39 mg., w gub. Warszawskiej 60 mg.; lasów sprzedanych osobom prywatnym, z zastrzeżeniem prowadzenia racyonalnego gospodarstwa i w gub. Kaliskiej 154 mg., w Kieleckiej—107 mg., w Piotrkowskiej 3427 mg., w Radomskiej—43314 mg. i w gub. Siedleckiej—113; lasów zakładów górniczych skarb. w gub. Kieleckiej 60661 mg., w gub. Radomskiej 48469 mg. lasów skarbowych, zaliczonych do innych wydziałów rządowych oraz nadanych instytucjom i osobom prywatnym na bezterminowe użytkowanie: w gub. Piotrkowskiej 18 mg., w Płockiej 2 mg., w Warszawskiej 66 mg., lasów emfitentycznych w Król. Pols. w gub. Siedleckiej 9199 mg., w Warszawskiej—8802 mg.

XV. Lasy znajdujące się pod kontrolą ochrony leśnej w 1911 r.[1])

Forêts sous l'égide forêstiere en 1911.

Gubernje	W d. 1 stycznia 1912 r. było pod kontrolą zarządu ochr. leśnej lasów mor.							
	Skarb zarządu leśn.		Majorackich	Kościelnych, cerk. klaszt., miej. i innych instytucyi	Włościańsk. ukazowych	Gmin i gromad wiejskich	Osób prywatnych	Ogółem
	Własnych lasów skarb ow.	Lasów, zalicz. do zarządu skarbow.						
Królestwo Polskie	**991 365**	**177 564**	**222 806**	**79 826**	**25 588**	**206 281**	**1 042 243**	**2 746 188**
Kaliska	30 720	154	26 491	5 290	—	21 675	80 372	164 702
Kielecka	86 132	57 457	12 869	6 822	13 605	10 842	81 230	268 957
Lubelska	37 998	931	31 007	11 671	—	7 692	213 625	302 924
Łomżyńska	167 466	1 702	18 842	1 641	—	66 935	16 102	272 688
Piotrkowska	96 470	3 692	24 039	13 648	11 983	15 261	84 298	249 391
Płocka	37 836	1 161	591	1 778	—	14 471	67 754	123 710[1])
Radomska	102 791	92 386	26 989	8 246	—	25 172	201 667	457 647[2])
Siedlecka	27 584	9 044	27 861	17 478	—	41 913	104 600	228 480
Suwalska	320 170	195	35 374	8 100	—	2 320	26 700	392 859
Warszawska	84 198	10 842	18 743	5 152	—	—	165 895	284 830

[1]) Rocznik Departamentu Leśnego z r. 1911. Tom II. Wykaz 25. [2]) W tem 119 mg. należących do zarządu gospodarczego; [3]) . w tem 396 mg. apanażowych.

XVI. Dzierżawy i czynsze skarbowe w 1911 roku.[1])

Possessions et rentes foncières en 1911.

Gubernje	W d. 1 stycz. 1912 było czynszów skarbowych		Z ogólnej liczby czynszów skarb. było						Dochód z czynszów skarbowych w r. 1911 w rublach
			Gruntowych		Wód zarybionych		Kopalnianych		
	Liczba	Obszar w morgach	Liczba	Obszar w morgach	Liczba	Obszar w mor.	Liczba	Obszar w mor.	
Królestwo Polskie	**465**	**13 730**	**193**	**2 574**	**16**	**329**	**58**	**2 603**	**23 447**
Kaliska	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kielecka	7	1 719	2	12	1	—	2	1 700	1 766
Lubelska	1	10	—	—	1	10	—	—	21
Łomżyńska	142	1 994	140	1 969	1	23	—	—	1 689
Piotrkowska	132	731	4	62	—	—	53	611	14 348
Płocka	1	4	1	4	—	—	—	—	—
Radomska	61	6 685	—	—	1	37	—	—	2 412
Siedlecka	2	21	1	2	1	20	—	—	39
Suwalska	45	1 858	39	424	—	—	—	—	799
Warszawska	74	708	6	101	11	239	3	293	2 373

[1]) Rocznik Departamentu leśnego r. 1911, tom II, wykaz № 2. Prócz tego·

		czynszów.	obsz. morgów			czynszów	obsz. morg.
W gub: Kieleckiej	ogrodów	1	2	w gub. Suwalskiej	działek leśnych	5	2
,,	zakł. przemysl.	1	6	,,	prawo polowania	1	1431
Łomżyńskiej	różnych	1	2	,, Warszawskiej	działek leśnych	49	35
Piotrkowskiej	budynków	5	4	,,	budynków	1	1
,,	działek leśnych	69	44	,,	torf i trzcina	4	40
,,	torf i brzezina	1	10				
Radomskiej	działek leśnych	57	66				
,,	torf i trzcina	2	64				
,,	prawo polowania	1	6517				

XVII. Użytki rolne w latach 1816—1909[1]).

Etendue des terrains cultivés et boisés en 1816—1909.

Lata	Powierz. ogólna	W liczbie pozostałych obszarów				Pozostałe obszar.	Lasy	Łąki	Ziemia orna
		Pod ogrod. i zabud.	Pastwiska	Nieużyt.	Niewyszczególn.				
1816—20	22 235 970	—	—	—	—	6 729 090	6 683 790	1 334 910	7 488 180
1839	22 736 790	—	—	—	—	7 113 720	6 346 500	1 479 930	7 796 640
1848	22 739 580	527 430	—	—	—	6 047 190	4 420 290	1 846 500	10 425 600
1859	22 738 980	518 160	1 118 010	858 990	3 297 990	5 793 150	4 575 120	1 838 760	10 531 950
1894	22 044 337	734 451	1 669 191	1 076 121	—	3 479 763	4 534 577	1 890 452	12 139 545
1907	21 985 212	789 139	1 443 489	920 978	531 688	3 685 294	4 195 842	1 788 818	12 315 258
1909	21 937 117	851 255	1 481 721	917 367	609 857	3 860 200	3 960 231	1 758 255	12 358 431

[1]) Wł. Grabski „Hist. Tow. Rolniczego" tom 1 str. 303, 304, 307. Prace W. K. St. Zesz. XV str. 154; Zesz. XXXIV str. 118 i 119. Zesz. XXXIX, str. 114—118.

XVII-a. Użytki rolne różn. rodz. własności w 1909 roku[1]).

Etendue des terrains cultivés et boisés de diverses proprietés en 1909.

	Ziemia orna		Łąki		Pastwiska		Lasy		Nieużytki	
	morgi	%	morgi	%	morgi	%	morgi	%	morgi	%
Ogółem mniejsza własn.	8 470 610	67.1	1 203 398	9.5	1 105 534	8.8	682 301	5.4	584 646	4.5
Grunty włościańskie .	7 375 782	68.7	1 059 299	9.9	905 363	8.4	448 533	4.2	454 049	4.2
,, drobnoszlach.	763 042	57.6	97 329	7.4	148 310	11.2	162 191	12.2	88 803	6.7
,, drobnomiesz.	331 786	57.3	46 770	8.1	51 861	8.9	71 577	12.4	41 794	7.2
Większa własność . .	3 577 125	51.3	510 839	7.3	345 844	5.0	2 049 213	29.4	306 224	4.4

[1]) Prace Warsz. Kom. Stat. Zeszyt XXXIX T. II str. 34 i dalsze. Dane nie obejmują majoratów. % jest obliczony w stosunku do całkowitej przestrzeni ziemi uprawnej.

XVIII. Przestrzeń uprawna (w morgach) Surface cultivée (en morgues)

Gubernje	Lata	Żyto ozime	Pszenica ozima	Żyto jare	Pszenica Jara	Jęczmień	Tatarka	Proso
Król. Pol.	1901—1905	**3.622.391**	**900.979**	**35.897**	**10.194**	**844.466**	**208.341**	**60.898**
		104.911,7	**31.403,8**	**793,7**	**328,1**	**27.668,7**	**3.847,0**	**1.985,4**
	1906—1910	**3.733.306**	**887.938**	**26.156**	**9.325**	**883.018**	**188.185**	**60.246**
		122.275,4	**34.361,4**	**704,0**	**349,1**	**32.210,9**	**4.304,6**	**2.382,3**
	1911	**3.780.920**	**900.487**	**19.508**	**6.459**	**896.649**	**181.410**	**58.023**
		147.429,5	**39.811,4**	**589,6**	**278,8**	**37.130,4**	**3.673,3**	**1.922,3**
	1912	**3.759.114**	**896.235**	**19.666**	**5.497**	**908.255**	**176.062**	**55.791**
		146.727,3	**40.670,3**	**610,9**	**245,6**	**38.972,8**	**4.336,2**	**2.281,6**
	1913	**3.849.699**	**930.772**	**24.991**	**17.492**	**927.056**	**181.654**	**58.560**
		141.333,0	**39 382,8**	**792,6**	**531,0**	**39.687,5**	**4.473,0**	**2.251,4**
Kaliska	1901—1905	443.751	78.180	1.173	64	60.211	14.005	6.346
		13.879,2	2.724,7	28,2	2,0	2.083,7	263,2	201,5
	1906—1910	470.093	77.814	765	—	60.117	11.847	6.020
		17.479,0	3.394,6	24,6		2.552,7	309,7	234,5
	1911	454.403	63.500	638	131	56.843	11.150	3.065
		19.383,6	3.237,5	24,6	4,9	2.452,4	213,2	165,5
	1912	442.414	67.360	435	191	57.168	9.825	5.729
		19.346,9	3.376,9	17,8	7,5	2.889,2	306,1	265,4
	1913	483.271	74.812	4.748	681	66.316	10.953	5.593
		21.375,0	3.754,8	191,6	27,7	3.439,8	327,3	214,3
Kielecka	1901—1905	210.333	116.733	2.219	1.920	126.236	2.667	7.122
		6.452,3	4.393,7	47 3	70,8	4.420,1	34,9	279,3
	1906—1910	210.483	113.482	1.979	2.135	133.540	1.688	6.677
		6.493,5	4.015,6	52,5	83,3	5.107,5	36,4	298,6
	1911	210.495	109.289	1.893	702	134.834	1.364	7.064
		7.734,7	4.618,0	49,2	33,4	5.762,3	13,4	298,5
	1912	217.557	112.062	2.363	619	135.323	2.244	7.105
		8.558,3	5.089,4	65,9	34,7	5.566,2	38,2	340,9
	1913	208.856	102.157	3.239	513	131.928	3.909	6.802
		7.445,3	4.136,5	89,1	20,7	5.569,1	70,4	281,3
Lubelska	1901—1905	421.009	181.227	5.269	4.205	166.676	58.562	16.305
		13.228,4	7.254,2	117,3	143,2	5.927,5	1.288,4	579,2
	1906—1910	406.952	183.968	4.084	3.862	175.289	60.745	18.110
		12.893,3	7.526,7	100,8	150,9	6.899,6	1.523,2	756,6
	1911	408.185	186.626	3.434	3.247	182.538	57.713	18.229
		16.312,4	8.336,5	94,4	134,7	8.326,0	1.527,3	713,7
	1912	393.531	189.711	4.365	2.599	183.986	56.907	15.868
		15.546,7	9.092,2	148,9	120,9	7.989,0	1.483,5	657,1
	1913	408.812	196.389	3.179	13.548	174.038	52.641	16.048
		12.932,2	8.216,3	86,8	390,1	7.106,3	1.349,8	643,6
Łomżyńska	1901—1905	232.855	56.271	3.309	816	29.854	21.432	2.921
		6.424,0	1.659,5	79,6	22,7	823,2	317,8	81,4
	1906—1910	234.615	45.246	2.045	564	31.257	15.839	1.196
		7.272,4	1.557,5	51,5	14,8	917,1	310,4	33,2
	1911	249.098	45.121	1.760	665	34,586	15.503	1196
		9.524,3	1.871,5	57,2	25,7	1.137,8	283,1	33,8
	1912	255.891	45.786	1.520	236	34.691	13.956	1.103
		9.058,2	1.791,8	43,9	6,4	1.137,5	321,2	38,9
	1913	254.886	49.002	4.741	371	36.568	15.195	1.190
		8.539,4	1.752,8	53,8	16,4	1.227,0	344,4	35,8
Piotrkows.	1901—1905	445.112	49.322	5.193	722	91.820	14.280	5.292
		11.003,7	1.499,8	107,4	19,0	2.465,3	232,1	152,6
	1906—1910	472.412	54.273	3.064	328	91.924	11.220	4.535
		14.554,5	2.062,0	85,7	10,2	1.561,0	251,8	154,7
	1911	474.043	54.314	2.496	78	87.313	10.165	3.140
		17.219,2	2.309,1	64,3	4,0	3.280,2	150,7	65,3
	1912	463.326	52,477	1.838	1.159	85.002	10.233	3.752
		17.251,2	2.135,0	50,5	42,5	3.444,5	238,5	140,8

[1]) Zb. wiad. stat.-ek. rol." wyd. 1914 r. str. 32—39. Liczby w liczniku oznaczają morgi, w mianowniku—tysiące pudów.

i zbiór (w tysiącach pudów).[1])
et rendement des cultures (en milliers de pouds).

Groch	Soczewica i bób	Razem roślin zbożowych i mącznych	Owies	Razem roślin zboż. mącznych i owies	Ziemniaki	Len (ziarno)	Konopie (ziarno)	Przestrzeń ogólna i zbiór waż. produktów rolnych
315.440	**27.701**	**6.026.297**	**1.988.685**	**8.014.982**	**1.639.531**	**64.808**	**16.832**	**9.736.153**
7.866 8	**1.002,8**	**180.160,6**	**50.400,0**	**230.560,6**	**426.169,2**	**1.192,1**	**273,0**	**658.194,9**
288.363	**24.854**	**6.101.391**	**2.034.871**	**8.136.262**	**1.812.366**	**64.868**	**12.411**	**10.025.907.**
9.278 2	**1.025,2**	**206.947,9**	**61.036,0**	**267,983,9**	**593.819,9**	**1.416,4**	**244,7**	**863.464,9**
267.644	**20.321**	**6.131.421**	**2.092.053**	**8.223.474.**	**1.883.572**	**69.001**	**11.548**	**10.187.595**
8.917 4	**798,1**	**240.554,7**	**69.529,0**	**310.083,7**	**462.400,2**	**1.449,7**	**225,7**	**774.159,3**
265.995.	**24.013**	**6.110.628**	**2.046.620**	**8.157.248**	**1.919.545**	**58.191**	**10.814**	**10.145.798**
8.271,4	**1.015,5**	**243.237,5**	**71.604,4**	**.314,841,9**	**683.327,3**	**1.229,6**	**221,5**	**999.620,3**
265.542	**18.059**	**6.273.825**	**2.089.475.**	**8.363.300**	**1.923.822**	**63.073**	**10.896**	**10.361.091**
9.597 4	**729,4**	**238.758,1**	**74.798,4**	**313.556,5**	**637.561,8**	**1.362,1**	**212,1**	**952.692,5**
32.507	1.106	637.343	185.908	823.251	198.432	6.105	607	1.028.395
916,4	31,2	20.154,5	5.230,2	25.384,7	54.930,7	129,0	6,0	80.444,4
29.916	—	656.572	185.826	842.398	214.574	5.706	—	1.062.678
1.093,6		25.092,1	6.668,0	31.778,1	73.680,6	141,7		105.582,9
24.591	96	614.417	177.055	791.472	212.240	5.456	193	1.009.361
775,5	3,9	26.265,0	6.470,8	32.735,8	44.032,3	136,7	4,7	76.909,5
23.369	2.740	609.231	177.794	787.025	208.829	5.719	—	1.001.573
1.046,2	99.2	27.416,0	8.003.9	35.419,9	86.043,8	124,0		121.587,7
24.626	330	671.330	185.440	856.770	217.256	5.513	—	107.953 9
1.199,8	11,5	30.541,8	8.302,0	38.843,8	85.641,1	110,3		124.595,2
21.679	7.140	496.049	155.748	651.797	148.419	1.600	554	802.370
444,8	238,8	16.399,2	4.098.6	20.497.8	40.213,6	27,0	9,3	60.747,9
17.595	5.874	493.453	159.452	652.905	165.764	1.464	170	820.303
544,8	250,7	16.883,0	5.132,4	22.015.4	56.475,1	29.9	2.2	78.525,6
15.021	5.025,	485.687	194.455	680.142	172.003	1.380	343	853.868
528,5	195,5	19.233,5	6.011,9	25.845.4	40.733,1	27,1	6.2	66.611,8
14.627	5.954	497.854	153.606	651.460	169.712	1.610	—	822.782
434,6	274,5	20.402,7	5.090,4	25.493,1	41.915,3	24,0		67.432,4
14.264	4.190	475.858	158.449	634.307	172.434	667	94	807.502
480,6	1.805,5	19.898,5	5.415.0	25.313,5	55.175,7	11.2	0,8	80.501,2
33.075	10.968	897.296	294.810	1.192.106	174.261	6.693	7.011	1.380.071
862,6	376,8	29.787,0	8.560,1	38.347,1	59.770,0	122,2	115,0	98.354,3
26.973	9.645	889.628	302.799	1.192.427	194.976	8.239	7.378	1.403.020
938,0	419,3	31.212,4	9 792,2	41.004,6	79.540,4	192,5	158,0	120.895.6
24.552	8.205	892.729	303.560	1.196.289	208.278	7.759	7.013	1.419.339
973,2	364,3	36.782,5	11.259,0	48.041,5	77.034.4	181,6	153,1	125.410,6
20.343	9.827	877.137	296.100	1.173.237	211.976	7.292	6.350	1.398.855
744,3	464.2	36.246,8	11.095,4	47.342,2	88.751,3	169,2	136,1	136.398,8
21.943	8.022	894.620	288.236	11.828.56	201.765	7.669	7.347	1.399.637
685,7	316,2	31.727,0	10.508,5	42.235,5	73.932,2	160,4	149,6	116.477,7
29.272	408	377.138	118.749	495.887	110.099	7.115	831	613.932
704,5	11.2	10.123,9	2.820,6	12.944,5	25.243,1	135,3	12,8	38.335,7
27.785	115	358.662	125.610	484.272	119.791	8.918	281	613.262
803,0	4,7	10.964,7	3.207,1	14.171,8	30.978,6	175,1	4.2	45.329,7
28.148	6	376.083	129.428	505.511	117.121	15.773	37	638.442
997,2	0,3	13.930,9	3.469,0	17.399,9	23.710,9	312,6	0,6	41.424,0
29.625	—	382.808	132.186	514.994	128.605	7.019	301	650.919
699,4		13.097,3	3.339,2	16.436,5	31.912,2	156,1	1,5	48.506,3
29.824	—	388.777	136.465	525.242	131.331	8.295	527	665.395
993,9		12.963.5	3.976.0	16.939.5	36.559.1	194.3	6,7	53.699,6
20.969	351	633.061	213.151	846.212	240.633	4.281	835	1.091.961
448,2	9,6	16.136,4	4.326 0	20.462,4	53.891,3	76,4	12,9	74.443,0
19.363	86	657.215	221.100	878.315	260.750	3.231	—	1.142.296
652,6	5,0	20.922.0	6.178,2	27.100,2	82.713,0	74,8		109.888,0
17.295	88	648.932	217.937	866.869	260.744	3.930	—	1.131.543
532,1	3,7	23.628,6	6.677,1	30.305,7	52.779,0	75,9		83.160,6
16.754	59	634.600	207.111	841.711	257.017	3.044	—	1.101.772
566,2	2,2	23.882,7	6.872,1	30.754,8	91.048,4	65,3		121.868,5

Les chiffres au-dessus de la ligne signifient les morgues, au-dessous-milliers de pouds.

Gubernje	Lata	Żyto ozime	Pszenica ozima	Żyto jare	Pszenica Jara	Jęczmień	Gryka	Proso
	1913	475,460	58.173	2.474	1.555	87.365	9.107	4.545
		17.752,7	2.410,6	90,1	44,1	3.699,7	218,2	181.0
Plocka	1901—1905	331.435	86.690	5.364	324	53.102	23.648	985
		9.998,3	2.910,1	115,7	9,5	1.779,8	453,1	21,9
	1906—1910	350.387	91.198	4.344	164	55.020	19.716	630
		12.681,1	3.691,5	120,4	5,5	2.026,0	471,8	17,7
	1911	355.263	94.644	2.414	31	58.031	18.430	178
		14.761,2	4.383,4	87,8	1,6	2.315,9	328,5	2,1
	1912	358.278	92.843	2.570	57	59.635	18.089	314
		14.569,7	4.326,7	74,6	3,6	2.846,0	470,4	9,7
	1913	370.552	100.439	3.541	59	63.202	20.130	240
		13.790,9	4.491,6	111,3	2,1	3.007,8	544,0	6.9
Radomska	1901—1905	324.543	65.093	5.292	398	99.532	17.919	8.974
		8.713,8	2.195,0	116,3	10,8	3.133,4	293,2	284,1
	1906—1910	335.767	62.064	4.830	201	112.204	16.097	9.651
		9.576,9	2.151,8	128,0	5,7	3.715,9	349,6	377,8
	1911	333.425	58.624	4.076	291	115.949	14.637	9.532
		12.314,8	2.618,9	130,6	11,4	4.801,6	227,7	283,5
	1912	343.055	62.039	3.674	119	117.560	15.281	10.118
		11.749,0	2.669,8	115,4	4,1	4.854,7	298,9	400,9
	1913	332.264	60.019	2.820	293	117.695	15.499	10.639
		10.908,8	2.420,9	78,1	9,4	4.724,1	339,5	360,0
Siedlecka	1901—1905	365.960	68.995	1.622	86	47.701	26.511	8.941
		10.578,9	2.166,6	39,4	3,1	1.368,4	493,3	266,7
	1906—1910	399.178	54.950	669	88	51.771	25.174	10.126
		12.604,8	2.745,3	18,8	3,2	1.675,8	543,4	370,4
	1911	419.177	92.170	386	941	52.384	26.608	9.835
		15.798,7	3.569,4	16,7	49,9	2.033,6	524,3	276,3
	1912	454.824	83.076	443	256	53.555	24.427	9.374
		17.028.8	3.354,5	17,3	13,1	2.020,9	580.9	330,6
	1913	410.956	84.409	289	219	53.660	28.166	10.504
		14.845,1	3.266,3	9,9	10,4	1.983,0	653,0	387,6
Suwalska	1901—1905	294.847	49.373	2.587	775	71.854	10.824	—
		8.175,2	1.714,2	55,0	19,2	2.238,8	109,1	
	1906—1910	280,015	4.693,8	1 688	648	80.852	9.218	—
		8.579,9	1.620,9	40,8	20,1	2.568,5	123,7	
	1911	278.281	49.820	1.526	363	79.180	9.105	—
		8.839,1	1.736,5	38,7	12,8	2.804,4	97,4	
	1912	274.395	47.929	519	74	79.252	8.781	—
		9.934,4	1.949,3	14,3	2,1	2.884,5	129,6	
	1913	280.088	48.272	1.106	129	81.215	8.184	—
		9.599,0	1.936,7	25,8	4,9	3.187.2	134.3	
Warszawska	1901—1905	552.744	149.094	3.868	882	97.477	20.249	3.977
		16.457,9	4.886,0	87,5	27,8	3.433.5	361,9	115,7
	1906—1910	573.401	138.455	2.687	1.315	91.108	16.649	3.300
		20.269,5	5.584,4	80.8	54,6	3.625,5	384,7	138,8
	1911	598.550	146.280	884	10	94.993	16.735	2.785
		25.541,5	7.130,6	26,1	0,4	4.216,2	307,7	83,6
	1912	555.843	142.951	1.938	187	102.082	16.319	2.427
		23.684,1	6.884,7	62,3	10,7	5.340,3	468,9	97,3
	1913	624.556	157.098	1.854	125	115.069	17.870	2.999
		24.139,6	6.976,3	56,1	5,2	5.743,5	492,1	140,9
50 gubernji Rosji Europejskiej	1901—1905	47.085.188	6.205.964	426.703	25.882.100	13.863.968	3.900.416	4.852.233
		1.175.864,6	2.16.664,7	7.924,5	517.430,0	350.235,5	54.961,9	98.200,5
	1906—1910	46.187.763	6.210.512	374.568	28.398.987	15.469.863	3.642.233	4.996.400
		1.064.966,1	188.040,9	6.895,3	545.356,2	417.611,0	59.184,3	110.278,0
	1911	46.660.294	6.516.471	363.823	31.471.551	16.633.423	3.453.316	4.319.627
		990.186,2	189.202,9	5 628,6	386,281,0	426.608,5	60.949,2	79.962,9
	1912	46.685.029	6.818.815	328.194	29.018·116	16.665.250	3.376.757	4.373.234
		1.402.689,6	222.362,1	5.978,9	562.494,2	471.436,3	70.676,1	129.585,5
	1913	47.325.205	6.647.913	385.235	29.857.568	17.750.343	3.569.372	4.489.832
		1.343.528,0	274.629,0	9.781,6	815.824,0	579.258,0	65.058,0	126.527,0

Groch	Soczewica i bób	Razem roślin zbożowych i mącznych	Owies	Razem roślin zboż. i mącznych i owies	Ziemniaki	Len (ziarno)	Konopie (ziarno)	Przestrzeń ogólna i zbiór ważn. produktów rolnych.
15,546	—	654.225	222.718	876.943	263.433	5.382	—	1.145.758
571.6		24.968,0	7.755,8	32.723,8	80.493.3	109,3	—	113.326,4
39.928	763	542.239	129.290	671.529	146.555	2.814	109	821.007
1.176,1	22,7	16.490,2	3.259,4	19.749,6	37.080,6	51,3	1,5	56.883,0
40.410	695	562.564	123.040	685.604	152.975	2.100	—	840.679
1.099.9	28,0	20.261,7	3.499,5	23.761,2	46.960,1	37,5	—	70.759,2
38.514	—	567.505	123.889	691.394	155.541	1.153	—	848.088
1.284,3		23.164,8	3.818,1	26.982,9	37.926,6	20,3	—	64.929,8
39.103	—	570.889	124.591	695.480	156.310	1.329		853.119
1.179,2		23.479,9	4.437,3	27.917,2	54.680,9	23,9	—	82.622,0
40.155	39	598.357	132.153	730.510	154.476	2.014	—	887.000
1.471.4	2,0	23.433,0	4.826,8	28.259,8	51.282,0	38,3	—	79.580,1
28.591	3.311	553.653	217.387	771.040	155.208	5.794	2.156	934.198
580,8	139,2	15.516.4	5.342,0	20.858,4	39.709,5	101,7	36,0	60.705,6
23.299	3.672	567.785	225.311	793.096	172.680	5.881	1.795	973.452
676,0	171,1	17.166,7	6.448,1	23.614,8	59.967,2	115,7	34,3	83.762,0
20.140	3.173	559.847	228.910	788.757	179.254	5.255	1.707	974.973
616,8	132,4	21.137,7	7.950,8	29.088,5	51.213,3	99,2	23,6	80.424,6
21.156	2.061	575.063	237.310	812.373	204.258	5.351	1.464	1.023.446
653,6	84,6	20.864,9	7.595,2	28.460,1	75.367,2	117,4	34.4	103.979,1
20.436	2.072	561.737	227.928	789.665	180.993	5.280	1.421	977.359
638,9	92.0	19.571.7	7.527,7	27.099,4	59.063,4	105,4	29,1	86.297,3
28.577	1460	549 853	213.978	763,831	149.545	7.421	2.808	923.605
623,2	49,2	15.605,9	4.992,3	20.598,2	41.171,2	135,5	48,8	61.953,7
27.270	529	569.755	235.946	805.701	189.887	9.382	1.657	1.006.627
838,9	25,0	18.828,2	6.714,6	25.542,8	61.193,9	194,5	29,7	86.960,9
26.716	92	628.309	241.348	869.657	206.276	8.545	1.465	1.085.943
801,8	2,6	23.073,3	7.642,2	30.715,5	51.343,4	178,5	25,8	82.263,2
25.746	113	651.814	241 712	893.526	207.312	8.625	1.760	1.111.223
835,5	6,2	24.187,8	83.42,9	32.530,7	76.962,6	181,7	27,6	109.702,6
27.089	427	615.719	250.197	865.916	214.236	9.597	1.508	1.091.257
818,0	11,2	21.984,5	8.291,7	30.276,2	75.243,8	217.1	25.8	105.762,9
29.124	2.234	461.618	178.661	640.279	76.598	17.094	1.727	735.698
741,5	55,4	13.112,1	4.498,8	17.610,9	17.414,8	315,4	23,8	35.364,9
28.817	2.217	450.393	183.028	633.421	80.709	14.524	1.329	729.983
828,7	54,5	13.838,7	4.774,5	18.613,2	19.463,8	317,7	19,5	38.410,3
28.636	2.308	449.219	185.684	634.903	81.900	15.396	788	732.987
943,5	58,2	14.530,6	5.379,1	19.909,7	18.704,5	323,8	11,7	38.949,7
29.338	2.074	442.362	186.203	628.565	81.328	14.818	917	725.628
558,1	53,2	15.525,5	5.485,7	21.011,2	24.324,8	290,0	21,0	45.647,0
28.250	2.585	449.829	189.717	639.546	83.478	14.682	—	737.706
977,1	92,2	15.957,2	6.428,8	22.386,0	25.355,3	335,8		48.077,1
51.716	2.230	882.237	281.001	1.163.238	239.781	5.891	624	1.409.534
1.365,7	68,7	26.835,0	7.272,0	34.107,0	56.744,4	104,3	6,9	90.962,6
46.936	2.148	875.999	272.760	1.148.759	260.358	5.421	—	1.414.538
1.566,8	72,2	31.778,7	8.621,4	40.400,1	82.843,4	107,0	—	123.355
44.032	1.329	905.598	289.788	1.195.386	290.215	4.355	—	1.489,956
1.464,5	37,2	38.807,8	10.251.0	49.058,8	64.922,7	94,0	—	114.075,5
45.933	1.186	868.866	290.006	1.158,872	294.198	3.384	23	1.456.477
1.554,3	31,3	38.133,9	11.342,3	49.476,2	112.320,8	78,0	0,9	1.61.875,9
43.410	202	963.183	298.173	1.261.356	304.421	3.975	—	1569.752
1.760,4	23,8	39.337,9	11.766,1	51.104,0	94.815,9	79,9		145.999,8
1.609.975	753.520	104.580.067	27.355.236	131.935.303	5.249.169	2.599.495	1.301.799	141.085.766
31.107,5	14.989,2	2.539.534,2	666.272,6	3.205.806,8	1.115.646,2	27.604,0	22.065,6	4.371,122,6
1.420.817	744.485	107.445.628	27.576 378	135.022.006	5.517.656	2.333.691	1.182.178	144.055.531
32.760,1	17.531,2	2.529.154,0	682.041,8	3.211.195,8	1.219.835.7	27.995,0	21.734,0	4.480,760,5
1.512.478	822.736	111.753.719	27.754.026	139.507.745	5.902.409	2.339.893	1.086.754	148.836.801
33.732,7	15.543,5	2.296.478,4	612.084,7	2.908.563,1	1.414.102,1	29.273,1	20.073,6	4.372.011,9
1.545.428	786.361	109.597.184	26.938.924	136.536.108	6.014.467	2.339.653	1.059.478	145.949.706
44.992,3	19.956,3	3.034.411,9	764.522,4	3.798.934,3	1.538.138,3	31.904,4	23.080,0	592.057,0
1.637.194	803.041	112.465.703	27.501.435	139.967.138	6.262.213	—	—	146.229.351
44.743,0	20.270,0	3.282.067,0	8.740.360	4.256.103.0	1.444.208,0	—		5.700.311,0

XVIII-a. Przeciętny plon z morga (w pudach[1]).
Production moyenne par 1 morgue (en pouds).

Rodzaj zboża	Lata	Król. Pol.	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	50 g. Ros. Eur.
Żyto ozime	1895—1900	**28,9**	31,6	28,5	28,6	27,3	24,9	32,3	25,6	27,2	28,1	33,1	—
	1901—1905	**29,6**	31,3	30,7	31,5	27,6	24,7	30,2	26,9	28,9	27,7	29,8	25,0
	1906—1910	**32,8**	37,2	30,9	31,7	31,0	30,8	36,2	28,5	31,6	30,6	35,4	23,1
	1911	**40,2**	43,3	38,0	41,0	40,2	41,4	41,5	37,1	40,0	34,5	44,8	21,2
	1912	**39,0**	43,7	39,3	39,5	35,4	37,2	40,7	34,2	37,4	36,2	42,6	30,0
	1913	**36,7**	44,2	35,6	31,6	33,5	37,3	37,1	32,8	36,1	34,3	38,7	28,4
Pszenica ozima	1895—1900	**37,9**	40,7	39,5	38,4	32,0	33,4	40,6	34,0	31,0	35,5	37,8	—
	1901—1905	**34,8**	34,8	37,6	40,0	29,5	30,4	33,6	33,7	31,4	28,7	32,7	34,9
	1906—1910	**38,7**	43,6	35,4	40,9	34,4	38,0	40,5	34,7	36,8	34,5	40,3	32,1
	1911	**44,5**	50,2	42,0	45,0	44,1	42,2	46,3	44,0	43,6	37,1	50,7	29,0
	1912	**45,4**	50,2	45,4	47,9	39,1	40,7	46,6	43,1	40,4	40,7	48,1	32,6
	1913	**42/3**	50,1	40,5	41,8	35,8	41,4	44,7	40,3	38,7	40,1	44,4	41,3
Jęczmień	1895—1900	**31,4**	32,6	33,0	33,3	26,9	26,1	32,9	30,7	27,7	31,3	34,2	—
	1901—1905	**32,7**	34,6	35,0	35,6	27,6	26,9	35,5	31,5	28,7	31,1	35,2	25,3
	1906—1910	**36,4**	42,5	38,2	39,4	29,4	17,0	36,8	33,1	32,4	31,8	39,8	27,0
	1911	**41,7**	43,0	43,5	46,1	34,8	39,7	38,9	36,3	34,3	33,0	47,6	25,6
	1912	**42,9**	50,5	41,1	**43,4**	32,8	40,5	47,8	41,3	37,7	36,4	52,3	28,3
	1913	**42,8**	51,9	42,2	40,8	33,6	42,3	47,6	40,1	37,0	39,2	49,9	32,8
Owies . .	1895—1900	**24,5**	27,3	25,5	25,9	24,1	20,3	25,4	23,5	22,3	23,8	26,4	—
	1901—1905	**25,4**	28,1	26,3	29,1	23,7	20,3	25,2	24,6	23,3	25,2	25,9	24,4
	1906—1910	**30,0**	35,9	32,2	32,3	25,5	27,9	28,6	28,6	28,4	26,1	31,6	24,7
	1911	**34,3**	36,6	34,0	37,4	29,7	33,3	29,9	36,3	34,5	33,0	38,3	22,1
	1912	**35,0**	45,0	33,1	37,5	25,3	32,1	35,6	32,0	34,5	29,5	39,1	28,4
	1913	**35,8**	44,8	34,2	36,5	29,1	34,8	36,5	33,0	33,1	33,9	39,5	31,9
Tatarka .	1895—1900	**16,4**	18,9	14,9	17,7	14,5	17,4	16,3	16,4	16,0	9,5	17,5	—
	1901—1905	**18,4**	18,8	13,1	22,1	14,8	16,2	19,2	16,3	18,6	10,1	17,9	11,5
	1906—1910	**22,9**	26,1	21,6	25,1	19,6	22,4	23,9	21,7	21,6	13,4	23,1	16,2
	1911	**17,4**	18,9	9,4	26,1	18,1	14,6	18,1	15,1	20,0	10,3	23,5	17,6
	1912	**24,6**	31,2	17,4	26,1	22,9	23,4	26,0	19,5	23,8	14,7	28,8	20,9
	1913	**24,6**	29,9	18,0	25,6	22,7	24,0	27,0	21,9	23,2	16,4	27,5	18,2
Groch . .	1895—1900	**27,5**	29,0	25,1	29,6	26,5	24,9	27,6	25,3	25,7	28,1	29,5	—
	1901—1905	**25,0**	28,2	20,5	26,1	24,1	21,4	29,5	20,3	23,7	25,6	26,4	19,3
	1906—1910	**32,2**	36,5	31,0	34,8	28,9	33,7	27,2	29,0	30,7	28,7	33,4	23,1
	1911	**33,8**	**31,8**	35,3	39,7	34,8	30,7	33,3	33,7	30,8	32,2	33,9	22,3
	1912	**31,1**	44,7	29,8	36,7	23,6	33,7	30,2	30,0	32,5	19,0	33,9	29,1
	1913	**36,1**	48,7	32,3	31,2	33,3	36,8	36,6	31,3	30,2	34,6	40,6	27,3
Przeciętny plon zbóż	1895—1900	**28,5**	31,0	29,6	29,6	26,4	24,2	30,3	26,8	25,5	27,7	30,7	—
	1901—1905	**28,8**	30,8	31,4	32,2	26,0	24,2	29,4	27,1	27,0	27,5	29,3	24,3
	1906—1910	**32,9**	37,7	33,7	34,4	29,3	30,3	34,7	29,8	31,7	29,4	35,2	23,8
	1911	**37,8**	41,4	38,0	40,2	34,4	35,0	39,0	36,9	35,3	31,4	41,0	20,8
	1912	**38,6**	45,0	39,1	40,4	31,9	36,5	40,1	35,0	36,4	33,4	42,7	27,8
	1913	**37,5**	45,4	37,3	35,7	32,3	37,3	38,7	34,3	34,9	35,1	40,5	30,5
Ziemniaki	1895—1900	**281,9**	294,3	307,7	351,5	245,7	268,6	255,6	301,8	266,7	231,6	261,9	—
	1901—1905	**250,0**	276,9	271,0	339,4	229,3	223,9	253,0	255,8	275,3	227,3	236,7	212,5
	1906—1910	**327,4**	345,6	340,7	407,9	258,6	315,8	307,0	347,2	222,2	241,2	318,2	221,1
	1911	**261,1**	209,2	236,5	370,0	202,8	263,8	242,9	284,5	294,7	243,5	269,2	239,6
	1912	**356,0**	412,1	247,0	418,6	248,9	354,3	349,8	360,9	371,3	299,2	381,8	255,7
	1913	**331,4**	394,2	320,0	366,4	278,4	305,6	332,0	326,3	351,2	303,7	311,5	231,9
Len . .	1901—1905	**18,4**	21,1	16,9	18,2	19,0	17,8	18,2	17,6	18,2	18,4	17,7	10,6
	1906—1910	**21,8**	24,9	20,4	23,4	19,6	23,2	17,9	22,4	20,8	21,9	19,7	12,0
	1911	**20,0**	24,5	24,1	23,6	19,5	18,4	15,7	16,4	20,2	21,2	22,1	12,5
	1912	**21,1**	21,8	15,0	23,2	22,3	21,8	18,4	21,7	21,1	19,6	22,9	13,6
	1913	**21,6**	20,0	15,8	20,9	23,4	20,3	19,0	20,0	22,6	22,9	20,1	

[1]) Zbiór wiad. stat.-ekon. roln. 1912 str. 32—39 i z wyd. 1914 r. str. 32—39.

XVIII-b. Plony z morga (w pudach).[1]) Production par un morgue (en pouds).

a) na gruntach mniejszej własności, b) na gruntach większej własności;
a) sur les terres de la population rurale, b) des propriétaires particuliers.

Gubernie	Lata	Żyto a	Żyto b	Pszenica a	Pszenica b	Owies a	Owies b	Jęczmień a	Jęczmień b	Tatarka a	Tatarka b	Groch a	Groch b	Ziemniaki a	Ziemniaki b	Len a	Len b
Królestwo Polskie	**1901—1905**	**28**	**31**	**31**	**35**	**25**	**29**	**30**	**33**	**17**	**17**	**22**	**24**	**248**	**270**	**17**	**17**
	1906—1910	**32**	**35**	**36**	**40**	**29**	**33**	**35**	**38**	**22**	**22**	**31**	**33**	**316**	**336**	**22**	**20**
	1911	**38**	**42**	**42**	**47**	**32**	**36**	**40**	**44**	**18**	**18**	**33**	**35**	**256**	**268**	**21**	**19**
	1912	**39**	**44**	**43**	**47**	**33**	**38**	**41**	**45**	**23**	**24**	**31**	**33**	**249**	**371**	**21**	**20**
Kaliska	1901—1905	30	33	31	36	28	30	33	35	20	19	26	27	268	268	20	15
	1906—1910	31	40	42	46	35	38	41	45	27	25	36	39	339	356	25	15
	1911	40	47	48	52	36	37	41	45	20	19	31	32	202	216	26	24
	1912	46	51	51	51	44	46	49	52	31	32	43	47	410	415	23	19
	1913	43	47	46	52	44	45	50	54	30	30	49	48	387	404	21	19
Kielecka	1901—1905	30	34	35	41	26	30	33	37	14	13	19	22	255	286	17	15
	1906—1910	32	33	33	38	29	37	36	42	22	18	30	32	329	355	19	17
	1911	34	41	37	46	32	35	39	47	10	8	34	35	237	237	19	17
	1912	39	43	44	49	29	42	38	46	15	22	27	35	377	393	15	15
	1913	34	39	40	41	32	38	40	45	18	19	32	37	303	353	17	—
Lubelska	1901—1905	29	33	36	40	27	32	33	37	22	23	25	27	307	346	18	17
	1906—1910	29	35	39	43	31	37	39	42	26	25	34	36	396	433	23	25
	1911	38	43	44	46	34	39	44	44	27	26	40	40	368	372	24	24
	1912	37	47	44	56	36	45	41	50	27	25	32	42	410	436	24	14
	1913	30	35	38	44	34	40	39	43	26	23	32	30	369	362	21	21
Łomżyńska	1901—1905	29	33	29	35	24	29	27	30	16	16	19	23	223	353	18	19
	1906—1910	30	34	35	36	26	29	29	32	20	21	29	30	254	267	18	20
	1911	37	44	42	46	27	32	34	36	18	19	33	37	206	200	21	19
	1912	34	41	41	43	25	26	31	34	23	24	25	23	242	254	23	22
	1913	33	34	35	36	28	30	32	34	24	21	32	34	260	294	23	24

[1]) Zbiór wiad. stat.-ek. roln." 1914 r. str. 74, 75, 81. Liczby wykazane pod literą figurują w źródle jako dane tylko dla gruntów włościańskich ukazowych. Ponieważ jednak przy zbieraniu tych danych nie są robione różnice między gruntami ukazowymi a nowonabytymi, można przeto rozciągnąć powyższe liczby na mniejszą własność wogóle.

Gubernje	Lata	Żyto		Pszenica		Owies		Jęczmień		Tatarka		Groch		Ziemniaki		Len	
		a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
Piotrkowska	1901—1905	26	31	27	36	22	26	25	31	15	16	17	22	237	278	16	21
	1906—1910	30	35	35	41	27	32	33	37	23	23	32	36	313	351	23	24
	1911	38	44	39	46	31	36	37	42	15	14	30	30	246	282	20	18
	1912	36	41	36	44	32	36	38	44	23	24	34	34	341	381	22	17
	1913	37	38	39	43	34	35	40	46	26	21	37	37	292	329	21	19
Płocka	1901—1905	27	30	30	34	27	30	32	34	21	21	27	30	257	264	17	18
	1906—1910	34	38	40	41	28	30	35	38	24	25	32	33	309	310	19	17
	1911	41	43	47	46	28	32	35	43	17	20	33	33	238	248	19	12
	1912	39	42	44	48	31	37	44	50	22	28	29	21	333	365	17	25
	1913	35	39	44	45	33	38	44	50	29	25	37	36	310	352	22	14
Radomska	1901—1905	26	31	29	35	25	28	29	30	16	17	19	20	238	243	16	19
	1906—1910	28	32	32	37	27	32	32	36	22	22	28	30	339	367	23	23
	1911	36	39	41	47	34	39	41	46	18	13	29	33	287	282	21	12
	1912	36	43	39	46	31	36	40	43	21	17	32	30	349	385	22	21
	1913	31	36	37	43	31	36	39	42	25	18	31	32	311	354	22	15
Siedlecka	1901—1905	27	22	26	30	22	24	25	26	18	18	19	22	275	296	16	16
	1906—1910	28	32	32	37	27	32	32	36	22	22	28	30	339	367	23	23
	1911	39	41	41	46	33	36	41	41	19	21	33	34	292	297	22	19
	1912	36	41	41	42	61	51	34	37	37	39	32	34	365	377	22	21
	1913	35	37	39	39	33	33	38	36	24	22	30	30	345	357	24	21
Suwalska	1901—1905	27	33	34	36	26	29	32	33	12	13	23	24	211	234	15	15
	1906—1910	31	33	34	37	28	28	32	34	14	13	30	31	239	267	23	22
	1911	34	35	36	39	33	33	36	40	11	10	33	36	231	256	21	22
	1912	41	41	41	40	31	32	36	37	15	14	21	26	298	304	19	22
	1913	34	36	41	39	34	35	38	42	17	15	35	35	293	341	23	21
Warszawska	1901—1905	29	33	29	31	26	29	30	32	20	18	22	22	210	233	17	16
	1906—1910	36	39	40	41	30	34	38	43	23	24	30	35	312	332	19	16
	1911	44	46	50	51	35	42	44	51	22	26	32	36	256	282	20	24
	1912	43	46	48	53	37	49	49	55	28	29	33	34	367	399	23	23
	1913	37	41	43	46	37	42	47	53	29	25	40	41	292	334	20	20
50 gub. Rosji Europejsk.	1901—1905	27	32	30	34	25	30	26	29	14	16	21	24	205	229	14	14
	1906—1910	24	30	28	31	26	30	26	29	16	18	23	27	215	236	14	15
	1911	25	29	31	33	26	31	26	29	17	18	24	27	232	260	14	15
	1912	31	37	33	36	29	33	28	31	18	23	27	30	251	267	17	19

XIX. Stosunek procentowy powierzchni poszczególnych upraw do ogółu powierzchni uprawnej.

Repartition de la surface cultivée en %.

Roudzaje zbóż	Lata	Król. Pol.	Kaliska	Kiełecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	50 g. Ros. Eur.
Żyto .	1901—1905	37,6	43,3	26,5	30,9	38,5	41,2	41,0	35,3	39,8	40,4	39,5	33,7
	1906—1910	37,5	44,3	25,9	29,3	38,6	41,6	42,2	35,0	39,7	38,6	40,7	32,3
	1911	37,2	45,0	24,8	28,8	39,0	41,9	42,0	34,2	38,6	38,2	40,2	30,8
	1912	37,2	44,2	26,7	28,4	39,5	42,2	42,3	33,9	41,0	37,9	38,3	32,2
	1913	37,4	45,2	26,3	29,4	38,6	41,7	42,2	34,3	37,7	38,1	40,0	32,6
Pszenica	1901—1905	9,4	7,6	14,8	13,4	9,3	4,6	10,6	7,0	7,5	6,8	10,7	4,3
	1906—1910	8,9	7,3	14,1	13,4	7,5	4,8	10,9	6,4	6,5	6,8	9,9	4,2
	1911	8,9	6,3	12,8	13,3	7,2	4,9	11,2	6,2	8,5	6,8	9,8	4,3
	1912	8,9	6,7	13,7	13,4	7,1	4,9	10,9	6,1	7,5	6,6	9,8	4,6
	1913	9,1	7,0	12,7	15,0	7,4	5,2	11,4	6,2	7,8	6,6	10,0	4,5
Jęczmień	1901—1905	8,7	5,8	15,7	12,1	4,9	8,4	6,5	10,7	5,2	9,8	6,9	4,9
	1906—1910	8,8	5,6	16,3	12,5	5,1	8,0	6,5	11,5	5,1	11,1	6,4	10,7
	1911	8,8	5,6	16,0	12,9	5,4	7,8	6,8	11,9	4,8	10,8	6,4	11,0
	1912	9,0	5,7	16,4	13,2	5,3	7,7	7,0	11,5	4,8	10,9	7,0	11,4
	1913	8,9	6,2	16,3	12,4	5,5	7,6	7,1	12,0	4,9	11,0	7,3	12,1
Tatarka.	1901—1905	2,1	1,4	0,3	4,2	3,5	1,3	2,9	1,9	2,9	1,5	1,4	2,8
	1906—1910	1,9	1,1	0,2	4,3	2,6	1,0	2,4	1,7	2,5	1,3	1,2	2,5
	1911	1,9	1,1	0,2	4,2	2,4	0,9	2,3	1,6	2,5	1,2	1,1	2,3
	1912	1,7	1,0	0,3	4,1	2,1	0,9	2,1	1,5	2,2	1,2	1,1	2,3
	1913	1,7	1,0	0,5	3,8	2,3	0,8	2,1	1,5	2,6	1,1	1,1	2,5
Proso . .	1901—1905	0,6	0,6	0,9	1,2	0,5	0,5	0,1	1,0	0,9	0,0	0,3	3,4
	1906—1910	0,6	0,6	0,8	1,3	0,2	0,4	0,1	1,0	1,0	0,0	0,2	3,5
	1911	0,6	0,6	0,8	1,3	0,2	0,4	0,1	1,0	0,9	0,0	0,2	2,8
	1912	0,6	0,5	0,9	1,1	0,2	0,4	0,1	1,0	0,8	0,0	0,2	3,0
	1913	0,6	0,5	0,8	1,0	0,2	0,4	0,0	1,2	1,0	0,0	0,2	3,1
Groch . .	1901—1905	3,2	3,2	2,7	2,4	4,8	1,9	4,8	3,1	3,1	4,0	3,7	1,2
	1906—1910	2,9	2,8	2,2	1,9	4,5	1,7	4,8	2,4	2,7	3,9	3,3	1,0
	1911	2,6	2,4	1,8	1,8	4,6	1,5	4,7	2,2	2,3	3,9	3,0	1,0
	1912	2,6	2,3	1,8	1,5	4,6	1,5	4,6	2,1	2,3	4,1	3,2	1,1
	1913	2,6	2,3	1,8	1,6	4,5	1,4	4,5	2,1	2,5	3,8	2,8	1,1
Soczewica i bób	1901—1905	0,3	0,1	0,9	0,8	0,1	0,0	0,1	0,3	0,1	0,3	0,2	0,5
	1906—1910	0,2	0,0	0,7	0,7	0,0	0,0	0,0	0,3	0,0	0,3	0,1	0,5
	1911	0,2	0,0	0,7	0,7	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,3	0,1	0,5
	1912	0,2	0,0	0,5	0,6	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,4	0,0	0,5
	1913	0,2	0,0	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,4	0,0	0,5
Owies . .	1901—1905	20,4	18,1	19,4	21,4	19,3	19,5	15,7	23,3	23,2	19,9	19,4	
	1906—1910	20,3	17,5	21,6	20,5	19,4	19,4	14,6	23,1	23,4	25,1	19,3	19,2
	1911	20,4	17,5	22,8	21,4	20,4	19,3	14,6	23,5	22,2	25,3	19,4	18,3
	1912	20,2	17,8	18,7	21,2	20,3	18,8	14,6	23,2	21,8	25,7	19,9	18,5
	1913	20,2	17,2	19,6	21,6	20,5	19,4	14,9	23,3	22,9	25,7	19,0	18,8
Ziemniaki	1901—1905	16,8	19,3	18,5	13,9	19,5	22,8	18,2	16,6	16,2	10,4	17,0	3,8
	1906—1910	18,1	20,2	20,2	14,7	18,3	23,0	18,3	17,7	18,9	11,0	18,4	3,9
	1911	18,5	21,0	20,2	15,2	19,8	23,3	17,4	18,4	19,0	11,2	19,5	3,9
	1912	18,9	20,9	20,6	15,2	19,8	23,0	18,3	18,7	19,6	11,2	20,2	4,1
	1913	18,6	20,1	21,4	14,5	19,7	23,3	18,5	19,6	11,3	19,4	4,3	
Len . . .	1901—1905	0,7	0,6	0,2	0,5	1,1	0,4	0,2	0,6	0,8	0,3	0,4	1,6
	1906—1910	0,6	0,5	0,2	0,5	1,5	0,3	0,2	0,6	0,9	2,0	0,4	1,8
	1911	0,6	0,5	0,2	0,5	2,5	0,3	0,2	0,5	0,8	2,0	0,2	1,6
	1912	0,6	0,5	0,1	0,5	1,1	0,5	0,2	0,5	0,8	2,0	0,2	1,5
	1913	0,6	0,5	0,1	0,5	1,2	0,5	0,2	0,5	0,9	2,0	0,2	1,6
Konopie .	1901—1905	0,2	0,0	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,0	0,0
	1906—1910	0,1	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,2	0,3	0,2	0,0	0,9
	1911	0,1	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,0	0,8
	1912	0,1	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,7
	1913	0,2	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0

XX. Liczba zwierząt domowych w roku 1911[1]).

Effectif du bétail en 1911.

Gubernje	Konie	Bydła	Owiec			Kóz	Świń	Na 1000 mieszkań.					Na 1 wiorstę kw. wyp. szt.				
			Ogółem	Zwyczajn.	Cienkowełnistych			Konie	Bydła	Owiec	Kóz	Świń	Konie	Bydła	Owiec	Kóz	Świń
Królestwo Polskie . . .	**1 226 193**	**2 267 087**	**945 253**[2])	**418 957**[1])	**417 663**[4])	**8 157**	**597 897**	**105**	**195**	**81**	**0,7**	**51**	**11**	**20**	**8**	**0**	**5**
Kaliska	101 067	182 939	57 010	—	—	551	22 436	81	147	46	0,4	18	10	18	6	0	2
Kielecka	103 816	178 575	19 675	12 999	6 676	1 082	22 491	105	180	20	1	23	12	20	2	0	3
Lubelska	213 003	333 850	135 594	33 222	102 372	806	144 686	135	212	86	0,5	92	14	23	9	0	10
Łomżyńska	101 399	149 818	102 818	68 500	34 318	375	24 138	146	216	148	0,5	35	11	16	11	0	3
Piotrkowska	105 748	218 038	51 524	—	—	189	27 068	53	108	26	0,1	13	10	20	5	0	3
Płocka	96 543	198 432	96 739	9 842	86 897	190	36 728	128	263	128	0,3	49	12	24	12	0	4
Radomska	105 583	216 062	67 706	30 462	37 244	1 765	78 952	93	190	60	2	69	10	20	6	0	7
Siedlecka	125 719	278 021	126 898	82 732	44 166	1 183	67 139	128	269	123	1	65	10	22	10	0	5
Suwalska	88 449	116 925	146 063	140 463	5 600	381	70 953	121	169	211	0,5	102	8	11	13	0	7
Warszawska	173 919	393 100	141 127	40 737	100 390	1 052	102 966	116	262	94	0,7	69	12	26	9	0	7
m. Warszawa	10 947	1 327	99	—	—	583	340	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50 gub. Rosji Europejsk.	**21 819 627**	**31 023 136**	**40 156 470**[3])	**36 106 793**	**2 018 758**	**854 369**	**12 654 177**	**185**	**263**	**341**	**7**	**107**	**5**	**7**	**9**	**0**	**3**

[1]) Zbiór wiad. stat.-ek. roln. 1914 str. 238; [2]) W tej liczbie 108.633 owiec bez podziału na kategorje; [3]) W tej liczbie 2.030.919 owiec bez podziału na kategorje. [4]) Bez gub. Kaliskiej, Piotrkowskiej i m. Warszawy

XXa. Stan zwierząt w gospodarstwach większej i drobnej własności w r. 1907.[1])

Effectif du bétail dans la grande et petite propriété en 1907.

	Konie		Bydło		Owce		Swinie	
	Na 100 sztuk wypadało w 1907 roku na		Na 100 sztuk wypadało w 1907 roku na		Na 100 sztuk wypadało w 1907 roku na		Na 100 sztuk wypadało w 1907 roku na	
	gosp. wiek.	gosp. mn.	gosp. wiek.	gosp. mn.	gosp. wiek.	gosp. mn.	gosp. wiek.	gosp. mn.
Królestwo Polsk.	**19,3**	**80,7**	**18,2**	**81,8**	**68,6**	**31,4**	**13,3**	**86,7**
Kaliska	24,6	75,4	20,2	79,8	94,0	6,0	18,9	81,1
Kielecka	20,4	79,6	18,7	81,3	83,8	16,2	12,9	87,1
Lubelska	18,9	81,1	19,0	81,0	85,0	15,0	11,2	88,8
Łomżyńska . . .	8,8	91,2	9,9	90,1	34,6	65,4	6,5	93,5
Piotrkowska . .	17,0	83,0	15,4	84,6	75,7	24,3	13,6	86,4
Płocka	30,1	69,9	19,2	80,8	92,1	7,9	19,6	80,4
Radomska . . .	16,0	84,0	17,0	83,0	56,0	44,0	10,2	89,8
Siedlecka	14,1	85,9	15,4	84,6	41,9	58,1	10,1	89,9
Suwalska . . .	12,5	87,5	19,2	80,8	15,8	84,2	12,3	87,7
Warszawska . .	25,4	74,6	23,4	76,6	90,4	9,6	18,8	81,2

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. Zesz. XXXVI, str. 21 i dalsze.

XXb. Liczba zwierząt domowych w latach 1864—1911 (w tysiącach sztuk.[1])

Quantité du bétail pour la période 1864—1911 (en milliers de pièces).

	W lasach							
	1864-69	1881-2 [2])	1888-90	1891-95	1896-900	1901-05	1906-10	1911
Królestwo Polsk.								
Koni	**592,0**	**1036,9**	**1205,8**	**1116,6**	**1335,3**	**1378,4**	**1232,1**	**1226,2**
Bydła rogatego .	1997,0	5047,7	3013,4	2752,4	2807,2	2682,7	2356,0	2267,1
Owiec zwyczajn.	1329,0	1552,6	—	—	1319,9	934,7	591,5	527,6
,, cienkowł.	2415,0	1822,1	—	—	1632,1	1248,2	718,2	417,7
,, razem . .	3744,0	3374,7	3754,7[3])	3133,8[3])	2952,0	2182,9	1309,7	945,3
Kóz	—	10,1	—	9,0	12,6	10,6	8,3	8,1
Świń	928,0	705,6	1499,1	1220,8	1443,1	1315,8	892,5	597,9

[1]) Zbiór wiad. stat.-ekon. roln. 1914 r. str. 242 — 3. [2]) Bez liczby zwierząt domowych w gub. Radomskiej
[3]) W źródle podano obie kategorje razem.

XXI. Przestrzeń łąk (w morgach) i zbiór siana (w tysiącach pudów).[1]
Etendue des près (en morgues) et récolte du foin (en milliers de pouds).

Liczby w liczebniku oznaczają morgi, w mianowniku—tysiące pudów.
Les chiffres au-dessus de la ligne signifient les morgues, au-dessous—milliers de pouds.

Gubernije	Przeciętnie w latach		Lata			Na 1 mórg łąki wypada pudów siana
	1901—1905	1906—1910	1911	1912	1913	1913
Królestwo Polskie .	**1.773.087**	**1.701.753**	**1.647.720**	**1.617.157**	**1.673.005**	**84.5**
	117.753,0	**125.691,0**	**120.285,5**	**123.584,7**	**141.369,0**	
Kaliska	150.362	148.680	128.020	124.989	141.484	91.9
	11.366,4	12.287,9	9.894,1	9.795,1	13.007,2	
Kielecka	103.320	99.153	92.214	98.053	104.730	81.0
	7.172,0	7.073,2	7.204,6	8.153,8	8.479,4	
Lubelska	266.803	266.366	261.774	247.623	262.246	84.5
	18.087,2	20.686,3	19.922,6	20.423,4	22.148,1	
Łomżyńska	185.561	162.997	160.870	158.263	151.383	80.7
	11.261,8	10.938,8	11.040,6	10.649,6	12.210,6	
Piotrkowska	142.366	132.297	123.354	120.193	127.241	88.8
	9.451,6	10.096,2	9.130,3	8.442,0	11.293,6	
Płocka	122.993	119.906	120.353	121.213	122.431	91.7
	8.881,2	9.466,1	10.407,3	9.501,1	11.222,3	
Radomska	121.699	120.097	115.913	115.812	115.757	82.6
	7.601,8	7.908,1	9.111,7	8.534,5	9.557,2	
Siedlecka	277.166	283.420	283.840	280.540	283.578	73.6
	16.516,6	18.624,6	18.131,0	18.137,7	20.864,0	
Suwalska	217.572	199.595	203.179	193.577	196.738	84.4
	14.811,2	15.463,0	12.987,8	17.213,2	16.605,7	
Warszawska	185.245	169.242	158.203	156.894	167.415	95.5
	12. 603,2	13.145,9	12.455,5	12.734,3	15.980,9	
50 gub. **Rosyi Europ.**	49.734.300	46.976.675	44.328.908	45.159.313	—	—
	2.105.493,4	1.999.726,9	1.808.644,5	2.389.250,6	—	—

[1]) „Zbiór wiad. stat. ek. roln." r. 1914 str. 84.

XXII. Gorzelnie i ich przerób w roku 1911/12[1]). Distilleries et leur production en 1911/12.

Gubernije	Liczba gorzelni				Ilość zużytych produktów				Ilość wiader wyprodukowanego spirytusu 40°	Konsum. 40° spiryt.	
	Ogółem	rolniczych	mieszanych	przemysłowych	drożdżowych	Zboża	Ziemniaków	Melasu	innych		Ogółem wiader	na 1 mieszk.
						pudów						
Królestwo Polskie.	**491**	**453**	**26**	**8**	**4**	**1 682 769**	**23 010 910**	**1 189 410**	**1 628**	**11 350 099**	**5 559 600**	**0,37**
Kaliska	49	46	3	—	—	184 132	1 910 174	66 750	—	944 953	509 000	0,41
Kielecka	34	33	1	—	—	71 209	942 668	—	—	416 681	263 600	0,27
Lubelska	91	82	6	2	1	286 633	5 691 073	568 543	120	2 968 371	547 100	0,35
Łomżyńska	29	26	3	—	—	85 437	1 523 511	35 100	—	697 080	170 200	0,25
Piotrkowska	51	48	—	1	2	460 843	1 566 990	5 840	320	1 013 280	1 433 700	0,71
Płocka	21	20	1	—	—	41 749	1 126 290	12 150	—	482 067	162 200	0,21
Radomska	33	31	1	1	—	53 680	1 351 691	34 500	448	607 574	341 300	0,30
Siedlecka	76	72	3	1	—	157 315	4 531 419	53 543	216	1 895 938	254 000	0,25
Suwalska	22	22	—	—	—	39 352	539 881	—	—	247 894	206 100	0,30
Warszawska	85	73	8	3	1	302 419	3 827 213	412 984	524	2 076 261	1 672 400	0,63

[1]) Zbiór wiad. stat.-ek. roln. 1914 r. str. 188—197. Dane te są również umieszczone w dziale o przemyśle.

XXII-a. Gorzelnie i ich przerób w roku 1912/13[1]). Distilleries et leur production en 1912/13.

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Liczba gorzelni . . .	485	49	34	96	26	50	21	32	76	14	87
Ilość wyprodukowanego spirytusu 40° (w wiadrach) . . .	13 143 801	1 531 545	597 060	2 963 796	720 796	1 435 309	661 060	749 679	2 420 793	175 167	2 888 601
Ogół zapasów na 1 lipca 1913 r. (w wiadrach) .	4 378 911	407 911	196 494	1 033 638	189 101	554 849	173 298	227 342	429 216	69 801	1 097 261

[1]) Wiestnik Finansow r. 1913, № 42, str. 123, 124.

XXIII. Plantacje buraków cukrowych[1]).

Plantations de betteraves à sucre.

Gubernje	1901—1905			1906—1910			1911			1912			1913		
	Obszar plantac. (w mor.)	Zbiór w pudach	Prod. z 1 morga (w pudach).	Obszar plantac. (w mor.)	Zbiór w pudach	Prod. z 1 morga (w pudach).	Obszar plantac. (w mor.)	Zbiór w pudach	Prod. z 1 morga (w pudach).	Obszar plantac. (w mor.)	Zbiór w pudach	Prod. z 1 morga (w pudach).	Obszar plantac. (w mor.)	Zbiór w pudach	Prod. z 1 morgá (w pudach).
Król. Polskie	**108 434**	**62 969 940**	**581**	**106 928**	**73 905 740**	**691**	**136 616**	**89 432 450**	**655**	**144 900**	**104 513 260**	**721**	**132 309**	**90 086 040**	**681**
Kaliska . .	7 173	4 811 060	671	7 388	5 970 340	808	8 976	5 862 730	653	13 257	10 770 790	812	13 371	10 012 500	749
Kielecka .	4 670	2 476 350	530	4 578	2 630 080	575	5 589	3 039 760	544	5 319	3 016 080	567	4 498	2 930 000	651
Lubelska .	26 368	16 245 490	616	28 981	18 751 800	647	42 328	31 732 310	750	42 204	26 512 060	628	38 471	24 612 700	640
Łomżyńska .	2 420	1 408 670	582	1 807	1 178 280	652	1 444	1 171 350	811	1 850	1 341 680	725	1 799	1 425 000	792
Piotrkowska	1 159	588 930	508	658	453 760	690	786	422 400	537	722	442 430	613	608	360 000	592
Płocka . .	15 827	9 281 200	586	14 065	10 104 990	718	19 094	11 830 670	621	20 634	17 218 610	834	19 943	13 613 520	683
Radomska .	5 271	3 411 180	647	5 302	3 656 740	690	6 123	4 718 620	771	6 064	4 225 200	699	6 133	5 140 000	838
Siedlecka .	2 843	1 097 450	386	3 247	1 000 000	308	4 638	1 865 000	402	4 837	1 974 700	408	2 927	31992320	640.3
Warszawska	42 703	23 649 610	554	40 902	30 159 750	737	47 638	28 789 610	604	50 013	39 011 710	780	47 033		

[1]) „Zbiór wiad. stat.-ek. roln." 1911 str. 147—149. Wiestnik Finansow r. 1913, № 48, str. 402; rok 1914 № 3 str. 114. Dane obejmują zbiory dla g. Lubelskiej i Chełmskiej.

XXIII-a. Cukrownie.[1]) Fabriques de sucre.

Gubernje	Lata	Liczba cukrowni	Ilość buraków, przerobiona w czasie kampanji (w pudach)	Procent cukru	Ilość wyprodukowanego cukru (w pudach)
Królestwo Polskie . .	**1913—14**	**53**	**80 939 860**	**18,97**	**10 784 139**
Chełmska	1913—14	6	7 181 550	—	876 624
Kaliska	1913—14	6	9 861 750	—	1 198 121
	1912—13	6	10 449 440	—	1 312 302
	1911—12	4	5 604 960	19,28	859 536
Kielecka	1913—14	2	2 399 940	—	289 443
	1912—13	2	2 985 260	—	311 438
	1911—12	2	3 277 810	17,53	403 542
Lubelska	1913—14	8	12 179 120	—	1 486 702
	1912—13	13	25 409 370	—	3 551 292
	1911—12	13	31 345 150	18,11	4 610 924
Łomżyńska	1913—14	1	1 309 650	—	165 126
	1912—13	1	1 341 680	—	176 862
	1911—12	1	1 106 770	19,62	154 968
Piotrkowska	1913—14	1	356 500	—	32 414
	1912—13	1	442 330	—	50 337
	1911—12	1	411 730	18,85	61 169
Płocka	1913—14	7	13 528 470	—	1 720 399
	1912—13	7	17 218 610	—	2 126 631
	1911—12	7	11 268 930	19,89	1 735 444
Radomska	1913—14	3	3 787 000	—	487 844
	1912—13	2	4 225 200	—	550 531
	1911—12	2	4 458 250	18,45	644 625
Siedlecka	1913—14	1	1 146 800	—	68 620
	1912—13	1	1 974 700	—	138 105
	1911—12	1	1 732 680	19,39	243 585
Warszawska	1913—14	18	29 189 080	—	4 458 846
	1912—13	18	37 470 130	—	5 314 942
	1911—12	18	27 309 680	19,60	5 222 350

[1]) Zbiór Wiad. stat.-ek. roln. r. 1912 str. 217—22 i r. 1914 str. 222—225; Wiestnik Finansow r. 1913 № 22, str. 442—3 i rok 1914 № 18, str. 252—3. Dane te są umieszczone również w dziale o przemyśle.

XXIV. Plantacje chmielu.[1])

Culture du houblon.

Gubernje	Lata	Obszar plantacji w morg.	Zbiór w pudach		Cena puda w rublach	
			Ogólny	Z 1 morga	najwyższa	najniższa
Królestwo Polskie . .	**1912**	**1824**	**42610**	**23,4**	**40,0**	**4,0**
	1911	**1830**	**35310**	**19,3**	**65,0**	**4,0**
	1910	**2069**	**40589**	**19,7**	**30,0**	**2,0**
Kaliska	1912	108	2116	19,6	30,0	8,0
	1911	106	2067	19,5	36,0	8,0
	1910	114	3445	30,3	30,0	6,5
Kielecka	1912	121	3055	25,2	28,0	4,0
	1911	128	2304	18,0	33,0	4,0
	1910	128	2811	21,9	24,7	4,0
Lubelska	1912	1161	22516	19,4	40,0	6,6
	1911	1101	22714	20,6	45,0	6,7
	1910	1311	24690	18,8	25,5	2,0
Łomżyńska	1912	11	205	18,6	40,0	23,0
	1911	18	80	4,4	45,0	30,0
	1910	20	184	9,0	10,0	6,0
Piotrkowska	1912	115	3235	28,1	26,0	8,3
	1911	158	1487	9,4	65,0	16,0
	1910	128	2755	21,5	24,0	4,0
Płocka	1912	23	3965[2])	172,4[2])	32,0	10,0
	1911	24	424	17,8	22,0	10,0
	1910	23	650	28,3	27,0	10,0
Radomska	1912	139	4604	33,1	24,5	4,0
	1911	135	3450	25,6	50,0	6,0
	1910	159	3639	22,9	16,5	11,5
Siedlecka	1912	98	1776	18,1	22,5	5,0
	1911	100	1558	15,6	40,0	6,0
	1910	115	1954	16,9	20,0	6,0
Warszawska	1912	48	1138	23,7	28,0	10,0
	1911	60	1226	20,4	25,0	10,0
	1910	71	1120	15,9	30,0	5,0

[1]) Zbiór wiad. stat. ek. roln. 1912 r. str. 139 — 140; 1913 r. str. 150—151 i 1914 r. str. 150, 151. [2]) Dla r. 1912 dla gub. Płockiej jest omyłka w źródle w ogólnej ilości pudów, przez co plon z morga jest nieprawdopodobnie wysoki.

W gub. Suwalskiej plantacji chmielu niema.

XXIV-a. Browary.[1]) — Brasseries.

Gubernje	Liczba browarów		Ilość jęczmienia, zużytego na wyrób słodu (w pudach)		Zużyto chmielu (w pudach)				Produkcja piwa (wiader)	
					krajowego		zagranicznego			
	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911
Królestwo Polskie . .	**194**	**194**	**2 312 392**	**2 588 840**	**19 205**	**21 457**	**1 796**	**2 427**	**11 917 315**	**12 889 326**
Kaliska	15	14	83 582	102 126	884	1 120	45	40	543 945	698 615
Kielecka	10	10	71 595	107 593	465	538	—	—	284 805	332 482
Lubelska	24	25	234 537	323 799	2 081	2 129	—	—	1 288 088	1 230 931
Łomżyńska	9	9	92 542	85 326	819	819	—	—	458 296	446 575
Piotrkowska	36	37	466 716	475 924	3 205	4 143	620	818	2 280 425	2 733 957
Płocka	11	10	64 306	63 536	587	566	6	—	378 531	353 512
Radomska	14	13	92 110	143 144	975	1 012	12	—	600 846	591 684
Siedlecka	19	20	120 814	117 251	1 176	1 290	—	—	637 801	683 781
Suwalska	14	14	192 083	267 078	1 188	1 286	13	8	875 157	906 186
Warszawska	42	42	894 107	903 063	7 825	8 554	1 100	1 561	4 569 421	4 911 603

[1]) Zbiór wiad. stat.-ek. roln". z 1914 r. str. 209 i 210. Dane te są umieszczone również w dziale o przemyśle.

XXV. Pszczelnictwo w 1910 r.[1]) — Apiculture en 1910.

Gubernje	Liczba pasiek	Liczba uli			Sprzedano ze wszystkich uli				Przeciętna cena puda	
		zwyczajnych	ramowych	Razem	Miodu (pudów)	Za ruble	Wosku (pudów)	Za ruble	Razem za ruble	Miodu	Wosku
Królestwo Polskie . .	**25 249**	**92 144**	**97 255**	**189 399**	**52 731**	**467 588**	**8 222**	**165 072**	**632 660**	**8,87**	**20,08**
Kaliska	2 555	9 265	5 158	14 423	3 349	41 020	566	12 108	53 128	12,25	21,40
Kielecka	1 494	5 139	4 686	9 825	2 790	25 911	390	8 240	34 151	9,25	21,10
Lubelska	5 124	25 709	32 463	58 172	19 015	129 304	2 356	46 303	175 607	6,80	19,65
Łomżyńska	1 964	6 166	6 509	12 675	2 323	20 787	397	7 912	28 699	8,95	19,90
Piotrkowska	1 818	5 512	5 061	10 573	2 407	35 147	687	14 397	49 544	14,60	20,95
Płocka	2 728	11 483	5 683	17 166	3 079	31 562	713	13 830	45 392	10,25	19,40
Radomska	1 902	6 768	4 862	11 630	3 136	30 109	439	8 954	39 063	9,60	20,40
Siedlecka	2 619	7 294	15 510	22 804	7 434	59 467	1 094	22 093	81 560	8,00	20,20
Suwalska	1 957	4 337	5 813	10 150	2 855	26 408	458	9 476	35 884	9,25	20,70
Warszawska	3 088	10 471	11 510	21 981	6 343	67 873	1 122	21 759	89 632	10,70	19,40

[1]) „Zbiór wiad. stat.-ekon. roln." wyd. 1914 str. 160.

XXV-a. Miodosytnie[1]). Fabrication de l'hydromel.

Gubernje	Lata	Liczba miodosytni	Zużyto produktów w miodosytniach (pudy)			Produkcja miodu w wiadrach
			Miodu	Cukru	innych	
Królestwo Polskie .	**1912**	**68**	**13 452**	**674**	**19**	**33 751**
	1911	**73**	**13 682**	**521**	**199**	**37 787**
Kaliska	1912	4	257	18	—	821
	1911	6	336	—	—	999
Kielecka	1912	9	1 561	86	3	3 636
	1911	8	1 436	64	4	3 691
Lubelska	1912	9	1 259	138	—	3 550
	1911	11	1 159	118	1	3 226
Łomżyńska	1912	5	306	—	4	830
	1911	5	322	—	4	1 043
Piotrkowska	1912	13	2 255	352	3	6 205
	1911	14	2 165	197	189	9 819
Płocka	1912	1	25	—	6	250
	1911	1	18	—	—	70
Radomska	1912	1	48	—	—	290
	1911	1	60	—	—	220
Siedlecka	1912	6	849	—	2	1 550
	1911	8	1 184	2	—	2 888
Suwalska	1912	4	87	—	1	290
	1911	4	64	—	1	220
Warszawska	1912	16	6 805	80	—	16 329
	1911	15	6 938	140	—	15 611

[1]) Zbiór wiad. stat.-ekon. roln." z 1914 r. str. 216 i 217.—Dane te są umieszczone również w dziale o przemyśle.

XXVI. Rzepak w 1912 r.[1]). Colza en 1912 r.

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Warszawska
Przestrzeń zasiewu (w morgach) .	23 276	2 545	2 644	3 460	226	5 163	1 920	2 340	2 074	2 904
Zbiór (pudów)	884 377	84 811	131 954	120 776	4 385	210 115	74 261	104 350	71 760	81 965
Plon z 1 morga (pudów)	38	33	50	35	19	41	39	45	35	28

[1]) Zbiór wiad. stat. ek. roln." 1914 str. 152 i 153. W gub. Suwalskiej zasiewów rzepaku w r. 1912 nie było.

XXVII. Sprzedaż drzewa z lasów skarbowych włościanom bez licytacji w r. 1911.[1])

Bois des forêts d'Etat vendu aux paysans sans liciter en 1911.

		Królestwo Polskie	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Radomska	Siedlecka	50 gub. Rosji Europejskiej
Liczba kupujących	Gromad	4	4	—	—	—	—	785
	Gospodarzy . . .	**1 736**	—	91	240	1 344	61	41 449
Sprzedano na sumę rb.	Taksa	**19 545**	1 755	2 997	1 283	1 2078	1 432	1 842 193
	Osiągnięto ze sprzedaży . . .	**23 818**	1 960	3 771	2 007	14 565	1 515	2 044 161

[1]) Rocznik Departamentu Leśnego 1911 r. Tom II Wykaz 9. W gub. Kaliskiej, Kieleckiej, Płockiej Suwalskiej i Warszawskiej sprzedaż w r. 1911 miejsca nie miała.

XXVII-a. Dochód brutto i netto z lasów skarbowych w 1911 r.[1])

Revenu brutto et netto des forêts d'Etat en 1911.

Gubernje	Obszar lasów	Dochód brutto	Rozchód	Dochód netto				
				Ogólny	Z morga ogólnego obszaru w 1911 r.		Z morga ogólnego obszaru w 1910 r.	
	morgów	Rubli	Rubli	Rubli	Rb.	kop.	Rb.	kop.
Królestwo Polskie .	**1 196 093**	**7 024 318**	**769 267**	**6 255 051**	**5**	**23**	**4**	**90**
Kaliska	34 628	206 428	26 599	179 829	5	19	7	60
Kielecka	153 424	987 003	118 360	868 643	5	66	4	73
Lubelska	43 486	457 294	40 051	417 243	9	59	7	61
Łomżyńska	180 196	876 753	81 755	794 998	4	41	3	87
Piotrkowska	104 447	652 338	97 322	555 016	5	31	7	68
Płocka	40 518	211 043	26 780	184 263	4	55	5	68
Radomska	157 731	956 713	105 955	850 758	5	39	4	53
Siedlecka	30 055	273 726	22 877	250 849	8	35	8	23
Suwalska	360 274	1 776 855	156 071	1 620 784	4	50	3	58
Warszawska	91 334	626 165	93 497	532 668	5	83	6	33
Rosja Europ. (prócz 5-ciu gub. Północn.)	26 347 408	59 776 447	13 643 232	46 133 215	1	75	1	58
W 5-ciu gub. północn. (Archang., Wołog., Wiackiej, Ołoniec. i Permskiej . . .	137 911 487	18 343 039	7 365 603	10 977 436	0	08	0	06

[1]) Rocznik Departamentu Leśnego 1910 i 1911 r. Tom II Wykaz №31. Lasy skarbowe policzone są razem z lasami będącymi w rozporządzeniu skarbowego zarządu leśnego.

XXVIII. Ceny produktów rolnych i zwierzęcych.[1])
Prix des principales céréales et produits d'animaux.

Produkty rolne i zwierzęce	Królestwo Polskie				50 gub. Rosji Europ.			
	1901-05	1906-10	1911	1912	1901-05	1906-10	1911	1912
	W r u b l a c h							
	Cena puda				Cena puda			
Żyto wiosną . .	0,76	0,91	0,72	0,97	0,70	0,95	0,75	1,07
„ jesienią . .	0,71	0,90	0,88	0,92	0,68	0,90	0,98	0,85
Pszenica wiosną	0,98	1,20	1,03	1,25	0,89	1,15	0,98	1,24
„ jesienią	0,92	1,15	1,15	1,28	0,82	1,10	1,14	1,09
Owies wiosną .	0,83	0,89	0,82	1,05	0,68	0,79	0,70	1,00
„ jesienią .	0,74	0,80	0,88	0,91	0,62	0,69	0,78	0,79
Jęczmień wiosną	0,82	0,90	0,84	1,10	0,72	0,88	0,78	1,06
„ jesienią	0,76	0,91	0,99	1,03	0,62	0,77	0,88	0,86
Groch	0,94	1,05	1,14	1,15	0,97	1,12	1,22	1,18
Ziemniaki . . .	0,22	0,20	0,32	0,23	0,22	0,27	0,24	0,25
Otręby	0,60	0,69	0,80	0,80	0,48	0,59	0,68	0,64
Siano	0,36	0,36	0,44	0,45	0,27	0,31	0,37	0,32
Tatarka	0,85	0,94	0,98	0,94	0,76	0,90	0,86	0,86
Len (ziarno) . .	1,22	1,46	1,90	1,70	1,30	1,45	1,87	1,62
„ (włókno) .	4,92	4,36	2,90	4,58	3,93	4,08	4,63	4,78
Konopie (ziarno)	1,34	1,39	—	—	1,14	1,23	1,39	1,34
„ (włókno)	—	—	—	—	2,94	3,11	3,61	3,74
	Cena sztuki				Cena sztuki			
Koń rob. wiosną .	72 00	86 00	90	100 00	55 00	62 00	70 00	75 00
„ „ jesienią	63 00	81 00	85	105 00	47 00	55 00	57 00	71 00
Wół „ wiosną	63 50	77 50	85	95 00	52 50	69 50	78 00	83 00
„ „ jesienią	54 50	72 00	85	95 00	49 50	66 00	70 00	79 50
„ opas. wiosną	72 00	91 00	100	107 00	60 00	70 00	75 00	79 00
„ „ jesienią	68 00	87 00	93	112 00	51 00	64 00	66 00	73 00
Krowa wiosną .	43 00	57 00	62	67 00	36 00	47 00	53 00	56 00
„ jesienią .	41 00	55 00	60	77 00	32 00	43 00	45 00	53 00
Owca wiosną . .	3 75	5 03	5	5 20	4 10	5 44	5 95	6 14
„ jesienią .	3 62	4 67	5	5 50	3 71	4 99	4 99	5 81
Trzoda wiosną .	16 36	21 63	22	23 00	10 39	13 57	15 63	15 24
„ jesienią	17 04	22 07	19	24 25	10 47	14 19	13 76	15 62
	Cena puda				Cena puda			
Mięso wołowe .	4 23	5,27	5,65	5,90	3,13	4,04	4,01	4,72
„ baranie .	3,54	4,44	4,85	5,00	2,87	3,75	3,81	4,51
„ wieprzowe	5,63	6,59	6,40	7,40	3,89	5,00	4,79	5,60
Łój wołowy . .	5,58	6,69	6,45	6,60	4,85	5,85	5,87	6,39
„ barani . .	4,56	5,49	5 50	6,15	4,81	5,92	5,91	6,45
Słonina	8 26	9,21	8,30	9,70	6,45	7,93	7,56	8,27
Masło śmietank.	16,54	18,48	20,30	16 00	14,23	16,30	16,66	17,29
„ solone . .	12,58	14.16	16,80	15,90	11,23	13,06	13,69	14,15
Wełna zwyczajna	10,20	13,75	14,65	14,50	9,88	11,87	12,59	13,66
„ cienka . .	16 27	19,82	19,50	21,70	12,96	15,15	15,72	18,77

[1]) „Zbiór wiad.-stat. ekon. roln." wyd. 1914 str. 466—503. Przeciętna w tablicy dla Rosji Europ. jest średnią arytmet. cen najwyższych w gub. Liflandzkiej, Kurlandzkiej i Estlandzkiej i najniższych w gub. Bessarabskiej, Chersońskiej, Taurydzkiej, Ekaterynosławskiej.

XXIX. Cena morga ziemi (w rublach)[1]): a) podług tranzakcji, dokonanych przy pośrednictwie Banku Wł., b) przy odprzedaży przez Bank.
Prix moyens d'un morgue (en roubles): a) selon les transactions accomplie par la Banque des paysans, b) revendu par la Banque des paysans.

Lata	Król. Polskie	Kaliska	Kieleckа	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	G. Lirewskie	Białoruś	Pół.-Zachod.	Ruskie	Centralne czarnoziem.
1912 . . a)	160	185	179	202	140	144	148	159	147	123	173	57	51	127	135	100
. . b)	96	—	85	171	94	90	92	—	106	58	76	52	42	120	85	79
1911 . . a)	137	128	142	184	146	98	120	200	125	89	144	55	51	120	120	89
. . b)	88	58	—	133	111	92	31	—	106	—	—	47	43	109	96	76
1910 . . a)	130	130	145	186	108	110	110	145	113	85	172	46	51	119	116	90
. . b)	87	60	—	128	46	80	82	—	—	—	128	46	41	108	101	80
1906—10 . . a)	113	109	142	156	78	86	98	118	109	—	128	48	49	111	111	88
. . b)	95	78	127	123	—	70	87	—	—	—	89	45	42	105	101	79
1901—05 . .	95	94	133	136	57	76	79	96	86	—	100	42	42	82	85	72

[1]) „Zbiór wiad. stat.-ekon. roln." 1914 r. str. 580 - 2.

IV.

Przemysł.

I. Ogólny stan i rozwój przemysłu. W roku 1910 w Królestwie Polskiem było 10.953 zakładów przemysłowych wszelkiego rodzaju i wielkości z sumą produkcji 860,148.918 rubli i ilością robotników 400.922.

Pierwsze miejsce pod względem wartości produkcji zajmuje przemysł włókienny (341,3 mil. rb.); następnie idzie przemysł spożywczy (154,7 mil. rb.), metalowy (110,3 mil. rb.) górniczo-hutniczy (60,2 mil. rb.), konfekcyjny (47,9 mil. rb.), mineralny (30,4 mil. rb.), chemiczny (29,8 mil. rb.), produktów zwierzęcych (29,4 mil. rb.), papierniczy i poligraficzny (25,7 mil. rb.), drzewny (23,2 mil. rb.), i przemysł mieszany (7,2 mil. rb.).

Z poszczególnych gubernji Królestwa pierwsze miejsce pod względem wartości produkcji (429,299,193 ruble, czyli 50% produkcji Królestwa) i ilości robotników (207.820 czyli 52% ilości robotników w Królestwie) zajmuje gub. Piotrkowska; drugie—gub. Warszawska (289,444,580 rubli produkcji i 116.406 robotników); natomiast, pod względem ilości zakładów przemysłowych, pierwsze miejsce należy się gub. Warszawskiej (5.006 czyli 46% ogólnej ilości zakładów), co wynika z powodu wielkiej liczby drobnych zakładów konfekcyjnych, fabryk mebli, drukarni, litografii i in., w Warszawie.

Mając na uwadze, zgodnie ze statystyką urzędową, tylko większe zakłady przemysłowe (oprócz górniczo-hutniczych), posługujące się silnikami mechanicznymi lub też zatrudniające nie mniej, niż 16 robotników, otrzymamy, że najliczniejszą jest grupa zakładów średnich z ilością robotników do 50; wynosi ona więcej, aniżeli $^2/_3$ ogólnej liczby zakładów; zakłady z ilością robotników od 51 do 100 i od 101 do 500 stanowią po $^1/_8$ ogólnej ilości; zakłady od 501 — do 1.000—2% i większe ponad 1.000 robotników—1%.

Porównywując dane statystyki urzędowej dla Królestwa i całego państwa Rosyjskiego, otrzymamy, że wartość produkcji zakładów przemysłowych w Królestwie (436,080,1 tys. rubli) stanowi 15,6% wartości produkcji takich samych zakładów w Cesarstwie. Pod względem wartości produkcji gub. Piotrkowska (z produkcją 290 milj. rubli) ustępuje jednej tylko gubernji Moskiewskiej, co zaś do ilości robotników, gub. Piotrkowską z ilością 127.347 robotników przewyższają gubernje: Moskiewska (309.554), Włodzimierska (185.789) i Petersburska (152.726). Liczba robotników w Królestwie Polskiem (278.165) w 1910 r. stanowiła 14,2% liczby robotników w przemyśle w Cesarstwie (1.951.955), zaś liczba zakładów przemysłowych w Królestwie (29.06) wynosiła 18,5% ilości zakładów tych w Cesarstwie (15.721).

Mając na uwadze tylko większe zakłady przemysłowe w Królestwie, należy odnotować, że przeciętnie największa ilość robotników przypada na jeden zakład w przemyśle lnianym, konopnym i jutowym — 855; następnie, w przemyśle bawełnianym — 499; najmniej robotników przypada na jeden zakład w przemyśle drzewnym — 41.

II. Wytwórczość węgla kamiennego w Królestwie Polskiem w roku 1913 stanowiła 429,7 mil. pudów, z czego na właściwy węgiel kamienny przypada 417,3 mil. pudów, a na węgiel brunatny — 12,4 mil. pud. W przeciągu ostatnich lat pięćdziesięciu, począwszy od roku 1860, wytwórczość węgla kamiennego wzrosła 40 razy; w ostatnich latach wytwórczość ta również stale wzrasta (oprócz roku 1910, w którym należy odnotować niewielki spadek wytwórczości); przy porównaniu z rokiem 1912 wytwórczość w roku 1913 zwiększyła się o 8,8%.

Odbiorcami węgla dąbrowskiego są wszystkie zakłady przemysłowe Królestwa, pracujące wogóle na paliwie mineralnem, koleje żelazne, instytucje rządowe, społeczne i prywatne oraz osoby prywatne. W roku 1910 i 1911 spożycie węgla dąbrowskiego przez poszczególnych jego odbiorców przedstawia się w liczbach następujących (w tys. pudów):

Rok	Drogi żelazne	Zakłady metalurgiczne	Zakłady przetwórcze oraz mechaniczne	Cukrownie	Pozostałe zakłady przemysłowe	Instytucje państwowe i społeczne	Pozostali odbiorcy w Warszawie	Pozostali odbiorcy w Łodzi	Pozostali odbiorcy poza Warszawą i Łodzią
1912	6 7462,4	20.118,3	60.298,4	10.937,4	72.703,6	4.076,2	36.520,8	17.561,4	38.496,6
1913	77.752,5	23.841,0	63.691,3	13.784,8	84 624 5	4.628 7	34 134 6	17.597,7	35.571,4

Oprócz tego znaczna ilość węgla jest corocznie wywożoną do Cesarstwa i zagranicę. W roku 1912 liczby wywozu wynoszą (w mil. pudów): do Cesarstwa 26,0 i zagranicę 4,8; w 1913 roku—34,3 i 3,4.

Królestwo zajmuje pod względem ilości wytwarzanego węgla drugie miejsce w państwie Rosyjskiem: wytwórczość w Zagłębiu Donieckiem stanowi $^7/_{10}$ wytwórczość w całem państwie, wytwórczość w Królestwie—$^1/_5$.

III. Przemysł żelazny. Wytwórczość surowca w Królestwie w roku 1912 wynosiła 23.945 tys. pudów, w 1913 roku—25.541 tys. pudów; bloków besemerowskich, martenowskich, pudlowych, odlewów surowcowych, rur surowcowych w 1912 — roku—33.746 tys. pudów, w 1913 roku—38.453 tys. pudów; szyn, blachy, żelaza fasonowego, stali fasonowej w 1912 roku—26.077 tys. pudów, w 1913 roku—28.493 tys. pudów; rur ciągnionych i różnych wyrobów gotowych w 1912 roku—4.667 tys. pudów, w 1913 roku—5.161 tys. pudów. Produkcja surowca w Królestwie wzrosła w przeciągu ostatnich lat pięćdziesięciu, od 1860 roku, przeszło 17 razy.

W roku 1913 było w Królestwie zakładów hutniczych 31, z nich czynnych 14; ogólna liczba robotników wynosiła 19.152.

Królestwo Polskie zajmuje pod względem produkcji surowca trzecie w Cesarstwie miejsce: 1) Rosja Południowa z produkcją 8 razy większą, aniżeli w Królestwie, 2) Ural z produkcją przeszło 2 razy większą niż w Królestwie. Technika wytwórczości jest w Królestwie Polskiem wyższą niż na Uralu, lecz pod tym względem Królestwo ustępuje tylko Rosji Południowej: na jeden piec przypada w Kró-

lestwie Polskiem 3 razy, a na jednego robotnika 3½ razy więcej wyrobionego surowca, niż na Uralu, lecz 2 razy oraz 3 razy mniej, niż w Rosji Południowej.

IV. Wytwórczość cynku w Królestwie Polskiem skupia się w dwóch gubernjach: Kielecka dostarcza rudę cynkową, zaś gub. Piotrkowska wytapia metal. W roku 1910 wytworzono cynku 526,9 tys. pudów. Wytwórczość cynku w Królestwie stanowi 80% wytwórczości w całem państwie.

V. Wytwórczość soli w Królestwie skupia się całkowicie w gub. Warszawskiej (w Ciechocinku); stanowiła ona w 1910 roku 237 tys. pudów, w 1911 roku—209 tysięcy pudów, w 1912 roku — 263 tys. pudów. W całem państwie rosyjskiem wytworzono w tych samych latach soli tys. pudów: 126.256, 120.916 i 114.762.

VI. Przemysł włókienny. W roku 1901—2 przemysł włókienny w Królestwie Polskiem liczył 622 zakłady z sumą produkcji 207,663,000 rubli i liczbą robotników 121.481, w roku zaś 1910 było w przemyśle włókiennym 1.166 zakładów z sumą produkcji—341,266,000 rubli i 150.305 robotników. Porównywując te cyfry, otrzymujemy przyrost ilości zakładów w ciągu lat ośmiu o 87%, sumy produkcji—o 65% i ilości robotników o 24%. Większy przyrost ilości zakładów w porównaniu z przyrostem sumy produkcji i ilości robotników, każe przypuszczać, że w okresie od roku 1901—2 do 1910 liczba zakładów powiększyła się przeważnie na korzyść zakładów drobnych; natomiast większy przyrost sumy produkcji w porównaniu z liczbą robotników jest dowodem postępu techniki wytwórczej. Uwzględniając zakłady tylko większe w przemyśle włókiennym w Królestwie Polskiem i w 50 gub. Rosji Europejskiej, otrzymamy przy porównaniu następujące liczby procentowe dla Królestwa: ilość zakładów—32%, suma produkcji 28%, ilość robotników—18%, ilość koni parowych 27%.

Pierwsze miejsce w Królestwie Polskiem pod względem wartości produkcji zajmuje gub. Piotrkowska: 86% całej wartości produkcji w przemyśle włókiennym następnie gub. Warszawska, Kaliska, Łomżyńska, Lubelska i Radomska.

Przemysł włókienny w Królestwie Polskiem dzieli się na przemysł bawełniany, wełniany, jedwabny, lniany, konopny, jutowy i włókienny mieszany.

Wartość produkcji przemysłu *bawełnianego* w Królestwie Polskiem stanowi $^1/_5$ wartości tegoż przemysłu w 50 gub. Rosji Europejskiej i $^1/_{20}$ wartości produkcji całego przemysłu włókiennego w Królestwie.

Przemysł bawełniany w Królestwie Polskiem koncentruje się w gub. Piotrkowskiej, w której stanowi 88% całej wartości produkcji bawełnianej Królestwa; następnie idą gub. Kaliska, Warszawska i Łomżyńska. W Cesarstwie gub. Piotrkowska zajmuje trzecie miejsce pod względem wartości produkcji przemysłu bawełnianego; pierwszą jest gub. Moskiewska (245,096,500 rubli), drugą gub. Włodzimierska (240,421,000 rubli), trzecią gub. Piotrkowska (129,052,600 rubli).

Przemysł *weiniany* w Królestwie Polskiem stanowi prawie $^3/_4$ wartości produkcji 50 gub. Rosji Europejskiej, zaś w stosunku do wartości produkcji przemysłu włókiennego wogóle w Królestwie—$^1/_3$. Przemysł wełniany koncentruje się w gub. Piotrkowskiej, stanowiąc 92% całkowitej wartości produkcji Królestwa; następnie idą g. Kaliska, Warszawska, Łomżyńska i Lubelska. Gub. Piotrkowska zajmuje w stosunku do przemysłu wełnianego pierwsze miejsce w Cesarstwie.

Mniejsze stosunkowo znaczenie mają w Królestwie Polskiem pozostałe gałęzie przemysłu włókiennego: przemysł *jedwabny* (pod względem wartości produkcji—$^1/_5$ przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej i 1,5%—przemysłu włókiennego w Królestwie), przemysł *lniany, konopny i jutowy* ($^1/_8$ przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej i 4%—z przemysłem włókiennym wogóle w Królestwie), i przemysł *włókienny mieszany* ($^4/_5$ przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej i 8%—z przemysłem włókiennym wogóle w Królestwie).

Przemysł jedwabny koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej; przemysł lniany, konopny i jutowy—w gub. Piotrkowskiej; przemysł włókienny mieszany—w gub. Warszawskiej, Piotrkowskiej i Kaliskiej.

VII. Przemysł spożywczy. W roku 1901—2 przemysł spożywczy w Królestwie Polskiem liczył 717 zakładów z wartością produkcji 69,927,000 rubli i z 28.072 robotnikami, w roku 1910—3.032 zakładów z wartością produkcji 154,724,115 rubli i z 42.458 robotnikami. W ciągu więc ośmiu lat liczba zakładów wzrosła więcej niż czterokrotnie, suma produkcji — więcej niż 2 razy, a liczba robotników — 1½ razy Duży wzrost liczby zakładów należy tłomaczyć powiększeniem się liczby zakładów mniejszych.

Liczba *cukrowni* w 1912—13 roku w Królestwie wynosiła 51 z produkcją 13.532.444 pudów cukru, w 1913—14 r.—53 zakłady z produkcją 10.532.139 pud., czyli o $^1/_3$ mniej, aniżeli w roku poprzednim. Najwięcej cukrowni liczą gubernje: Warszawska (18), Lubelska (8), Płocka (7), największa produkcja cukru przypada na gub. Warszawską (4.458.846 pud.), Płocką (1.720.399 pud.), Lubelską (1.486.702 pud.), i Kaliską (1.198.121 pud.)

W gub. Suwalskiej cukrowni niema.

Królestwo Polskie zajmuje trzecie w całem państwie miejsce pod względem ilości produkowanego cukru: 1) Rosja Południowo Zachodnia i południowa z produkcją 5 razy większą aniżeli Królestwo i 2) Rosja Środkowa z produkcją 3 razy większą. Przy porównaniu z produkcją w całem państwie Królestwo stanowi $^1/_9$.

Liczba — *gorzelni* w Królestwie w 1911—12 r. wynosiła 491 z produkcją 11350099 wiader 40^0 spirytusu. Najwięcej gorzelni należy odnotować w gub. Lubelskiej (91), Warszawskiej (85), Siedleckiej (76), Piotrkowskiej (51) i Kaliskiej (49); największa produkcja przypada na gub. Lubelską (2.968.371 wiader), Warszawską (2.076.261 wiader), Siedlecką (1.895.938 wiader), Piotrkowską (1.013.280), Kaliską (944.953 wiader).

Przy porównaniu z całem państwem, Królestwo pod względem wyprodukowanego spirytusu stanowi w roku 1911—2—$^1/_{10}$.

Browarów było w Królestwie w 1912 roku — 194 z ogólną produkcją piwa 11,917.315 wiader. Najwięcej browarów i największą produkcję piwa posiadają gub.: Warszawska (42 browary i 4.569.421 wiader) i Piotrkowska (36 browarów i 2.280.425 wiader).

Przy porównaniu z całem Państwem produkcja piwa w Królestwie stanowi $^1/_8$.

Liczba *miodosytni* w Królestwie w 1912 roku równała się 68 z ogólną produkcją miodu 33.751 wiader. Najwięcej miodosytni i największą produkcję spotykamy w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej.

VIII. Przemysł metalowy. W roku 1901—2 przemysł metalowy i mechaniczny liczył 287 zakładów z wartością produkcji 57.491.000 rubli i z 31.570 robotnikami; w roku 1910—1510 zakładów z wartością produkcji 110.301.000 rubli i z 62.027 robotnikami. W ciągu więc ośmiu lat ilość zakładów wzrosła prawie pięciokrotnie, suma zaś produkcji i ilość robotników dwukrotnie; wzrost liczby zakładów przypada przedewszystkiem na zakłady mniejsze.

Przemysł ten koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej, które razem dają 80% całkowitego przemysłu mechanicznego i metalowego w Królestwie; następnie idą gub.: Lubelska, Kielecka, Radomska, Siedlecka, Płocka, Kaliska, Suwalska i Łomżyńska.

Wartość produkcji w przemyśle metalowym w Królestwie Polskiem przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej wynosi 14%.

IX. Przemysł mineralny. Przemysł mineralny, w roku 1910 liczył 520 zakładów z wartością produkcji 30.433.000 rubli i z 23.075 robotnikami. Według danych statystyki rządowej przemysł mineralny w Królestwie Polskiem pod względem war-

tości produkcji przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej stanowi 22% i koncentruje się w gub. Warszawskiej, Piotrkowskiej i Radomskiej, które razem stanowią 80% całkowitej wartości produkcji w Królestwie; dalej idą gub. Kielecka, Lubelska, Siedlecka, Kaliska, Płocka, Łomżyńska i Suwalska.

X. Przemysł chemiczny. Przemysł chemiczny w Królestwie Polskiem w 1901—1902 roku liczył 62 zakłady z wartością produkcji 13.956.000 rubli oraz 3.965 robotników; według zaś danych z roku 1910—264 zakłady z wartością produkcji 29.831.000 rubli i 9.153 robotników. W ciągu lat ośmiu liczba zakładów powiększyła się czterokrotnie, suma produkcji więcej, niż dwa razy, liczba robotników niemal 2½ razy.

Mając na względzie tylko większe zakłady, wartość produkcji w przemyśle chemicznym w Królestwie Polskiem w porównaniu z jej wartością w 50 gub. Rosji Europejskiej stanowi 14%.

Przemysł ten koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej (95% wartości produkcji); następnie idą gub. Kielecka, Kaliska, Radomska i Siedlecka.

XI. Przemysł produktów zwierzęcych. Przemysł zwierzęcy w roku 1910 liczył 284 zakłady z wartością produkcji 29.378.000 rubli 7.034 robotników.

Wartość produkcji w Królestwie Polskiem przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej stanowi 15%.

Przemysł koncentruje się w gub. Warszawskiej i Radomskiej (85% wartości produkcji); dalej następują gubernje: Piotrkowska, Kaliska, Suwalska, Łomżyńska, Płocka i Siedlecka.

XII. Przemysł papierniczy i poligraficzny. Przemysł papierniczy i poligraficzny w Królestwie Polskiem w roku 1901—2 liczył 128 zakładów z wartością produkcji 25.695.784 rubli i z 15.402 robotnikami. W ciągu lat ośmiu liczba zakładów powiększyła się więcej, niż pięciokrotnie, suma produkcji—2⅓ razy i liczba robotników prawie dwa razy; wzrost liczby zakładów przypada na zakłady mniejsze.

Podług danych statystyki rządowej wartość produkcji w Królestwie Polskiem stanowi 17% wartości produkcji w 50 gub. Rosji Europejskiej. Przemysł koncentruje się w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej (93% wartości); następnie idą gub. Kielecka, Radomska, Łomżyńska, Kaliska, Siedlecka i Płocka.

XIII. Przemysł drzewny. Przemysł drzewny w Królestwie Polskiem w roku 1901—2 liczył 213 zakładów z 9.681.000 rubli produkcji i z 9.358 robotnikami; w roku 1910—879 zakładów z wartością produkcji 23.215.000 rubli i z 17.259 robotnikami. W ciągu ośmiu lat liczba zakładów wzrosła więcej, niż czterokrotnie, wartość produkcji—2½ razy i liczba robotników nieomal 2 razy; liczba zakładów wzrosła przedewszystkiem na korzyść zakładów mniejszych.

Przemysł drzewny w Królestwie Polskiem przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej stanowi 9% pod względem wartości produkcji i koncentruje się w gub. Piotrkowskiej, Warszawskiej, Kieleckiej i Radomskiej (79% wartości produkcji); pozostałe gubernje idą w następującym porządku: Siedlecka, Lubelska, Płocka, Kaliska, Łomżyńska i Suwalska.

I. Stan przemysłu w 1910 r.[1])

Industrie en 1910.

Gałęzie przemysłu	Liczba zakładów	Wartość produkcji w rublach	Liczba robotników
Przemysł Królestwa Polskiego	**10 953**	**860 148 918**	**400 922**
Przemysł włókienny	**1 166**	**341 266 000**	**150 305**
Fabryki wyrobów wełnianych i bawełn.	643	268 498 000	116 944
„ „ jedwabnych i półjedwabnych	42	8 387 000	3 254
„ „ lnianych, jutowych i konopn.	13	7 240 000	3 955
Przędzalnie wigonji, wełna sztucz., wata	24	5 701 000	1 871
Fabryki wyrobów dzianych	105	8 726 000	3 981
„ pluszu, serwet, dywanów, portjer.	23	10 130 000	2 610
„ tasiemek	27	3 986 000	2 119
„ wyrobów gumowych i cerat	14	4 000 000	1 855
„ koronek, tiulu, firanek i haftów	114	8 350 000	5 970
Różne fabryki wyrobów włókiennych	161	16 248 000	7 745
Przemysł spożywczy	**3 032**	**154 724 115**	**42 458**
Cukrownie	49	64 713 660	21 018
Browary	193	12 703 570	2 743
Gorzelnie, rektyfikacje, fabryki drożdży	491	12 307 735	3 546
Fabryki wódek i miodosytnie	98	3 100 650	547
„ wyrobów tytuniowych	10	4 560 000	1 991
„ różnych produktów spożywczych.	2 191	57 338 500	12 613
Przemysł górniczo-hutniczy	**479**	**60 139 419**	**45 697**
Kopalnie węgla kamiennego	41	26 171 929	25 429
„ galmanu i płuczki	3	481 840	1 543
Huty cynkowe	3	2 309 256	754
Kopalnie rudy żelaznej	29	611 739	1 824
Huty żelazne	15	28 639 709	13 197
Kamieniołomy i kopalnie gliny	355	762 074	2 888
Zakłady wapienne	32	1 076 362	?
Warzelnie soli	1	86 510	62
Przemysł metalowy	**1 510**	**110 301 000**	**62 027**
Fabryki maszyn, kotłów, bud. mostów	107	35 835 000	18 683
„ „ młyńskich oraz rolniczych.	84	6 661 000	3 867
„ odlewów żelaznych	63	17 321 000	9 977
Zakłady ślusarskie, kowalskie, kasy ogn.	464	5 803 000	4 967
Fabryki mebli żelaz., i przybor. użyt. dom	48	7 640 000	5 856
Zakłady blacharskie	93	1 704 000	1 034
Fabryki gwoździ, drutu, blachy	60	10 900 000	4 525
„ wag, narzędzi i instrumentów.	83	8 580 000	2 749
Odlewni metali, fabryki armatur	117	7 144 000	2 732
Fabryki wyr. złotych, srebrnych, plater	123	5 113 000	2 224
Różne wyroby metalowe	218	6 910 000	4 743
Zakłady elektrotechniczne	50	1 690 000	670

[1]) Wydawnictwo Stowarzyszenia Techników „Przemysł i Handel Królestwa Polskiego" Rocznik VIII 1912 r.: „Stan Przemysłu w Królestwie Polskiem, według danych z r. 1910" opracował Zenon Pietkiewicz.

Gałęzie przemysłu	Liczba zakładów	Wartość produkcji w rublach	Liczba robotników
Przemysł mineralny	**520**	**30 433 000**	**23 075**
Fabryki cementu, gipsu, tektury, ogniotrwałej, wyr. kam.	176	8 763 000	3 880
Huty szklane, fabryki witraży, luster i in.	64	7 385 000	5 820
Zakłady ceramiczne	280	14 285 000	13 375
Przemysł chemiczny	**264**	**29 831 000**	**9 153**
Fabryki produktów techniczno-chemicz.	152	23 218 000	7 468
„ mydła i świec	65	2 473 000	417
„ wyrob. kosmet., perfum, apteczn.	47	4 140 000	1 268
Przemysł zwierzęcy	**284**	**29 378 000**	**7 034**
Garbarnie	202	25 730 000	5 280
Sortownie szczeciny, fabr. pasów, szczotek, pendzli	82	3 648 000	1 754
Przemysł drzewny	**879**	**23 215 000**	**17 259**
Tartaki	309	9 017 000	5 518
Zakłady ciesielskie, beudnarskie, fabr. forn.	168	4 089 000	2 637
Fabryki mebli, ram, zakł. koszyk. i tapic.	402	10 109 000	9 104
Przemysł papierniczy i poligraficzny	**672**	**25 695 784**	**15 402**
Fabryki papieru, tektury i celulozy	34	14 755 000	6 204
„ wyrobów z papieru i tektury	216	2 595 000	3 703
„ gilz	114	627 784	528
Drukarnie, litografje i odlewn. czcionek	308	7 718 000	4 967
Przemysł konfekcyjny	**1 918**	**47 919 600**	**25 438**
Fabryki bielizny	107	—	1 684
Pracownie ubiorów	682	—	6 413
„ obuwia	426	—	6 167
Fabryki krawatów, gorsetów, szelek i pask.	136	—	1 856
„ wyrobów galant.-skórzanych	104	—	1 354
„ kapelusz., piór strusich, kwiatów.	288	—	4 649
„ rękawiczek	50	—	623
„ grzebieni	23	—	1 138
„ parasoli	32	—	184
„ guzików (nie metalowych)	34	—	935
„ wyrobów szmuklerskich	41	—	435
Dział mieszany	**229**	**7 256 000**	**3 074**
Fabryki powozów	38	—	658
„ instrumentów muzycznych	36	—	931
„ lalek i zabawek	19	—	755
Różne zakłady	136	—	730

I-a. Zakłady przemysłowe podług ilości robotników[1]).

Etablissements industriels par nombre d'ouvriers.

Gubernje	Rok	Ilość zakładów	Ilość robotników	W tej liczbie zakładów z ilością robotników: Do 20 robotników Zakł.	Do 20 robotników Robot.	od 21 do 50 robotników Zakł.	od 21 do 50 robotników Robot.	Od 51—100 robotników Zakł.	Od 51—100 robotników Robot.	Od 101—500 robotników Zakł.	Od 101—500 robotników Robot.	Od 501—1000 robotników Zakł.	Od 501—1000 robotników Robot.	Ponad 1000 robotników Zakł.	Ponad 1000 robotników Robot.
Królestwo Polskie	1910	**2 906**	**278 165**	**1 153**	**13 744**	**884**	**28 350**	**393**	**28 028**	**376**	**86 585**	**66**	**44 248**	**34**	**77 210**
	1911	**3 151**	**295 899**	**1 331**	**15 885**	**896**	**28 880**	**424**	**30 276**	**393**	**89 751**	**72**	**50 014**	**35**	**81 021**
	1912	**3 259**	**302 875**	**1 408**	**16 531**	**924**	**29 448**	**427**	**30 808**	**390**	**89 332**	**73**	**50 164**	**37**	**86 592**
Kaliska	1911	272	11 493	155	1 730	73	2 244	26	1 811	16	3 562	1	718	1	1 428
	1912	291	12 616	165	1 880	81	2 533	27	1 917	15	3 431	2	1 331	1	1 524
Kielecka	1911	85	6 511	55	612	11	350	4	296	13	3 152	1	673	1	1 428
	1912	94	7 095	58	648	14	412	6	492	14	3 497	1	612	1	1 434
Lubelska	1911	112	11 960	37	468	35	1 127	17	1 178	16	4 607	7	4 508	—	—
	1912	108	10 903	38	491	34	1 185	17	1 185	16	5 750	3	2 292	—	—
Łomżyńska	1911	101	3 262	54	829	29	872	15	1 067	3	494	—	—	—	—
	1912	105	3 241	64	995	25	783	13	946	3	517	—	—	—	—
Piotrkowska	1911	1 293	164 402	455	5 730	400	12 946	195	13 970	179	40 187	35	25 242	29	66 327
	1912	1 328	167 550	487	5 897	407	12 641	192	13 868	176	39 156	35	24 657	31	71 331
Płocka	1911	115	4 780	80	874	23	639	5	326	5	1 858	2	1 083	—	—
	1912	129	5 098	98	1 123	17	459	7	478	4	1 411	3	1 627	—	—
Radomska	1911	133	9 600	51	552	43	1 317	16	1 118	19	3 786	4	2 827	—	—
	1912	141	9 934	56	604	46	1 440	19	1 398	15	3 013	5	3 479	—	—
Siedlecka	1911	76	3 783	51	586	16	496	2	181	6	1 490	—	—	1	1 030
	1912	79	3 649	50	536	20	619	3	192	6	1 559	1	743	—	—
Suwalska	1911	87	1 638	60	538	22	767	5	333	—	—	—	—	—	—
	1912	85	1 579	60	519	18	561	7	499	—	—	—	—	—	—
Warszawska	1911	877	78 470	333	3 966	244	8 122	139	9 996	136	30 615	22	14 963	3	10 808
	1912	899	81 210	332	3 838	262	8 815	137	9 833	141	30 998	23	15 423	4	12 303
50 gub. Rosji Europej.	1910	12 174	1 624 578	4 059	50 891	3 813	126 680	1 808	130 676	1 837	421 301	367	258 592	290	636 488
	1911	12 794	1 707 785	4 322	54 163	3 990	132 194	1 867	134 627	1 947	447 617	362	254 723	307	684 461
	1912	13 376	1 795 911	4 427	55 550	4 230	138 878	2 000	144 142	2 011	457 897	384	269 194	324	730 250
Całe Państwo Rosyjskie	1910	15 721	1 951 955	5 454	67 645	4 888	161 470	2 282	164 561	2 326	530 631	444	309 757	327	717 891
	1911	16 600	2 051 198	5 910	73 119	5 086	167 739	2 366	170 510	2 451	559 377	443	310 665	345	769 788
	1912	17 356	2 151 191	6 118	75 131	5 368	175 478	2 514	181 180	2 527	573 261	465	324 682	364	821 459

[1]) Sprawozdanie Inspektorów Fabrycznych za rok 1911 i 1912.

II. Wytwórczość węgla kamiennego.[1]) Production de la houille.

	1913	1912	1911	1910	1909	1908	1907	1906
Ogółem mil. pudów . . .	429,7	394,8	361,1	341,1	343,9	338,8	330,2	282,3
w tej liczbie:								
Węgla kamiennego . . .	417,3	386,0	352,4	333,6	337,7	331,8	324,8	277,1
Węgla brunatnego . . .	12,4	8,8	8,7	7,4	9,2	7,0	5,4	5,2

[1]) Rocznik Statystyczny, r. 1913, str. 130—140. Przegląd Górniczo-Hutniczy, r. 1914, A 5.

III. Przemysł żelazny.[1]) Industrie de fer.

	Surowiec	Stare żelazo	Okruchy surowca	Wytwór drugi	Bloki kute i przewalcowane	Wytwór trzeci	Wytwór czwarty
	P u d y						
Za cały rok 1913	25 541 284	1 660 045	531 110	38 452 820	2 986 021	28 492 926	5 160 627
„ „ „ 1912	23 945 458	1 318 805	590 136	33 745 620	2 526 816	26 076 513	4 666 697
„ „ „ 1911	21 160 833	1 191 024	490 770	29 661 721	2 198 677	23 785 222	4 016 083
„ „ „ 1910	15 300 471	862 251	553 511	26 336 282	2 111 142	21 866 491	3 315 930

[1]) Przegląd Górniczo-Hutniczy, r. 1914, A 6.

III-a. Urządzenie zakładów metalurgicznych[1]). Outillage des usines à fer.

Stan pieców	Wielkie piece	Kopulaki	Gruszki besemerowskie	Gruszki tropenasowskie i robertowskie	Piece martenowskie	Piece żarowe, wygrzewalne i spawalne	Piece tyglowe	Piece dudlowe podwójne	Piece dudlowe pojedyńcze
Dnia 31 grudnia r. 1909									
Czynne	8	12	2	—	23	33	4	1	23
Gotowe lecz nieczynne . .	5	4	—	1	4	7	2	8	2
W naprawie	2	3	—	—	4	—	2	—	1
Razem. . .	**15**	**19**	**2**	**1**	**31**	**40**	**8**	**9**	**26**
Dnia 31 grudnia r. 1910									
Czynne	8	13	2	—	26	62	—	1	13
Gotowe lecz nieczynne . .	4	—	—	1	3	4	2	5	2
W naprawie	2	2	—	—	1	2	—	3	1
Razem. . .	**14**	**15**	**2**	**1**	**30**	**68**	**2**	**9**	**16**
Dnia 31 grudnia 1911 r.									
Czynne	11	13	2	—	27	62	—	1	14
Gotowe lecz nieczynne . .	2	—	—	1	3	4	2	5	—
W naprawie	—	2	—	—	1	1	—	—	1
Razem . .	**13**	**15**	**2**	**1**	**31**	**67**	**2**	**6**	**15**
Dnia 31 grudnia 1912 r.									
Czynne	10	10	2	—	31	58	—	3	6
Gotowe lecz nieczynne . .	—	—	—	1	—	1	2	2	—
W naprawie	1	1	—	—	3	2	—	—	—
Razem . .	**11**	**11**	**2**	**1**	**34**	**61**	**2**	**5**	**6**
Dnia 31 grudnia r. 1913									
Czynne	11	17	2	—	30	64	—	—	8
Gotowe lecz nieczynne . .	—	—	—	1	—	—	—	—	2
W naprawie	2	—	—	—	2	—	—	—	—
Razem . .	**13**	**17**	**2**	**1**	**32**	**64**	—	—	**10**

[1]) Przegląd Górniczo-Hutniczy, r. 1914, № 6.

IV. Stan przemysłu w 1910 roku[1]). Industrie en 1910.

Gałęzie przemysłu	Ilość zakładów	Suma produkcji tys. rubli	Ilość robotników	Na 1 zakład przypada robotników
Przemysł bawełniany	117	146908,2	56969	499
Przemysł wełniany	304	88697,4	39473	135
Przemysł jedwabny	23	4194,8	1912	86
Przemysł lniany, konopny i jutowy	10	11395,0	6842	855
Przemysł włókienny mieszany . .	161	21496,3	11681	82
Przemysł spożywczy	535	7049,2	2834	54
Produkcja maszyn aparatów . . .	386	87998,1	47740	130
Przemysł mineralny	290	16422,7	17322	73
Przemysł chemiczny	69	17493,0	4504	70
Przemysł produktów zwierzęcych .	131	13508,1	5305	46
Przemysł papierniczy	154	15195,1	9083	61
Przemysł drzewny	242	10414,7	9165	41
Pozostałe gałęzie przemysłu . . .	2	—	—	—

[1]) Rocznik Stat. Rosji, rok 1910, str. 464—496. Dane te dotyczą tylko tych zakładów, które posługują się silnikami mechanicznymi lub też zatrudniają nie mniej, niż 16 robotników.
Podane w tablicy ilości robotników dotyczą tylko zakładów większych.

V. Cukrownie [1]).

Fabriques de sucre.

Gubernje	Lata	Liczba cukrowni	Ilość buraków przerobiona w czasie kampanii (w pud.)	Ilość wyprodukowanego cukru (w pud.)
Królestwo Polskie . .	1913—14	53	**80 939 860**	**10 784 139**
	1912—13	51	**104 513 260**	**13 532 444**
	1911—12	49	**86 515 960**	**13 936 143**
Chełmska	1913—14	6	7 181 550	876 624
Kaliska	1913—14	6	9 861 750	1198 121
	1912—13	6	10 449 440	1312 302
	1911—12	4	5 604 960	859 536
Kielecka	1913—14	2	2 399 940	289 443
	1912—13	2	2 985 260	311 438
	1911—12	2	3 277 810	403 542
Lubelska	1913—14	8	12 179 120	1 486 702
	1912—13	13	25 409 370	3 551 292
	1911—12	13	31 345 150	4 610 924
Łomżyńska	1913—14	1	1 309 650	165 126
	1912—13	1	1 341 680	176 862
	1911—12	1	1 106 770	154 968
Piotrkowska	1913—14	1	356 500	32 414
	1912—13	1	442 330	50 337
	1911—12	1	411 730	61 169
Płocka	1913—14	7	13 528 470	1 720 399
	1912—13	7	17 218 610	2 126 631
	1911—12	7	11 268 930	1 735 444
Radomska	1913—14	3	3 787 000	487 844
	1912—13	2	4 225 200	550 531
	1911—12	2	4 458 250	644 625
Siedlecka	1913—14	1	1 146 800	68 620
	1912—13	1	1 974 700	138 105
	1911—12	1	1 732 680	243 585
Warszawska	1913—14	18	29 189 080	4 458 846
	1912—13	18	37 470 139	5 314 942
	1911—12	18	27 309 680	5 222 350
Gub. Rosji Europej. [1])	1911—12	231	730 034 050	106 188 149
Całe Państwo Rosyjsk.	**1911—12**	**231**	**817 123 700**	**120 195 732**

[1]) Zbiór wiad. stat.-ekon.-roln. r. 1914 str. 218—225, „Wiestnik Finansow" r. 1913 № 22 str. 442—3, i r. 1914 № 18 str. 252—3 [2]) W Rosji Europejskiej były cukrownie w trzynastu gubernjach.

VI. Gorzelnie i ich przerób podczas kampanji w 1911—1912 roku [1])

Distilleries et leur production pendant la période de fabrication 1911—1912.

Gubernje	Liczba Gorzelni: Ogółem	Rolniczych	Miejskich	Przemysłowych	Drożdżowych	Ilość zużytych produktów (pud): Zboża	Ziemniaków	Melasu	Innych	Ilość wiader wyprodukowanego spirytusu 40°	Konsum. 40° spir.: Ogółem wiader	Na 1 mieszk.
Królestwo Polskie . .	**491**	**453**	**26**	**8**	**4**	**1 682 769**	**23 010 910**	**1 189 410**	**1 628**	**11 350 099**	**5559 600**	**0,37**
Kaliska	49	46	3	—	—	184 132	1 910 174	66 750	—	944 953	509 000	0,41
Kielecka	34	33	1	—	—	71 209	942 668	—	—	416 681	263 600	0,27
Lubelska	91	82	6	2	1	286 633	5 691 073	568 543	120	2 968 371	547 100	0,35
Łomżyńska	29	26	3	—	—	85 437	1 523 511	35 100	—	697 080	170 200	0,25
Piotrkowska	51	48	—	1	2	460 843	1 566 990	5 840	320	1 013 280	1 433 700	0,71
Płocka	21	20	1	—	—	41 749	1 126 290	12 150	—	482 067	162 200	0,21
Radomska	33	31	1	1	—	53 680	1 351 691	34 500	448	607 574	341 300	0,30
Siedlecka	76	72	3	1	—	157 315	4 531 419	53 543	216	1 895 938	254 000	0,25
Suwalska	22	22	—	—	—	39 352	539 881	—	—	247 894	206 100	0,30
Warszawska	85	73	8	3	1	302 419	3 827 213	412 984	524	2 076 261	1 672 400	0,63
50 gub. Rosji Europ.	2361	1960	277	84	40	19 276 307	159 338 880	13 671 989	170	92 889 826	79 069 500	0,66
Całe Państwo Rosyjs.	**2917**	**2417**	**307**	**146**	**47**	**27 372 157**	**183 570 046**	**14 861 399**	**1 798**	**111 252 095**	**97 740 300**	**0,58**

[1]) Zbiór wiad. stat.-ekon. roln. r. 1914, str. 188—197.

VIII. Miodosytnie. [1])

Fabrication de l'hydromel.

Gubernje	Lata	Liczba miodosytni	Zużyto produktów w miodosytniach (pudy)			Produkcja miodu w wiadrach
			Miodu	Cukru	Innych	
Królestwo Polskie . . .	1912	**68**	**13 452**	**674**	**19**	**33 751**
	1911	73	13 682	521	199	37 787
Kaliska	1912	4	257	18	—	821
	1911	6	336	—	—	999
Kielecka	1912	9	1 561	86	3	3 636
	1911	8	1 436	64	4	3 691
Lubelska	1912	9	1 259	138	—	3 550
	1911	11	1 159	118	1	3 226
Łomżyńska	1912	5	306	—	4	830
	1911	5	322	—	4	1 043
Piotrkowska	1912	13	2 255	352	3	6 205
	1911	14	2 165	197	189	9 819
Płocka	1912	1	25	—	6	250
	1911	1	18	—	—	70
Radomska	1912	1	48	—	—	290
	1911	1	60	—	—	220
Siedlecka	1912	6	849	—	2	1 550
	1911	8	1 184	2	—	2 888
Suwalska	1912	4	87	—	1	290
	1911	4	64	—	1	220
Warszawska	1912	16	6 805	80	—	16 329
	1911	15	6 938	140	—	15 611
50 Gub. Rosji Europej. . .	1912	274	33 673	58 475	1 100	713 243
	1911	287	33 181	54 900	1 591	691 712
Całe Państwo Rosyjskie .	1912	351	47 488	59 241	1 119	750 221
	1911	367	47 117	54 523	1 790	732 667

[1]) „Zbiór wiad. stat. ek. roln." z 1914 r. str. 216 i 217.

VII. Browary. [1])

Brasseries.

Gubernje	Liczba browarów		Ilość jęczmienia, zużytego na wyrób słodu (w pudach)		Zużyto chmielu (w pudach)				Produkcja piwa (wiader)	
					krajowego		zagranicznego			
	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911
Królestwo Polskie . . .	**194**	**194**	**2 312 392**	**2 588 840**	**19 205**	**21 457**	**1 796**	**2 427**	**11 917 315**	**12 889 326**
Kaliska	15	14	83 582	102 126	884	1 120	45	40	543 945	698 615
Kielecka	10	10	71 595	107 593	465	538	—	—	284 805	332 482
Lubelska	24	25	234 537	323 799	2 081	2 129	—	—	1 288 088	1230 931
Łomżyńska	9	9	92 542	85 326	819	819	—	—	458 296	446 575
Piotrkowska	36	37	466 716	475 924	3 205	4 143	620	818	2 280 425	2733 957
Płocka	11	10	64 306	63 536	587	566	6	—	378 531	353 512
Radomska	14	13	92 110	143 144	975	1 012	12	—	600 846	591 684
Siedlecka	19	20	120 814	117 251	1 176	1 290	—	—	63 7801	683 781
Suwalska	14	14	192 083	267 078	1 188	1 286	13	8	875 157	906 186
Warszawska	42	42	894 107	903 063	7 825	8 554	1 100	1 561	4 569 421	4 911 603
50 gub. Rosji Europejskiej	618	604	10 939 607	11 474 897	90 369	93 383	31 577	32 787	67 112 864	6 8517 277
Całe państwo Rosyjskie .	1 017	994	14 282 452	15 125 908	121 321	127 494	36 424	37 941	86 715 756	89 346 849

[1]) „Zbiór wiad. stat.-ekon. roln." z r. 1914 str. 209—212.

IX. Towarzystwa akcyjne przemysłowe w Królestwie Polskiem w roku 1911.[1]

Sociétés anonymes industrielles en Pologne en 1911.

Gałęzie przemysłu	Ilość towarzystw	Kapitał zakładowy	Wartość majątku według bilansu	Dochód brutto	Dywidenda	Dywidenda %
		Tysiące rubli				
Górnictwo i hutnictwo . .	17	64 244,4	60 790,2	16 324,3	7 450,4	11,6
Przemysł włókien. wogóle	45	105 468,4	66 295,3	11 863,1	5 279,8	5,0
„ bawełniany . .	16	52 912,3	35 747,2	5 869,6	2 625,8	5,0
„ wełniany . . .	17	33 850,5	18 377,9	3 311,2	1 470,3	4,3
„ jedwabny . . .	1	1 350,0	940,4	278,1	121,5	9,0
„ lniany	1	9 000,0	4 972,6	1 510,0	675,0	7,5
„ jutowy i konop.	1	1 600,0	2 299,2	405,1	128,0	8,0
„ włók. mieszany	9	6 755,6	3 958,0	489,1	259,2	3,8
„ spożywczy . .	28	26 912,6	34 691,5	4 330,4	1 995,1	7,4
„ zwierzęcy . . .	1	791,5	1 000,0	78,3	45,0	4,5
„ papierniczy . .	6	5 750,0	3 277,9	1 060,8	477,0	8,3
Produkcja masz. aparatów	31	34 926,2	29 290,2	3 051,4	971,5	2,8
Przemysł mineralny . .	12	7 603,7	6 754,0	1 265,4	452,2	6,0
„ drzewny . . .	5	2 520,0	1 570,4	297,8	104,1	4,8
„ chemiczny . .	15	7 845,3	6 267,4	851,1	309,3	3,9

[1]) Sprawozdania Towarzystw akcyjnych.

V.

Robotnicy fabryczni.

I. Ogólna ilość robotników. Ogólna ilość robotników w średnim i większym przemyśle Królestwa Polskiego wynosiła w 1911 i 1912 roku prawie 350 tysięcy, z tej liczby przypadało na przemysł fabryczny (prócz górnictwa i hutnictwa) w roku 1911—295899, w roku 1912—302875, czyli o 3,4% więcej.

Z poszczególnych gubernji Królestwa największą ilość robotników liczy gub. Piotrkowska: w roku 1912—167,550, czyli 55,9% ogólnej liczby w Królestwie; następnie, gub. Warszawska: 81,210, czyli 26,8%. Dwie te gubernje — Piotrkowska i Warszawska — liczą razem więcej aniżeli $^4/_5$ ogólnej ilości robotników w Królestwie.

Między poszczególne gałęzie przemysłu dzieli się liczba robotników bardzo nierównomiernie. Najwięcej robotników zatrudnia przemysł bawełniany: w roku 1912 — 68,175, czyli 22,5% ogólnej liczby robotników w Królestwie; przemysł bawełniany jest najwięcej rozwinięty w gub. Piotrkowskiej i zatrudnia on tam 64,816 robotników, która to liczba wynosi 95,1% wszystkich robotników w przemyśle bawełnianym i 38,6% robotników w gub. Piotrkowskiej. Następnie, najwięcej robotników zatrudnia przemysł wełniany: w roku 1912—57178, co wynosi 18,7% ogólnej ich liczby; najwięcej robotników w przemyśle wełnianym pracuje w gub. Piotrkowskiej—52,732, czyli 92,2% wszystkich robotników w przemyśle wełnianym i 31,5% robotników w gub. Piotrkowskiej. Trzecie miejsce pod względem ilości zajmują robotnicy, zatrudnieni w przemyśle metalowym — w roku 1912 — 48,715, czyli 15,9% ogólnej liczby robotników w Królestwie; najwięcej robotników liczą gub. Warszawska i Piotrkowska: pierwsza — 23,667 (48,6%), druga — 15,935 (32,7%). Z pozostałych grup robotników stosunkowo największą stanowią robotnicy, zatrudnieni w przemyśle spożywczym—w roku 1912—35,364, czyli 11,7% liczby robotników w Królestwie; najwięcej robotników liczy gub. Warszawska—14,120, więc 40,0%.

W powyższych czterech gałęziach przemysłu: bawełnianym, wełnianym, metalowym i spożywczym, pracuje więcej, aniżeli $^2/_3$ wszystkich robotników w Królestwie Polskiem.

Przy porównaniu liczby robotników w Królestwie z liczby ich w Cesarstwie (1,848,316 w r. 1912)[1]) otrzymujemy dla Królestwa 16,4%.

II. Podział robotników według płci. Z pośród ogólnej ilości robotników—295899 w roku 1911 było mężczyzn 196178, czyli 66,3%, i kobiet 99,721, czyli 33,7%. W roku następnym ogólna liczba robotników dosięgła 302,875, w tem 199,935 mężczyzn i 102,940 kobiet; w pierwszym wypadku—66%, w drugim — 34%.

Między poszczególne gałęzie przemysłu dzieli się liczba robotników mężczyzn i kobiet nierównomiernie.

Z pośród ogólnej liczby robotników w przemyśle bawełnianym w roku 1912 68,175 przypada 47,4% (32,317) na mężczyzn i 52,6% (35,858) na kobiety. W przemyśle bawełnianym z ogólnej liczby robotników 57,178 przypada 61,6% (35,222) na mężczyzn i 38,4% (21,956) na kobiety. W przemyśle metalowym w roku 1912 pracowało 48,715 robotników, w tem mężczyźni stanowią 43,609, czyli 89,5%, kobiety tylko 5,106, czyli 10,5%. W przemyśle spożywczym w roku 1912 liczono 35,364 robotników, w tej liczbie mężczyźni wynoszą 78,9% (27,884), kobiety—21,1% (7,480).

Wogóle należy zaznaczyć, że liczba robotników kobiet dorównuje liczbie robotników mężczyzn tylko w przemyśle włókiennym; w innych gałęziach przemysłu liczba mężczyzn jest wogóle większą od liczby kobiet.

Z ogólnej ilości robotników w Cesarstwie w roku 1912 — 1,848,316 przypada 1,283,949 (68,9%) na mężczyzn i 564,367 (31,%) na kobiety.

III. Podział robotników podług wieku. Z pośród wszystkich robotników w Królestwie przypada na dorosłych $^5/_6$ ogólnej liczby; na robotników w wieku lat od 15 do 17 — $^1/_{10}$; w wieku lat od 12 do 15—$^1/_{15}$. W pierwszej grupie, dorosłych, stanowią kobiety mniej niż połowę liczby mężczyzn; w drugiej grupie — prawie tyleż jest kobiet co mężczyzn; w grupie trzeciej kobiety stanowią $^2/_3$ liczby mężczyzn.

W Cesarstwie przypada na dorosłych $^9/_{10}$ ogólnej liczby robotników, wśród nich $^2/_5$ stanowią kobiety; na robotników w wieku od 15 do 17 lat—prawie $^1/_{10}$ wszystkich robotników, w tem $^2/_5$ kobiet; na robotników od lat 12 do 15—zaledwie 1%, w czem również $^2/_5$ kobiet.

IV. Zarobki przeciętne. W roku 1912 przeciętny zarobek roczny robotnika w Królestwie wynosił 306 rubli i wykazał przy porównaniu z rokiem poprzednim, spadek o 2 ruble.

Z poszczególnych gubernji Królestwa największy zarobek przeciętny daje się zauważyć w gubernjach najbardziej przemysłowych: Piotrkowskiej i Warszawskiej; w pierwszej 328 rb. w r. 1911 i 327 rb. w roku następnym; w drugiej—304 rb. i 293 rb.

Poszczególne gałęzie przemysłu dają sumy przeciętnego zarobku różne. Największy zarobek istnieje w przemyśle metalowym—378 rb. w r. 1911 i 364 w r. następnym; pochodzi to z natury produkcji: praca w tej gałęzi przemysłu jest ciężką, często niebezpieczną i wymaga kwalifikacji. Drugie miejsce zajmuje przemysł zwierzęcy 370 i 363 rb.; trzecie—przemysł chemiczny: 326 i 320 rb.; czwarte—włókienny mieszany: 302 i 320 rb.; piąte—jedwabny: 326 i 314 rb.; szóste—bawełniany: 297 i 298 rubli.

W pozostałych gałęziach przemysłu przeciętny zarobek roczny jest niższy od przeciętnego dla Królestwa.

Najniższy roczny przeciętny zarobek istnieje w przemyśle spożywczym; pochodzi to po części stąd, że włączone do tej gałęzi przemysłu cukrownie są czynne tylko kilka miesięcy w roku.

Przeciętny roczny zarobek w Królestwie jest wyższy od tegoż zarobku w Cesarstwie (255 rb. w r. 1912) o 20%. Z poszczególnych gubernji Cesarstwa tylko w gub. Petersburskiej przeciętny roczny zarobek (375 rb. w r. 1912) jest wyższy, aniżeli w gub. Piotrkowskiej.

V. Reklamacje robotników oraz administracji fabrycznej. Ogólna liczba próśb i skarg na administrację fabryczną, z któremi robotnicy zwracali się do inspektorów fabrycznych wynosiła w roku 1911—5172, w roku 1912—5124, a więc o 48 mniej; w pierwszym wypadku próśb pojedyńczych było 4717 (91,2%), zbiorowych 455 (8,8%), w drugim—pojedyńczych naliczamy tylko 4621 (90,2%), natomiast więcej zbiorowych—503 (9,8%). W roku 1911 ogólna ilość petentów—14197 stanowiła 4,8 liczby wszystkich robotników; w roku następnym ilość petentów wzrosła do 14437 czyli o 1,7%, w stosunku zaś do wszystkich robotników wynosiła mniej, bo 4,7%.

Na każde 100 robotników w Królestwie przypadało w roku 1911—1,75 próśb i skarg, w roku 1912—1,67, na jedną prośbę w pierwszym wypadku składało się 2,7 robotników, w drugim—2,8; w Cesarstwie w roku 1911 notowano na 100 robotników 1,3 próśb i skarg, w roku 1912—tyleż.

Z poszczególnych gubernji Królestwa najczęściej zwracają się do inspektorów fabrycznych robotnicy w gub. Piotrkowskiej—3444 próśb i skarg w roku 1912, w której to liczbie 3125 (91,7%) pojedyńczych i 319 (8,3%) zbiorowych,—i w gub. Warszawskiej—1177 próśb i skarg, w tem 1064 (90,5%) pojedyńczych i 113 (9,5%) zbiorowych.

Z ogólnej ilości próśb uwzględniono w roku 1911 tylko 3058 (58,4%), w roku 1912—3153 (61,5%). Petenci, których prośby uwzględniono, wynosili w roku 1911—71,7% (10188), w roku 1912—77,6% (11201).

Jako najgłówniejsze przyczyny, dla których robotnicy zwracali się z prośbami i skargami, należy odnotować niski zarobek, wymówienie pracy przed terminem prawnym, samowolne obniżanie zarobku lub też mylne jego obliczanie, nieporozumienia przy wynagradzaniu za nieszczęśliwe wypadku podług prawa z d. 2/15 czerwca 1903 roku. Dużo skarg wywołuje także przetrzymywanie lub niewypłacanie zarobku, które jest praktykowane najczęściej w tym celu, aby przeszkodzić robotnikowi porzucenie pracy.

Ogólna ilość próśb i skarg administracji fabrycznej, wynosiła w roku 1911—81; w roku 1912 liczba ta obniżyła się do 50, więc o 38,3%. Najwięcej tych próśb i skarg należy odnotować w gub. Piotrkowskiej: 42 w roku 1911 i 17 w roku 1912, i w gub. Warszawskiej: 13 i 10.

W roku 1911 administracja fabryczna przekroczyła prawo fabryczne w 2609 wypadkach, co na 100 zakładów daje 82,8 przekroczeń; w roku 1912 tylko—2477 czyli o 5,1% mniej, aniżeli w roku poprzednim, zaś na 100 zakładów liczba ta daje 76,3 przekroczeń. Najczęściej nie są stosowane przepisy o dozorze nad pracą i przepisy o książeczkach obrachunkowych; przekroczenia w tych dwóch wypadkach dają połowę wszystkich przekroczeń.

[1]) Pod cesarstwem należy rozumieć w tym i we wszystkich następnych wypadkach 50 gub. Rosji Europejskiej, gub. Bakuńską, Kutaiską, Czarnomorską, obwód Batumski i okręg Suchumski.

Przy porównaniu z Cesarstwem ilość próśb i skarg robotników w Królestwie stanowi w roku 1911—24,6% ilości próśb w Cesarstwie (20819), w roku 1912—21,9% (w Cesarstwie—23361).

VI. Kapitały powstałe z kar. Wysokość kapitałów, z których są wydawane zapomogi dla robotników, wynosiła razem we wszystkich zakładach Królestwa w dn. 1-szym stycznia 1911 roku—33227 rubli, w dniu 1-szym stycznia 1912 roku—38077. W ciągu roku do tych sum wpłynęło w pierwszym wypadku 47728 rubli, w drugim — 49823 ruble.

Najgłówniejszem źródłem, z którego są zasilane kapitały, przeznaczone na zapomogi, są kary, nakładane na robotników. W roku 1911 na sumę 47728 rubli wpływów, na wpływy z kar przypada 47365 rubli (99,4%), na wpływy z innych źródeł tylko 263 ruble (0,6%); w roku 1912 z pośród 49823 rubli przypada na kary 49396 rubli (99,2%) na inne źródła—427 rubli (,0,8%). Ze źródeł, które oprócz kar zasilają powyższe kapitały, należy odnotować: odsetki z kapitałów niewydatkowanych, pożyczki oraz wpływy przypadkowe. Jako najgłówniejszą przyczynę nakładania kar należy podać niestaranną robotę: w roku 1911—z tej przyczyny pobrano kar 31250 rubli, co stanowi $^2/_3$ ogólnej sumy, która powstała z kar; w roku 1912—32414, co wynosi tyleż. Prawie ¼ wpływów z kar ma swojem źródłem kary, nakładane za niestosowanie się do przepisów, które normują pracę i które mają na celu zachowanie porządku w zakładach. Na resztę wpływów składają się kary za przepuszczone bez należytej przyczyny dni pracy.

Najwięcej kar jest nakładane w gub. Piotrkowskiej, gdzie wpływy z tego źródła stanowią ¾ wszystkich wpływów z kar w Królestwie.

VII. Zapomogi z kapitałów z kar. Na zapomogi dla robotników została wydatkowana z kapitałów, powstałych z kar, w roku 1911 suma 42604 rubli, co wynosi 89,3% wszystkich wpływów w tym roku, w roku 1912—45758, czyli 91,8% wpływów. Najwięcej, bo ¾ tych sum, były wydatkowane w gub. Piotrkowskiej.

W roku 1911 wydano zapomogi w Królestwie w 10190 wypadkach, przeciętna zapomoga wynosiła 4,2 rubla; w roku 1912—w 10138 wypadkach o przeciętnej zapomodze 4,5 rubla. Najwięcej wypadków, w których wydawano zapomogi, przypada na chwilową niezdolność do pracy; wynoszą one połowę wszystkich wypadków. Drugie miejsce zajmuje ciąża—$^1/_5$ ogólnej ilości; trzecie pogrzeby, czwarte zupełna niezdolność do pracy, piąte—pożary.

Największe przeciętne zapomogi przypadają na zapomogi, wydawane na wypadek pożarów: w roku 1911—9,4 rubla, w roku 1912—9,8 rubla; na pogrzeby: 6,1 i 6,4 rubla; na skutek ciąży: 4,6 rubla w roku 1911, w następnym tyleż.

W Cesarstwie wydatkowano na zapomogi dla robotników $^2/_3$ wpływów. Przeciętna wysokość zapomogi stanowi 5,3 rubla. Najwięcej, bo połowę wszystkich wypadków, w których wydawano zapomogi, przypada na chwilową niezdolność do pracy.

VIII. Nieszczęśliwe wypadki. W roku 1911 było nieszczęśliwych wypadków z robotnikami 11186, co daje na 100 robotników 3,4 wypadków; w roku 1912 ilość wypadków podniosła się do 11464, czyli o 2,5%, zaś na 100 robotników przypadało wypadków 3,7.

Z pośród ogólnej ilości wypadków było w roku 1911—75 (0,7%) śmiertelnych; w roku 1912—liczba śmiertelnych wypadków obniżyła się do 68 (0,6%). Najwięcej wypadków, bo $^2/_3$ przypada na gub. Piotrkowską; drugie miejsce zajmuje gub. Warszawska—¼ wszystkich wypadków. Najwięcej wypadków śmiertelnych przypada

również na te dwie gubernje: w Piotrkowskiej w roku 1911—36, a w roku 1912—24; w Warszawskiej—21 i 30.

W Cesarstwie było w roku 1911—75559 wypadków, która to liczba daje na 100 robotników 4,2 wypadków w roku 1912—87003, zaś na 100 robotników—4,6. Śmiertelne wypadki wynosiły w Cesarstwie w tych dwóch latach: 410, czyli 0,6% wszystkich wypadków i 446, lub 0,5% wszystkich wypadków.

IX. Emerytura i wsparcia jednorazowe. Prawo z dnia 2/15 czerwca 1903 roku nakłada na przedsiębiorców obowiązek odszkodowania robotników za skutki nieszczęśliwych wypadków, jakim przy pracy ulegli, zaś na inspektorów fabrycznych—dozór za przestrzeganiem tego prawa przez przedsiębiorców. Oprócz tego, inspekcja fabryczna, w myśl prawa czerwcowego, może występować w roli władzy sądowej, a mianowicie może potwierdzać w pewnych wypadkach zawarte między robotnikami i przedsiębiorcami umowy w sprawie odszkodowania za skutki nieszczęśliwych wypadków. Umów takich było zawarte w roku 1911—1355, w roku 1912—1379, w obydwóch latach nie więcej jak $^1/_9$ wszystkich nieszczęśliwych wypadków. W tych wypadkach, kiedy dobrowolna umowa między robotnikami i przedsiębiorcami zawartą nie jest, sprawa przechodzi do zwykłych sądów.

Z pośród ogólnej ilości umów, które zostały potwierdzone przez inspektorów fabrycznych, dotyczyły w roku 1911—137 (10,1%) stale wypłacanej emerytury, a 1218 (89,9%)—wsparć jednorazowych, w roku 1912—133 (9,7%) zapomóg pierwszego rodzaju i—1246 (90,3%) drugiego.

Największą była stała zapomoga, wypłacana na wypadek śmierci: w roku 1911 przeciętnie na jeden wypadek śmiertelny przypadało 216,1 rubli emerytury rocznej; w roku 1912—189,7 rubla. Niższą była emerytura, wypłacana na skutek wypadków nieszczęśliwych, które pociągały za sobą stałą zupełną niezdolność do pracy: 123 ruble w roku 1911 i 182 ruble w roku 1912. Przy wypadkach, które spowodowały tylko częściową, aczkolwiek stałą niezdolność do pracy, przeciętna emerytura wynosiła tylko 74,3 rubla i 88,3 rubla.

W tych wypadkach, kiedy umowa przewidywała zapomogi jednorazowe, wysokość ich na wypadek śmierci wynosiła w roku 1911—1216,7 rubli i w roku 1912—807,5 rubli; przy stałej zupełnej niezdolności do pracy—2087 i 3170 rubli; przy stałej częściowej niezdolności do pracy—252,8 i 246,9 rubli.

W Cesarstwie przeciętna wysokość emerytury na wypadek śmierci wynosiła w roku 1911—173,9 rubli i w roku 1912—163,4 rubla; przy stałej zupełnej niezdolności do pracy—208,6 i 200,5 rubla; przy stałej częściowej niezdolności—56,9 i 53,5 rubla. Zapomogi jednorazowe wynosiły w Cesarstwie na wypadek śmierci w roku 1911—893,5 rubla i 1101,3; przy stałej zupełnej niezdolności do pracy—2342,5 i 3614,0 rubla; przy stałej częściowej niezdolności—222,3 i 226,9 rubli.

X. Strajki. Strajków w roku 1911 było w Królestwie 177 z ogólną liczbą strajkujących robotników 21551, co na jeden strajk daje przeciętnie 121,8 uczestników, a na 1000 robotników wogóle 72,8 strajkujących; w roku 1912 liczba strajków podniosła się w dwójnasób, bo do 377, zaś liczba strajkujących wzrosła prawie trzy razy, do 61365; na jeden strajk przypada w tym roku 171,9 uczestników, na 1000 robotników wogóle—202,5 strajkujących.

Najwięcej strajków przypada w roku 1911 na przemysł metalowy — 46 strajków, więc prawie ¼ wszystkich; w roku 1912—na przemysł bawełniany — 121 strajków ($^1/_3$ ogólnej liczby) i również na przemysł metalowy—114 (prawie $^1/_3$ wszystkich).

Z poszczególnych gubernji Królestwa najwięcej strajków notuje gub. Warszawska—144 (81,4%), w roku 1911 i 206 (57,6%) w roku 1912. Drugie miejsce zajmuje gub. Piotrkowska: w roku 1911—16 (9,0%) i w roku 1912—68 (19,0%). Tę samą liczbę strajków należy odnotować w gub. Kaliskiej: 9 (4,6%) i 72 (20,2%).

W Cesarstwie było w roku 1911—283 strajków z liczbą strajkujących—83327, co na jeden strajk daje 294,4 uczestników; w roku 1912—1672 strajków, 663725 strajkujących, na jeden zaś strajk 397,0 uczestników.

I. Robotnicy w zakładach przemysłowych oraz przeciętny ich zarobek.

Nombre d'ouvriers industriels et leurs salaires.

Gałęzie przemysłu oraz gubernje	Ilość zakładów		Ilość robotników		W tej liczbie												Ilość robotników, których zarobek jest znany		Przeciętny ich zarobek roczny w rub.	
					Mężczyzn		Kobiet		W wieku lat od 12 do 15				W wieku lat od 15 do 17				Dorosłych			
									Mężczyzn		Kobiet		Mężczyzn		Kobiet		Mężczyzn		Kobiet	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912
W przemyśle włókle	**3 161**	**3 259**	**286 899**	**302 875**	**196 178**	**199 935**	**89 721**	**102 940**	**770**	**1 739**	**1 259**	**1 198**	**21 633**	**22 564**	**19 154**	**20 435**	**179 409**	**175 632**	**79 308**	**81 307**	**198 119**	**207 154**	**308**	**306**
Kaliska	272	291	11 493	12 616	7 802	8 650	3 691	3 966	189	136	130	140	1 125	1 266	1 161	1 200	6 488	7 248	2 490	2 626	4 896	5 589	206	202
Kielecka	85	94	6 511	7 095	5 086	5 638	1 425	1 457	62	85	32	28	762	966	415	570	4 262	4 587	998	859	4 768	4 619	184	202
Lubelska	112	108	11 960	10 903	10 184	9 279	1 776	1 624	476	72	31	32	1 158	1 289	399	251	8 950	2 918	1 346	1 341	3 796	3 718	204	180
Łomżyńska	101	105	3 262	3 241	2 543	2 585	719	656	22	11	21	33	333	248	246	231	2 188	2 326	452	392	498	572	145	121
Piotrkowska	1 293	1 328	164 402	167 550	99 034	100 083	6 368	67 467	874	848	572	532	10 292	9 903	12 382	12 644	87 888	89 332	52 414	54 291	135 052	138 961	328	327
Płocka	115	129	4 780	5 698	4 311	4 586	469	9 512	7	4	6		297	327	149	152	4 007	4 255	312	354	1 842	2 042	94	100
Radomska	133	141	6 900	9 934	7 993	8 204	1 607	1 730	53	67	60	40	826	920	365	328	7 114	7 217	1 182	1 362	3 810	3 738	168	199
Siedlecka	76	79	3 783	3 649	2 939	2 828	844	771	92	104	91	86	431	402	266	252	2 416	2 372	487	432	400	241	185	115
Suwalska	87	85	1 638	1 529	1 414	1 373	224	206	2	7	6	2	144	101	53	34	1 268	1 265	165	170	101	51	142	64
Warszawska	877	899	78 470	81 210	54 892	56 659	23 598	24 551	399	405	308	299	6 585	7 142	3 718	4 724	47 888	49 112	19 592	19 480	43 946	47 623	304	293
Przemysł bawełniany	**270**	**261**	**67 224**	**68 175**	**32 058**	**32 317**	**35 166**	**35 858**	**450**	**425**	**218**	**226**	**3 068**	**3 242**	**6 912**	**7 014**	**28 540**	**28 650**	**28 038**	**28 618**	**61 207**	**63 873**	**297**	**298**
Kaliska	12	13	2 038	2 256	1 032	1 166	1 006	1 090	8	7	16	12	228	256	334	355	796	903	656	723	1 865	2 100	231	255
Kielecka	1	1	11	12	5	7	6	5	—	—	—	—	2	3	6	—	3	4	—	5	—	—	—	—
Łomżyńska	1	2	21	32	6	7	15	25	—	—	—	—	—	—	4	9	5	7	11	16	—	—	—	—
Piotrkowska	244	231	64 141	64 816	30 584	30 693	33 557	34 123	442	418	200	214	2 809	2 945	6 466	6 573	27 333	27 330	26 891	27 336	58 624	60 966	299	300
Warszawska	12	14	1 013	1 059	431	444	582	615	—	—	—	—	29	38	102	77	402	406	480	538	718	807	278	276
Przemysł wełniany	**608**	**595**	**58 742**	**57 178**	**36 642**	**35 222**	**22 100**	**21 956**	**98**	**59**	**150**	**138**	**3 782**	**3 380**	**3 595**	**3 340**	**32 762**	**31 803**	**18 355**	**18 480**	**46 141**	**45 213**	**344**	**338**
Kaliska	84	78	2 593	1 908	1 646	1 158	947	750	15	4	14	3	105	54	94	75	1 526	1 100	839	692	1 354	1 083	270	271
Lubelska	5	4	279	175	206	125	73	50	—	—	—	—	38	18	20	16	168	107	53	34	105	75	148	203
Łomżyńska	6	6	301	321	179	220	122	101	—	—	—	11	25	31	31	22	154	189	91	68	—	—	—	—
Piotrkowska	508	502	53 555	52 732	34 092	33 132	19 463	19 600	61	55	100	122	3 524	3 155	3 234	2 913	30 507	29 922	16 109	16 565	42 671	42 016	350	347
Warszawska	5	5	2 014	2 042	519	587	1 495	1 455	22	—	36	—	90	102	196	314	407	485	1 263	1 141	2 011	2 039	275	219
Przemysł jedwabny	**24**	**25**	**2 118**	**2 221**	**788**	**873**	**1 320**	**1 348**	**1**	**—**	**1**	**—**	**54**	**46**	**291**	**332**	**748**	**827**	**1 028**	**1 016**	**1 203**	**1 859**	**398**	**314**
Piotrkowska	19	21	1 283	1 387	611	674	672	713	—	—	—	—	43	35	125	121	568	539	547	592	700	732	363	355
Warszawska	5	4	835	834	177	199	648	635	1	—	1	—	11	11	166	211	175	188	481	424	503	520	275	256

[1]) Sprawozdania Inspektor. Fabrycznych za r. 1911, str. 27—79; za r. 1912, str. 8—81.

Gałęzie przemysłu oraz gubernje	Ilość zakładów		Ilość robotników		W tej liczbie: Mężczyzn		Kobiet		W wieku lat od 12 do 15: Mężczyzn		Kobiet		W wieku lat od 15 do 17: Mężczyzn		Kobiet		Dorosłych: Mężczyzn		Kobiet		Ilość robotników, których zarobek jest znany		Przeciętny ich roczny zarobek w rublach	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912		
Przemysł lniany konopny i jutowy	**7**	**11**	**13 191**	**14 063**	**6 223**	**6 538**	**6 968**	**7 525**	**5**	**1**	**—**	**1**	**477**	**571**	**719**	**1 049**	**5 741**	**5 966**	**6 249**	**6 475**	**13 159**	**13 788**	**261**	**271**
Piotrkowska . .	5	8	4 741	5 287	1 968	2 158	2 773	3 129	—	—	—	—	142	219	424	542	1 826	1 939	2 349	2 587	4 709	5 037	278	283
Warszawska . .	2	3	8 450	8 776	4 255	4 380	4 195	4 396	5	1	—	1	335	352	295	507	3 915	4 027	3 900	3 888	8 450	8 751	251	264
Przemysł włókienny mieszany	**206**	**226**	**15 409**	**10 569**	**6 255**	**6 256**	**9 154**	**9 313**	**229**	**164**	**361**	**305**	**981**	**1 146**	**1 700**	**1 831**	**5 045**	**4 946**	**7 093**	**7 177**	**7 660**	**8 219**	**302**	**320**
Kaliska	47	61	2 360	2 664	1 278	1 363	1 082	1 301	141	92	91	119	378	408	448	426	759	863	543	756	1 116	1 434	301	302
Łomżyńska . . .	5	5	184	179	55	62	129	117	—	—	8	7	4	1	52	42	51	61	69	68	94	95	254	254
Piotrkowsa . .	75	81	5 824	6 008	2 146	2 227	3 678	3 781	58	21	132	60	231	247	708	764	1 857	1 959	2 838	2 957	3 534	3 497	324	342
Radomska . . .	3	3	183	165	38	33	145	132	9	8	56	36	11	8	53	64	18	17	36	32	—	—	—	—
Suwalska . . .	1	1	53	51	11	8	42	43	—	4	—	2	7	—	5	—	4	4	37	41	53	51	130	64
Warszawska . .	75	74	6 805	6 487	2 727	2 562	4 078	3 925	21	39	74	77	350	482	434	525	2 356	2 041	3 570	3 323	2 863	3 134	281	310
Kielecka . . .	—	1	—	15	—	1	—	14	—	—	—	4	—	—	—	10	—	1	—	—	—	10	—	116
Przemysł papierniczy i poligraf.	**169**	**181**	**9 402**	**10 353**	**6 404**	**6 971**	**2 998**	**3 382**	**126**	**102**	**140**	**128**	**789**	**924**	**584**	**811**	**5 489**	**5 945**	**2 274**	**2 443**	**6 328**	**6 729**	**273**	**282**
Kaliska	4	5	50	65	33	48	17	17	—	2	2	—	4	8	12	10	29	38	3	7	—	—	—	—
Kielecka	9	8	867	907	573	622	294	285	—	—	5	4	52	67	28	37	521	555	261	244	794	846	214	202
Piotrkowska . .	47	52	2 827	3 036	1 795	1 955	1 032	1 081	29	18	61	31	167	154	189	241	1 599	1 783	782	809	2 027	2 261	304	323
Płocka	1	2	11	52	5	46	6	6	4	4	6	6	—	5	—	—	1	37	—	—	—	—	—	—
Radomska . . .	4	6	113	284	73	175	40	109	—	—	—	—	15	36	16	46	58	139	24	63	—	49	—	273
Siedlecka . . .	3	3	21	21	5	5	16	16	—	—	—	—	—	—	2	2	5	5	14	14	—	—	—	—
Warszawska . .	101	105	5 513	5 988	3 920	4 120	1 593	1 868	93	78	66	87	551	654	337	475	3 276	3 388	1 190	1 306	3 505	3 573	268	275
Przemysł drzewny	**387**	**394**	**12 915**	**13 352**	**10 265**	**10 606**	**2 650**	**2 746**	**81**	**59**	**45**	**32**	**1 064**	**1 117**	**583**	**630**	**9 120**	**9 430**	**2 022**	**2 084**	**5 464**	**5 680**	**280**	**275**
Kaliska	35	36	685	779	586	662	99	117	20	12	5	1	106	116	45	60	460	534	49	56	76	269	425	255
Kielecka	32	36	756	876	669	784	87	92	14	23	15	14	80	106	36	48	575	655	36	30	358	193	188	174
Lubelska	30	29	789	723	734	645	55	78	—	—	—	—	49	56	11	23	685	589	44	55	—	125	—	160
Łomżyńska . . .	7	9	213	269	213	269	—	—	—	—	—	—	44	21	—	—	169	248	—	—	—	—	—	—
Piotrkowska . .	88	97	5 134	5 272	3 633	3 689	1 501	1 583	32	8	10	9	409	392	346	353	3 192	3 289	1 145	1 221	3 682	3 674	266	273
Płocka	34	35	548	567	548	567	—	—	—	—	—	—	44	65	—	—	504	502	—	—	—	—	—	—
Radomska . . .	29	24	1 556	1 552	1 121	1 129	435	423	—	—	—	—	106	144	53	44	1 015	985	382	379	902	957	204	198
Siedlecka . . .	30	29	790	799	625	609	165	190	3	1	7	8	46	45	31	52	576	563	127	130	—	—	—	—
Suwalska	17	16	262	258	210	205	52	53	—	—	—	—	3	3	22	23	207	202	30	30	—	—	—	—
Warszawska . .	85	83	2 182	2 257	1 926	2 047	256	210	12	15	8	—	177	169	39	27	1 737	1 869	209	183	446	462	594	531
Przemysł metalowy	**418**	**462**	**45 042**	**48 715**	**40 388**	**43 609**	**4 654**	**5 106**	**252**	**273**	**124**	**121**	**5 920**	**6 421**	**796**	**959**	**34 216**	**36 915**	**3 734**	**4 026**	**29 665**	**32 375**	**378**	**384**
Kaliska	18	18	371	389	371	389	—	—	1	1	—	—	66	92	—	—	304	296	—	—	111	124	286	243
Kielecka	8	9	2 299	2 409	1 885	2 036	414	373	19	33	—	—	435	552	180	255	1 431	1 451	234	118	2 076	1 968	183	222
Lubelska . . .	16	18	1 699	2 014	1 697	2 012	2	2	5	—	—	—	223	364	—	—	1 469	1 648	2	2	1 159	844	365	417
Łomżyńska . . .	3	3	93	102	57	70	36	32	—	—	—	—	14	15	20	25	43	55	16	7	—	50	—	156
Piotrkowska . .	104	118	14 791	15 935	14 289	15 288	502	647	75	73	3	19	1 862	1 789	235	247	12 352	13 426	264	381	12 442	13 649	423	405
Płocka	4	7	187	232	187	232	—	—	—	—	—	—	38	51	—	—	149	181	—	—	141	146	296	293
Radomska . . .	23	27	3 122	3 199	3 063	3 153	59	46	44	59	4	4	373	423	13	17	2 646	2 671	42	25	1 353	1 286	233	266
Siedlecka . . .	4	6	563	642	375	427	188	215	4	7	63	58	80	91	12	31	291	329	113	126	209	241	93	115

Suwalska . . .	5	6	79	126	79	126	—	—	—	—	—	—	12	10	—	—	67	116	—	—	—	—	—	—
Warszawska . .	233	250	21 838	23 667	18 385	19 876	3 453	3 791	104	100	54	40	2 817	3 034	336	384	15 464	16 742	3 063	3 367	12 183	14 067	391	358
Przemysł mineralny	**319**	**341**	**22 135**	**23 055**	**17 677**	**18 169**	**4 458**	**4 886**	**434**	**527**	**144**	**153**	**2 509**	**2 541**	**1 174**	**1 279**	**14 734**	**15 101**	**3 140**	**3 454**	**10 489**	**10 513**	**276**	**277**
Kaliska	22	26	815	864	669	748	146	116	—	16	—	2	85	88	22	13	584	644	124	101	—	—	—	—
Kielecka	17	18	1 060	1 310	890	1 066	170	244	27	29	7	6	77	138	42	55	786	899	121	183	867	907	192	192
Lubelska	10	11	1 116	1 082	901	863	215	219	71	72	31	32	166	170	45	45	664	621	139	142	236	168	327	340
Łomżyńska . . .	14	13	781	728	585	545	196	183	16	9	4	7	86	72	64	53	483	464	128	123	—	—	—	—
Piotrkowska . .	101	107	6 891	7 028	5 698	5 780	1 193	1 298	149	233	47	53	860	761	337	331	4 689	4 786	809	914	4 242	4 334	320	338
Płocka	13	13	407	435	343	368	64	67	—	—	—	—	48	53	12	10	295	315	52	57	—	124	—	221
Radomska . . .	26	30	2 055	2 333	1 450	1 665	605	668	—	—	—	—	162	183	105	116	1 288	1 482	500	552	785	705	214	178
Siedlecka . . .	9	11	987	1 059	805	855	182	204	84	95	17	18	179	200	98	121	542	560	67	65	200	—	276	—
Suwalska . . .	9	9	311	284	254	225	57	59	—	—	—	—	23	26	8	8	231	199	49	51	48	—	155	—
Warszawska . .	98	103	7 712	7 882	6 082	6 054	1 630	1 828	87	73	38	35	823	850	441	527	5 172	5 131	1 151	1 266	4 111	4 275	258	249
Przemysł zwierzęcy	**135**	**128**	**7 754**	**7 012**	**6 523**	**5 813**	**1 231**	**1 199**	**36**	**49**	**28**	**36**	**518**	**415**	**167**	**204**	**5 969**	**5 349**	**1 036**	**959**	**2 663**	**2 730**	**370**	**363**
Kaliska	6	6	183	187	171	177	12	10	—	—	2	3	5	4	2	2	166	173	8	5	51	114	319	386
Lubelska . . .	4	4	215	192	210	190	5	2	—	—	—	—	11	16	—	—	199	174	5	2	91	84	368	341
Łomżyńska . . .	12	11	478	368	396	314	82	54	6	2	9	8	48	36	21	14	342	276	52	32	50	51	209	166
Piotrkowska . .	12	14	649	658	454	466	195	192	—	—	—	—	9	7	14	28	445	459	181	164	448	542	251	273
Płocka	1	1	44	51	33	31	11	20	3	—	2	—	10	13	4	6	20	18	5	14	—	—	—	—
Radomska . . .	21	22	923	755	901	684	22	71	—	—	—	—	26	18	6	15	875	666	16	56	—	—	—	—
Suwalska . . .	15	13	451	424	451	421	—	3	—	—	—	—	90	55	—	—	361	366	—	3	—	—	—	—
Warszawska . .	64	56	4 811	4 369	3 907	3 522	904	847	27	47	15	25	319	266	120	139	3 561	3 209	769	683	2 023	1 939	397	393
Kielecka	—	1	—	8	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—
Przemysł spożywczy . . .	**507**	**525**	**35 222**	**35 364**	**27 868**	**27 884**	**7 354**	**7 480**	**31**	**56**	**15**	**29**	**2 540**	**2 548**	**2 112**	**2 298**	**25 297**	**25 280**	**5 227**	**5 153**	**11 214**	**12 619**	**152**	**150**
Kaliska	42	46	2 333	3 434	1 959	2 877	374	557	3	2	—	—	146	238	201	257	1 810	2 637	173	298	323	459	124	198
Kielecka . . .	16	17	1 347	1 287	923	881	424	406	2	—	5	—	115	97	123	164	806	784	296	242	502	495	113	125
Lubelska . . .	46	41	7 842	6 697	6 416	5 424	1 426	1 273	—	—	—	—	670	665	323	167	5 746	4 759	1 103	1 106	2 205	2 422	102	80
Łomżyńska . . .	53	56	1 191	1 242	1 052	1 098	139	144	—	—	—	—	112	72	54	66	940	1 026	85	78	354	376	66	76
Piotrkowska . .	53	55	1 782	1 740	1 592	1 525	190	215	4	1	—	—	106	74	51	48	1 482	1 450	139	167	211	292	283	372
Płocka	62	71	3 583	3 761	3 195	3 342	388	419	—	—	—	—	157	140	133	136	3 038	3 202	255	283	1 711	1 772	77	76
Radomska . .	23	25	1 565	1 561	1 264	1 280	301	281	—	—	—	—	131	108	119	26	1 133	1 172	182	255	738	706	81	97
Siedlecka . . .	29	29	1 375	1 086	1 113	970	262	116	1	1	—	—	124	66	119	42	988	903	143	74	—	—	—	—
Suwalska . . .	40	40	482	436	409	388	73	48	2	3	6	—	9	7	18	3	398	378	49	45	—	—	—	—
Warszawska . .	143	145	13 722	14 120	9 945	10 099	3 777	4 021	19	49	4	29	970	1 081	971	1 387	8 956	8 969	2 802	2 605	5 170	6 097	215	198
Przemysł chemiczny . . .	**96**	**104**	**6 509**	**7 511**	**4 841**	**5 370**	**1 668**	**2 141**	**33**	**24**	**35**	**31**	**228**	**230**	**521**	**688**	**4 580**	**5 116**	**1 112**	**1 422**	**3 885**	**4 055**	**326**	**320**
Kaliska	2	2	65	70	57	62	8	8	1	—	—	—	2	2	3	—	54	60	5	8	—	—	—	—
Kielecka . . .	2	3	171	271	141	233	30	38	—	—	—	—	1	3	—	1	140	230	30	37	171	200	263	254
Lubelska . . .	1	1	20	20	20	20	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	19	20	—	—	—	—	—	—
Piotrkowska . .	34	38	2 617	3 365	2 005	2 260	612	1 105	24	21	19	24	109	122	233	483	1 872	2 117	360	598	1 762	1 910	362	349
Radomska . . .	3	3	57	63	57	63	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57	63	—	—	32	35	318	233
Siedlecka . . .	1	1	47	42	16	12	31	30	—	—	4	2	2	—	4	5	14	12	23	23	—	—	—	—
Warszawska . .	53	56	3 532	3 680	2 545	2 720	987	950	8	3	12	5	113	103	281	199	2 424	2 614	694	756	1 920	1 910	298	300
Pozostałe gałęzie przemysłu . .	**5**	**6**	**236**	**307**	**236**	**307**	—	—	—	—	—	—	**3**	**3**	—	—	**233**	**304**	—	—	**43**	**100**	**540**	**482**
Piotrkowska . .	3	4	167	236	167	236	—	—	—	—	—	—	1	3	—	—	166	233	—	—	—	51	—	468
Radomska . .	1	1	26	22	26	22	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	24	22	—	—	—	—	—	—
Warszawska . .	1	1	43	49	43	49	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43	49	—	—	43	49	540	496

II. Podania do inspekcji fabrycznej. [1]

Demandes adressées aux inspecteurs de fabrique.

Gubernje	Ilość podań ze strony administracji fabrycznej		Ilość podań ze strony robotników																	
			Ilość podań		Ilość petentów		Ilość petentów, których podania zupełnie lub częściowo uwzględniono		W tej liczbie podań pojedyńczych				W tej liczbie podań zbiorowych							
									Ilość podań		Podania zupełnie lub częściowo uwzględnione		Ilość petentów		Podania zupełnie lub częściowo uwzględnione		Ilość petentów		Ilość petentów, których podania zupełnie lub częściowo uwzględniono	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912
Król. Pol.	**81**	**50**	**5 172**	**5 124**	**3 058**	**3 153**	**14 197**	**14 387**	**10 188**	**11 201**	**4 717**	**4 621**	**2 732**	**2 787**	**555**	**503**	**326**	**366**	**9 480**	**9 766**	**7 456**	**8 414**
Kaliska . .	5	6	242	212	113	109	379	516	144	246	207	181	101	94	35	31	12	15	172	335	43	152
Kielecka . .	1	3	79	61	53	46	85	68	54	52	77	56	52	42	2	5	1	4	8	12	2	10
Lubelska . .	5	—	85	87	59	62	113	144	87	108	79	76	53	55	6	11	6	7	34	68	34	53
Łomżyńska .	8	7	22	34	11	22	125	42	67	28	17	30	9	19	5	4	2	3	108	12	58	9
Piotrkowska	42	17	3 420	3 444	2 164	2 187	10 633	9 653	8 052	7 760	3 132	3 125	1 934	1 942	288	319	230	245	7 501	6 528	6 118	5 818
Płocka . .	1	3	5	15	2	10	5	18	2	13	5	14	2	9	—	1	—	1	—	4	—	4
Radomska .	—	—	49	55	33	40	224	154	206	135	42	41	28	28	7	14	5	12	182	113	178	107
Siedlecka .	—	—	16	7	9	4	209	34	191	11	13	3	7	2	3	4	2	2	196	31	184	9
Suwalska .	6	4	30	32	19	20	33	34	20	22	28	31	18	19	2	1	1	1	5	3	2	3
Warszawska	13	10	1 224	1 177	595	653	2 391	3 724	1 365	2 826	1 117	1 064	528	577	107	113	67	76	1 274	2 660	837	2 249

[1]) Sprawozdania Inspektorów Fabrycznych za r. 1911, str. 190—193; za r. 1912, str. 192—195.

II-a. Przyczyny podań robotników o pośrednictwo [1]).

Causes des demandes des ouvriers pour leur servir d'interprète.

Przyczyny	Królestwo Polskie		Kaliska		Kielecka		Lubelska		Łomżyńska		Piotrkowska		Płocka		Radomska		Siedlecka		Suwalska		Warszawska	
	Ilość przyczyn dla których robotnicy zwracali się do inspekcji fabrycz.																					
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912
Wymówienie pracy przed terminem	2734	3405	103	108	30	21	30	44	108	19	1723	1814	2	12	26	60	10	23	14	17	688	1287
Wymówienie miejsca po chorobie, wypadku i t. d.	325	237	7	59	2	—	3	—	—	1	115	148	—	—	2	—	2	—	2	3	192	26
Zmniejszanie dnia roboczego	420	154	24	12	—	—	17	—	2	—	293	118	—	1	—	—	—	—	—	—	84	23
Przymus do pracy ponad normę	50	101	—	1	—	—	—	—	9	5	27	87	—	—	—	1	4	—	—	—	10	7
Inne przyczyny na tle dnia roboczego	551	98	—	4	—	—	3	—	10	—	247	90	—	—	1	—	190	—	—	—	103	1
Przymus do pracy, nieprzew. w umowie.	87	102	11	1	—	—	4	—	9	1	30	22	1	—	—	—	—	—	2	—	30	78
Przyczyny natury mieszkaniowej	6	1	—	—	—	—	1	—	3	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Brak lub też niedostat. pom. lekarskiej.	99	134	—	1	1	1	3	3	—	2	73	69	1	—	1	5	1	—	—	—	19	53
Niezadowolenie ze sklepów fabrycz.	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Przetrzymyw. książecz. obrachun.	62	181	11	36	—	—	5	—	6	8	20	87	1	—	1	4	—	—	1	—	17	46
Mylne prow. książecz. obrach.	30	49	—	—	—	—	2	—	1	3	24	36	—	—	2	—	—	—	—	—	1	10
Przetrzymywanie lub niewypł. płacy	1991	883	82	82	28	13	4	11	8	15	1232	511	1	6	137	16	204	30	7	5	288	194
Obniżanie lub mylne obliczanie pracy	1687	1932	52	93	8	10	29	5	9	4	1385	1069	—	—	9	8	1	3	3	—	191	740
Wypłata towarami	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Kary	1166	456	37	23	3	5	4	1	1	1	1026	34	—	—	5	11	—	—	2	—	88	381
Mała płaca robocza	3765	3065	11	60	1	2	24	43	96	1	3221	2035	—	—	42	64	—	—	—	4	370	856
Przetrzymywanie paszportów	82	108	3	4	—	1	—	1	3	6	61	79	—	—	4	4	—	—	4	2	7	11
Złe obchodzenie się z robotn.	364	672	19	2	5	1	—	—	—	6	184	282	—	—	11	5	2	3	1	2	142	371
Skargi przy zastosowaniu prawa z dn. 2 czerwca 1903 r. o nieszczęśliwych wypadkach	1798	1842	38	27	20	23	57	49	3	17	1090	1190	3	6	4	1	10	11	3	—	570	517
Czasowa lub stała niezdolność do pracy	199	266	18	75	6	1	1	2	—	3	122	144	1	—	—	7	—	—	3	6	48	28
z przyczyny nieszczęśl. wypadku	2185	3034	9	61	—	—	7	5	6	3	1845	2594	—	—	—	26	6	—	5	3	307	342
Inne przyczyny																						
Razem	**17632**	**16720**	**425**	**650**	**104**	**81**	**191**	**164**	**274**	**96**	**12748**	**10409**	**10**	**25**	**246**	**212**	**430**	**70**	**47**	**42**	**3157**	**4971**

[1]) Sprawozdania Inspaktorów Fabrycznych za rok 1911, str. 194—207; za r. 1912, sts. 196—209.

III. Stan kapitałów powstałych z kar oraz przyczyny kar.[1])

Fonds, formés de peines, et causes de peines.

Gubernje	Było kapitałów wogóle		W tej liczbie								Wydatkowano			
			Było w d. 1-ym Stycznia		Wpłynęło w ciągu roku		W tej liczbie				Wogóle		Na zapomogi dla robotników	
							z procent. i przypadkowych źródeł		Od robotników z kar		W tej liczbie			
											za niestarannę robotę		za przepuszczone dni	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912
Królestwo Polskie	**80 955**	**87 900**	**33 227**	**38 077**	**47 728**	**49 823**	**363**	**427**	**47 365**	**49 396**	**31 250**	**32 414**	**5 877**	**5 725**	**42 881**	**46 722**	**42 604**	**45 758**
Kaliska	3 007	4 326	1 240	1 739	1 767	2 587	10	11	1 757	2 576	1 587	2 238	63	75	1 269	1 684	1 264	1 660
Kielecka	3 705	4 125	3 100	3 443	605	682	85	82	5 200	600	159	156	169	248	262	350	262	350
Lubelska	1 604	1 790	1 348	1 539	256	251	25	74	231	177	124	94	18	28	66	54	66	49
Łomżyńska	191	205	179	186	12	19	1	2	11	17	3	6	1	5	6	—	6	—
Piotrkowska	54 264	56 868	17 849	19 826	36 415	37 042	151	153	36 264	36 889	25 606	25 829	3 816	3 578	34 438	36 218	34 210	35 344
Płocka	157	225	119	150	38	75	—	—	38	75	20	25	3	13	7	26	7	26
Radomska	1 137	1 046	885	820	252	226	11	12	241	214	129	79	47	43	317	175	317	175
Siedlecka	149	145	64	112	85	33	—	—	85	33	61	6	3	7	37	17	37	17
Suwalska	68	78	47	68	21	10	—	—	20	10	1	—	6	5	—	4	—	4
Warszawska	16 673	19 092	8 396	10 194	8 277	8 898	79	93	8 198	8 805	3 560	3 979	1 751	1 723	6 479	8 194	6 435	8 133

[1]) Sprawozdania Inspektorów Fabrycznych za rok 1911, str. 218—227, za r. 1912, str. 220—229.

II-b. Wypadki, w których administracja fabryczna przekroczyła prawo fabryczne [1]; Accidents ou l'administration de fabrique a abusé le droit de fabrique.

Gubernje	Wogóle		W tej liczbie przekroczono przepisy o																	
			książeczkach obrachunkowych		zapłacie		nakładaniu kar		normowaniu dnia		pracy nieletnich i kobiet		dozorze przy pracy		ochronie zdrowia robotników		sprzedawaniu na kredyt w sklepach fabr.		kotłach parowych		W innych wypadkach	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912
Królestwo Polskie	**2 609**	**2 477**	**561**	**533**	**231**	**164**	**81**	**92**	**113**	**114**	**81**	**87**	**857**	**867**	**360**	**441**	**5**	**1**	**212**	**109**	**108**	**65**
Kaliska	111	171	29	41	9	13	8	8	9	18	5	4	46	79	—	3	—	—	5	2	—	3
Kielecka	122	105	40	33	9	7	9	3	4	9	5	4	47	38	4	6	—	—	2	3	2	2
Lubelska	255	105	39	15	16	3	5	—	5	—	—	—	59	33	24	21	—	—	99	31	8	2
Łomżyńska	239	238	51	45	10	4	1	1	4	5	4	1	160	162	—	—	—	—	5	2	4	18
Piotrkowska	934	1 085	161	197	90	67	35	55	46	65	39	53	271	320	207	271	5	—	60	45	20	12
Płocka	117	72	30	20	—	—	—	—	5	3	4	2	15	12	7	6	—	—	12	5	44	24
Radomska	9	19	4	5	—	2	—	—	—	—	—	2	4	8	—	—	—	—	—	—	1	2
Siedlecka	62	18	9	3	11	3	—	—	8	—	—	—	16	3	12	5	—	—	6	1	—	3
Suwalska	38	33	9	11	5	6	—	—	—	—	2	—	19	14	—	1	—	—	3	1	—	—
Warszawska	722	631	189	163	81	59	23	25	32	17	22	21	220	198	106	128	—	1	20	19	29	—

[1]) Sprawozdania Inspektorów Fabrycznych za r. 1911, str. 208—211; za r. 1912, str. 210—213.

IV. Zapomogi wydawane z kapitałów z kar.[1])

Secours donnés des fonds formés de peines.

Kategorje wypadków	Królestwo Polskie		Kaliska		Kielecka		Lubelska		Łomżyńska		Piotrkowska		Płocka		Radomska		Siedlecka		Suwalska		Warszawska	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912
Wogóle:																						
Ilość wypadków, w których wydano zapomogi . . .	**10 190**	**10 138**	434	542	25	39	10	7	1	—	7 787	7 398	1	5	12	59	3	2	—	—	21 870	2 115
Wydano w rublach . . .	**42 604**	**45 757**	1 264	1 660	262	350	66	49	5	—	34 210	35 343	8	26	88	317	37	12	—	—	46 435	8 133
Stała niezdolność do pracy																						
Ilość wypadków, w których wydano zapomogi . . .	**731**	**859**	—	10	—	—	—	—	—	—	726	847	—	—	1	5	1	1	—	—	5	2
Wydano w rublach . . .	**2 226**	**3 028**	—	54	—	—	—	—	—	—	2 200	2 949	—	—	5	26	12	3	—	—	26	25
Chwilowa niezdol. do pracy																						
Ilość wypadków, w których wydano zapomogi . . .	**5 156**	**5 190**	354	432	11	22	4	5	—	—	3 679	3 420	1	2	12	12	2	2	—	—	21 093	1 293
Wydano w rublach . . .	**17 891**	**19 598**	855	1 090	115	188	28	34	—	—	13 607	13 958	8	5	88	74	12	14	—	—	43 178	4 231
Cłaża:																						
Ilość wypadków, w których wydano zapomogi . . .	**2 197**	**2 080**	21	12	—	—	2	1	1	—	1 803	1 686	—	—	1	1	—	—	—	—	372	381
Wydano w rublach . . .	**10 055**	**9 612**	100	86	—	—	15	10	5	—	8 669	8 253	—	—	5	5	—	—	—	—	1 281	1 268
Pogrzeby:																						
Ilość wypadków, w których wydano zapomogi . . .	**1 360**	**1 422**	38	65	14	14	2	1	—	—	936	993	—	1	—	5	—	1	—	—	363	344
Wydano w rublach . . .	**8 350**	**9 156**	201	336	147	122	15	10	—	—	6 119	6647	—	15	—	40	25	3	—	—	1 798	2 005
Pożary:																						
Ilość wypadków, w których wydano zapomogi . . .	**33**	**60**	—	—	—	—	3	—	—	—	29	29	—	—	—	—	—	—	—	—	1	31
Wydano w rublach . . .	**308**	**587**	—	—	—	—	9	—	—	—	284	389	—	—	—	—	—	—	—	—	15	198
W innych wypadkach:																						
Ilość wypadków, w których wydano zapomogi . . .	**713**	**527**	21	23	3	1	1	1	—	—	614	423	1	1	41	12	—	—	—	—	36	64
Wydano w rublach . . .	**3 774**	**3 776**	108	94	40	14	14	5	—	—	3 331	3147	—	1	184	83	—	—	—	—	137	406

[1]) Sprawozdanie Inspektorów fabrycznych za rok 1911 str. 228—231 za r. 1912 str. 230—233.

V. Wypadki nieszczęśliwe z robotnikami [1]).

Accidents malheureux avec les ouvriers.

Gubernje	Liczba ogólna wypadków zadeklarowanych inspekcji fabrycznej		W tej liczbie			
			śmiertelnych		Innych	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912
Królestwo Polskie . . .	**11 186**	**11 464**	**75**	**68**	**11 111**	**11 396**
Kaliska	51	74	1	—	50	74
Kielecka	126	196	7	3	119	193
Lubelska	98	112	4	2	94	110
Łomżyńska	10	11	2	1	8	10
Piotrkowska	7 793	7 796	36	24	7 757	7 772
Płocka	19	29	2	3	17	26
Radomska	146	213	1	2	145	211
Siedlecka	56	49	—	2	56	47
Suwalska	4	5	1	1	3	4
Warszawska	2 883	2 979	21	30	2 862	2 949

[1]) Sprawozdania Inspektorów Fabrycznych za rok 1911, str. 214—215; za rok 1912, str. 216—217.

V-a. Wypadki nieszczęśliwe i emerytura [1]).

Nombre d'accidents malheureux et la retraite.

Gubernje	W ogóle				W tej liczbie											
					Śmierć				Stała zupełna niezdolność do pracy				Stała częściowa niezdolność do pracy			
	Ilość wypadków		Ogólna suma emerytury w rublach		Ilość wypadków		Ogólna suma emerytury w rublach		Ilość wypadków		Ogólna suma emerytury w rublach		Ilość wypadków		Ogólna suma emerytury w rublach	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912
Królestwo Pols.	**137**	**133**	**12 783**	**14 584**	**18**	**27**	**3 889**	**5 123**	**1**	**1**	**123**	**182**	**118**	**105**	**8 771**	**9 279**
Kaliska . . .	—	4	—	330	—	1	—	259	—	—	—	—	—	3	—	71
Kielecka . .	3	7	150	665	1	2	100	100	—	—	—	—	2	5	50	565
Lubelska . .	4	3	405	311	—	2	—	268	—	—	—	—	4	1	405	43
Łomżyńska .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Piotrkowska .	90	72	7 267	8 045	11	16	2 539	2 789	—	1	—	182	79	55	4 728	5 074
Płocka . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Radomska .	6	2	683	260	—	1	—	192	1	—	123	—	5	1	560	68
Siedlecka . .	1	—	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	28	—
Suwalska . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Warszawska .	33	45	4 250	4 973	6	5	1 250	1 515	—	—	—	—	27	40	3 000	3 458

[1]) Sprawozdania Inspektorów Fafrycznych za r. 1911, str. 260—270; za r. 1912, str. 262—272.

Vb. Wypadki nieszczęśliwe i zapomogi jednorazowe [1].

Accidents malheureux et secours rescents.

Gubernja	W ogóle		W tej liczbie																	
			Śmierć				Stała zupełna niezdolność do pracy										Stała częściowa niezdolność do pracy			
	Ilość wypadków		Zapomóg razem rubli		Ilość wypadków		Zapomóg razem rubli		Ilość wypadków		Zapomóg razem rubli		Ilość wypadków		Zapomóg razem rubli		Ilość wypadków		Zapomóg razem rubli	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912
Królestwo Polskie .	**1 218**	**1 246**	**321 893**	**316 726**	**13**	**11**	**15 817**	**8 882**	**1**	**1**	**2 087**	**3 170**	**1 204**	**1 234**	**303989**	**30 4674**
Kaliska.	7	15	547	2 297	—	—	—	—	—	—	—	—	7	15	547	2 297
Kielecka . . .	13	18	3 541	2 646	—	1	—	260	—	—	—	—	13	17	3541	2 386
Lubelska . . .	18	13	4 240	4 412	1	—	563	—	—	—	—	—	17	13	3 677	4 412
Łomżyńska . .	2	2	399	811	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	399	811
Piotrkowska . .	818	846	217 085	220 573	6	7	7 039	7 146	1	1	2 087	3 170	811	838	207 959	210 257
Płocka	4	4	2 259	565	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	2 259	565
Radomska . . .	16	22	5 094	6 325	1	—	798	—	—	—	—	—	15	22	4 296	6 325
Siedlecka . .	17	12	2 197	1 318	—	—	—	—	—	—	—	—	17	12	21 97	1 318
Suwalska . .	1	1	1 535	156	1	—	1 535	—	—	—	—	—	—	1	—	156
Warszawska .	322	313	84 996	77 623	4	3	5 882	1476	—	—	—	—	318	310	79 114	76 147

[1] Sprawozdania Inspektorów Fabrycznych za r. 1911, str. 271—288; za r. 1912, str. 273—290.

VI. Ilość strajków i liczba strajkujących.[1]

Nombre de grèves et nombre de revoltés.

Gałęzie przemysłu	Królestwo Polskie		Kaliska		Kielecka		Lubelska		Łomżyńska		Piotrkowska		Płocka		Radomska		Suwalska		Warszawska	
	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912
Wogóle:	**177**	**357**	**9**	**72**	—	**3**	**2**	**5**	**2**	—	**16**	**68**	—	**1**	**1**	**2**	**3**	—	**144**	**206**
	21 551	61 365	220	1 865	—	254	51	468	88	—	3 937	21 809	—	150	35	169	137	—	17 083	36 650
Przemysł bawełniany . .	11	12	1	—	—	—	—	—	—	—	6	6	—	—	—	—	—	—	4	6
	3 239	10 987	30	—	—	—	—	—	—	—	2 494	9 371	—	—	—	—	—	—	715	1 616
„ wełniany . . .	18	121	8	71	—	—	1	—	—	—	9	47	—	—	—	—	—	—	—	3
	1 291	7 467	190	1 831	—	—	38	—	—	—	1 063	5 356	—	—	—	—	—	—	—	280
„ jedwabny . . .	1	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3
	300	894	—	34	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	—	—	—	300	860
„ lniany, konopny i jutowy . .	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	380	4 936	—	—	—	—	—	—	—	—	380	4 936	—	—	—	—	—	—	—	—
„ włókn. mieszan.	23	31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	31
	3 246	5 146	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 246	5 146
„ papierniczy . .	37	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	37	7
	1 238	1 459	—	—	—	—	—	—	—	—	—	280	—	—	—	—	—	—	1 238	1 179
„ drzewny . . .	5	24	—	—	1	—	—	—	—	—	—	6	—	1	—	—	—	—	5	16
	518	2 921	—	—	135	—	—	—	—	—	—	1 531	—	150	—	—	—	—	518	1 105
„ metalowy . . .	46	114	—	—	1	—	4	—	—	—	—	1	—	—	1	2	—	—	45	106
	9 494	23 104	—	—	68	—	288	—	—	—	—	25	—	—	35	169	—	—	9 459	22 554
„ mineralny . . .	6	7	—	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	6
	308	783	—	—	—	—	51	180	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	207	603
„ zwierzęcy . . .	20	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	3	—	17	18
	1 182	2 555	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40	—	—	—	—	137	—	1 045	2 515
„ spożywczy . .	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	6
	91	695	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	91	695
„ chemiczny . .	3	6	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3	4
	264	418	—	—	—	51	—	—	—	—	—	270	—	—	—	—	—	—	264	97

[1] Sprawozdania Inspektorów Fabrycznych za r. 1911, str. 289—291; za r. 1912, str. 291—293.
Liczby drukowane grubiej oznaczają ilość strajków, liczby drukowane cienko—ilość strajkujących.

VI.

Handel.

I. Zakłady przemysłowo-handlowe, handlowe oraz osobiste zajęcia zawodowe. W r. 1912 wykupiono w Królestwie Polskiem 150.266 świadectw dla zakładów przemysłowo-handlowych, handlowych i na osobiste zajęcia zawodowe; w tej liczbie świadectwa przemysłowo-handlowe stanowiły 10,6%, handlowe—75,2%, świadectwa na osobiste zajęcia zawodowe—14,2%. Przy porównaniu z rokiem 1908 ogólna liczba świadectw wzrosła o 32.964, czyli o 28,1%, świadectwa przemysłowo-handlowe o 37,3%, handlowe—o 27,8%, świadectwa na osobiste zajęcia zawodowe—o 23,4%.

Wysokość policzonego podatku przemysłowego wzrosła z 8.378.098 rubli w 1908 roku do 12.059.103 w 1912 roku, czyli o 43,9%, zasadniczego tylko z 2.453.437 do 3.254.822 rubli, więc o 32,7%. Pozostały przyrost przypada na podatek przemysłowy dodatkowy, urzędowe źródła jednak żadnych danych o tym podatku nie zawierają. Zasadniczy podatek przemysłowy wynosił w roku 1912 dla zakładów przemysłowo-handlowych—616.844 rubli (19,0%), dla zakładów handlowych—2.443.025 rubli (75,1%) i od osobistych zajęć zawodowych—194.953 rubli (5,9%).

Najwięcej świadectw wogóle wykupiono w gub. Warszawskiej—52.122 (34,7% ogólnej liczby dla Królestwa) i Piotrkowskiej—32,507 (21,6%). Liczba świadectw handlowych przewyższa we wszystkich gubernjach liczbę świadectw przemysłowo-handlowych.

Przy porównaniu Królestwa z 50 gub. Rosji Europejskiej liczba wykupionych świadectw wogóle daje 12,1% (w tem: świadectw przemysłowo-handlowych — 11,0%, handlowych — 13,3%, świadectw na osobiste zajęcia zawodowe — 8,5%), wysokość pobranego podatku przemysłowego—11,3%, podatku przemysłowego zasadniczego—12,4%.

II. Zakłady wielkie, średnie i drobne. Łącząc w jedną grupę zakłady przemysłowo-handlowe, wykupujące świadectwa I, II i III kategorji, i zakłady handlowe ze świadectwami I kategorji, otrzymamy grupę zakładów *wielkich*. W roku 1912 Królestwo Polskie liczyło takich zakładów 1.135, w tej liczbie 386 (34,0%) przemysłowo-handlowych i 749 (66,0%) handlowych.

Najwięcej wielkich zakładów liczy gub. Warszawska—545 (48,0% ogólnej liczby w Królestwie), w tem 112 (20,6%) przemysłowo-handlowych i 433 (79,4%) handlowych; drugie miejsce zajmuje gub. Piotrkowska—359 zakładów (31,6% liczby w Królestwie), w tem 196 (54,6%) przemysłowo-handlowych i 163 (45,4%) handlowych.

Przewagę liczby wielkich zakładów przemysłowo-handlowych nad handlowemi widzimy tylko w gub. Piotrkowskiej i Lubelskiej; w gub. Radomskiej liczby te są sobie równe; w pozostałych gubernjach jest więcej wielkich zakładów handlowych niż przemysłowo-handlowych. Największą stosunkowo liczbą wielkich zakładów handlowych liczy gub. Siedlecka—91,0%.

W stosunku do 50 gub. Rosji Europejskiej liczba wielkich zakładów w Królestwie daje 10,5%.

Do grupy zakładów *średnich* należy zaliczyć te zakłady przemysłowo-handlowe, które wykupują świadectwa IV, V i VI kategorji, oraz handlowe, które mają świadectwa II i III kategorji. W roku 1912 było w Królestwie takich zakładów 80.718, w tej liczbie 4.579 (5,7%) przemysłowo-handlowych i 76.139 (94,3%) handlowych.

Najwięcej średnich zakładów liczby gub. Warszawska—24.218 (30,0% ogólnej liczby w Królestwie), w tem 1.462 (6,0%) przemysłowo-handlowych i 22.756 (94,0%) handlowych.

Zakłady handlowe średnie przewyższają liczebnie przemysłowo-handlowe we wszystkich gubernjach. Przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej liczba zakładów średnich w Królestwie daje 13,3%.

Do zakładów *drobnych* należy zaliczyć pozostałe zakłady przemysłowo-handlowe, które wykupują świadectwa VII i VIII kategorji, i handlowe IV i V kategorji. Zakładów tych liczyło Królestwo w 1912 roku—47.048, w tem 10.893 (23,4%) przemysłowo-handlowych i 36.155 (76,6%) handlowych. Zakłady handlowe drobne przewyższają liczbą we wszystkich gubernjach zakłady przemysłowo-handlowe.

Przy porównaniu z 50 gub. Rosji Europejskiej liczba zakładów drobnych w Królestwie daje 12,6%.

III. Wywóz z Królestwa towarów i dowóz do Królestwa. Wywóz *węgla kamiennego* z Królestwa do Cesarstwa wynosił w roku 1900—14,6 mil. pudów, w roku 1913—34,3 mil. pudów; za granicę—0,45 i 3,4 mil. pudów. Dowóz węgla kamiennego z Cesarstwa równał się w roku 1900—1,6 mil. pudów, w r. 1911—3,6 mil. pd.; z zagranicy—51,0 i 65,8 mil. pudów. Oprócz tego, Królestwo otrzymało w tych samych latach *koksu* z zagranicy 23,8 i 13,3 mil. pudów. Dowóz więc przewyższa wywóz prawie dwukrotnie.

Rud żelaznych wywieziono z Królestwa zagranicę w roku 1900 — 235 tys. pudów, w roku 1911—1109 tys. pudów; do Cesarstwa wywóz rud żelaznych nie ma miejsca. W tych samych latach dowieziono rud: z Cesarstwa 15.236 i 27.442 tys. pudów, z zagranicy—1.100 i 2.187 tys. pudów.

Surowca wywieziono z Królestwa w roku 1900—16.633 tys. pudów, w roku 1910—20.466 tys. pudów. Dowóz surowca w tych latach wynosił 4.812 tys. pudów (w tem 4.316 tys. pudów z Cesarstwa i 496 tys. pudów z zagranicy) i 7.388 tys. pudów (w tem 7.341 tys. pudów z Cesarstwa i 47 tys. pudów z zagranicy). Dowóz surowca tylko z Południa Rosji wynosił w roku 1911—4433,8 tys. pudów, w roku 1912—5169,7 tys. pudów. Wywóz przewyższa dowóz prawie trzykrotnie.

Bawełny dowieziono do Królestwa z Rosji w 1900 roku—1266 tys. pudów, w 1910 roku—1920 tys. pudów, z zagranicy—1463 i 2159 tys. pudów.

Wełny dowieziono w tych samych latach z Rosji—949 i 542 tys. pudów, z zagranicy—528 i 1.639 tys. pudów; wywieziono 99 i 120 tys. pudów.

Wywóz *przędzy bawełnianej, jutowej i kokosowej* istnieje tylko do Rosji i wynosił w roku 1900—231 tys. pudów, w roku 1910—390 tys. pudów. Dowóz przędzy w tych samych latach równał się: z Rosji—124 i 323 tys. pudów, z zagranicy—16 i 837 tys. pudów. Dowóz więc przewyższa wywóz prawie trzykrotnie.

Tkanin bawełnianych i wełnianych wywieziono do Rosji 3.704 i 4.660 tys. pudów; dowieziono natomiast z Rosji 714 i 977 tys. pudów, z zagranicy—15 i 158 tys. pudów. Wywóz przewyższa dowóz czterokrotnie.

Dowóz *lnu* do Królestwa z Rosji wynosił w roku 1900—162 tys. pudów, w roku 1910—262 tys. pudów; dowozu z zagranicy niema, wywóz nie istnieje również.

Dowóz *konopi* z Rosji wynosił w tych samych latach 151 i 171 tys. pudów; dowozu z zagranicy ani też wywozu z Królestwa wogóle niema.

Przędzy lnianej i konopnej dowieziono do Królestwa z Rosji w roku 1900—21,4 tys. pudów, w roku 1910—22,3 tys. pudów, z zagranicy—0,9 i 0,8 tys. pudów; wywóz do Rosji wynosił—1,2 i 4,3 tys. pudów.

Wywóz *tkanin lnianych i konopnych* fabrycznych istnieje tylko do Rosji: w roku 1901—94,3 tys. pudów, w roku 1910—84,0 tys. pudów; dowóz w tych samych latach z Rosji wynosił 12,0 i 36,1 tys. pudów. Wywóz więc przewyższa dowóz więcej aniżeli dwukrotnie.

I. Zakłady przemysłowe, handlowe i zajęcia osobiste zawodowe w roku 1912.[1])

Entreprises industrielles, commerciales et professions industrielles en 1912.

Gubernje	Zakłady przemysłowo-handlowe		Zakłady handlowe		Osobiste zajęcia zawodowe		Razem	
	Liczba wykupionych świadectw	Suma podatku zasadnicz. w rublach	Liczba wykupionych świadectw	Suma podatku zasadnicz. w rublach	Liczba wykupionych świadectw	Suma podatku zasadnicz. w rublach	Liczba wykupionych świadectw	Suma podatku zasadnicz. w rublach	Suma podatku przemysłow. w rublach
Królestwo Polskie r. 1912	**15 858**	**616 844**	**113 043**	**2 443 025**	**21 365**	**194 953**	**150 266**	**3 254 822**	**12 059 203**
„ „ 1911	**14 233**	**596 005**	**105 832**	**2 277 269**	**20 342**	**198 768**	**140 407**	**3 072 042**	**11 198 767**
„ „ 1910	**13 852**	**551 615**	**102 599**	**2 141 205**	**19 247**	**187 043**	**134 817**	**2 879 863**	**10 797 587**
„ „ 1909	**12 054**	**512 179**	**95 738**	**1 939 378**	**18 044**	**173 326**	**125 836**	**2 624 883**	**9 491 988**
„ „ 1909	**11 552**	**504 826**	**88 440**	**1 784 994**	**17 310**	**163 617**	**117 302**	**2 453 437**	**8 378 098**
Kaliska	1 090	34 335	9 338	146 099	755	7 010	11 183	187 444	449 248
Kielecka	833	16 375	7 221	92 403	469	3 680	8 523	112 458	285 921
Lubelska	1 001	39 580	10 270	136 520	1 322	11 521	12 593	187 621	537 871
Łomżyńska	390	6 262	4 354	52 610	413	2 897	5 157	61 769	116 486
Piotrkowska	3 196	267 073	24 201	596 358	5 110	55 994	32 507	919 425	4 441 078
Płocka	556	12 827	5 239	67 736	307	2 899	6 112	83 462	175 564
Radomska	928	24 166	7 890	81 601	653	5 159	9 471	110 926	254 538
Siedlecka	413	5 188	6 495	77 588	774	7 816	7 682	90 592	179 189
Suwalska	669	10 895	3 618	67 862	629	3 933	4 916	82 690	145 092
Warszawska	6 772	200 143	34 417	1 124 248	10 933	94 044	52 122	1 418 435	5 438 116

[1]) „Rocznik Min. Finan. r. 1909 (str. 654—662), r. 1910 (str. 752—775), r. 1911 (str. 704—727), r. 1912 (str. 798—821), r. 1913 (str. 648—651), 662—663, 668—669. Dodatki do sprawozdania Kontroli Państwowej r. 1911 (str. 249—277).

II. Świadectwa przemysłowo-handlowe w roku 1912 [1]).

Patentes d'entreprises industrielles en 1912.

Gubernje	Zakłady przemysłowo-handlowe												
	Liczba wykupionych świadectw			Suma podatku zasadniczego w rub.	Liczba wykupionych świadectw			Suma podatku zasadniczego w rub.	Liczba świadectw na statki parowe	Suma podatku zasadniczego w rub.
	I kateg.	II kateg.	III kateg.		IV kateg.	V kateg.	VI kateg.			
Królestwo Polskie r. 1912	**83**	**84**	**219**	**310 100**	**948**	**1 636**	**1 995**	**220 285**	**32**	**955**
„ „ **1911**	**78**	**72**	**230**	**303 500**	**914**	**1 600**	**1 998**	**213 525**	**29**	**851**
„ „ **1910**	**66**	**71**	**220**	**279 000**	**834**	**1 445**	**1 968**	**194 100**	**29**	**794**
„ „ **1909**	**64**	**73**	**205**	**270 500**	**743**	**1 305**	**1 702**	**174 795**	**28**	**798**
„ „ **1908**	**67**	**76**	**202**	**276 500**	**689**	**1 238**	**1 790**	**163 075**	**33**	**964**
Kaliska	2	1	11	10 000	80	175	150	20 300	—	—
Kielecka	1	2	5	5 850	26	71	109	7 185	376	3 340
Lubelska	6	9	12	24 000	42	93	197	10 725	412	4 825
Łomżyńska	—	1	2	2 000	12	24	44	2 925	244	1 337
Piotrkowska	49	49	98	165 750	402	534	432	85 375	1 083	15 948
Płocka	3	—	6	7 500	5	38	97	2 625	307	2 349
Radomska	2	4	6	8 750	44	101	170	11 550	376	3 866
Siedlecka	—	—	1	500	11	27	57	3 000	255	1 688
Suwalska	—	1	3	2 500	14	71	91	5 625	292	2 770
Warszawska	20	17	75	83 250	312	502	648	70 975	1 422	3 776	19	45 346	572

[1]) „Rocznik Min. Finansów" r. 1909 (str. 660—665), r. 1910 (str. 758—763), r. 1911 (str. 710—715), r. 1912 (str. 804—809), r. 1913 (str. 654—657).

III. Świadectwa handlowe w roku 1912 [1]).

Patentes de commerce en 1912.

Gubernje	Świadectwa kupieckie			Zakłady handlowe									
	Liczba		Suma zapłaconа za świadectwa w rublach	I kategorja		II kategorja		III kategorja		IV kategorja		V kategorja [2])	
	I gildja	II gildja		Liczba wykup. świadectw.	Suma podat. zasadnicz. w rublach	Liczba wykup. świadectw	Suma podat. zasadnicz. w rublach	Liczba wykup. świad.	Suma podat. zasadnicz. w rublach	Liczba wykup. świadectw	Suma podat. zasadn. w rublach	Liczba wykup. świadectw.	Suma podat. zasadn. w rublach.
Królestwo Polskie r. **1912**	**276**	**1337**	**60 810**	**749**	**388 658**	**10 593**	**963 258**	**65 546**	**908 538**	**35 257**	**196 516**	**898**	**6 055**
„ „ **1911**	**264**	**1329**	**59 670**	**695**	**346 600**	**9 934**	**911 858**	**59 808**	**818 524**	**34 546**	**194 234**	**849**	**6 053**
„ „ **1910**	**220**	**1211**	**52 830**	**666**	**327 420**	**9 033**	**828 451**	**57 173**	**781 308**	**34 846**	**197 795**	**881**	**6 231**
„ „ **1909**	**205**	**1181**	**50 805**	**612**	**303 700**	**8 468**	**726 663**	**53 764**	**722 583**	**32 041**	**180 602**	**853**	**5 830**
„ „ **1908**	**211**	**132**	**49 295**	**570**	**284 200**	**7 243**	**656 117**	**51 406**	**681 073**	**28 502**	**159 026**	**719**	**4 578**
Kaliska	5	22	1 035	35	17 500	957	52 737	6 704	69 017	1 603	6 490	39	355
Kielecka	—	—	—	21	9 238	483	26 043	4 859	49 345	1 753	7 134	105	643
Lubelska	—	8	240	22	11 060	807	46 809	5 879	62 992	3 441	14 855	131	804
Łomżyńska	5	11	705	9	4 000	279	15 867	2 534	26 565	1 505	6 002	27	176
Piotrkowska	82	464	20 070	163	80 750	2 463	250 218	12 900	212 828	8 423	51 143	252	1 419
Płocka	4	13	690	11	5 000	318	18 510	3 797	39 580	1 072	4 371	41	275
Radomska	2	7	360	12	6 000	357	21 300	3 570	38 262	3 902	15 630	49	409
Siedlecka	6	22	1 110	10	4 500	371	20 373	4 403	45 547	1 679	6 907	32	261
Suwalska	11	41	2 055	33	16 500	318	22 420	2 384	25 160	870	3 709	13	73
Warszawska	161	949	34 545	433	214 110	4 240	488 981	18 516	339 242	11 019	80 275	209	1 640

[1]) „Rocznik Min. Finansów" r. 1909 (str. 656—658, r. 1910 (str. 754—756), r. 1911 (str. 706—708) r. 1912 (str. 800—802), r. 1913 (str. 648—651).
[2]) Handel wędrowny.

IV. Zajęcia osobiste zawodowe w r. 1912.[1]

Professions industrielles en 1912.

Gubernje	Liczba wykupionych świadectw: II kateg. Ekspedytorzy	III kateg. ajenci giełdowi	IV kateg. ajenci handlowi	Zajęcia osobiste zawodowe: Suma podatku zasadniczego w rublach	V kateg. Pełnom. I klasy: Liczba wykupionych świadect.	Liczba świadectw do handlu wędrownego	Przy zakł. przemysł. VII i VIII kateg.: Liczba wykupionych świadect.	Suma podatku zasadniczego w rublach	Liczba wykupionych świadectw: VI kateg. Komiwojażerowie	VII kateg. Pełnom. II klasy	Suma podatku zasadniczego w rublach	Suma podatku przemysłowego od pracowników zakładów sprawozdawczych
Król. Pol. r. 1912	38	8	198	6565	7581	2	147	86 857	1023	12 368	101 531	633 971
„ „ 1911	33	14	198	7101	7257	2	170	83 198	1268	11 400	108 469	569 093
„ „ 1910	41	9	183	6934	6985	8	178	79 632	1174	10 669	100 477	526 559
„ „ 1909	46	10	154	7232	6718	4	134	76 663	1013	9 965	89 431	471 669
„ „ 1908	36	4	156	6069	6466	2	440	76 732	909	9 297	80 816	395 990
Kaliska	7	—	18	695	434	—	6	4 680	9	281	1 635	10 135
Kielecka	3	—	19	410	305	—	5	2 642	—	137	628	—
Lubelska	8	—	9	615	849	—	9	8 840	—	447	2 066	9 530
Łomżyńska	2	—	2	170	345	—	1	2 479	—	63	248	607
Piotrkowska	1	—	59	1235	1441	1	13	18 938	470	3 125	35 821	292 700
Płocka	7	—	—	625	214	—	13	1 952	—	73	322	1 686
Radomska	—	—	6	55	434	—	27	4 350	—	186	754	6 741
Siedlecka	5	—	19	560	574	1	3	5 205	29	143	2 051	732
Suwalska	—	—	9	85	492	—	10	3 239	2	116	609	6 233
Warszawska	5	8	57	2115	2493	—	60	34 532	513	7 797	57 397	305 607

[1]) „Rocznik Min. Finansów" r. 1909 (str. 666—677), r. 1910 (str. 764—775) r. 1911 (str. 716—727), r. 1912 (str. 810—821), r. 1913 (str. 662—663 i 668—669).

V. Podział zakładów przemysłowo-handlowych na wielkie, średnie i drobne w roku 1912.[1])

Division des entreprises industrielles et commerciales par leur grandeur en 1912.

Gubernje	Liczba zakładów: Wielkich[2]): Przemysłowo-handlowych	Handlowych	Razem	Średnich[3]): Przemysłowo-handlow.	Handlowych	Razem	Drobnych[4]): Przemysłowo-handlow.	Handlowych	Razem
Królestwo Polskie r. 1912	386	749	1 135	4 579	76 139	80 718	10 893	36 155	47 048
„ „ 1911	380	695	1 075	4 512	69 742	74 254	9 341	35 395	44 736
„ „ 1910	357	666	1 023	4 247	66 206	70 453	9 248	35 727	44 975
„ „ 1909	342	612	954	3 750	62 232	65 982	7 962	32 894	40 856
„ „ 1908	345	570	915	3 717	58 649	62 366	7 490	29 221	36 711
Kaliska	14	35	49	405	7 661	8 066	671	1 642	2 313
Kielecka	8	21	29	206	5 342	5 548	619	1 858	2 477
Lubelska	27	22	49	332	6 686	7 018	642	3 562	4 204
Łomżyńska	3	9	12	80	2 813	2 893	307	1 532	1 839
Piotrkowska	196	163	359	1 368	15 363	16 731	1 632	8 675	10 307
Płocka	9	11	20	140	4 115	4 255	417	1 113	1 530
Radomska	12	12	24	315	3 927	4 242	601	3 951	4 552
Siedlecka	1	10	11	95	4 774	4 869	317	1 711	2 028
Suwalska	4	33	37	176	2 702	2 878	489	883	1 372
Warszawska	112	433	545	1 462	22 756	24 218	5 198	11 228	16 426

[1]) „Rocznik Min. Finansów" r. 1909 (str. 654—677), r. 1910 (str. 752—775), r. 1911 (str. 704—727), r. 1912 (str. 798—821) r. 1913 (str. 648—651 i 654—657).
[2]) Na zakłady wielkie składają się zakł. przem. pierwszych trzech kateg. oraz zakł. hand. I kateg.
[3]) „ „ średnie „ „ „ „ IV, V, i VI „ „ „ II i III „
[4]) „ „ drobne „ „ „ „ VII i VIII „ „ „ IV i V „

VII.

Kredyt.

I. Bank Państwa. Bank Państwa posiada w Królestwie Polskiem 10 oddziałów, z których najważniejsze są: Warszawski i Łódzki; obroty tych dwóch oddziałów stanowią $^{9}/_{10}$ obrotu B. P. w Królestwie. Z poszczególnych operacji kredytowych B. P. pierwsze miejsce zajmuje dyskonto weksli: wynosi ono według bilansu z d. 1/I 1913 r. 24.552 tys. rubli, według bilansu z d. 1/I 1914 r — 26.428 tys. rubli, czyli połowę sumy aktywów Banku; w sumie zdyskontowanych w Banku weksli stanowią 25% weksle, redyskontowane przez banki prywatne. Pożyczki, udzielane przez B. P. pod papiery procentowe i pod towary, wynoszą $^{1}/_{3}$ sumy aktywów i stanowiły według bilansu z d. 1/I 1913 r. — 17.353 tysięcy rubli, według bilansu z d. 1/I 1914 r. — 18.839 tys. rubli. Wkłady i sumy na rachunkach bieżących w B. P. wynosiły w tym samym czasie 6.669 tys. rubli i 6.744 tys. rubli.

W tych miejscowościach, w których niema oddziałów Banku Państwa, operacje Bankowe uskuteczniają wzamian kasy skarbowe.

W portfelach kas skarbowych w Królestwie było weksli w dniu 1/I 1913 roku na sumę 5.987,2 tysięcy rubli, w dniu 1/I 1914 roku — 5.289,2 tysięcy rubli. Na rachunkach bieżących było w tym samym czasie 673,3 tysięcy rubli i 676,3 tys. rubli.

II. Banki akcyjne. W roku 1913 było 8 banków akcyjnych w Królestwie Polskiem. Kapitały własne banków wynosiły 82,358 tys. rubli.

Aktywa i pasywa. Jedną z najważniejszych operacji aktywnych banków jest dyskonto; podług bilansów z d. 14/I 1914 r. odnośna pozycja wynosiła 31,1% (127.273 tys. rubli) sumy aktywów banków (409.464 tys. rubli). Aktywne rachunki banków z korespondentami stanowiły w tym samym czasie 33,4% (136.853 tysięcy rubli) sumy aktywów. Jako najgłówniejsze operacje pasywne należy odnotować wkłady oraz rachunki z korespondentami. Suma pierwszych wynosiła 102.513 tysięcy rubli i przewyższała o 24,5% kapitały własne banków. Pasywne rachunki z korespondentami równały się 134.677 tys. rubli.

Suma redyskontowanych przez banki weksli stanowiła w d. 14/I 1914 roku — 21.417 tys. rubli.

W Cesarstwie w tym samym czasie było 39 banków akcyjnych handlowych z ogólnym kapitałem własnym 754.120 tys. rubli, czyli banków 5 razy więcej aniżeli w Królestwie, kapitałów własnych 9 razy więcej. Dyskonto w bankach rosyjskich stanowi 24,4% sumy aktywów banków, wkłady przewyższają kapitały własne o o 223,1%.

III. Towarzystwa Wzajemnego Kredytu i Kasy Pożyczkowe Przemysłowców. W roku 1913 i 1914 w Królestwie Polskiem było czynnych 105 T. W. K. i 7 kas Przemysłowców z ogólną liczbą członków 53.106 i 52.684; na jedno towarzystwo przypadało przeciętnie w roku 1913 — 474 członków, w 1914—470.

W zakresie swych operacji T. W. K. zbliżone są do banków akcyjnych, chociaż oparte są prawnie na odmiennych zasadach.

Aktywa i pasywa. Najgłówniejszą operacją aktywną Tow. Wzaj. Kred. jest dyskonto. Odnośna pozycja według bilansów z dnia 1/I 1913 i 1914 roku (72.989,7 i 66.823,1 tysięcy rubli) wynosi więcej, niż połowę sumy aktywów towarzystw. Z operacji pasywnych pierwsze miejsce zajmują wkłady, suma których w tym samym czasie (56.356,7 i 56.701,9 tysięcy rubli) stanowiła połowę sumy pasywów i która przewyższa więcej aniżeli trzyktrotnie kapitały własne towarzystw.

Najwięcej towarzystw liczy gub. Warszawska — 30 i gub. Piotrkowska—25.

W Cesarstwie było w tym samym okresie czasu 820 towarzystw z ogólną ilością członków w 1913 roku — 536.126 i w 1914 roku — 581.671; na jedno towarzystwo przypadało w tych latach członków: 654 i 707. Jako najważniejsze operacje towarzystw w Cesarstwie należy odnotować dyskonto i wkłady; stanowią one jak i w Królestwie połowę sum odpowiednio aktywów i pasywów.

IV. Kasy oszczędnościowe państwowe. W d. 1 Stycznia 1910 roku państwowych kas oszczędnościowych w Królestwie Polskiem było 556, w końcu 1911 roku — 568. Liczba książeczek oszczędnościowych wzrosła z 384,2 tys. do 416,2 tys.; wysokość wkładu jednego deponenta wynosiła 172 i 171 rubli. W ciągu 1910—1911 roku suma depozytów zwiększyła się o 12%, z 66,2 do 71,1 mil. rubli.

W Cesarstwie w końcu 1911 rokn było kas państwowych oszczędnościowych 7.136, z liczbą książeczek oszczędnościowych — 7554,1 tysięcy, sumą depozytów — 1.431,4 milj. rubli; wysokość wkładu jednego deponenta wynosiła 189 rubli.

V. Kasy Gminne Oszczędnościowo-Pożyczkowe. W d. 1 stycznia 1910 r.. kas gminnych było w Królestwie 1.355; pożyczek udzieliły ogółem 36.025,1 tys. rub). Kapitału zakładowego kasy posiadały 13.456 tys. rub., wkładów zaś 22.642 tys. rub.

W r. 1900 kas tych było 1.320, a zatem w ciągu dziesięciolecia przybyło zaledwie 2,6%—natomiast pożyczki udzielone wzrosły o 90,2% w (r. 1900 : 18.938.921 rub.) Wkłady, depozyty, sumy małoletnich i uiszczone pożyczki wynosiły 31.166.994

rub. (wkłady nie dają się wydzielić z tej sumy), kapitał zakładowy wraz z czystemi zyskami 13/I—1900 r.—6.492.846 rub.

W Rosji Europejskiej było w r. 1910 kas stanowych włościańskich różnych nazw 4.260, pożyczek udzieliły one 55.481,7 tys. rb., bilans ich wynosił 60.436.5 tysięcy rubli.

VI. Towarzystwa Współdzielcze Drobnego Kredytu. W Królestwie Polskiem istnieją dwa typy organizacji spółdzielczych dla drobnego kredytu: 1-o, *Towarzystwa Oszczędnościowo-Pożyczkowe*, udzielające pożyczek tylko swoim członkom-udziałowcom, 2-o, *Towarzystwa Kredytowe*, bez kapitału udziałowego.

Tow. Oszczędnościowo-Pożyczkowe są znacznie liczniejsze i wykazują intensywniejszy rozwój. W roku 1909 było ich 243, zaś w 1912—510, czyli o 110,0% więcej; liczba członków wzrosła w tym okresie czasu z 138.299 do 326.769, t. j. o 136,3%. Suma pożyczek wynosiła w 1909 roku 19.236,5 tys. rubli, w 1912 roku—45,473,9 tys. rubli, czyli o 136,4% więcej; suma wkładów w roku 1910 wynosiła—21692,0 tys. rubli, w roku 1912—41900,9 tys. rubli, czyli o 93,2% więcej. Przeciętna wysokość jednej pożyczki stanowiła w roku 1910—153,5 rubli, w roku 1912—156,6 rubli. Najwięcej Towarzystw liczyła gub. Warszawska (84), Piotrkowska (77), Lubelska (74) i Siedlecka (72).

Tow. Kredytowe w Królestwie w porównaniu z Tow. Oszcz.-poż. są mniej liczne i wykazują słabszy rozwój. W roku 1909 było ich 34, zaś w roku 1912—61, czyli o 79,4% więcej; liczba członków wzrosła w tym samym okresie czasu z 31676 do 57.308, t. j. o 80,9%. Suma pożyczek wynosiła w 1909 roku 2154,4 tys. rubli, w 1912 roku—4456,7 tys. rub. czyli o 107,0% więcej; suma wkładów równała się w r. 1910 2726,1 tys. rubli, w r. 1912—4758,1 tys. rubli, czyli o 74,1% więcej. Przeciętna wysokość jednej pożyczki stanowiła w roku 1910—102,6 rubli, w roku 1912—117,9 rubli.

Najwięcej Towarzystw liczyła gub. Płocka (24) i Lubelska (14).

W Cesarstwie więcej są rozpowszechnione kooperatywy w formie Towarzystw Kredytowych. Było ich w 1912 roku 5879, natomiast Towarzystw Oszczędnościowo-Pożyczkowych tylko 2083, w pierwszym wypadku prawie 100 razy więcej, aniżeli w Królestwie, w drugim — 4 razy. Suma pożyczek Towarzystw kredytowych wynosiła 112 miljonów rubli, czyli 25 razy więcej aniżeli w Królestwie; suma pożyczek Tow. Oszczędn.-Pożycz. stanowiła 126 miljonów rubli, więc 3 razy więcej, aniżeli w Królestwie.

VII. Instytucje kredytowe w Galicji i Poznańskiem W Galicji w r. 1909 były czynne *3 banki akcyjne* miejscowe, *20 filji* innych banków (10 filji Banku Austro-Węgierskiego i 10 filji innych banków). Statystyka Galicji podaje bilans tych banków łącznie, z *Bankiem Krajowym Król. Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem i Tow. Kredytowem Ziemskiem;* suma pasywów wszystkich tych instytucji razem wynosiła w r. 1909—331.550 tys. rub. (828.875 tys. koron). W r. 1910 przybyły 3 banki akcyjne i 4 filje obcych banków.

Kas Oszczędności w r. 1910 było 52; książeczek wkładkowych wydano 332.208. Oszczędności, złożone w tych kasach, wynosiły 127.510.093 rub. (318.775.233 kor.), przeciętnie na jedną książeczkę złożono 383 rb. (959,56 kor.).

Towarzystw Zaliczkowych i Kredytowych w r. 1910 było w Galicji 2.462, z liczbą członków 1.092.606; suma pasywów wynosiła 223.898 tys. rub. (559.745 tys. kor.);

w r. 1911 liczba towarzystw wzrosła do 2.707 (+ 9,9%), członków do 1.253.809 (+ 14,7%) i suma pasywów do 270.838 tysięcy rubli (677.097 tysięcy koron) (+ 20,9%).

Raiffeisenowskich Spółek Oszczędności i Pożyczek było w r. 1910 — 1089. z liczbą członków 224.902 i 16.647.301 rub. (41.618.253 kor) wkładów. W r. 1911 przybyło spółek 11,4% (1213) — członków 13,2% (255.820) i wkładów 39,3% (23.193.745 rub. = 57.984.363 koron).

W Prusach spółek pożyczkowych polskich (należących do Związku Spółek Zarobkowych i Gospodarczych) w roku 1911 było 192 ze 115.425 członkami, wkładów zaś 101.998.560 rub. (217.018.221 marek).

I. Działalność Banku Państwa i Kas Skarbowych.[1])—Opérations de la banque d'Etat et des trésoreries.

	Bank Państwa			Kasy Skarbowe	
	Dyskonto	Pożyczki pod papiery proc.	Pożyczki pod towary	Wkłady i rachunki bieżące	Dyskonto	Wpłynęło na rk. bieżący
	w tysiącach rubli					
Stan rachun. w Królestwie Polskiem						
w d. 1 Stycznia 1914 r.	**26 428**	**11 023**	**7 816**	**6 744**	**5289,2**	**676,3**
w d. 1 Stycznia 1913 r.	**24 552**	**11 386**	**5 967**	**6 669**	**5987,2**	**673,3**
Stan rachunków w Cesarstwie						
w d. 1 Stycznia 1914 r.	495 512	191 565	265 430	850 659	68431,3	26918,1
w d. 1 Stycznia 1913 r.	447 721	199 888	210 322	775 342	60735,3	26844,6

[1]) „Rocznik Min. Finansów" wyd. 1913 r. str. 150 i 152; wyd. 1914 r. str. 158 i 160.

II. Bilans Banków Akcyjnych w dniu 14 stycznia 1914 r. (w tysiącach rubli).[1])

Bilan des banques commerciales par actions au 14 janvier 1914 (en milliers de roubles).

Nazwa Rachunków	Bank dla Handlu i Przemysłu	Bank Handlowy	Bank Tow. Spółdzielczych	Bank Przemysłowy Warsz.	Bank Dyskontowy	Bank Zachodni w Warsz.	Bank Kupiecki Łódzki	Bank Handlowy w Łodzi	Razem 8 Banków w Król. Pol.	39 Banków w Cesarstwie
Aktywa										
Kasa i rk. bieżący	196	2 738	171	305	764	997	721	970	6 862	195 663
Walory własne	237	13 505	138	487	5 173	974	681	6 083	27 278	299 747
Dyskonto	3 112	48 848	4 364	4 983	13 783	15 956	10 473	25 754	127 273	1 419 184
Pożyczki	893	17 804	1 548	4 727	3 740	5 122	2 799	1 745	38 378	1 577 066
Rachunki korresponden. . . .	3 536	85 363	3 815	3 206	14 305	3 595	6 715	16 318	136 853	1 334 359
Różne	1 137	49 151	777	1 213	2 345	1 206	2 881	14 110	72 820	997 551
Razem	9 111	217 409	10 813	14 921	40 110	27 850	24 270	64 950	409 464	5 823 571
Pasywa										
Kapitały własne	1 004	31 618	2 034	3 083	15 706	7 750	5 613	15 550	82 358	754 120
Wkłady	3 127	54 558	5 122	5 349	7 104	5 116	5 037	17 100	102 513	2 436 484
Redyskonto	840	6 921	450	2 269	1 994	1 766	1 687	5 490	21 417	313 292
Rach. korresponden.	3 049	78 957	2 667	3 360	13 039	12 251	8 347	13 007	134 677	1 323 427
Różne	1 091	45 355	540	860	2 267	967	3 586	13 803	68 469	996 278
Razem	9 111	217 409	10 813	14 921	40 110	27 850	24 270	64 950	409 464	5 823 571

[1]) „Rocznik Min. Finansów" wyd. 1914 r. (str. 204—207, 210—211.

III. Bilans Towarzystw Wzajemnego Kredytu w d. 1/1 1913 i 1914 roku.[1])

Bilan des Sociétés de crédit mutuel au 1/1 1913 et 1914.

Tow. Wzaj. Kred.	Ilość członków	Aktywa			Pasywa				Bilans
		Rachunki bieżące	Dyskonto weksli	Rachunki on call	Kapitały	Wkłady	Pożyczki	Otrzymane % i różne dochody	
		w tysiącach rubli							
Królestwo Polskie **1914**	**52 684**	**3 324,4**	**66 823,1**	**13 338,8**	**16 702,3**	**56 701,9**	**21 775,9**	**6 303,3**	**112 834,0**
" **1913**	**53 106**	**3 620,9**	**72 989,7**	**12 756,9**	**16 862,1**	**56 356,7**	**24 455,3**	**6 178,1**	**116 402,6**
Kaliska **1914**	4 791	230,8	5 819,3	2 288,8	1 272,8	5 304,0	2 478,1	706,6	10 830,6
" **1913**	4 865	140,7	6 399,9	1 749,1	1 204,0	4 931,9	2 033,5	658,0	9 931,4
Kaliskie I 1914	878	3,0	2 324,5	1 258,0	560,5	1 840,7	1 803,3	302,4	5 078,2
" I 1913	866	3,6	2 476,9	853,6	500,9	1 689,8	1 176,4	251,6	4 089,6
Kaliskie II 1914	438	20,0	449,8	40,9	94,2	251,5	217,0	11,7	612,0
" II 1913	454	2,5	622,8	62,0	97,4	341,1	313,2	19,3	831,9
Kolskie 1914	449	18,2	466,7	134,4	88,9	408,6	10,3	22,0	652,4
" 1913	430	15,1	392,0	112,3	77,7	363,5	—	41,4	583,8
Konińskie 1914	404	46,3	190,2	96,5	45,0	358,9	—	35,6	449,0
" 1913	430	19,7	229,2	49,7	40,4	198,3	42,3	29,6	332,9
Łęczyckie 1914	799	11,5	594,3	126,4	105,4	493,9	75,2	83,2	812,3
" 1913	817	26,6	576,7	74,1	102,6	467,5	35,4	77,0	780,5
Ozorkowskie 1914	179	0,7	130,0	—	25,3	33,2	68,1	20,0	181,3
" 1913	193	0,3	229,7	3,8	30,6	37,9	111,2	3,3	251,1
Sieradzkie 1914	489	23,0	401,5	93,1	72,4	321,4	62,1	56,5	587,3
" 1913	493	4,0	366,9	56,8	60,6	354,5	6,4	47,2	523,3
Wieluńskie 1914	674	107,3	616,6	530,6	169,3	1 028,5	101,6	108,8	1 512,4
" 1913	633	68,0	568,5	532,6	169,2	910,3	109,9	97,6	1 342,2
Zduńskowolskie 1914	481	0,8	645,7	8,9	111,8	567,3	140,5	66,4	945,7
" 1913	549	0,9	937,2	4,2	124,6	569,0	238,7	91,0	1 196,1

[1]) „Rocznik Min. Finansów" wyd. 1913 r. (str. 206—243 i 248—285; wyd. 1914 r. (str. 214—259 i 264 — 309.

Tow. Wzaj. Kred.		Ilość członków	Aktywa			Pasywa				Bilans
			Rachunki bieżące	Dyskonto weksli	Rachunki on call	Kapitały	Wkłady	Pożyczki	Otrzymane % i różne dochody	
			w tysiącach rubli							
Kielecka	1914	**3 485**	**136,9**	**2 437,8**	**348,7**	**699,4**	**3 217,5**	**221,1**	**326,8**	**4 891,5**
„	1913	**2 936**	**209,9**	**2 379,3**	**744,7**	**603,1**	**3 072,1**	**67,6**	**300,9**	**4 355,0**
Kieleckie I	1914	1 863	104,6	1 632,0	274,5	517,6	2 783,1	—	243,0	3 640,0
„ „	1913	1 906	201,5	1 759,9	669,2	482,3	2 687,7	—	213,5	3 460,1
Kieleckie II	1914	344	1,7	184,7	0,2	37,3	68,8	101,0	21,0	274,2
„ „	1913	139	0,7	25,7	—	8,1	9,3	6,8	1,4	39,3
Dąbrowieckie	1914	139	—	45,1	1,3	10,3	40,7	—	2,0	81,0
„	1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Miechowskie	1914	490	26,2	354,6	—	66,9	242,9	32,3	28,5	449,2
„	1913	501	4,2	394,2	—	67,0	316,1	—	48,9	521,9
Miechowskie II	1914	151	0,4	50,3	—	12,0	10,2	29,2	1,7	135,8
„ „	1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Olkuskie	1914	123	3,3	21,0	14,1	10,9	20,6	3,5	1,2	47,7
„	1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chmielnickie	1914	375	0,7	150,1	58,6	44,4	51,2	55,1	29,4	263,6
„	1913	390	3,5	199,5	75,5	45,7	59,0	60,8	37,1	333,7
Lubelska	1914	**6 703**	**247,0**	**4 473,2**	**1 694,1**	**1 127,6**	**3 650,7**	**1 493,4**	**294,5**	**7 321,0**
„	1913	**5 718**	**159,3**	**3 567,8**	**1 283,9**	**921,8**	**2 999,1**	**1 127,2**	**234,1**	**6 318,8**
Lubelskie	1914	836	91,0	1 114,7	929,2	429,8	1 150,1	515,6	68,7	2 345,0
„	1913	858	55,1	1 122,7	749,8	418,8	1 247,7	329,6	66,9	2 189,8
Lubelskie II	1914	819	37,4	407,9	88,0	94,8	323,4	75,2	15,7	656,5
„ „	1914	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lub. drob.-przem. i kup.	1914	1 175	10,5	331,0	—	86,0	176,2	77,5	30,1	412,4
„ „ „ „	1913	1 142	1,3	240,2	52,2	88,3	141,2	87,3	25,4	359,8
Chełmskie dla przem. i han.	1914	519	14,3	523,2	150,2	122,5	264,4	315,4	15,0	759,5
„ „ „ „	1913	525	11,3	496,0	143,7	117,0	299,0	254,5	13,0	751,2
Chełmskie rolnicze	1914	644	43,1	356,0	35,7	78,7	325,3	22,0	7,6	443,4
„	1913	520	15,2	205,7	14,7	45,2	169,8	15,4	6,6	243,7
Hrubieszowskie	1914	381	2,0	524,3	103,7	81,7	522,5	37,3	68,8	760,9
„	1913	385	32,6	440,2	115,8	64,4	426,9	36,6	63,9	719,0
Krasnostawskie	1914	242	1,2	222,0	87,1	42,4	145,6	63,9	26,5	337 8
„	1913	124	2,1	95,7	40,5	22,4	81,0	27,0	4,1	149,3
Lubartowskie	1914	433	1,1	90,9	9,7	19,8	73,8	22,5	10,3	127,4
„	1913	300	3,0	66,0	6,5	15,4	78,4	1,8	6,4	104,2

Puławskie	1914	268	7,3	53,1	26,4	24,2	32,8	25,6	11,0	120,9
„	1913	444	3,6	104,3	28,3	27,0	48,7	44,0	15,7	659,0
Puławskie II	1914	409	2,8	105,4	20,9	26,6	53,8	22,6	16,5	189,2
„ „	1913	411	2,0	107,4	15,2	24,7	53,1	32,3	16,2	166,8
Tomaszowskie	1914	156	0,4	51,4	16,8	9,7	22,8	27,1	0,8	84,4
„	1913	135	1,4	37,1	8,2	7,4	22,8	8,6	1,0	62,8
Zamojskie	1914	579	2,5	208,5	18,0	45,9	120,0	108,6	11,8	318,0
„	1913	595	4,5	288,0	19,6	45,6	145,6	154,7	4 2	386,3
Zamojskie rolnicze	1914	242	33,4	484,8	208,4	65,5	440,0	180,1	11,7	765,6
„ „	1913	279	27,2	364,5	89,4	45,6	284,9	135,4	10,7	526,9
Łomżyńska	1914	701	9,4	400,3	113,2	76,2	325,0	107,7	57,0	669,1
„	1913	604	1,7	412,2	76,3	65,2	276,6	124,8	26,7	621,9
Łomżyńskie	1914	451	5,6	273,4	69,1	49,0	258,9	38,2	34,7	431,8
„	1913	401	1,2	257,4	50,5	40,9	195,1	54,9	10,4	392,1
Ostrowskie	1914	192	3,4	116,5	43,3	23,2	59,4	69,5	22,0	224,8
„	1913	203	0,5	154,8	25,8	24,3	81,5	69,9	16,3	229,8
Ostrołęckie	1914	58	0,4	10,4	0,8	4,0	6,7	—	0,3	12,5
„	1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Piotrkowska	1914	**13 150**	**1 705,7**	**31 613,6**	**3 484,1**	**6 924,5**	**24 418,4**	**10 411,0**	**2 479,0**	**49 082,9**
„	1913	**13 592**	**1 898,6**	**35 677,0**	**2 861,0**	**7 317,8**	**24 002,0**	**13 843,9**	**2 497,3**	**53 847,5**
Piotrkowskie	1914	956	20,0	616,5	339,0	163,6	725,0	111,0	33,5	1 207,4
„	1913	908	16,5	634,0	246,7	158,3	732,3	70,0	84,9	1 167,3
Piotrkowska gub.	1914	522	22,7	418,0	244,6	90,1	593,0	157,6	17,0	989,8
„ „	1913	541	15,5	592,1	228,2	85,2	528,0	159,3	14,0	946,8
Aleksandrowskie	1914	129	6,1	55,0	—	15,6	31,8	21,8	5,0	83,6
„	1913	128	—	71,6	—	15,4	24,6	40,7	4,9	103,8
Bałuckie	1914	181	—	111,9	—	35,8	133,0	33,6	4,9	225,8
„	1913	191	—	193,1	147,3	40,8	183,1	147,7	22,7	406,2
Żubardzkie	1914	240	—	95,7	0,5	36,5	62,6	23,6	19,2	142,5
„	1913	250	—	166,4	1,7	40,0	90,1	61,8	13,1	205,6
Będzińskie	1913	549	19,5	980,7	72,1	146,1	806,0	64,0	131,2	1 390,1
„	1913	556	1,3	1 056,6	32,3	153,8	906,0	81,4	136,1	1 434,4
Brzezińskie	1914	181	10,0	312,0	2,3	44,4	82,3	166,0	4,9	390,7
„	1913	190	—	377,5	6,7	41,0	84,0	220,7	58,8	615,4
Częstochowskie	1914	615	0,7	405,1	3,0	58,4	364,9	250,1	23,1	719,8
„	1914	655	0,7	369,2	10,6	58,7	425,0	200,3	23,7	728,9
Częstoch. dla przem. i han.	1914	634	29,0	241,8	14,4	82,3	320,1	137,9	44,9	650,1
„ „ „ „	1913	663	9,3	446,8	87,1	86,8	385,7	238,3	4,5	752,0
Łódzkie	1914	1639	649,0	7 472,0	1 385,0	1 247,6	6 524,7	2 079,3	232,2	11 411,4
„	1913	1623	637,8	6 752,8	693,7	1 209,0	5 307,6	1 751,3	161,3	9 831,8
Przemysłow. Łódzk.	1914	1108	474,1	9 176,2	965,0	2 810,1	9 072,1	2 286,3	1 100,3	16 204,0

Tow. Wzaj. Kred.		Ilość członków	Aktywa: Rachunki bieżące	Aktywa: Dyskonto weksli	Aktywa: Rachunki on call	Pasywa: Kapitały	Pasywa: Wkłady	Pasywa: Pożyczki	Pasywa: Otrzymane % i różne dochody	Bilans
			w tysiącach rubii							
Przemysłow. Łódzk.	1913	1104	780,8	8 770,8	913,3	2 650,3	9 176,2	2 035,0	995,0	15 958,9
Łódzkie handl.-przem.	1914	815	99,4	1 230,9	18,5	254,3	742,1	327,9	168,1	1 563,6
„ „ „	1913	832	104,8	1 394,1	10,6	257,2	681,1	585,5	169,1	1 766,7
Łódzkich kup. i przem.	1914	1071	161,8	2 797,9	139,1	421,6	1 503,5	1 204,5	356,3	3 732,4
„ „ „	1913	1098	46,4	2 728,3	91,0	422,7	1 012,3	1 323,7	341,1	3 481,1
Łódzkie II	1914	796	37,2	2 072,0	76,9	402,1	788,7	777,8	52,3	2 530,5
„ „	1913	827	127,3	2 434,0	78,2	404,1	1 097,6	1 053,6	49,1	3 284,1
Łódzkie III	1914	718	8,0	591,8	4,1	175,0	255,9	176,8	10,8	720,2
„ „	1913	806	13,0	700,0	3,7	198,5	231,9	327,8	5,3	826,7
Łódzkie IV	1913	484	49,1	624,3	17,8	94,0	139,1	436,8	3,5	720,0
„ „	1913	400	4,8	240,8	0,9	83,0	45,3	128,2	1,7	344,7
Łaskie	1913	167	2,5	105,0	—	17,1	61,5	36,4	2,4	137,4
„	1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Radomskowskie	1914	478	45,4	445,1	96,3	77,7	324,8	153,9	50,7	675,6
„	1913	470	67,5	413,3	101,5	74,7	364,2	146,0	45,6	680,7
Pabjanickie	1914	710	2,6	1 534,6	58,5	393,2	636,1	965,3	70,6	2 256,2
„	1913	714	11,0	2 413,1	94,6	379,5	758,5	1 557,8	20,9	3 237,9
Sosnowickie	1914	375	1,3	389,4	46,5	81,0	214,9	179,1	59,7	756,7
„	1913	376	0,7	466,5	45,0	78,9	249,7	170,9	63,7	797,7
Sosnowickie II	1914	211	—	93,0	0,5	17,0	119,2	—	13,9	153,0
„ „	1913	160	—	—	41,4	12,3	17,4	36,8	5,1	75,6
Tomaszowskie	1914	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„	1913	323	4,6	1 137,1	2,5	232,5	947,0	831,4	139,3	1 688,1
Tomaszowskie Kup.	1914	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „	1913	204	4,9	2 466,4	22,9	388,7	336,1	1 926,7	36,3	3 061,2
Zawierckie	1914	311	0,3	87,9	—	30,8	24,6	43,4	17,3	164,0
„	1913	320	0,3	204,8	42,5	31,8	92,7	110,6	32,5	329,3
Zgierskie	1914	260	67,0	1 656,8	—	230,2	892,5	777,9	57,2	2 258,1
„	1913	253	51,4	1 606,3	—	214,6	925,6	638,4	68,6	2 122,6
Płocka	**1914**	**3319**	**343,7**	**3 244,8**	**497,4**	**605,3**	**2 753,4**	**848,6**	**393,9**	**4 949,1**
„	**1913**	**3308**	**313,3**	**3 352,4**	**308,9**	**598,2**	**2 862,1**	**573,2**	**348,9**	**4 977,8**
Płockie	1914	1433	211,6	1 954,0	327,7	323,3	1 396,6	777,5	282,0	2 945,6
„	1913	1471	87,0	2 068,3	199,4	340,7	1 603,9	441,1	255,7	2 723,7
Ciechanowskie	1914	743	14,3	306,1	68,8	82,5	366,6	—	40,8	551,9

Ciechanowskie	1913	703	70,6	373,8	47,7	74,0	392,0	—	14,4	528,1
Mławskie	1914	366	32,1	282,2	50,2	63,5	291,2	10,1	14,8	424,7
„	1914	379	33,2	345,9	30,8	61,1	272,2	69,1	34,3	837,8
Płońskie	1914	465	20,1	330,7	10,9	63,2	259,8	49,5	36,6	448,1
„	1913	462	30,6	350,3	2,8	63,1	276,8	55,0	38,8	465,3
Płońskie rolnicze	1914	119	9,1	187,8	2,2	26,6	166,5	11,5	14,2	222,9
„ „	1913	84	—	29,4	1,7	12,7	29,1	—	1,0	48,0
Borowiczkowskie	1914	193	56,5	184,0	37,6	46,2	272,7	—	5,5	355,9
„	1913	209	91,9	184,7	26,5	46,6	288,1	8,0	4,7	374,9
Radomska	**1914**	**3 437**	**68,1**	**2039,9**	**315,2**	**464,8**	**1 099,8**	**713,7**	**240,0**	**2 993,1**
„	**1913**	**3 255**	**57,9**	**1 944,4**	**303,4**	**457,1**	**1 282,9**	**550,6**	**259,6**	**2 916,9**
Radomskie	1914	657	1,2	181,0	—	51,6	57,7	79,2	31,4	257,7
„ „	1913	612	1,8	150,8	0,6	52,1	36,7	51,5	29,8	208,2
Radomskie II	1914	722	38,4	1 128,9	119,7	251,8	595,3	358,0	137,6	1 532,3
„ „	1913	767	41,4	1 058,7	179,2	259,4	860,7	221,1	134,4	1 590,2
Koneckie	1914	236	8,8	83,5	94,7	25,0	86,8	21,8	2,6	219,0
„	1913	289	9,8	115,7	56,0	28,0	89,5	42,1	12,2	201,2
Koneckie II	1914	167	2,0	60,9	17,7	13,7	24,6	37,3	0,3	96,5
„ „	1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Opatowskie	1914	388	6,7	57,9	8,0	17,7	23,4	32,0	0,5	88,9
„	1913	266	0,5	54,6	7,9	13,5	19,6	27,1	9,7	87,0
Opoczyńskie	1914	129	0,5	74,9	12,2	9,8	6,4	72,3	1,9	105,7
„	1913	122	2,9	51,1	0,1	7,4	5,8	46,5	2,8	82,5
Ostrowieckie	1914	438	2,8	204,9	47,2	47,0	179,6	48,0	41,1	391,7
„	1913	530	0,4	279,4	45,8	49,2	170,8	83,2	41,4	431,8
Sandomierskie	1914	348	7,7	193,0	1,9	31,7	111,3	50,6	24,6	233,4
„	1913	317	1,1	179,2	—	30,9	78,3	69,7	20,1	232,3
Łysogórskie	1914	355	—	49,9	6,5	16,5	14,7	14,6	1,0	67,9
„	1913	352	—	54,9	13,8	16,6	21,5	9,4	9,2	83,7
Siedlecka	**1914**	**2 282**	**4,5**	**1 122,3**	**379,5**	**243,5**	**879,6**	**323,3**	**119,5**	**1 977,7**
„	**1913**	**2 171**	**16,2**	**999,4**	**345,3**	**253,0**	**878,1**	**165,8**	**140,4**	**1729,3**
Siedlecka	1914	648	2,7	349,2	153,3	89,1	434,5	77,3	43,0	672,2
„	1913	623	—	384,3	139,5	82,2	481,3	—	47,7	633,4
Siedlecka handl.	1914	317	0,5	251,6	134,6	26,2	130,7	99,7	7,7	481,8
„ „	1913	415	5,9	106,4	111,6	56,2	82,2	20,1	29,3	314,2
Bialskie	1914	217	0,8	102,5	29,6	24,2	68,2	37,7	4,3	189,7
„	1913	197	10,1	101,9	44,9	21,3	71,0	31,5	6,6	196,6
Łukowskie	1914	301	0,4	100,7	18,8	21,4	84,4	—	13,8	141,6
„	1913	279	—	114,8	0,1	18,5	83,9	—	3,0	122,5
Miastkowskie	1914	111	—	15,1	0,7	5,9	12,5	—	0,8	22,7
„	1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Tow. Wzaj. Kred.	Ilość członków	Aktywa			Pasywa				Bilans
		Rachunki bieżące	Dyskonto weksli	Rachunki on call	Kapitały	Wkłady	Pożyczki	Otrzymane % różne dochody	
		w tysiącach rubli							
Międzyrzeckie 1914	368	—	245,3	35,8	56,9	130,4	94,3	40,2	381,7
„ 1913	376	—	241,9	44,4	57,8	143,8	100,6	42,6	389,8
Włodawskie 1914	217	0,1	34,9	2,0	14,4	7,2	10,8	6,0	52,2
„ 1913	214	0,2	42,7	3,0	14,3	8,4	13,6	11,0	61,2
Żelechowskie 1914	103	—	23,0	4,7	5,4	11,7	3,5	3,7	35,8
„ 1913	67	—	7,4	1,8	2,7	7,5	—	0,2	11,8
Suwalska 1914	**947**	**22,7**	**748,4**	**361,4**	**178,8**	**870,4**	**105,0**	**20,7**	**1 387,0**
„ 1913	**956**	**48,1**	**861,9**	**486,2**	**174,3**	**903,4**	**197,1**	**52,3**	**1 552,4**
Suwalskie 1914	778	22,2	528,8	297,4	138,9	813,3	0,2	19,5	1 085,0
„ 1913	787	47,5	689,3	363,7	134,3	877,5	102,2	16,1	1 210,1
Wierzbołowskie 1914	169	0,5	219,6	64,0	39,9	57,1	104,8	1,2	302,0
„ 1913	169	0,6	172,6	122,5	40,0	25,9	94,9	36,2	342,3
Warszawska 1914	**14 062**	**512,1**	**15 107,5**	**3 894,0**	**5 109,4**	**14 183,1**	**5 073,9**	**1 665,3**	**28 732,0**
„ 1913	**15 701**	**775,2**	**17 395,4**	**4 598,1**	**5 267,6**	**15 148,5**	**5 771,5**	**1 659,9**	**20 151,4**
Warszawskie 1914	2 060	212,7	3 363,0	955,8	2 424,3	4 331,9	601,5	402,6	7 993,4
„ 1913	2 100	327,5	3 712,6	1 367,5	2 415,1	4 517,0	158,7	380,2	7 645,7
Warszawskie II 1914	575	3,7	793,2	179,0	121,2	409,1	640,4	100,2	1 339,4
„ „ 1913	613	3,5	1 171,8	204,7	142,7	805,0	653,1	125,8	1 781,3
Warszaws. Kupc. i przem. . . . 1914	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ „ „ 1913	596	0,9	349,3	181,6	85,9	224,2	311,1	—	767,8
Warszawskie III 1914	599	7,4	630,9	675,1	143,8	714,6	532,1	173,3	1 755,4
„ „ 1913	775	45,6	845,4	819,4	211,8	1 059,5	583,7	5,3	2 059,7
Warszawskie IV 1914	809	11,1	662,0	90,9	170,5	456,8	354,7	7,4	1 058,0
„ „ 1913	956	30,5	1 143,0	169,6	244,8	737,5	608,3	131,8	1 741,7
Warszawskie V 1914	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ 1913	945	0,8	225,8	1,8	93,5	186,5	171,9	—	473,3
Handlow.-przem. 1914	1 348	71,0	1 052,0	583,8	176,0	823,9	724,0	140,3	2 644,6
„ „ 1913	1 358	94,1	1 086,8	523,4	201,1	683,9	795,3	134,2	2 459,0
Warszawskie kupieckie 1914	203	—	15,9	1,0	105,3	9,8	17,2	12,3	231,0
„ „ 1913	626	0,3	17,9	13,7	100,7	11,5	19,7	36,1	186,2
Ziemiańskie 1914	611	75,6	1 050,0	62,7	194,1	643,0	144,3	154,4	1 470,6
„ 1913	569	62,5	929,4	66,1	155,1	428,1	491,3	120,4	1 251,1
Przemysłowe 1914	—	—	—	—	—	—	—	—	—

„ 1913	378	19,5	502,0	97,9	61,6	174,2	379,1	55,0	728,0
Przem.-bdudowl. 1914	228	2,4	53,3	31,6	60,0	60,2	34,0	2,4	157,1
„ „ 1913	283	0,2	137,2	41,1	61,7	70,1	75,9	—	211,7
Warsz.-rosyjskie 1914	264	1,2	113,7	121,8	27,3	114,6	153,5	23,7	453,4
„ „ 1913	106	2,3	1,5	—	7,3	2,0	—	—	9,3
Warsz.-Wolskie 1914	140	—	553,9	91,9	90,0	285,0	991,9	48,2	1 426,0
„ „ 1913	81	11,9	29,1	—	30,0	19,6	654,8	4,9	740,3
Nowo-Praskie 1914	453	1,0	76,6	19,5	25,3	65,3	—	11,4	129,9
„ „ 1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nowo-Mińskie 1914	72	1,6	27,8	—	6,3	4,6	22,3	0,8	35,2
„ „ 1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kutnowskie 1913	664	6,4	466,0	68,9	94,9	426,5	—	19,5	611,6
„ 1913	588	2,6	436,1	50,6	84,8	424,6	—	58,5	614,8
Kutnowskie drob. przem. . . . 1914	133	—	39,1	—	9,0	16,1	12,8	0,7	46,8
„ „ „ „ 1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Łowickie 1913	608	7,7	754,2	59,1	195,4	1 075,8	94,6	111,9	1 493,6
„ 1913	600	50,5	909,4	200,6	180,0	1 089,1	6,5	101,3	1 402,6
Łowickie kup.-handl. 1914	465	22,3	157,6	36,8	39,5	164,6	85,2	1,1	329,4
„ „ „ 1913	506	20,2	241,0	39,2	42,6	172,5	62,2	36,7	342,5
Modlińskie 1914	378	1,4	106,1	19,3	25,4	68,1	24,6	20,3	171,1
„ 1913	367	1,1	133,7	20,3	22,3	69,2	29,4	18,3	193,5
Pułtuskie 1914	168	0,5	89,1	4,6	17,5	60,8	21,4	14,3	124,5
„ 1913	180	0,5	112,2	5,4	16,8	66,6	28,8	14,2	149,5
Radziwiłłowskie 1914	307	—	120,5	11,1	31,0	44,7	53,1	7,9	156,6
„ 1913	330	—	115,5	11,7	32,1	15,2	64,1	26,6	183,2
Rawskie 1914	374	7,8	323,5	54,7	64,3	247,8	99,5	46,1	461,4
„ 1913	385	15,1	380,3	71,3	63,7	322,6	14,7	40,3	509,5
Rokitnowskie 1914	203	0,9	48,6	—	13,7	22,8	3,0	1,4	60,3
„ 1914	179	—	35,1	2,2	11,5	15,7	5,0	2,5	45,3
Skierniewickie 1914	350	0,3	169,3	42,0	56,5	324,4	25,6	38,0	529,1
„ 1913	353	2,3	366,4	27,8	53,2	331,2	41,7	38,2	647,7
Włocławskie 1914	1 064	49,3	3 077,1	511,3	632,8	2 441,3	285,1	244,7	4 029,7
„ 1913	1 086	30,6	3 092,5	436,7	606,4	2 552,5	309,7	210,4	3 934,3
Włocławskie przem. i handl. . . 1914	454	2,4	461,0	1,3	103,5	232,4	135,7	14,0	542,2
„ „ „ „ 1913	510	21,2	641,4	—	108,7	236,7	301,6	82,4	791,4
Wyszkowskie 1914	113	—	44,2	—	10,0	17,0	8,3	1,0	54,6
„ 1913	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Żyrardowskie 1914	699	5,7	610,2	266,9	210,5	920,5	0,6	54,0	1 132,2
„ 1913	706	6,1	652,2	242,0	194,3	820,2	2,2	32,9	1 103,0
Wolskie 1914	720	19,7	248,7	4,9	61,3	201,5	8,5	13,4	295,3
„ 1913	525	25,4	127,8	3,5	39,9	113,3	2,7	3,9	179,5
Ogółem w Cesarstwie 1914	**581 671**	**330 46,8**	**542 243,4**	**193 472,0**	**134 262,9**	**538 732,3**	**135 944,3**	**45 601,3**	**946 861,5**
„ „ „ 1913	**536 126**	**332 45,4**	**510 413,0**	**171 647,2**	**125 246,3**	**488 799,8**	**135 308,0**	**51 148,3**	**902 534,8**

IV. Bilans Współdzielczych Towarzystw Oszczędnościowo-

Bilan des Sociétés de crédits et des

Gubernje		Liczba Towarzystw		Liczba Członków	
		1912	1911	1912	1911
Królestwo Polskie:	Oszcz.-Pożycz.	**510**	**408**	**326 769**	**248 400**
	Kredytowe	**61**	**42**	**57 308**	**47 117**
Kaliska:	Oszcz.-Pożycz.	52	40	22 430	17 254
	Kredytowe	1	1	1 928	1 580
Kielecka:	Oszcz.-Pożycz.	33	22	11 824	8 303
	Kredytowe	9	—	1 228	—
Lubelska:	Oszcz.-Pożycz.	74	54	55 092	41 819
	Kredytowe	14	11	17 099	13 201
Łomżyńska:	Oszcz.-Pożycz.	33	21	9 955	7 251
	Kredytowe	7	6	6 993	6 104
Piotrkowska:	Oszcz.-Pożycz.	77	61	83 546	65 495
	Kredytowe	1	1	389	283
Płocka:	Oszcz.-Pożycz.	13	12	4 557	3 565
	Kredytowe	24	19	25 338	22 520
Radomska:	Oszcz.-Pożycz.	48	31	22 500	16 871
	Kredytowe	1	—	262	—
Siedlecka:	Oszcz.-Pożycz.	72	62	32 657	24 290
	Kredytowe	—	—	—	—
Suwalska:	Oszcz.-Pożycz.	24	18	5 732	4 432
	Kredytowe	—	—	—	—
Warszawska:	Oszcz.-Pożycz.	84	87	78 476	59 120
	Kredytowe	4	4	4 071	3 429
Cesarstwo:	Oszcz.-Pożycz.	**2 083**	**1 726**	**1 067 666**	**819 284**
	Kredytowe	**5 879**	**4 503**	**3 295 793**	**2 292 224**
	Ziemskie	**113**	**79**	—	—

[1]) „Rocznik Min. Finansów" wydanie 1913 r. (str. 346 — 349 i 366 — 7, i wyd. 1911 r. (str. 378—381 i 400 — 1.

Pożyczkowych i Kredytowych w d. 1/I 1911 i 1912 roku.[1])

Sociétés d'épargne au 1/I 1911 et 1912.

Kapitał zakładowy, rezerwy i fundusze specjalne		Wkłady		Pożyczki		Zysk	
1912	1911	1912	1911	1912	1911	1912	1911
12 020 126	**9 481 972**	**41 900 942**	**30 420 983**	**45 473 910**	**33 941 561**	**883 189**	**691 622**
303 809	**217 745**	**4 758 109**	**3 505 672**	**4 456 665**	**3 496 851**	**83 467**	**66 138**
927 678	730 248	3 435 084	2 557 086	4 156 064	3 023 418	72 317	52 832
9 290	7 685	168 759	140 324	191 606	135 056	1 140	1 912
368 072	295 692	1 067 067	609 151	1 269 241	858 889	27 800	21 993
11 580	—	64 501	—	66 749	—	3 463	—
1 972 066	1 591 422	7 355 220	5 497 168	8 679 493	6 629 124	174 331	128 472
83 367	49 760	1 194 469	775 980	1 338 991	974 861	16 568	15 962
225 671	177 669	1 082 875	779 374	1 187 589	919 242	32 959	27 171
36 760	23 099	633 349	499 489	517 535	434 823	13 584	8 898
3 603 857	2 836 905	11 440 561	8 525 509	11 469 067	8 853 646	231 224	207 822
1 827	1 740	25 965	19 355	26 787	18 204	407	145
64 356	48 420	423 494	301 263	427 397	312 021	14 612	12 839
134 478	112 767	2 395 016	1 861 517	2 026 069	1 729 105	42 392	35 400
816 008	665 196	2 556 899	1 828 966	3 131 679	2 454 676	63 196	49 694
2 000	—	13 594	—	14 331	—	613	—
549 274	410 847	2 871 057	1 940 552	3 170 766	2 216 510	68 023	52 194
—	—	—	—	—	—	—	—
172 872	139 098	577 672	385 875	669 497	494 585	17 011	13 251
—	—	—	—	—	—	—	—
3 320 272	2 686 475	11 091 013	7 996 039	11 313 117	8 179 450	181 716	125 354
24 507	22 694	262 456	209 007	244 597	204 802	5 300	3 821
31 809 365	**26 283 862**	**101 674 867**	**75 031 836**	**126 232 336**	**95 475 323**	**4 105 174**	**2 967 080**
21 584 144	**13 421 591**	**70 739 256**	**41 626 911**	**112 136 380**	**66 973 276**	**5 751 210**	**3 227 217**
6 301 872	**4 184 178**	**18 643 828**	**9 157 421**	**21 570 980**	**11 457 020**	**826 114**	**547 147**

VII. Towarzystwa pożyczkowo-oszczędnościowe w 1911 roku [1]) (w rublach).

Sociétés d'épargne en 1911 (en roubles).

Guberuje	Liczba towarzystw	Liczba członków	Wysokość udziału	Udzielono pożyczek na sumę	Dywidenda	Suma udziałów	Suma wkładów	Koszty administracji w stosunku do kapitału obrotowego
Królestwo Polskie	**315**	**259 502**	—	**38 680 396**	—	**9 555 308**	**36 588 436**	—
Kaliska	37	19 870	max. 100	4 672 378	max. 8	796 588	3 267 712	max. 0,049
			min. 20		min. 4			min. 0,001
Kielecka	21	8 188	max. 100	1 480 188	max. 10	270 178	874 554	max. 0,044
			min. 10		min. 2			min. 0,003
Lubelska	43	37 906	max. 100	6 535 388	max. 11	1 328 789	5 599 896	max. 0,046
			min. 15		min. 3			min. 0,005
Łomżyńska	19	6 388	max. 100	636 250	max. 6,5	153 572	758 951	max. 0,056
			min. 10		min. 3,5			min. 0,005
Piotrkowska	51	76 564	max. 100	9 757 597	max. 8	3 151 146	10 964 086	max. 0,091
			min. 20		min. 2			min. 0,007
Płocka	8	3 882	max. 25	369 387	max. 6	54 760	436 965	max. 0,022
			min. 10		min. 5			min. 0,006
Radomska	26	17 818	max. 100	1 999 994	max. 6	640 654	2 199 437	max. 0,034
			min. 10		min. 3			min. 0,006
Siedlecka	33	17 614	max. 100	1 914 904	max. 10	349 602	1 881 970	max. 0,034
			min. 10		min. 4			min. 0,003
Suwalska	7	3 053	max. 100	870 710	max. 6	119 169	367 057	max. 0,045
			min. 30		min. 3			min. 0,010
Warszawska	70	68 019	max. 100	10 443 600	max. 8	2 690 850	10 237 808	max. 0,073
			min. 10		min. 1			min. 0,001

[1]) Rocznik Komisji Współdzielczej za lata 1910 i 1911.

V. Państwowe Kasy Oszczędnościowe w 1911 roku [1]).

Caisses d'épergne de l'Etat en 1911.

	Królestwo Polskie	Gub. Kaliska	G. Kielecka	G. Lubelska	G. Łomżyńska	G. Piotrkowska	G. Siedlecka	G. Suwalska	G. Warszawska	Cesarstwo
Liczba Kas	568	53	46	60	38	74	34	44	38	7131
Liczba depon. (w tys.)	416,2	17,2	12,9	29,7	20,3	73,9	14,4	13,2	22,1	7554,1
Suma depoz. (w mil. rb.)	71,1	2,9	2,1	5,1	4,5	11,6	3,1	2,2	4,0	1431,4
Przeciętna wysokość wkładu jednego deponenta w rublach	171	169	163	172	221	157	215	167	181	189
Jedna Kasa na 100 mieszk.	21,9	22,3	21,2	25,9	18,1	26,8	21,8	25,3	26,4	21,3
	1355	149	136	152	74	159	98	155	148	94	190	4260
Kapit. obrot. w tys. rb.	**63105,5**	4128,3	8850,3	8898,6	4639,6	7301,7	3133,7	7036,3	7430,0	3220,2	8314,8	60436,5
Pożyczki w tys. rub.	**36025,1**	2397,1	4955,8	5257,4	2656,2	4145,0	1851,2	3918,3	4137,9	1955,7	4750,5	55481,7

[1]) Rocznik Stat. Rosji, r. 1912, cz. XII, str. 86—88.

VI. Kasy gminne Pożyczkowo-Oszczędnościowe w dniu 1 stycznia 1910 roku [1]).

Caisses des gmines au 1 janvier 1910.

	Królestwo Polskie	G. Kaliska	G. Kielecka	G. Lubelska	G. Łomżyńska	G. Piotrkowska	G. Płocka	G. Radomska	G. Siedlecka	G. Suwalska	G. Warszawska	W Rosji Eur. Stanowe Kasy włośc. różnych nazw
Liczba Kas	**1355**	149	136	152	74	159	98	155	148	94	190	4260
Kapit. obrot. w tys. rb.	**63105,5**	4128,3	8850,3	8898,6	4639,6	7301,7	3133,7	7036,3	7430,0	3220,2	8314,8	60436,5
Pożyczki w tys. rub.	**36025,1**	2397,1	4955,8	5257,4	2656,2	4145,0	1851,2	3918,3	4137,9	1955,7	4750,5	55481,7

[1]) Rocznik Statyst. Rosji, r. 1912, cz. XII, str. 102.

VIII.

Skarbowość.

I. Bilans skarbu państwa. Dochody zwyczajne całego państwa w ośmioleciu od 1905 do 1912 roku wykazywały stały kierunek zwyżkowy, wynosząc w r. 1905—2.024.558.000 rb., w r. 1912—3.105.916.000 rb. Dochody zaś nadzwyczajne, których źródłem głównem są pożyczki, wykazywały znaczne wahanie się; największą sumę — 1.084.110.000 rb. wynosiły w 1906 roku, poczem w latach następnych zaznacza się ogólny kierunek zniżkowy, i w roku 1912 wynosiły tylko — 1.812.000 rb.

Wyjąwszy r. 1909, w którym wydatki zwyczajne wykazywały sumę większą, niż w następnym, widzimy, iż wogóle wydatki te miały stały kierunek zwyżkowy, w r. 1905 wynosiły 1877.312.000 rb., w 1912 r. — 2.685.888.000 rb. Wydatki zaś nadzwyczajne przedstawiają wielką nieregularność, wahając się między sumą największą: 1.233.728.000 rb. w 1905 r., a najmniejszą: 118.440.000 rb. w 1909 r.; w r. 1912 wynosiły one: 456.491.000 rb.

Lata 1905, 1907 dały przewyżki wydatków nad dochodami. W r. 1912 stwierdzamy przewyżkę dochodów zwyczajnych nad wydatkami zwyczajnymi (420.028.000 rb.), lecz wydatki zwyczajne i nadzwyczajne razem, przewyższyły ogół dochodów, na 34.650.000 rb. Pozostałe zaś lata dały przewyżki dochodów nad wydatkami, są one uwarunkowane jednak przez pożyczki, cz. dochody nadzwyczajne.

II. Bilans dochodów i wydatków w Królestwie. Dochodów nadzwyczajnych w Królestwie obliczyć nie możemy, ponieważ sprawozdania kontroli państwowej nie dają nam ich podziału terytorjalnego. Wzrost zaś dochodów zwyczajnych zaznacza się regularnie: w r. 1905 wynosiły one: 122.450.000 rb., a w r. 1912: 229.841.000 rb. Przyrost ten w przeciągu 8 lat stanowi 87%.

W wydatkach zwyczajnych stwierdzamy pewne wahanie się dla r. 1910 i 1911; oprócz tego wykazują one również kierunek zwyżkowy: w r. 1905 wynosiły — 106.699.000 rb., w r. 1912—140.280.000 rb. Przyrost ten wynosi 31%.

Regularną przewyżkę dochodów zwyczajnych nad wydatkami zwyczajnymi w Królestwie stwierdzamy od r. 1905 do 1912, wynosiła ona w 1905 — 15.750.000 rb., w 1906 — 40.926.000 rb.; w 1907—43.078.000 rb.; w 1908—37.325.000 rb.; w 1909—44.531.000 rb.; w 1910—73.312.000; w 1911—103.921.000 rb.; w 1912 89.560.000 r.

W rubryce wydatków zwyczajnych i nadzwyczajnych razem, wyjąwszy jeden rok 1905, który przyniósł niedobór 8.405.000 rb., pozostałe lata dały przewyżki dochodów: w r. 1906—32.957.000 rb.; w 1907—38.782.000 rb.; w 1908—32.837.000 rb., w 1909 — 41.557.000 rb., w 1910 — 59.562.000 rb., w 1911—103.584.000 rb., w 1912 — 89.514.000 rb. W r. 1912 przewyżka, którą Królestwo dało skarbowi w rubryce dochodów zwyczajnych nad wydatkami zwyczajnymi, stanowiła prawie czwartą część tej samej przewyżki w całem państwie.

III. Dochody skarbowe. Nie wszystkie dochody skarbowe są w sprawozdaniach kontroli państwowej dzielone terytorjalnie, niektóre z nich, np. z kopalni skarbowych, z mennicy, z kolei żelaznych, są podane w sumie ogólnej dla całego państwa; okoliczność ta utrudnia określenie udziału poszczególnych dzielnic w danych dochodach skarbowych. Dalej, dochód z ceł wykazywany jest według gubernii, w których znajdują się komory celne, a nie według miejscowości, dla których są przeznaczone dane towary.

Bliższe rozważanie dochodów skarbowych wykazuje słaby wzrost opodatkowania bezpośredniego w Królestwie jak również w Cesarstwie, opodatkowanie zaś pośrednie i dochód z przedsiębiorstw skarbowych wykazują duży przyrost.

Największy dochód w Królestwie dają cła (w r. 1905—34.536.000, w r. 1912 86.157.000 rb.); monopol wódczany (30.360.000 — 48.391.000 rb.); podatek gruntowy i od nieruchomości (11.664.000 — 16.297.000 rb.); akcyza od cukru (9.663.000—15.170.000 rb.). Podatek przemysłowy wynosił w r. 1905 — 5.342.000 rb., w r. 1912 — 12.059.000 rb.

Nieco mniejszy dochód, lecz stale wzrastający, dają następujące pozycje: w r. 1905 opłaty stemplowe, rejentalne i aktowe wynosiły 4.777.000 rb., w 1912 — 9.731.000 rb.; lasy skarbowe w 1905—4.646.000 rb., w 1912—7.538.000 rb.; poczta 4.245.000 rb.; w 1912—7.439.000 rb. Dochód stemplowy przy tranzakcjach majątkowych od r. 1905 do 1911 wykazywał stały przyrost (2.205.000 rb. — 5.521.000 rb.), w r. 1912 zaznacza się pewne obniżenie tego dochodu (4.990.000 rb.).

W całem państwie najwięcej dochodu daje monopol wódczany (w 1905 r. 609.364.000, w r. 1912 — 824.692.000 rb.); koleje skarbowe (431.502.000 — 742.388.000); cła (212.794.000 — 327.378.000). Podatek przemysłowy wynosił w r. 1911 — 125.681.000 rb., w r. 1912 — 132.306.000 rb., akcyza od cukru w 1911 — 122.714.000 rb., w 1912 — 127.765.000 rubli.

Przy rozpatrywaniu oddzielnych grup dochodów skarbowych, zwraca uwagę przedewszystkiem stosunek *podatków gruntowych* u nas i w Cesarstwie, co uwidocznia zestawienie następujące:

Przypadło podatków gruntowych w r. 1912 w rublach:

	na 1 mieszk.	na 1 milę kw.	na 1 dzies.
Królestwo Polskie .	0,77	4 286,85	1,00
50 gub. Rosji Eur..	0,11	150,17	0,06
Całe państwo . .	0,24	102,85	—

Znaczniejsza stosunkowo wysokość podatku gruntowego u nas tłumaczy się szeregiem podatków rolnych, nagromadzonych w rozmaitych czasach, a nieznanych w Cesarstwie, gdzie jest jeden tylko rodzaj podatku, pobierany zresztą w niewielkiej mierze.

Podatek od nieruchomości miejskich również daje w Królestwie znaczną stosunkowo sumę. W porównaniu z Cesarstwem przedstawia się on jak następuje:

Podatek od nieruchomości miejskich (w tysiącach rubli):

Rok	1908	1909	1910	1911
Królestwo Polskie	5 759,2	6 025,7	5 950,1	5 770,7
50 gub. Rosji Eur.	12 623,7	14 690,7	13 273,9	12 736,4
Całe państwo . .	19 502,3	22 231,9	20 838,9	20 125,0

Kierunek zwyżkowy, zaznaczający się stale w tym podatku do r. 1909, w r. 1910, 1911 i 1912 obniża się, mniej dla Królestwa wogóle, znaczniej dla Cesarstwa.

Podatek mieszkaniowy w Królestwie wzrósł od roku 1908, w którym wynosił 615,3 tys., do 1016,5 tys. rubli w roku 1912 czyli o 65%; w 50 gub. Rosji Europejskiej z 4819,8 do 6910,3 tys. rubli, czyli o 43%; w całem państwie Rosyjskiem z 5801,3 do 8538,4 tys. rubli, t. j. o 49%.

Dochód od monopolu wódczannego wynosił w 1905 roku 30 360,0 tys. rub., w 1912 roku — 48 391.0 tys. rb., czyli 59%.

Porównywując spożycie alkoholu w Królestwie i w Cesarstwie, widzimy, iż wogóle przypada więcej spożytego alkoholu na głowę ludności w Cesarstwie i w całem Państwie, niż w Królestwie:

na głowę ludności przypada spożytego alkoholu w wiadrach:

Rok	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913
Król. Polskie . .	0,37	0,34	0,39	0,43	0,43	0,41	0,40	0,43	0,44	0,44
Rosja Europejska	0,56	0,58	0,63	0,64	0,61	0,59	0,61	0 62	0,64	0 69
Całe państwo .	0,51	0,53	0,62	0,63	0,61	0,57	0 60	0,60	0,62	0,62

Należy odnotować zmniejszanie się spożycia alkoholu w rewolucyjnym 1905 r., czego nie stwierdzamy dla Cesarstwa, lecz już od roku następnego zaczyna się kierunek zwyżkowy, (oprócz r. 1909 i 1910), w Cesarstwie obniżenie spożycia zaczyna się w r. 1908, lecz już zwyżkowy kierunek zaznacza się w r. 1910, 1911 i 1912.

Spożycie alkoholu w poszczególnych gubernjach uwarunkowane jest przedewszystkiem większym lub mniejszym rozwojem życia miejskiego i przemysłu. Zestawienia liczbowe wykazują największe spożycie alkoholu w gub. Warszawskiej i Piotrkowskiej, pod tym względem ta ostatnia ma pierwszeństwo (0,71 w roku 1912 i 1913, Warszawska—0,63 i 0,64). W r. 1906 gub. Piotrkowska ustępowała jeszcze Warszawskiej, odtąd co do spożycia alkoholu bierze górę, wykazując stały kierunek zwyżkowy. Następnie idą gub. Kaliska (0,41), Lubelska (0,36), Suwalska (0,32).

W r. 1911—1912 w Państwie Niemieckiem wypadało na głowę ludności 2,9 litra,cz. 0,23 w. wódki i 2,4 litra cz. 0.19 w. spirytusu do celów przemysłowych.

Dochody celne wynosiły w 1912 roku — 86 157 894 rb. Główną rolę grają cła przywozowe; w roku rewolucyjnym 1905 daje się zauważyć obniżenie dochodów. Charakterystycznem jest przesunięcie się dochodów w ostatnich kilku latach, a mianowicie, zmniejszenie się ich na komorach w Granicy, Sosnowcu i Aleksandrowie na korzyść Herbów, Grajewa i Szczypiorna, zwłaszcza tej ostatniej komory, która w roku 1909 wykazuje największy dochód, większy nawet, niż komora warszawska. Jak widać z tego, nowe linje kolejowe: kaliska i herbsko-kielecka spełniają rolę bardzo wydatną w dowozie towarów z zagranicy, zwłaszcza linja kaliska.

IV. Wydatki skarbowe. Jeżeli podzielimy wydatki na pomnażające wydajność kraju i na te, które płyną głównie z potrzeb państwa, to okaże się, iż w Królestwie wśród wydatków pierwszej kategorji pierwsze miejsce zajmuje Min. Komunikacji (w 1905 r.—18.141.000, w 1912 r.—29.637.000 rb.); następnie Min. Oświaty (3.074.000—4.540.000), Gł. Zarząd rolnictwa (896.000—1.432.000), Min. Handlu i Przemysłu (632.000—750.000), Gł. Zarząd Stadnin państwow. (84.000—141.000). Między zaś tymi wydatkami, które wypływają z potrzeb państwowych, pierwsze miejsce zajmuje w Królestwie Min. wojny (39.903.000—50.987.000 rb.), dalej Min. spraw wewnętrznych (8.625.000 — 12.052.000 rb.), Min. sprawiedliwości (4.872.000 — 7.097.000 rb.); czwarte miejsce zajmuje Synod (952.000 — 1.085.000 rb.), piąte kontrola państwowa (534.000—661.000 rb.)

Następnie idą wydatki na: Min. Dworu (371.000—287.000 rb.) Wyższe instytucje państwowe (21.000 rb.—61 rb.), Min. spraw zagranicznych (4.758 rb.—75 rb.), wreszcie Min. marynarki 1.330—1.784 rb.; Kredyt państwowy — (1.226 rb.—726 rb.).

Należy stwierdzić, iż stosunek procentowy wydatków produkcyjnych Królestwa do ogółu tychże w całym państwie jest mniejszy niż stosunek ludnościowy Królestwa i Państwa, oraz mniejszy, niż stosunek ogółu wydatków skarbowych Królestwa do ogółu wydatków w Państwie; następnie, iż w stosunku do ludności wydatkowano w Królestwie znacznie mniej pod względem podniesienia produkcyjności kraju, niż w Rosji Europejskiej.

W zestawieniu liczbowem kwestje te przedstawiają się następująco:

Rok	Suma ogólna wydatków produkcyjn. skarbowych w Królestwie	Stosunek proc. wyd. prod. skarb. w Królestwie do ogółu wyd. skarb. w całym Państwie	Suma wyd. prod. skarbu w Królest. przypadająca na 1 mieszk. w kop.	Suma wyd. prod. skarbu w Ros. Eur. przypadająca na 1 mieszk. w kop.
1905	22 197 147	4 0	190	357
1906	23 596 941	3,9	202	399
1907	26 148 032	4,9	224	338
1908	28 072 928	4,9	241	362
1909	30 522 933	5,0	252	384
1910	31 749 932	5,0	262	392
1911	31 137 376	4,7	246	411
1912	36 503 157	4,9	285	599

V. Udział dochodów i wydatków skarbowych Królestwa w bilansie ogólnym skarbu. W zestawieniach, znajdujących się poniżej, jest podane obliczenie stosunku pomiędzy wysokością poszczególnych podatków i liczbę ludności w Królestwie i w całem państwie. Obliczenie to jednak nie daje dokładnego obrazu o udziale dochodów i wydatków Królestwa w bilansie ogólnym. Chcąc otrzymać bliższe określenie tego udziału w stosunku do innych dzielnic, należy z poszczególnych ogółów dochodów i wydatków, odrzucić sumy, zostające na rachunku Kasy Głównej, jako pozycji, wogóle nie podlegających częściowo podziałowi terytorjalnemu, lub też nie podlegających temu podziałowi, jako sumy, nieprzechodzące przez kasy miejscowe, które to sumy pochodzą jednak częściowo z Królestwa.

Określenie tego udziału dla Królestwa jest b. ważne, to też za miarę bierzemy stosunek procentowy ludności danej dzielnicy do ludności całego państwa. Stosunek ten był dla Królestwa w r. 1906—7,3, w r. 1912—7,6.

W dochodach, które w sprawozdaniach kontroli państwowej nie są dzielone terytorjalnie, nie możemy określić danego udziału.[1]) Co się zaś tyczy dochodu z kolei żelaznych, określić go możemy. W r. 1914 dochód brutto kolei skarbowych w Królestwie wynosił 10% ogólnych dochodów kolejowych w państwie a dochód czysty 12% dochodu czystego dróg żelaznych skarbowych; długość zaś linji kolejowych w Królestwie stanowi 5,7% długości ich w całem Państwie.

W dochodach, podlegających podziałowi terytorjalnemu, Królestwo dawało stałe dochody skarbowi w porównaniu z innemi dzielnicami w stosunku wyższym od ludnościowego w następujących pozycjach:

1) Podatki gruntowe, od nieruchomości w 1912—20,2%, w 1905—25,7%:
2) podatek przemysłowy w 1912—9,1%, w 1905—8,6%;
3) od napojów wyskokowych w 1912—9,1%, w 1905—10,1%;
4) akcyza od cukru w 1912—11,9%, w 1905—12,2%;
5) dochód z ceł w 1912—27,1%, w 1905—16,2%;
6) opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i od aktów w 1912—10,0,% w 1905—10,3%.
7) tranzakcje majątkowe w 1912—11,2%, w 1905—10,8%;
8) opłaty różne w 1912—12,4%, w 1905—11,6%;
9) z poczty w 1912—10,5%, w 1905—10,0%;
10) z lasów skarbowych w 1912—8,9%, w 1905—8,9%;
11) ze sprzedaży nieruchomości w 1912—14.5%, w 1905—66,0%;
12) zwrot pożyczek i innych wydatków w 1912—8,5%, w 1907—10,9%[2]).

Dochód, odpowiadający w przybliżeniu stosunkowi ludnościowemu:

1) Podatek od kapitałów w 1912 r.—8,3%, w 1907—8,8%[2])
2) akcyza od gilz i bibułki w 1912 r.—7,3%, w 1909—6,6%[3])
3) różne drobne i nieprzewidziane w 1912—7,1%, w 1905—7,6%.

Dochód mniejszy od współczynnika ludnościowego dawały następujące pozycje:

1) akcyza od tytuniu w r. 1912—4,7%, w 1905—3,2%;
2) „ od nafty w 1912—1,7%, w 1905—3,1%;
3) „ od zapałek w 1912—1,8%, w 1905—2,5%;
4) opłaty od biletów kolejowych osób i ładunków pośp. w 1912—5,7%, w 1907—16,5%;
5) od polis ubezpieczen. w 1912—6,5%, w 1905—6,2%;
6) dochód z telegrafu i telefonów w 1912—6,4%, w 1905—5,9%;
7) z monopolu wódczanego w r. 1912—5,9%, w r. 1905—5,0%;
8) z czynszów dzierżawnych w 1912—1,3%, w 1905—1,7%;
9) dochód z przedsięb. techn. w 1912—1,2%, w 1907—1,7%[2])

[1]) Do rubryk tych należą dochody: z ładunków i statków w portach, z kopalni skarbowych, z mennicy, z kolei skarbowych; dochód z kapitałów i obrotów pieniężnych, z uczestnictwa skarbu w zyskach kolei prywatnych; opłaty obowiązkowe Tow. kolejowych i wynagrodzenia wojenne.

[2]) W r. 1905 i 1906 sumy, zaliczone w latach następnych na rachunek kasy głównej, są na rachunku Rosji Europejskiej, dlatego też dla porównania przytoczony jest nie rok 1905, lecz 1907.

[3]) Pozycja ta znajduje się w sprawozdaniu kontroli państwowej dopiero od r. 1909.

10) opłaty likwidacyjne w 1912—0,3, w 1905—0;
11) zasiłki różne w 1912—4,9%, w 1905—4,2%;

Biorąc ogółem udział procentowy dochodów Królestwa w dochodach zwyczajnych skarbu, widzimy, iż w r. 1912 wynosił on—10,5% a w 1905—6,0%, wykazując stały kierunek zwyżkowy, oprócz nieznacznego obniżenia w r. 1912[2]).

Kwestja udziału procentowego wydatków przedstawia się następująco: w stosunku większym od ludnościowego mamy działy:

1) Min. Finansów w r. 1912—9,2%, w 1907—9,0%[1])
2) „ Sprawiedliwości w 1912—9,3%, w 1907—10,6%[1])
3) „ Wojny w 1912—10,1%, w 1905—11,5%

W stosunku odpowiadającym współczynnikowi ludnościowemu:

1) Min. Spraw Wewnętrznych w 1912—7,6%, w 1907—7,0%;[1])

W pozostałych pozycjach wydatków udział Królestwa jest niższy, niż współczynnik ludnościowy:

1) Minist. Dworu w 1912—6,0%, w 1907—1,8%[1])
2) Synod w 1912—2,9%, w 1907—3,6%[1])
3) W Minist. Oświaty w 1912—4,4%, w 1907—7,0%[1])
4) Minist. Komunikacji w 1912—6,0%.
5) Minist. Handlu i przemysłu w 1912—2,0%, w 1907—2,3%[1])
6) Zarząd Główny rolnictwa w 1912—1,4%, w 1907—1,8%[1])
7) Zarząd Główny Stadnin państwowych w 1912—6,0%, w 1907—5,8%[1])
8) Min. Marynarki—0
9) Kontroli Państwa w 1912—7,1%, w 1907—7,2%[1])
10) Kredyt Państwa—0

Stosunek procentowy ogółu wydatków zwyczajnych Królestwa do tychże wydatków w całym państwie w r. 1912 był 7,2%, w r. 1905—6,3%, wydatków zaś zwyczajnych i nadzwyczajnych razem w 1912—6,6%, w 1905—5,1%.

VI. Wnioski ogólne. Stwierdzając czyste zyski, jakie Królestwo daje skarbowi, należy zaznaczyć, że dane liczbowe, wyjęte ze sprawozdań Kontroli Państwowej, nie dają dokładnego obrazu roli czynnej Królestwa w bilansie ogólnopaństwowym. Niedokładność ta pozostaje w związku już to z okolicznością, iż cały szereg dochodów wykazywany jest w sumach ogólnych dla całego państwa, nie zaś dla poszczególnych dzielnic; inne znowu, jakkolwiek dzielone terytorjalnie, ściągane są wprost przez Kasę Główną, nie przechodząc przez Kasy miejscowe; dalej, niektóre z dochodów danego terytorjum nie w całości mogą być zaliczone na dobro tegoż terytorjum, jak naprzykład dochody z ceł.

Również w kwestji sum wydatkowanych, nie wszystkie one zaspakajają wyłącznie potrzeby Królestwa, naprzykład, wydatki skarbowe na utrzymanie wojska, lub na dozór celno-graniczny.

Warunki te odgrywają rolę jakby wzajemnych kompensat, bo jeżeli z jednej strony dochody Królestwa, oparte na wyliczeniach ze sprawozdań Kontroli Państwowej, są wyższe niż rzeczywiste, dlatego, naprzykład, iż dochód z ceł niecały

[1]) W r. 1905 i 1906 sumy zaliczone w latach następnych na rachunek Kasy głównej są na rachunku Rosji Europejskiej, dlatego też przytoczony jest dla porównania nie rok 1905, lecz 1907.

na dobro Królestwa może być zaliczony, to z drugiej strony na zwiększenie dochodów w Królestwie nie wpływają dochody z kolei skarbowych, pobierane wprost przez Kasę Główną, podczas gdy wydatki na eksploatację kolejową, przechodząc przez kasy miejscowe, obciążają w dużej mierze Królestwo. Jeżeli zaś to ostatnie nie płaci oprocentowań od długów państwowych, kosztów marynarki wojennej oraz dyplomacji i instytucji centralnych państwowych, ponosi ono za to, jako w dzielnicy nadgranicznej, koszty utrzymania stosunkowo większej ilości wojska, niż w innych dzielnicach.

Mając więc na względzie wszystkie powyższe dane, twierdzić można, iż dochód czysty, jaki Królestwo dało państwn od r. 1905 do 1912 (390,390,617 rb. 47 kop.), a który, wynosił w r. 1912—89,514,435 rb. 88 kop., jest blizki istotnego stanu rzeczy i w głównych linjach odźwierciadla wiernie czynność i ważność roli finansowej Królestwa w ogólnych finansach Państwa.

I. Podatki bezpośrednie od nieruchomości dworskich.[1]) (w tysiącach rubli)
Contributions des propriétés privées. (en milliers de roubles)

	Suma ogólna			Gruntowy			Podymne			Na utrzym. sądów gmin.		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**4 416,5**	**4 401,5**	**4 285,3**	**2 988,8**	**2 975,1**	**2 950,9**	**1 226,4**	**1 222,9**	**1 129,1**	**201,3**	**204,5**	**205,3**
Kaliska	504,6	499,3	496,0	369,3	363,2	356,6	111,1	112,4	115,1	24,2	23,7	24,3
Kielecka	357,1	349,4	345,7	253,1	251,9	248,6	84,6	78,1	77,3	19,4	19,4	19,8
Lubelska	513,8	514,5	515,9	358,9	357,9	362,7	136,1	137,4	134,6	18,8	19,2	18,6
Łomżyńska	342,3	343,7	340,9	225,1	226,1	225,6	102,3	103,4	101,2	14,9	14,2	14,1
Piotrkowska	459,6	435,9	501,6	254,4	248,8	248,6	183,2	163,7	129,3	22,0	23,4	23,7
Płocka	408,6	407,2	405,2	292,0	287,9	287,8	96,0	99,6	96,8	20,6	20,7	20,6
Radomska	382,1	383,6	377,0	255,5	255,5	255,1	105,3	106,4	100,2	21,3	21,7	21,7
Siedlecka	398,8	398,2	397,6	262,5	262,4	263,3	112,1	111,7	109,4	24,2	24,1	24,9
Suwalska	172,1	172,8	167,6	128,6	129,5	126,3	36,4	35,8	33,9	7,1	7,5	7,4
Warszawska	877,5	896,9	837,8	589,4	591,9	576,3	259,3	274,4	231,3	28,8	30,6	30,2

[1]) Roczn. Ministr. Finans. r. 1912 str. 276—7; r. 1913 str. 100—1; r. 1914 str. 108—109.

Ia. Podatki włościańskie (w tysiącach rubli).
Contributions des paysans (en milliers de roubles).

	Suma ogólna			Gruntowy			Podymne			Na utrzym. sądów gmin.		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**4 293,9**	**4 306,9**	**4 303,6**	**2 519,8**	**2 525,5**	**2 526,1**	**1 563,5**	**1 566,5**	**1 566,6**	**2 11,1**	**214,7**	**210,9**
Kaliska	448,2	449,8	449,1	262,8	263,4	263,8	164,3	164,6	164,7	21,1	21,8	21,6
Kielecka	393,9	395,9	397,3	212,8	213,8	214,7	161,4	162,7	162,7	19,7	19,4	19,9
Lubelska	525,0	526,3	526,4	287,7	288,2	288,3	214,3	214,3	214,6	23,0	23,8	23,5
Łomżyńska	204,0	205,1	205,0	116,8	117,6	117,7	78,9	79,3	79,4	8,3	8,2	7,9
Piotrkowska	471,7	473,0	467,8	258,3	258,1	259,8	183,4	183,7	183,9	30,0	31,2	30,1
Płocka	269,4	270,6	270,5	159,4	160,5	160,4	96,6	96,7	96,7	13,4	13,4	13,4
Radomska	426,3	426,5	426,7	237,1	237,1	237,0	163,2	162,9	163,0	26,0	26,5	26,7
Siedlecka	383,9	384,2	384,0	214,9	215,2	215,4	144,1	144,2	144,4	24,9	24,6	24,2
Suwalska	503,6	505,6	503,9	344,2	345,4	344,4	141,8	142,4	141,7	17,6	17,8	17,8
Warszawska	667,9	669,9	665,9	425,5	426,2	424,6	215,4	215,7	215,5	27,0	28,0	25,8

[1]) Roczn. Ministr. Finans. r. 1912 str. 276—7; r. 1913 str. 100—1; r. 1914, str. 108—109.

Ib. Podatki od nieruchomości w miasteczkach [1]) (w tysiącach rubli).

Contributions dans les bourgs (en milliers de roubles).

	Suma ogólna			Gruntowy			Podymne			Na utrzymanie sądów gminnych		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**272,2**	**273,3**	**269,2**	**129,1**	**129,6**	**128,9**	**122,1**	**122,9**	**119,5**	**20,8**	**20,8**	**20,8**
Kaliska	28,5	27,6	27,5	14,0	13,1	13,9	11,6	11,7	11,5	2,9	2,8	2,1
Kielecka	24,5	28,2	25,9	12,0	13,6	12,5	10,8	12,6	11,4	1,7	2,0	2,0
Lubelska	34,4	34,4	34,3	15,9	15,8	15,9	16,1	16,1	16,0	2,4	2,5	2,4
Łomżyńska	16,3	16,1	16,3	7,2	7,2	7,2	7,9	7,9	7,9	1,2	1,2	1,2
Piotrkowska	34,8	35,7	35,8	17,2	16,6	16,6	14,6	16,2	15,7	3,0	2,9	3,5
Płocka	11,5	11,2	10,9	5,5	5,4	5,4	4,6	4,5	4,5	1,4	1,3	1,4
Radomska	43,3	43,3	43,3	17,5	17,5	17,5	23,0	23,0	23,0	2,8	2,8	2,8
Siedlecka	32,7	32,7	32,7	17,3	17,3	17,3	12,8	12,8	12,8	2,6	2,6	2,6
Suwalska	15,7	15,5	15,8	8,6	8,4	8,6	6,2	6,2	6,2	0,9	0,9	1,0
Warszawska	30,5	28,6	26,3	14,1	14,7	14,0	14,5	11,9	10,5	1,9	2,0	1,8

[1]) Roczn. Ministr. Finans. r. 1912 str. 276—7; r. 1913 str. 100—1; r. 1914 str. 108—109.

Ic. Podatki w miastach [1]) (w tysiącach rubli).

Contributions dans les villes (en milliers de roubles).

	Suma ogólna			Gruntowy			Od nieruchomości		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**5 997,7**	**5 829,1**	**6 036,7**	**47,6**	**58,4**	**58,8**	**5 950,1**	**5 770,7**	**5 977,9**
Kaliska	193,4	203,3	221,0	—	6,6	6,4	193,4	196,7	214,6
Kielecka	80,0	81,3	89,9	2,4	2,4	2,3	77,6	78,9	87,6
Lubelska	201,3	206,7	253,7	9,5	9,3	10,1	191,8	197,4	243,6
Łomżyńska	69,6	68,8	66,3	3,2	2,9	3,5	66,4	65,9	62,8
Piotrkowska	1 538,6	1 532,9	1 683,2	5,2	5,2	6,1	1 533,4	1 527,7	1 577,1
Płocka	97,3	103,6	98,5	—	4,8	4,5	97,3	98,8	94,0
Radomska	123,0	130,5	135,5	4,0	4,3	4,0	119,0	126,2	131,5
Siedlecka	111,6	110,1	117,1	7,5	7,6	7,1	104,1	102,5	110,0
Suwalska	71,8	75,9	71,5	5,2	5,8	5,3	66,6	70,1	66,2
Warszawska	3 511,1	3 316,0	3 400,0	10,5	9,5	9,5	3 500,6	3 306,5	3 390,5

[1]) Rocznik Ministr. Finansów r. 1912, str. 277 i 262—4; r. 1913 str. 101 i 86—8; r. 1914, str. 94 i 108—109.

II. Dochody celne na ważniejszych komorach[1]) (w rub.). Recettes par principales douanes (en roubles).

Królestwo Polskie	Suma ogólna			Cła przywozowe			Cła wywozowe			Opłaty różne		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912
Okręg celny połud.-zach.	**8 384 646**	**9 684 151**	**9 779 866**	**8 270 518**	**9 562 952**	**9 658 479**	**295**	**887**	**4 498**	**113 833**	**120 282**	**116 889**
Granica	3 855 810	4 156 818	—	3 820 344	4 156 363	—	293	453	—	35 173	—	—
Okręg celny Warszawski.	**67 528 388**	**69 973 284**	**67 034 132**	**66 783 737**	**69 248 372**	**66 307 589**	**31 848**	**17 508**	**68 008**	**712 803**	**707 404**	**658 535**
Aleksandrów	9 753 323	9 641 872	—	9 658 864	9 640 111	—	2 390	1 761	—	92 069	—	—
Herby	3 926 758	—	—	3 902 300	—	—	200	—	—	24 258	—	—
Mława	1 235 290	1 309 122	—	1 202 199	1 307 613	—	473	1 509	—	32 618	—	—
Warszawa	19 463 776	—	—	19 125 680	1 919 657	—	—	—	—	338 096	—	—
Sosnowiec	6 740 062	7 759 323	—	6 679 019	7 747 898	—	19 702	11 425	—	41 341	—	—
Szczypiorno	24 837 704	25 910 442	—	24 734 993	25 906 238	—	4 204	13	—	98 507	—	—
Okręg celny Wileński	**21 660 695**	**25 142 200**	**26 031 208**	**21 387 299**	**24 889 077**	**25 769 589**	**14 138**	**5 599**	**11 973**	**259 258**	**247 524**	**249 646**
Grajewo	4 815 936	5 120 372	—	4 761 207	5 118 123	—	12 916	2 249	—	41 813	—	—
Wierzbołów	16 425 665	19 373 631	—	16 291 180	19 372 219	—	117	1 412	—	134 368	—	—

[1]) Rocznik Ministr. Finans. rok 1912 str. 304—5; rok 1913 str. 125; r. 1914 str. 133. Na rok 1912 Rocznik podaje jedynie cyfry ogólne dla poszczególnych okręgów.

III. Akcyza od tytuniu[1]) (w rublach). Droits d'accise sur les tabacs (en roubles).

	Suma ogólna			w tem opłata dodatkowa na kwater. wojskowy		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**2 050 721**	**2 665 921**	**3 398 317**	**44 252**	**41 292**	**43 550**
Kaliska	36 949	34 890	34 591	3 334	3 127	3 145
Kielecka	28 367	29 270	30 325	2 464	2 559	2 662
Lubelska	95 989	107 476	111 028	3 714	3 733	4 053
Łomżyńska	20 573	18 859	19 158	1 846	1 694	1 724
Piotrkowska	114 616	102 360	111 644	10 261	9 161	10 063
Płocka	20 314	19 990	20 478	1 804	1 767	1 821
Radomska	33 270	30 819	31 595	2 882	2 700	2 801
Siedlecka	24 016	22 394	22 777	2 161	1 999	2 036
Suwalska	38 015	36 882	38 671	1 377	1 298	1 305
Warszawska	1 638 612	2 262 981	2 978 050	14 409	13 254	13 940

[1]) Roczn. Minist. Finans. r. 1912 str. 297; r. 1913 str. 119; r. 1914 str. 126—127.

IV. Podatki od napojów wyskokowych[1] (w rublach).

Impôt sur les boissons spiritueuses (en roubles).

	Suma ogólna			Akcyza od alkoholu			Akcyza od wódek spirytusowych			Akcyza od piwa i miodu		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**4 432 687**	**4 737 516**	**4 474 156**	**191 656**	**207 096**	**154 358**	**209 612**	**232 313**	**232 483**	**2 267 938**	**2 931 750**	**2 711 790**
Kaliska	192 142	205 241	168 177	19 787	14 165	2 150	11 527	12 610	11 865	127 434	147 232	123 510
Kielecka	85 468	91 131	77 827	2 085	1 878	886	—	—	—	67 330	73 426	63 723
Lubelska	362 731	488 008	486 050	26 230	24 317	21 970	4 232	3 616	4 997	271 919	298 010	304 897
Łomżyńska	141 185	140 471	144 900	8 474	1 133	707	9	—	—	108 305	105 734	114 701
Piotrkowska	1 036 553	1 080 591	1 043 265	24 393	26 225	24 674	62 119	61 257	61 631	596 367	637 245	532 724
Płocka	110 812	119 604	125 392	1 549	2 001	301	—	2 085	3 837	90 395	96 047	103 078
Radomska	146 684	156 886	155 033	5 975	699	2 081	—	—	—	114 910	127 632	125 354
Siedlecka	195 527	181 717	181 281	10 378	1 786	1 254	—	—	—	153 410	147 860	150 382
Suwalska	134 336	121 579	118 770	258	1 102	12	213	21	—	104 416	94 171	92 257
Warszawska	2 027 249	2 152 288	1 973 461	92 527	133 790	100 323	131 512	152 724	150 153	1 133 452	1 204 393	1 101 164

	Akcyza od drożdży			Opłata patentowa			Kary			Opłaty za nadzór nad fabr. lakierów i octu		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**731 997**	**810 699**	**860 782**	**474 808**	**465 005**	**423 037**	**24 364**	**24 372**	**20 267**	**25 590**	**57 580**	**25 875**
Kaliska	4 079	3 612	4 476	26 369	24 369	24 427	996	1 353	1 149	1 950	1 900	1 600
Kielecka	450	351	189	13 890	13 965	11 794	1 213	1 261	885	500	250	350
Lubelska	6 368	103 857	107 511	49 013	52 518	41 358	2 969	3 472	2 744	2 000	2 218	1 650
Łomżyńska	113	81	99	22 084	22 651	19 200	535	890	1 041	1 665	9 982	1 800
Piotrkowska	7 272 415	263 086	336 703	68 404	69 244	64 943	6 255	5 833	5 150	6 600	17 701	5 900
Płocka	168	176	58	17 565	18 227	16 989	635	468	479	500	600	650
Radomska	250	189	139	21 370	22 333	19 980	2 279	1 685	1 179	1 900	4 348	1 800
Siedlecka	—	—	2	30 188	30 100	27 926	301	671	567	1 250	1 300	1 150
Suwalska	3 070	2 677	3 442	25 733	23 087	22 347	546	421	612	100	100	100
Warszawska	444 184	436 670	408 163	200 192	188 511	175 073	8 635	8 318	6 461	9 125	19 181	10 875

[1]) Rocznik Ministr. Finansów r. 1912 str. 296—7; r. 1913 str. 118—19; r. 1914 str. —127.

V. Podatek mieszkaniowy w miastach i miasteczkach.[1])

Impôt sur les logis par villes et par bourgs.

Gubernje, miasta i miasteczka	Liczba ogólna nieruchom.			Liczba ogólna mieszkań			Liczba mieszkań opodatk.			Suma podatku w (rublach)		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**58 472**	**61 756**	**63 409**	**430 709**	**445 438**	**452 446**	**111 146**	**126 798**	**138 926**	**750 320**	**902 698**	**1 016 459**
gub. Kaliska	**4 239**	**4 365**	**4 451**	**26 632**	**27 058**	**28 507**	**7 657**	**8 339**	**8 786**	**25 086**	**28 355**	**30 994**
Kalisz	822	830	865	7 714	7 794	8 787	2 062	2 393	2 639	12 295	14 549	16 542
Koło	401	408	413	2 402	2 480	2 529	835	899	931	1 888	2 079	2 152
Konin	339	362	362	1 654	1 718	1 718	560	612	610	1 396	1 499	1 462
Łęczyca	287	288	288	1 880	1 886	1 886	653	706	704	1 367	1 432	1 497
Ozorków	455	455	455	2 440	2 445	2 445	534	548	527	1 368	1 445	1 500
Sieradz	368	369	376	1 697	1 704	1 681	413	409	429	1 068	1 129	1 154
Słupca	251	276	276	939	976	976	310	317	306	623	694	678
Turek	401	417	426	1 730	1 748	1 787	409	427	466	736	758	819
Wieluń	308	340	347	1 533	1 604	1 672	523	563	624	1 096	1 239	1 396
Zduńska Wola	607	620	643	4 623	4 703	5 026	1 358	1 465	1 550	3 249	3 531	37 944
gub. Kielecka	**2 961**	**3 080**	**3 149**	**9 135**	**9 229**	**9 481**	**2 487**	**2 600**	**2 779**	**9 077**	**9 578**	**10 414**
Chmielnik	450	452	456	926	930	940	194	197	195	287	291	296
Działoszyce	373	399	399	1 132	1 140	1 140	119	118	121	200	204	211
Kielce	1 020	1 054	1 087	3 942	3 973	4 151	1 251	1 320	1 430	6 615	6 889	7 582
Miechów	184	184	185	648	648	650	297	308	318	651	701	799
Olkusz	262	306	337	946	988	1 050	373	408	459	758	947	948
Pińczów	672	685	685	1 541	1 550	1 550	253	249	256	536	546	578
gub. Lubelska	**6 178**	**6 376**	**6 582**	**22 982**	**24 061**	**24 875**	**4 783**	**6 027**	**6 229**	**20 580**	**29 754**	**30 682**
Biłgoraj	499	501	501	1 127	1 130	1 130	270	263	265	502	459	440
Chełm	502	511	679	1 972	1 981	2 482	773	818	916	2 829	3 098	3 370
Hrubieszów	811	822	828	1 921	2 045	2 052	489	486	526	1 158	1 206	1 340
Janów	398	514	514	820	950	950	159	106	147	333	222	290
Krasnystaw	501	520	531	1 094	1 118	1 140	211	215	233	448	483	510
Lubartów	512	514	514	1 008	1 016	1 016	316	322	317	584	722	590
Lublin	1 060	1 116	1 125	10 896	11 451	11 728	1 788	2 995	2 884	11 473	20 208	20 427
Puławy	744	745	745	1 447	1 450	1 450	199	202	226	1 358	1 277	1 247
Tomaszów	666	648	660	1 122	1 120	1 127	221	230	290	445	518	610
Zamość	485	485	485	1 575	1 800	1 800	357	390	425	1 450	1 561	1 858

[1]) Rocznik Ministr. Finans. r. 1912 str. 288—9; r. 1913 str. 112—13; r. 1914 str. 120—121.

IV-a. Liczba składów i sklepów monopolu wódczanego.[1])

Nombre d'entrepôts et de débits du Monopole de la vente de l'alcool.

	Liczba składów			Liczba sklepów	
	1910	1911	1912	1910	1912
Królestwo Polskie	**21**	**21**	**21**	**1 107**	**1 049**
Siedlecka i Warszawska	4	4	4	332	321
Kaliska i Piotrkowska	6	6	6	322	295
Łomżyńska, Płocka i Suwalska	4	4	4	150	142
Kielecka, Lubelska i Radomska	7	7	7	303	291

[1]) Rocznik Ministr. Finans. r. 1912 str. 327; r. 1913 str. 143; r. 1914 str. 150—151.

IV-b. Spożycie alkoholu 40° wego [1]).

Consommation d'alcool à 40 degrés.

	Spożycie absolutne w tys. wiader.				Na głowę ludności w wiadrach			
	1910	1911	1912	1913	1910	1911	1912	1913
Królestwo Polskie	**4 871,6**	**5 311,9**	**5 559,6**	**5 748,7**	**0,40**	**0,43**	**0,44**	**0,44**
Kaliska	464,4	508,7	509,0	527,1	0,41	0,43	0,41	0,41
Kielecka	208,4	243,8	263,6	273,0	0,22	0,25	0,27	0,27
Lubelska	448,8	493,1	547,1	578,2	0,30	0,32	0,35	0,36
Łomżyńska	149,2	159,8	170,3	165,9	0,22	0,23	0,25	0,24
Piotrkowska	1 305,2	1 423,3	1 433,7	1 450,5	0,68	0,72	0,71	0,71
Płocka	140,9	150,3	162,2	166,2	0,20	0,20	0,21	0,22
Radomska	290,1	317,7	341,9	351,7	0,27	0,29	0,30	0,30
Siedlecka	217,7	233,5	254,0	271,1	0,22	0,23	0,25	0,26
Suwalska	186,4	192,2	206,1	224,0	0,28	0,28	0,30	0,32
Warszawska	1 460,7	1 589,5	1 672,4	1 741,0	0,59	0,62	0,63	0,64

[1]) Roczn. Ministr. Finans. r. 1912 str. 330; r. 1913 str. 145; r. 1914 str. 152—153.

Gubernje, miasta i miasteczka	Liczba ogólna nieruchom.			Liczba ogólna mieszkań			Liczba mieszkań opodatk.			Suma podatku (w rublach)		
	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912	1910	1911	1912
gub. Łomżyńska	**2 910**	**3 079**	**3 108**	**12 522**	**12 795**	**12 925**	**2 569**	**2 865**	**2 992**	**7 381**	**7 856**	**8 018**
Grajewo	349	360	365	1 396	1 419	1 427	487	536	539	1 056	1 142	1 152
Łomża	702	725	731	4 524	4 621	4 649	720	746	757	3 738	3 852	3 833
Maków	372	378	382	1 434	1 446	1 458	151	233	239	286	387	386
Ostrołęka	492	503	505	2 074	2 091	2 110	385	455	462	876	911	888
Ostrów	760	872	882	2 056	2 168	2 219	642	702	804	1 066	1 189	1 375
Szczuczyn	235	241	243	1 038	1 050	1 062	184	193	191	359	375	384
gub. Piotrkowska	**14 409**	**16 634**	**17 065**	**107 112**	**114 511**	**118 190**	**31 492**	**38 156**	**42 660**	**190 528**	**239 283**	**276 872**
Bałuty (wieś)	780	1 582	1 594	9 607	9 029	9 430	4 491	5 728	6 285	7 375	9 327	10 452
Będzin	805	793	796	5 268	5 230	5 240	1 033	1 550	1 240	3 851	6 427	5 429
Brzeziny	419	441	443	1 460	1 632	1 706	973	1 117	1 125	2 362	2 477	2 504
Częstochowa	1 605	1 670	1 870	8 373	8 791	9 785	2 050	2 342	4 113	10 375	12 362	28 628
Dąbrowa (wieś)	820	849	851	4 490	4 525	4 530	440	833	616	2 167	4 580	3 646
Łask	344	347	350	872	880	890	235	251	261	477	494	517
Łódź	3 841	4 678	4 799	37 750	43 796	45 600	14 672	17 539	19 497	125 895	159 288	178 574
Radomsk	603	607	671	2 929	2 940	3 010	889	953	1 097	1 813	2 085	2 651
Pabjanice	986	998	998	6 790	6 870	6 870	1 605	1 702	1 859	4 776	5 168	5 405
Piotrków	1 002	1 143	1 146	6 175	6 275	6 285	1 116	1 287	1 468	6 161	6 802	7 848
Rawa	375	375	375	1 170	1 170	1 170	328	382	439	583	681	782
Sosnowiec	1 549	1 602	1 610	13 192	13 410	13 476	2 540	3 114	3 180	18 755	22 574	22 668
Tomaszów	618	691	700	4 290	4 658	4 860	707	898	1 002	3 934	4 847	5 447
Zgierz	662	858	862	4 746	5 305	5 338	413	460	478	2 004	2 171	2 321
gub. Płocka	**3 058**	**3 166**	**3 216**	**15 477**	**15 990**	**16 257**	**3 756**	**3 895**	**4 058**	**12 091**	**12 378**	**12 993**
Ciechanów	486	496	498	1 873	1 902	1 910	510	511	517	1 013	955	1 002
Lipno	438	446	449	1 573	1 583	1 586	360	390	431	820	886	977
Mława	584	654	659	2 886	3 318	3 349	832	911	968	2 185	2 362	2 657
Płock	552	563	566	4 791	4 813	4 829	930	1 004	1 023	5 576	5 949	6 100
Przasnysz	428	427	431	1 758	1 756	1 773	343	361	379	582	602	619
Rypin	230	235	240	1 134	1 148	1 300	471	440	467	1 222	1 103	1 119
Sierpc	340	345	373	1 462	1 470	1 510	310	278	273	693	521	519
gub. Radomska	**3 065**	**2 976**	**3 020**	**16 679**	**16 902**	**17 100**	**3 451**	**3 649**	**4 154**	**12 241**	**12 915**	**14 659**
Końskie	293	304	308	1 484	1 538	1 549	515	541	641	1 037	1 035	1 237
Kozienice	633	460	446	1 456	1 450	1 450	205	134	103	372	264	202
Opatów	398	409	462	1 654	1 685	1 575	333	398	461	685	784	850
Opoczno	298	345	345	1 347	1 395	1 456	233	260	421	522	596	877

Radom	838	841	844	8 150	8 231	8 435	1 630	1 796	1 993	8 345	8 987	10 215
Sandomierz	209	218	208	1 001	1 013	1 044	405	459	454	984	1 120	1 134
Staszów	396	399	407	1 587	1 590	1 591	130	61	81	296	129	144
gub. Siedlecka	**6 062**	**6 227**	**6 792**	**16 342**	**17 997**	**19 063**	**4 240**	**4 554**	**5 261**	**11 578**	**12 063**	**13 426**
Biała	522	524	756	1 860	1 870	1 981	837	866	922	2 198	2 197	2 270
Garwolin	388	382	385	976	981	1 045	314	321	392	529	542	718
Łuków	741	784	785	1 910	1 985	2 055	523	612	756	1 254	1 401	1 636
Międzyrzec	1 154	1 186	1 195	2 025	2 134	2 601	555	645	744	1 066	1 247	1 416
Radzyń	448	479	481	800	826	868	153	173	194	324	346	409
Siedlce	722	1 118	1 124	4 460	5 578	5 589	1 085	1 100	1 134	4 793	4 768	5 043
Sokołów	711	526	579	1 233	1 293	1 474	169	194	355	330	378	633
Terespol	171	170	213	436	432	523	104	105	118	164	163	167
Węgrów	748	789	795	1 442	1 718	1 727	176	197	280	327	387	494
Włodawa	457	469	479	1 200	1 180	1 200	324	341	366	593	634	640
gub. Suwalska	**3 967**	**4 059**	**4 074**	**12 383**	**11 996**	**12 062**	**2 723**	**2 781**	**2 910**	**8 307**	**8 685**	**9 219**
Augustów	1 020	1 055	1 055	2 410	1 929	1 929	268	289	351	594	688	820
Kalwarya	461	461	461	1 359	1 359	1 359	234	240	257	424	436	470
Kibarty	85	85	88	488	489	508	348	351	364	1 346	1 361	1 512
Marjampol	390	390	390	1 259	1 259	1 259	508	508	512	1 183	1 191	1 197
Sejny	280	270	270	772	687	688	147	135	135	256	242	250
Suwałki	998	1 048	1 053	4 269	4 405	4 442	508	523	549	3 093	3 277	3 456
Władysławów	332	339	342	777	789	792	272	236	239	387	414	412
Wyłkowyszki	401	411	415	1 049	1 079	1 085	483	499	503	1 024	1 076	1 102
gub. Warszawska	**11 623**	**11 794**	**11 952**	**191 445**	**194 899**	**193 986**	**47 988**	**53 932**	**59 097**	**453 451**	**541 829**	**609 182**
Gostynin	339	341	341	1 419	1 426	1 426	289	289	328	552	512	622
Grójec	188	198	207	1 248	1 329	1 392	390	451	485	696	810	880
Kutno	278	285	285	2 452	2 470	2 470	895	945	932	2 269	2 379	2 520
Łowicz	446	460	457	3 237	3 467	3 485	943	985	948	2 496	2 638	2 582
Mińsk Mazowiecki	320	337	347	1 396	1 478	1 463	364	387	407	718	796	853
Nieszawa	166	170	174	584	590	612	141	148	152	376	386	382
Nowy Dwór	199	233	235	1 492	1 510	1 520	452	525	532	799	945	956
Płońsk	344	344	344	2 043	2 043	2 043	432	430	471	777	810	877
Pułtusk	410	441	459	2 650	2 700	2 800	949	1 025	1 055	2 262	2 382	2 366
Radzymin	224	246	270	904	925	988	187	204	225	291	331	383
Skierniewice	425	427	459	1 895	1 870	1 882	770	782	727	1 296	1 362	1 317
Skierniówka (wieś)	80	82	84	528	524	526	299	310	326	1 052	1 110	1 169
Sochaczew	168	170	170	1 254	1 315	1 326	336	333	343	682	691	717
Warszawa	5 941	5 953	5 975	156 388	159 154	157 720	39 616	45 010	49 786	432 640	519 197	584 994
Włocławek	1 198	1 211	1 243	7 325	7 520	7 753	913	1 044	1 257	4 419	5 230	6 092
Zakroczym	230	224	225	1 080	1 052	1 052	159	158	161	252	238	246
Żyrardów	667	672	677	5 550	5 526	5 528	853	906	962	1 874	2 012	2 226

VI. Bilans skarbowy r. 1912[1])
Bilan public, année 1912.

	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska
	Ruble i kopiejki			
DOCHODY				
Zwyczajne	30 473 247 70	5 788 120 67	13 366 035 22	7 529 469 6
Nadzwyczajne	— —	— —	— —	— —
Ogółem	30 473 247 70	5 788 120 67	13 366 035 22	7 529 469 6
WYDATKI				
Zwyczajne	6 383 040 42	3 701 733 46	113 036 636 99	9 297 308 72
Nadzwyczajne	15 21	501 53	1 662 6	2 377 83
Ogółem	6 383 055 63	3 702 234 99	13 038 299 05	9 299 686 55
PRZEWYŻKA				
dochodów nad wydatkami zwycz.	24 090 207 28	2 086 387 21	329 398 23	— —
wydatków nad dochodami zwycz.				1 767 839 66
dochodów nad wydatkami wogóle	24 090 192 07	2 085 885 68	327 736 17	— —
wydatków nad dochodami wogóle				1 770 217 49

	Królestwo Pols.	Rosja Europ.
	Ruble i kopiejki	
DOCHODY		
Zwyczajne	**229 841 108 31**	**1 742 180 859 77**
Nadzwyczajne	— —	152 588 14
Ogółem	**229 841 108 31**	1 742 333 447 91
WYDATKI		
Zwyczajne	140 280 198 14	1 412 436 216 60
Nadzwyczajne	46 474 29	83 666 090 87
Ogółem	140 326 672 43	1 496 102 307 47
PRZEWYŻKA		
dochodów nad wydatkami zwycz.	89 **560 910 17**	329 744 643 17
wydatków nad dochodami zwycz.		
dochodów nad wydatkami wogóle	89 514 435 88	246 231 140 44
wydatków nad dochodami wogóle	— —	— —

[1]) Sprawozdanie kontroli państwa r. 1912, str. 273—315.

bowy r. 1912[1])
année 1912.

Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ruble i kopiejki					
44 981 218 25	4 316 599 56	6 442 407 41	4 662 367 61	23 446 094 21	88 835 548 62
— —	— —	— —	— —	— —	— —
44 981 218 25	4 316 599 56	6 442 407 41	4 662 367 61	23 446 094 21	88 835 548 62
8 201 256 80	4 489 582 68	3 821 735 03	4 936 867 50	7 298 080 42	79 113 956 12
9 175 23	7 799 39	560 95	838 41	23 543 68	1 977 883 11
8 210 432 03	4 497 382 07	3 822 295 98	4 937 705 91	7 321 624 10	81 091 839 23
36 779 961 45	— —	2 620 672 38	— —	16 148 013 79	9 721 592 50
	172 983 12		274 499 89		
36 770 786 22	— —	2 620 111 43	— —	16 124 470 11	7 743 709 39
	180 782 51		275 338 30		

Rosja Azjatycka	Finlandja	W kasie Głów. (w bankach i u kons. zagr.)	Ogółem
Ruble i kopiejki			
206 205 058 62	6 343 999 39	921 345 903 45	3 105 916 929 54
71 456 73	— —	1 588 887 87	1 812 932 74
206 276 515 35	6 343 999 39	922934 791 32	3 107 729 862 28
368 873 496 43	14 803 126 60	749 495 500 31	2 685 888 538 08
108 308 956 94	13 740 53	264 456 067 67	456 491 330 30
477 182 453 37	14 816 867 13	1013951567 98	3 142 379 868 38
— —	— —	171 850 403 14	420 028 391 46
162 668 437 81	8 459 127 21	— —	— —
— —	— —	— —	— —
270 905 938 02	8 472 867 74	91 016 776 66	34 650 006 10

VII. Dochody skarbowe

Recettes de l'Etat,

§	Dochody zwyczajne	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska
		Ruble i kopiejki			
	Ogółem dochody Skarbu	**30 473 247 70**	**5 788 120 67**	**13 366 035 22**	**7 529 469 6**
	W tem: nadzwyczajne .	— —	— —	— —	— —
	„ zwyczajne . .	**30 473 247 70**	**5 788 120 67**	**13 366 035 22**	**7 529 499 6**
1	Podatki grunt. i od nieruchomości	1 262 719 56	903 762 76	1 406 654 81	660 192 23
2	Podatek przemysłowy . .	449 247 90	285 920 69	573 870 69	116 486 47
3	Podatek od kapitałów . .	26 341 21	10 646 30	15 676 —	3 618 68
	Akcyza:				
4	od napojów wyskok. . .	168 178 28	77 828 51	486 051 39	144 900 89
5	od tytuniu	34 590 77	30 324 77	111 028 23	19 157 97
5a	od gilz i bibułki do papierosów	11 627 15	8 814 63	19 723 82	4 915 85
6	od cukru	263 249 53	18 345 50	3 065 531 45	774 84
7	od nafty	3 363 27	— 75	536 94	4 219 31
8	od zapałek	71 46	2 —	29 —	— —
9	Cła	21 729 020 98	115 160 50	88 674 71	3 588 383 65
10	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akty . .	495 640 42	302 933 60	614 110 57	209 441 4
11	Tranzakcje majątkowe i opłaty od spadków . . .	244 583 79	137 312 16	405 532 98	112 473 47
	Opłaty:				
12	od ładunków i statków w portach	— —	— —	— —	— —
13	od biletów osobowych i ładunków pośpieszn.	— —	— —	— —	— —
14	od polis ubezpiecz. . .	6 309 76	4 208 82	7 149 12	2 213 30
15	różne	59 754 32	43 466 67	182 973 95	38 385 27
	Dochód:				
16	z kopalni skarbowych	— —	— —	— —	— —
17	z mennicy	— —	— —	— —	— —
18	z poczty	323 656 81	204 016 28	366 810 65	168 624 79
19	z telegrafu i telefonów	83 933 4	53 480 67	159 339 81	48 664 52
20	z monopolu wódczan.	4 822 495 23	2 216 888 24	5 016 764 96	1 506 047 32
21	z czynsz. dzierż. i konc.	18 318 51	13 321 97	8 175 25	27 327 92
22	z lasów skarbowych . .	286 800 51	1 196 334 82	520 143 13	712 445 39
23	z kolei skarbowych . .	— —	— —	— —	— —
24	z przeds. rząd. tech. i skł.	1 895 77	1 905 43	6 322 33	2 615 73
25	od kapit. skarb. i obrotów pieniężn. banku	1 989 35	877 59	1 687 34	456 65
26	z uczestn. skarbu w zyskach kolei prywatn	— —	— —	— —	— —
27	ze sprzedaży nieruch.	21 887 29	3 896 38	13 797 4	2 638 97
28					
29	Opłaty likwidacyjne .	— —	— —	2 260 56	— —
30					
31	Opłaty obowiązk. Tow. kol.	— —	— —	— —	— —
32	Zwrot pożycz. i inne wyd.	115 868 40	124 046 64	144 705 1	107 962 84
33	Zasiłki różne	11 665 24	5 753 10	56 958 90	3 937 94
34	Wynagrodzenie wojenne	— —	— —	— —	— —
35	Różne drobne i nieprzew.	30 039 15	28 873 89	91 526 58	43 584 2

[1]) Sprawozdanie Kontroli Państwowej r. 1912. Rozdz. VIII № 4.

w 1912 r.[1])

année 1912.

Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ruble i kopiejki					
44 981 218 25	**4 316 599 56**	**6 442 407 41**	**4 662 367 61**	**23 446 094 21**	**88 835 548 62**
— —	— —	— —	— —	— —	— —
44 981 218 25	**4 316 599 56**	**6 442 407 41**	**4 662 367 61**	**23 446 094 21**	**88 835 548 62**
2 856 595 36	821 084 94	1 030 749 30	773 141 42	790 530 73	5 591 648 78
4 441 078 22	175 564 16	254 538 19	179 188 98	145 091 59	5 438 116 39
370 480 72	11 256 —	10 327 38	5 997 50	7 862 64	1 260 699 71
1 043 264 65	125 391 31	155 033 87	181 282 14	118 770 87	1 973 463 34
111 644 47	20 478 30	31 594 87	22 778 14	38 671 —	2 978 049 76
77 222 35	5 684 97	38 651 10	12 612 92	4 258 —	141 508 82
12 596 9	29 152 85	1 699 20	52 50	— —	11 779 576 72
37 008 6	253 83	1 294 14	— —	9 784 42	806 473 85
262 289 —	167 29	12 —	38 058 10	367 42	54 457 61
15 730 574 23	603 933 11	50 465 41	6 528 31	18 487 675 18	25 757 478 37
2 575 279 86	293 117 58	348 799 94	275 969 94	265 357 68	4 350 519 95
889 780 62	270 452 99	232 043 21	224 046 65	151 587 21	2 322 625 53
— —	— —	— —	— —	— —	— —
105 226 59	— —	— —	— —	— —	190 859 96
15 208 84	3 024 28	3 436 97	2 994 82	3 152 19	354 156 76
193 508 51	76 336 54	59 518 40	44 359 50	57 482 19	837 606 89
— —	— —	— —	— —	— —	— —
— —	— —	— —	— —	— —	— —
1 579 432 72	132 456 3	243 593 46	194 439 6	248 587 74	3 978 312 62
787 856 35	44 199 65	57 464 81	40 287 98	98 378 39	937 897 46
12 039 432 76	1 268 804 63	2 620 056 17	2 052 863 7	1 418 707 15	15 429 824 79
53 915 61	17 952 14	9 933 15	8 956 30	33 587 70	244 125 71
921 746 12	262 577 82	1 008 174 55	229 770 88	1 299 613 23	1 100 750 77
— —	— —	— —	— —	— —	— —
3 659 36	1 571 30	12 920 75	51 068 87	4 041 10	59 767 72
1 650 25	705 73	909 23	1 141 32	84 34	280 719 36
48 717 82	— —	— —	— —	— —	210 116 39
46 186 47	19 239 65	38 806 16	1 614 50	17 294 22	142 725 11
— —	— —	— —	— —	— —	— —
— —	— —	— —	— —	— —	3 255 94
245 849 4	59 530 80	188 807 65	85 129 76	171 837 3	983 195 18
464 769 5	7 788 81	10 868 52	8 756 11	12 592 9	752 830 68
— —	— —	— —	— —	— —	— —
62 245 13	65 874 85	32 708 98	21 328 84	60 780 10	874 784 45

§	Dochody zwyczajne	Królestwo Polskie		Rosja Europejska	
		Ruble i kopiejki			
	Ogółem dochody skarbu.	**229 841 108**	**31**	**1 742 333 447**	**91**
	W tem: nadzwyczajne .	—	—	**152 588**	**14**
	„ zwyczajne . .	**229 841 108**	**31**	**1 742 180 859**	**77**
1	Podatki grunt. i od nieruchomości	**16 297 079**	**89**	44 152 884	02
2	Podatek przemysłowy . .	**12 059 103**	**28**	109 930 101	67
3	Podatek od kapitałów . .	**1 722 906**	**14**	18 582 410	90
	Akcyza:				
4	od napojów wyskok. . .	**4 474 165**	**25**	30 333 326	55
5	od tytuniu	**3 398 318**	**28**	64 313 480	20
5a	od gilz i bibułki do papierosów	**325 019**	**61**	3 973 654	62
6	od cukru	**15 170 976**	**68**	112 587 913	64
7	od nafty	**862 934**	**57**	35 201 069	87
8	od zapałek	**355 453**	**88**	17 838 484	09
9	Cła	**86 157 894**	**45**	216 009 287	59
10	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akty . .	**9 731 170**	**58**	77 468 492	52
11	Tranzakcje majątkowe i opłaty od spadków . . .	**4 990 438**	**61**	37 271 806	70
	Opłaty:				
12	od ładunków i statków w portach	—	—	2 997 111	21
13	od biletów osobowych i ładunków pośpieszn.	**296 086**	**55**	4 673 044	40
14	od polis ubezpiecz. . .	**401 854**	**86**	5 753 206	08
15	różne	**1 593 392**	**24**	9 030 237	04
	Dochód:				
16	z kopalni skarbowych	—	—	383 473	19
17	z mennicy	—	—	—	—
18	z poczty	**7 439 930**	**16**	55 825 880	59
19	z telegrafu i telefonów	**2 311 502**	**68**	27 811 867	54
20	z monopolu wódczan.	**48 391 884**	**32**	712 648 860	79
21	z czynsz. dzierż. i konc.	**435 614**	**26**	21 212 310	05
22	z lasów skarbowych . .	**7 538 357**	**22**	72 038 001	22
23	z kolei skarbowych . .	—	—	201 307	91
24	z przeds. rząd. tech. i skł.	**145 768**	**36**	9 010 177	75
25	od kapit. skarb. i obrotów pieniężn. banku	**290 221**	**16**	1 437	28
26	z uczestn. skarbu w zyskach kolei prywatn.	**258 834**	**21**	2 365 648	80
27	ze sprzedaży nieruch.	**308 085**	**79**	1 140 928	87
28					
29	Opłaty likwidacyjne .	2 260	56	867 481	46
30					
31	Opłaty obowiązk. Tow. kol.	**3 255**	**94**	41 492	58
32	Zwrot pożycz. i inne wyd.	**2 226 932**	**35**	17 559 642	18
33	Zasiłki różne	**1 335 920**	**44**	16 258 068	16
34	Wynagrodzenie wojenne.	—	—	—	—
35	Różne drobne i nieprzew.	**1 315 745**	**99**	14 697 770	30

Rosja Azjatycka		Finlandja		W Kasie głównej Skarbu u bankier. i konsulów zagran.		Ogółem	
Ruble i kopiejki							
206 276 515	**35**	**6 343 999**	**39**	**922 934 791**	**32**	**3 107 729 862**	**28**
71 456	**73**	—	—	**1 588 887**	**87**	**1 812 932**	**74**
206 205 058	**62**	**6 343 999**	**39**	**921 345 903**	**45**	**3 105 916 929**	**54**
20 034 143	28	190	62	66 192	4	80 550 489	85
10 312 046	79	10	54	5 578	26	132 306 840	54
547 506	90	—	—	9 561 455	05	30 414 278	99
14 091 462	17	10	—	—	—	48 898 963	97
4 881 694	75	—	—	—	—	72 593 493	23
117 980	24	—	—	—	—	4 416 654	47
6 186	33	—	—	—	—	127 765 076	65
13 907 881	08	—	—	66 150	—	50 038 035	52
1 159 986	17	—	—	—	—	19 353 924	14
16 253 846	32	32	13	8 957 382	03	327 378 442	52
9 625 881	90	27 692	7	4 937 397	80	101 790 634	87
2 234 252	58	425	98	5 130	13	44 502 054	—
921 802	83	—	—	289	48	3 919 203	52
14 660	05	204 282	65	23 078 427	17	28 266 500	82
46 923	23	—	—	—	—	6 201 984	17
2 262 609	57	11 267	13	1 675 656	98	14 573 162	96
45 589	07	—	—	726	75	429 789	1
—	—	—	—	7 256 646	77	7 256 646	77
7 450 121	15	—	—	1 996 943	81	72 712 875	71
5 767 005	96	457 090	55	1 618 428	77	37 965 895	50
63 540 087	55	—	—	111 347	18	824 692 179	84
12 261 623	87	1 936	—	4 228 287	28	38 339 771	46
4 877 069	11	4	37	134 328	63	84 587 760	55
—	—	—	—	742 187 313	67	742 388 621	58
2 125 783	18	4 538	16	6 782 604	40	18 068 871	85
—	—	—	—	34 110 219	18	34 401 877	62
—	—	—	—	17 297 732	42	19 922 215	43
108 256	89	562 500	—	745	20	2 120 516	75
390	84	—	—	—	—	870 132	86
—	—	—	—	18 712 240	43	18 756 988	95
6 220 987	05	33 549	93	30 254 946	95	56 296 058	46
4 712 075	03	4 991 821	75	4 647 869	2	31 945 754	40
—	—	—	—	2 696 208	63	2 696 208	63
2 477 204	73	48 647	51	955 655	42	19 495 023	95

III-a. Stosunek procentowy dochodów skarbowych w poszczególnych dzielnicach państwa[1].)

Recettes de l'Etat en %.

§	Dochody zwyczajne	1905					1906	
		Król. Pols.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku główn.	Król. Polsk.	Rosja Eur.
	Ogółem dochody Skarbu	**4,3**	**76,3**	**5,8**	**0,2**	**13,4**	**4,8**	**66,2**
	W tem: nadzwyczajne .	**0**	**54,6**	—	—	**45,4**	—	**28,9**
	„ zwyczajne . .	**6,0**	**84,9**	**8,1**	0,2	**0,8**	**7,0**	**84,0**
1	Podatki grunt. i od nieruchomości	**25,7**	43,0	31,3	0	0	**26,7**	44,0
2	Podatek przemysłowy . .	**8,6**	80,6	10,8	—	0	**7,7**	81,4
3	Podatek od kapitałów . .	**5,7**	92,7	1,6	—	—	**5,4**	92,9
	Akcyza:							
4	od napojów wyskok. . .	**10,1**	60,6	29,3	—	0	**10,3**	60,6
5	od tytuniu	**3,2**	89,4	7,4	—	—	**2,8**	89,1
5a	od gilz i bibułki do papierosów	—	—	—	—	—	—	—
6	od cukru	**12,2**	87,5	0,3	—	—	**17,0**	82,0
7	od nafty	**3,1**	73,9	23,0	—	—	**3,1**	82,5
8	od zapałek	**2,5**	91,0	6,5	—	—	**2,8**	92,8
9	Cła	**16,2**	78,7	5,1	—	0	**18,9**	75,9
10	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akty . .	**10,3**	80,0	9,7	0	0	**10,5**	78,3
11	Tranzakcje majątkowe i opłaty od spadków . . .	**10,8**	82,3	6,9	0	0	**10,8**	81,3
	Opłaty:							
12	od ładunków i statków w portach	—	77,9	22,1	—	—	—	70,4
13	od biletów osobowych i ładunków pośpieszn.	**2,7**	96,3	0,2	0,8	—	**2,3**	96,9
14	od polis ubezpiecz. . .	**6,2**	93,1	0,7	—	—	**6,8**	92,5
15	różne	**11,0**	69,8	1,3	0,1	6,1	**11,1**	96,2
	Dochód:							
16	z kopalni skarbowych	—	58,7	41,3	—	—	—	39,0
17	z mennicy	—	100,0	—	—	—	—	100,0
18	z poczty	**9,8**	78,1	10,2	0	1,9	**10,2**	76,9
19	z telegrafu i telefonów	**5,4**	67,0	17,9	1,1	8 6	**5,2**	68,6
20	z monopolu wódczan.	**5,0**	86,3	11,4	—	0	**5,2**	83,0
21	z czynsz. dzierż. i konc.	**1,7**	59,9	38,1	0	0,3	**1,5**	54,6
22	z lasów skarbowych . .	**8,9**	84,1	7,0	0	—	**11,8**	82,2
23	z kolei skarbowych . .	—	100,0	—	—	—	—	100,0
24	z przeds. rząd. tech. i skl.	**0,7**	90,9	7,8	0	0,6	0 7	90,9
25	od kapit. skarb. i obrotów pieniężn. banku	**0,7**	84,5	—	—	14,8	**2,1**	83,1
26	z uczestn. skarbu w zyskach kolei prywatn.	**24,3**	75,7	—	—	—	**64,7**	35,3
27	ze sprzedaży nieruch.	**66,0**	25,5	8,5	—	—	**51,2**	42,6
28	Wykup uwłaszczeniowy	0	99,9	0,1	—	0	**0**	99,9
29		—	100,0	—	—	—	—	100,0
30			97,8	2,2	—	—	—	97,9
31	Opłaty obowiązk. Tow. kol.	—	100,0	—	—	—	**1,2**	98,8
32	Zwrot pożycz. i inne wyd.	**3,9**	85,2	8,2	0	2,7	**4,2**	83,6
33	Zasiłki różne	**4,2**	60,8	19,1	15,9	0	**6,0**	73,4
34	Wynagrodzenia wojenne.	—	94,7	—	—	5,3	—	70,6
35	Różne drobne i nieprzew.	4,1	39,9	10,1	0,1	45,8	5,4	49,4

[1]) Obliczone podług cyfr absolutnych sprawozdań Kontroli Państwowej, r. 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911 i 1912. Rozdział VIII, № 4.

1906			1907					1908				
Rosja Azjat.	Finandja	Na r-ku główn.	Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku główn.	Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku główn.
5,7	**0**	**23,3**	**6,7**	**54,1**	**8,0**	**0**	**31,2**	**6,7**	**52,4**	**8,0**	**0,1**	**32,8**
—	—	**71,1**	—	**4,2**	**0**	—	**95,8**	—	**1,8**	**0**	—	**98,2**
8,5	**7,0**	**0,5**	**7,2**	**57,1**	**8,5**	**0**	**27,2**	**7,2**	**56,7**	**8,7**	**0,1**	**27,3**
29,3	0	0	**23,1**	46,9	29,2	0	0,8	**23,7**	48,5	27,7	0	0,1
10,9	—	0	**7,3**	82,4	10,3	0	0	**8,0**	81,0	10,9	—	0,1
1,7	—	0	**5,7**	57,6	1,8	0	34,9	**5,6**	56,6	1,7	—	36,1
29,1	—	—	**10,6**	60,7	28,7	—	—	**11,0**	60,7	28,3	—	—
8,1	—	—	**3,0**	88,7	8,3	—	—	**2,9**	89,7	7,4	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,0	—	—	**16,2**	83,0	0 8	—	—	**13,2**	86,1	0,7	—	—
14,4	—	—	**3,4**	76,9	19,7	—	0	**3,1**	74,3	22,6	—	—
4,4	—	—	**2,9**	92,2	4,9	—	0	**2,6**	92,2	5,2	—	—
5,2	—	0	**19,8**	70,1	5,0	—	5,1	**20,5**	70,1	4 4	0	5,0
11,1	0	0,1	**10,1**	72,3	10,9	0	6,7	**10,3**	72,7	10,7	0	6,3
7,9	0	0	**12,9**	79,9	7,2	—	0	**14,4**	78,6	7,0	—	0
29,6	—	—	—	72,9	26,9	—	0,2	—	73,8	25,8	—	0,4
0	0,8	—	**2,8**	13,3	0,2	0,8	82,9	**2,8**	14,4	0	0,7	82,1
0,7	—	—	**6,6**	92,8	0,6	—	—	**6,6**	92,7	0,7	—	—
12,4	0,2	7,1	**11,8**	64,1	13,9	0,1	10,1	**11,5**	64,5	14,5	0,1	9,4
61,0	—	—	—	76,2	23,8	—	—	—	56,3	43,7	—	—
—	—	—	—	—	—	—	100,0	—	—	—	—	100,0
11,3	—	1,6	**10,1**	76,6	12,4	0	0,9	**10,5**	76,4	12,6	0	0,5
22,7	1 2	2,3	**5,5**	70,3	20,1	1,3	2,8	**5 8**	70,9	19,3	1,3	2,7
11,8	—	—	**5,6**	82,9	11,5	—	0	**5,7**	82,2	12,1	—	0
43,9	0	0	**1,2**	56,9	40,7	0	1,2	**1,3**	60,6	37,4	0	0,7
6,0	0	—	**10,4**	83,2	6,1	0	0,3	**10.0**	81,0	8,6	—	0,4
—	—	—	—	—	—	—	100,0	—	—	—	—	100,0
8,1	0	0,3	**0,6**	30,3	6,2	0	62,9	**0,6**	32,3	7,7	0	59,4
—	—	14,8	**1,3**	1,1	—	—	97,6	**1,1**	0,4	—	—	98,5
—	—	—	**25,8**	—	—	—	74,2	**19,9**	—	—	—	80,1
6,2	—	—	**56,1**	35,7	8,1	—	0,1	**56,5**	31,4	6,3	—	5,8
0,1	—	—	—	—	—	—	—					
—	—	—	**0,3**	99,6	0,1	—	—	**0,3**	99,7	—	—	0
2,1	—	—	—	—	—	—	—					
—	—	—	—	0,1	—	—	99,9	—	0,2	—	—	99,8
11,3	0,1	0,8	**3,6**	18,9	10,3	0,1	67,1	**3,1**	19,9	13,1	0	63,9
20,3	0,3	—	**5,6**	53,6	23,5	0,3	17,0	**3,9**	39,4	18,0	6,4	32,3
—	—	29,4	—	—	—	—	100,0	—	—	—	—	100,0
24,1	20,8	0,3	**3,0**	84,0	9,3	0,1	3,6	**3,5**	80,2	11,3	0,2	4,8

§	Dochody zwyczajne	1909					1910	
		Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku główn.	Król. Polsk.	Rosja Eur.
	Ogółem dochody Skarbu	**7,0**	**51,9**	**8,3**	**0 3**	**32,5**	**7,5**	**54,3**
	W tem: nadzwyczajne .	**—**	**0,5**	**0,1**	**—**	**99,4**	**0**	**3,1**
	„ **zwyczajne** . .	**7,5**	**55,2**	**8,8**	**0,3**	**28,2**	**7,5**	**54,8**
1	Podatki grunt. i od nieruchomości	**23,0**	50,1	26,8	0	0,1	**22,4**	47,8
2	Podatek przemysłowy . .	**9,1**	79,6	11,3	—	0	**9,1**	80,5
3	Podatek od kapitałów . .	**6,3**	5,8	1,9	—	33,8	**5,8**	58,3
	Akcyza:							
4	od napojów wyskok. . .	**10,8**	62,3	26,9	—	0	**10,1**	62,1
5	od tytuniu	**3,4**	87,0	9,6	—	—	**4,1**	87,5
5a	od gilz i bibułki do papierosów	**6,6**	80,8	12,6	—	—	**6,8**	89,0
6	od cukru	**13,8**	85,7	0,5	—	—	**14,8**	85,2
7	od nafty	**1,8**	65,0	24,8	—	8,4	**1,4**	69,8
8	od zapałek	**2,5**	92,5	5,0	—	—	**1,6**	92,5
9	Cła	**23,4**	67,1	5,4	0	4,1	**25,3**	65,9
10	Opłaty stemplowe, rejentalne, sądowe i akty . .	**10,3**	72,8	11,2	0	5,7	**10,4**	72,8
11	Tranzakcje majątkowe i opłaty od spadów . . .	**14,5**	78,1	7,4	0	0	**13,0**	79,2
	Opłaty:							
12	od ładunków i statków w portach	—	74,7	25,3	—	0	—	75,1
13	od biletów osobowych i ładunków pośpiesz.	2,8	16,7	—	0,7	79,8	**2,9**	15,9
14	od polis ubezpiecz. . .	**6,4**	92,8	0,8	—	—	**7,2**	92,0
15	różne	**10,6**	65,4	14,0	0,1	9,9	**11,2**	63,4
	Dochód:							
16	z kopalni skarbowych .	—	67,0	33,0	—	—	—	78,8
17	z mennicy	—	—	—	—	100,0	—	—
18	z poczty	**10,3**	75,1	12,5	—	2,1	**10,6**	76,8
19	z telegrafu i telefonów	**5,9**	70,0	18,6	1,2	4,3	**6,1**	73,1
20	z monopolu wódczan.	**5,7**	81,9	12,4	—	0	**5,5**	82,3
21	z czynsz. dzierż. i konc.	**1,3**	61,3	36,6	0	0,8	**1,3**	62,1
22	z lasów skarbowych . .	**9,0**	83,4	7,2	—	0,4	**8,6**	83,7
23	z kolei skarbowych . .	—	0	—	—	100,0	—	0
24	z przeds. rząd. tech. i skł.	**2,4**	43,5	18,0	0	36,1	**0,6**	36,6
25	od kapit. skar. i obrotów pieniężnych banku . .	**1,0**	0	—	—	99,0	**0,6**	0
26	z uczestn. skarbu w zyskach kolei prywatn.	**31 0**	—	—	—	69,0	**13,7**	14,2
27	ze sprzedaży nieruch. .	**33,3**	56,2	5,9	—	4,6	**28,3**	67,6
28								
29	Wykup uwłaszczeniowy	**0,3**	98,7	1,0	—	—	**0,3**	96,3
30								
31	Opłaty obowiązk. Tow. kol.	—	0,3	—	—	99,7	—	0,2
32	Zwrot poż. i inne wyd. . .	**4,3**	27,9	14,1	0,1	53,6	**3,7**	26,8
33	Zasiłki różne	**3,7**	46,7	16,3	22,2	11,1	**3,3**	37,0
34	Wynagrodzenia wojenne .	—	—	—	—	100,0	—	—
35	Różne drobne i nieprzew.	**3,5**	70,1	11,8	0,1	14,5	**5,9**	72,8

1910			1911					1912				
Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku główn.	Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku główn.	Król. Polsk.	Rosja Eur.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku główn.
8,6	**0,2**	**29,4**	**7,7**	**54,1**	**8 3**	**0,2**	**29,7**	**7,4**	**56,1**	**6,6**	**0,2**	**29,7**
0,9	—	**96,0**	—	**7,2**	**5,8**	—	**85,9**	—	**8,4**	**3,9**	—	**87,6**
8,7	**0,2**	**28,8**	**7,7**	**54,1**	**8,3**	**0,2**	**29,7**	**7,4**	**56,1**	**6,6**	**0,2**	**29 7**
29,7	0	0,1	**23,2**	47,5	29,2	0	0,1	**20,2**	54,8	24,9	0	0,1
10,4	—	0	**8,9**	81,7	9,4	0	0	**9,1**	83,1	7,8	0	0
1,7	—	34,2	**5,5**	58,5	2,1	—	33,9	**5,7**	61,1	1,8	—	31,4
27,8	—	—	**9,9**	60,8	29,2	—	—	**9,1**	62,0	28,8	0	—
8,4	—	—	**4,0**	88,1	7,9	—	—	**4,7**	88,6	6,7	—	—
4,2	—	—	**7,0**	90,3	2,7	—	—	**7,3**	90,0	2,7	—	—
0	—	—	**12,2**	87,8	0	—	—	**11,9**	88,1	0	—	—
28,7	—	0,1	**1,7**	65,4	32,5	—	0,4	**1,7**	70,3	27,8	—	0,1
5,8	—	—	**1,8**	93,2	5,0	—	—	**1,8**	92,2	6,0	—	—
5,3	0	3,5	**27,1**	64,5	5,8	0	2,6	**26,3**	66,0	5,0	0	2,7
11,4	0	5,4	**10,6**	72,2	11,6	0	5,6	**9,6**	76,1	9,4	0	4,9
7,8	0	0	**12,3**	80,1	7,5	0	0,1	**11,2**	83,8	5,0	0	0
24,9	—	0	—	74,6	25,3	—	0,1	—	76,5	23,5	—	0
0	0,7	80,5	**3,0**	15,5	0	0,7	80,8	**1,0**	16,5	0,1	0,7	81,6
0,8	—	—	**5,9**	93,2	0,9	—	—	**6,5**	92,8	0,7	—	—
13,6	0,1	**11,7**	**11,3**	62,5	15,5	0,1	10,6	**10,9**	62,0	15,5	0,1	11,5
21,2	—	—	—	65,7	34,3	—	—	—	89,2	10,6	—	0,2
—	—	100,0	—	—	—	—	100,0	—	—	—	—	100,0
12,4	—	0,2	**10,4**	73,9	12,6	—	3,1	**10,2**	76,8	10,2	—	2,7
18,9	1,2	0,7	**6,3**	69,8	18,5	1,2	4,2	**6,1**	73,2	15,2	1,2	4,3
12,2	—	0	**5,9**	82,5	11,6	—	0	**5,9**	86,4	7,7	—	0
35,5	0	1,1	**1,5**	60,7	36,7	0	1,1	**1,1**	55,3	32,5	0	11,0
7,0	0	0,7	**8,5**	85,0	6,2	0	0,3	**8,9**	85,2	5,8	0	0,1
—	—	100,0	**0**	0	0	—	100 0	—	0	—	—	100,0
12,0	0	50,8	**0,5**	43,6	17,7	0	38,2	**0,8**	49,9	11,8	0	37,5
—	—	99,4	**0,9**	0	—	—	99,1	**0,8**	0	—	—	99,2
—	—	72,1	**3,1**	20,3	—	—	76,6	**1,3**	11,9	—	—	86,8
4,0	—	0,1	**25,0**	70,9	3,4	0	0,7	**14,5**	53,8	5,1	26,5	0
3,4	—	—	**0,3**	98,6	1,1	—	—	**0,3**	99,7	0	—	—
—	—	99,8	**1,5**	0,2	—	—	98,3	**0**	0,2	—	—	99,8
13,0	0	56,5	**3,6**	29,6	13,6	0	53,2	**3,9**	31,2	11,1	0,1	53,7
25,8	**11,0**	22,9	**3,9**	46,7	19,2	13,2	17,0	**4,2**	50,9	14,8	15,6	14,5
—	—	100,0	—	—	—	—	100,0	—	—	—	—	100,0
15,1	0,1	6,1	**5,1**	**71,9**	18,5	0,1	4,4	**6,7**	75,4	12,7	0,2	4,9

IX. Wydatki Skarbu

Dépenses de l'Etat,

	Kaliska		Kielecka		Lubelska		Łomżyńska	
	Ruble i kopiejki							
Ogółem wydatki Skarbu	**6 383 055**	**63**	**3 702 234**	**99**	**13 038 299**	**5**	**9 299 686**	**55**
W tem: nadzwyczajne	**15**	**21**	**501**	**53**	**1 662**	**6**	**2 377**	**83**
„ zwyczajne	**6 383 040**	**42**	**3 701 733**	**46**	**13 036 636**	**99**	**9 297 308**	**72**
Ministerjum Dworu	—	—	—	—	—	—	—	—
Wyższe instytucje pań.	—	—	—	—	—	—	—	—
Synod	7 827	25	7 560	36	496 952	91	20 224	62
Min. spraw. wewnętrzn.	753 353	90	698 426	56	929 768	81	633 217	75
„ finansów	4 311 339	53	1 516 899	51	4 287 402	39	2 414 962	66
„ sprawiedliwości	499 784	84	483 734	40	612 079	44	343 495	55
„ spraw zagranicznych	—	—	—	—	—	—	—	—
„ oświaty publicznej	268 792	80	244 974	12	665 222	25	155 928	37
„ komunikacji	96 010	75	40 734	55	250 161	29	175 406	64
„ handlu i przemysłu	8 473	83	16 771	12	8 892	43	4 258	20
Zarząd głów. rolnictwa	28 902	81	121 552	83	105 309	5	96 975	28
Zarząd główny stad. pań.	—	—	—	—	—	—	—	—
Min. wojny	408 554	71	570 637	94	5 606 278	63	5 384 027	93
„ maryńarki	—	—	442	7	—	—	—	—
Kontrola państwowa	—	—	—	—	74 569	79	68 676	80
Kredyt państwowy	—	—	—	—	—	—	134	92

	Król. Polskie		Rosja Europ.	
	Ruble i kopiejki			
Ogółem wydatki Skarbu	**140 326 672**	**43**	**1 496 102 307**	**47**
W tem: nadzwyczajne	**46 474**	**29**	**83 666 090**	**87**
„ zwyczajne	**140 280 198**	**14**	**1 412 436 216**	**60**
Ministerjum Dworu	**287 603**	**48**	866 240	53
Wyższe instytucje pańs.	—	—	42 543	09
Synod	**1 085 761**	**31**	31 476 426	83
Min. spraw wewnętrzn.	**12 052 840**	**29**	116 287 000	73
„ finansów	**31 601 990**	**30**	273 380 625	07
„ sprawiedliwości	**7 097 380**	**92**	53 920 786	96
„ spraw zagranicznych	—	—	71 990	39
„ oświaty publicznej.	**4 540 955**	**64**	86 242 434	88
„ komunikacji	**29 637 835**	**55**	367 760 821	45
„ handlu i przemysłu	**750 078**	**67**	33 145 426	74
Zarząd głów. rolnictwa	**1 432 506**	**37**	69 152 584	41
Zarząd główny stad. pań.	**141 783**	**57**	2 104 824	93
Min. wojny	**50 987 544**	**73**	323 215 309	56
„ marynarki	**1 784**	**39**	44 927 330	78
Kontrola państwowa	**661 406**	**32**	7 047 331	31
Kredyt państwowy	**726**	**60**	2 794 538	94

[1]) Sprawozd. Kontr. Państwa r. 1912. Rozdział VIII № 4.

w r. 1912[1]).

année 1912.

Piotrkowska		Płocka		Radomska		Siedlecka		Suwalska		Warszawska	
					Ruble i kopiejki						
8 210 432	**3**	**4 497 382**	**7**	**3 822 295**	**98**	**4 937 705**	**91**	**7 321 624**	**10**	**81 091 839**	**23**
9 175	**23**	**7 799**	**39**	**560**	**95**	**838**	**41**	**23 543**	**68**	**1 977 883**	**11**
8 201 256	**80**	**4 489 582**	**68**	**3 821 735**	**3**	**4 936 867**	**50**	**7 298 080**	**42**	**79 113 956**	**12**
153	61	—	—	1 364	54	5	—	146	66	285 933	67
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
26 582	9	10 718	4	7 191	81	348 837	61	43 802	62	116 064	—
1 631 964	38	609 813	28	678 135	33	646 435	80	642 952	82	4 828 771	66
2 795 998	24	1 542 604	—	1 399 356	95	1 209 193	26	1 692 268	77	10 431 964	99
966 944	84	360 616	62	451 409	30	454 250	28	391 442	53	2 533 623	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
529 824	31	202 992	89	237 013	59	298 100	62	283 734	62	1 654 372	7
868	97	42 850	73	132 905	87	35 620	95	124 633	51	28 738 642	29
117 649	31	4 287	—	13 739	13	4 428	28	4 286	92	567 292	45
92 420	46	37 078	9	171 507	1	101 662	3	226 069	68	451 029	13
—	—	—	—	—	—	140 783	57	—	—	1 000	—
2 038 654	51	1 678 622	3	729 111	50	1 697 180	24	3 888 742	29	28 985 734	95
—	—	—	—	—	—	335	86	—	—	1 006	46
196	8	—	—	—	—	—	—	—	—	517 963	65
—	—	—	—	—	—	34	—	—	—	557	68

Rosja Azjat.		Finlandja		W Kasie Główn. u bankierów i konsul. zagran.		Ogółem	
				Ruble i kopiejki			
477 182 453	**37**	**14 816 867**	**13**	**1 013 951 567**	**98**	**3 142 379 868**	**38**
108 308 956	**94**	**13 740**	**53**	**264 456 067**	**67**	**456 491 330**	**30**
368 873 496	**43**	**14 803 126**	**60**	**749 495 500**	**31**	**2 685 888 538**	**08**
3 643 188	56	11 629	77	11 799 483	66	16 608 146	—
1 845	70	—	—	8 045 197	69	8 089 586	48
4 945 037	22	12 106	4	2 026 465	53	39 545 796	93
28 839 393	84	556 176	1	17 513 863	6	175 249 273	93
38 751 410	75	449 888	1	75 361 249	92	419 545 164	5
15 437 882	49	6 073	93	9 121 316	86	85 583 441	16
118 000	46	—		7 886 882	8	8 076 872	93
12 081 311	01	324 810	83	13 238 283	64	116 427 796	—
97 246 621	82	—	—	62 810 639	32	557 455 918	14
3 919 004	88	—	—	11 410 356	30	49 224 966	59
34 936 303	94	3 843	69	7 535 148	85	113 060 387	26
130 002	4	—	—	387 569	4	2 764 179	98
119 518 379	07	9 812 055	29	36 305 600	22	539 838 888	87
7 612 483	94	3 625 207	32	93 495 293	34	149 662 099	77
1 628 997	11	874	11	1 884 382	38	11 222 991	23
63 533	20	461	60	390 673 768	42	393 533 028	76

IX-a. Stosunek procentowy wydatków skarbowych[1]). Dépenses de l'Etat en %.

Wydatki	Król Pol.	Rosja Europ.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku głów.	Król. Polsk.	Rosja Europ.
	1905					1906	
Ogółem wydatki Skarbu	**4,2**	**64,5**	**14,0**	**0,2**	**17,1**	**4,0**	**64,6**
W tem: nadzwyczajne	**2,0**	**55,0**	**15,1**	**0**	**27,9**	**0,7**	**49,3**
„ zwyczajne	**5,7**	**70,7**	**13,3**	**0,3**	**10,0**	**5,8**	**72,6**
Ministerjum Dworu	2,2	82,4	15,4	0	—	1,5	81,0
Wyższe instytucje państw.	0,5	99,5	0	—	—	0,4	99,6
Synod	3,3	84,4	12,3	0	—	3,4	84,0
Min. spraw wewnętrznych	7,8	71,0	20,7	0,3	0,2	6,8	75,6
„ finansów	8,6	78,4	12,7	0,2	0,1	8,1	78,8
„ sprawiedliwości	9,8	70,2	19,8	—	0,2	10,1	69,8
„ spraw zagraniczn.	0,1	92,4	0,4	—	7,1	0	91,1
„ oświaty publicznej	7,1	74,2	18,2	0,5	—	6,9	74,8
„ komunikacji	4,1	73,6	22,3	—	—	3,8	75,5
„ handlu i przemysłu	—	—	—	—	—	1,8	91,2
Zarząd główny rolnictwa	1,9	80,4	17,7	0	0	2,1	70,3
„ stad. państwow.	4,7	92,0	3,3	—	—	4,9	91,5
„ żegl. handl. i port.	—	90,5	9,5	0	—	—	78,7
Min. wojny	11,5	64,0	11,9	1,1	11,5	13,4	72,2
„ marynarki	0	93,2	6,3	0,5	0	0	92,8
Kontrola państwowa	6,0	78,1	15,9	—	—	5,8	78,6
Kredyt państwowy	0	52,0	0	0	48,0	0	2,52

	1909					1910	
Ogółem wydatki Skarbu	**5,8**	**48,3**	**15,2**	**0,3**	**30,4**	**5,6**	**49,2**
W tem: nadzwyczajne	**2,5**	**34,4**	**33,9**	**0**	**29,2**	**2,0**	**37,7**
„ zwyczajne	**6,0**	**48,9**	**14,2**	**0,4**	**30,5**	**5,8**	**50,0**
Ministerjum Dworu	1,0	6,4	16,2	0	76,4	1,6	2,6
Wyższe instytucje państw.	0	0,3	0	—	99,7	0	0,3
Synod	3,3	77,8	12,3	0	6,6	3,3	78,8
Min. spraw wewnętrzn.	6,6	66,2	17,6	0,3	9,3	7,0	65,7
„ finansów	7,3	58,3	10,5	0,1	23,8	7,5	61,2
„ sprawiedliwości	9,2	62,4	18,2	0	10,2	9,2	60,9
„ spraw zagraniczn.	—	0,9	7,5	—	91,6	—	0,8
„ oświaty publicznej	5,3	69,9	15,9	0,3	8,6	4,5	70,0
„ komunikacji	4,6	62,6	16,9	—	15,9	5,2	65,6
„ handlu i przemysłu	1,6	72,5	8,3	—	17,6	1,7	69,7
Zarząd głów. rolnictwa	1,4	54,8	37,1	—	6,7	1,3	57,2
„ stad. państw.	4,6	77,0	4,2	—	14,2	4,6	81,6
„ żegl. handl. i port.	—	—	—	—	—	—	—
Min. wojny	13,7	55,2	23,6	1,2	6,3	12,2	56,3
„ marynarki	0	37,5	7,9	2,0	52,6	0	37,0
Kontrola państwowa	6,0	60,8	15,7	—	17,5	6,0	61,0
Kredyt państwowy	0	0,7	0	0	99,3	0	0,7

[1]) Obliczone podług cyfr absolutnych Sprawozdań Kontroli Państwowej, w stosunku do ogółu każdego wydatku w państwie, r. 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911 i 1912. Rozdział VIII № 4.

Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku głów.	Król. Polsk.	Rosja Europ.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku głów.	Król. Pol.	Rosja Europ.	Rosja Azjat.	Finlandja	Na r-ku głów.
1906			1907					1908				
13,3	**0,2**	**17,9**	**5,0**	**45,5**	**14,0**	**0,3**	**32,5**	**5,6**	**47,2**	**14,8**	**0,3**	**32,1**
13,9	**0**	**36,1**	**1,0**	**21,3**	**18,0**	**0,1**	**59,6**	**2,0**	**25,8**	**20,1**	**0,1**	**52,0**
13,0	**0,3**	**8,3**	**5,8**	**50,3**	**13,2**	**0,3**	**30,4**	**5,9**	**49,2**	**14,3**	**0,3**	**30,3**
17,5	0	—	**0,4**	4,2	16,5	0	78,9	**0,7**	2,2	15,5	0	81,6
0	—	—	**0**	0,9	0,2	—	98,9	**0**	0,2	0,2	—	99,6
12,6	0	—	**3,3**	76,9	12,4	0	7,4	**3,5**	76,2	12,4	0	7,9
17,2	0,3	0,1	**7,0**	66,3	16,9	0,3	9,5	**7,1**	65,4	17,0	0,3	10,2
13,0	0,1	0	**7,2**	61,8	11,2	0,1	19,7	**7,5**	62,6	10,8	0,1	19,0
20,1	0	0	**9,6**	61,1	19,5	0	9,8	**9,1**	61,2	18,7	0	11,0
0,3	—	8,6	**0,1**	0,9	0,4	—	98,6	**0,1**	0,9	0,3	—	98,7
17,8	0,5	—	6,5	67,4	18,3	0,4	7,4	**6,3**	68,9	17,4	0,4	7,0
20,7	—	—	**4,4**	64,4	18,0	—	13,2	**4,5**	63,9	18,0	—	13,6
7,0	—	—	**1,8**	66,9	9,7	—	21,6	**1,5**	70,2	10,4	—	17,9
27,6	0	0	**1,6**	53,6	36,2	0	8,6	**1,4**	51,5	39,2	0	7,9
3,6	—	—	**5,2**	80,3	3,5	—	11,0	**5,1**	79,5	3,5	—	11,9
21,3	—	—	—	41,5	25,6	—	32,9	—	65,6	34,4	—	—
13,3	1,1	0	**12,8**	60,0	18,6	1,2	7,4	**13,0**	55,2	23,6	1,2	7,0
6,6	0,6	0	**0**	40,8	5,8	1,2	52,2	—	35,7	6,3	1,4	56,6
15,5	—	0,1	**5,8**	60,1	15,1	—	19,0	**5,9**	60,6	15,6	—	17,9
0	0	47,8	**0**	0,8	—	0	99,2	**0**	0,7	0	0	99,3

	1910			1911					1912				
15,7	**0,4**	**29,1**	**4,5**	**47,7**	**16,4**	**0,5**	**30,9**	**4,5**	**47,6**	**15,2**	**0,5**	**32,2**
37,3	**0**	**23,0**	**0,1**	**19,0**	**29,9**	**0**	**51,0**	**0**	**18,3**	**23,7**	**0**	**57,9**
14,4	**0,4**	**29,4**	**5,0**	**50,6**	**15,1**	**0,5**	**28,8**	**5,2**	**52,6**	**13,7**	**0,6**	**27,9**
21,4	0	74,4	0,7	5,8	21,6	0	71,9	**1,7**	5,2	21,9	0,1	71,1
0	—	99,7	—	0,6	0	—	99,4	—	0,5	0	—	99,5
12,5	0	5,4	**3,1**	77,8	13,7	0,1	5,3	**2,7**	79,6	12,5	0	5,1
17,7	0,3	9,3	**6,8**	65,0	17,8	0,3	10,1	**6,9**	66,4	16,4	0,3	10,0
12,0	0,1	19,2	**7,6**	62,0	12,3	0,1	18,0	**7,5**	65,2	9,2	0,1	18,0
19,1	0	10,8	**8,7**	59,1	20,1	0	12,1	**8,3**	63,0	18,0	—	10,7
0,9	—	98,3	**0**	0,8	1,1	—	98,1	—	0,9	1,5	—	97,6
13,3	0,4	11,8	**4,0**	70,7	13,1	0,3	11,9	**3,9**	74,1	10,3	0,3	11,4
17,1	0	12,1	**4,9**	66,2	17,7	0	11,2	**5,3**	66,0	17,4	—	11,3
9,4	—	19,2	**1,9**	66,7	10,2	—	21,2	**1,6**	67,3	7,9	—	23,2
34,6	0	6,9	**1,2**	59,0	32,4	0	7,4	**1,3**	61,2	30,9	0	6,6
3,5	—	10,3	**5,0**	80,1	3,6	—	11,3	**5,1**	76,1	4,7	—	14,0
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
23,2	1,4	6,9	**8,7**	57,7	24,6	1,8	7,2	**9,4**	59,9	22,1	1,8	6,7
8,8	2,5	51,7	**0**	31,2	6,9	2,1	59,8	**0**	30,0	5,1	2,4	62,5
16,3	—	16,7	**5,9**	59,6	16,9	—	17,6	**5,9**	62,8	14,5	0	16,8
,0	0	99,3	**0**	0,7	0	0	99,3	**0**	0,7	0	0	99,3

IX.

Gospodarstwo miejskie.

I. Nieruchomości w miastach. Liczba miast w Królestwie Polskiem wynosi po zaliczeniu w ostatnich latach do rzędu miast Sosnowca i Puław—116. Najwięcej miast przypada na gub. Warszawską, bo 19,0%, najmniej na gub. Kielecką i Łomżyńską— po 6% liczby ogólnej miast w Królestwie.

Liczba nieruchomości miejskich w Królestwie wynosiła w r. 1904—71.626, w r. 1911—85.361, które to liczby wykazują przyrost 19,2%. Liczba nieruchomości w Warszawie podniosła się w tym okresie czasu z 6226 do 7111, więc o 14,2%, liczba zaś nieruchomości w Królestwie bez Warszawy z 65.400 do 78.250; liczby te wykazują przyrost większy—19,5%. Z poszczególnych gubernji Królestwa najwięcej wynosiła liczba nieruchomości w gubernji Warszawskiej (poza Warszawą) i w gub. Piotrkowskiej.

Z pośród ogółu nieruchomości miejskich Królestwa budynki murowane stanowiły w r. 1904—50,0%, w r. 1911—52,7%. Budynki murowane w Warszawie wynosiły w r. 1911—79,8% ogólnej liczby budynków. W Rosji Europejskiej budynki murowane stanowiły w miastach w tymże roku tylko 22,4% budynków wogóle. Najwięcej nieruchomości posiada gub. Piotrkowska—32,9% ogólnej liczby w Królestwie, i gub. Warszawska—19,5%; najmniej gub. Kielecka—3,2%. Z poszczególnych miast Królestwa pierwsze miejsce pod względem ilości budynków zajmują Łódź—14,8% ogólnej liczby w Królestwie i Warszawa—8,3%.

Według szczegółowego podziału nieruchomości było w Warszawie: 168 gmachów rządowych (2,4%) 106 kościołów, cerkwi, synagog, klasztorów, meczetów (1,5%), 6.127 domów prywatnych mieszkalnych (86,5%) i 710 budynków niezamieszkałych (10,0%).

II. Nieruchomości miejskie według narodowości właścicieli. Według narodowości właścicieli nieruchomości w Król. dzielą się jak następuje: 2.463 (3,6% ogólnej liczby nieruchomości) należą do osób pochodzenia rosyjskiego, 28.307 (41.0%)—do osób pochodzenia żydowskiego i pozostałe 38.309 (55,4%)—do osób „innych narodowości". Ponieważ w danym wypadku na osoby „innych narodowości" składają się przeważnie polacy, możemy przeto powiedzieć, że polska własność miejska wynosi więcej, niż połowę własności miejskiej wogóle.

Wśród miast większych Królestwa, liczących ponad 50.000 ludności, tylko w Lublinie polska własność miejska stanowi mniej niż połowę, bo zaledwie $^1/_3$ własności wogóle. Wśród miast z ludnością od 20 do 50 tysięcy, polska własność miejska wynosi

X. Dochody i wydatki kolei skarbowych (w tysiącach rubli) [1].

Recettes et dépenses des chemins de fer de l'Etat (en milliers de roubles).

Rok	Dochód brutto				Wydatki				Dochód czysty			
	Król. Pol.	Ros. Eur.	Ros. Azj.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Ros. Azj.	Całe Pań.	Król. Pol.	Ros. Eur.	Ros. Azj.	Całe Pań.
1905	19 275	379 727	44 351	443 353	**14 174**	271 176	119 129	404 480	**5 101**	108 551	—74 778	38 873
1906	**22 826**	422 173	63 773	508 772	**16 687**	334 384	123 769	474 840	**6 139**	87 789	—59 996	33 932
1907	**26 705**	443 177	72 488	542 370	**22 255**	359 098	103 425	484 778	**4 450**	84 079	—30 937	57 592
1908	**29 551**	440 364	72 247	542 162	**23 836**	358 578	98 225	480 639	**5 715**	81 786	—25 978	61 523
1909	**31 326**	480 300	74 421	586 047	**23 514**	343 991	80 114	447 619	**7 812**	136 309	— 5 693	138 428
1910	**34 472**	510 950	85 134	630 556	**23 403**	339 137	80 083	442 623	**11 069**	171 813	5 051	187 933
1911	**40 336**	558 292	97 473	696 101	**23 324**	340 259	80 792	444 375	**17 012**	218 033	16 681	251 726
1912	**44 103**	589 281	108 600	741 984	**24 683**	350 029	85 499	460 211	**19 420**	239 252	23 101	281 773
1913	**82 418**	567 454	101 055	750 927	**45 612**	334 819	85 191	465 622	**36 806**	232 635	15 864	285 305
1914	**85 738**	612 482	120 719	818 939	**48 008**	379 596	100 395	527 999	**37 730**	232 886	20 324	290 940

[1]) Dane do r. 1912 (włącznie) są czerpane ze sprawozdań budżetowych; na r. 1913 z budżetu preliminowanego, na rok zaś 1914 z projektu budżetowego. W rubryce Królestwa do r. 1913 figurują tylko Koleje Nadwiślańskie, w r. 1913—Nadwiślańskie i Wiedeńska.

mniej niż połowę w miastach: Będzinie, Płocku, Siedlcach, Łomży, Zduńskiej Woli, Ozorkowie; z pośród miast z ludnością od 10 do 20 tysięcy—w Chełmie, Międzyrzecu, Kutnie, Zamościu, Ostrowcu, Hrubieszowie, Płońsku, Kole, Kalwaryi, Staszowie, Biłgoraju, Włodawie; z pośród miast, liczących mniej niż 10 tysięcy ludności — w Kałuszynie, Tomaszowie Lubelskim, Łęczycy, Makowie, Przedborzu, Szydłowcu, Żelechowie, Opatowie, Chmielniku, Dubience, Działoszycach, Nowym Dworze, Sochaczewie, Łasku, Nasielsku, Szczuczynie, Grójcu, Terespolu, Wyłkowyszkach, Błaszkach, Marjampolu, Łęcznej, Wyszogrodzie, Władysławowie, Dobrzyniu, Prenach, Szakach i Chęcinach.

III. Towarzystwa Kredytowe Miejskie. Bilans ogólny wszystkich Towarz. Kredytowych Miejskich w Królestwie sięga 213.855.951 rub., z których na Warszawę przypada $^2/_3$ sumy ogólnej. Domów, obciążonych pożyczką miejską Królestwo liczy 9.818, czyli 11,5% nieruchomości miejskich wogóle. Z pośród domów w Królestwie, obciążonych pożyczką miejską, przypada na Warszawę 42,8%.

Szacunek techniczny nieruchomości wynosił przeszło 536 milionów rubli. Towarzystwa, wydając pożyczkę w stosunku 35,15% do 45,97% szacunku technicznego, lub też w stosunku 3,20 do 4,33 razy sumy dochodu, mają pożyczek zahypotekowanych na sumę 219.848.700 rub., z których na Warszawę przypada prawie $^2/_3$. Na taką sumę są w obiegu listy zastawne towarzystw miejskich.

IV. Kapitały i długi miejskie. Suma kapitałów 61 miast w Królestwie, dla których posiadamy dane, wynosi przeszło 5.900 tysięcy rub. (3.600.531 rub.),—z której to sumy na Warszawę przypada 65,1%, na Łódź—9,0%. Z pozostałych miast Królestwa najwięcej kapitału posiadają: Gostynin i Kalisz. Najmniej kapitałów posiada Sosnowiec—1.055 rubli.

Największą część kapitałów miejskich stanowią: kapitał stały nienaruszalny i zapasowy; pierwszy 6,6%, drugi 59,0%. Te kategorje kapitałów tworzą w Warszawie —1,7% i 85,6%, w Łodzi—60,8% i 35,0%.

Z pośród miast Król., dla których posiadamy dane, mają długi: Warszawa, Sosnowiec, Kalisz, Chełm, Zamość, Puławy, Lubartów, Kraśnik, Opatów, Zakroczym, Wyłkowyszki i Łęczna. Ogólna suma ich długów wynosi przeszło 47 miljonów rubli, więc przewyższa 8 razy sumę ich kapitałów. Większa część sumy długów miejskich w Królestwie przypada na Warszawę, bo 99,6% i przewyższa jej kapitały o 8 razy; $^2/_3$ długów miejskich w Warszawie pochodzą z 1903 roku i były przeznaczone na różne urządzenia miejskie; $^1/_7$—w roku 1911 na budowę wiaduktu i kanalizację. Z pośród pozostałych zadłużonych miast Królestwa—długi przewyższają kapitały miejskie tylko w Sosnowcu i w Lubartowie.

Długi miasta Lwowa przy końcu roku 1910 wynosiły 12.740.812 rubli, długi Wrocławia wynosiły w tym samym czasie 47.309.900 rubli, Poznania—19.928.070 rubli.

V. Dochody miejskie. Suma dochodów miejskich wynosi w 101 miastach Królestwa, dla których posiadamy dane,—1.892 tys. rubli, wśród których dochody zwyczajne stanowią 83,0%, nadzwyczajne 17,0%. Dochody Warszawy wynoszą 78,2% (z nich 83,7% zwyczajnych i 16,3% nadzwyczajnych) całkowitej sumy dochodów miejskich.

Wśród dochodów miejskich najważniejszą pozycyę stanowią dochody z nieruchomości, gruntów, lasów, wód i innych użytków, należących do miast—razem 35,0% dochodów wogóle i 42,0% dochodów zwyczajnych. W Warszawie dochody z użytków miejskich wynoszą 39,1% wszystkich dochodów i 47,8% dochodów zwyczajnych.

Drugą ważniejszą pozycyę wśród dochodów miejskich stanowią opłaty od właścicieli nieruchomości, pobierane na rzecz miasta w stosunku 25% podatku skarbowego; opłaty te wynoszą 29,0% dochodów wogóle i 34,9% dochodów zwyczajnych. W Warszawie opłaty od właścicieli nieruchomości stanowią 28,0% wszystkich dochodów i 33,7% dochodów zwyczajnych.

Z pośród opłat od właścicieli nieruchomości specjalne opłaty na oświetlenie miast stanowią stałą rubrykę w tym dochodzie; inne zaś opłaty, jak na szkoły, strzaż ogniową, na utrzymanie stróżów nocnych, pobierane są nie we wszystkich miastach.

Dział dochodów zwyczajnych miast dopełniają opłaty od przemysłowców, podatki pośrednie, dochody pomocnicze, przypadkowe i drobne; dochody te jednak wielkiego znaczenia w budżecie miejskim Królestwa nie posiadają.

Z porśód pozycji dochodów nadzwyczajnych jako najgłówniejsze odnotować należy dochody z kapitału zapasowego i pożyczki, któremi miasta wyrównywują swoje budżety.

Największy budżet dochodowy posiada Warszawa: 14.919 tys. rubli, następnie Łódź—1.178 tys. rubli.

Na głowę ludności miejskiej w Królestwie przypada 7,81 rub. opłat bezpośrednich i pośrednich na rzecz miasta, w Warszawie 18 rb. 01 kop.

VI. Wydatki miejskie. Suma budżetów rozchodowych miejskich w Królestwie wynosi w 101 miastach Królestwa Polskiego 18.755 rys. rubli, z których na wydatki zwyczajne przypada 81,0%, na nadzwyczajne 19,0%. Wydatki Warszawy stanowią 78,5% (z nich 82,9% zwyczajnych i 17,1% nadzwyczajnych) wszystkich wydatków miejskich.

Po dodaniu do sumy budżetów miejskich w Królestwie sumy składek, pobieranych ponad opłaty przewidziane w budżecie, wynoszących w r. 1909—928.660 rub. i stojących formalnie poza budżetem, otrzymamy, że całkowity budzet rozchodowy 101 miast przewyższa 19.683 tys. rubli.

Jako pozycję budżetów miejskich rozchodowych, powtarzającą się we wszystkich budżetach, należy odnotować wydatki na utrzymanie zarządu miejskiego, stanowiące razem 9,5% wszystkich wydatków. W Warszawie wydatki te równają się 3,2% budżetu rozchodowego.

O wiele większe są spłaty długów miejskich: 17,1% sumy budżetów, w Warszawie—18,9%.

Wydatki na cele kulturalne, jak: szkoły, szpitale, zakłady dobroczynne, stanowią razem 20,4% ogółu wydatków: w Warszawie—18,0%, w pozostałych miastach Król.—24,0%.

Jako pozycyę rozchodową, powtarzającą się we wszystkich budżetach, należy również odnotować opłaty miast na zapomogi instytucjom rządowym; opłaty te wynoszą 0,6% wszystkich wydatków miast, w Warszawie—tyleż.

W budżecie rozchodowym miasta Lwowa na r. 1911 wydatki na cele oświaty i kościoły wynosiły 24,7% wydatków zwyczajnych, na dobroczynność—4,4%, na utrzymanie gmachów miejskich—0,4%, na administracyę miejską—7,9%; w budżecie Wrocławia na r. 1910 wydatki na cele oświaty stanowiły—47,5%, na dobroczynność—8,8%; w budżecie Poznania na r. 1910 wydatki pierwszej kategoryi wynosiły—34,2%, drugiej—9,1%.

I. Nieruchomości miejskie i kategorje właścicieli w d. 1/I 1910 roku.[1])

Immobilités des villes d'après les propriétaires en 1/I 1910.

MIASTA	Liczba nieruchom.	W tej liczbie należących do			MIASTA	Liczba nieruchom.	W tej liczbie należących do		
		Rosjan	Żydów	Innych			Rosjan	Żydów	Innych
Królestwo Polskie . .	**69 079**	**2 463**	**28 307**	**38 309**	Tomaszów lubelski . .	730	102	401	227
					Łęczyca	210	9	100	101
a) ponad 100 000 ludn.					Wieluń	353	24	69	260
					Turek	631	1	268	362
Warszawa	5 683	321	2 040	3 222	Maków [2])	370	—	283	132
Łódź	4 298	28	1 561	2 709	Przedbórz	369	1	202	166
					Ciechanów	431	4	208	219
b) 50—100 000 ludn.					Szydłowiec	613	—	420	193
					Sieradz [2])	368	4	59	296
Sosnowiec	1 279	16	171	1 092	Żelechów	526	1	323	202
Częstochowa	1 520	12	347	1 161	Krasnystaw	626	11	35	580
Lublin	1 468	16	958	494	Lubartów	515	—	231	284
					Kraśnik	668	3	227	438
c) 20—50 000 ludn.					Konin	401	39	150	212
					Janów	516	1	207	308
Będzin	836	1	427	408	Opatów	450	—	279	171
Kalisz	755	10	239	506	Chmielnik	383	—	296	87
Radom	773	10	284	479	Mszczonów	263	6	82	175
Piotrków	1 003	14	212	777	Sierpc	334	6	114	214
Pabjanice	876	193	116	567	Parczew	872	9	344	519
Włocławek	1 210	8	203	999	Gostynin	375	82	82	211
Kielce	927	19	233	675	Dubienka	559	25	285	249
Płock	483	57	188	238	Działoszyce	357	—	265	92
Siedlce	1 508	30	737	741	Opoczno	362	1	166	195
Łomża	632	25	309	298	Lipno	357	77	72	208
Tomaszów Rawski . .	704	6	329	369	Szczebrzeszyn . . .	556	95	185	276
Zduńska Wola	642	139	208	295	Nowy Dwór	245	23	177	45
Suwałki	1 289	46	507	736	Gąbin	412	32	156	224
Zgierz	694	212	109	373	Radzyń	390	2	193	195

d) 10—20 000 ludn.					Garwolin	364	—	39	325
					Sandomierz	286	3	136	147
Radomsk	724	6	182	536	Mińsk	258	6	123	129
Pułtusk	395	8	102	285	Kolno	495	1	170	324
Ozorków	513	138	106	149	Sochaczew	252	—	182	70
Chełm	701	55	566	80	Łask	340	5	199	136
Międzyrzec	1 245	2	902	341	Olkusz	202	5	71	126
Biała	737	31	327	379	Nasielsk	205	—	104	101
Mława	587	20	129	438	Szczuczyn	328	—	201	127
Brzeziny	528	1	86	441	Grójec	202	—	125	77
Ostrów	727	7	247	473	Słupca	289	2	38	249
Kutno	347	18	218	111	Rypin	235	1	87	147
Zamość	668	9	337	322	Warka	355	—	133	222
Łowicz[2])	368	5	81	281	Tykocin	436		215	221
Ostrowiec	570	—	323	247	Zakroczym	205	2	67	136
Hrubieszów	942	83	439	420	Terespol	170	10	122	38
Augustów[2])	1 080	7	235	839	Wyłkowyszki . . .	392	40	322	30
Łuków	588	12	280	296	Błaszki	131	5	86	40
Węgrów	889	1	415	473	Kozienice	613	4	297	312
Płońsk	329	1	174	154	Marjampol	371	40	204	127
Koło	423	30	225	168	Łęczna	472	—	239	233
Ostrołęka	744	6	222	516	Nieszawa	149	1	19	129
Kalwarja	357	5	231	121	Błonie	212	7	21	184
Sokołów	654	—	317	337	Wyszogród	217	9	103	105
Pińczów	479	4	215	260	Dąbie	252	59	41	152
Staszów	653	2	411	240	Władysławów [2]) . .	254	3	161	93
Skierniewice	428	2	63	363	Miechów	165	1	37	127
Biłgoraj	608	11	404	193	Radzymin	300	7	90	203
Przasnysz	408	16	109	283	Wierzbołów	308	—	113	195
Włodawa	471	16	283	172	Sejny	316	2	148	166
Puławy	602	17	276	309	Dobrzyń	190	—	108	82
					Preny	197	11	110	76
e) mniej 10 000 ludn.					Szaki	187	1	161	25
					Chęciny	458	1	267	190
Końskie	563	3	196	364	Warta	265	—	92	173
Rawa	235	—	70	165	Brześć Kujawski . .	217	—	58	159
Kałuszyn	487	—	390	97					

[1]) Wiadomości o liczbie właścicieli nieruchomości w miastach Król. Pol. Głównego Zarządu do spraw miejscowych w Radzie Państwa 1913 r. Aneks do projektu Samorządu miejskiego. [2]) W miastach: Ozorkowie, Łowiczu, Augustowie, Makowie, Sieradzu i Władysławowie podano w źródle sumę ogólną nieruchomości niezupełnie zgodną z sumą trzech grup właścicieli.

II. Zabudowania w miastach w roku 1911.[1]) — Bâtiments dans les villes en 1911.

Gubernje	Liczba budynków	W tem				Krytych						
		murowanych	drewnianych	mieszanych	innych	blachą	gontami	tekturą	dachówką	słomą	innemi materjał.	nie wykazanych
Królestwo Polskie[2]) . .	**78 250**	**39 336**	**37 569**	**1 133**	**212**	**17 088**	**20 069**	**13 129**	**9 756**	**1 895**	**86**	**16 227**
Gub. Kaliska	6 008	3 276	2 573	74	85	1 299	2 131	1 321	1 088	139	—	30
Kielecka	2 767	1 497	864	406	—	963	1 413	241	110	—	40	—
Lubelska	6 944	2 616	4 311	17	—	2 222	3 734	32	229	727	—	—
Łomżyńska	3 662	888	2 695	79	—	536	592	61	2 292	176	5	—
Piotrkowska	28 132	18 762	9 331	30	9	2 963	3 244	7 967	1 105	113	11	12 729
Płocka	4 431	2 242	2 091	98	—	1 396	289	369	2 361	—	—	16
Radomska	4 388	2 769	1 507	107	5	1 852	1 658	634	199	45	—	—
Siedlecka	5 849	1 009	4 834	6	—	2 618	2 546	163	55	456	4	7
Suwalska	6 555	2 135	4 239	180	1	326	2 390	17	457	117	10	3 238
Warszawska	9 514	4 142	5 124	136	112	2 913	2 072	2 324	1 860	122	16	207
W Rosji Europejskiej . .	1 633 843	366 360	1 014 052	23 077	230 354	415 590	447 971	23 113	104 400	395 260	34 802	212 707

[1]) Rocznik Stat. Rosji, r. 1911, Oddział V, str. 1—3. [2]) Bez m. Warszawy.

II-a. Zabudowania m. Warszawy w 1911 r.[1])

Bâtiments à Varsovie en 1911.

	Liczba budynk.	W tem		Kośc., cerkw. synagog, meczet., klaszt.		Gmachów rządowych		Domów		Budynków nie zamieszk.	
		Mur.	Drew.	Mur.	Drew.	Mur.	Drew.	Mur.	Drew.	Mur.	Drew.
Warszawa	7 111	5 676	1 435	100	6	150	18	5 183	944	243	467

[1]) „Przegląd statystyczny m. Warszawy za 1911 r." (wyd. urzęd.).

III. Towarzystwa Kredytowe Miejskie.[1]) — Societés urbaines de crédit.

Miasta i rok sprawozdawczy	Bilans ogólny	Suma pożyczek		Listy zastawne w obiegu	Kapitał zapasowy	Przewyżka dochodów nad wydatk.	Licz. domów obciążonych pożyczką	Szacunek techniczny nieruchomości obciąż. poż.	Stos. udzielonych pożyczek	
		zahypotekowanych	pozostałych w końcu roku						do szacunku technicznego %	do dochodu z nieruchomości
Królestwo Polskie . . .	**213 855 951**	**219 848 700**	**193 347 573**	**192 090 850**	**13 273 460**	**48 107**	**9 818**	**536 177 188**	**35,15—45,97**	**3,20—4,33**
Warszawa. 1/X 1911—1/X 1912	142 990 700	146 857 500	128 993 152	127 816 600	9 609 101	—	4 178[2])	366 860 070[3])	40,07	3,20
Łódź 19/X 1911 — 29/X 1912	42 965 185	44 774 300	38 546 602	38 546 500	2 702 340	—	1 829	97 386 867	45,97	3,90
Częstochowa 1911 . . .	4 248 643	4 259 800	3 973 761	3 973 900	85 944	10 080	454	12 117 402	35,15	3,66
Lublin 1911	4 105 842	4 284 800	3 679 845	3 679 400	253 866	15 856	477	10 883 396	39,37	3,40
Kalisz 1/III 1911 — 29/II 1912	2 579 834	2 791 850	2 313 732	2 312 600	146 685	8 798	395[4])	7 613 777	36,50	4,33
Radom 1911	2 166 650	2 166 400	2 009 487	2 009 450	60 674	2 401	283[5])	5 703 173	37,98	3,92
Piotrków 30. VII. 1911 = 29. VII 1912	8 745 397	8 459 900	8 179 617	8 179 700	208 763	—	1 036[6])	20 097 011	42,09	3,41
Kielce 1911	827 344	829 550	756 313	756 350	23 741	2 798	142[7])	2 429 844	34,14	3,34
Płock I. IV. 1911—1. IV. 1912	2 640 132	2 808 900	2 413 626	2 413 550	106 960	6 211	592[8])	6 988 517	44,76	3,86
Suwałki 1910	1 115 965	1 131 500	1 116 650	1 038 050	32 662	—	176[9])	2 578 125	43,31	4,10
Siedlce 1912	1 470 259	1 484 200	1 364 788	1 364 750	42 714	1 963	256[10])	3 519 006	42,00	3,90

[1]) Sprawozdania Dyrekcji Towarzystw Kredytowych Miejskich. [2]) W tej liczbie: w Skierniewicach 31, w Łowiczu 15, we Włocławku 57, w Grójcu 23, w Kutnie 23, w Ciechocinku 6. [3]) W tem: 3 171 967 w miastach prowincjonalnych. [4]) W Kaliszu, Wieluniu, Kole Koninie, Zduńskiej Woli i Sieradzu. [5]) W tej liczbie: w Radomiu 171, w Opatowie 31, w Opocznie 21, w Ostrowcu 17, w Końskich 23, w Sandomierzu 16, w Staszowie 4. [6]) W tej liczbie: w Piotrkowie 210, w Sosnowcu 343, w Będzinie 151, w Zgierzu 37, w Łasku 14, w Brzezinach 18, w Rawie 8, w Zawierciu 14, w Balutach 86, w Konstantynowie 1, w Ostatnim Groszu 18, w Radogoszczu 15, w Czeladzi 2. [7]) W tej liczbie: w Kielcach 121, w Pińczowie 11, w Chmielniku. [8]) W tej liczbie: w Ciechanowie 14, w Przasnyszu 3, w Mławie 22, w Sierpcu 10, w Lipnie 30, w Rypinie 27, w Wyszogrodzie 4, w Dobrzyniu 11. [9]) W tej liczbie: w Suwałkach 140, w Augustowie 140, w Kalwarji 12, w Marjampolu 9, w Wyłkowyszkach 1. [10]) W tej liczbie: w Siedlcach 180, we Włodawie 28, w Białej 26, w Łukowie 11, w Sokołowie 11.

IV. Kapitały i długi miejskie ku końcowi 1908 r.[1])

Capitaux et dettes des villes à la fin du 1908.

MIASTA	KAPITAŁY MIEJSKIE							Długi miejskie
	Stały nienaruszalny	Zapasowy	Specjalne zabezpieczeniowe	Emerytalny	Utworzony z pozostałości i zysków	W gotowiźnie	Suma kapitału	
Król. Polskie[2]) (60 miast)	**740 513,99**	**1 072 309,00**	**68 901,32**	**15 836,21**	**64 159,28**	**98 658,88**	**2 060 400,01**	**201 472,70**
Łódź	323 663,81	186 649,09	—	7 541,62	—	14 790,73	532 645,25	—
Sosnowiec	—	—	—	1 055,31	—	—	1 055,31	48 800,00[3])
Kalisz	124 227,17	—	—	—	24 052,92	3 607,00	151 887,69	59 417,00[4])
Włocławek	11 743,67	48 253,01	—	753,61	—	5 234,13	65 984,43	—
Płock	5 610,62	17 030,42	16 327,41	—	—	12 589,63	51 558,08	—
Siedlce	27 172,50	37 758,26	—	—	—	—	64 930,76	—
Łomża	13 119,85	6 784,98	27 258,05	—	—	4 005,88	51 168,76	—
Zduńska Wola	2 705,39	25 461,45	—	—	—	—	28 246,84	—
Suwałki	1 714,11	101,53	—	1 165,67	42 801,85	2 640,47	8 423,64	—
Pułtusk	10 419,76	44 048,49	—	—	—	1 761,58	56 229,84	—
Chełm	4 512,57	11 268,78	—	—	—	—	15 781,35	9 984,00[5])
Międzyrzec	—	3 414,99	—	—	—	—	3 414,99	—
Biała	—	22 880,54	—	—	—	—	22 880,54	—
Mława	5 583,13	29 988,60	2 520,72	896,11	—	5 894,67	44 883,24	—
Brzeziny	—	3 452,68	—	287,62	—	164,29	3 904,59	—
Zamość	14 392,23	42 875,87	—	—	—	5 721,31	62 989,41	60 217,00[6])
Hrubieszów	3 525,66	8 472,70	—	—	—	12 282,29	24 280,65	—
Augustów	22 700,96	37 357,94	5 538,57	723,60	—	7,98	66 329,05	—
Łuków	7 637,19	2 109,75	—	—	—	—	9 746,94	—
Węgrów	—	14 222,18	—	—	—	—	14 222,18	—
Płońsk	319,40	44 668,87	—	—	—	26,97	45 015,24	—
Koło	26 438,85	—	9 530,41	—	—	1 408,13	37 377,39	—
Kalwarja	431,26	25,74	—	220,91	2 834,96	166,87	3 679,74	—
Sokołów	—	10 385,43	—	—	—	—	10 345,43	—
Skierniewice	12 200,00	39 669,99	—	1 045,59	—	35,99	52 951,57	—

Biłgoraj	1 822,32	18 224,15	—	—	—	930,11	20 976,58	—
Włodawa	—	6 205,61	—	—	—	—	6 205,61	—
Puławy	9 124,81	—	—	—	—	—	9 124,81	3 000,00[5])
Tomaszów Lub.	400,45	20 647,28	—	—	—	252,50	21 300,23	—
Żelechów	—	7 959,47	—	—	—	—	7 959,47	—
Krasnystaw	4 957,71	37 870,45	—	—	—	7 836,07	50 664,23	—
Lubartów	—	685,16	—	—	—	209,01	894,57	6 250,00[5])
Kraśnik	—	14 781,29	—	—	—	—	14 781,29	6 520,00[7])
Opatów	1 208,84	11 052,93	—	—	—	—	12 261,77	5 000,00[7])
Sierpc	12 287,87	2 614,15	—	—	—	—	14 842,02	—
Parczew	1 829,51	5 913,21	—	—	—	—	7 742,72	—
Dubienka	4 629,38	21 637,56	—	—	—	395,00	26 661,94	—
Gostynin	203,17	176 913,62	—	—	—	4 239,54	181 356,33	—
Lipno	1 629,01	5 301,88	4 818,22	337,52	—	—	12 086,63	—
Szczebrzeszyn	—	20 054,72	—	—	—	—	20 054,72	—
Garwolin	144,95	6 855,40	—	—	—	—	7 000,35	—
Mińsk	5 428,14	4 087,66	—	307,75	—	4 016,51	13 840,66	—
Sochaczew	2 001,70	10 617,97	—	—	—	580,79	13 200,47	—
Nasielsk	2 387,65	4 919,72	—	—	—	—	7 307,37	—
Słupca	835,93	1 375,09	—	—	—	324,67	2 536,29	—
Zakroczym	—	1 694,58	—	497,46	—	16,98	2 209,02	459,35[8])
Terespol	—	5 732,47	—	—	—	—	5 732,47	—
Wyłkowyszki	19,14	—	—	135,05	3 197,43	488,58	3 841,21	25,35[9])
Marjampol	1 365,04	—	—	86,16	13 793,29	808,37	16 052,86	—
Łęczna	5 420,38	17 491,85	—	—	—	937,12	23 849,35	1 800,00
Błonie	513,34	1 456,15	—	—	—	1 840,42	3 809,91	—
Dąbie	14 668,55	—	—	—	8 631,21	1 328,54	24 628,30	—
Władysławów	91,91	95,82	—	—	5 693,58	1 036,88	6 918,19	—
Wierzbołów	19 960,88	—	—	6,89	1 214,41	1 328.59	22 510,77	—
Sejny	501,92	252,14	—	414,22	1 333,05	—	2 501,33	—
Dobrzyń	3 628,62	3,64	2 907,94	—	—	—	6 540,20	—
Preny	491,39	4 915,56	—	10,61	606,58	566,47	6 590,61	—
Szaki	4 326,36	1 542,49	—	—	—	670,83	6 539,69	—
Warta	6 673,74	5 532,14	—	—	—	240,32	12 446,20	—
Brześć Kuj.	15 843,15	18 993,01	—	349,51	—	273,66	35 459,33	—

[1]) Budżety miast Król. Pol. na r. 1909. [2]) Dane dotyczą 60 miast z liczby ogólnej 116. [3]) Z funduszów m. Łodzi. [4]) W tem: 47282 pożyczki na budowę teatru; 12135 pożyczki z funduszów kościelnych i bractw. [5]) Z ogólnego funduszu zapasowego miast gub. lubelskiej. [6]) Z kapitału żelaznego. [7]) Pożyczka z Banku Państwa. [8]) Należność kasom miejskim Mławskiej, Płońskiej, Ciechanowskiej i Przasnyskiej za opłatę lokalu sędziego Pokoju m. Płońska i wyjazdy do Zakroczymia. [9]) Zaległości.

V. Dochody miast w 1909 roku.[1])

Revenus des villes en 1909.

MIASTA	Suma dochodów	Dochody zwyczajne						Nadzwyczaj.
		Czynsze z placów i nieruchom. miejsk. % od kapitałów	Opłaty od właścicieli nieruchom.	Opłaty od przemysłowców	Podatki pośrednie	Dochody pomocnicze	Dochody drobne i przypadkowe	Z kapitału zapasowego, zaległe należności i inne
Królestwo Polskie . . .	**4 002 327**	**808 135**	**1 308 696**	**452 603**	**479 973**	**136 565**	**59 721**	**636 678**
Łódź	1 177 845	121 803	570 660	195 818	141 592	2 707	10 468	134 719
Sosnowiec	132 333	15 992	106 499	5 163	4 578	—	100	—
Częstochowa	167 218	36 987	74 169	15 656	13 467	1 742	2 040	22 898
Lublin	171 249	26 284	60 094	22 962	34 339	21 476	2 904	3 186
Będzin	61 866	10 907	20 885	6 935	6 091	1 895	1 955	13 196
Kalisz	267 267	63 038	37 739	4 177	14 248	—	1 153	91 949
Radom	99 408	23 397	28 652	12 684	20 141	1 929	1 129	12 829
Piotrków	87 996	13 544	21 651	8 563	31 135	1 994	318	10 787
Pabjanice	38 411	8 938	14 308	11 936	925	—	630	1 672
Włocławek	75 618	16 522	28 175	7 152	9 817	—	218	13 729
Kielce	61 584	15 209	27 017	1 567	11 000	6 422	365	—
Płock	87 396	20 516	23 174	5 811	19 596	1 655	597	16 043
Siedlce	109 753	13 756	12 895	3 092	6 229	11 598	4 309	57 870
Łomża	50 687	14 639	15 101	6 399	7 468	450	1 033	5 595
Tomaszów Rawski . . .	47 879	14 324	15 146	6 315	1 889	—	569	9 633
Zduńska Wola	26 499	4 850	12 428	4 764	518	—	27	3 910
Zgierz	48 709	24 967	7 346	6 035	686	—	766	8 856
Suwałki	46 311	8 882	14 448	6 057	9 608	—	12	6 716
Radomsk	26 540	7 025	8 092	2 945	3 003	—	3 021	2 450
Pułtusk	100 100	8 211	9 398	4 032	1 424	—	121	30 162
Ozorków	14 083	6 024	4 566	1 691	999	—	50	750
Chełm	50 037	4 161	10 689	1 159	14 100	7 730	1 542	10 655
Międzyrzec	10 090	3 778	2 297	965	460	2 588	—	—
Biała	15 157	4 517	4 103	1 106	1 007	4 422	—	—
Mława	27 184	6 473	3 248	2 882	9 394	—	94	5 090
Brzeziny	11 363	4 362	3 396	2 739	763	—	100	—
Kutno	16 122	5 822	6 507	2 368	1 133	—	291	—
Zamość	68 186	12 755	7 255	1 072	6 965	6 557	172	33 407
Łowicz	23 206	7 654	7 946	5 159	2 014	25	12	—
Hrubieszów	30 258	2 018	5 572	684	5 988	3 658	106	12 230
Augustów	23 126	4 715	1 445	1 935	1 889	—	12 600	539
Łuków	16 256	3 827	5 328	901	745	3 672	1 779	—
Węgrów	7 288	2 888	590	1 000	385	1 971	153	300
Płońsk	37 283	7 476	4 816	1 207	1 817	—	52	4 232
Koło	20 872	7 397	3 769	2 701	2 794	—	318	4 890
Kalwarja	11 119	2 366	2 167	3 535	2 995	—	55	—
Sokołów	8 334	3 183	2 221	817	263	1 736	112	—
Pińczów	16 323	3 168	2 144	611	15	1 084	—	9 300
Skierniewice	22 903	13 321	4 422	3 616	1 329	—	213	—
Biłgoraj	16 047	2 849	—	406	3 167	3 311	43	6 268
Przasnysz	11 297	1 374	3 412	2 092	3 748	—	100	568
Włodawa	6 898	3 495	1 414	316	332	1 339	—	—
Puławy	13 950	1 058	1 860	700	2 412	3 733	200	3 000
Kałuszyn	8 161	3 238	3 497	1 390	7	—	27	—
Rawa	13 554	5 663	2 923	1 997	813	—	229	3 890
Tomaszów lubelski . .	19 336	2 007	645	380	3 163	2 406	201	10 532
Łęczyca	21 904	8 169	5 631	3 307	3 698	—	287	—
Wieluń	15 219	5 007	2 351	1 973	1 936	—	—	951
Turek	9 093	2 320	3 051	1 268	2 156	—	272	25
Ciechanów	14 404	1 797	3 575	1 897	6 292	—	467	384
Sieradz	13 438	3 088	4 723	3 065	2 146	—	209	205
Żelechów	6 860	2 365	1 865	860	378	1 230	160	—
Krasnystaw	35 261	16 457	1 469	564	1 921	3 210	1 049	10 588
Lubartów	7 413	294	779	509	1 805	3 675	348	—
Kraśnik	18 092	1 649	1 492	603	1 734	1 717	30	10 863
Konin	23 019	10 114	4 641	3 270	1 543	375	182	2 877
Janów	18 547	1 754	610	530	2 215	2 670	252	10 514
Chemielnik	9 050	1 158	1 225	1 347	824	—	—	2 730
Mszczonów	6 167	1 337	1 613	1 835	761	576	42	—
Sierpc	10 989	561	2 959	1 637	3 796	—	211	1 823
Parczew	4 675	1 444	512	457	2	1 316	85	856
Dubienka	15 126	1 949	600	238	862	899	45	10 531
Gostynin	47 366	39 646	2 207	1 672	1 968	—	1 872	—
Działoszyce	5 252	1 007	743	771	9	1 596	—	1 122
Lipno	10 162	509	3 851	2 258	3 394	—	159	—
Szczebrzeszyn	8 352	865	427	136	1 682	1 875	22	3 341
Nowy Dwór	14 742	3 103	2 385	2 058	—	1 318	—	5 876
Gąbin	35 109	31 654	1 480	1 353	598	—	22	—

[1]) L. c. Dane dotyczą tylko 100 miast z liczby ogólnej 116. Dane dla Warszawy podane niżej osobno.

MIASTA	Suma dochodów	Dochody zwyczajne						Nadzwyczaj.
		Czynsze z placów i nieruchom. miejsk. % od kapitałów	Opłaty od właścicieli nieruchom.	Opłaty od przemysłowców	Podatki pośrednie	Dochody pomocnicze	Dochody drobne i przypadkowe	Z kapitału zapasowego, zaległe należności i inne
Radzyń	6 501	895	2 135	454	391	1 163	10	1 450
Garwolin	7 106	1 994	1 892	562	800	1 760	96	—
Mińsk Mazow.	14 389	4 458	3 452	1 567	461	625	8	2 877
Sochaczew	12 900	4 937	3 660	2 294	367	—	—	1 618
Łask	6 894	1 299	2 639	909	451	646	—	807
Olkusz	23 798	11 346[1])	—	325	1 010	2 595	652	7 777
Nasielsk	5 213	1 711	1 106	1 755	1 755	262	—	—
Grójec	9 520	4 469	2 421	1 856	772	—	—	—
Słupca	7 448	2 139	1 993	1 369	889	—	113	943
Rypin	13 011	2 070	3 640	1 991	4 135	—	420	752
Warka	7 549	3 562	778	1 201	287	401	—	1 316
Zakroczym	6 848	924	1 384	1 328	426	697	87	—
Terespol	3 264	476	1 423	307	—	1 056	—	—
Wołkowyszki	11 386	1 278	4 939	2 243	2 925	—	—	—
Błaszki	5 440	900	701	1 045	1 183	1 577	31	—
Marjampol	12 488	2 058	4 299	3 324	2 731	—	75	—
Łączna	4 818	854	519	308	1 281	1 154	68	632
Nieszawa	6 045	1 539	1 635	1 438	568	—	13	850
Błonie	5 717	873	2 506	1 484	565	—	90	—
Wyszogród	4 949	1 391	1 256	1 254	1 016	—	30	—
Dąbie	11 827	7 851	919	1 281	1 766	—	8	—
Władysławów	5 717	918	1 537	1 692	1 344	—	—	43
Miechów	6 433	1 372	1 649	357	817	2 023	—	212
Radzymin	6 261	2 424	2 397	1 049	389	—	—	—
Wierzbołów	6 466	2 193	1 671	765	1 100	—	734	—
Sejny	5 750	526	1 909	1 761	1 015	—	108	—
Dobrzyń	2 942	212	410	632	619	—	30	1 036
Preny	4 109	594	506	1 395	1 106	37	—	468
Szaki	3 050	34	807	1 049	831	—	—	328
Chęciny	5 232	2 410	89	579	1 011	1 140	—	—
Warta	6 189	1 476	1 176	1 231	2 258	—	46	—
Brzejść Kujawski	7 725	5 235	900	698	263	—	—	626

[1]) 6.181 sprzedaż lasu.

VI. Wydatki miast w roku 1909.[1])

Dépenses des villes en 1909.

MIASTA	Suma wydatków miejskich	Utrzymanie Zarządu miejskiego	Utrzymanie budynków miejskich	Utrzymanie ulic, placów, ogrodów	Szkoły, szpitale, zakłady dobroczynne	Spłata dług., należ. z lat daw. tworzenie kapit.	Wydatki drobne i przypadk.	Wydatki nadzwyczaj.
Królestwo Polskie	**3 884 190**	**1 996 223**	**267 891**	**546 945**	**320 410**	**317 918**	**102 303**	**1 020 424**
Łódź	1 177 843	435 896	80 547	124 525	141 198	118 992	21 058	255 927
Sosnowiec	132 333	47 866	8 492	20 219	112	24 091	1 378	30 173
Częstochowa	167 218	46 287	18 772	28 826	16 411	19 536	1 671	35 713
Lublin	171 192	85 630	3 842	38 897	18 026	6 700	2 116	10 480
Będzin	61 866	19 159	5 157	14 794	790	1 972	1 169	18 821
Kalisz	267 267	41 347	9 609	25 256	4 282	10 944	3 448	172 373
Radom	99 408	35 657	6 894	17 567	16 031	4 956	17 621	13 671
Piotrków	87 996	32 310	8 466	17 040	8 458	1 650	2 188	17 882
Pabjanice	38 411	14 058	1 838	4 474	5 076	8 233	887	3 842
Włocławek	75 618	18 124	4 242	17 717	6 369	3 938	1 120	24 104
Kielce	52 331	20 684	3 221	13 912	4 692	3 495	1 287	5 038
Płock	87 396	24 441	6 753	17 382	10 137	5 809	1 142	21 730
Siedlce	109 753	15 626	2 659	19 222	4 990	—	5 126	62 128
Łomża	50 687	16 101	4 819	11 438	2 882	6 043	1 821	7 580
Tomaszów Raws.	47 879	20 505	3 932	2 613	3 193	5 329	5 329	11 578
Zduńska Wola	26 499	11 068	4 052	4 951	135	1 598	851	3 840
Zgierz	48 709	16 628	1 988	4 395	1 349	4 089	910	19 347
Suwałki	46 311	24 197	803	7 147	2 034	109	1 183	10 835
Radomsk	26 540	6 743	2 521	4 434	1 288	6 389	1 658	3 504
Pułtusk	53 350	7 931	2 863	4 774	4 199	1 415	436	31 729
Ozorków	11 568	4 909	1 885	1 143	185	51	441	2 951
Chełm	50 037	16 348	3 232	8 905	543	4 398	993	15 616
Międzyrzec	8 655	5 293	—	1 254	249	—	346	365
Biała	11 794	6 289	—	4 686	253	—	565	—

[1]) Dane dotyczą tylko 100 miast z liczby ogólnej 116. Dane dla Warszawy podane niżej osobno.

MIASTA	Suma wydatków miejskich	Utrzymanie Zarządu miejskiego	Utrzymanie budynków miejskich	Utrzymanie ulic, placów, ogrodów	Szkoły, szpitale, zakłady dobroczynne	Spłata dług., należ. z lat daw. tworzenie kapit.	Wydatki drobne i przypadk.	Wydatki nadzwyczaj.
Mława	18 459	6 443	2 869	1 756	4 432	1 614	599	97
Brzeziny	11 091	3 715	2 201	1 852	378	1 221	476	1 244
Kutno	14 598	7 530	1 730	2 832	535	604	565	800
Zamość	68 186	7 744	1 333	10 126	1 068	7 324	1 081	39 306
Łowicz	22 754	8 023	1 628	4 517	2 752	793	1 158	3 351
Hrubieszów	30 258	7 360	1 962	4 565	311	443	505	15 109
Augustów	23 126	10 495	1 050	4 619	5 722	—	215	573
Łuków	14 499	4 805	—	4 109	2 406	1 765	446	—
Węgrów	7 226	3 816	—	1 063	94	—	386	1 124
Płońsk	20 102	5 833	1 109	2 800	1 384	2 924	360	2 678
Koło	21 872	6 016	1 789	2 469	1 490	2 836	594	6 675
Kalwarya	10 342	5 626	1 667	1 063	1 083	—	537	363
Sokołów	7 700	3 985	—	2 389	144	—	370	—
Pińczów	16 311	2 819	1 049	718	—	683	240	10 800
Skierniewice	21 960	5 919	2 093	2 793	1 164	5 275	1 104	3 608
Biłgoraj	16 047	4 264	790	1 351	182	760	626	8 072
Przasnysz	11 297	4 561	1 656	2 427	726	766	395	762
Włodawa	5 623	2 732	—	1 326	206	—	589	—
Puławy	13 950	3 218	850	3 244	15	—	387	6 235
Kałuszyn	7 808	4 265	1 100	1 717	345	81	298	—
Rawa	13 554	5 750	1 433	2 181	1 018	603	292	2 274
Tomaszów lub.	19 336	4 095	960	1 051	368	758	331	11 770
Łęczyca	19 832	6 250	2 125	4 183	4 204	1 845	1 222	—
Wieluń	15 219	5 634	2 296	1 381	460	1 381	739	3 325
Turek	8 892	5 246	1 269	1 096	483	455	314	25
Ciechanów	14 404	4 420	2 396	2 671	1 994	424	491	2 006
Sieradz	13 438	5 379	2 105	3 431	937	1 081	362	140
Żelechów	6 768	3 019	—	1 329	51	—	383	1 545
Krasnystaw	35 261	8 294	714	2 816	2 121	1 627	1 088	18 597
Lubartów	7 312	2 861	1 356	617	18	559	484	1 416
Kraśnik	18 092	3 967	224	1 051	18	537	217	12 076
Konin	23 019	5 456	2 525	4 345	521	5 608	1 164	3 395
Janów	18 547	2 963	599	1 034	215	464	367	12 903
Chmielnik	8 092	3 056	883	1 008	100	39	180	2 824
Mszczonów	6 158	3 425	1 482	246	602	245	165	—
Sierpc	10 989	2 832	1 200	1 829	619	136	273	4 098

Parczew	4 466	2 511	—	33	245	—	308	856
Dubienka	15 126	2 141	328	662	94	996	221	10 680
Gostynin	47 160	10 328	1 587	3 250	12 155	10 272	926	8 638
Działoszyce	4 817	2 286	475	454	248	124	105	1 122
Lipno	9 348	3 261	835	2 385	1 105	406	254	1 099
Szczebrzeszyn	8 352	2 322	410	455	181	703	176	4 193
Nowy Dwór	14 742	4 027	1 634	1 363	217	616	295	5 885
Gąbin	24 921	7 340	1 070	996	803	11 144	1 164	2 400
Radzyń	6 389	3 816	—	1 485	37	—	316	1 450
Garwolin	6 832	3 714	—	1 419	84	—	231	652
Mińsk Maz.	13 604	4 511	2 165	2 888	478	334	474	4 842
Sochaczew	12 900	5 038	1 432	1 257	606	431	617	3 516
Łask	6 894	2 240	1 865	1 052	27	184	291	1 231
Olkusz	23 043	6 650	1 400	1 783	2 507	1 548	566	1 566
Nasielsk	4 737	2 900	754	409	251	277	144	—
Grójec	9 227	3 218	1 787	1 222	655	1 707	635	—
Słupca	7 448	3 880	1 496	816	60	990	205	—
Rypin	13 011	4 349	1 815	2 074	903	1 610	270	1 986
Warta	7 549	3 421	626	639	450	352	340	1 717
Zakroczym	6 553	3 837	986	771	242	67	174	398
Terespol	3 234	1 836	—	678	23	—	155	—
Wyłkowyszki	12 695	5 000	1 085	3 810	829	—	338	97
Błaszki	5 440	2 448	991	263	159	—	79	1 236
Marjampol	12 306	7 292	1 165	2 104	1 243	—	500	—
Łęczna	4 818	1 675	867	693	22	—	231	1 328
Nieszawa	0 045	2 591	784	287	528	395	207	522
Błonie	5 717	2 404	832	1 247	387	80	347	418
Wyszogród	3 914	2 174	392	600	506	—	162	87
Dąbie	11 306	3 507	539	293	445	747	483	4 182
Władysławów	5 717	3 179	549	975	397	—	200	275
Miechów	6 433	2 983	1 136	627	400	446	859	480
Radzymin	6 168	3 046	1 481	841	376	143	278	—
Wierzbołów	6 432	3 727	322	1 308	663	—	349	62
Sejny	5 721	3 036	306	1 438	519	—	288	130
Dobrzyń	2 942	1 366	841	230	352	42	109	—
Preny	3 634	2 441	320	381	248	—	140	86
Szaki	3 050	1 544	545	606	226	—	45	—
Chęciny	5 227	2 987	1 128	120	120	47	268	555
Warta	5 528	3 295	732	884	116	333	166	—
Brześć Kujawski	7 959	3 078	111	571	455	1 156	244	2 317

VII. Dochody i wydatki m. Warszawy według budżetu na rok 1914.
Revenus et dépenses de Varsovie d'après le bilan public du 1914.

DOCHODY	Rub.	kop.
Ogólna suma dochodów	**14 919 013**	—
I. Dochody zwyczajne	**12 055 406**	—
Z majątku miejskiego, przedsiębiorstw miejskich i różnych źródeł . . .	5 822 695	—
Podatki od nieruchomości	4 174 737	—
Opłaty od przemysłowców	287 217	—
Podatki pośrednie	1 405 985	—
Dochody pomocnicze	314 893	—
Różne	49 879	—
II. Dochody obrotowe	**323 550**	—
Opłaty, podlegające zaliczeniu do kapitału zapasowego, zwrot wydatków na połączenie nieruchomości prywatnych z wodociągiem miejskim i kanałami, kary, opłaty na zakłady dobroczynne i d. t.		
III. Dochody nadzwyczajne	**2 540 057**	—
Z kapitału zapasowego	937 705	17
Z pożyczek miejskich	330 000	—
Z procentów i t. d.	150 000	—

WYDATKI	Rub.	kop.
Ogólna suma wydatków	**14 870 657**	—
I. Wydatki zwyczajne	**12 007 050**	—
Spłata długów Zarządu miejskiego i wydatki kancelaryjne	2 791 499	81
Utrzymanie Zarządu miejskiego i wydatki kancelaryjne	478 629	—
Lokal i utrzymanie	12 000	—
Utrzymanie wodociągu i kanałów daw. nowych	14 287	—
,, rzeźni i targów	930 395	—
,, policji, aresztu policyjnego, zarządu lekarskiego, komit.-polic.-lekarskk.	187 014	—
Lokale dla policji	626 656	28
Straż ogniowa, konie, maszyny	183 615	—
Lokale straży ogniowej	273 239	—
Pensje emerytalne	29 600	—
Utrzymanie Zjazdu i sędziów pokoju .	28 942	—
Podatki skarbowe z nieruchom. miejsk.	198 538	—
Utrzymanie zewnętrzne miasta . . .	48 436	—
Oświetlenie	2 695 050	—
Różne wydatki czasowe	407 069	—
Potrzeby wojskowe	70 028	—
Zakłady naukowe, stypendja	24 992	—
Zakłady dobroczynne	697 309	—
Nabywanie gruntów, regulacja miasta	2 072 486	—
Zapomoga gruntów	62 093	—
Zapomoga urzędnikom i policyi . . .	88 977	91
Wydatki drobne i nieprzewidziane . .	71 200	—
	15 000	—
II. Wydatki obrotowe	**323 550**	—
III. Wydatki nadzwyczajne	**2 540 057**	—

VII-a. Kapitały i długi m. Warszawy.
Capitaux et dettes de Varsovie.

KAPITAŁY (w dn. 1 Wrz. 1913).	Rub.	kop.
Ogólna suma kapitałów	**3 839 601**	**25**
a) Kapitał żelazny (ze sprzedaży nieruchomości miejskich i kapitalizacji kanonu i czynszów	40 800	—
b) wydatkowane na kupno nieruchomości tytułem pożyczki	24 350	67
c) Kapitał zapasowy po potrąceniu przewidywanych wydatków	3 287 600	—
d) zabezpieczone na hypotekach nieruchomości, powstałych z podziału gruntów poszpitalnych oraz po przeprowadzeniu ul. Jasnej	24 403	75
e) kapitały specjalne: zastaw na zabezpieczenie opłaty kuponów i wylosowanych obligacji	66 800	—
f) kapitał emerytalny	111 300	—
g) kapitały inne	284 346	83

DŁUGI (w dn. 1 St. 1914).	Rub.	kop.
Ogólna suma długów	**47 296 888**	**32**
a) Pożyczki miejskie (po potrąceniu części zamortyzowanej):		
V-ta. I serja 4½%, z r. 1896, na urządzenia kanalizacyjne i wodociągowe (4.600.000[2]))	366 500	—
V-ta. serja II, 4½%, z r. 1900 (2.000.000)	1 729 800	—
VI-ta. 4½%, z r. 1899, na urządzenie hal targowych (1.200.000) . . .	1 018 800	—
VII-ma, 4½%, z r. 1903 na różne urządzenia miejskie (33.000.000) . . .	3 2011 900	—
VIII-ma, 4½%, z r. 1911, na budowę wiaduktu i kanalizację (7.500.000)	7 414 900	—
b) z kapitału asekuracyjnego miejskiego na zapłacenie długów warsz. teatrów rządowych (195.000)	104 399	28
c) renta na wykup linii tramwajów konnych: od tow. anonimowego tramwajów warszawsk. (6.192.922.37) . . .	972 089	04
od Zarządu Dróg żelaznych skarbowych (529.166,67)	380 000	—

[1]) Budżet dochodów i wydatków m. Warszawy na rok 1914. [2]) W nawiasach cyfra pierwotna długu.

X.

Budowle i Pożary.

I. Liczba nieruchomości i budowli. W roku 1912 było w Królestwie Polskiem 1.088.960 nieruchomości, obejmujących 3.579.604 budowli;[1]) w tej liczbie we wsiach było 927.719 nieruchomości, t. j. 85,2%, z 2.909.533 budowlami, t. j. 81,3% ogólnej liczby; w miasteczkach i miastach (oprócz gubernialnych) — 128.804 nieruchomości, czyli 11,8%. obejmujących 415.913 budowli, t. j. 11,6%; w miastach gubernialnych liczono 17.050 nieruchomości i 90.861 budowli, t. j. 1,6% i 2.5% ogólnej liczby.

Z poszczególnych gubernji najwięcej nieruchomości przypada na gub. Lubelską—170737 (15,6% ogólnej liczby), Warszawską — 139.123 (12,7%) i Piotrkowską—138.939 (12,7%); budowli liczono w gub. Lubelskiej—549.425 (15,3%), Warszawskiej—525.304 (14,7%) i Piotrkowskiej—460.328 (12,8%).

W przeciągu ostatnich lat dziesięciu, od roku 1903, w którym liczba nieruchomości wynosiła 954.614, budowli zaś 2.963.563, przyrost liczby nieruchomości stanowi 14,1%, budowli—20,8%.

II. Szacunek nieruchomości. Ogólny szacunek nieruchomości w Królestwie wynosił w 1912 roku 1.119.099.970 rubli.

Nieruchomości włościańskie przedstawiają szacunek 470.076.400 rubli czyli 42,0% ogólnego szacunku wszystkich nieruchomości Królestwa; nieruchomości folwarczne—153.213.030 rubli, czyli 13,7%, i nieruchomości fabryczne, młynarskie, publiczne i kościelne w gminach 90.312.430 rubli, t. j. 8,0%. Razem szacunek budowli nieruchomości wszystkich kategorji w gminach wynosi 713.601.860 rubli, t. j. 63,7%, w miastach i miasteczkach—405.498.110 rubli, czyli 36,3%.

Przeciętny szacunek jednej nieruchomości w Królestwie wynosi 1028 rubli, w gminach 757 rubli, w miastach gubernialnych—12.203 ruble, w miastach powiatowych — 2252, w miast czkach — 1305. Z poszczególnych kategorji własności najniższy szacunek przypada na nieruchomość włościańską—516 rb., najwyższy na fabryczną—30.105 rb.

Szacunek ogólnej liczby nieruchomości w Królestwie wynosił w 1903 roku 829.050.200 rb., czyli wzrósł w 10-letnim okresie czasu o 35,0%. Wzrost szacunku nieruchomości był zatem o wiele znaczniejszy od wzrostu ich liczby, ten ostatni bowiem wynosił zaledwie 14,1%.

[1]) Bez m. Warszawy.

III. Materjały budowli. W roku 1911 liczono w Królestwie budynków murowanych 231.101, czyli 6,6% ogólnej liczby, w roku 1912 — 241.543, czyli 6,7%; budynków drewnianych — 3.013.101 i 3.080.738, t. j. 86,0% i 86,2% ogólnej liczby; budynków mieszanych—257,086 i 257.323. czyli 7,4% i 7,1%.

Największy procent budynków murowanych posiadają miasta gubernialne: w roku 1911—40,3%, w roku 1912—40,5% ogólnej liczby; miasta powiatowe i miasteczka, w których mieszczą się instytucje administracji rządowej—15,5% i 15,6%; miasteczka i miasta nie powiatowe — 12,0% i 12,3%; folwarki — 25,8% i 26,5%; wsie—3,1% i 3,3%. Ogółem w miastach i miasteczkach było 18,1% budowli murowanych.

Budynków drewnianych było najwięcej we wsiach: w roku 1911 i 1912 po 90,0%; w miasteczkach i miastach nie powiatowych—79,5% i 89,4%; w miastach powiatowych i miasteczkach, w których mieszczą się instytucje administracyjne rządowe po 77,4%. Mniej budowli drewnianych było w folwarkach: w roku 1911 — 61,9% i w roku 1912 — 61,8%, i w miastach gubernialnych — po 51,8%.

Budowli mieszanych było najwięcej w folwarkach: w roku 1911—12,3% w roku 1912—11,7%.

Materjałem, którym kryte bywają najczęściej budowle w Królestwie, jest słoma: w 1911 roku 2.767.947 budowli, czyli 79,1% ogólnej liczby, były kryte słomą, w 1912 roku—2.816.963 budowli, czyli 78,6%; budowli, krytych materjałami ogniotrwałymi, było w 1911 roku 295.132, t. j. 8,4%, w 1912 roku—329.653, t. j. 9,4%; krytych gontami i innymi materjałami palnymi było 438.209 i 432.988, czyli 12,5% i 12.0%.

We wsiach przeważa krycie budowli słomą: w 1911 roku 92,8% budowli było krytych słomą, w 1912 roku—92,6%; w miastach gubernialnych — materjałami ogniotrwałymi: 70,8% i 72,7%.

IV. Liczba i przyczyny pożarów. Od roku 1901 do 1910 było 45.276 pożarów, czyli przeciętnie rocznie—4.528, przyczem najniższa liczba pożarów przypada w 1902 roku — 3.305, najwyższa zaś w 1905 roku—5.815. Przeciętnie na 1000 ubezpieczonych nieruchomości w tymże czasie przypadało 4,57 pożary, aczkolwiek stosunek ten w r. 1902 wynosił tylko 3,52; natomiast w r. 1905, w którym zanotowano największą absolutną liczbę wypadków, był najwyższy, mianowicie—5,90. W latach 1908, 1909 i 1910 wynosił on przeciętnie 4,22, był tedy niższy od przeciętnej za 10 lat, znacznie jednak wyższy od tegoż stosunku w pierwszych 3 latach—1901, 1902 i 1903, w których wynosił—3,78. W roku 1911 było pożarów 5035, czyli 4,7 na 1000 ubezpieczonych nieruchomości, w 1912 roku—4124, czyli 3,8‰.

Największa liczba pożarów przypada na miesiące letnie: maj—13,6% w 1912 roku, czerwiec—13,6%, lipiec—12,5%; najmniejsza liczba na grudzień—5,3% i na styczeń—5,5%.

Z powodu trudności, na które natrafia dokładne zbadanie przyczyn pożarów, statystyka urzędowa tylko dla pewnej części zanotowanych wypadków podaje przyczynę pożaru, pozostałą zaś większą część umieszcza w rubryce: „Pożary z przyczyn niewyjaśnionych". Największy procent wypadków przypada według tej statystyki, z przyczyn ujawnionych, na podpalenia: 15,4% i 14,9% w latach 1911 i 1912, i z powodu nieostrożności 11,5% i 12,2%; częste są również pożary od uderzenia pioruna: w 1911 roku 6,6% ogólnej liczby, w 1912 roku 11,3%, — i z powodu złego urządzenia pieców i kominów — 8,6% i 8,9%.

V. Straty wywołane przez pożary. Królestwo Polskie poniosło w roku 1912 strat wskutek pożarów na sumę 3.645.758 rb. W przeciągu ostatnich lat

10, od roku 1903, ogólna suma strat, spowodowanych wskutek pożarów, wynosi 44.339.442 rb., czyli przeciętnie rocznie przypada 4.433.944 rb. Najniższe straty były w latach 1903 i 1909—3.300.582 i 3.215.885 rubli, najwyższe w roku 1904—6.130.493 ruble.

VI. Walka z pożarami. Oprócz miejskich straży ogniowych, istniejących tylko w Warszawie i Łodzi, istniało w Królestwie Polskiem w końcu 1912 roku ogółem 548 straży ogniowych z nich 4 miejskich płatnych. Najwięcej straży ogniowych posiadała gub. kaliska — 109, i gub. Warszawska—107; następnie idą gub. Piotrkowska—94, Radomska—40, Lubelska i Płocka—po 39, Kielecka—37, Łomżyńska—34, Siedlecka—31, Suwalska—18.

„Zarząd wzajemnego ubezpieczenia budowli od ognia w Królestwie Polskiem" wydał na cele walki z pożarami w 1911 roku — 60.469 rb. 75 kop., w 1912 roku—91.019 rb. 68 kop.; połowę tych sum wydano za dostarczanie sikawek przy pożarach. Oprócz tego, Zarząd ubezpieczeń wydał w 1912 roku 48.575 rb. 95 kop. na zapomogi strażom ogniowym na ich cele ogólne, oraz od roku 1901 do 1912 włącznie przeciętnie rocznie po 13.540 rb. 44 kop. w charakterze ulgowych pożyczek pogorzelcom na odbudowanie spalonych budowli oraz strażom ogniowym na zakup narzędzi.

I. Nieruchomości, budowle i ich szacunek.[1])

Immobilités, bâtiments et leur taxe.

Rodzaje nieruchomości		Liczba nieruchom.	Liczba budowli	Szacunek budowli	Przeciętny szacunek budowli w jednej nieruch.
Królestwo Polskie[2])	**1911**	**1 070 704**	**3 501 288**	**1 052 498 600**	**983**
„ „	**1912**	**1 088 960**	**3 579 604**	**1 119 099 970**	**1 028**
W gminach	**1911**	**928 569**	**3 009 328**	**681 289 190**	**734**
„	**1912**	**943 106**	**3 072 830**	**713 601 860**	**757**
w tem folwarczne	1911	15 566	164 070	150 706 650	9 682
„ „ „	1912	15 387	163 297	153 213 030	9 957
„ „ włościańskie	1911	896 252	2 767 774	445 923 440	498
„ „ „	1912	910 868	2 829 867	470 076 400	516
„ „ fabryczne i młyn	1911	10 562	53 001	57 357 320	5 431
„ „ „ „ „	1912	10 533	54 448	61 437 780	5 823
„ „ kościelne	1911	1 926	13 136	20 980 720	10 893
„ „ „	1912	1 927	13 188	21 561 590	11 189
„ „ publiczne	1911	4 263	11 347	6 321 060	1 483
„ „ „	1912	4 391	12 030	7 313 050	1 665
W miastach gubernjalnych[2])	**1911**	**16 363**	**87 111**	**186 746 940**	**11 413**
„ „	**1912**	**17 050**	**90 861**	**208 061 910**	**12 203**
w tem kościelne	1911	85	390	1 912 700	22 561
„ „ „	1912	87	415	1 977 010	22 701
„ „ publiczne	1911	228	1 131	2 878 850	12 627
„ „ „	1912	247	1 163	3 049 320	12 345
„ „ fabryczne i młynar.	1911	879	12 488	42 249 880	48 066
„ „ „ „ „	1912	926	13 225	45 957 250	49 630
„ „ pozostałe	1911	15 171	73 102	139 705 510	9 209
„ „ „	1912	15 790	76 058	157 080 330	9 948
W miastach powiatowych	**1911**	**29 971**	**113 522**	**65 475 110**	**2 185**
„ „	**1912**	**30 983**	**117 489**	**69 785 840**	**2 252**
w tem kościelne	1911	219	1 078	3 268 460	14 924
„ „ „	1912	218	1 104	3 528 180	16 184
„ „ publiczne	1911	450	1 510	2 135 860	4 746
„ „ „	1912	488	1 631	2 447 870	5 014
„ „ fabryczne i młynarskie	1911	476	3 211	3 725 320	7 826
„ „ „ „ „	1912	497	3 489	4 525 490	9 106
„ „ pozostałe	1911	28 826	107 723	56 345 470	1 955
„ „ „	1912	29 780	111 265	59 284 300	1 991
W miasteczkach	**1911**	**95 801**	**291 327**	**118 987 360**	**1 242**
„ „	**1912**	**97 821**	**298 424**	**127 650 360**	**1 305**
w tem kościelne	1911	610	3 848	8 766 520	14 371
„ „ „	1912	615	3 875	8 958 650	14 567
„ „ publiczne	1911	1 246	3 362	2 633 930	2 114
„ „ „	1912	1 353	3 625	3 071 210	2 270
„ „ fabryczne i młynar.	1911	1 295	8 028	14 816 960	11 442
„ „ „ „ „	1912	1 363	8 524	16 353 700	11 998
„ „ pozostałe	1911	92 650	76 089	92 769 950	1 001
„ „ „	1912	94 490	282 400	99 266 800	1 051

[1]) Ubezp. wzaj. budowli od ognia w Królestwie Polskiem, r. 1912, str. 6—8 [2]) Bez m. Warszawy.

II. Rodzaje nieruchomości.

Espèces des immobilités.

Gubernje		Folwarczne		Włościańskie		W miastach i gminach razem						Pozostałe budowle w miastach i miasteczkach	
						Fabryczne		Młynarskie		Kościelne		Publiczne	
		Liczba nieruchomości	Szacunek budowli w rublach	Liczba nieruchomości	Szacunek budowli w rublach	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli w rublach	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli w rublach	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli w rublach	Liczba nieruchom.	Szacunek budowli w rublach
			Przeciętny szacunek budow. w jednej nieruchom.		Przeciętny szacunek budow. w jednej nieruchom.								
Kaliska	1911	1 607	17 289 900	89 899	43 404 380	316	5 287 200	1 460	2 735 940	356	3 976 120	702	1 435 510
	1912	1 616	17 482 620	90 076	45 569 180	506	6 078 910	1 428	2 805 940	361	4 151 480	711	1 494 950
Kielecka	1911	1 365	11 253 200	95 062	31 975 590	368	3 123 720	576	1 056 460	394	3 814 020	618	1 206 550
	1912	1 333	11 875 210	96 323	33 242 480	351	3 312 190	571	1 030 300	391	3 837 910	648	1 339 420
Lubelska	1911	2 319	20 788 260	140 600	53 867 560	383	4 911 550	1 355	2 190 380	235	2 815 670	878	2 199 110
	1912	2 219	21 088 680	143 215	56 485 510	394	5 253 910	1 340	2 198 510	234	2 825 530	911	2 483 490
Łomżyńska	1911	530	5 306 890	58 972	25 943 060	440	759 840	464	690 400	165	2 226 330	284	514 540
	1912	516	5 395 560	59 318	26 932 360	454	828 580	471	760 430	159	2 282 800	311	587 800
Piotrkowska . . .	1911	1 530	14 892 220	106 837	67 373 730	1 320	62 597 270	836	2 517 980	351	5 553 220	877	2 612 600
	1912	1 494	15 180 080	109 260	71 698 510	1 373	69 465 400	859	2 399 290	347	5 823 040	913	3 125 780
Płocka	1911	1 442	15 396 370	43 549	27 784 910	638	1 727 320	794	1 509 710	264	2 518 280	362	718 230
	1912	1 450	15 686 290	44 891	28 943 060	645	1 850 340	775	1 481 620	263	2 586 200	409	834 040
Radomska. . . .	1911	1 307	10 287 290	33 106 940	331	102	3 815 430	1 308	1 953 480	253	2 925 240	558	1 108 400
	1912	1 277	10 332 270	102 452	34 720 190	339	246	3 970 800	1 317	2 018 290	253	3 103 170	576	1 234 850
Siedlecka	1911	1 471	12 205 320	90 796	39 481 260	435	234	1 925 430	1 159	1 420 510	191	2 430 000	610	874 260
	1912	1 470	12 432 290	91 926	40 880 500	445	252	2 060 000	1 129	1 497 570	194	2 532 480	660	1 046 200
Suwalska	1911	1 192	7 604 780	54 618	31 404 110	575	94	744 000	248	497 100	195	2 010 450	349	499 870
	1912	1 190	7 742 780	54 752	32 321 200	590	102	801 480	251	501 730	199	2 078 920	371	634 020
Warszawska[1]) . .	1911	2 803	35 241 920	115 632	91 581 870	792	562	15 653 200	1 532	3 101 160	440	6 699 070	949	2 800 630
	1912	2 822	35 997 250	118 675	99 283 410	836	593	16 705 130	1 510	3 135 110	442	6 794 900	969	3 100 910

[1]) Ubezpiecz. wzaj. budowli od ognia w Królestwie Polskiem, r. 1911, dod. 4, str. 96—141; r. 1912 dod. 4, str. 102—145. [2]) Bez m. Warszawy.

III. Materjały budowli w miastach i wsiach.[1])

Materiaux pour la construction des bâtiments de villes et de villages.

Materjały dachów	Materjały ścian		Królestwo Polskie[2])		W miastach gubernjalnych[2])		W miastach powiatowych i miasteczkach centrach admin.		W miasteczkach i miastach niepowiatowych		W folwarkach		We wsiach		W pozostałych miejscowościach	
			Liczba budowli	% do ogólnej liczby	Liczba budowli	% do ogólnej liczby	Liczba budowli	% do ogólnej liczby	Liczba budowli	% do ogólnej liczby	Liczba budowli	% do ogólnej liczby	Liczba budowli	% do ogólnej liczby	Liczba budowli	% do ogólnej liczby
Ogniotrwałe	Murowane	1911	128 921	3,7	33 282	38,2	15 175	13,4	25 926	8,9	20 188	12,3	34 350	0,8	21 187	1,2
		1912	138 545	3,9	34 858	38,5	16 001	13,6	27 937	9,4	21 226	13,0	38 523	1,0	27 578	1,3
	Mieszane	1911	30 109	0,9	5 482	6,3	4 114	3,6	7 936	2,7	4 004	2,4	8 573	0,2	6 584	0,3
		1912	32 493	0,9	5 720	6,3	4 269	3,6	8 405	2,9	4 498	2,8	9 601	0,2	7 538	0,3
	Drewniane	1911	136 102	3,9	22 910	26,3	20 670	18,2	29 571	10,2	9 518	5,8	53 433	1,7	45 636	1,8
		1912	158 615	4,5	23 360	27,9	22 951	19,5	34 521	11,6	10 745	6,6	65 038	2,0	56 007	2,2
	"	1911	295 132	8,4	61 674	70,8	39 959	35,2	63 433	21,8	33 710	20,8	96 356	2,8	76 407	3,4
	Razem	1912	329 653	9,4	65 938	72,7	43 221	36,7	70 863	23,9	36 469	22,4	113 162	3,2	91 123	3,8
	"	1911	37 541	1,1	1 628	1,9	2 225	2,01	7 465	2,6	15 715	9,6	10 508	0,3	7 456	0,4
		1912	38 838	1,0	1 579	1,8	2 073	1,8	7 295	2,4	15 595	9,5	10 346	0,2	7 395	0,4
	Mieszane	1911	30 590	0,9	1 240	1,4	3 412	3,0	11 627	4,0	6 934	4,2	7 377	0,2	5 746	0,3
		1912	29 455	0,8	1 182	1,2	3 323	2,9	11 470	3,8	6 144	3,7	7 336	0,2	5 730	0,3
	Drewniane	1911	370 078	10,5	20 371	23,4	52 320	46,1	114 257	39,2	47 690	29,0	135 440	4,0	109 566	4,8
		1912	386 645	10,2	19 865	21,8	51 952	44,2	113 944	38,2	46 847	28,7	134 037	3,8	108 084	4,7
	"	1911	438 209	12,5	23 239	26,7	57 957	51,1	133 349	45,8	70 339	42,9	153 325	4,4	122 788	5,5
	Razem	1912	452 988	12,0	22 826	24,8	57 348	48,9	132 709	44,4	68 586	41,9	151 719	4,2	121 909	5,4
	"	1911	64 639	1,8	196	0,2	208	0,2	1 692	0,5	6 457	3,9	56 086	2,0	54 667	2,0
		1912	66 110	1,8	157	0,2	228	0,2	1 690	0,5	6 444	4,0	57 591	2,1	56 182	1,9
	Mieszane	1911	196 387	5,6	203	0,2	479	0,4	5 012	1,7	9 267	6,1	181 426	6,5	178 632	6,4
		1912	195 375	5,4	206	0,2	595	0,5	4 852	1,6	8 471	5,2	181 251	6,3	178 582	6,2
	Drewniane	1911	2 508 921	71,6	1 799	2,0	14 919	13,1	87 841	3,0	44 297	27,0	2 358 065	84,4	2 335 300	82,9
		1912	2 555 478	71,5	1 931	2,1	16 097	13,7	88 310	29,6	43 327	26,5	2 405 810	84,2	2 382 771	82,7
	"	1911	2 787 947	79,1	2 198	2,5	15 606	13,7	94 545	32,3	60 021	36,6	2 595 577	92,8	2 568 589	91,3
	Razem	1912	2 818 963	78,6	2 297	2,5	16 920	14,4	94 852	31,7	58 942	35,7	2 644 652	92,6	2 617 585	90,8
Słoma	Murowane	1911	231 101	6,6	35 106	40,3	17 608	15,5	35 083	12,0	42 360	25,8	100 941	3,1	86 310	3,5
		1912	241 543	6,7	36 594	40,5	18 302	15,6	36 922	12,3	43 265	26,5	106 460	3,3	91 155	3,6
	Mieszane	1911	257 088	7,4	6 925	7,9	8 005	7,1	24 575	8,4	20 205	12,3	197 376	6,9	190 962	6,9
		1912	257 823	7,1	7 108	7,7	8 187	7,0	24 727	8,3	19 113	11,7	198 188	6,7	191 850	6,8
	Drewniane	1911	3 013 101	86,0	45 080	51,8	87 909	77,4	231 669	79,5	101 505	61,9	2 546 938	90,0	2 490 502	89,5
		1912	3 080 738	86,2	47 159	51,8	91 000	77,4	231 275	79,4	100 919	61,8	2 601 885	90,0	2 546 862	89,6
	"	1911	3 501 288	100,0	87 111	100,0	113 522	100,0	291 327	100,0	164 070	100,0	2 845 258	100,0	2 767 774	100,0
	Razem	1912	3 579 604	100,0	90 861	100,0	116 489	100,0	293 924	100,0	163 297	100,0	2 909 533	100,0	2 829 867	100,0
Różne	Murowane	1911														
		1912														
	Mieszane	1911														
		1912														
	Drewniane	1911														
		1912														
	"	1911														
	Razem	1912														

[1]) Ubezpiecz. wzaj. budowli od ognia w Królestwie Polskiem r. 1911 str. 26, 235—238; r. 1912 str. 22, 330—334. [2]) Bez miasta Warszawy. [3]) Do miast gubernjalnych są zaliczone Włocławek, Łódź i Częstochowa, ponieważ dla miast tych przyjęto taryfę ubezpieczeniową miast gubernjalnych.

IV. Liczba pożarów.[1]) — Nombre d'incendies.

Gubernje	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**3 928**	**5 333**	**5 815**	**5 311**	**5 108**	**4 468**	**4 244**	**4 344**	**5 035**	**4 124**
Kaliska	436	519	558	582	576	550	476	478	663	493
Kielecka	515	709	780	572	596	409	485	493	558	436
Lubelska	350	463	582	469	447	441	445	412	464	353
Łomżyńska	150	200	179	208	160	174	163	175	172	163
Piotrkowska	571	848	941	894	846	631	591	634	245	636
Płocka	217	305	234	265	267	248	243	262	341	285
Radomska	378	606	664	514	519	390	395	394	451	353
Siedlecka	277	424	459	440	360	349	323	303	349	311
Suwalska	457	456	527	507	514	518	461	508	430	434
Warszawska	577	803	891	860	823	758	662	685	762	660

[1]) Ubezpiecz. wzaj. bud. od ognia w Król. Pol. 1901—1910 str. 22, r. 1911 str. 47—48, r. 1912 str. 45—46. [2]) Bez miasta Warszawy.

IV-a. Straty wywołane wskutek pożarów.
Pertes occasionnées les incendies.

Gubernje	1903	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912
Królestwo Polskie	**3 300 582**	**6 130 493**	**4 331 753**	**4 880 784**	**5 214 157**	**3 944 088**	**3 215 885**	**4 133 334**	**5 296 991**	**3 645 758**
Kaliska	351 050	556 452	427 702	445 656	498 425	486 454	319 644	302 495	756 497	355 179
Kielecka	315 253	861 511	580 423	435 868	418 426	243 317	326 896	326 823	393 657	296 750
Lubelska	378 666	613 021	539 149	497 741	709 446	562 404	380 185	475 835	550 603	421 021
Łomżyńska	116 205	271 641	147 449	230 097	155 127	180 718	126 459	334 799	224 005	271 458
Piotrkowska	464 979	889 665	624 939	820 568	863 590	563 255	552 659	629 714	944 267	616 126
Płocka	201 045	356 661	210 123	301 535	261 580	255 324	243 038	250 772	559 709	235 633
Radomska	274 200	777 320	439 025	457 320	467 958	229 938	229 324	338 380	385 838	197 665
Siedlecka	500 803	756 712	417 670	618 244	577 532	544 904	326 527	639 550	556 953	386 206
Suwalska	206 363	223 161	278 098	308 335	316 530	278 661	224 275	196 388	304 197	243 852
Warszawska	492 018	824 349	667 175	765 420	945 543	599 113	486 878	638 578	621 265	621 868

[1]) Ubezpiecz. wzaj. bud. od ognia w Król. Pol. 1901—1910 str. 25 r. 1911 str. 10—93 r. 1912 str. 14—97. [2]) Bez m. Warszawy.

IV-b. Pożary według miesięcy[1]).
Incendies d'après les mois.

Miesiące	Królestwo Polskie[2])	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszaw-ska[2])
Styczeń											
Liczba pożarów . . . 1911	**198**	17	17	14	8	38	10	16	18	28	32
" " " . . . 1912	**227**	27	28	17	5	53	12	16	11	32	26
% do ogólnej liczby . . 1911	**3,9**	2,6	3,0	3,0	4,7	4,5	2,9	3,5	5,2	6,5	4,2
" " " . . . 1912	**5,5**	5,5	6,4	4,8	3,1	8,3	4,2	4,5	3,5	7,4	3,9
Luty											
Liczba pożarów . . . 1911	**191**	27	18	18	3	42	13	10	14	17	29
" " " . . . 1912	**157**	24	16	10	6	32	11	14	7	**15**	22
% do ogólnej liczby . . 1911	**3,8**	4,1	3,2	3,2	1,7	5,0	3,8	2,2	4,0	4,0	3,8
" " " . . . 1912	**3,8**	4,9	3,7	2,8	3,7	5,0	3,9	4,1	2,3	3,5	3,3
Marzec											
Liczba pożarów . . . 1911	**282**	33	30	25	6	45	17	29	16	**33**	48
" " " . . . 1912	**263**	37	24	21	12	44	13	21	19	23	49
% do ogólnej liczby . . 1911	**5,6**	5,0	5,4	5,4	3,5	5,3	5,0	6,4	4,6	7,7	6,3
" " " . . . 1912	**6,4**	7,5	5,5	5,9	7,4	6,9	4,6	5,9	6,1	5,3	7,4
Kwiecień											
Liczba pożarów . . . 1911	**426**	54	57	43	12	65	33	47	27	36	52
" " " . . . 1912	**436**	49	57	35	12	65	31	35	37	34	81
% do ogólnej liczby . . 1911	**8,5**	8,1	10,2	9,3	7,0	7,7	9,7	10,4	7,7	8,4	6,8
" " " . . . 1912	**10,6**	9,9	13,1	9,9	7,4	10,2	10,9	9,9	11,9	7,8	12,3
Maj											
Liczba pożarów . . . 1911	**509**	65	64	56	15	83	36	51	29	39	71
" " " . . . 1912	**562**	57	56	54	25	68	38	58	45	65	96
% do ogólnej liczby . . 1911	**10,1**	9,8	11,5	12,1	8,7	9,8	10,6	11,3	8,3	9,0	9,3
" " " . . . 1912	**13,6**	11,6	12,8	15,3	15,3	10,7	13,3	16,4	14,5	15,0	14,5
Czerwiec											
Liczba pożarów . . . 1911	**521**	67	64	65	11	79	35	45	49	37	69
" " " . . . 1912	**564**	68	65	48	27	84	48	56	40	37	91

[1]) Ubezp. wzaj. budowli od ognia w Królestwie Polskiem r. 1911 str. 49—50, r. 1912 str. 47—48. [2]) Bez m. Warszawy.

Miesiące		Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
% do ogólnej liczby	1911	**10,3**	10,1	11,5	14 0	6,4	9,3	10.3	10,0	14,0	8,6	9,0
„ „ „	1912	**13,6**	13,8	14,9	13,6	16,6	13,3	16,8	15,9	12,9	8,5	13,8
Lipiec												
Liczba pożarów	1911	**663**	113	53	49	23	125	41	59	43	43	114
„ „	1912	**514**	54	46	47	18	72	33	52	45	47	100
% do ogólnej liczby	1911	**13,2**	17,0	9,5	10 6	13,4	14,8	12,0	13,1	12,3	10 0	15,0
„ „ „	1912	**12,5**	10,9	10,6	13,3	11,0	11,3	11,6	14,7	14,5	10,8	15,2
Sierpień												
Liczba pożarów	1911	**644**	90	72	65	25	99	47	55	43	33	115
„ „	1912	**317**	42	32	26	11	46	27	23	25	33	52
% do ogólnej liczby	1911	**12,8**	13,6	12,9	14,0	14,5	11,7	13,8	12,2	12,3	**7,6**	15,1
„ „ „	1912	**7,7**	8,5	7,3	7,4	6,7	7,2	9,5	6,5	8,0	7,6	7,9
Wrzesień												
Liczba pożarów	1911	**485**	65	59	38	17	81	35	47	37	30	76
„ „	1912	**284**	31	30	29	17	42	20	29	22	26	**38**
% do ogólnej liczby	1911	**9,6**	9,8	10,6	8,2	9,9	9,6	10,3	10,4	10,6	7,0	10,0
„ „ „	1912	**6,9**	6,3	6,9	8,2	10,4	6,6	7,0	8,2	7,1	6,0	5,8
Październik												
Liczba pożarów	1911	**588**	66	61	50	25	102	48	51	43	60	82
„ „	1912	**298**	40	30	24	11	42	20	19	19	53	40
% do ogólnej liczby	1911	**11,7**	10,0	10,9	10,8	14,5	12,1	14,1	11,3	12,3	14,0	10,8
„ „ „	1912	**7,2**	8,1	6,9	6,8	6,7	6,6	7,0	5,4	6,1	12,2	6,1
Listopad												
Liczba pożarów	1911	**322**	32	36	29	14	50	17	28	16	57	43
„ „	1912	**283**	40	27	20	10	52	17	11	25	49	32
% do ogólnej liczby	1911	**6,4**	4,8	6,5	6,3	8,1	5,9	5,0	6,2	4,6	13,3	5,6
„ „ „	1912	**6,9**	8,1	6,2	5,7	6,2	8,2	6,0	3,1	8,0	11,3	4,8
Grudzień												
Liczba pożarów	1911	**206**	34	27	12	13	36	9	13	14	17	31
„ „	1912	**219**	24	25	22	9	36	15	19	16	20	33
% do ogólnej liczby	1911	**4,1**	5,1	4,8	2,6	7,6	4,3	2,6	2,9	4,0	3,9	4,1
„ „ „	1912	**5.3**	4,9	5,7	6.3	5,5	5.7	5,2	5,4	5,1	4.6	5 0
Ogółem												
Liczba pożarów	1911	**5035**	**663**	**558**	**464**	**172**	**845**	**341**	**451**	**349**	**430**	**762**
„ „	1912	**4124**	**493**	**436**	**353**	**163**	**636**	**285**	**353**	**311**	**434**	**660**

IV-c. Przyczyny pożarów.[1])

Causes des incendies.

		Królestwo Polskie[2])	Kielecka	Kaliska	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Podpalenie.												
Ilość pożarów w r.	1911	**773**	53	103	72	30	108	56	73	87	75	116
„ „ „ „	1912	**615**	30	83	68	28	78	53	56	73	39	107
% do ogólnej liczby	1911	**15,4**	8,0	18,5	15,5	17,4	12,8	16,4	16,2	24,9	17,4	15,2
„ „ „ „	1912	**14,9**	6,1	19,0	19,3	17,2	12,2	18,6	15,9	23,5	9,0	16,2
Od pioruna.												
Ilość pożarów w r.	1911	**334**	49	22	62	5	52	15	52	27	19	31
„ „ „ „	1912	**468**	45	43	45	31	40	37	45	50	53	79
% do ogólnej liczby	1911	**6,6**	7,4	3,9	13,4	2,9	6,1	4 4	11,5	7,7	4,4	4,1
„ „ „ „	1912	**11,3**	9,1	9,9	12,7	19,0	6,3	13,0	12,7	16,1	12,2	12,0
Ze złego urządzenia pieców i kominów.												
Ilość pożarów w r.	1911	**431**	18	38	42	19	100	31	37	26	54	66
„ „ „ „	1912	**369**	24	42	27	18	96	19	29	16	46	52
% do ogólnej liczby	1911	**8,6**	2,7	6,8	9,1	11,0	11,8	9,1	8,2	7,4	12,6	8,7
„ „ „ „	1912	**8,9**	4,9	9,6	7,6	11,0	15,1	6,6	8,2	5,1	10,6	7,9
Z powodu nieostrożności.												
Ilość pożarów w r.	1911	**581**	38	40	49	26	80	89	33	26	96	104
„ „ „ „	1912	**497**	26	14	33	18	57	54	33	35	129	98
% do ogólnej liczby	1911	**11,5**	5,7	7 2	10,6	15,1	9,5	26,1	7,3	7,4	22,3	13,6
„ „ „ „	1912	**12,2**	5,3	3,2	9,3	11,0	9,0	18,9	9,3	11,3	29,8	14,8
Z figlów.												
Ilość pożarów w r.	1911	**105**	17	10	8	4	9	11	16	14	4	13
„ „ „ „	1912	**51**	6	2	8	5	6	3	6	5	4	6
% do ogólnej liczby	1912	**2,1**	2,6	1,8	1,7	2,3	1,1	3,2	3,5	4,0	0,9	1,7
„ „ „ „	1912	**1,2**	1,2	0,5	2,3	3,1	0,9	1,1	1,7	1,6	0,9	0,9
Z przyczyn nieujawnionych i innych.												
Ilość pożarów w r.	1911	**2811**	488	345	231	88	496	139	240	170	182	432
„ „ „ „	1912	**2121**	362	252	172	63	359	116	184	132	163	318
% do ogólnej liczby	1911	**55,8**	73,6	61,8	49,8	51,2	58,7	40,8	53,2	48,7	42,3	56,7
„ „ „ „	1912	**51,5**	73,4	57,8	47,9	38,7	56,5	41,8	52,2	42,4	37,5	48,2
S u m a												
Ilość pożarów w r.	1911	**5035**	663	558	464	172	845	341	451	349	430	762
„ „ „ „	1912	**4124**	493	436	353	163	636	285	353	311	434	660

[1]) Ubezp. wzaj. budowli od ognia w Królestwie Polskiem r. 1911, str. 47—48, r. 1912, str. 45—46.
[2]) Bez m. Warszawy.

XI.

Drogi.

I. Drogi żelazne. Ogólna długość głównych linji kolejowych Królestwa Polskiego wynosi 3.513 wiorst, z których na drogi Nadwiślańskie, leżące w obrębie Królestwa, przypada 2.228 wiorst, na Warszawsko-Wiedeńską — 716 wiorst, Fabryczno-Łódzką — 74 wiorsty, Północno-Zachodnie — 365 wiorst i Herbsko-Kielecką — 130 wiorst. Ogólna długość kolejek dojazdowych Królestwa wynosi 143 wiorst.

Długość dróg żelaznych w Królestwie Polskiem przy porównaniu z długością dróg tych w 50 guberniach Rosji Europejskiej (48.771 wiorst) wynosi 7,2%.

Liczba parowozów w Królestwie wynosiła w roku 1912 — 1.281; wagonów pocztowo-osobowych—1.952, towarowych—33.586; w 50 gubernjach Rosji Europejskiej parowozów było 5.709, wagonów pocztowo-osobowych — 21.246, towarowych — 373.843; liczby więc Królestwa Polskiego dają odpowiednio odsetki 22,4%, 9,0% i 8,9%.

Pasażerów przejechało w roku 1912 w Królestwie—23.866.877, w Rosji Europejskiej—179.005.383, na Królestwo więc przypada 13,3% ogólnej liczby. Koszty eksploatacji w Królestwie w 1911 roku wynosiły na wiorstę toru 16.281 rubli, w Rosji Europejskiej — 10.566, więc tylko $^2/_3$ kosztów w Królestwie; dochód zaś netto na wiorstę toru w Królestwie stanowił 9.234 rubli, w Rosji Europejskiej 7.619, więc w Królestwie o $^1/_5$ więcej.

Najwięcej dróg żelaznych w Królestwie Polskiem posiada gub. Warszawska—781 wiorst (24,6%); najmniej gub. Płocka — 45 wiorst (1,4%) i gub. Kaliska—76 wiorst (2,4%).

Na 100.000 mieszkańców przypada w Królestwie Polskiem 27,5 wiorst dróg żelaznych, najwięcej w gub. Siedleckiej—46,4 wiorst i Łomżyńskiej — 44,2 wiorst. W 50 gub. Rosji Europejskiej przypada na 100.000 mieszkańców 39,6 wiorst, więc o $^1/_3$ więcej, aniżeli w Królestwie.

Na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni przypada w Królestwie dróg żelaznych—28,4 wiorst; najwięcej w gubernjach Piotrkowskiej—57,1 wiorst i Warszawskiej — 50,7 wiorst; najmniej w Płockiej — 5,4 wiorst i Kaliskiej — 7,6 wiorst. W 50 gubernjach Rosji Europejskiej przypada na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni 11,2 wiorst dróg żelaznych, w Królestwie więc o 153,6% więcej.

Właściwym jednak wskaźnikiem stopnia rozwoju dróg żelaznych jest sto-

V. Wydatki na walkę z pożarami z funduszów Ubezpieczeń Wzajemnych od ognia w Królestwie Polskiem.[1])

Dépenses sur la lutte avec le feu des fonds de l'Assurance mutuelle du feu en Pologne.

Gubernje		Ogólna suma wydatków	w tej liczbie			
			Za dostarczenie sikawek ogniowych	Za zepsucie	Za oznaczenie przy gaszeniu ognia	Za wykrycie podpalaczy
			Rubleikopiejki			
Królestwo Polskie.	**1911**	**60 469**	**34 865**	**96**	**10 613**	**73**	**14 077**	**—**	**1 500**	**—**
,,	**1912**	**91 019**	**45 955**	**50**	**20 506**	**60**	**22 731**	**88**	**1 825**	**—**
Kaliska	1911	12 197	9 566	—	1 432	41	467	50	100	—
,,	1912	14 801	9 547	—	3 701	29	1 553	—	—	—
Kielecka	1911	1 667	1 014	—	504	80	1 367	50	—	—
,,	1912	7 686	3 043	—	1 993	73	2 474	50	175	—
Lubelska	1911	2 914	1 041	90	504	80	1 367	50	—	—
,,	1912	3 687	927	—	446	—	1 714	50	600	—
Łomżyńska	1911	3 006	873	80	779	97	1 353	—	—	—
,,	1912	4 555	1 131	—	1 965	39	1 459	—	—	—
Piotrkowska	1911	9 681	6 467	—	2 237	08	977	50	—	—
,,	1912	26 460	17 021	50	5 592	22	3 496	50	350	—
Płocka	1911	4 348	2 905	73	932	35	510	—	—	—
,,	1912	5 786	2 088	—	1 224	51	2 024	38	450	—
Radomska	1911	4 545	2 623	60	912	69	959	50	50	—
,,	1112	4 401	2 601	—	740	77	1 059	50	—	—
Siedlecka	1911	6 460	2 280	62	1 296	42	2 583	50	300	—
,,	1912	4 075	1 165	—	920	42	1 990	50	—	—
Suwalska	1911	3 983	776	—	263	90	2 344	—	600	—
,,	1912	3 889	603	—	505	13	2 781	—	—	—
Warszawska	1911	11 663	7 317	31	1 749	31	2 147	—	450	—
,,	1912	15 675	7 829	—	3 417	14	4 179	—	250	—

[1]) Ubezp. Wzaj. bud. od ognia w Król. Pol. r. 1911 str. 97, r. 1912 str. 91. [2]) Bez m. Warszawy. [3]) Z sumowania wypada 61056,69; [4]) 91018,98; [5]) 11569,91; [6]) 2886,30.

sunek długości dróg żelaznych do powierzchni oraz do gęstości zaludnienia.[1]) Stosunek ten dla Królestwa wyraża się liczbą ośmiu, dla 50 gubernji Rosji Europejskiej liczbą czterech wiorst na 100 wiorst kwadratowych z uwzględnieniem gęstości zaludnienia tejże powierzchni. Jeżeli jednak wyłączymy z pośród 50 gubernji Rosji Europejskiej gubernje północne i wschodnie, wogóle mało zaludnione, to wtedy trzy gubernje Królestwa: Kaliska (stos. 0,5), Lubelska (stos. 2) i Płocka (stos. 0,3) mieć będą wśród wszystkich gubernji Rosji Europejskiej środkowej i południowej miejsce ostatnie. Nawet najbogatsze w drogi żelazne gubernje Królestwa: Siedlecka (stos. 18), Piotrkowska (stos. 18) i Warszawska (stos. 15) ustępują pierwszeństwa gubernjom: Grodzieńskiej, Jekaterynosławskiej, Tulskiej, Charkowskiej, Moskiewskiej i Witebskiej.

Porównanie Królestwa Polskiego z państwami obcemi pod względem długości dróg żelaznych w stosunku do powierzchni wykazuje, że Królestwo, posiadając 2,9 km. dróg na 100 km. kwadratowych powierzchni, stoi wyżej tylko od Rumunji (2,7 km.), Grecji (2,5 km.), Bułgarji (2,0 km.), Serbji (1,4), Turcji (1,1 km.) i Norwegji (0,9 km.). Pod względem zaś długości dróg żelaznych. przypadających na 10.000 mieszkańców, Królestwo polskie (2,75 wiorst) stoi wyżej tylko od Serbji (2,4 km.).

II. Drogi kołowe. Królestwo Polskie w dniu 1/I 1910 roku posiadało dróg kołowych: szos, bruków i traktów zwyczajnych, razem 68.698,1 wiorst. Najwięcej dróg wogóle posiadały najmniej stosunkowo zaludnione gubernje: Łomżyńska — 17282,3 wiorst (25,2% ogólnej długości dróg w Królestwie) i Płocka— 13008,0 wiorst (18,9%); najmniej dróg posiada gubernja Kielecka — 1507,8 wiorst (2,3%).

Długość dróg kołowych w Królestwie Polskiem—szos, bruków i traktów razem, przy porównaniu z 50 gubernji Rosji Europejskiej, które liczą dróg tych 468.858,6 wiorst, stanowi 14,5%.

W liczbie 68.698,1 wiorst dróg wogóle jest szos—7.821,3 wiorst (11,4%), bruków—365,8 wiorst (0,5%); resztę 60.511,0 wiorst tworzą zwyczajne trakty.

III. Drogi bite. Najdłuższą sieć dróg bitych posiadają najwięcej zaludnione gubernje: Warszawska — 1 513,9 wiorst (18,5% ogólnej długości szos i bruków w Królestwie i 75,3% długości dróg wogóle w gubernji Warszawskiej), Piotrkowska — 987,0 wiorst (12,1% szos i bruków w Królestwie i 47,0% dróg w gubernji Piotrkowskiej); najmniej szos i bruków liczą gubernje: Płocka — 557,1 wiorst i Kielecka—560,8 wiorst, czyli po 6,8% całkowitej długości szos i bruków razem w Królestwie.

Przeciętnie przypada w Królestwie Polskiem na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni 73 wiorst dróg bitych. Powyżej tej przeciętnej posiadają dróg bitych gubernje stosunkowo więcej zaludnione: Warszawska—98 wiorst, Piotrkowska—92 wiorsty, Kaliska — 79 wiorst (wyjątek gub. Łomżyńska — 84 wiorsty). Najmniej szos i bruków przypada na gubernję Lubelską, bo tylko 44 wiorsty na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni.

Długość szos i bruków w Królestwie (8 187,1 wiorst) przy porównaniu z 50

[1]) Według formuły $\frac{\lambda^2}{\delta}.100$; λ—liczba wiorst dróg żelaznych na 100 wiorst kwadratowych powierzchni, δ—gęstość zaludnienia na wiorstę kwadratową powierzchni. Formułka ta jest przyjęta wogóle przy wyliczeniach stopnia rozwoju dróg żelaznych.

gub. Rosji Europejskiej (20 669,9 wiorst) wykazuje 39,6%, długość szos tylko— 48,8%, bruków—7,8%.

IV. Drogi bite państwowe. Z ogólnej długości dróg bitych Królestwa— 7 821,3 wiorst tylko 3 018,8 wiorst (38,6%) są utrzymywane kosztem rządu—są to szosy państwowe; pozostałe 4 803,0 (61,4%) wiorst należą do t. zw. szos gubernialnych ziemskich i na ich utrzymanie pobierany jest specjalny podatek drogowy, o charakterze lokalnym. Szosy państwowe utrzymuje Minist. Komunikacji. Przeważna część szos państwowych są to drogi strategiczne, ekonomicznego znaczenia nie mające. Tylko potrzeby natury strategicznej wymagały stosunkowo długiej sieci szos rządowych w gubernjach Suwalskiej i Łomżyńskiej. Drogi rządowe też idą często równolegle z linjami kolejowemi, wobec czego znaczenie ekonomiczne pierwszych jest sprawdzone do zera.

Najwięcej szos państwowych w stosunku do 1000 wiorst kwadratowych powierzchni posiadają gubernje: Warszawska—47,8 wiorst, Suwalska—47,0 wiorst i Łomżyńska—46,8 wiorst. W gub. Płockiej szos rządowych niema.

V. Drogi bite ziemskie. Drogi bite ziemskie są utrzymywane ze środków specjalnych; najwięcej szos gubernjalnych (na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni) posiadają gubernję: Piotrkowska — 83,3 wiorst, Warszawska — 63,4 wiorst i Płocka—53,1 wiorst; najmniej gub. Lubelska—17,8 wiorst.

W roku 1911 część szos ziemskich podległa skasowaniu w gub. Kaliskiej, a mianowicie 223,2 wiorst.

VI. Rozwój dróg bitych. Długość dróg bitych, będących pod zarządem Ministerjum Spraw Wewnętrznych, wzrosła w Królestwie Polskiem od roku 1874 do roku 1911 z 3 061,6 wiorst do 4 845,6 wiorst, więc o 58,2%. W 1911 roku część dróg w gub. Kaliskiej została zniesioną i na początku roku 1912 Królestwo liczyło dróg bitych ziemskich—4 623,3 wiosty, która to liczba wykazuje przyrost w stosunku do roku 1874 o 51,0%.

Największy przyrost wykazują drogi bite w gubernji Piotrkowskiej—132%, Suwalskiej—72%, Warszawskiej i Siedleckiej po 70%. Długość dróg bitych powiększyła się wogóle we wszystkich gubernjach Królestwa, za wyjątkiem gub. Kaliskiej, gdzie długość ich zmniejszyła się o 19%, wskutek skasowania części dróg w tej gubernji.

Podatek drogowy w Królestwie Polskiem przeznaczony na utrzymanie dróg ziemskich gubernjalnych stanowił w roku 1874—824.494 ruble, w roku 1912 — 1.762.089 rubli, wzrósł więc o 113,8%. Najwięcej wzrosła suma podatku drogowego w gubernjach: Piotrkowskiej z 84.934 do 506.884 rubli, więc o 502,4% i w Warszawskiej—z 117.712 do 268.281 rubli czyli o 127,1%. Koszt konserwacji wiorsty szosy wraz z utrzymaniem mostów i służby wynosił w 1874 roku 250 rubli, w 1912 roku 354 rubli, więc o 41% więcej. Największe koszty konserwacji przypadają na gubernję: Lubelską (533 ruble), Piotrkowską (484 ruble) i Kaliską (436 rubli).

VII. Drogi wodne. W Królestwie Polskiem było dróg wodnych wogóle w 1905 roku 4300 wiorst: dla statków, w obydwie strony—2.944 wiorst (68,5%) dla statków w dół rzeki — 107 wiorst (2,5%), spławnych dla tratw — 1249 wiorst (29,0%). Długość dróg wodnych dla statków parowych równa się 1319 wiorstom, co stanowi 30,3% ogólnej długości dróg wodnych w Królestwie.

Na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni w Królestwie przypada 38,5 wiorst dróg wodnych. Najbogatsze w drogi wodne są gubernje: Łomżyńska — 60,5

wiorst na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni, Siedlecka — 49,8, Radomska — 48,9 wiorst. Najmniej dróg wodnych posiada gub. Piotrkowska, bo tylko 18,8 wiorst na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni.

Długość dróg wodnych w Królestwie Polskiem przy porównaniu z długością dróg tych w 50 gub. Rosji Europejskiej wraz z Kaukazem (83.739 wiorst) wykazuje 5,1%. W 50 gub. Rosji Europejskiej wraz z Kaukazem na 1000 wiorst kwadratowych powierzchni przypada dróg wodnych 20,8 wiorst, w Królestwie więc o 85,1% więcej.

I. Tor i tabor dróg żelaznych w 1912 r.[1]) Longueur et matériel roulant des chemins de fer en 1912.

	Dr. ż. Nadwiślańska	Dr. ż. Warszawsko-Wiedeńska	Dr. ż. Herby-Kielecka	Dr. ż. Fabryczno-Łódzka	Razem	Drogi ż. w 50 gub. Rosji Europejskiej
Długość toru uruchomionego w wiorstach . .	2 286	716	130	74	3 206	48 771
Tabor						
Liczba parowozów . . .	824	398	21	38	1 281	5 709
„ wagonów osobowych	1 004	824	31	93	1 952	21 246
„ wagonów towarow.	17 193	14 718	605	1 070	33 586	373 843
Przewieziono pasażerów .	10 912 493	10 735 962	408 249	1 810 173	23 866 877	179 005 383
„ ładunk. w pud.	702 180 363	597 021 353	42 976 094	138 814 608	1 480 992 418	14 899 504 571

[1]) Rocznik Min. Finansów r. 1914 str. 551—552.

I-a. Finanse dróg żelaznych[1]). Finances des chemins de fer.

		Dr. ż. Nadwiślańska	Dr. ż. Warszawsko-Wiedeńska	Dr. ż. Herby-Kielecka	Dr. ż. Fabryczno-Łódzka	Razem	Dr. ż. w 50 gub. Rosji Europejskiej
Dochód brutto	1910	36 915 007	31 146 452	—	2 548 134	70 609 593	795 891 685
„	1911	42 411 339	35 007 510	1 017 107	2 726 886	81 162 842	885 658 122
Na 1 wiorstę doch.	1910	16 226	43 501		34 434	22 197	16 339
„	1911	18 642	48 893	9 054	36 850	25 515	18 182
Koszty eksploatacji	1910	25 725 901	20 227 461	—	1 615 927	47 569 289	500 942 427
„	1911	26 255 045	23 104 467	724 674	1 704 678	51 788 864	514 672 810
„ na 1 wiorstę	1910	11 308	28 251		21 826	15 071	10 284
„	1911	11 541	32 269	6 413	23 026	16 281	10 566
Dochód netto	1910	11 189 106	10 918 991	—	932 207	23 040 304	294 949 258
„	1911	16 156 294	11 903 043	—	1 022 208	29 373 978	371 106 212
„ na 1 wiorstę	1910	4 918	15 250	—	12 597	7 243	6 055
„ na 1 wiorstę	1911	7 101	16 624	—	13 814	9 234	7 619

[1]) Rocznik Min. Finansów r. 1913 str. 496—499 r. 1914 str. 554—556.

I-b. Kolejki dojazdowe w 1911 r.[1]) Petits chemins de fer en 1911.

	Dr. Ż. Grojecka	Dr. Ż. Jabłonna-Wawer	Dr. Ż. Marecka	Dr. Ż. Piotrków-Sulejów	Dr. Ż. Wilanowska	Razem
Długość toru w wiorstach	33,63	28,63	19,00	17,42	24,98	123,66
Liczba parowozów . . .	12	7	11	4	17	51
Liczba wogonów towar.	180	69	191	64	128	632

[1]) Spraw. Warsz. Kom. Rejonow. Kolej., r. 1911, rozd. I, str. 52—53, 63. O kolejce Łódz. elektr. powyższe źródło żadnych danych nie daje. Rocznik Stat. Rosji, r. 1911 podaje tylko długość jej toru, ktora wynosi 19 w.

II. Drogi kołowe w d. 1 stycznia 1910 r.[1]) Routes au 1 janvier 1910.

Gubernje	Szosy, bruki i zwyczajne trakty	W tej liczbie		
		Drogi bite państwowe	Drogi bite ziemskie	Trakty
	Wiorsty			
Królestwo Polskie . . .	**68 698,1**	**3 215,2**	**4 971,9**	**60 511,0**
gub. Kaliska	2 755,3	210,5	578,4	1 966,4
Kielecka	1 507,8	174,1	386,7	947,0
Lubelska	9 859,1	356,7	290,9	9 211,5
Łomżyńska	17 282,3	519,6	259,9	16 502,8
Piotrkowska	2 101,1	95,5	891,5	1 114,1
Płocka	13 008,0	—	557,1	12 450,9
Radomska	2 331,1	226,5	445,3	1 659,3
Siedlecka	9 661,6	459,8	430,7	8 771,1
Suwalska	8 181,0	520,8	269,2	7 391,0
Warszawska	2 010,8	651,7	862,2	496,9
50 gub. Ros. Europ. . .	468 858,6	9 620,0	11 058,6	448 188,7

[1]) Rocznik Statystyczny Rosji r. 1911. XI, str. 46—49, 50—51.

III. Rozwój dróg bitych ziemskich[1]) Développements des.

Gubernje	Długość w wiorstach			
	Drogi szosowane i brukowane		Przybyło lub ubyło	
	1874	1912	wiorst	%
Królestwo Polskie . . .	**3 061,585**	**4 844,629[2])**	**1 783,044[2])**	**58[2])**
		4 621,387[3])	**1 559,802[3])**	**51[3])**
gub. Kaliska	457,880	589,153[2])	131,267	28
		365,911[3])	—91,969	—19
Kielecka	344,308	386,717	42,409	12
Lubelska	107,125	280,000	172,875	161
Łomżyńska	178,658	235,031	56,373	32
Piotrkowska	416,052	963,800	547,769	132
Płocka	263,720	394,457	130,317	49
Radomska	379,500	432,351	52,131	14
Siedlecka	249,402	426,158	178,062	70
Suwalska	156,036	269,151	113,115	72
Warszawska	508,904	866,720	357,816	70

[1]) Stan dróg kołowych Król. Pol. Tabl. E. M. Wł. Nestorowicza, Wyd. C. T. R. [2]) Przed 1911 r. t. j. przed skasowaniem części traktów w gub. Kaliskiej. [3]) Po 1911 r. t. j. po skasowaniu części w gub. Kaliskiej.

IV. Podatek drogowy i koszt konserwacji szos.[1])

Contribution de route et frais pour l'entretien des chaussées.

Gubernje	Wysokość podatku drogowego w rublach			Koszt konserwacji jednej wiorsty szosy wraz z utrzymaniem mostów i służby, przyjmując koszt konserwacji 10 wiorst grunt. drogi—koszt. konserw. jednej wior. szosy (w rublach).		
	1874	1912	przyb. %	1874	1912	przybyło lub ubyło %
Królestwo Polskie . . .	**824 494**	**1 762 089**	**113,8**	**250**	**354**	**41**
Kaliska	92 000	168 322	82,6	196	436	122
Kielecka	72 706	109 335	51,4	202	272	34
Lubelska	102 913	189 301	85,3	689	533	—23
Łomżyńska	60 699	91 699	51,7	293	319	9
Piotrkowska	84 934	506 884	502,4	197	484	145
Płocka	67 480	87 085	29,9	253	227	—10
Radomska	72 722	126 282	75,0	190	289	52
Siedlecka	80 352	120 212	50,0	298	272	—9
Suwalska	72 976	94 686	29,2	397	368	—8
Warszawska	117 712	268 281	127,1	208	286	37

[1]) Stan dróg kołowych Król. Pol. M. Nestorowicza, Wyd. C. T. R. Wykaz dochodów ze źródeł specjalnych i wydatków M. Spr. W., r. 1913; dodatki—str. 44—45.

V. Drogi wodne w 1905 roku.[1])

Voies d'eau en 1905.

Gubernje	Długość w wiorstach					Na 1000 w. kw. przypada dróg wodnych
	Dla tratew	Dla statków w dół rzeki	Dla statk. w obydwie strony	Razem	W tej liczbie dla statków parowych	
Królestwo Polskie . . .	**1 249**	**107**	**2 944**	**4 300**	**1 319**	**38,5**
Kaliska	236	—	82	318	—	31,8
Kielecka	29	28	149	206	36	23,1
Lubelska	95	15	383	493	171	33,3
Łomżyńska	250	—	313	563	—	60,5
Piotrkowska	23	46	134	203	—	18,8
Płocka	215	—	167	382	167	46,0
Radomska	86	18	429	533	257	48,9
Siedlecka	251	—	377	628	81	49,8
Suwalska	—	—	467	467	290	43,2
Warszawska	64	—	443	507	317	32,9
50 gub. Rosji Europejsk. wraz z Kaukazem. .	27 084	16 390	40 265	83 739	28 834	20,8

[1]) Rocznik Stat. Rosji 1911 XI str. 85.

XII.

Zdrowotność publiczna.

I. Choroby zakaźne. Wśród chorób zakaźnych najwięcej wypadków zapadnięć w Królestwie w roku 1911 przypadało na *świerzbę*: 46.267, czyli 34,9 na 10.000 ludności; najwięcej w gub. Płockiej—162,0 i w Warszawie—116,6, najmniej w gub. Radomskiej—11,9 i Kaliskiej—13,6.

Na *gruźlicę płuc* chorowało w Królestwie Polskiem 38.394 osób, t. j. 28,9 na 10.000 mieszkańców; najwięcej w Warszawie—126,3, najmniej w gub. Suwalskiej—9,7 i Kaliskiej—11,9.

Chorych na *influenzę* było w roku 1910 w Królestwie — 38.240, t. j. 28,8 na 10.000 mieszkańców; najwięcej w Warszawie — 88,6, najmniej w gub. Kaliskiej—9,5.

Przypadków *szkarlatyny* było w Królestwie — 20.708, czyli 15,6 na 10.000 mieszkańców; najwięcej w Warszawie—35,3, najmniej w gub. Kaliskiej—8,5.

Na *ospę* zanotowano zasłabnięć 12.202, t. j. 9,2 na 10.000 mieszkańców; najwięcej w Warszawie—27,3 najmniej w gub. Kieleckiej—1,0.

Wypadków *dyfterytu* było 11.158, czyli 8,4 na 10.000 mieszkańców; najwięcej wypadków notowano w gubernji Piotrkowskiej, najmniej w gubernji Suwalskiej—5,0.

Tyfusu wogóle było wypadków 19.996 (w tej liczbie: tyfus brzuszny — 14.743, plamisty—1,297, powrotny — 126, nieokreślony — 3,830), czyli 12,2 na 10.000 mieszkańców; najwięcej w Warszawie — 23,6, najmniej w gubernji Kaliskiej — 5,8.

II. Śmiertelność z powodu chorób zakaźnych. Liczba zmarłych z powodu ostrych chorób zakaźnych (ospa, odra, szkarlatyna, koklusz, dyfteryt i tyfus) wynosiła w Królestwie Polskiem w r. 1911—17.519, t. j. 141,3 na 100.000 mieszkańców; w tej liczbie zmarło najwięcej od szkarlatyny—48,0 i ospy—28,9. Śmiertelność z powodu chorób zakaźnych w 25 miastach Królestwa, dla których istnieją dane wynosiła 1.980 na 100.000 mieszkańców, w tem na ostre choroby zakaźne (ospa, odra, szkarlatyna, koklusz, dyfteryt i tyfus) zmarło 233 osób na 100.000 mieszkańców; najwięcej na ospę — 50, tyfus brzuszny — 32, i odrę—31. Śmiertelność z powodu gruźlicy płuc wynosiła w miastach 224 osób na 100.000 ludności, z powodu innych chorób dróg oddechowych—256, chorób żołądkowych i kiszek—198.

Śmiertelność z powodu ospy wynosiła w Warszawie w 1911 roku 54 osób na 100.000 ludności, odry—30, szkarlatyny—82, kokluszu—14, dyfterytu—14, tyfusu brzusznego—24. Z pośród innych większych miast w Europie największą liczbę śmierci na ospę należy odnotować: w Moskwie — 13 na 100.000 ludności, Piotrogrodzie — 8, Madrycie — 5; Odesie — 2; na odrę: w Piotrogrodzie—65. Moskwie — 64, Birminghamie — 58, Wiedniu 47, Madrycie — 43; na szkarlatynę: w Moskwie — 52, Budapeszcie — 43, Piotrogrodzie — 31, Odesie—30; na koklusz: w Dublinie — 45. Liwerpolu — 30, Piotrogrodzie — 19, Moskwie — 15; na tyfus brzuszny: w Medjolanie — 38, Piotrogrodzie — 34, Odesie — 27; na dyfteryt: w Hamburgu—69, Moskwie—54, Berlinie—43, Piotrogrodzie—23.

III. Służba zdrowia. W roku 1911 było w Królestwie 1975 lekarzy (w tem 61 kobiet); z tej liczby w Warszawie — 1028, w gub. Piotrkowskiej—309; najmniej w gub. Łomżyńskiej—46 i Suwalskiej—47. Na 1 lekarza wypadało w Królestwie przeciętnie 6.800 ludności wogóle, w miastach—1.500, w gminach—29.300; najmniej ludności przypadało na jednego lekarza w Warszawie—780, najwięcej w gub. Radomskiej—20.700. W 50 gub. Rosji Europejskiej przypada na jednego lekarza 6.700 ludności.

Liczba felczerów wynosi w Królestwie—1.645 (w tem 21 kobiet); w Warszawie—351, w gub. Piotrkowskiej—320; najmniej w gub. Łomżyńskiej—47 i Suwalskiej—54.

Liczba akuszerek w Królestwie równała się 1915. Aptek było 662, z nich w Warszawie—60, w gub. Piotrkowskiej—120.

IV. Szpitali w Królestwie Polskiem było w 1911 roku—344, najwięcej (w Warszawie—124, w gub. Piotrkowskiej—103, najmniej w gub. Łomżyńskiej—5 i Suwalskiej—7; łóżek w nich—10835. Z ogólnej liczby szpitali, było szpitali posiadających więcej niż 15 łóżek—156, w sumie ogólnej 9.928 łóżek. Na 10.000 ludności przypadało przeciętnie 8,7 łóżek.

Chorych było w szpitalach 125.891 osób; na jeden więc szpital przypada 366 osób; z ogólnej liczby chorych zmarło 10.140, czyli 8,1%. Na jednego chorego przypadało—28,5 dni.

Przytułków położniczych było w Królestwie 36, w Warszawie—29, w gub. Piotrkowskiej—3. Lubelskiej—2, Kaliskiej—1, Warszawskiej—1.

Szpitali dla obłąkanych było 16 w gub. Warszawskiej—5, w Warszawie—3, w gub. Lubelskiej—4, Piotrkowskiej—2, Kieleckiej—1, Suwalskiej—1, w nich łóżek—1516, chorych—1891, dni pobytu—648.321 (przeciętnie—194,5 dni na jednego chorego).

V. Wydatki na cele zdrowotności publicznej wynosiły w 1911 roku—4.765.645 rb. 57 kop., w czem na utrzymanie szpitali przypada 3.499.311 rubli 55 kop. czyli 73,0% ogólnej sumy. Wydatki na cele zdrowotności publicznej stanowią 38 kop. na 1 mieszkańca, najwięcej w Warszawie—3 rb. 21 kop., najmniej w gub. Siedleckiej—7 kop.

VI. Szczepienia ospy dokonano w 1911 roku 403.583 wypadkach (w czem 364.896, czyli 90,7%, udanych); szczepień powtórnych—92.551. Na 10.000 mieszkańców przypada 304 szczepień; najwięcej w Warszawie—946, najmniej w gub. Suwalskiej—191.

VII. Instytut Pasteura w Warszawie udzielił pomocy 2049 osobom; z tej liczby zmarło—8. W liczbie ukąszeń zanotowano: 1937 psich, 84 kocich, 8 krowich, 7 ludzkich, 7 końskich, 6 świń. Najwięcej zasłabnięć przypada na maj i sierpień, najmniej—na styczeń.

VIII. Popisowi. W roku 1911 z ogólnej liczby popisowych—124.736 podlegało rewizji—70.883, z pośród których uznano za zdatnych do służby wojskowej—36.883 (52,0% rewidowanych), za niezdatnych do służby wojskowej—5.145 (7,3%); pozostałych zaliczono do pospolitego ruszenia lub też udzielono im odroczenia do lat następnych.

Wśród przyczyn, z powodu których uznano 5.145 popisowych za niezdatnych do służby wojskowej, najważniejsze były: przepukliny w 690 wypadkach, nabrzmienie żył w kończynach—564, skłonność do owrzodzeń—501.

I. Choroby zakaźne i epidemiczne w r. 1911.[1]) (Liczba zanotowanych wypadków zasłabnięć).

Maladies infectueuses et épidemiques en 1911. (Nombre d'accidents annotés).

Choroby	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Warszawa
Ospa	**12 202**	863	107	719	149	3 520	346	1 092	574	193	2 460	2 179
Odra	**16 369**	615	889	2 265	498	3 874	572	1 006	2 526	345	2 343	1 436
Szkarlatyna	**20 708**	1 151	1 467	1 994	711	4 210	1 045	1 401	1 937	848	3 129	2 815
Koklusz	**13 454**	731	731	1 453	457	3 546	1 035	697	2 171	272	2 021	340
Influenza	**38 240**	1 293	3 920	3 336	1 638	11 723	1 108	1 924	2 474	1 160	2 600	7 064
Dyfteryt	**11 158**	1 009	709	1 803	431	2 657	663	560	1 162	328	1 267	569
Tyfus brzuszny	**14 743**	784	1 174	2 080	593	3 099	802	775	2 044	475	1 505	1 412
„ plamisty	**1 297**	13	69	241	14	157	6	85	155	2	86	469
„ powrotny	**126**	1	2	31	8	6	10	10	5	1	51	1
„ nieokreślony	**3 830**	180	186	466	257	1 096	84	170	769	30	440	152
Dyzenterja	**10 903**	455	1 293	2 541	145	2 884	252	637	1 358	53	705	580
Katar żołądka i kiszek	**18 789**	905	923	3 035	255	6 266	1 092	855	1 579	244	2 150	1 485
Cholera swojska	**1 540**	42	157	68	12	691	49	—	48	31	144	298
„ azjatycyjka	**4 966**	—	246	507	200	1 566	201	305	448	123	361	810
Zausznica	**6 636**	190	444	766	268	1 347	542	293	543	205	624	1 258
Róża	**3 227**	346	121	186	33	652	90	70	448	51	410	978
Ropnica i posocznica	**16 923**	882	1 112	2 129	853	3 389	1 419	693	1 549	315	1 510	3 072
Przewl. reumat. stawowy	**428**	58	25	60	40	132	4	1	9	14	58	27
Szkorbut	**28 607**	1 303	2 530	3 339	1 157	6 224	2 048	1 307	4 509	500	2 522	3 168
Zapalenie włókienne płuc	**6 223**	125	134	223	43	2 407	58	129	147	65	396	2 496
Przymiot pierwszorzędny	**14 497**	359	387	567	112	4 473	125	161	288	161	395	7 469
„ drugorzędny	**8 086**	241	207	321	49	2 340	85	175	230	85	415	3 938
Wrzód miękki	**30 189**	566	225	1 075	250	8 422	345	412	895	276	1 150	16 273
Rzerzączka	**46 267**	1 838	1 967	3 096	1 255	6 257	12 446	1 478	3 774	637	4 221	9 298
Świerzba	**23 199**	1 266	497	743	447	4 781	5 811	500	755	990	1 542	5 867
Jaglica	**38 394**	1 614	3 058	4 451	1 393	7 551	2 007	1 499	3 328	633	2 790	10 070
Gruźlica płuc												

[1]) Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej str. 71—83.

I-a. Choroby zakaźne i epidemiczne w 1911 r.[1]) (Liczba zasłabnięć na 10.000 mieszkańców).

Maladies infectueses et épidemiques en 1911. (Nombre d'accidents sur 10.000 habitants).

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Warszawa
Ospa	**9,2**	6,4	1,0	4,4	2,1	15,9	4,5	8,8	5,5	2,9	13,3	27,3
Odra	**12,3**	4,5	8,9	13,9	7,0	17,5	7,4	8,1	24,1	5,3	12,7	18,0
Szkarlatyna	**15,6**	8,5	14,7	12,3	9,9	19,0	13,6	11,3	18,5	12,9	16,9	35,3
Koklusz	**10,1**	5,4	7,3	8,9	6,4	16,0	13,5	5,6	20,7	4,2	10,9	4,3
Influenza	**28,8**	9,5	39,2	20,5	22,9	52,9	14,4	15,5	23,6	17,7	14,1	88,6
Dyfteryt	**8,4**	7,4	7,1	11,1	6,0	12,0	8,6	4,5	11,1	5,0	6,9	7,1
Tyfus brzuszny	**11,1**	5,8	11,7	12,8	8,3	14,0	10,4	6,2	19,5	7,2	8,2	17,7
,, plamisty	**1,0**	—	0,7	1,5	0,2	0,7	—	0,7	1,5	0,5	0,5	5,9
,, powrotny	**0,1**	—	—	0,2	0,1	—	0,1	0,1	—	—	0,3	—
Dyzynterja	**8,2**	3,4	12,9	15,6	2,0	13,0	3,8	5,1	12,9	0,8	3,8	7,3
Zapalenie płuc włóknik.	**21,6**	9,6	25,2	20,6	16,2	28,1	—	10,5	43,0	7,6	13,7	39,7
Malarja	**8,9**	7,0	7,1	6,3	6,7	11,2	7,1	6,9	10,1	2,0	8,3	25,5
Przymiot (Syfilis)	**17,8**	4,0	5,7	5,5	2,3	33,3	2,9	2,6	4,5	4,1	5,1	149,3
Gruźlica płuc	**28,9**	11,9	30,6	27,4	19,4	34,1	26,1	12,0	31,7	9,7	15,1	126,3
Świerzba	**34,9**	13,6	19,7	19,1	17,5	28,2	162,0	11,9	35,9	9,7	22,9	116,6
Jaglica (Trachoma)	**17,5**	9,3	5,0	4,6	6,2	21,6	75,6	4,0	7,2	15,1	8,4	73,6

[1]) Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej str. 18—65.

II. Śmiertelność od chorób zakaźnych i epidemicznych w 1911 r.[1])

Mortalité par les maladies épidemiques en 1911.

Nazwy choroby	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Warszawa
Ospa	**3 588**	488	97	193	63	1 111	118	602	140	80	262	434
Szkarlatyna	**5 954**	520	677	314	383	1 188	277	694	449	237	565	650
Dyfteryt	**2 455**	233	134	155	244	528	158	260	266	91	273	113
Odra	**1 342**	23	37	75	78	312	71	72	309	6	117	242
Koklusz	**1 516**	114	61	54	210	245	196	80	291	32	123	110
Tyfus plamisty	**145**	9	5	10	12	54	3	19	7	—	8	18
,, brzuszny	**1 252**	53	46	43	62	470	83	52	71	69	111	192
,, powrotny	**63**	2	1	14	4	12	3	11	6	1	8	1
,, nieokreślony	**1 204**	21	62	76	177	391	56	90	198	28	105	—
Biegunka	**2 648**	107	43	320	51	271	69	86	183	28	143	1 347
Dyzenterja	**468**	18	22	145	3	88	3	55	24	6	55	49

[1]) Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej str. 68—69.

II-a. Śmiertelność w miastaeh
Mortalité en villes d'après

Miasta	Ogółem	W tem: Ospa	Odra	Szkarlatyna	Koklusz	Dyfteryt	Tyfus brzusz.	Tyfus plam.	Dyzenterja	Róża	Ropnica	Zapalen. płuc	Gruźlica płuc
Warszawa	16 748	434	242	650	110	113	192	18	49	85	121	413	1929
Gostynin	131	2	—	—	—	1	3	—	—	—	2	7	6
Kutno	295	1	3	15	4	1	14	—	1	—	3	28	31
Łowicz	242	1	3	17	4	2	8	—	1	1	1	14	24
Nowo-Mińsk	93	9	1	—	2	—	1	—	—	1	—	14	14
Płońsk	184	17	9	5	—	3	5		—	—	1	5	9
Pułtusk	295	2	19	4	—	1	19	—	4	1	5	21	26
Sochaczew	176	1	1	45	2	—	5	—	—	—	2	11	9
Włocławek	844	10	50	4	50	9	25	—	2	1	6	46	99
Lublin	1 472	36	8	69	1	8	31	3	14	8	31	95	220
Suwałki	234	5	1	2	4	2	10	—	1	—	2	8	18
Augustów	205	—	1	56	4	1	11	—	—	—	—	8	9
Kalwarja	141	—	—	—	—	3	—	—	—	—	1	8	5
Marjampol	63	—	—	—	—	—	1	—	—	1		3	5
Sejny	55	2	—	—	2	2	1	—	—	—	—	1	1
Władysławów	72	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	2	3
Wyłkowyszki	97	—	—	2	—	—	4	—	—	—	—	3	4
Siedlce	448	48	—	10	1	6	12	—	2	2	8	17	49
Biała	93	1	1	—	—	1	2		1	—	1	3	13
Garwolin	78	—	—	—	1	2	—	—	—	1		2	6
Łuków	134	1	—	2	4	—	8	—	1	1	1	8	24
Radzyń	98	—	—	4	1	1	3	—	—	—	4	1	7
Sokołów	77	—	1	1	2	2	2	—	—	—	—	3	6
Węgrów	84	—	—	2	1	1	1	—	—	—	—	7	12
Włodawa	119	—	12	9	—	2	3	—	4	—	—	3	11

[1]) Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej str. 130—131.

według chorób w 1911 roku.[1])
les maladies en 1911.

Gruźlica innych organ.	Pozost. choroby zakaźne	Nowotwory złośliwe	Choroby umysłowe	Śmierć gwałtowna	Braki wrodzone	Chor. mózgu i syst. nerw.	Choroby naczyń krwion.	Choroby dróg oddechowych	Katary żołąd. kiszkowe	Inne choroby organ. traw.	Choroby organ. moczopł.	Choroby kości i mięśni	Choroby skóry	Choroby połogowe	Samobójstwa
872	142	760	95	308	719	943	1201	2354	1908	314	486	77	86	130	209
—	—	3	—	5	7	3	5	4	40	5	4	2	1	2	—
1	2	9	2	11	6	11	20	22	51	6	11	4	2	1	1
9	1	17	—	1	10	17	14	24	27	—	2	—	1	4	—
3	—	6	—	2	5	5	5	6	4	1	1	3	—	—	1
—	1	5	1	2	2	17	8	16	39	4	2	—	—	2	—
—	—	10	—	4	2	20	22	36	51	1	5	1	1	2	—
4	—	8	1	4	8	7	1	11	14	7	12	—	—	—	—
6	—	23	—	2	26	54	56	74	159	8	34	1	7	3	11
18	23	63	8	13	42	11	81	79	158	45	60	3	5	9	3
5	—	2	1	3	7	14	25	45	35	7	9	—	—	4	2
1	2	7	—	1	2	4	8	22	17	7	10	—	—	—	—
1	—	2	—	2	8	6	11	22	17	12	5	—	—	—	1
—	1	4	—	—	—	2	4	6	9	2	3	—	—		2
—	—	5	—	1	1	5	2	7	8	3	—	—	—	—	—
—	—	3	—	—	8	2	4	5	8	4	1	—	—	—	—
—	1	6	—	1	—	11	7	20	13	9	8	—	—	—	—
10	—	16	—	8	8	28	50	40	57	12	21	—	2	1	1
4	—	4	—	3	—	12	3	14	8	5	2	1	—	—	—
—	—	—	—	—	5	2	9	10	5	4	3	1	1	1	—
6	1	5	—	1	2	9	9	15	11	2	4		—	—	—
3	—	3	—	—	—	4	8	28	10	4	6	1	—	—	—
—	1	1	—	—	5	12	2	7	7	4	3	—	1	—	—
2	—	7	—	2	—	3	4	20	4	1	8		—	—	1
4	—	3	—	—	—	8	3	23	24	1	5	—	—	—	—

III. Umysłowo chorzy w szpitalach w 1911 r.[1])

Malades du cerveau dans les hôpitaux en 1911.

Nazwa choroby	Chorych 1 stycznia 1911 r.	Przybyło chorych w 1911 r.	Wystąpiło z powodu zmian djagnozy	Wystąpiło z polepszeniem	Wystąpiło bez polepszenia	Wyzdrowiało	Umarło	Pozostało się na r. 1912
Melancholja	47	65	7	29	23	8	5	40
Manja	34	80	4	34	24	9	3	40
Amentia	51	50	17	17	8	5	5	49
Ostra paranoja	36	60	1	32	16	2	2	43
Otępienie wtórne	457	59	—	25	46	—	30	415
Paranoja chroniczna	167	61	6	36	31	—	8	147
Dementia praecox	331	314	39	144	62	8	25	367
Psychozy okresowe	122	91	5	108	32	20	11	137
Degeneracja	15	30	3	9	10	—	1	22
Psychozy epilept.	108	90	10	41	10	4	16	117
„ histeryczc.	31	66	—	37	15	7	1	37
Rozstrój nerwowy	21	18	1	12	5	3	1	17
Psychozy alkohol	27	57	1	29	3	16	7	28
Inne psychozy toks.	—	—	—	—	—	—	—	—
Paraliż postępowy	111	176	7	43	32	—	74	131
Uwiąd starczy	32	47	—	10	15	—	20	34
Inne psychozy na tle por. mózgu	57	75	—	34	4	7	12	75
Niedorozwój psychiczny	117	93	—	15	50	—	9	136
Choroby nieokreślone	34	45	—	23	6	8	11	31
Choroby mózgu i nerwów	4	2	—	—	3	—	1	2
Osób podl. obserwacji	13	47	6	30	—	—	1	23

[1]) Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej str. 242—243.

IV. Służba zdrowia w 1911 roku.[1])

Service de santé en 1911.

Gubernje	Lekarzy				Felczerów				Akuszerek	Lekarzy-Dentystów	Dentystów	Farmaceutów	Aptek	Liczba recept płatnych w aptekach
	Razem	W tej liczbie			Razem	W tej liczbie								
		Mężczyzn	Kobiet	W miastach		Mężczyzn	Kobiet	W miastach						
Królestwo Polskie	**1 975**	**1 914**	**61**	**1 607**	**368**	**1 645**	**21**	**865**	**780**	**1 915**	**362**	**450**	**1 404**	**662**	**3 781 369**
Kaliska	77	75	2	46	31	114	—	50	64	99	3	19	115	70	230 502
Kielecka	60	60	—	28	32	96	—	23	73	63	6	—	63	48	158 021
Lubelska	103	99	4	68	35	202	—	66	136	102	7	21	110	74	284 771
Łomżyńska	46	46	—	29	17	47	—	19	28	41	6	10	59	34	115 732
Piotrkowska	309	297	12	223	86	317	3	164	156	448	44	109	286	120	794 343
Płocka	49	48	1	34	15	66	—	36	30	72	1	10	44	31	121 631
Radomska	60	59	1	34	26	120	1	36	84	57	5	10	66	47	163 318
Siedlecka	60	58	2	36	24	86	1	38	48	51	10	6	77	47	151 329
Suwalska	47	47	—	30	17	54	—	27	27	45	6	17	64	32	84 855
Warszawska	136	134	2	51	85	188	1	55	133	253	7	22	129	99	400 529
Warszawa	1 028	991	37	1 028	—	351	15	351	—	684	267	226	391	60	1 276 338

[1]) Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej str. 91—93.

V. Szpitale i przytułki położnicze w 1911 roku[1]).

Hôpitaux et asiles d'accouchement en 1911.

	Szpitale ogólne						Szpitale dla chorych umysłowo						Przytułki położnicze					
	Liczba szpitali	Liczba łóżek	Chorych w d. 1 stycz. 1911 r.	Przybyło chorych w ciągu 1911 r.	Zmarło chorych w ciągu 1911 r.	Pozostało chorych w d. 1 stycznia 1911 r.	Liczba dni szpitalnych	Liczba szpit.	Liczba łóżek	Chorych w d. 1 stycznia 1911 r.	Przybyło chor. w ciągu 1911 r.	Zmarło chorych w 1911 r.	Pozostało chor. w d. 1 stycznia 1911 r.	Ogólna ilość dni szpitalnych	Liczba przytuł.	Liczba łóżek	Chorych w d. 1 st. 1911 r.	Przybyło chorych w 1911 r.	Zmarło w 1911 r.	Pozostało w d. 1 stycznia 1911 r.	Ogólna ilość dni szpitalnych
Królestwo Polskie	**344**	**10 835**	**9 931**	**115 960**	**10 140**	**10 106**	**3 582 364**	**16**	**1 516**	**1 815**	**1 519**	**243**	**1 891**	**648 321**	**36**	**315**	**235**	**9 094**	**68**	**207**	**78 611**
Kaliska	10	427	432	5 510	506	459	154 115	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	54	3	—	567
Kielecka	12	445	397	3 910	365	417	148 314	1	20	55	96	14	62	21 202	—	—	—	—	—	—	—
Lubelska	21	931	804	11 686	990	775	280 756	4	145	184	233	47	177	61 639	2	16	8	429	19	5	4 172
Łomżyńska . . .	5	192	121	1 728	187	124	41 004	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Piotrkowska . .	103	1 915	1 434	17 940	1 589	1 456	539 054	2	170	273	197	46	286	83 635	3	26	3	399	5	4	2 449
Płocka	17	380	309	3 026	287	327	105 010	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Radomska . . .	12	353	390	5 081	466	387	127 577	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Siedlecka . . .	11	277	250	4 462	319	231	81 969	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suwalska . . .	7	231	195	2 047	172	208	64 130	1	24	19	24	2	24	6 880	—	—	—	—	—	—	—
Warszawska . .	22	1 312	1 219	4 715	503	1 180	447 615	5	796	782	407	54	785	286 114	1	6	—	60	1	—	560
Warszawa . . .	124	4 372	4 380	55 855	4 756	4 542	1 592 820	3	361	502	562	80	557	188 851	29	263	224	8 152	40	198	70 863

[1]) Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej. str. 89—91.

VI. Wydatki na cele zdrowotności publicznej w 1911 roku.[1])

Dépenses dans le but de l'assainissement public en 1911.

Gubernje	Suma ogólna	Z ogólnej sumy wydatków przypada na: Utrzymanie szpitali	Utrzymanie lekarzy	Utrzymanie felczerów	Utrzymanie służby aptecznej	Bezpłatne wydawanie lekarstw	Szczepienie ospy	Inne wydatki	Rząd	Miasta	Osoby i Towarzystwa prywatne	Inne wpływy
	Ruble											
Królestwo Polskie	**4 765 645**	**3 499 311**	**567 505**	**179 244**	**28 774**	**374 759**	**40 426**	**77 823**	**311 614**	**202 744**	**1 201 852**	**3 046 433**
Kaliska . . .	129 183	109 452	11 900	3 764	150	1 069	778	2 070	8 755	3 516	—	116 912
Kielecka . . .	128 015	83 899	25 298	8 664	150	6 338	1 977	1 706	21 187	1 762	21 285	83 279
Lubelska . . .	250 015	207 748	23 060	10 927	150	2 324	3 110	2 725	10 815	17 630	12 470	209 130
Łomżyńska . .	47 261	31 890	8 885	1 201	—	325	1 504	456	6 560	1 575	2 560	36 566
Piotrkowska .	787 998	517 102	98 207	37 722	8 770	72 742	5 556	47 898	9 280	110 199	369 337	299 182
Płocka . . .	114 828	78 994	24 037	9 717	150	—	150	1 780	5 945	3 625	—	105 258
Radomska. . .	90 155	69 224	11 866	3 920	775	28	994	3 353	6 740	6 990	—	76 425
Siedlecka . .	73 154	50 341	14 704	4 277	450	—	779	1 493	10 134	6 674	5 614	50 731
Suwalska . .	48 768	35 949	9 150	2 550	150	1 109	969	—	5 720	2 759	—	40 289
Warszawska. .	541 187	404 142	63 140	14 102	7 230	51 513	757	300	66 635	13 132	101 917	359 502
Warszawa. . .	2 555 045	1 907 566	277 282	82 398	8 799	239 308	23 849	15 840	159 843	34 879	691 167	1 669 154

[1]) Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej str. 95—97.

VII. Szczepienie ospy w 1911 r.[1])

Vascine de la verole en 1911.

	Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Warszawa
Liczba szczepień	**403 883**	47 617	24 803	44 562	22 766	55 195	27 954	28 991	23 955	12 535	39 739	75 466
Liczba szczepień udanych . . .	**384 896**	46 952	23 522	43 485	22 333	54 397	27 777	28 201	23 723	12 363	38 849	43 244
„ „ powtórn. ch.	**92 551**	14 798	2 915	9 812	4 627	21 562	123	987	1 007	533	2 189	33 943
„ „ na 10000 lud . .	**304**	351	247	274	318	249	364	227	228	191	215	946

[1]) Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej, str. 94.

VIII. Popisowi w roku 1911.

Recrutes en 1911.

Gubernje	Powołano do popisu	W tej liczbie		Podlegało rewizji	Uznano za zdatnych	Uznano za niezdatnych	Zaliczono do pospolitego ruszenia 2 kat.	Podlegało superrewizji	Otrzymali odroczenie z mocy ar. 47
		W wieku popisowym	Z list dopełniających						
Królestwo Polskie . . .	**124 736**	**112 249**	**12 487**	**70 883**	**36 883**	**5 145**	**8 255**	**12 090**	**8 510**
Kaliska	12 768	11 886	882	7 324	4 126	683	739	1 268	508
Kielecka	11 413	10 011	1 402	7 643	3 723	647	1 072	1 150	1 051
Lubelska	15 316	13 994	1 322	8 753	5 234	465	754	1 275	1 025
Łomżyńska	7 695	7 182	513	2 970	1 374	279	343	644	330
Piotrkowska	16 509	14 875	1 634	9 777	5 535	447	1 062	1 728	1 005
Płocka	7 345	6 916	429	3 042	1 770	311	303	436	222
Radomska	12 267	10 597	1 670	8 091	3 685	592	1 020	1 419	1 375
Siedlecka	10 706	9 647	1 059	6 370	3 344	454	770	982	820
Suwalska	7 923	7 369	554	2 570	1 254	278	230	554	254
Warszawska	22 794	19 772	3 022	14 343	6 838	989	1 962	2 634	1 920
W całem Państwie [2] . .	**1 303 004**	**1 176 838**	**126 166**	**722 360**	**424 054**	**72 369**	**66 721**	**64 595**	**94 621**

[1] Sprawozdanie o stanie zdrowotności publicznej, str. 318—319. [2] Wraz z Królestwem Polskiem.

XIII.

Sądownictwo.

I. Liczba podsądnych oraz karanych. Ogólna liczba podsądnych w roku 1910 w Królestwie Polskiem wynosiła 46.465 osób, z których 16.433 (81,5% mężczyzn i 18,5% kobiet) było karanych. Liczba ta wynosi 0,13% ogólnej liczby mieszkańców Królestwa i wykazuje 1,3 osób karanych na 1000 ludności. Z poszczególnych gubernji Królestwa najwięcej karanych należy odnotować w gub. Warszawskiej—4664 (28,4%) i Piotrkowskiej—3170 (19,3); najmniej w gub. Płockiej—727 (4,4%).

Z ogólnej liczby karanych skazano na roboty ciężkie—323 osób (2,0% ogólnej liczby), na roty aresztanckie—1449 (8,4%), na zamknięcie w więzieniu—7746(47,1%).

II. Rodzaje przestępstw. Z poszczególnych przestępstw pierwsze miejsce pod względem liczby wypadków zajmuje kradzież wszelkiego rodzaju; w 1910 roku zanotowano 7.151 osób, karanych sądownie za kradzież, w tem 5708 (79,8%) mężczyzn i 1443 (20,2%) kobiet. Liczba osób, karanych za kradzież, stanowi 43.5% ogólnej liczby karanych.

Drugie miejsce zajmują wszelkie przekroczenia przepisów administracyjnych, za które karano 2182 osoby (75,7% mężczyzn i 24,3% kobiet); ta kategorja osób stanowi 13,3% ogólnej liczby karanych.

Za przestępstwa przeciwko państwu i władzy państwowej skazano 1484 osoby (81,0% mężczyzn i 19,0% kobiet), czyli 9,0% wszystkich osób karanych.

Z najważniejszych przestępstw należy odnotować: zabójstwo i trucie, za które było karane w 1910 roku 347 osób (z nich: 317 mężczyzn i 30 kobiet), rozbój z rabunkiem—319 osób (309 mężczyzn i 10 kobiet), wyrzucenie płodu, zabójstwo i podrzucanie niemowląt—11 osób (wyłącznie kobiety), pokaleczenie śmiertelne—227 osób (221 mężczyzn, 6 kobiet), świętokradztwo—17 osób (15 mężczyzn i 2 kobiety).

III. Wiek karanych, ich stosunki rodzinne oraz urodzenie. Z pośród ogólnej liczby skazanych w 1910 roku było osób dorosłych, powyżej 21 lat,—12310 (80,0% mężczyzn i 20,0% kobiet), czyli 74,9% ogólnej liczby; małoletnich, poniżej 21 lat, było 4123, czyli 25,1%. Osób, powyżej lat 50, było 1926, t. j. 11,7% ogólnej liczby karanych; liczba kobiet jest w tej grupie stosunkowo najliczniejszą i stanowi 30,0%.

Osób pojedyńczych (nieżonatych, niezamężnych, wdowców, wdów, w rozwodzie), bezdzietnych, było 7800, czyli 47,5% ogólnej liczby karanych; żonatych

i zamężnych, bezdzietnych—7026, t. j. 42,9%; osób posiadających dzieci, żonatych lub zamężnych, wdowców, wdów, w rozwodzie, było—1586, czyli 9,6% ogólnej liczby karanych.

IV. Wyznanie i wykształcenie karanych. Z pośród wszystkich karanych sądownie w roku 1910 było osób wyznania katolickiego—12.333 (75,0% ogólnej liczby), żydów—2777 (16,8%), prawosławnych—931 (5,6%), protestantów—330 (2,6%).

Na 1000 osób wyznania katolickiego było karanych w Królestwie osób 1,3; na 1000 żydów—1,6; na 1000 prawosławnych—1,6; protestantów—0,7.

Większość karanych—67,3% (10065 osób) stanowili analfabeci.

V. Zajęcie karanych. Największa ilość osób, karanych sądownie w 1910 roku, była zajętą w rolnictwie—6826, czyli 41,5% ogólnej liczby karanych. Następne miejsce zajmuje przemysł przeróbczo-fabryczny—2394 osób, czyli 14,6%. Z pośród osób, pracujących w handlu było karanych sądownie—1616 (10,0%), robotników czasowych—1187 (7,2%), z pośród urzędników i przedstawicieli profesji liberalnych—952 (6,0%), osób o zajęciu nieokreślonem—1249 (7,6%).

I. Ogólna liczba podsądnych oraz karanych w 1910 roku.[1]

Nombre d'acensés et de condamnés en 1910.

| Guberńje | | Ogólna liczba podsądnych | W tej liczbie | | Z liczby skazanych osądzono na | | |

II. Rodzaje przestępstw w 1910 r.[1])

Nature de crimes en 1910.

Rodzaje przestępstw		Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Cesarstwo
Przestępstwa przeciwko religii	męż.	40	—	—	11	—	3	2	5	4	4	11	1 035
	kob.	8	—	—	1	—	2	—	—	2	2	1	79
Świętokradztwo	męż.	15	3	—	5	—	1	1	1	1	—	3	370
	kob.	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	10
Odkopywanie grobów, uszkodzenie nagrobków i t. p.	męż.	6	—	3	—	—	—	—	1	—	—	2	46
	kob.	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Krzywoprzysięstwo, fałszywe świadectwa i t. p.	męż.	81	8	3	9	8	5	1	4	5	8	30	531
	kob.	9	—	—	2	1	—	—	—	5	1	—	60
Przestępstwa państwowe	męż.	143	—	2	10	3	2	1	—	—	7	118	2 711
	kob.	7	—	—	1	1	—	—	—	—	1	4	153
Bunt i opór władzy	męż.	487	11	42	50	77	27	28	56	111	38	47	2 611
	kob.	170	1	24	21	32	12	19	17	25	8	11	246
Inne przestępstwa przeciwko władzy	męż.	139	1	10	34	5	13	13	1	1	34	27	1 036
	kob.	7	—	—	2	—	1	—	—	—	—	4	54
Fałszowanie dokumentów	męż.	35	1	7	—	1	6	1	1	1	7	10	539
	kob.	5	1	—	—	1	—	—	—	1	2	—	14
Kradzież i niszczenie dokumentów rządowych	męż.	17	1	1	2	1	2	2	—	2	—	6	80
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Obraza słowna i czynna osób urzędowych przy spełnianiu przez nie obowiąz.	męż.	381	24	20	71	52	50	22	13	24	44	61	4 331
	kob.	93	1	8	12	16	14	5	1	5	6	25	304
Roztrwonienie własności rządowej	męż.	43	1	5	5	4	2	—	2	4	7	13	1 606
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18
Fałszerstwa służbowe	męż.	27	4	2	1	1	4	—	—	2	4	9	516
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Łapownictwo	męż.	29	1	4	3	2	7	3	—	1	3	5	375
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Inne przestępstwa służbowe	męż.	487	20	51	110	47	84	25	16	44	42	48	2 686
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4

[1]) „Zbiór danych o podsądnych, uniewinnionych oraz skazanych na rok 1910", część I str. 36—53; część II str. 82—155.

Fałszowanie pieniędzy	męż.	11	1	—	—	1	4	—	1	—	—	4	367
	kob.	4	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	20
Przestępstwa przeciwko prawu o powinności wojskowej	męż.	108	4	6	25	2	13	3	5	6	15	29	173
	kob.	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
Przestępstwo przeciwko prawu leśnemu	męż.	42	2	7	5	17	1	—	1	2	7	—	613
	kob.	3	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	11
Inne przekroczenia przepisów administracyjnych	męż.	1 181	140	107	117	156	271	103	24	30	71	162	3320
	kob.	431	47	35	33	56	126	37	6	4	37	50	2948
Przestępstwa przeciwko zdrowotności publicznej	męż.	25	6	—	—	2	4	—	9	1	—	3	80
	kob.	5	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	37
Włóczęgostwo i żebranina	męż.	136	7	3	6	3	9	4	12	—	4	88	2584
	kob.	32	—	—	—	—	2	3	—	—	—	27	299
Inne przestępstwa przeciwko spokojowi i bezpieczeństwu	męż.	260	28	4	15	15	44	29	12	4	25	84	729
	kob.	57	20	2	2	2	11	8	2	—	3	7	38
Zgorszenie publiczne (gry, postępki bezwstydne)	męż	8	—	—	—	1	—	—	—	—	1	6	24
	kob	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	11
Przestępstwa na tle seksualnem	męż.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	67
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Inne przestępstwa przeciwko moralności	męż.	145	3	2	8	24	27	5	13	16	11	36	392
	kob.	29	2	4	2	—	7	2	1	5	—	6	116
Przestępstwa prasowe	męż.	26	—	—	5	—	10	—	—	—	2	9	138
	kob.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6
Przekrocz. przepis. prawa budowlan., ogniowego, komunikacji, poczt, telegrafów, telefonów	męż.	111	36	1	1	2	8	5	0	7	11	30	234
	kob.	16	5	—	6	—	—	1	1	—	—	3	37
Uszkodzenie i brak dozoru na kolejach	męż.	35	1	1	4	1	10	1	1	3	1	12	298
	kob.	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	26
Bankructwa	męż.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fałszerstwa akcyi, weksli i t. p.	męż.	10	—	2	—	—	1	—	1	—	—	6	63
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Inne przekroczenia prawa handlowego, kredytowego i t. p.	męż.	369	7	18	34	3	69	5	—	11	—	222	177
	kob.	99	—	6	12	—	8	—	—	5	—	68	78
Strajki i wykroczenia przeciwko prawu fabrycznemu	męż.	12	—	—	—	—	4	—	1	—	—	7	87
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Zamiana i kradzież dzieci	męż.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
	kob.	5	1	—	—	2	—	—	—	—	—	2	1
Przywłaszczenie tytułów oraz praw stanu	męż.	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	71
	kob.	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	10
Zabójstwo rodziców	męż.	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	71
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Zabójstwo małżonków, krewnych i t. p.	męż.	11	—	1	1	1	3	—	2	1	2	—	292
	kob.	8	—	—	—	—	1	2	1	1	1	2	109

Rodzaje przestępstw		Królestwo Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska	Cesarstwo
Zgubienie płodu, zabójstwo i podrzucanie niemowląt	męż.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
	kob.	11	—	—	4	2	—	—	—	—	3	2	36
Trucie	męż.	3	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	22
	kob.	3	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	18
Inne wypadki rozmyślnego zabójstwa	męż.	83	5	3	6	5	15	5	7	9	7	21	3 126
	kob.	7	—	1	1	—	1	1	—	1	—	2	114
Zabójstwo bez premedytacji	męż.	219	15	14	21	12	43	12	15	17	14	56	2 520
	kob.	12	2	—	1	1	3	—	—	—	1	4	85
Samobójstwo, namawianie i współudział w samobójstwie	męż.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
	kob.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
Ukrywanie trupa	męż.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18
	kob.	118	7	14	21	10	12	4	16	10	12	12	808
Pokaleczenie krewnych	męż.	22	1	2	3	4	3	—	4	1	1	3	259
	kob.	3	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	13
Pokaleczenie śmiertelne	męż.	221	8	4	26	20	40	16	26	33	13	35	4 079
	kob.	6	—	—	1	—	4	1	—	—	—	—	51
Inne uszkodzenia ciała	męż.	952	120	86	99	122	138	33	69	53	66	166	4 231
	kob.	120	18	14	3	10	22	9	10	2	14	18	115
Zniewolenie i uprowadzenie kobiet	męż.	51	5	2	5	3	10	1	1	1	7	16	703
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Pogróżki	męż.	15	—	—	2	—	1	1	2	6	—	3	196
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Obrazy honoru	męż.	90	12	11	5	10	14	—	9	7	6	16	207
	kob.	26	2	—	—	2	2	—	—	2		18	7
Niewierność małżeńska	męż.	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	33
	kob.	3	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1	33
Kazirodztwo	męż.	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	58
	kob.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	27
Inne przestępstwa przeciwko związkowi małżeńskiemu i pokrewieństwa	męż.	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	171
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24
Podpalenie domów mieszkalnych i inne wypadki podpalenia	męż.	33	4	2	3	2	4	1	2	5	4	6	936
	kob.	4	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	60
Inne wypadki niszczenia mienia	męż.	17	1	—	1	5	—	—	—	1	5	4	16
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Nieprawne korzystanie i przywłaszczenie cudzego mienia	męż.	202	10	7	9	7	28	4	3	9	45	80	2 554
	kob.	22	1	—	2	—	2	2	—	2	7	6	185

Rozbój i rabunek I-ej kategorji	męż.	309	3	20	32	5	80	2	31	24	17	95	3 260
	kob.	10	—	—	—	1	2	1	—	1	—	5	45
Rabunek II -ej kategorji	męż.	49	1	4	5	1	8	—	8	—	1	21	1 385
	kob.	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	32
Wymuszenie i przemoc	męż.	33	19	—	5	1	3	—	1	1	1	2	23
	kob.	4	1	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1
Kradzież z włamaniem	męż.	793	44	43	108	28	167	23	33	42	26	279	12 140
	kob.	58	3	2	5	4	7	6	4	—	4	23	534
Kradzież domowa	męż.	117	12	5	7	2	28	5	7	8	5	38	1 454
	kob.	90	10	5	1	4	33	5	—	—	10	22	553
Kradzież zbrojna	męż.	119	1	4	6	5	13	2	1	5	2	80	1 284
	kob.	4	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3	11
Koniokradztwo	męż.	172	10	6	20	10	18	18	15	22	19	34	4 942
	kob.	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	55
Kradzież bydła	męż.	62	3	3	11	1	6	1	11	5	8	13	1 417
	kob.	3	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	50
Kradzież i inne wypadki	męż.	4 416	236	183	528	149	996	143	219	247	144	1 571	54 620
	kob.	1 286	107	79	136	62	294	54	59	41	78	376	8 627
Usiłowanie kradzieży	męż.	370	7	11	22	8	97	9	15	10	3	187	4 601
	kob.	64	8	6	10	1	13	4	3	1	—	18	499
Kradzież drzewa i wyrąb lasu	męż.	29	—	4	8	—	4	1	—	—	2	10	1 271
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	28
Ukrywanie kradzieży	męż.	205	13	17	58	5	37	9	11	9	7	39	1 844
	kob.	87	5	4	13	1	25	6	8	3	6	6	489
Sprzedaż i kupno rzeczy kradzionych	męż.	93	7	3	11	6	35	—	6	1	5	19	585
	kob.	32	2	2	6	1	14	—	1	—	1	5	106
Przywłaszczenie cudzej zguby	męż.	15	—	1	3	1	3	1	1	—	2	3	117
	kob	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	26
Oszustwo wogóle	męż.	161	6	10	24	2	34	6	3	6	4	66	2 443
	kob.	26	1	4	2	1	2	3	1	1	2	9	257
Fałszerstwa w aktach i umowach i inne	męż.	71	5	2	5	5	11	1	7	3	6	26	449
	kob.	3	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	21
Samowola	męż.	154	14	12	21	28	22	3	12	13	7	22	380
	kob.	23	5	3	2	1	—	1	5	—	—	6	15
Niepowiadomienie władzy o przestępstwie	męż.	5	—	—	1	—	—	—	1	—	—	3	46
	kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9

III. Wiek karanych w 1910 roku.[1])

Age des condamnés en 1910.

	Królest. Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ogólna liczba karanych . męż.	**13 399**	872	761	1 588	876	2 542	552	716	822	776	3 894
. . . . . kob.	**3 034**	253	215	309	217	628	175	144	118	205	770
W tem:											
Małoletnich . . . męż.	**3 551**	136	128	383	136	759	130	143	142	211	1 383
. . . kob.	**572**	48	28	44	28	130	28	20	12	30	204
Dorosłych. . . . . męż.	**9 848**	736	633	1 205	740	1 783	422	573	680	565	2 511
. . . . kob.	**2 462**	205	187	265	189	498	147	124	106	175	566
W tem:											
od 21 do 50 lat . . męż.	**8 367**	593	556	1 036	598	1 541	343	486	586	435	2 193
. . . kob.	**2 017**	157	155	214	147	426	120	101	85	139	473
powyżej 50 lat. . męż.	**1 481**	143	77	169	142	242	79	87	94	130	318
. . . kob.	**445**	48	32	51	42	72	27	23	21	36	93

[1]) Zbiór danych statyst. o podsądn. uniewin. oraz skazanych, z 1910, cz. I str. 54—59, cz. II str. 8—12.

IV. Stosunki rodzinne oraz urodzenie karanych w 1910 roku.[1])

Etats civils et naissance des condamnés en 1910.

	Królest. Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ogólna liczba kara-męż.	**13 399**	872	761	1 588	776	2 542	552	716	822	776	3 894
nych . . . . . kob.	**3 034**	253	215	309	217	628	175	144	118	205	770
W tej liczbie:											
Nieżonaci i nieza-męż.	**6 177**	263	277	647	283	1 209	266	270	309	381	2 272
mężne . . . . kob.	**1 211**	91	68	107	56	249	64	56	31	89	400
Żonaci oraz zamęż-męż.	**1 133**	76	59	153	68	248	55	47	64	63	306
ne: dzietni . . kob.	**313**	27	23	32	21	76	19	5	7	21	82
bezdzietni . męż.	**5 849**	519	412	754	509	1 027	225	384	431	324	1 254
bezdzietni . kob.	**1 177**	108	98	124	116	236	76	71	62	67	209
Wdowcy oraz wdo-męż.	**62**	3	4	10	3	14	2	3	1	2	20
we: dzietni . . kob.	**66**	7	—	11	3	14	3	5	—	5	18
bezdzietni męż.	**148**	10	9	21	9	28	4	12	17	4	34
bezdzietni kob.	**260**	20	25	35	21	40	13	7	18	23	58
W rozwodzie: męż.	**2**	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
dzietni . . . kob.	**4**	—	1	—	—	1	—	—	—	—	2
bezdzietni. . . męż.	**3**	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—
bezdzietni. . . kob.	**1**	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Stosunki rodz. nie-męż.	**19**	1	—	2	3	5	—	—	—	1	7
wiadome . . . kob.	**2**	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Urodzenie: męż.	**12 918**	845	743	1 517	850	2 450	522	695	799	727	3 770
Ślubni . . . . kob.	**2 874**	243	203	293	213	600	164	142	111	184	721
Nieślubni . . męż.	**469**	24	18	66	26	90	30	21	23	48	123
Nieślubni . . kob.	**158**	9	12	15	4	28	11	2	7	21	49
Urodzenie niewiado-męż.	**12**	3	—	5	—	2	—	—	—	1	1
me . . . . . kob.	**2**	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Zbiór danych statyst. o podsądnych, uniewin. oraz skazanych, r. 1910, cz. I str. 66—71, 134—144; cz. II str. 54—55, 13—17.

V. Wyznanie i wykształcenie karanych w 1910 roku.[1])

Religion et instruction des condamnés en 1910.

	Królest. Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ogólna liczba karanych . . .	męż. 13 399	872	761	1 588	876	2 542	552	716	822	776	3 894
	kob. 3 034	253	215	309	217	628	175	144	118	205	770
W tej liczbie:											
Katolicy	męż. 9 954	720	652	940	686	1 833	438	589	594	624	2 878
	kob. 2 379	209	192	185	164	488	141	129	95	175	601
Prawosławni . . .	męż. 812	19	16	378	31	58	19	15	100	50	126
	kob. 119	2	—	59	8	8	2	2	9	5	24
Protestanci . . .	męż. 265	26	5	24	11	111	15	3	4	23	53
	kob. 65	11	—	10	2	15	9	—	1	—	17
Żydzi	męż. 2 313	106	88	243	147	533	78	109	123	54	823
	kob. 464	31	23	55	43	117	22	13	13	19	128
Inne wyznania . .	męż. 54	1	—	3	1	7	2	—	1	25	14
	kob. 6	—	—	—	—	—	1		—	5	—
Wykształcenie:											
Wyższe	męż. 55	3	2	9	5	5	5	—	2	10	14
	kob. —	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Średnie	męż. 108	8	6	18	6	10	4	5	6	7	38
	kob. 7	—	—	—	2	—	—	—	—	—	5
Umiejący czytać i pisać . . .	męż. 5 759	339	320	553	402	1 125	218	222	316	376	1 880
	kob. 439	33	23	36	18	97	29	8	9	14	172
Analfabeci . . .	męż. 7 477	519	433	1 006	463	1 402	325	489	498	382	1 960
	kob. 2 588	220	132	273	197	531	146	136	109	191	593
Wykształcenie nieuwiadome . . .	męż. 8	3	—	2	—	—	—	—	—	1	2
	kob. —	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Zbiór danych stat. o podsądn., uniewin. oraz skazanych, r. 1910, cz. I str. 66—71, 134—144, cz. II str. 13—17, 54—55.

VI. Narodowość karanych w 1910 roku.[1])

Nationalité des condamnés en 1910.

	Królest. Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ogólna liczba karanych . . .	męż. 13 399	872	761	1 588	876	2 542	552	716	822	776	3 894
	kob. 3 034	253	215	309	217	628	175	144	118	205	770
W tej liczbie:											
Polacy	męż. 9 343	719	657	922	673	1 840	437	590	577	247	2 681
	kob. 2 267	210	191	185	167	489	142	126	94	59	604
Rosjanie	męż. 976	19	17	385	35	59	19	15	116	188	123
	kob. 123	2	—	59	8	6	2	2	10	13	21
Litwini	męż. 253	—	—	1	—	3	—	1	—	244	4
	kob. 115	—	—	—	—	—	—	—	—	114	1
Niemcy	męż. 229	25	2	18	4	99	11	1	3	24	42
	kob. 45	10	—	10	1	13	6	—	—	—	5
Żydzi	męż. 2 507	106	84	244	159	532	78	106	124	54	1 020
	kob. 470	31	23	55	41	117	22	13	13	19	136
Inni	męż. 91	3	1	18	5	9	7	3	2	19	24
	kob. 14	—	1	—	—	3	3	3	1	—	3

[1]) Zbiór danych stat. o podsądnych, uniewin. oraz skazanych, r. 1910, cz. I str. 150—166, cz. II str. 66—73.

XIV.

Szkolnictwo.

I. Analfabetyzm. W roku 1897 według danych spisu jednodniowego liczba umiejących czytać i pisać stanowiła w Królestwie Polskiem 41% ludności w wieku powyżej lat 9 życia: najwięcej w gub. warszawskiej—51%, najmniej w Radomskiej i Kieleckiej—30% (w 50 gub. Rosji Europejskiej—30%, w gub. Estlandzkiej —79,9%). Według statystyki sztabu jeneralnego wśród popisowych Królestwa umiało czytać po polsku i rosyjsku w latach 1874/83—15%; w 1890/98—27,5%, w roku 1905—37,2%; w 50 gub. Rosji Europejskiej w roku 1900 umiało czytać 54,4% popisowych, w roku 1905—59,7%.

II. Szkoły początkowe. Według tymczasowych danych spisu jednodniowego z dnia 18 stycznia 1911 r., szkół początkowych (t. j. jedno i dwuklasowych gminnych, wiejskich, miejskich, fabrycznych, prywatnych i cerkiewnych) było ogółem 5.091—w tej liczbie 4.659 podległych ministerjum oświaty[1]) i 395 cerkiewnych (o 37 brak wiadomości); jedna szkoła przypada więc na 2.448,9 ludności. W Rosji Europejskiej szkół początkowych było ogółem 84.191, czyli jedna szkoła na 1.432,3 ludności; porównując dane spisów szkolnictwa ludowego z r. 1880 i 1911, widzimy, że w Rosji Europejskiej w tym okresie czasu liczba szkół zwiększyła się 3,74 razy; w Królestwie zaś tylko 1,64 razy.

Wobec znacznego przyrostu ludności Królestwa stosunek liczby rządowych szkół początkowych do ogółu ludności przedstawiał się coraz mniej korzystnie, w r. 1895 było szkół 3.409, t. j. jedna szkoła przypada na 2.671,1 ludności: w r. 1899 szkół 3.742, t. j. jedna szkoła na 2.679,5 ludności; w r. 1904 szkół 4.112, t. j. jedna szkoła na 2.818,4 ludności; w r. 1912—4.499 szkół, t. j. jedna na 2.840,4 ludności. Dopiero w d. 1 stycznia r. 1913 stosunek ten przedstawia się nieco korzystniej: szkół początkowych było 4.641, czyli jedna szkoła na 2.758,8 ludności i na 24 wiorsty kwadr. powierzchni (27,4 kilometrów), Liczba rządowych szkół początkowych zwiększyła się od r. 1895 do 1913 o 1.232, więc o 36,1%.

Szkół początkowych prywatnych w r. 1895 było 156, zaś w r. 1913—827; czyli o 430,1% więcej. W dniu 1 stycznia 1913 roku, szkół początkowych rządo-

[1]) Z danych urzędowych, ogłoszonych dotychczas drukiem, nie można obliczyć ile przypada na szkoły rządowe i prywatne z ogólnej liczby 4.659.

VII. Zajęcie karanych w 1910 roku.[1])

Occupation des condamnés en 1910.

	Królest. Polskie	Kaliska	Kielecka	Lubelska	Łomżyńska	Piotrkowska	Płocka	Radomska	Siedlecka	Suwalska	Warszawska
Ogólna liczba karanych . . . . kob.	13 399	872	761	1 588	876	2 542	552	716	822	776	3 894
	3 034	253	215	309	217	628	175	144	118	205	770
W tej liczbie:											
Przemysł wytwór- męż.	63	1	1	—	—	49	2	6	—	1	3
czy. . . . . kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rolnictwo. . . . męż.	5 547	495	522	925	496	626	249	398	515	448	873
kob.	1 279	141	144	156	117	191	104	86	73	131	136
Przemysł przerób- męż.	2 140	110	55	143	63	663	51	93	101	57	804
czy. . . . . kob.	254	13	4	14	8	100	8	5	6	5	91
Przemysł budowla- męż.	745	32	18	50	21	155	24	17	17	34	377
ny. . . . . kob.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Handel. . . . . męż.	1 360	59	63	148	69	303	47	47	44	38	542
kob.	256	8	13	36	14	38	10	6	10	9	112
Restauracja i usługa męż.	71	4	—	3	2	19	1	2	1	3	36
w niej . . . . kob.	8	—	—	—	—	4	—	—	—	—	3
Przemysł przewozo- męż.	369	14	8	22	32	81	14	13	24	21	140
wy. . . . . kob.	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Robotnicy czasowi . męż.	965	41	32	24	44	242	39	44	40	20	439
kob.	222	12	9	12	21	23	20	6	6	20	91
Urzędnicy i profesje męż.	952	60	21	159	89	139	67	46	46	112	213
literackie . . kob.	29	2	—	4	5	8	1	—	2	—	7
Usługi osobiste . męż.	231	11	8	16	11	66	7	10	17	11	74
kob.	440	28	16	50	5	98	15	16	14	25	173
Zajęcie nieokreślone męż.	796	35	32	90	41	133	39	31	14	29	352
kob.	453	43	32	35	33	143	12	17	5	112	131
Prostytucja . . męż.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
kob.	50	2	6	2	11	9	2	5	—	1	12
Bez zajęcia. . . męż.	147	9	1	7	6	63	11	9	3	1	37
kob.	38	2	1	—	3	13	3	3	2	1	10
Zajęcie niewiadome męż.	13	1	—	1	2	3	1	—	—	1	4
kob.	5	1	—	—	—	1	—	—	—	—	3

[1]) Zbiór danych statyst. o podsądnych, uniewin. oraz skazanych, r. 1910, cz. I str. 82—93, cz. II str. 24—33.

wych i prywatnych razem było 5468, czyli jedna szkoła przypadała na 2,341,5 ludności.

W Galicji w r. 1910/11 było 5.412 ludowych szkół z prawem publiczności[1]), — jedna szkoła przypadała na 1483 ludności i 14,5 km. kwadr. W Poznańskiem: 2.992 szkoły, czyli jedna szkoła na 701 ludności i 9,7 km. kwadr; w Prusach Królewskich 2.380 szkół, t. j. jedna na 715 ludności i 10,7 km. kward; na Śląsku Pruskim 4.889 szkół, jedna na 1068 ludności i 8,2 km. wkwadr.

Przy porównaniu liczby szkół w Królestwie i Galicji należy brać pod uwagę, że w Królestwie Polskiem przeważa typ szkoły jednoklasowej i jednooddziałowej, zaś w Galicji w jednym gmachu szkolnym uczy się kilka kompletów.

III. Liczba uczniów szkół początkowych. W r. 1911 do szkół początkowych uczęszczało ogółem 359.034 uczniów; na jedną szkółę przypadało więc 70,5 uczniów. W d. 1 stycznia 1913 r. w szkołach początkowych rządowych było 325.098 uczniów, t. j. 70 na jedną szkołę. O liczbie uczniów szkół prywatnych nie mamy dokładnych wiadomości; sprawozdanie Warszawskiego Okręgu Naukowego podaje tylko ogólnie liczbę uczniów szkół prywatnych, początkowych i średnich razem: 107.967. Przyjąwszy, iż na jedną szkołę początkową prywatną przypada 70 uczniów (jak w szkołach rządowych), otrzymamy liczbę 57.890 uczniów; a zatem w szkołach początkowych rządowych i prywatnych razem 382.988 uczniów. W porównaniu z rokiem 1895 ogólna liczba uczniów zwiększyła się o 85,7%; w szkołach prywatnych o 49.113 uczniów, t. j. o 557,3%, i w szkołach rządowych o 127.593 uczniów, t. j. o 64,6%.

Pomimo tak znacznego zwiększenia się liczby uczniów, stosunek pobierających naukę w szkołach początkowych do ogółu ludności, w porównaniu z innemi krajami z ludnością polską, pozostaje niezmiernie niski: w r. 1913 w Królestwie na 1000 ludności było uczących się 29,9 (wobec 23,3‰ w r. 1895 i 28,8‰ w r. 1911),— w Galicji (w r. 1910/11) 129,7‰, w Poznańskiem 193,8‰, w Prusach Królewskich 178,1,1‰.

W Rosji Europejskiej stosunek ten jest również znacznie wyższy, niż w Królestwie Polskiem, mianowicie—42,9‰.

W Galicji w r. 1910/11 uczęszczało do szkół początkowych 1.041.082 uczniów; na jedną szkołę przypadało 225,5 uczniów, a na jedną klasę 74. W Poznańskiem uczniów było 407.109, t. j. 136,0 na jedną szkołę 52,4 na jedną klasę; w Prusach Królewskich 303,251 uczniów, t. j. 127,4 na jedną szkołę i 53,5 na jedną klasę; na Śląsku 933.160 uczniów, t. j. 190,8 na jedną szkołę i 50,9 na jedną klasę.

IV. Personel nauczycielski. W szkołach początkowych w r. 1911 udzielało nauk 6546 nauczycieli i nauczycielek; wypadało więc przeciętnie 54,7 uczniów na nauczyciela; w szkołach miejskich—47,02, w wiejskich—62,32; najwięcej w szkołach wiejskich gubernji Łomżyńskiej—97,28, najmniej w szkołach miejskich gub. Warszawskiej —38,04. W roku 1895 liczba sił nauczycielskich stanowiła 4009 osób, czyli 49,2 uczniów na jednego nauczyciela. W porównaniu z r. 1895 liczba uczniów na jednego nauczyciela zwiększyła się o 5,5. W dn. 1 stycznia 1913 r. w szkołach początkowych rządowych było 5.178 nauczycieli i nauczycielek oraz 1.187 nauczycieli religji. Na

[1]) Razem z prywatnemi było szkół początkowych 5.855.

jednego nauczyciela przypadało więc 62,7 uczniów. W szkołach prywatnych było ogółem 5.498 nauczycieli. Ile z tej liczby przypadało na nauczycieli początkowych— nie da się obliczyć.

W Galicji w roku 1910/11 w szkołach ludowych na 1 nauczyciela wypadało 65,5 uczniów; w Poznańskiem—60,7, w Prusach Królewskich—60—9

V. Koszty utrzymania szkół początkowych. Na utrzymanie szkół początkowych wydatkowano ze skarbu i z funduszów miejscowych ogółem w Królestwie w r. 1910 — 4.119.228 rub. Z tego — 1.848.496 rub. na szkoły miejskie, 1.998.816 rub. na szkoły we wsiach i osadach fabrycznych i 119.237 rb. na szkoły cerkiewne.

Wydatki skarbu na nauczanie powszechne w Królestwie stanowiły w roku 1914— 315.711 rb. 45 kop.

Koszty utrzymania jednej szkoły początkowej Ministerjum Oświaty wynosiły przeciętnie 825,78 rub., a mianowicie: miejskiej—1441,11 rub.; wiejskiej—591,89 rub.; najwięcej w gub. Piotrkowskiej: w miastach—2.537,35 rub., we wsiach i osadach fabrycznych—1.058,69 rub.; najmniej w gub. Kaliskiej na szkoły wiejskie—450,32 rub., i w Kieleckiej na miejskie—714,52 rub.

Koszt utrzymania jednej szkoły cerkiewnej wynosił średnio 308 rb. 65 kop. Na jednego ucznia szkół cerkiewnych wydatkowano 8 rb. 1 kop.

Koszt utrzymania szkół początkowych wynosi na jednego ucznia—11,36 rub.; w szkołach miejskich — 17,83 rub.; w wiejskich — 8,51; najwięcej w gub. Piotrkowskiej, w miejskich — 20,66 rub., w wiejskich — 12,51 rub.; najmniej w szkołach miejskich gub. Siedleckiej — 10,98 rub. i w wiejskich gub. Łomżyńskiej — 5,94 rb.

W roku 1895 kosztowało utrzymanie jednej szkoły przeciętnie 301,47 rub. czyli 5,20 rub. na 1 ucznia. W roku 1911 koszt utrzymania jednej szkoły powiększył się o 524,30; rub., zaś wydatek na jednego ucznia o 6,16 rub.

W roku 1911 w Rosji Europejskiej utrzymanie jednej szkoły wynosiło przeciętnie 1175 rb. 66 kop., jednego ucznia 16 rb. 72 kop. W Galicji koszt utrzymania jednej szkoły wynosił 1732 rb. 12 kop.; na jednego ucznia wypadało 9 rb. 16 kop. w Prusach— 5004 rb. 78 kop. i 29 rb. 46 kop.

VI. Fundusze stypendjalne szkół początkowych. w roku 1911 w Królestwei wynosiły 132.277 rb. 50 kop., procenty — 5,680 rb. 62 kop. Największy kapitał stypendjalny posiadała gub. Radomska — 29.052 rb. 50 kop., procenty stanowiły 1.200 rb. 12 kop.; najmniejszy gub. Suwalska—2.500 rub., procenty — 100 rb.

VII. Szkoły żydowskie. W roku 1904 było szkół żydowskich 4,398 z liczbą uczniów — 76.318, w czem: 65.844 chłopców i 10.474 dziewcząt. Nauczycieli było w tych szkołach 5.382. Wydatek skarbowy na utrzymanie szkół żydowskich wynosił 120.078 rub. 77 kop.

W dn. 1 stycznia 1913 r. szkół żydowskich było w Królestwie ogółem 3.357. Szkoły te dzieliły się na: 4 jednoklasowe, 2 dwuklasowe, 128 szkół rządowych i prywatnych z ustawą 1864 r., 9 talmud-tora, 1 eszibota i 3213 chederów. W szkołach tych było 4.327 nauczycieli i 4.949 uczniów.

VIII. Szkoły miejskie i zawodowe niższe pod zarządem ministerjum oświaty. W roku 1911 było w Królestwie Polskiem 25 szkół miejskich i za-

wodowych niższych, w tem 17 szkół miejskich z ustawą 1887 r., 4 szkoły rzemieślnicze, szkoła przemysłowa w Łodzi, szkoła ogrodnicza, klasy rysunkowe i instytut dla głuchoniemych w Warszawie. Do szkół tych uczęszczało 4.768 uczniów, w tej liczbie: katolików 66,2%, prawosławnych — 15,8%, izraelitów — 13,3% i innych wyznań — 4,7%. Podług stanów: mieszczan 50,9%; włościan — 41,1%, dzieci szlachty i urzędników — 6,8%, innych stanów—1,2%. Nauczycieli było 209. W szkołach miejskich wypadało przeciętnie na jednego nauczyciela 29,7 uczniów; w szkołach rzemieślniczych 21,8. Koszt utrzymania tych 25 szkół wynosił 453.125,81 rub. Wydatek na jednego ucznia w szkołach rzemieślniczych wynosił 101,47 rub.; w szkołach miejskich — 57,91 rub. Kapitał sptypendjalny szkół niższych wynosił 379.000 rub. 25 kop., procenty—15.583 rb. 39 kop. Oprócz tego szkoły miejskie i rzemieślnicze posiadały 3.655 rb. 99 kop. kapitału stypendjalnego. Procentów od tego kapitału było 169 rb. 71 kop.

W dn. 1 stycznia 1913 r. było szkół miejskich (z ust. 1887 r.) r. — 18, w nich 210 nauczycieli i 3.632 uczniów; szkół rzemieślniczych 5 z 47 nauczycielami i 556 uczniami; 1 szkoła przemysłowa (w Łodzi) z 32 nauczycielami i 419 uczniami; w szkole ogrodniczej przy ogrodzie pomologicznym w Warszawie — 25 uczniów; w instytucie dla głuchoniemych i ociemniałych było 257 uczniów.

W roku 1895 było w Królestwie 9 szkół miejskich, do których uczęszczało 1761 uczniów; personel nauczycielski składał się z 75 osób; czyli na 1 nauczyciela przypadało 23,5 uczniów.

W Galicji w roku 1910/11 było 80 szkoł przemysłowych uzupełniających z liczbą uczniów—10.875 i 719 nauczycielami. Na 1 szkołę przypadało 136 uczniów, na nauczyciela 15,1 uczniów. Oprócz tych szkół posiadała Galicja 46 szkół zawodowych niższych różnych gałęzi przemysłu.

IX. Zakładów naukowych prywatnych i rządowych pod zarządem ministerjum handlu i przemysłu było w roku 1911/12 — 85, w tem 75 szkół handlowych, kupieckich i kursów, 7 szkół technicznych, 2 szkoły przemysłowe i szkoła górnicza w Dąbrowie. Z liczby 85 szkół, pozostających pod zarządem ministerjum handlu, jedna tylko szkoła górnicza w Dąbrowie była utrzymywana z funduszów skarbowych; 27 z funduszów publicznych (Zgromadzenia Kupców) i 57 z funduszów prywatnych. Ze szkół utrzymywanych z funduszów publicznych, jedna szkoła handlowa w Łodzi i szkoła kupiecka we Włocławku (zboru ewangelicko - augsburskiego) posiadały prawa szkół rządowych. Ze szkół handlowych prywatnych, 2 w Warszawie i jedna w Lublinie posiadały prawa szkół rządowych; 79 zaś, z polskim językiem wykładowym, w obrębie państwa rosyjskiego nie dawały uczniom swym praw, przysługujących z cenzusu wykształcenia. Liczba uczniów wynosiła 17.776, w tem: 13.188 mężczyzn i 4.578 kobiet. Na jedną szkołę handlową wypadało przeciętnie 249,5 uczniów, na kursy kupieckie—804, najmniej na szkoły artystyczno-przemysłowe—41,5. Liczba nauczycieli wynosiła 1.355, czyli przeciętnie 13 uczniów na 1 nauczyciela; najwięcej na kursach kupieckich—36,5; najmniej w szkole górniczej w Dąbrowie—6,6. Do 7-miu szkół technicznych i rzemieślniczych uczęszczało 928 uczniów, co czyni 132,6 na jedną szkołę; nauczycieli w tych szkołach było 96, na jednego wypadało zatem 9,7 uczniów.

Wśród uczniów tych szkół było polaków—64,5%, żydów — 30,6%, niemców — 4,2%, rosjan — 0,5%, innych narodowości 0,2%. Koszt utrzymania szkół wynosił 1.869.583 rub. 28 kop., w tem: zakłady naukowe, utrzymywane z funduszów publicznych—775.728 rb. 51 kop., czyli 120 rb. 94 kop. na jednego ucznia; prywatne—1.063.860 rb. 79 kop., t. j. 94 rub. 15 kop. na jednego ucznia i rządowe (szkoła górnicza) 29.993 rb. 98 kop., t. j. 565 rub. 92 kop. na jednego ucznia.

W Galicji w roku 1911/12 było 5 szkół handlowych; w nich 914 uczniów i 82 nauczycieli.

W Rosji Europejskiej w roku 1910 było 142 szkoły handlowe z 29.806 uczniami.

X. Szkoły średnie rządowe i prywatne z prawami szkół rządowych pod zarządem ministerjum oświaty. W dniu 1 st. 1912 było w Król. Polskiem 93 średnich zakładów naukowych, w tem 40 gimnazjów i progimnazjów męskich, 38 gimnazjów i progimnazjów żeńskich, 5 szkół realnych, 9 seminarjów nauczycielskich oraz klasy pedagogiczne przy I gimnazjum żeńskiem. Szkół średnich rządowych było 63, prywatnych z prawami—30. Ogólna liczba uczniów wynosiła 26.209, w szkołach rządowych — 19.964, w szkołach prywatnych — 6.245. Na jedną szkołę rządową wypadało przeciętnie 316,8 uczniów, na prywatną—208,1. Nauki udzielało w szkołach średnich 1.117 osób, a więc na 1 nauczyciela przypadało 23,4 uczniów, najwięcej w szkołach realnych—29,3, najmniej w seminarjach nauczycielskich—17,8

W porównaniu z rokiem 1895 liczba szkół średnich zwiększyła się o 33 czyli o 55%, liczba uczniów o 10.620, czyli o 68,1%. W 1895 roku jedna szkoła wypadała na 146.816,2 mieszkańców, w r. 1911 zaś na 134.056,9.

Wśród uczniów szkół średnich rządowych i prywatnych z prąwami było w roku 1895: katolików — 57,4%; prawosławnych — 23,7%; izraelitów — 13,2%, innych wyznań — 5,7; w roku 1911: katolików — 37,3%; prawosławnych — 28,7%; izraelitów — 28,3% innych wyznań — 5,7%. W r 1911 liczba katolików przeważała wśród uczniów seminarjów nauczycielskich (60%); najmniejsza zaś była w gimnazjach i progimnazjach żeńskich — 21,6%, w których liczba izraelitek stanowiła 40,0%.

Koszt utrzymania zakładów naukowych średnich wynosił na jednego ucznia w roku 1895—114,99 rub.; w roku 1911—117,48 rub. Ogółem koszt utrzymania szkół średnich w 1911 roku wyniósł 3.079.041 rb. 25 kop , w czem 1.433.849 rb. 38 kp. ze skarbu.

Kapitał stypendjalny szkół średnich stanowił — 2.326,543 rubli 53 kop.; procenty zaś—107.480 rb. 73 kop.

W Galicji w r 1910/11 było 137 szkół średnich; w tem 61 gimnazjów państwowych, 14 szkół realnych, 17 gimnazjów prywatnych męskich, 14 gimnazjów prywatnych żeńskich, 13 liceów żeńskich i 18 seminarjów nauczycielskich. Wszystkie zakłady naukowe prywatne posiadały prawa publiczności. Liczba uczniów wynosiła 42.970; w tem 33.703, czyli 78,4%, polaków. W Galicji jedna szkoła średnia wypadała na 58.581,6 mieszkańców, w Królestwie Polskiem zaś, biorąc pod uwagę tylko szkoły z prawami publicznemi, na 137.377,4 mieszkańców.

W Rosji Europejskiej było 1.135 szkół średnich. Liczba uczniów stanowiła 336.336. Jedna szkoła wypadała na 3734,5 wiorst kwadr. i na 92.326 mieszkańców.

XI. Polskie szkoły średnie prywatne pod zarządem ministerjum oświaty. W roku 1888 było szkół prywatnych ogółem (bez podziału na początkowe i średnie) — 268 i 16.285 uczniów. Od tego czasu aż do 1893 r. liczba szkół

prywatnych zmniejsza się tak, że w roku 1893 widzimy 205 szkół i 15.466 uczniów. Poczem, w dziesięcioleciu 1895 — 1903, wzrasta powoli do 384 szkół i 39,320 uczniów. Szybki jednak rozwój datuje się dopiero od r. 1905. W 1905 r. było 535 szkół i 47.242 uczniów, w 1906—645 szkół 64.417 uczniów, w 1908—908 szkół i 94.127 uczniów w 1910—975 szkół i 101.002 uczniów, w r. 1912—977 szkół i 106.102 uczniów.

W d. 1 stycznia 1913 r. ogółem szkół prywatnych było 1074[1]), w tej liczbie szkół średnich 247. Według przybliżonego obliczenia ze 107.969[2]) uczniów szkół prywatnych na szkoły początkowe przypadało 57.890 uczniów, zaś na szkoły średnie 50.079 uczniów, czyli 202,7 na jedną szkołę.

Razem w szkołach rządowych i prywatnych, podległych ministerjum oświaty, w Królestwie Polskiem w r. 1912/13 było 76.288 uczniów.

Ogółem we wszystkich zakładach naukowych, pod zarządem ministerjum oświaty oraz ministerjum handlu i przemysłu, prywatnych i rządowych, z zakresem średniego wykształcenia, w Królestwie Polskiem w r. 1912/13 było 94.054 uczniów t. j. 7,4 na 1000 ludnośc.

W Galicji w r. 1910/11 w szkołach tych samych kategorji było 66.348 uczniów, czyli 8,2 na 1000 ludności.

XII. Wyższe zakłady naukowe rządowe. Królestwo Polskie posiada 5 wyższych zakładów naukowych rządowych; uniwersytet, politechnika, instytut weterynaryjny i kursy naukowe żeńskie w Warszawie, oraz instytut leśny i rolniczy w Puławach W roku 1910 słuchaczy w tych zakładach naukowych, nie licząc słuchaczek kursów żeńskich, było 2.613, w tem: w uniwersytecie 1.328, w politechnice — 505, w instytucie weterynaryjnym — 324 i w instytucie w Puławach — 456.

W roku 1904 było 3.263 słuchaczów, a mianowicie: w uniwersytecie—1.556, w politechnice — 1.092; w instytucie puławskim — 324; w instytucie weterynaryjnym — 291. Wśród studentów uniwersytetu w roku 1904 było katolików — 1.032; prawosławnych—259, izraelitów — 196, innych wyznań — 69; w instytucie puławskim było słuchaczów: katolików — 46, prawosławnych — 248, izraelitów—14, innych wyznań—16.

W 1910/11 roku w politechnice warszawskiej było słuchaczów: katolików—91, prawosławnych—265, izraelitów—83, innych wyznań —66. W roku 1912 na kursach żeńskich było 487 słuchaczek, w tem katoliczek—19, prawosławnych—242, izraelitek—216, innych wyznań—10.

W roku 1911 kapitał stypendjalny wyższych zakładów naukowych wynosił 955.770 rub.; procenty—41.568 rub. 75 kop.

XIII. Wyższe kursy prywatne. W wyższych uczelniach polskich w Królestwie, t. j. w zakładach naukowych, wymagających uprzedniego ukończenia przynajmniej sześciu klas średniego zakładu, było w r. 1912/13 młodzieży męskiej 1023, żeńskiej 420, razem 1423. Z tego przypada na Kursy Naukowe w Warszawie 168 słuchaczy z pełnym kursem, a oprócz tego uczęszczało na poszczególne przedmioty 879[3]); na Kursy Przemysłowo-Rolnicze—225[4]); na szkołę techniczną im. Wawelberga i Rotwanda—

[1]) Szkoły prywatne dzieliły się na: szkoły I rzędu (powyżej 6 klas, z programem filologicznym lub realnym)—150: II rzędu (z programem 3—6 klas)—79 i III rzędu (t. j. szkoły początkowe jedno i dwu klasowe)—827.
[2]) W tej liczbie 53.363 uczniów i 54.606 uczennic.
[3]) W roku 1913/14 w półroczu zimowem — 1169, letniem — 1135.
[4]) „ „ „ pierwszem — 299, drugiem — 286.

410[1]), Wyższe Kursy Handlowe im. Zielińskiego[2])—181; Kursy politechniczne w Łodzi—39; Kursy dla Kobiet Naukowo-Pedagogiczne 216 i handlowe—204.

W Galicji w r. 1911/12 w wyższych zakładach naukowych było ogółem 11.144 słuchaczy. Z tej liczby przypada na Lwów—7.349, (a mianowicie: w uniwersytecie 5.261, na politechnice—1.803, w akademji handlowej—165, i w szkole weterynaryjnej[3]) 120); na Kraków—3.687 (uniwersytet—2.827, studjum rolnicze—245[4]) i akademja handlowa—615) i na akademję rolniczą w Dublanach—108[2])

[1]) W roku 1913/14 w półroczu pierwszem — 382, drugiem — 313.
[2]) „ „ — 233.
[3]) Dane z r. 1908/9.
[4]) Dane z r. 1910/11.

II. Szkoły początkowe jedno- i dwuklasowe ministerjum oświaty w roku 1911. [1]) — Ecoles primaires appartenant au ministère de l'Instruction publique en 1911.

Gubernje		Liczba szkół	Liczba sił nauczycielskich: Liczba nauczycieli religji	Ogólna liczba sił naucz. bez naucz. religji	W tem: nauczycieli	W tem: nauczycielek	Liczba dzieci, uczęszczających do szkół: Ogółem	W tem: chłopców	W tem: dziewcząt
Królestwo Polskie	**ogółem**	**4 659**	**1 093**	**5 971**	**3 967**	**2 004**	**338 433**	**210 869**	**127 564**
	we wsiach	**3 377**	**800**	**3 767**	**2 860**	**907**	**234 795**	**153 609**	**81 186**
	w miastach	**1 282**	**293**	**2 204**	**1 107**	**1 097**	**103 838**	**57 260**	**46 378**
Kaliska	ogółem	404	26	345	272	163	28 927	17 295	11 632
	we wsiach	310	9	310	213	97	22 665	14 124	8 541
	w miastach	94	17	125	59	66	6 262	3 171	3 091
Kielecka	ogółem	397	70	410	344	66	24 486	17 146	7 340
	we wsiach	355	54	359	314	45	21 920	15 683	6 237
	w miastach	42	16	51	30	21	2 566	1 463	1 103
Lubelska	ogółem	443	161	540	382	158	30 767	21 091	9 676
	we wsiach	385	138	435	338	97	26 003	18 766	7 237
	w miastach	58	23	105	44	61	4 764	2 325	2 439
Łomżyńska	ogółem	191	56	220	174	46	18 486	12 085	6 401
	we wsiach	158	43	160	142	18	15 566	10 730	4 836
	w miastach	33	13	60	32	28	2 920	1 355	1 565
Piotrkowska	ogółem	912	305	1 157	933	584	87 813	51 311	36 502
	we wsiach	632	251	917	599	318	53 482	32 277	21 205
	w miastach	280	54	600	334	266	34 331	19 034	15 297
Płocka	ogółem	308	74	347	282	65	18 312	11 379	6 933
	we wsiach	238	48	241	219	22	13 593	8 704	4 889
	w miastach	70	26	106	63	43	4 719	2 675	2 044
Radomska	ogółem	274	68	321	234	87	22 753	14 409	8 344
	we wsiach	206	41	205	182	23	16 020	10 838	5 182
	w miastach	68	27	116	52	64	6 733	3 571	3 162
Siedlecka	ogółem	326	112	337	229	108	17 334	12 255	5 079
	we wsiach	292	93	298	208	90	14 922	10 865	4 057
	w miastach	34	19	39	21	18	2 412	1 390	1 022
Suwalska	ogółem	234	84	264	214	50	14 292	9 058	5 234
	we wsiach	197	67	210	181	29	11 424	7 631	3 793
	w miastach	37	17	54	33	21	2 868	1 427	1 441
Warszawska	ogółem	1 170	137	1 580	903	677	75 263	44 840	30 423
	we wsiach	604	56	632	464	168	39 200	23 991	15 209
	w miastach	566	81	948	439	509	36 063	20 849	15 214
W 50-ciu gub. Rosji Eur.	ogółem	49 160	23 932	85 819	35 019	50 800	3 454 744	2 387 200	1 067 544
	we wsiach	43 875	21 358	70 567	30 513	40 054	2 915 417	2 087 789	827 628
	w miastach	5 285	2 574	15 252	4 506	10 746	539 327	299 411	239 916

[1]) Spis jednodniowy szkół pocz. 1911 r. str. 6. Wykaz obejmuje szkoły początkowe za wyłączeniem szkół cerkiewnych i chederów.

I. Analfabeci[1]). Illetrés.

Gubernje	Umiało czytać i pisać na 100 osób: w roku 1897 [2]) wśród: Mężczyzn ogółem	Kobiet ogółem	Mieszkańców ogółem	Wśród ludności powyżej 9-ciu lat wieku	wśród rekrutów: 1874/83	1890/98	1905
Królestwo Polskie	**34,2**	**26,8**	**30,5**	**41**	**15,0**	**27,5**	**37,2**
Kaliska	29,5	24,4	27,9	38	13,8	21,9	29
Kielecka	25,9	19,6	22,7	30	13,8	26,8	43
Lubelska	29,3	18,2	23,8	31	10,0	15,4	29
Łomżyńska	35,1	23,7	29,6	39	16,2	24,8	31
Piotrkowska	34,8	27,1	30,9	42	16,1	26,5	42
Płocka	34,9	32,2	33,5	47	18,9	33,0	36
Radomska	24,9	19,7	22,3	30	7,0	19,8	27
Siedlecka	35,5	26,2	30,9	40	16,0	30,2	38
Suwalska	41,7	33,2	37,4	48	13,6	35,1	39
Warszawska	42,7	35,4	39,1	51	23,8	41,0	47
W 50 gub. Rosji Europ.	32,6	13,7	22,9	30	—	51,4	59,7

[1]) Rocznik St. Rosji 1911 r. str. 83. [2]) Pr. Warsz. Kom. St. XXVIII 1907 str. 33, 34. [3]) Dane z roku 1900.

III. Szkoły cerkiewno-parafjalne w roku 1911[1]).

Ecoles des paroisses orthodoxes en 1911.

Gubernje	Liczba szkół	Liczba nauczycieli				Liczba uczniów			Liczb. uczniów w stosunku	
		Nauczycieli religji	Liczba nauczycz. bez naucz. religji	Nauczyciele	Nauczycielki	Razem	Chłopców	Dziewcząt	Na jedną szkołę	Na jednego nauczyciela
Ogółem Król. Pol.	395	66	409	259	150	14 759	8 381	6 378	37,36	37,61
w miastach . .	32	24	39	26	13	1 645	857	788	51,40	42,43
we wsiach . . .	363	42	370	233	137	13 114	7 524	5 590	36,12	35,44
Kaliska:										
w miastach . .	1	1	1	1	—	40	18	22	40,00	40,00
we wsiach . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kielecka:										
w miastach . .	1	—	1	1	—	17	9	8	17,00	17,00
we wsiach . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lubelska:										
w miastach . .	4	4	6	3	3	327	141	186	81,75	54,50
we wsiach . .	206	27	213	143	70	8 126	4 712	3 414	39,44	38,15
Łomżyńska:										
w miastach . .	3	3	3	—	3	127	62	65	42,33	42,33
we wsiach . . .	1	1	1	—	1	56	26	30	56,00	56,00
Piotrkowska:										
w miastach . .	4	7	6	4	2	237	132	105	59,22	39,50
we wsiach . . .	1	1	2	1	1	123	55	68	23,00	61,50
Płocka:										
w miastach . .	1	1	—	—	—	10	5	5	10,00	10,00
we wsiach . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Suwalska: . . .										
w miastach . .	2	3	2	2	—	82	48	34	41,00	41,00
we wsiach . . .	10	1	11	4	7	315	197	118	31,50	28,63
Siedlecka:										
w miastach . .	11	2	12	10	2	620	338	282	56,36	51,66
we wsiach . . .	143	11	142	85	57	4 447	2 510	1 937	31,09	31,29
Warszawska:										
w miastach . . .	5	3	8	5	3	185	104	81	37,00	23,12
we wsiach . . .	2	1	1	—	1	47	24	23	23,50	47,00
w Rosji Europej.	33 546	18 479	40 965	20 597	20 368	1 601 759	1 073 607	528 152	47,74	39,10
w miastach . .	1 942	1 380	3 356	1 098	2 258	119 623	62 509	57 114	61,59	35,64
we wsiach . . .	31 604	17 099	37 609	19 499	18 110	1 635 767	1 011 098	471 038	51,75	43,49

[1]) Spis jednodniowy szkół pocz. 18 stycznia 1911 r. str. 17.

IV. Wydatki rządowe i miejscowe na szkoły początkowe jedno- i dwuklasowe w r. 1910.[1])

Dépenses de l'Etat et du lieu pour les écoles primaires en 1910.

Gubernje		Liczba szkół początkowych ministerjum oświaty	Wydatki na szkoły początkowe min. oświat.			Liczba szkół cerkiewno-parafjalnych	Wydatki na szkoły cerkiewno-parafjalne		
			Suma ogólna	Na jedną szkołę	Na jednego ucznia		Suma ogólna	Na jedną szkołę	Na jednego ucznia
			Ruble				Ruble		
Król. Polskie	**Ogółem[2])**	**4 659**	**3 847 312**	**825,78**	**11,36**	**395**	**119 237**	**308,65**	**8,01**
	wsie	**3 377**	**1 998 816**	**591,89**	**8,51**	**363**	**103 388**	**284,81**	**7,88**
	miasta	**1 282**	**1 848 496**	**1 441,11**	**17,83**	**32**	**15 849**	**495,28**	**9,63**
Kaliska	Ogółem	404	212 289	525,46	7,33	1	442	442,00	11,05
	wsie	310	140 602	450,32	6,31	—	—	—	—
	miasta	94	71 687	762,62	11,44	1	442	442,00	11,05
Kielecka	Ogółem	397	216 621	545,64	8,85	1	420	420,00	24,70
	wsie	355	186 611	525,66	8,51	—	—	—	—
	miasta	42	30 010	714,52	11,69	1	420	420,00	24,70
Lubelska	Ogółem	443	311 962	704,20	10,13	210	66 653	317,39	7,88
	wsie	385	245 421	637,45	9,43	206	63 272	307,14	7,72
	miasta	58	66 541	1 147,25	13,96	4	3 381	845,20	10,33
Łomżyńska	Ogółem	191	134 399	703,65	7,27	4	1 917	479,25	10,47
	wsie	158	92 481	578,99	5,94	1	259	259,00	4,62
	miasta	33	41 918	1 239,93	14,35	3	1 658	552,66	13,05
Piotrkowska	Ogółem	912	1 379 555	1 512 66	15,71	5	3 217	643,40	8,93
	wsie	632	669 095	1 058,69	12,51	1	—	—	—
	miasta	280	710 460	2 537,35	20,66	4	3 217	804,25	13,57
Płocka	Ogółem	308	183 869	596,97	10,04	1	—	—	—
	wsie	238	121 619	511,01	8,94	—	—	—	—
	miasta	70	62 250	889,28	13,19	1	—	—	—
Radomska	Ogółem	274	201 685	736,07	8,86	—	—	—	—
	wsie	206	108 197	525,22	6,75	—	—	—	—
	miasta	68	93 488	1 374,82	13,88	—	—	—	—
Siedlecka	Ogółem	326	195 781	600,55	11,29	154	39 756	258,16	7,84
	wsie	292	169 293	579,77	11,34	143	34 761	243,08	7,81
	miasta	34	26 488	779,05	10,98	11	4 995	454,09	8,05
Suwalska	Ogółem	234	131 619	562,47	9,20	12	5 106	425,50	12,85
	wsie	197	98 209	498,52	8,59	10	4 366	436,60	13,85
	miasta	37	33 410	902,97	11,64	2	740	370,00	9,02
Warszawska	Ogółem	1 170	879 532	751,73	11,68	7	1 726	246,57	7,43
	wsie	604	167 288	276,96[2])	4,26[2])	2	730	365,00	15,53
	miasta	566	712 244	1 258,38	19,75	5	996	199,20	5,38
W 50 gub. Rosji Europ.	Ogółem	49 160	57 795 910	1 175,66	16,72	33 546	14 025 699	285,37	8,75
	wsie	43 875	42 483 043	968,27	14,57	31 604	12 440 083	283,53	7,61
	miasta	5 285	15 312 867	2 897,42	28,39	1 942	1 585 616	300,01	13,25

[1]) Spis jednodniowy szkół początkowych 18 stycznia 1911 r. str. 6. [2]) Brak wiadomości o wydatkach na szkoły początkowe wiejskie w czterech powiatach gubernji Warszawskiej: Błońskim, Gostyńskim, Sochaczewskim i Warszawskim.

IV-b. Wydatki gmin na szkoły początkowe w roku 1903—1904.[1])

Dépenses des communes pour les écoles primaires en 1903—1904.

Gubernije	Ludność gmin	Wydatki[2]) rubli	Na 1 mieszkańca gminy wypada kon.	Ilość morgów	Na jeden morg wypada
Królestwo Polskie . .	**9 242 387**	**683 789**	**7,4**	**11 266 679**	**6,1**
Kaliska	1 032 87	68 791	6,7	1 017 627	6,7
Kielecka	945 041	42 066	4,4	890 597	4,7
Lubelska	1 248 196	107 607	8,6	1 485 608	7,2
Łomżyńska	536 958	46 509	8,7	899 540	5,2
Piotrkowska	1 197 691	129 131	10,8	1 102 151	11,7
Płocka	635 075	47 669	7,1	850 145	5,6
Radomska	972 063	55 137	5,7	1 107 777	4,9
Siedlecka	812 280	37 932	4,6	1 263 269	3,0
Suwalska	550 462	30 316	5,7	1 111 278	2,4
Warszawska	1 312 234	118 631	9,0	1 538 687	7,7

[1]) Wiadomości statystyczne o szkolnictwie początkowem. Wyd. Min. Ośw. 1905 r. str. 173.

V. Podział uczniów w szkołach początkowych według narodowości, wyznania i pochodzenia w latach 1895—1904.[1])

Division des élèves d'après les nationalités, les cultes et les orgines en 1895—1904.

Rok	Liczba uczących się	Podział procentowy uczniów według: narodowości				wyznania			pochodzenia			
		Polacy	Litwini	Rosjanie i rusini	Żydzi i tatarzy	Niemcy i inni	Katolicy	Protestanci	Prawosławni	Izraelici i mahometanie	Dzieci szlachty i urzędników	Mieszczanie	Włościanie	Stanu duchownego	Cudzoziemcy
1895	197 505	71,6	1,6	10,2	2,7[2])	13,9	72,9	14,3	10,2	2,6[3])	0,9	24,6	73,6	0,1	0,8
1899	213 937	73,4	1,4	12,1	2,4[4])	10,7	75,0	10,7	11,9	2,4[4])	0,9	24,6	74,1	0,1	0,4
1904	280 966	73,9	1,5	11,4	2,2[5])	11,0	75,3	11,1	11,4	2,2[5])	0,7	24,5	74,4	0,1	0,3

[1]) Pr. Warsz. Kom. St. XXVIII, 1907, str. 74, 75 (brak wiadomości o uczniach szkół prywatnych). [2]) W tej liczbie 82 tatarów. [3]) 5 mahometan. [4]) 2 tatarów. [5]) 3 tatarów.

VI. Szkoły miejskie i zawodowe pod Zarządem Ministerjum Oświaty w roku 1911[1]).

Ecoles communales et spéciales sous la direction du ministère de l'Instruction publique en 1911.

Rodzaj zakładów naukowych	Zakłady naukowe	Liczba klas	Liczba uczniów	Liczba uczniów w obliczeniu: Na jedną szkołę	Na jedną klasę	Na jedną stałą nauc.	Ukończyło nauk	Wydatki miejscowe i rządowe na szkoły zawodowe: Suma ogólna	W tem ze skarbu państwa	Wydatki na szkoły zawod. w obliczeniu: Na jedną szkołę	Na jednego ucznia
								Rubl e			
Szkoły miejskie i zawodowe [2]) . .	25	105	4 768	190,7	45,4	22,8	400	453 125,81	249 401,57	18 125,02	95,03
Szkoły rzemieślnicze	4	16	546	136,5	34,1	21,8	119	55 407,04	22 668,33	13 826,75	101,47
Szkoła rzemieślnicza w Łodzi . .	1	14	432	432,0	30,8	19,6	23	93 236,00	45 596,45	93 236,00	215,82
Szkoła ogrodnicza w Warszawie .	1	3	24	24,0	8	4,8	13	5 716,78	4 301,18	5 716,78	238,19
Klasy rysunków w Warszawie. .	1	2	200	200,0	100	50	—	9 466,79	9 275,75	9 466,79	47,33
Szkoły miejskie z ustawą 1897 r. .	17	60	3 307	194,5	55,1	29,7	218	191 524,15	5 898,44	411 266,12	57,91
Instyt. głuchoniem. i ociemniałych w Warszawie	1	10	259	25,9	259,0	6,1	27	97 775,05	108 561,42	97 775,05	377,51

[1]) Sprawozdanie Warszaw. okręgu naukowego za r. 1911, str. 34—72; 89—104; 123—159. [2]) Bez szkół niedzielnych, rzemieślniczych i handlowych.

VI-a. Podział uczniów w szkołach miejskich i zawodowych niższych według narodowości i wyznań.

Division des élèves dans les écoles communales et spéciales d'après les nationalités et les cultes.

Szkoły	Rok	Liczba uczniów	Podział procentowy uczniów według narodowości: Polacy	Litwini	Rosjanie	Żydzi i tatarzy	Niemcy i inni	wyznania: Katolicy	Protestanci	Prawosławni	Izraelici i mahometanie	pochodzenia: Dzieci szlachty i urzędników	Mieszczan	Włościan	Stanu duchownego	Cudzoziemcy
Szkoły miejskie . .	1895	1 761	63,7	0,8	7,2	17,9	10,4	64,5	10,4	7,2	17,9	23,2	61,7	13,5	0,3	1,3
	1899	2 041	64,8	1,0	8,5	18,2	7,5	65,7	7,6	8,5	18,2	17,0	62,6	19,3	0,3	0,8
	1904	3 021	69,7	0,9	9,6	13,5	6,3	71,3	5,7	9,6	13,4	11,4	56,0	31,4	0,2	1,0
	1911	3 307	—	—	—	—	—	63,4	5,4	15,5	15,7	6,3	47,6	45,1	0,4	0,6
Szkoły niedzielno rzemieślnicze	1895	5 662	92,3	0,2	1,8	0,5	5,2	91,4	6,3	1,8	0,5	1,4	65,4	33,0	—	0,2
	1899	7 250	91,6	0,7	1,9	1,1	4,7	92,3	4,7	1,8	1,2	0,2	70,3	29,4	0,0	0,1
	1904	7 691	94,6	0,1	1,5	0,2	3,6	94,8	3,5	1,5	0,2	0,4	58,9	40,7	—	0,0
Szkoły handlowe niedzielne	1895	934	47,5	—	1,7	36,3	14,5	45,4	16,6	1,7	36,3	5,8	87,7	5,2	—	1,3
	1899	1 282	?	?	1,3	34,7	—	51,8	12,2	1,3	34,7	4,8	87,1	7,9	—	0,2
	1904	1 680	2,4	—	0,8	34,2	12,6	51,3	13,7	0,8	34,2	15,5	73,5	11 0	—	—

[1]) Sprawozdanie Warszawskiego Okr. Naukowego 1911 r. Prace Warsz. St. XXVIII 1907, str. 72, 74, 75.

VIII. Zakłady naukowe publiczne i prywatne w r. 1911/12 pod zarządem ministerjum handlu i przemysłu.[1])

Ecoles publiques et privées en 1911/12 sous la direction du ministère du commerce et de l'industrie.

Zakłady naukowe	Ogólna liczba szkół	W tem: męskie	W tem: żeńskie	W tem: mieszane	Liczba nauczycieli	Ogólna liczba uczniów	W tem: płci męskiej	W tem: płci żeńskiej	W tem: płacących wpis	W tem: zwolnionych od wpisu	W tem: otrzymujących stypendja	średnia liczba uczniów: na jedną szkołę	średnia liczba uczniów: na jednego nauczyc.
Ogółem	**85**	**46**	**23**	**16**	**1 355**	**17 776**	**13 188**	**4 578**	**15 260**	**1 375**	**1 031**	**207,8**	**13,0**
Szkoły handlowe instytucyi publicznych [2])	17	14	3	—	336	5 025	4 808	217	4 041	614	370	295,6	14,9
Szkoły handlowe prywatne[3]).	28	11	15	2	551	6 205	2 886	3 319	5 425	410	270	218,0	11,1
Szkoły kupieckie instytucji publicznych [4])	6	4	1	1	77	1 162	1 051	111	944[6])	188[6])	30[5])	193,7	15,1
Szkoły kupieckie prywatne	6	5	—	1	61	805	769	36	717	14	74	134,1	13,2
Kursy kupieckie	2	2	—	—	44	1 608	1 608	—	1 541	57	10	804,0	36,5
Kursy komercyjne i buchalteryjne instytucji publiczn.	2	1	—	1	10	227	168	59	191	1	35	113,5	22,7
Kursy komer. i buch. prywatne.	14	1	4	9	168	1 670	866	802	1 532	50	88	119,3	9,9
Szkoły artystyczno-przemysłowe	2	1	—	1	4	83	72	11	55	18	01	41,5	20,7
Szkoły techniczne i rzemieślnicze	7	6	—	1	96	928	905	23	768	16	144	132,6	9,7
Szkoła górnicza [6])	1	1	—	—	8	53	53	—	46	7	—	53	6,6

[1]) Wiadomości stat. o zakładach nauk. minister. handlu i przem. 1911/12 r. [2]) W tem jedna szkoła męska w Łodzi z prawami, liczaca 400 uczniów i 25 nauczycieli. [3]) W tej liczbie 3 szkoły z prawami (2 w Warszawie i 1 w Lublinie) z liczbą uczniów 944 i 67 nauczycieli. [4]) W tem 1 (we Włocławku) z prawami— liczaca 109 uczniów i 7 nauczycieli. [5]) O szkole w Zgierzu brak wiadomości. [6]) Rządowa.

VII. Szkoły żydowskie w 1904 r.

Ecoles juives en 1904.

Gubernje	Liczba mieszkańców oprócz żydów 1/I 1905 r.[1])	Liczba żydów 1/I 1905 r.[1])	Liczba szkół początkowych ogólnych[2])	Liczba szkół żydowskich[2])	Liczba nauczycieli w szkołach ogólnych początkowych[2])	Liczba nauczycieli w szkołach żydowskich[2])	Liczba szkół na 10.000 osób ludności ogólnej	Liczba szkół na 10.000 ludności żydowskiej	Liczba nauczycieli na 10.000 ludności ogólnej	Liczba nauczycieli na 10000 ludności żydowskiej
Królestwo Polskie	**8 905 489**	**1 638 889**	**4 408**	**4 398**	**6 263**	**5 332**	**4,9**	**27**	**-7,0**	**32**
Kaliska	1 003 485	97 871	448	354	494	480	4,5	39	4,8	53
Kielecka	803 680	98 022	357	333	400	357	4,4	37	5,0	39
Lubelska	1 196 664	192 721	609	472	863	783	5,1	24	7,2	41
Łomżyńska	512 636	97 656	160	261	180	324	3,1	29	3,5	36
Piotrkowska	1 461 658	266 969	734	1 126	1 360	1 464	5,0	43	9,3	56
Płocka	608 421	67 038	272	210	341	217	4,5	35	5,6	36
Radomska	865 102	139 233	220	226	292	238	2,5	17	3,4	18
Siedlecka	756 140	146 373	487	449	866	449	6,5	32	11,5	32
Suwalska	534 794	82 554	220	179	256	187	4,5	22	4,8	23
Warszawska	1 438 182	175 181	661	599	839	644	4,7	35	5,8	37
Warszawa	492 626	275 271	240	189[3])	372	189[4])	4,9	7	7,6	7

[1]) Prace W. K. S. Zeszyt XXII. [2]) Statystyka szkół pocz. w r. 1904 w załączniku do raportu o wprowadzeniu początkowego nauczania. [3]) Rocznik statyst. Rosji 1911 r. I str. 101; cyfry dotyczą 1909 roku. [4]) Cyfra ta jest niewątpliwie zbyt niska, odpowiada ona ściśle tylko liczbie szkół.

VIII-a. Narodowość i pochodzenie uczniów w roku 1911/12[1]) w zakładach naukowych pod zarządem ministerjum handlu i przemysłu.

Nationalité et origine des élèves en 1911/12 dans les écoles appartenant au ministère du commerce et de l'industrie.

Zakłady naukowe	Ogólna liczba uczniów	Podział uczniów według narodowości[2])								Podział uczniów według pochodzenia[3])			
		Polacy		Rosjanie		Żydzi		Niemcy	Inne narod.				
			%		%		%		%				
Królestwo Polskie . . .	**17 766**	**11 185**	**64,5**	**86**	**0,5**	**5 306**	**30,6**	**719**	**4,2**	**44**	**0,2**	**3 014**	**9 082**	**1 561**	**170**	**118**
Szkoły handlowe instytucji publicznych .	5 025	3 475	70,9	7	0,1	1 225	25,0	194	3,9	5	0,1	957	2 763	494	39	27
„ prywatne .	6 205	4 043	65,2	50	0,8	2 049	33,1	57	0,9	6	0,0	1 594	3 567	434	102	43
„ kupieckie instytucji publicznych	1 162	688	59,1	6	0,5	398	34,3	70	6,1	—	—	29	581	112	—	1
„ „ prywatne .	805	261	32,2	3	0,3	341	44,2	200	24,9	—	—	14	619	149	—	23
Kursy Kupieckie	1 608	717	44,6	—	—	872	54,3	19	1,1	—	—		58	36	—	—
„ komerc. i buchalt. instytucji publicznych	227	10	12,2	1	—	—	—	72	87,8	—	—	283	65	7	—	10
„ „ prywatne .	1 670	976	64,8	10	0,6	388	25,7	110	6,8	32	2,1		1 048	134	29	13
Szkoły artystyczno-przemysłowe	83	68	81,9	—	—	11	13,3	4	4,8	—	—	10	48	24	—	1
„ techniczne i rzemieślnicze	928	899	96,9	4	0,4	22	2,4	2	0,2	1	0,1	121	295	130	—	—
„ górnicze	53	48	90,6	5	9,4	—	—	—	—	—	—	4	8	41	—	—

[1]) Wiadomości stat. o zakładach naukowych ministerjum handlu i przem. r. 1911/12. [2]) Brak wiadomości o 119 uczniach Szkoły handlowej w Zgierzu; o 144 z kursów komercyjnych Zgromadzenia Kupców w Warszawie; o 163 z kursów Roguskiego w Warszawie. [3]) Brak wiadomości o 3 815 uczniach.

IX. Średnie zakłady naukowe w r. 1911/12 pod zarządem Ministerjum Oświaty.[1])

Écoles moyennes en 1911/12 sous la direction du ministère de l'Instruction publique.

Rodzaj zakładów naukowych	Liczba zakł. naukowych			Liczba naucz. bez naucz. religji	Liczba uczniów			Liczba uczniów w obliczeniu			Wydatki miejskie i rządowe na średnie zakłady naukowe		Wyd. na średn. zakł. nauk. w obliczeniu	
	Liczba	W tem rządow.	prywatn. z praw.		Liczba ogólna	w szkol. rządow.	w szkol. prywatn. z prawami	na jeden zakł. nauk. wogóle	na jeden zakł. nauk. rządowy	na jeden zakł. nauk. pryw. z pr.	na 1 nauczyc. lub nauczycielkę	Suma ogólna	W tem ze skarbu państwa	na jedną szkołę	na jednego ucznia
												Ruble			
Ogółem średnie zakłady naukowe	**93**	**63**	**30**	**1 117**	**26 209**	**19 964**	**6 245**	**281,8**	**316,8**	**208,1**	**23,4**	**3 079 041,25**	**1 433 849,38**	**33 107,97**	**117,48**
Gimnazja i progimnazja męskie	40	28	12	531	13 173	10 437	2 736	329,3	372,7	228	24,8	1 599 293,75	784 781,29	39 982,34	121,41
Gimnazja i progimnazja żeńskie	38	21	17	471	10 153	6 986	3 167	256,6	332,6	186,3	21,5	987 191,17	339 139,76	25 978,71	97,23
Szkoły realne męskie . .	5	4	1	69	2 025	1 683	342	405,0	420,7	324,0	29,3	280 409,00	143 536,00	56 081,80	138,42
Seminarja nauczycielskie .	9	9	—	46	822	822	—	91,3	91,3	—	17,8	204 436,00	162 331,00	22 715,11	248,70[2])
Klasy pedagogiczne przy I-szem żeńsk. gimnazj.	1	1	—	?	36	36	—	36	36	—	?	7 711,23	4 061,33	7 711,33	214,21

[1]) Sprawozdanie Warsz. Okręgu nauk. za rok 1911 str. 74. Warszawa, 1912. Dane dotyczą zakładów Ministerjum Oświaty, z wyłączeniem szkół średnich Min. Handlu i Przemysłu. [2]) W tej sumie utrzymanie internatu.

IX-a. Podział uczniów według wyznania i pochodzenia w średnich zakładach naukowych pod zarządem Min. Oświaty w latach 1895—1911 [1]).

Division des élèves d'après les cultes et les origines dans les écoles moyennes sous la direction du ministère de l'Instruction publique en 1895—1911.

Rodzaj zakładów naukowych	Rok	Liczba uczniów	Stosunek procentowy według wyznania				Stosunek procentowy według pochodzenia				
			Katolicy	Prawosławni	Izraelici	Inne wyznania	Dzieci szl. i urzędników	Mieszczanie	Włościanie	Dzieci duchowieństwa	Cudzoz. i innych stanów
Ogółem szkoły średnie	1895	15 582[2])	57,4	23,7	13,2	5,7	52,4	36,2	8,0	2,9	0,5
	1899	19 308[3])	56,8	22,6	15,5	5,1	46,8	40,6	9,5	2,5	0,5
	1904	22 421[4])	55,9	23,5	15,8	4,7	42,2	41,9	12,7	2,3	0,7
	1905	14 468[5])	27,1	38,4	29,4	5,6	35,4	46,9	12,9	3,7	0,7
	1911	26 209	37,3	28,7	23,3	5,7	25,7	51,6	19,1	2,4	1,2
Gimnazja i progimnazja męskie	1895	8 343	66,4	20,3	8,4	4,9	57,6	31,8	7,2	2,8	0,6
	1899	10 621	65,7	19,2	10,8	4,3	50,9	37,8	8,8	2,1	0,4
	1904	11 846	64,7	20,7	10,2	4,4	44,7	38,4	13,9	2,3	0,7
	1905	6 614	37,4	38,7	17,1	6,7	37,5	41,2	16,3	4,2	0,8
	1911	13 173	45,9	26,8	21,1	6,2	26,7	47,1	23,4	2,1	0,7
Gimnazja i progimnazja żeńskie	1895	5 268	39,4	32,4	23,0	5,2	50,7	43,3	1,8	3,9	0,3
	1899	6 072	36,1	32,3	27,2	4,4	46,2	47,4	2,1	3,9	0,4
	1904	7 224	36,4	32,6	27,1	3,9	44,0	47,4	4,6	3,5	0,5
	1905	5 790	11,2	43,6	40,8	4,4	—	—	—	—	—
	1911	10 153	21,6	33,3	40 6	4,5	27,5	59,0	8,4	3,3	1,8
Szkoły realne	1895	1 371	70,5	9,9	10,0	9,6	48,2	44,4	6,1	0,2	1,1
	1899	1 899	70,0	10,3	9,9	9,8	43,9	46,0	8,6	0,3	1,2
	1904	2 608	69 3	8,5	15,3	6,9	37,6	52,6	8,3	—	1,5
	1905	1 513	30,9	16,5	44,6	7,8	32,5	61,5	4,6	0,2	1,5
	1911	2 025	51,2	16,0	26,3	6,5	18,5	61,1	19,0	0,2	1,3
Seminarja nauczycielskie	1895	607	62,1	26,7	—	11,2	3,9	15,7	79,4	1,0	1,2
	1899	716	64,3	24,4	—	10,8	1,5	10,9	86,1	1,5	—
	1904	743	60,2	28,9	—	10,9	1,0	8,2	89,5	1,3	—
	1905	551	43,2	40,5	—	16,3	1,6	6,4	91,3	0,7	—
	1911	822	60,0	30,0	—	10,0	3,0	10,0	85,0	1,0	—

[1]) Lata 1895—1905 opracowane według Pr. W. K. St. zesz. XXVIII r. 1911 według Sprawozdania Warszawsk. okręgu naukowego za r. 1911. [2]) w tej liczbie 9 mahometan i 3 mahometanki. [3]) w tej liczbie 5 mahometan i 2 mahometanki. [4]) w tej liczbie 5 mahometan i 1 mahometanka. [5]) w tej liczbie 14 ormian.

X. Wyższe zakłady naukowe rządowe. [1])

Écoles supérieures de l'Etat.

Nazwa i rodzaj zakładów naukowych	Rok	Liczba profesorów i docentów	Liczba studentów lub studentek	Podział studentów według wyznania			
				Katolicy	Prawosławni	Izraelici	Protestanci	Inne wyznania
Uniwersytet warszawski	1894	80	1 085	624	192	216	51	2
	1904	71	1 556	1 032	259	196	60	9
	1906	?	15	?	?	?	?	?
	1910	?	1 328	?	?	?	?	?
Instytut leśny i rolniczy w Puławach	1904	32	324	46	248	14	13	3
	1910	?	456	?	?	?	?	?
Instytut weterynaryjny w Warszawie	1904	18	291	?	?	?	?	?
	1910	?	324	?	?	?	?	?
Politechnika w Warszawie	1904/5	50	1 092	?	?	?	?	?
	1909/10	41	567	94	317	85	44	27
	1910/11	45	505	91	265	83	43	23
Wyższe kursy żeńskie przy Warszawskim uniwer.	1912	67	487	19	242	216	6	4

[1]) Lata 1894—6 według Pr. W. K. St. zeszyt XXVIII str. 87—157 r. 1910—12 według Sprawozd. W. Okr. N. za r. 1911—12. Politechnika według wiadomości statyst. o zakładach nauk., podległych min. handlu i przem. r. 1910/11.

XV.

Metereologja.

I. Klimat. Temperatura średnia roczna w okresie 1886 — 1910 w 21 miejscach obserwacji Królestwa Polskiego wahała się pomiędzy 6,2° (Suwałki) a 8,2° (Kalisz.). Najniższa temperatura daje się zauważyć wszędzie w styczniu; (najniższa średnia — w Suwałkach — 5° C; najwyższa ze styczniowych średnich w Kaliszu—2,4° C.). W grudniu, styczniu i lutym spotykamy wszędzie temperatury średnie poniżej 0°. Luty jest wszędzie chłodniejszy od grudnia. (Wahanie temperatur średnich w lutym: min. Suwałki—4,5° C, max.—Kalisz—1,1°C; w grudniu: min — Suwałki—3,2° C; max. Kalisz—0,8° C. Po Suwałkach najchłodniej jest w kraju w styczniu w gub. Łomżyńskiej (Wądołki), w Lubelskiej: (Chełm, Lublin, Nałęczów, Puławy, Dęblin). Z drugiej strony do miejsc, w których w styczniu jest nieco cieplej należy Łowicz, Warszawa (dane Muzeum nie Obserwatorjum). Temperatura średnia styczniowa w Kaliszu jest wyższa niż lutowa i grudniowa na północy kraju (Suwałki, Wądołki), niż lutowa w gub. Lubelskiej (Chełm, Lublin, Nałęczów); jednak w grudniu bywa w Lubelszczyźnie nie tak chłodno, jak w styczniu w Kaliszu.

Najwyższe temperatury spotykamy w lipcu, oraz w sierpniu i czerwcu. Najcieplej jest wszędzie w lipcu (max. 19° C w Warszawie Muz., min.—w Ząbkowicach 17,2°C), potem w sierpniu (max. Warszaw. Muz. 18,3° C; min. Suwałki 16,2° C), niższą już jest temperatura średnia w czerwcu (max 17,5° C w Kaliszu, min 15,8° C w Ząbkowicach). W 3 tych miesiącach najcieplej jest w południowej części kraju (Warszawa,Włocławek, Łowicz, Kalisz, Radom, Lublin, Chełm, Puławy, Dęblin); w części północnej jest nieco niższa temperatura (Suwałki, Wądołki); różnice są jednak bardzo nieznaczne i nieraz na południu (Ząbkowice) temperatura średnia jest niższa, niż na północy.

Z pozostałych 6-iu miesięcy temperatura marca jest zbliżona do listopadowej, kwietnia do październikowej, maja do wrześniowej. Jednak wszędzie marzec jest chłodniejszy od listopada, kwiecień od października, za to maj jest cieplejszy od września (wyjątek — Oryszew w gub. Warsz., gdzie się obie temperatury średnie równoważą).

Na Litwie (miejsca obserwacji Wilno i Pińsk) temperatura jest podobna; najgorętszym jest tu lipiec i temperatura jego jest mniej więcej taka sama, jak w Król. Pol., ale czerwiec jest nieco gorętszym od sierpnia. Przełom majowo czerwcowy jest nieco silniejszy, niż u nas. Październik niewiele jest cieplejszy od kwietnia. Wogóle klimat zbliżony jest do północy Kr. Pol. do Suwalszczyzny tylko surowszy. Temperatura średnia poniżej 0° trwa w ciągu 4-ch miesięcy (i w marcu). Na Rusi to samo; mrozy

są większe, niż na Litwie i na północy Królestwa. Za to lata gorętsze (lipiec 19,—19,4° C). Sierpień, jak i w Kr. Pol., w przeciwieństwie do Litwy gorętszy od czerwca.

Z ziem pod panowaniem pruskiem wyraźnie wyodrębnia się Pomorze (Obserwacje w Helu): temperatura średnia poniżej 0° tylko w styczniu i lutym; (w grudniu +0,7°C), z bardzo nizką najwyższą temperaturą średnią dla lipca 16,9°C; z długą ciepłą jesienią; wrzesień o wiele cieplejszy od maja (13,8° i 10,); z ogromną różnicą pomiędzy październikiem a kwietniem (9,4° i 4,9°); z bardzo późną przeto wiosną, z łagodną zimą.

Na Śląsku Cieszyńskim i w znacznej części Galicji Zachodniej wrzesień bywa cieplejszy od maja; jesień przeto jest dłuższa; różnice pomiędzy październikiem i kwietniem też większe niż w Kr. Pol. Galicja Wschodnia upodabnia się do Kr. Pol. W górach (Krynica Szczawnica) temperatura jest naogół niższa, niż w równinach.

II. Opady. W wysokości opadów widzimy znaczne różnice w poszczególnych miejscowościach i znaczne wahania. Z 6-ciu miejsc obserwacji (Warszawa, Ostrowy w pow. Kutnowskim, Silniczka w pow. Radomskim, Jędrzejów, Ząbkowice i Sobieszyn w pow. Garwolińskim) największe opady roczne widzimy na południu—w Ząbkowicach, Jędrzejowie, Silniczce; (w okresie 1886—1910, przeciętnie corocznie 661 mm., 627 mm., 640 mm., gdy równocześnie w Ostrowach—472 mm., w Sobieszynie—524 mm., w Warszawie (Muzeum)—526 mm.). Stałej jednak reguły ustanowić się tu nie da; rok 1913 daje nam we wszystkich miejscowościach bardzo znaczny obraz opadów.

Największe wahania w opadach miesięcznych widzimy gdy i opady bywają bardzo znaczne: w lipcu, sierpniu, maju; mniejsze już w kwietniu, czerwcu i wrześniu; w pozostałych miesiącach—jeszcze mniejsze.

Opady w ziemiach pod panowaniem pruskiem w 6-ciu miejscach obserwacji (Poznań, Bydgoszcz, Wałsz, Ostród, Raciborz i Oleśno) są większe na Górnym Śląsku (w okresie 1851—1900 przeciętnie corocznie 632 i 663 mm. w Raciborzu i Oleśnie), niż w Prusach (576 i 540 mm. w Wałczu i Ostrodzie); większe w Prusach, niż w Poznańskiem (492 i 483 mm., w Poznaniu i Bydgoszczy). Znaczna ilość opadów na Górnym Śląsku harmonizuje z południem Kr. Polskiego.

Lwów pod względem opadów dosyć w r. 1911 był podobnym do południa Król. Polskiego (Ząbkowice, Jędrzejów) (648 mm., we Lwowie).

W Czechach, na Morawach (Praga, Bern) opady są daleko mniejsze, niż w Polsce (327 i 481 mm. w r. 1911, gdy we Lwowie 648). Za to Opawa, Wiedeń, mają większe opady lub mniejwięcej takie same. Największe opady—w Czerniowcach (802 mm.) jeszcze dalej od Kr. Polskiego na południo wschód leżących od Lwowa, w którym opady są już od opadów w Kr. P. większe.

I. Wartości dwudziestopięcioletnie (1886 — 1910 r.) temperatury °C powietrza

(obliczone z trzech obserwacyi dziennych według wzoru: $^1/_4$ (7 rano + 1 po poł. + 2 × 9 wiecz.) [1])

Valeurs recueillies pendant 25 ans (1886—1910) de la température °C de l'air

(trois observations par jour d'après la formule $^1/_4$ (7 du matin + 1 du jour + 2 × 9 du soir).

	Miesiące												Rok
	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiec.	Maj	Czerw.	Lipiec	Sierp.	Wrzes.	Paźdz.	Listop.	Grudz.	
Suwałki	—5,1	—4,5	—0,9	5,5	12,8	15,9	17,7	16,2	12,0	6,7	0,9	—3,2	6,2
Wądolki B. (łomż.)	—4,3	—3,4	0,3	6,4	13,5	16,6	17,9	16,8	12,6	7,2	1,2	—2,7	6,8
Płońsk	—3,2	—2,3	1,2	7,2	14,0	17,1	18,6	17,6	13,5	8,2	2,4	—1,5	7,7
Włocławek	—3,0	—1,8	1,7	7,2	13,5	17,3	18,5	17,3	13,3	8,3	2,5	—1,2	7,8
Kalisz	—2,4	—1,1	2,1	7,8	14,1	17,5	18,7	17,7	13,5	8,7	3,1	—0,8	8,2
Ostrowy (warsz.)	—3,0	—2,1	1,3	6,8	13,0	16,3	17,5	16,4	12,7	8,0	2,4	—1,4	7,3
Łowicz	—2,9	—2,0	1,7	7,3	14,0	17,2	18,7	17,9	13,4	8,3	2,6	—1,2	7,9
Piotrków	—3,1	—2,2	1,7	7,2	13,7	16,5	17,9	17,0	13,0	8,2	2,4	—1,5	7,6
Ząbkowice	—3,7	—2,5	1,4	6,9	13,0	15,8	17,2	16,4	12,5	8,0	2,1	—1,9	7,1
Silniczka (Piotrk.)	—3,3	—2,2	1,6	7,0	13,5	16,5	17,9	17,0	12,9	8,2	2,3	—1,7	7,5
Sucha (Radom.)	—3,2	—2,1	1,4	6,9	13,2	16,1	17,6	16,6	12,6	7,9	2,4	—1,3	7,3
Radom	—3,2	—2,1	1,6	7,6	14,3	17,2	18,6	17,7	13,6	8,5	2,6	—1,4	7,9
Warszawa (obs.)	—3,3	—2,2	1,5	7,4	14,1	17,0	18,4	17,4	13,2	8,1	2,3	—1,7	7,7
Warszawa (Muz.)	—2,8	—1,9	1,7	7,6	14,4	17,2	19,0	18,3	13,8	8,7	2,6	—1,3	8,1
Oryszew (Warsz.)	—3,1	—2,0	1,5	7,3	13,4	16,3	18,2	17,3	13,4	8,2	2,6	—1,3	7,6
Modlin	—3,2	—2,1	1,4	7,3	13,9	16,9	18,5	17,4	13,3	8,3	2,3	—1,6	7,7
Dęblin	—3,5	—2,4	1,4	7,5	14,2	17,1	18,5	17,7	13,6	8,4	2,4	—1,7	7,8
Puławy	—3,6	—2,4	1,4	7,4	14,0	16,8	18,2	17,3	13,3	8,3	2,4	—1,7	7,6
Nałęczów	—3,9	—2,7	1,0	6,9	13,4	16,2	17,8	16,8	12,8	7,9	2,1	—1,9	7,2
Lublin	—4,0	—2,7	1,0	7,2	13,9	16,8	18,3	17,2	13,0	7,8	1,9	—2,2	7,4
Chełm	—4,4	—3,1	0,7	7,2	14,2	17,0	18,5	17,6	13,4	8,1	1,8	—2,3	7,4

[1]) Dane Biura Metereologicznego w Warszawie.

I-a. Odchylenia temperatur °C. średnich od przeciętnych dwudziestopięcioletnich: 1886—1910 r. [1])

Ecarts de la température °C moyenne d'après les moyennes recueillies pendant 25 ans (1886—1910).

	Miesiące												Rok
	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiec.	Maj	Czerw.	Lipiec	Sierp.	Wrzes.	Paźdz.	Listop.	Grudz.	
a) Rok 1913.													
Szyksznieu (Suw.)	—0,3	+2,4	+2,9	+2,1	—1,5	—1,9	—0,8	+0,8	0,0	—0,8	+3,6	+2,9	+0,8
Wądolki B. (łomż.)	—0,1	+1,3	+3,7	+1,2	—1,7	—1,7	—1,1	—0,5	+0,1	—0,7	+3,5	+3,6	+0,6
Warszawa (Muz.)	—0,4	+1,6	+3,6	+0,9	—1,3	—1,4	—1,8	—1,3	+0,1	+0,2	+3,1	+3,1	+0,5
Silniczka (Piotrk.)	+0,1	+1,0	+3,1	+0,5	—1,5	—0,9	—2,4	—1,6	+0,4	—0,1	+2,9	+3,2	+0,4
Ząbkowice (Piotrk.)	—0,3	+0,9	+3,9	+0,9	—1,7	—0,6	—2,3	—1,5	+0,5	+0,8	+3,0	+3,0	+0,6
b) Rok 1912.													
Szyksznieu (Suw.)	—5,8	—1,6	+3,0	—1,2	—2,7	+1,1	+0,4	+0,5	—2,8	—3,5	0,0	+4,5	—0,7
Wądolki B. (Łomż.)	—5,7	—0,4	+3,9	—1,0	—2,6	+1,3	+0,5	—0,8	—3,5	—3,4	—0,3	+3,7	—0,7
Warszawa (Muz.)	—4,2	—0,6	+3,6	—1,2	—1,9	+1,7	+0,9	—1,6	—3,7	—3,7	+0,9	+4,0	—0,6
Silniczka (Piotrk.)	—3,7	+1,7	+3,4	—1,6	—2,2	+0,6	+0,6	—1,1	—4,3	—2,9	—1,2	+3,5	—0,6
Ząbkowice (Piotrk.)	—2,7	+2,8	+3,3	—1,8	—2,1	+0,6	+0,6	—1,1	—4,1	—3,1	—1,5	+3,4	—0,5
c) Rok 1911.													
Szyksznieu (Suw.)	+2,4	—1,3	+0,7	0,0	+1,5	—1,5	—1,4	+2,3	+1,1	0,0	+2 3	+1,7	+0,7
Wądolki B. (Łomż.)	+2,6	—1,4	+1,6	+0,3	+1,3	—1,5	—0,8	+1,6	+1,2	—0,2	+1,6	+2,1	+0,7
Warszawa (Muz.)	+1,9	—1,2	+1,5	+0,4	+1,0	+0,5	+0,1	+1,8	+1,4	+0,2	+2,2	+1,8	+0,9
Silniczka (Piotrk.)	+2,3	—1,1	+2,0	+0,3	+0,4	—0,8	+0,9	+1,8	+1,6	—0,3	+2,4	+2,3	+1,0
Ząbkowice (Piotrk.)	+2,2	—0,9	+2,0	+0,2	+0,5	—0,7	+1,1	+1,7	+1,2	—0,1	+2,8	+2,9	+1,1

[1]) Dane Biura Metereologicznego w Warszawie. NB. Odchylenia ujemne oznaczają, że dany okres miesięczny lub roczny był chłodniejszy od normalnego; odchylenia dodatnie mają znaczenie przeciwne.

II. Ilość opadów w mm. w latach
Nombre de précipitations en mm en

Miejsce obserwacyi	Grubość warstwy spadłej: Styczeń				Luty				Marzec			
	1886 do 1910	1911	1912	1913	1886 do 1910	1911	1912	1913	1886 do 1910	1911	1912	1913
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Warszawa (Muzeum) .	29	40	26	16	25	52	38	18	28	35	15	45
Ostrowy, pow. Kutnowski	28	30	27	12	21	40	32	20	34	30	26	28
Silniczka, pow. Radomsk.	37	40	39	12	34	68	69	12	40	36	20	50
Jędrzejów	32	39	41	18	32	44	57	10	38	25	29	21
Ząbkowice, pow. Będziń.	35	44	40	18	32	67	56	6	35	32	56	29
Sobieszyn, pow. Garwoliń.	22	11	27	8	21	30	46	12	24	20	34	31

Miejsce obserwacji	Grubość warstwy spadłej: Sierpień				Wrzesień				Październik			
	1886 do 1910	1911	1912	1913	1886 do 1910	1911	1912	1913	1886 do 1910	1911	1912	1913
30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42
Warszawa (Muzeum) .	64	22	163	84	39	36	82	68	37	25	51	39
Ostrowy, pow. Kutnowski	50	22	97	47	39	17	56	46	36	19	17	20
Silniczki, pow. Radomsk.	70	52	44	118	56	14	62	29	46	17	33	11
Jędrzejów	78	37	73	140	50	51	74	59	49	27	53	16
Ząbkowice, pow. Będziń.	82	27	46	179	54	46	64	55	52	19	69	15
Sobieszyn, p. Garwoliński	60	92	158	183	39	13	82	76	39	22	45	42

[1]) Dane Biura Metereologicznego w Warszawie.

1886 do 1910, 1911, 1912 i 1913.
1886—1910, 1911, 1912, 1913.

wody w milimetrach: Kwiecień				Maj				Czerwiec				Lipiec			
1886 do 1910	1911	1912	1913	1886 do 1910	1911	1912	1913	1886 do 1910	1911	1912	1913	1886 do 1910	1911	1912	1913
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
42	32	35	52	48	80	35	62	67	27	27	30	83	36	32	91
37	18	18	59	45	41	42	115	54	40	35	65	74	48	45	202
44	36	50	99	62	134	85	56	78	67	30	49	93	23	69	133
40	32	54	79	60	88	116	50	78	76	76	30	98	22	47	148
45	21	63	63	66	90	89	45	89	72	80	44	98	21	81	94
39	19	49	39	49	79	36	58	81	42	36	45	86	35	55	106

wody w miIimetrach: Listopad				Grudzień				średnia roczna	Ilosci roczne		
1886 do 1910	1911	1912	1913	1886 do 1910	1911	1912	1913	1886 do 1910	1911	1912	1913
43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54
34	28	55	46	30	32	57	76	526	445	516	627
30	29	40	36	27	27	35	63	472	361	470	713
43	50	50	63	39	50	43	71	640	587	594	703
35	38	36	53	38	38	30	41	627	517	686	665
34	34	54	60	40	57	41	23	661	530	739	631
36	13	36	32	29	38	47	40	524	414	652	672

BIBLIOTEKA Wydz. Hum. Filia w Białymstoku
123401

Spis alfabetyczny przedmiotów.

Akcyza 173
Alkohol, spożycie 174
Analfabeci . 262
Bank państwa 152

Bank włościański 84, 85
Bilans skarbowy 180
Browary 102, 103, 119
Buraki, plantacje 100, 101

Celne dochody 173
Ceny gruntów 107
„ produktów rolnych 106
Chmiel, plantacje 102
Choroby zakaźne i epeidemiczne 233, 234
„ śmiertelność według chorób 236
Chorzy umysłowo 238
Cła 173
Cudzoziemcy 38
Cukrownie 118

Długi miast Kr. Polsk. 202
„ m. Warszawy 211
Dochody i wydatki kolei żelazn. . 194
„ miejskie 204
„ skarbowe 210
„ „ w Król. Polsk. 182, 186
„ m. Warszawy 210
Drogi bite 228
„ kołowe 228
„ wodne 229
„ żelazne 227

Finanse dróg żelaznych 227
Folwarki 74

Gminy, liczba 13
Gminy ludność 16, 36
Gorzelnie 119
Gospodarstwo włościańskie 76
„ grunty nabyte —
Gromady wiejskie 13
Grunty włościańskie 70

Handloweś wiadectwa 145
„ zakłady 143

Inwentarz żywy 96, 97

Kapitały miejskie 202
„ m. Warszawy 211
Kasy gminne poż.-oszczędn. 162
„ skarbowe 152
Koleje żelazne 227
Kolejki dojazdowe 228
Komory celne —
Kredytowe towarzystwa 160
Kredyt drobny 162

Lasy, dochód 85
„ pod zarządem ochrony 86
„ rządowe 85

Lekarze 139
Lekarska pomoc 240
Litwini, ludność 43
Ludność cudzoziemska 38
„ gęstość zaludnienia 13
„ gmin i miast 16
„ miast większych 36
„ ogólna 13
„ ruch ludności 45
„ stała i niestała 38
„ według narodowości 40, 41, 44

Ludność według płci 33
„ według wyznań 36, 16, 41
„ według zajęć i narodowości 44

Materjały budowlane 216
Miasta, długi 202, 211
„ dochody 204
„ kapitały miejskie 202, 211
„ liczba 13
„ ludność 16, 36
„ ludność według wyznań 36
„ śmiertelność w miastach 236
„ wydatki 207
Miasteczka, liczba 13
„ ludność 16
Miodosytnie 104, 121
Monopol wódczany 176

Napoje wyskokowe 174
„ spożycie 176
Nauczyciele, liczba 263, 264, 267, 268 271, 273
Nieruchomości 75, 215, 217
„ miejskie 200, 198
„ podatek od nieruchomości 172

Opady 278, 279

Płaca robotników rolnych 71
„ wychodźców 52
Podatek przemysłowy 145
Podatki dworskie 171
„ miejskie 172
„ mieszkaniowe 177
„ od nieruchomości 171
„ od napojów 174
„ włościańskie 171
Polacy w państwie rosyjskiem 42
Podsądni 245
Popisowi 242
Powierzchnia 13
„ gmin i miast 16
Pożary 218
„ straty 218
Pożyczkowo-oszczędnośc. towarzystwa 163
Przemysł 113
„ cukrowniczy 118
„ liczba robotników 115
„ żelazny 116
Przemysłowo-handl. świadectwa 145, 144
Przyrost ludności 15, 34
Przytułki położnicze 240
Pszczelnictwo 103

Robotnicy fabryczni 129
Ruch ludności 45

Serwituty 77, 78, 79
Skarbowy bilans 180, 181
„ dochody 274, 275
„ wydatki 186, 187, 190, 191, 192, 193
Śmiertelność 233, 236
Świadectwa przemysłowo-handlowe 144,145
Szacunek nieruchomości 215
Szczepienie ospy 241
Szkoły cerkiewno-parafjalne 264
„ fachowe 267
„ miejskie 266
„ minist. handlu i przemysłu 270
„ początkowe 266, 263
„ średnie 269
„ wydatki gmin naszkoły 266
„ „ rządowe na szkoły 265
„ wyższe 273
„ żydowskie 268
Szpitale 240

Temperatura powietrza 276, 277
Towarzystwa kredytowe miejskie 201
„ ziemskie 81, 82, 83
„ poż.-oszczędnościowe 160
„ wzajemnego kredytu 153
Tytoń 173

Uczniowie liczba 263, 264, 267, 266, 268 269, 273
Urodzaje 92, 93

Węgiel kamienny 116
Właściciele nieruchomości miejskich 198
Własność wielka 80
„ wspólna 75
„ ziemska podług kategorji właścicieli 73
„ ziemska podług użytków 87
Wódczany przemysł 119
Wsi, liczba 74
Współdzielcze towarzystwa 160
Wychodźtwo 49, 50
„ czasowe 55
„ oszczędności wychodźców 54
„ płaca wychodźców 52, 53

Wychodźtwo stałe 55
Wydatki gmin na szkoły 266
„ miast 207
„ m. Warszawy 210
„ skarbu 190, 191, 192, 193
„ „ na cele zdrowotności publicznej 241
„ rządowe na szkoły 265
Wzajemny kredyt 153

Zajęcia osobiste, zawodowe 146
Zakłady naukowe, minis. handlu i przemysłu 269, 270
Zakłady naukowe prywatne 269
„ „ rządowe 269
„ „ średnie 271, 272
„ „ wyższe 273
„ przemysłowe i handlowe 143
Zbiór zbóż 88, 89, 90, 91, 92, 93
Zwierzęta domowe 96, 97

Żelazny przemysł 116

□□□□□□□□□□

1915.

DO NABYCIA WE WSZYSTKICH KSIĘGARNIACH

NASTĘPUJĄCE DZIEŁA, WYDANE Z ZAPOMOGI

KASY POMOCY DLA OSÓB PRACUJĄCYCH NA POLU NAUKOWEM

imienia d-ra med. JÓZEFA MIANOWSKIEGO,

LUB OFIAROWANE NA RZECZ KASY.

NAUKI PRAWNE.

Bouffałł Bronisław. Zasady zwłoki wierzyciela w prawie rzymskiem, 1897, 96. —20

Ciszewski Stanisław. Wróżda i pojednanie. 1900. 97+VII . . . . . —80

Demolombe C. O spadkach. Przełożyli i uzup. przep. K. C. P. 1825 oraz jur. b. IX Dep. Rz. Sem. W. Izby Sąd. i Kas. Dep. Sen. Władysław Nowakowski, b. Czp. W. Dep. Rz. Sen. Tom . . . . . 2—

I 1900, II+496
II 1900, 561+2 nib
III 1901, 500+1 nib
IV 1901, 481
V 1901, 438+1 nib

Dydyński Teodor prof. Cesarz Hadryan. Studyum historyczno-prawne 1899, 210 1—

— Historya źródeł prawa Rzymskiego. (15+23), 1904, 535 . . . . . 2—

Grabski Władysław. Stosunki służbowo-robotnicze rolne w Królestwie Polskiem. Opracowanie materyału zawartego w odpowiedziach na wywiad, zebranych w 1903—1904 przez Delegacyę Służbową przy Sekcyi Rolnej, 1906, 99 . 1—

Handelsman Marceli. Historya polskiego prawa karnego I. Kara w najdawniejszem prawie polskiem 1908, 206. . . . . 2—

II. Prawo karne w statutach Kazimierza Wielkiego, 1909, 214 160

Jeziorański Feliks. Ustawy hypoteczne i przepisy w zatwierdzaniu aktów rejentalnych, obow. w Król. Pol. z objaś. Część II. Ustawa sejmowa z r. 1838. Tom I 1892, 275+VI. . . . . 2—

Karpiński Józef. Jurisprudencya Izby Sądowej Warszawskiej od 1894 do 1901. Zeszytów 43; zeszyt . . . . . —50

Kocent-Zieliński Wł. Jak usuwać szachownicę i przeprowadzać kolonizacyę gruntów 1907, 65 . . . . . —10

Kucharzewski Jan. Początki prawa małżeńskiego, 1901. 144 . . . . . —75

Mogilnicki Aleksander. Kary dodatkowe 1907, 365 150

Ostrogorski M. Kobieta a prawo publiczne. Przekład Zygmunta Poznańskiego, 1898, 188 . . . . . —20

Ostroróg Sadowski Józef. O imieniu i nazwisku. Stud. praw. 1902 188+IV . 2—
Peretiatkowicz A. Filozofia prawa J. J. Rousseau, 1913, XII+236 210
Radziszewski H. Skarb i organizacya władz skarbowych w Królestwie Polskiem. I.—(1815—1830) bez zapomogi . . . . . 2—
II—(1831—1867), 1908, XIII + C56 225
Rappaport E. St. Walka o reformę prawa karnego w Niemczech. 1909, 78 . . —50
Rembowsbi Aleksander. Pisma. Tom . . . . . 4—
I. Izby wyższe i arystokracya nowożytna. Nasze poglądy polityczne w 1818 r. O samorządzie wiejskim w Król. Polsk. Powieść i satyra w naukach polit. Przyczynki do historyi liter. i polit. i ekonom. w Polsce. Biografie naukowe 1901, 552.
II. Sprawy polityczne. Krytyki naukowe 1902, 744.
III. Studya histor. krytyki naukowe 1900, 830.
Rozmarynowicz Teofil. Matematyczne podstawy ubezpieczeń na wypadek niezdolności do pracy . . . . . —10
Tchórznicki Józef. Pilne sprawy hygieniczne. 1896, 259 . . . . . 1—
Winawer Maksymilian. Najdawniejsze prawo zwyczajowe polskie. 1901. 281+III . . . . . 1—
Wojciechowski S. Jak założyć stow. spożywcze 1911, 224 . . . . . —50

NAUKI EKONOMICZNE.

Domański Władysław. Teorya ekonomii politycznej. 1889, 140 . . . . . 1—
Ekonomista. Kwartalnik poświęcony nauce i potrzebom życia red. Stefan Dziewulski (1901—1905). Rocznie w Warszawie . . . . . 5—
Kempner S. A. Badania i szkice ekonomiczne 1902, 246+1 nlb 125
Kirszot-Prawnicki Józef. O oszczędności, kasach i stowarzyszeniach oszczędnościowych i pożyczkowo-oszczędnościowych. 1898. 308 . . . . . —50
Koszutski St. Podręcznik ekonomii politycznej, 1907, 365—VI. 120
Krzywicki Ludwik. Kwestya rolna. Przełom w produkcyi środków spożywczych w drugiej połowie wieku XIX. 1903, 407 250
— Ustroje społeczno-gospodarcze w okresie dzikości i barbarzyństwa. 1914 VI, 679. . . . . —15
Malinowski M. Jak się zbogacają włościanie czescy. 1908, 146 rys. 35 . . . . —15
Pietkiewicz Zenon. Siły i środki ludu naszego. Zarys warunków ekonom. ludności włośc. w Król. Pols. 1905, 202 130
— Szkice społeczne 1898, 262 120
Strasburgier E. Wielkomiejska polityka gospodarcza. 1915, 59 . . . . . —40
Świat i człowiek. Zesz III. Rozwój kultury materyalnej, więzi społecznej i poglądu na świat. Rozwój mowy ludzkiej i języków. Rozwój stosunków gospodarczych, opr. L. Krzywicki, K. Appel, wyd. nowe. 1912, 355+65 illustr. 180
Taylor Fr. W. Zasady Organizacyi naukowej zakładów przemysłowych. 1913, VI, 1913 . . . . . —50
Załęski Witold. Królestwo Polskie pod względem statystycznym. II część. Statystyka zajęć i przemysłu. 1901, IV+225 . . . . . 1—
— Zasady ekonomiki 1889, 394 . . . . . 1—
— Ze statystyki porównawczej Królestwa Polskiego. Ludność i Rolnictwo, 1903 . . . . . 1—